SÂBÛNÎ

Tefsirlerin Özü

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

İZ YAYINCILIK

Safvetü't-Tefâsîr

Tefsirlerin Özü

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

© Ensar Vakfı / İz Yayıncılık

İZ YAYINCILIK: 415
İslâm Klasikleri Dizisi (Çağdaş): 33
İstanbul, 2003

ISBN 975-355-481-8 (Takım)
975-355-484-2 (3. Cilt)

yayın yönetmeni: Kerim AYTEKİN
redaksiyon: Doç. Dr. M. Âkif AYDIN [şimdi Prof. Dr.]
son okuma ve tashih: Muharrem TAN

dizgi: Yılmaz SABANCI - Coşkun YILDIRIMTÜRK
iç düzen: İz Yayıncılık
kapak: Medine Efe
baskı : Umut Matbaası

İZ YAYINCILIK
Çatalçeşme Sokağı, Defne Han, No: 27/15 Cağaloğlu 34410 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791

http://www.izyayincilik.com
e-mail: bilgi@izyayincilik.com

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

TEFSİRLERİN ÖZÜ

3

Tercüme ve Tahric:

Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nedim YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İZ YAYINCILIK

İçindekiler

YUNUS SÛRESİ سورة يونس 7
Yunus sûresi 1-20 10
Yunus sûresi 21-39 23
Yunus sûresi 40-70 35
Yunus sûresi 71-89 48
Yunus sûresi 90-109 57

HUD SÛRESİ سورة هود 67
Hud sûresi 1-24 70
Hud sûresi 25-49 82
Hud sûresi 50-73 97
Hud sûresi 74-99 109
Hud sûresi 100-123 122

YUSUF SÛRESİ سورة يوسف 133
Yusuf sûresi 1-22 136
Yusuf sûresi 23-42 146
Yusuf sûresi 43-68 162
Yusuf sûresi 69-93 175
Yusuf sûresi 94-111 187

RA'D SÛRESİ سورة الرعد 197
Ra'd sûresi 1-16 200
Ra'd sûresi 17-34 211
Ra'd sûresi 35-43 223

İBRÂHÎM SÛRESİ سورة إبراهيم 229
İbrâhîm sûresi 1-17 232
İbrâhîm sûresi 18-34 241
İbrâhîm sûresi 35-52 250

HİCR SÛRESİ سورة الحجر 259
Hicr sûresi 1-44 262
Hicr sûresi 45-99 274

NAHL SÛRESİ سورة النحل 287
Nahl sûresi 1-29 289
Nahl sûresi 30-50 300
Nahl sûresi 51-74 310
Nahl sûresi 75-90 321
Nahl sûresi 91-110 330
Nahl sûresi 111-128 340

İSRA SÛRESİ سورة الإسرى 349
İsra sûresi 1-22 352
İsra sûresi 23-48 362
İsra sûresi 49-69 373
İsra sûresi 70-89 385
İsra sûresi 90-111 395

KEHF SÛRESİ سورة الكهف 407
Kehf sûresi 1-26 409
Kehf sûresi 27-53 421
Kehf sûresi 54-82 434
Kehf sûresi 83-110 448

MERYEM SÛRESİ سورة المريم 459
Meryem sûresi 1-40 462
Meryem sûresi 41-65 475
Meryem sûresi 66-98 485

YUNUS SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 109 âyettir.

Sûreyi Takdim

Yunus sûresi, Allah'a, kitaplara, peygamberlere, öldükten sonra dirilmeye ve cezaya inanma gibi temel İslâmî inançlara ağırlık veren Mekkî sûrelerdendir. Bu, sûre insanları semâvî kitaplara, özellikle indirilmiş kitapların sonuncusu ve asırlarca ebedî mucize olan Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmeye yöneltmek özelliğiyle temâyüz eder.

Bu mübarek sûre başlangıçta Rasul'den ve risaletten bahseder. Peygamber göndermenin, öncekiler hakkında da, sonrakiler hakkında da Allah'ın bir sünneti olduğunu, Allah'ın, peygamber göndermediği hiçbir ümmet bulunmadığını, peygamberlerin sonuncusunun gönderilmesinde müşrikleri hayrete düşürecek bir sebep bulunmadığını açıklar. Şöyle buyurur: "كان للناس عجبا ان اوحينا إلى رجل منهم ان انذر الناس İçlerinden bir adama, "İnsanları uyar"... diye vahyetmemiz insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu?"[1] Sonra âyetleri, "ilahlık" ve kulluğun hakikatini ve yaratanla yaratılan arasındaki bağın esasını açıklayan âyetler takip eder. Bu âyetler insanlara, kendisine ibadet etmeleri ve kendilerini ona teslim etmeleri gereken gerçek Rablerini tanıtır. O yegane yaratıcı ve rızık vericidir. Dirilten ve öldüren O'dur. Tedbir alandır, hikmet sahibidir. O'ndan başka herşey boştur. ان ربكم الله الذي خلق السموات والارض في ستة ايام Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan Allah'tır."[2]

Bu sûre müşriklerin Kur'ân ve risalet karşısındaki tutumlarını ele alır, Kur'ân'ın, ümmî peygamberin doğruluğuna delâlet eden ebedî bir mucize olduğunu ve biricik mucize olduğuna dair delilini bizzat bünyesinde taşıdığını bildirir.

Şöyle ki: Kendinin benzeri bir sûreyi getirmeleri hususunda müşriklere meydan okudu da onlar fesâhat direkleri ve beyân önderleri olmalarına rağmen onun benzerini getirmekten âciz kaldılar." ام يقولون افتراه قل فأتوا بسورة وادعوا من استطعتم من دون الله ان كنتم صادقين Yoksa onu uydurdu mu diyorlar? De ki: "Eğer sizler doğru iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini çağırın da onun benzeri bir sûre getirsin."[3]

1 Yunus sûresi, 10/2.
2 Yunus sûresi, 10/3.
3 Yunus sûresi, 10/38.

Sûre insanlara gerçek ilahın sıfatlarını tanıtmaya başlar. Bunu, Allah'ın kudret ve rahmetinin hikmetle dolu tedbirlere delâlet eden eserleriyle yapar. Kezâ bunu görülen âlemdeki engin kudret eserlerini açıklayarak yapar. Bu eserler Allah'ın azametini, kudretini ve gücünü gösteren en açık delillerdir." قل من يرزقكم من السماء والارض أمّنْ يملك السمع والابصار De ki, "Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim sâhip bulunuyor?"[4] İşte bu, sûrenin esasını teşkil eden büyük meseledir. Ki o da, Yüce Allah'ın birliğine iman konusudur. Sûre bu konuyu, çeşitli aklî ve naklî delillerle sunmuştur.

Bu sûre, bazı peygamberlerin kıssalarından bahseder. Nuh (a.s.)'ın kavmi ile arasında geçen kıssayı, Hz. Musa (a.s.) ile zorba Firavun arasındaki kıssayı ve bu sûreye adı verilen Allah'ın peygamberi Yunus (a.s.) ile kavmi arasındaki kıssayı anlatır. Bütün bu kıssalar, Allah'ın zalimleri helâk etme ve mü'minlere yardım etme hususundaki kevnî sünnetini açıklamak için anlatılır.

Bu mübarek sûre Rasulullah (s.a.v.)'a, Allah'ın şeriatına sarılmasını ve onun yolunda karşılaşacağı eziyetlere sabretmesini emreden âyetle sona erer. واتبع ما يوحى إليك واصبر حتى يحكم الله وهو خير الحاكمين Sen, sana vahyolunana uy. Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.[5]

SÛRENİN İSİMLENDİRİLMESİ

Bu sûre, içinde Yunus (a.s.)'ın kıssası geçtiği ve onun kavminden azabın kaldırılması hususunda bu kıssanın ihtiva ettiği ibret ve öğütler anlatıldığı için sûreye "Yunus Sûresi" adı verildi. Kavmi kendilerine neredeyse belâ ve azap gelmek üzere iken iman edince onlardan azap kaldırılmıştı. İşte bu, Allah'ın, tevbe ve imanlarında samimi oldukları için Yunus (a.s.)'un kavmine has kıldığı özelliklerdendir.

4 Yunus sûresi, 10/31.
5 Yunus sûresi, 10/109.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ۝١ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا
اَنْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا
اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا
لَسٰحِرٌ مُّبِيْنٌ ۝٢ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ۖ
مَا مِنْ شَفِيْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ۗ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ۗ
اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝٣ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا ۖ وَعْدَ اللّٰهِ
حَقًّا ۗ اِنَّهٗ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ ۗ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ شَرَابٌ
مِّنْ حَمِيْمٍ وَّعَذَابٌ اَلِيْمٌ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ۝٤ هُوَ الَّذِيْ
جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّقَدَّرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا
عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ۗ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ
الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝٥ اِنَّ فِي اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا
خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَّقُوْنَ ۝٦
اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا وَرَضُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوْا
بِهَا وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنْ اٰيٰتِنَا غٰفِلُوْنَ ۝٧ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝٨ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ يَهْدِيْهِمْ رَبُّهُمْ بِاِيْمَانِهِمْ ۚ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ
فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ۝٩ دَعْوٰىهُمْ فِيْهَا سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيْهَا سَلٰمٌ ۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰىهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝١٠

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ
إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۚ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا
لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ
لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۚ
كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ
فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾
وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَهُ مِن تِلْقَاءِ نَفْسِي ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ إِنِّي
أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُل
لَّوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُم بِهِ ۖ فَقَدْ
لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾
فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللّٰهِ ۚ
قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ
إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ

مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾
وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar muhkem Kitâb'ın âyetleridir.
2. İçlerinden bir adama, "İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler, "Bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler?
3. Şüphesiz ki sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idâre ederek Arş'ı istivâ edendir. O'nun izni olmadan hiçbir kimse şefaatçı olamaz. İşte O, Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz!?
4. Hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Allah bunu size bir gerçek olarak bildirdi. Çünkü O, halkı önce yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adâletle mükâfat vermek için geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve acıklı bir azap vardır.
5. Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe binâen yaratmıştır. O, bilen bir kavme âyetlerini açıklamaktadır.
6. Gece ve günüdüzün değişmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!
7, 8. Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına râzı olup onunla rahat bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar yok mu, işte onların, kazanmakta oldukları yüzünden varacakları yer, ateştir!
9. İman edip güzel işler yapanlarlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu Cennetlerde, alt yanından ırmaklar akan saraylara erdirir.

10. Onların oradaki duası da şudur: "Hamd , âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

11. Eğer Allah, insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat biz, bize kavuşmayı beklemeyenleri azgınlıkları içinde bocalar bir halde bırakırız.

12. İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize dua eder, fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi çekip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler süslü gösterildi.

13. Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde, zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk ettik, zaten onlar iman edecek değillerdi. İşte biz suçlu kavimleri böyle cezalandırırız.

14. Sonra da, nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık.

15. Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman, bize kavuşmayı beklemeyenler, "Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir!" dediler. De ki: "Onu kendiliğimden getirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım".

16. De ki: "Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?"

17. Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan, veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir? Bilesiniz ki suçlular aslâ onmazlar!

18. Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve, "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır" diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştukları her şeyden uzak ve yücedir."

19. İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi.

20. "Ona Rabbinden bir mucize indirilse ya!" diyorlar. De ki:

"Gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim".

KELİMELERİN İZAHI

قدم صدق: Kademe sıdk, doğruluk makamı. Leys şöyle der: Kadem, "önce olan" demektir. Zü'r-Rumme şöyle der:

وانت امـــــرؤ من أهل بيت ذؤابة لهم قـــدم مـــعـــروفـــة ومـــفـــاخـــر

Sen, Züâbe soyundan bir kişisin. Onların bilinen bir makamı ve övünme vesileleri vardır.[6] Ebû Ubeyde şöyle der: Hayırda ve şerde öncülük eden herkes kadem'dir. Ahfeş şöyle der: Bu, ihlâsta öncülük eden demektir.

يدبّر : Düzenliyor. Tedbir, hikmete göre takdir edip yaratmak.

القسط : Kıst, adâlet demektir.

حميم : Hamîm, kaynayacak dereceye varıncaya kadar ateşte ısıtılmış sıcak su.

يفصل : Açıklıyor. Tafsîl, açıklamak ve izah etmek demektir.

مأواهم : Me'vâhum, onların makamları, varacakları yer.

طغيانهم: Tuğyânihim, taşkınlıkları. Tuğyân, yükseklik, irtifâ manasınadır.

يعمهون : Şaşkın şaşkın dolaşırlar.

خلائف : Halâif, **خليفة** 'nin çoğuludur. Halîfe, işlerini yapmak üzere başkasının yerine geçendir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah Hz. Muhammed (s.a.v.)'i gönderince kâfirler onu inkâr ettiler ve şöyle dediler: Allah, bir beşerî peygamber göndermekten yücedir. Allah, Ebû Talib'in yetiminden başka peygamber gönderecek birini bulamadı mı? Bunun üzerine Yüce Allah: ... **ان اوحينا إلى رجل منهم أكان للناس عجبا ان انذر الناس** İçlerinden bir adama, "İnsanları uyar...." diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu?" âyetini indirdi.[7]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الر Bu harfler, bu beliğ ve muciz kelamın, sizin kelamınızın meydana geldiği harflerin cinsinden oluştuğuna bir işarettir. İşte Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri bunlardan ve benzeri harflerden oluşmaktadır. Bu âyetler, onların ellerinde dolaştığı halde

6 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 17/7.
7 Kurtubî 8/306.

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ Bunlar[8] Kur'ân'ın bir tek âyetinin benzerini getiremiyorlar. apaçık ve sağlam Kur'ân'ın âyetleridir. Ona herhangi bir şüphe giremez, herhangi bir yalan ve çelişki ârız olamaz.

2. أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ Kendilerinden birisi olan Muhammed (s.a.v.)'e vahyetmemiz, Mekkelilerin tuhafına mı gitti? Buradaki hemze inkâr içindir. Yani, bunda şaşılacak bir şey yok. Bu, Allah'ın geçmiş ümmetlere de uyguladığı kanunudur. Allah, ümmetlerine kendi risaletini tebliğ etmeleri için peygamberlerine vahyeder. أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ Kâfirlerleri Cehennem azabı ile korkut diye biz ona vahyettik. وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ Mü'minlerin önceden gönderdikleri salih amellerden dolayı Rableri katında yüksek makamları vardır. قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ Peygamber'in (s.a.v.) doğruluğunun açıklığına ve Kur'ân'ın icazına rağmen müşrikler: "Muhammed apaçık bir sihirbaz, iddia ettiği hususta da yalancıdır" dediler. Beyzâvî şöyle der: Bu, müşriklerin Peygamber'den (s.a.v.) harikulade ve onları karşı koymaktan âciz bırakan şeyler gördüklerini itiraf ettiklerini gösterir. Bu, Peygamber (s.a.v.)'in getirdiklerinin insan gücünün dışında olduğunun farkına varmadan yapılan itiraftır.[9]

3. إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Şüphesiz sizin Rabbiniz ve sadece kendisine ibadet etmeniz gereken, işlerinizin yegâne sahibi, kâinatı, dünya günlerinden altı gün kadar bir zaman içerisinde yaratan Allah'tır. Eğer O isteseydi, kâinatı bir anda yaratırdı. Fakat O kullarına işlerinde aceleci olmamayı ve devamlı olmayı öğretmek istedi. ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Sonra Allah, keyfiyetini bilemediğimiz, herhangi bir şeye benzetemediğimiz ve sıfatlarını da reddedemediğimiz, azametine uygun bir şekilde Arş'ı istivâ etti. İbn Kesîr şöyle der: Bu makamda Selef-i salihinin yolunu tutarız. Onların yolu da Allah'ın sıfatlarını, benzetme ve reddetme olmaksızın geldiği gibi devam ettirmektir. Allah'ı bir şeye benzetmek isteyenlerin zihinlerine gelen şeylerden Allah uzaktır. Çünkü Allah'ın mahlukatından hiçbir şey kendisine benzemez. Kim Allah'ın sıfatlarını açık âyetlerde ve sahih hadislerde geldiği gibi, şanına yakışır bir şekilde kabul ederse doğru yola girmiş olur.[10] Ebussuûd şöyle der: Arş, diğer cisimleri kuşatan bir cisimdir. Yüksekliğinden dolayı veya Melik'in tahtına benzetildiği için bu isim verilmiştir. Arş üzerine istivâ, Yüce Allah'ın keyfiyetsiz bir sıfatıdır.[11] يُدَبِّرُ الأَمْرَ Mahlukatın işlerini hikmet ve maslahatın gerektirdiği şekilde yönetir. İbn Abbas şöyle der: Mahlukatın işlerini yönetirken hiçbir kimse onu bundan alıkoyamaz. مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلاَّ مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ Kıyamet gününde O'nun katında hiçbir şefaatçı, O'nun izni olmadan şefaat edemez. Bu âyet müşriklerin,

---

8 Geniş bilgi için Bakara sûresinin girişinde yazdıklarımıza bakınız.

9 Beyzâvî, 235.

10 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/25. Konu hakkında geniş bilgi için bakınız, Safvetu't-Tefâsîr 2. cilt A'râf sûresi'nin 54. âyetinin tefsiri.

11 Ebussuûd, 2/307.

putlarını kendilerine şefaat edeceğine dair iddialarını reddeder. ذَلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ İşte şanı yüce olan bu Allah, sizin Rabbiniz ve yaratanınızdır, O'ndan başka hiçbir Rab yoktur. O halde sadece O'na ibadet edin. أَفَلا تَذَكَّرُونَ Hâlâ öğüt ve ibret almıyor musunuz? Siz O'nun yegâne yaratıcı olduğunu biliyorsunuz, sonra yine O'nunla birlikte başkalarına ibadet ediyorsunuz.

4. إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا Ey insanlar! Kıyamet günü hepinizin dönüşü yalnız Rabbinizedir. وَعْدَ اللهِ حَقًّا Bu, Allah'ın değişmeyen bir vaadidir. Bu âyet, öldükten sonda dirilmeyi inkâr edenleri reddeder. Onlar şöyle der: ما هي إلاّ حياتنا الدنيا نموت ونحيا وما يهلكنا إلاّ الدهر Hayat ancak, bu dünyada yaşadığımızdır. Burada yaşarız, burada ölürüz. Bizi ancak zaman yok eder.[12] إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ Şüphesiz Allah ilk yarattığı gibi, öldükten sonra da tekrar diriltir. لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ Allah mü'minlere adaletle muamele etmek ve onların mükâfaatlarını eksiksiz vermek için onları tekrar diriltecek. وَالَّذِينَ كَفَرُوا Allah'ı inkâr edip peygamberlerini yalanlayanlara gelince لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ İşte onlar için Cehennemde son derece sıcak kaynar sudan içecek şeyler vardır. وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ İnkârları ve Allah'a ortak koşmaları sebebiyle onlar için elem verici bir azap vardır. Beyzâvî şöyle der: Âyet, önceki âyetlerde açıklanan şeylerin sebebini gösterir mâhiyettedir. Çünkü yaratmak ve tekrar diriltmekten maksad, mükelleflere amellerinin karşılığını vermek olduğu için, çaresiz hepinizin dönüşü Allah'a olacaktır.[13]

5. هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً Allah'ın kudretinin ve birliğinin delillerine dikkat çekmektedir. Yani, Yüce Allah kudretiyle güneşi parlak bir kandil gibi gündüzün her tarafı aydınlatan bir ziyâ kıldı. وَالْقَمَرَ نُورًا Ayı da geceleyin aydınlatıcı bir nur kıldı. Bu, Allah'ın kullarına karşı olan yüce merhametindendir. Güneş kütlesi daha büyük olduğu için burada özellikle ona ziyâ denildi. Çünkü onun yayılma ve ışık saçma özelliği vardır. Taberî şöyle der: "Güneşi ışık saçan, ayı da nur saçan kıldı"[14] وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ Onun yürüyüşü için menziller yani burçlar takdir etti. وَالْحِسَابَ Ey insanlar! Vakitlerin hesabını bilesiniz diyle Allah böyle takdir etti. Güneşle günler, ayın hareketiyle de aylar ve yıllar bilinir. مَا خَلَقَ اللهُ ذَلِكَ إِلاَّ بِالْحَقِّ Allah bunu boş yere değil, bilakis büyük bir hikmetle ve yüce bir menfaate binaen yarattı. يُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ Allah kevnî âyetlerini kendisinin kudretini bilen ve hikmetini düşünen bir topluluk için açıklayıp izah ediyor. Ebussuûd şöyle der: Yani, kâinatın

12 Câsiye sûresi, 45/24.
13 Beyzâvî, 236.
14 Taberî, 11/86.

yoktan yaratılmasındaki hikmeti bilen ve bununla onu yaratanın kudretine delil getiren bir kavim için açıklıyor demektir.[15]

6. إِنَّ فِي اخْتِلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Şüphesiz gecenin gelip gündüzün gitmesinde ve gündüzün gelip gecenin gitmesinde وَمَا خَلَقَ اللهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ göklerde ve yerde yarattığı çeşitli varlıklarda لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ Allah'a karşı gelmekten sakınıp azabından korkan bir topluluk için yaratıcının varlığını, birliğini, ilminin ve kudretinin sonsuzluğunu gösteren büyük alametler ve yüce deliller vardır.

7. إِنَّ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا Allah'a kavuşmayı asla beklemeyen ve bunu akıllarına getirmeyenler var ya, şehvetleri onları kör etmiştir, dolayısıyla onlar öldükten sonra meydana gelecek şeylere inanmazlar. وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا Onlar ahiret yerine dünya hayatına râzı oldular ve âdî olanı değerli olana tercih ettiler. وَاطْمَأَنُّوا بِهَا O dünyayı sevip onda sükûnet buldular. وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ Onlar kâinat kitabının sahifelerine yayılıp yazılmış olan delillerden gafildirler. Onlardan ibret almazlar ve onları düşünmezler.

8. أُولَئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ Onların varıp kalacakları yer ateştir. بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Bu, onların inkârları ve suçları yüzündendir. Yüce Allah bedbahtların durumunu açıkladıktan sonra, bunun ardından mutlu kimselerin durumunu açıklayarak şöyle buyurdu.

9. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ İman edip salih amel işleyenlere gelince, şüphesiz, imanlarından dolayı Allah onları Cennet yollarına iletecektir. تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ Onlar, Naîm Cennetlerinde yaşarken, köşklerinin veya tahtlarının altından ırmaklar akacaktır.

10. دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ Onların Cennetteki duaları "سبحانك اللهم ey Allahım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz" olacaktır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Size nefes alıp vermek nasıl ilham ediliyorsa, onlara da hamd ve senâ etmek öyle ilham olunacak"[16] Yani Cennette onların kelamı Allah'ı tesbih etmek olacak. وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلامٌ Ve orada onların birbirine selâm vermesi سلام عليكم şeklinde olacaktır. Nitekim melekler de onlara bu sözle selâm verecektir. والملئكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم Melekler de her kapıdan onların yanına girecekler "size selâm olsun" diyecekler.[17] وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ" Onlar dualarının sonunda الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur" derler.

11. وَلَوْ يُعَجِّلُ اللهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ Eğer Allah, insanlara onların hayrı çarçabuk istemeleri gibi şerri acele verseydi helâk olurlardı. Mücâhid şöyle der: Kişinin istediği şer, kızdığında kendisine veya çocuğuna beddua ederek: "Ey Allahım onu yok et,

15 Ebussuûd 2/310.

16 Müslim, Cennet, 18, 109; Dârimî, Rikâk, 104; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III/349, 354.

17 Ra'd sûresi, 13/23-24.

ey Allahım ona bereket verme" demesidir. Taberî şöyle der: Yani Allah, insanların kendisinden hayır isteklerinde dualarını hemen kabul ettiği gibi, kendilerine şer ve zarar gelecek hususlardaki dualarını da çarçabuk kabul etseydi لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ mutlaka çabucak öldürülür ve helâk olurlardı.[18] فَنَذَرُ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا Öldükten sonra dirilmeye inanmayan ve bize ulaşmayı inkâr edenleri فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ inat ve kibirleri içinde şaşkın bir halde bırakırız. Yani inatlarına rağmen delilimizin onları susturması için, biz suçluluları kendi hallerine bırakır, onlara mühlet hatta bol bol nimetler veririz.

12. وَإِذَا مَسَّ الإِنْسَانَ الضُّرُّ İnsana hastalık veya yoksulluk veya benzeri bir zarar geldiğinde دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا bu zararın kendisinden giderilmesi için yatarak veya oturarak veya ayakta, bütün hallerde bize dua eder. فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ Biz onun zararını giderince isyanına devam eder ve içinde bulunmuş olduğu sıkıntı ve belayı unutur veya unutmuş görünür. Bu, sıkıntı anında Allah'a yalvarıp da o sıkıntıdan kurtulunca Allah'ı unutan kimseler için bir azarlamadır. كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ İşte o insana, sıkıntı anında dua etmek, refah anında da Allah'tan yüz çevirmek nasıl güzel gösterildi ise, suç işlemede haddi aşanlara da Allah'ı anmaktan yüz çevirmeleri ve şehvetlerine uymaları güzel gösterildi.

13. وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا Ey müşrikler! Andolsun ki inkâr ettikleri, Allah'a ortak koştukları, azgınlık ve sapıklıkta devam ettikleri için sizden önceki ümmetleri helâk ettik. وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberleri onlara doğru söylediklerini gösteren parlak mucizeler getirdiler. وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا Fakat onlar peygamberlerin getirdiklerine iman etmediler. Yani, onlar zalim oldular ve iman etmediler. Şu halde onların helâk edilmelerinin iki sebebi vardı: Zulüm etmeleri ve iman etmemeleri... كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ İşte bu ceza gibi yani onların helâk edilmeleri gibi bütün suçluları cezalandırırız. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'i yalanlamalarına karşı Mekkeliler için bir tehdittir.

14. ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ Sonra ey Mekke halkı! O ümmetleri helâk ettikten sonra yeryüzünde onların yerine sizi getirdik. Onların haberlerini işitiyor ve kalıntılarını görüyorsunuz. لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ Hayır mı yoksa şer mi işleyeceğinizi görüp de amellerinize göre size karşılığını verelim diye bunu yaptık. Kurtubî şöyle der: Adâleti ortaya çıkarmak için size imtihan olunan kimseye yapılan muamele gibi muamele eder.[19] İbn Cüzeyy şöyle der: Yani amellerinizi ortaya çıkarıp onlar

18 Taberî, ll/91. Bazı tefsirciler şöyle der: Bu âyet Mekke kâfirleri hakkında indi. Zira onlar şöyle demişlerdi: "اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة من السماء Ey Allahım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır." (Enfâl sûresi, 8/32) Zemahşerî şöyle der: Eğer onların isteklerini kabul edip, hayrı çabucak verdiğimiz gibi, istedikleri şerri de çabuk versek, onlar mutlaka öldürülür ve yok edilirlerdi (el-Keşşâf, 2/232).

19 Kurtubî, 8/318.

sebebiyle aleyhinize delil bulunması için böyle yaptı.[20] Bundan maksat şudur: Yüce Allah onların amellerini önceden bilmektedir. Fakat ezelî ilminin meydana çıkması için onları imtihan edecektir.

15. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ Müşriklere apaçık Kur'ân âyetleri şüphesiz, herhangi bir karışıklık olmaksızın, açık bir şekilde okunduğunda قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا öldükten sonra dirilmeye ve hesaba iman etmeyen, mükâfat ve sevaba inanmayanlar şöyle der: ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا Ey Muhammed! Bu Kur'ân'dan başka bir kitap getir ki, onda tanrılarımızı ayıplamak ve düşüncelerimizi küçümsemek gibi hoşumuza gitmeyen şeyler bulunmasın. أَوْ بَدِّلْهُ veya azap âyeti yerine rahmet âyeti, tanrılarımızı ayıplama yerine methedici şeyler ve haramların yerine helalleri koymak sûretiyle bu Kur'ân'ı değiştir. Müşrikler bunu sadece alay ve eğlence yoluyla söylediler. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet, Mekke halkından Kur'ân ile alay edenler hakkında indi. Onlar şöyle demişti: Ey Muhammed! İçinde senden istediklerimiz bulunan bundan başka bir Kur'ân getir.[21] قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي Ey Muhammed, onlara de ki: Benim kendiliğimden ondan bir şey getirmem veya onu bozmam doğru değildir ve bana yakışmaz. إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ Ben sadece Rabbimin bana vahyettiğine uyarım. Ben vazifeli bir kulum, tebliğ edici bir peygamberim, Allah'ın risaletini size tebliğ ediyorum. إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ Şüphesiz, O'nun emrine uymadığım ve vahyettiğini değiştirdiğim takdirde kıyamet gününün korkunç azabından korkarım. Bu bölüm, önceki bölümün sebebi mahiyetindedir.

16. قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki, Allah dileseydi ben bu Kur'ân'ı sizlere okumazdım. Ben bunu sırf O'nun dilemesiyle okudum. وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ Allah da O'nu benim lisanımla size öğretmezdi. Çünkü Kur'ân benim icâdım değil, onun katından indirilmiştir. فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ Şüphesiz, Kur'ân'dan önce kırk sene gibi uzun bir süre aranızda yaşamıştım. Bu süre içerisinde o Kur'ân'ı ben biliyordum, ne de onu size okuyordum. أَفَلَا تَعْقِلُونَ Böyle mucize bir kitabın Allah'tan başkası tarafından olmayacağını anlamanız için, aklınızı kullanıp da düşünüp tefekkür etmiyor musunuz? Fahreddin Râzî şöyle der: Kâfirler Rasulullah (s.a.v.)'in doğuşundan o âna kadar ki davranışlarını görmüşlerdi. Onun bütün hallerini, hiçbir kitap mütâlaa etmediği, herhangi bir hocanın talebesi olmadığını ve kimseden bir şey öğrenmediğini biliyorlardı. Kırk sene geçtikten sonra onlara bu yüce kitabı getirdi. Bu kitap usûl ilminin en güzel kâidelerini, ahkâm ilminin inceliklerini, ahlâk ilminin güzel nüktelerini ve geçmiş milletlerin kıssalarındaki sırları ihtiva etmektedir. Âlimler ve edebiyatçılar onun benzerini getirmekten âciz kalmışlardır. Akl-ı selim sahibi herkes bilir ki, bu özellikleri taşıyan bir kitap, vahiyden başka bir yolla meydana gelmez.[22]

20 et-Teshîl, 2/90.
21 el-Bahr, 5/131.
22 er-Râzî, 17/57.

17. فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا Bu, bir inkâr sorusu olup olumsuzluk manası ifâde eder. Yani, Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim hiçbir kimse yoktur. Bundan maksat, Peygamber (a.s.)'in yüce makamından yalan bir söz çıkmayacağını ifade etmektir. Çünkü müşrikler bu Kur'ân'ın Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından uydurulduğunu iddia etmişlerdi. أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ Peygamberler'in getirdiği hakkı yalanlayanlardan daha zalim kimse yoktur. إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ Bilesiniz ki günah işleyenler ve yüce peygamberleri yalanlayanlar mutlu olamaz.

18. وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لا يَضُرُّهُمْ وَلا يَنْفَعُهُمْ Bu cümle, müşriklerin çirkin davranışlarını açıklar. Yani onlar herhangi bir yarar sağlamayan veya bir zararı savamayan cansız putlara tapıyorlar. وَيَقُولُونَ هَؤُلاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللهِ Onlar, görmeyen ve işitmeyen taşlar olmalarına rağmen putların, kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı. قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللهَ بِمَا لا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلا فِي الأَرْضِ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Göklerde veya yerlerde Allah'ın tanımadığı herhangi bir ortağı veya şefaatçiyi mi O'na bildiriyorsunuz? Halbuki Allah'ın bilgisi bütün kâinatı kuşatır, O gaybleri çok iyi bilir. Bu soru müşriklerle alay ve eğlence için sorulmuştur. سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ Yüce Allah, zalimlerin söylediklerinden ve müşriklerin O'na isnat ettiği şeylerden uzak ve mukaddestir.

19. وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا İnsanlar Hz. Adem'den (a.s.) Hz. Nuh'a (a.s.) kadar bir tek dine mensup idiler. O da İslâm dini idi. Daha sonra dinleri hususunda ihtilafa düştüler ve gruplara ayrıldılar. İbn Abbas şöyle der: Adem (a.s.) ile Nuh (a.s.) arasında on nesil vardı. Hepsi de İslâm dinine mensup idiler. Daha sonra insanlar arasında ihtilaf çıktı, putlara ve heykellere tapıldı. Bunun üzerine Yüce Allah müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderdi.[23] وَلَوْ لا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ Allah'ın hükmü cezanın kıyamet gününe ertelenmesi şeklinde tecellî etmeseydi لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ dinde ihtilafa düşmeleri yüzünden mutlaka cezaları dünyada çabucak verilirdi.

20. وَيَقُولُونَ لَوْ لا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ O inatçı kâfirler, geçmiş peygamberlere verilen deve, asâ ve el mucizeleri gibi bir mucize, Rabbinden Muhammed'e de indirilse ya diyorlar. فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ Onlara de ki: Gaybla ilgili hüküm Allah'ın elindedir. Mucizeleri O'ndan başka hiç kimse getiremez. Ben sadece bir tebliğciyim. فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ Allah'ın, aramızda vereceği hükmü bekleyin. Ben de onu bekleyenlerdenim.

23 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/188.

EDEBÎ SANATLAR

1. "الكتاب الحكيم Muhkem kitap". Burada فعيل kalıbı, مفعول manasında kullanılmıştır. Yani kendisine bozukluk gelemeyen, yalan ve çelişki ârız olmayan sağlam kitap" demektir.

2. "انذر ... بشر Uyar... müjdele" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

3. قدم صدق Bu ifade, yüksek makamdan kinayedir. İbare son derecede beliğdir. Çünkü geçmek ve ilerlemek ayakla olur. Nitekim, nimet elle verildiği için, nimete de "el" denilmiştir.

4. "يبدأ الخلق ثم يعيده İlk defa yaratır, sonra da onu toprağa iâde eder". Burada بدأ ve إعادة kelimeleri arasında tıbâk vardır.

5. "لا يرجون لقاءنا Bize kavuşacaklarına inanmıyorlar" Burada üçüncü şahıstan birinci şahsa dönüş vardır. Aynı zamanda kavuşmanın büyüklüğünü ve şiddetini ifade etmek için لقاء kelimesi Allah'a ait zamire muzaf olarak getirilmiştir.

6. "الشر استعجالهم بالخير Hayır acele istedikleri gibi şerri de..." Burada mücmel ve müekked teşbih vardır. Şerr ve hayır kelimeleri arasında da tıbâk vardır.

7. "لننظر كيف تعملون Nasıl amel ettiğinize bakalım diye" Burada istiâre-i temsiliyye vardır. Çünkü kulların Allah karşısındaki durumu, halkın padişah karşısındaki durumlarına benzetilmiştir. Padişah, halkın nasıl iş yapacaklarını görmek için onlara mühlet verir. Allah'ın mühlet vermesi de böyledir. Müşebbehün bihe delâlet eden isim, temsil yoluyla müşebbeh için istiâre edilmiştir. En yüce temsil Allah'ındır.

8. "افلا تعقلون Düşünmüyor musunuz?" Bu soru inkâr ve kınama ifade eder.

FAYDALI BİLGİLER

"جعل الشمس ضياء والقمر نورا Güneşi bir ışık, ayı da bir nur kıldı" âyetinin tefsirinde Suyûtî şöyle der: "Bu âyet zaman, hesap, tarih ve burç ilimlerinde asıldır."

BİR NÜKTE

Hâfız İbn Kesîr şöyle der: İster doğru olsun, ister yalancı olsun, kim bir söz söylerse o kişinin doğruluğuna veya yalancılığına delâlet eden, güneşten daha açık bir delil getirilmesi gerekir. Muhammed (a.s.) ile Müseylemetu'l-Kezzâb'ı görenler için, bu ikisi arasındaki fark, kuşluk aydınlığı ile zifiri karanlık arasındaki farktan daha açıktır. Abudullah b. Selâm şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye gelince halk yani Yahudiler ondan uzaklaştılar. Ben de ondan uzaklaşanlar arasında idim. Onu görünce, yüzünün yalancı bir yüz olmadığını anladım. Ondan ilk işittiğim söz de şudur: "Ey insanlar! Selâmı yayınız. Yemek yediriniz, akrabayı ziyaret ediniz ve insanlar uykuda iken gece kalkıp namaz kılın. Böyle yaparsanız selâmetle Cennete

girersiniz."[24] Abdullah, Rasulullah (s.a.v.)'ta gördüğü deliller sebebiyle ona kesin olarak inandı. Şâir Hassân şöyle der:

لو لم تكن فيه آيات مبينة لكان منظره ينبيك بالخبر

O Peygamber'de açık mucizeler olmasaydı bile, onun görünüşü sana, onun doğruluğunu haber verirdi.

24 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V/451; Tirmizî, Kıyame, 42; İbn Mâce, İkâme 174.

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا
قُلِ ٱللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾
هُوَ ٱلَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى ٱلْفُلْكِ ۖ
وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟ بِهَا جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ
ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ
لَهُ ٱلدِّينَ ۖ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾
فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا
بَغْيُكُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ۖ مَّتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ إِنَّمَا مَثَلُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ
أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ ٱلنَّاسُ
وَٱلْأَنْعَٰمُ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتْ
وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ ۖ أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا
أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِٱلْأَمْسِ ۚ كَذَٰلِكَ
نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَىٰ
دَارِ ٱلسَّلَٰمِ ۖ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾
لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا
ذِلَّةٌ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَسَبُوا۟
ٱلسَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ مَّا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ ۖ كَأَنَّمَآ أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ
أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ
لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ مَكَانَكُمْ أَنتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ

شُرَكَآؤُهُم مَّا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ
مَّآ أَسْلَفَتْ وَرُدُّوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ
ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ
مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ
ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ فَسَقُوٓا۟ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾
قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟
ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَهْدِىٓ
إِلَى ٱلْحَقِّ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ
أَمَّن لَّا يَهِدِّىٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا
يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ
عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ
ٱللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ
فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ
مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ
﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا۟ بِمَا لَمْ يُحِيطُوا۟ بِعِلْمِهِۦ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُۥ ۚ
كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٩﴾

21. Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki âyetlerimizle alay ederler. De ki: "Allah onların cezasını çabucak verir. Şüphesiz elçilerimiz ettiğiniz alayları yazıyorlar."

22. O, sizi karada ve denizde gezdirendir. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve yolcular bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak, "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

23. Fakat Allah onları kurtarınca, bir de bakarsın ki, yine haksız yere yeryüzünde taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir, sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz, sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.

24. Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde birbirine karışır. Nihâyet yeryüzü zinetini donanıp, süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

25. Allah kullarını selâm yurduna çağırır ve O, dilediğini doğru yola iletir.

26. Güzel amel edenlere daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne toz bulaşır, ne de bir horluk. İşte onlar Cennet ehlidir. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.

27. Kötülükleri işleyenlere gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür: İşte onlar da Cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

28. Onların hepsini bir araya toplayacağımız, sonra da Allah'a ortak koşanlara, "siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün artık onların aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları, derler ki: "Siz, bize ibâdet etmiyordunuz."

29. Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin tapmanızdan tamamen habersizdik."

30. Orada herkes geçmişte yaptıklarından imtihana çekilecek. Artık onlar gerçek sâhipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeylerde onları terkedip kaybolmuştur.

31. De ki: "Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? İşi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: "Öyle ise sakınmıyor musunuz?"

32. İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır? O halde nasıl döndürülüyorsunuz?

33. İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki: "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.

34. De ki: "Allah'a ortak koştuklarınız arasında, ilk defa yaratacak, sonra onu geri döndürecek biri var mı?" De ki: "Allah ilk defa yaratıp sonra da onu tekrar öldürür. O halde nasıl saptırılırsınız.!"

35. De ki: "Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı?" De ki: "Hakka Allah iletir" Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor? Nasıl hükmediyorsunuz?

36. Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan hiç bir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir.

37. Bu Kur'ân Allah'a ait olmayıp da ondan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir.

38. Yoksa, "Onu Muhammed uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da onun benzeri bir sûre getirin."

39. Bilakis, onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olan Kur'ân'ı yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Şimdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah putlara ibadet etmenin batıl olduğunu gösteren delilleri ve müşriklerin risalet ve Kur'ân konusundaki şüphelerini açıkladıktan sonra burada da, o bedbaht insanların âdetlerinin tuzak kurmak, inkâr ve inat etmek olduğunu açıkladı. Eğer onlara bir darlık gelirse yalvarmaya başlarlar, bir rahmet gelirse şımarır ve inkâr ederler. Bundan sonra Yüce Allah, zeval bulma ve yok olma

hususunda dünya hayatını misal verdi. Daha sonra da, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın birliğini gösteren delilleri açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

عاصف : Âsıf, yaprakları ve ağaçları yıkıp helâk eden şiddetli rüzgâr. Ferrâ şöyle der: Rüzgâr şiddetlendiğinde عصفت الريح ve اعْصفت denir. Şâir şöyle der:

ان الريح اذا مـــا اعـــصـــفـت قـــصـــفـت عـــيـــدان نجـــد ولا يعـــبـــأن بـالرتم

Rüzgârlar şiddetle esince Necid'in hurmalarını kırarlar. Retem ağacının sağlamlılığına bile aldırış etmezler.[25]

موج : Mevc, dalga. Suyun deniz üzerinde yükselen kısmı. Çalkalandığı için Mevc (dalga) ismi verildi.

زخرفها : Zuhrufuha, "onun güzelleşmesi" demektir. Zuhruf, bir şeyin son derece güzel ve parlak olmasıdır. Parlaklığından ve güzelliğinden dolayı o şeye zuhruf denilmiştir.

تغن : Bulunur. Bir kimse bir yerde kalıp da orayı imar ettiğinde غنى المكان denir.

يرهق : Örter, istilâ eder. Bir kimseye zillet geldiğinde رهقه الذل denir.

قتر : Kater ve katere, siyah toz demektir. Yüce Allah bir âyette "ترهقها قترة Onları Cehennem tozu kuşatır."[26] Bir görüşe göre, siyah olsun olmasın toz demektir. Ferazdak şöyle der:

مـــتـــوج برادا‌ء الملك يتـــبـــعـــه مـــوج ترى فـــوقـــه الرايات والقـــتـــرا

Kral elbisesi ile tac giydirilmış, arkasından büyü bir dalga geliyor. Sen o dalga üzerinde bayraklar ve tozlar görürsün.[27]

زيلنا : Ayırdık

تؤفكون : Haktan batıla döndürülüyorsunuz.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

21. وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ İnsanlara gelen bir sıkıntıdan sonra onlara bir rahmet tattırdığımız zaman... İnsanlardan maksat Mekke kâfirleridir. Rivâyete göre Yüce Allah Mekkelilere yedi sene kıtlık verdi. Nerede ise helâk olacaklardı. Bunun üzerine Rasululllah (s.a.v.)'tan, kendilerine bolluk verilmesi için dua etmesini istediler. Ona iman edeceklerine dair söz verdiler. Allah onlara merhamet edip yağmur yağdırınca, tekrar inkâra ve inada döndüler. Yani: Biz o müşriklere, onların

25 el-Bahr, 5/120.
26 Abese, 80/41.
27 Kurtubî, 8/331.

başına gelen şiddetten sonra rahatlık, kıtlıktan sonra bolluk nimetini tattırınca إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا Bir de bakarsınız ki, âyetlerimiz hakkında tuzaklar hazırlamışlardır. Mücâhid, "bu bir alay etme ve yalanlamadır" der. قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا De ki: "Allah onların tuzaklarına karşılık daha çabuk ceza verir.[28] إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ Kuşkusuz koruyucu melekler sizin tuzaklarınızı yazar ve günahlarınızı kaydederler. Burada, onların yaptıklarının herşeyi bilen ve herşeyden haberdâr olan Allah'tan gizli kalmadığı gibi, meleklere bile gizli kalmadığına dikkat çekmektedir.

22. هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ Sizi kudretiyle, karada hayvanlar üzerinde, denizde de su üzerinde giden gemilerde taşıyan O'dur. حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ Nihâyet siz denizde bu gemiler içinde bulunduğunuzda وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ gemiler de onları, kendilerini yürüten tatlı ve hoş bir rüzgarla götürdüğünde وَفَرِحُوا بِهَا yolcular da bu tatlı rüzgarla sevinç duyduklarında, burada ikinci şahıstan üçüncü şahsa dönüş vardır. جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ Ansızın onlara şiddetli ve helâk edici bir fırtına gelir. وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ Ve denizin dalgaları her taraftan onları kuşatır. وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ Helâk olacaklarını kesin olarak anlarlar da, دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ Allah'a ihlâs ile dua eder ve taptıkları şeyleri bırakırlar. Kurtubî şöyle der: Bu âyet gösteriyor ki insanlar sıkıntılı anlarda Allah'a dönecek bir şekilde yaratılmışlardır. Kâfir de olsa, darda kalan kimsenin duası kabul olunur. Çünkü sebepler kesilmiş ve o, rablerin Rabbine müracaat etmiştir.[29] لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ" Eğer bizi bu sıkıntı ve belâlardan kurtarırsan, biz mutlaka verdiğin nimetlere karşı sana şükredenlerden ve sana itaat edip razı olduğun şeyleri yapanlardan olacağız. Ebû Hayyân şöyle der: İhlâstan maksat, put ve benzeri şeyleri ortak koşmadan sadece Allah'a dua etmektir. Hasan el-Basrî şöyle der: İhlâstan maksat, imanda samimi olmak değildir. Lâkin, bu beladan onları Allah'tan başkasının kurtaramayacağını bildikleri içindir. Bu takdirde onların ihlâsı mecbûrî iman yerine geçer.[30]

23. فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Allah onları kurtarınca, hemen yeryüzünde fesat ve isyan çıkarırlar. İbn Abbas şöyle der: Dua hususunda taşkınlık eder, Allah'tan başkasına dua ederler ve masiyet işlerler.[31] Yüce Allah onlara cevaben şöyle buyurdu. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ Ey insanlar taşkınlığınızın vebali sizin aleyhinizedir. Onun meyvelerini sadece siz toplayacaksınız. مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Bu dünyada, peşinden sonsuz pişmanlığın geldiği geçici şehvetlerden yararlanıyorsunuz. ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ

28 Allah'ın, çabukluk sıfatıyle nitelenmiş olan bu tuzağı, onları cezalandırmasıdır. Burada müşâkelet ve cezaya günahın adını vermek için Yüce Allah cezaya "mekr" dedi.

29 Kurtubî, 8/325.

30 el-Bahr, 5/139.

31 el-Bahr, 5/140.

فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Ölümden sonra dönüşünüz bizedir. Amellerinize göre size karşılık vereceğiz. Burada bir tehdit vardır. Âyet-i kerîme inkârcı insan tabiatı için bir temsildir. Böyle bir kimse, Allah'ı ancak sıkıntılı anlarda anar, Ona ancak şiddetli ve dar zamanlarda döner. Allah onu sıkıntıdan kurtardığında ve darlığını giderdiğinde tekrar inkâr ve isyan eder, kötülük ve taşkınlıkta devam eder. Bundan sonra Yüce Allah geçici dünya hayatı için bir misal getirdi ve ondan faydalanma süresinin çok kısa olduğunu belirtti ve şöyle buyurdu:

24. إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ Dünya hayatı, onun geçici ve gidici oluşu, nimetlerinin zevali ve insanların onlara aldanması, gökten yağan bir yağmurun durumu gibidir ki o yağmur sayesinde birbirine karışmış çeşitli bitkiler biter. İbn Abbas şöyle der: O su toprağa karışır, onun sayesinde her çeşit bitki biter.[32] مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ Onlar, insanların yediği hububat, meyve ve baklagiller, hayvanların yediği ot, saman ve arpadır. حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا Nihâyet yeryüzü güzelliğini ve parlaklığını aldığında وَازَّيَّنَتْ hûbûbat, meyve ve çiçeklerle süslendiğinde, bu tabiatı güzel elbiseler giyinen ve süslenen geline benzetmektir, وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا Yeryüzündekiler o nimetlerden faydalanabileceklerini, meyve ve mahsulatı toplayabileceklerini zannettikleri zaman, أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا geceleyin veya gündüzleyin, yeryüzünde olan bitkilerin helâk edileceğine dair hükmümüz gelir. فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا O dünyanın bitkilerini tırpanlarla biçilmiş ve kesilmiş, üzerinde hiçbir şey kalmamış halde bırakırız. كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ Sanki o bitkiler, daha önce yeryüzünde hiç bulunmamış ve yaşamamış hale gelirler. كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ İşte biz dünya hayatı için verdiğimiz bu parlak misali açıkladığımız gibi, düşünen ve misallerden ibret alan bir topluluk için âyetleri açıklıyor ve misaller getiriyoruz. Âlûsî şöyle der: Âyetlerden düşenenler ibret alıp faydalandığı için özellikle onlar zikredildi.[33]

25. وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ Allah, sevinç ve ikâmet yurdu olan Cennete çağırıyor, وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ O hidâyetini istediği kimseyi doğru yola yani İslâm dinine ulaştırır.

26. لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى Güzelce iman edip amel-i salih işleyenler için Cennet hazırlanmıştır. وَزِيَادَةٌ Dahası da vardır. O da, kerem sahibi olan Allah'ın zâtına bakmaktır.[34] وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ Onların yüzlerine, Cehennemliklerin yüzlerine geldiği gibi ne bir toz kaplar, ne de bir siyahlık gelir. وَلَا ذِلَّةٌ Onlara horluk ve hakirlik de

32 Taberî, 11/102.
33 Rûhu'l- meânî, 11/102.
34 Bu mana Müslim'in rivâyet ettiği sahih bir hadiste bildirilmiştir. Bkz. Müslim, İman, 80.

gelmez. أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ İşte onlar Cennetliktirler. Orada ebedî kalacaklardır. Dünyanın ve dünya süslerinin aksine oranın nimetleri zeval bulmazlar, yok da olmazlar.

27. وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا Dünyada kötülükleri işleyip, Allah'a isyan edenler ve inkâr edenler var ya, işte onlara kötülüklerinin karşılığı misliyle verilir. Ondan fazla ceza verilmez. İyiliklere gelince, onlar Allah'ın lütfuyla kat kat verilir. Allah'ın bir adâleti olarak kötülüklerin cezası misliyledir.[35] وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ Onları zillet ve horluk sarar. Allah'ın azabından ve hışmından koruyacak veya kurtaracak hiç kimseleri yoktur. مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ Onların yüzlerindeki şiddetli siyahlık ve karanlıktan dolayı, sanki yüzleri كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا gece karanlığından parçalarla örtülmüştür. أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Onlar Cehennemliktir. Oradan asla çıkarılmazlar.

28. وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا O gün, hesap için her iki grubu, yani mü'minleri de kâfirleri de toplarız, sonra, Allah'a ortak koşanlara şöyle deriz: مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ Siz de, kendilerine topladıklarınız da yerinizde kalın. Allah'ın size ne yapacağını görünceye kadar yerinizden ayrılmayın. فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ Onlarla mü'minlerin arasını ayırdık. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar"[36] وقال شركاءهم ما كنتم ايانا تعبدون Allah'ı bırakıp da tapmış oldukları putlar onlardan uzaklaşır. Mücâhid şöyle der: Biz sizin, bize taptığınızı bilmiyorduk. Size, bize ibadet edin diye de emretmedik.[37] Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur: اذ تبرأ الذين اتبعوا من الذين اتبعوا ورأوا العذاب وتقطعت بهم الاسباب O zaman kendilerin uyulup arkalarından gidilenler, onlara uyanlardan hızla uzaklaşırlar. O anda her iki tarafta azabı görürler, aralarındaki bağ kopup parçalanır.

29. فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ Kıyamet gününde putlar müşriklere: "Sizinle bizim aramızda şahit olarak Allah bize yeter" derler. إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ Sizin bize ibadet ettiğinizden bizim haberimiz yoktu. Zira biz ne işitiyor, ne görüyor, ne de düşünüyorduk. Çünkü biz cansız varlıklardık, bizim ruhumuz yoktu.[38]

30. هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ O zaman her nefis, önceden göndermiş olduğu hayır veya şerden imtihana çekilir ve yaptığının karşılığını alır. وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ

35 Cevhere müellifi şöyle der: Kötülüklerin cezası Allah katında verilir. İyiliklerin mükâfatı ise kat kat fazlası ile verilir.

36 Yâsîn sûresi, 36/59.

37 Kurtubî, 8/ 333.

38 Bakara sûresi, 2/166.

Artık onlar, cezalarını adaletle verecek olan Allah'a döndürülmüşlerdir. وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ Kendilerine şefaat edeceklerini zannettikleri putlar da onları terkedip gitmişlerdir. Bu âyette işitmeyen, görmeyen kendilerine hiçbir faydası olmayan putlara tapan müşrikler için şiddetli bir azarlama vardır.

31. قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ Bu âyetlerde de, Allah'ın birliğini ve ilahlığını gösteren delliler vardır. Yani, "Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Size gökten yağmuru kim indiriyor? Sizin için ekinleri ve meyveleri kim bitiriyor. أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ Ya da kendileriyle işittiğiniz, kulakların ve gördüğünüz gözlerin sahibi kimdir? Allah onları sizden almak istediğinde, onları size kim geri verebilir? Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur: قل أرأيتم ان اخذ الله سمعكم وابصاركم De ki, ne dersiniz? Eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör ederse..."[39] وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ İnsanı nutfeden, kuşu yumurtadan, başağı taneden, bitkiyi yerden, mü'mini kâfirden çıkaran kimdir? وَمَنْ يُدَبِّرُ الأَمْرَ Mahlukatın işlerini idare eden, kâinatı halden hale çeviren kimdir? فَسَيَقُولُونَ اللهُ Şüphesiz bütün bunları yapan, âlemlerin Rabbi Allah'tır, diye ikrar edeceklerdir. Mesele son derece açık olduğu için kibirlenmelerine ve inat etmelerine imkan kalmamıştır. فَقُلْ أَفَلا تَتَّقُونَ Ey Muhammed! Onlara de ki: Allah'tan başkasına ibadet etmeniz ve O'na şirk koşmanız yüzünden Allah'ın azabına ve cezasına çarptırılmaktan korkmuyor musunuz?

32. فَذَلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ İşte bu büyük işleri yapan gerçek Rabbinizdir. O'nun ilahlığı ve birliği, kesin delillerle sabittir. فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلالُ Bu soru, inkâr ifade eder. Yani haktan öteye artık sapıklıktan başka bir şey yoktur. Kim Allah'a ibadetten ibaret olan haktan öte geçerse dalâlete düşmüş olur. فَأَنَّى تُصْرَفُونَ Nasıl, Allah'a ibadet etmekten, yaratmayan, rızık veremeyen, diriltemeyen ve öldüremeyen şeylere ibadete çevriliyorsunuz?

33. كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا İşte böylece itaattan çıkıp inkâra dalanlar ve yalanlayanlar üzerine Allah'ın kazası ve geçmiş hükmü, vacip oldu. أَنَّهُمْ لا يُؤْمِنُونَ Çünkü onlar Allah'ın birliğini, peygamberinin risaletini tasdik etmiyorlar. İşte bundan dolayı onlara azap vacip olur. Çünkü onlar şakî ve sapıktırlar.

34. قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ Ey Muhammed! Kınayarak ve azarlayarak onlara de ki: Bu putlardan, mahlukatı yoktan varedecek, sonra yokedecek, sonra tekrar diriltecek biri var mı? Taberî şöyle der: Onlar böyle bir iddiada bulunamayınca ki, burada onların, ilahları hususundaki iddialarında yalancı ve iftiracı olduğunu gösteren açık bir delil ve kesin bir hüccet vardır, o zaman Rasulullah (s.a.v.)'a bu

39 En'âm sûresi, 6/46.

sorulara cevap vermesi emredildi.[40] قُلْ اللّٰهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ Ey Muhammed! Onlara de ki: Hayat veren ve öldüren, yaratan ve öldükten sonra tekrar dirilten sadece Allah'tır. Bu ilah olduğunu iddia edenlerden hiçbiri bunu yapamaz. فَأَنَّا تُؤْفَكُونَ Nasıl, haktan batıla dönüyorsunuz?

35. قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ Bu, soru şeklinde başka bir kınamadır. Yani, müşriklere de ki: Kendilerine ibadet ettiğiniz bu ilahlardan, dalâlete düşmüş bir kişiyi irşâd edecek, veya şaşırmış bir kişiyi doğru yola iletecek veya ona doğru yolu gösterecek biri var mı? قُلِ اللّٰهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ Onlara de ki: İlahlarınız bundan âciz ise, bilin ki dalâlete düşmüş olanı irşâd etmeye, yolu aydınlatmaya ve hakkı açıklamaya kâdir olan sadece Allah'tır. أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلاَّ أَنْ يُهْدَى Hak yola ileten Yüce Allah mı kendisine uyulmaya daha layıktır, yoksa hiçkimseyi hidâyete erdiremeyen bu putlar mı? Bırakın, başkalarını doğru yola iletmelerini de, kendilerini bile doğru yola iletemeyen bunlar mı hak yola iletecekler?[41] فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ Ey müşrikler! Nasıl oluyorlar da putlarla rablerin Rabbini eşit tutuyorsunuz ve batıl olduğu açık olan şeyle hükmediyorsunuz? Bu, hayret ve inkâr manasına gelen bir sorudur. Yüce Allah, Allah'ın birliğine inanmayı gerektiren ve taklidin batıl olduğunu gösteren parlak delillerle onları susturduktan sonra, inançlarının bozukluğunu açıklayarak şöyle buyurdu:

36. وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلاَّ ظَنًّا Onların çoğu, putların ilah olduğuna dair inançlarında, herhangi bir delile dayanmayan bilakis sadece batıl vehimlere ve fâsit hurafelere dayanan bir inanca tâbi olurlar. إِنَّ الظَّنَّ لا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا Evhâm ve hayallere dayanan bu tür inanç, kesin bilgiden hiçbir şey kazandırmayan yalancı bir zandan ibarettir. Zan, kesin bilgi gibi değildir. إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ Allah, onların içinde bulundukları inkârı ve yalanlamayı bilir. Bu, zanna tâbi olmaları ve delil kabul etmemelerinden dolayı onlar için bir tehdittir. Bundan sonra Yüce Allah nübüvvetin ve vahyin doğruluğunu açıklayarak şöyle buyurdu:

37. وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللّٰهِ Akl-ı selim sahibi bir kimsenin, bu Kur'ân'ın uydurulup da Allah'a isnat edilmiş olduğuna inanması sahih, doğru ve makul olmaz. Çünkü, Kur'ân gibi bir kitap getirmek beşer gücünün üstündedir. وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ Fakat o, Tevrat ve İncil gibi, kendisinden önce inen kitapları tasdik edici olarak geldi. وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ Onda şeriatlerin, inançların ve hükümlerin açıklaması vardır. لا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ Onun, âlemlerin Rabbi tarafından indirildiğinde şüphe yoktur.

---

40 Bu, Taberî'nin görüşüdür. Bazı tefsirciler şöyle der: Bundan maksat, kendilerine doğru yol gösterilmedikçe, doğru yolu bulamayan reisler ve sapıklardır.

41 Taberî, 11/115.

38. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ Bilakis onlar, bu Kur'ân'ı Muhammed kendiliğinden uydurdu, dediler. Bu, azarlama manası ifade eden bir sorudur. قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ De ki: Eğer durum iddia ettiğiniz gibiyse, bu Kur'ân'ın benzeri bir sûre getirin. Bu söz, onları âciz bırakmakta ve aleyhlerine bir delil olarak getirilmektedir. وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ Allah'tan başka, yararlanmak için mahlukatından insanlar ve cinlerden çağırabildiklerinizi çağırın. إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Muhammed'in, onu uydurduğu hususundaki iddianızda doğru iseniz böyle yapın. Taberî şöyle der: Bundan maksat şudur: Siz bunu yapamazsanız şüphesiz yalancılarsınız. Çünkü Muhammed, sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir. Bütün insanlar ve cinler, bu Kur'ân'ın benzeri bir sûre getirmekten âciz kalınca, onlardan birisi olan Muhammed (a.s.), bunun tümünü hiç getiremez.[42]

39. بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ Hayır, bilakis o müşrikler bu Kur'ân'ı yalanladı ve onu iyice düşünüp anlamadan yalanlamaya koşuştular. İnsanlar daima, bilmediklerinin düşmanıdır. وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ Halbuki onlara yapılmış olan tehdit henüz neticelenmedi. كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ İşte bunların yalanladığı gibi, onlardan önce geçmiş olan milletler de yalanlamıştı. فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ Bak Ey Muhammed! Zulümleri ve taşkınlıkları sebebiyle Allah onları nasıl helâk etti. İşte onlara yaptığının benzerini bu azgın zalimlere de yapacaktır.

EDEBÎ SÂNATLAR

1. "اسرع مكراً Daha çabuk tuzak kurar." Allah'ın cezasına tuzak denmesi "müşâkelet" bâbındandır.

2. "وجرين بهم Onları çekip götürdüler." Burada ikinci şahıstan üçüncü şahsa dönüş vardır. Bunun hikmeti de, nimete şükretmemelerinden dolayı kâfirleri daha fazla kınamak ve yermektir.

3. "اخذت الارض زخرفها Yeryüzü süsünü aldığında." Bu son derece güzel istiârelerdendir. Bitki ve çiçeklerle süslendiği zaman ki yeryüzü elbise ve zinetleriyle süslenen geline benzetilmiştir. Bu güzellik ve parlaklık için زخرف lafzı müsteâr olarak kullanılmıştır.

4. "أتاها أمرنا Ona emrimiz geldi." Burada emir, azab ve helâkten kinayedir.

5. "أحسنوا، أحسنوا İyilik yaptılar" ve الحسنى daha güzel, kelimeleri arasında iştikâk cinâsı vardır.

6. "كأنما اغشيت وجوههم قطعاً من الليل Sanki onların yüzlerine, geceden parçalar sarılmıştır" Burada mürsel ve mücmel teşbih vardır:

42 Taberî, 11/118.

7. "يبدأ Başlar" ثم يعيده Sonra onu iade eder" bu iki kelime arasında tıbâk vardır.

8. "فاني تؤفكون Nasıl döndürülüyorsunuz?" Bu soru, kınama ifade eder. فما لكم كيف تحكمون Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz?" cümlesinde de aynı şey vardır.

9. "بين يديه Öncekini" Bu da güzel bir istiâredir. Maksat, ondan önce gelmiş olan Tevrat ve İncil'dir. Onlar, Kur'ân'ın geleceğini müjdelemişlerdi.

BİR NÜKTE

İslâm şehidi Seyyid Kutub "Fî Zılâli'l-Kur'ân" adlı tefsirinde şöyle der: İnsanlık, kâinatın sırlarına ulaştıkça, göklerde ve yerde yeni yeni rızıklar keşfediyor. İnançlarının doğruluğuna veya bozukluğuna göre onu bazen hayırda, bazen şerde kullanıyorlar. Bunların hepsi, Allah'ın insanlar için hazırlamış olduğu rızıklardır. Yer üstünde ve altında rızıklar vardır, su yüzünde ve suyun derinliklerinde de rızıklar vardır. Güneş ışınlarında ve ay ışığında rızıklar vardır. Hatta yeryüzündeki mantarda bile. Nitekim ilim mantarda ilaç ve panzehir keşfetmiştir.[43] قل من يرزقكم من السماء والارض De ki: O göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?"[44]

43 Fî Zılâli'l-Kur'ân, 11/145.
44 Yunus sûresi, 10/31.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَرَبُّكَ
اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ۝٤٠ وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۚ
اَنْتُمْ بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝٤١ وَمِنْهُمْ
مَّنْ يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ۝٤٢
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوْا لَا يُبْصِرُوْنَ
۝٤٣ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَّلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُوْنَ ۝٤٤ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَّمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُوْنَ بَيْنَهُمْ ؕ قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوْا
مُهْتَدِيْنَ ۝٤٥ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ ۝٤٦ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ
رَّسُوْلٌ ۚ فَاِذَا جَآءَ رَسُوْلُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ
۝٤٧ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٤٨ قُلْ لَّآ اَمْلِكُ
لِنَفْسِيْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ؕ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ۝٤٩ قُلْ اَرَءَيْتُمْ
اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُهٗ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُوْنَ ۝٥٠
اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ ؕ اٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ ۝٥١
ثُمَّ قِيْلَ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ
اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ۝٥٢ وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ
هُوَ ؕ قُلْ اِيْ وَرَبِّيْٓ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ؕ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۚ ۝٥٣
وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ ؕ وَاَسَرُّوا

النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اَلَآ اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٦﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاۗءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ
مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَاۗءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ
﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۭ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا
يَجْمَعُوْنَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ
حَرَامًا وَّحَلٰلًا ۭ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٩﴾
وَمَا ظَنُّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ۧ
﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ وَّمَا تَتْلُوْا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَّلَا تَعْمَلُوْنَ
مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوْدًا اِذْ تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ وَمَا
يَعْزُبُ عَنْ رَّبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاۗءِ
وَلَآ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٦١﴾
اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَاۗءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۚ
﴿٦٢﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرٰى
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۭ لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۭ
ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۭ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ
اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۭ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦٥﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ
مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ ۭ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ

يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ۖ هُوَ
الْغَنِيُّ ۖ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنْ عِندَكُم
مِّن سُلْطَانٍ بِهَٰذَا ۚ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾
قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ
الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

40. İçlerinden öylesi var ki O'na inanır, yine onlardan öylesi de var ki, O'na inanmaz. Rabbin bozguncuları en iyi bilendir.

41. Onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım."

42. Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?

43. Onlardan sana bakan da vardır. Fakat, -bir de göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?

44. Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler.

45. Allah'ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün, birbirlerini tanırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zaten onlar doğru yola gitmemişlerdi.

46. Eğer onları tehdit ettiğimiz azabın bir kısmını sana gösterirsek ne âlâ, yok eğer göstermeden seni vefat ettirirsek onların dönüşü de bizedir (O zaman onlara ne olacağını göreceksin). Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahiddir.

47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adâletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.

48. "Doğru iseniz, bu söylediğiniz vaat ne zamandır?" diyorlar.

49. De ki: "Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar, ne de bir yarar verme gücüne sahibim" Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler.

50. De ki: "Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin veya gündüzün gelirse (ne yaparsınız?) Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar!

51. Başınıza belâ geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz? Şimdi mi? Hani onu istemekte acele ediyordunuz?

52. Sonra o zulmedenlere, "Ebedî azabı tadın!" denilecek. "Kazanmakta olduğunuzdan başkasının mı karşılığını bulacaksınız?"

53. "O, bir gerçek midir?" diye senden haber istiyorlar. De ki: "Evet, Rabbime andolsun ki o şüphesiz gerçektir, ve siz âciz bırakacak değilsiniz."

54. Kendine zulmeden herkesin yeryüzü dolusu malı olsa elbette onu fedâ eder. Ve azabı gördükleri zaman pişmanlıklarını gizlerler. Aralarında adâletle hükmolunur ve onlara zulmedilmez.

55. Bilesiniz ki, göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Yine bilesiniz ki, Allah'ın vaadi haktır, fakat onların çoğu bilmez.

56. O hem diriltir, hem de öldürür ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.

57. Ey insanlar! Size Rabbiniz'den bir öğüt, gönüllerdekine bir şifâ, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

58. De ki: "Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Çünkü bu onların topladıklarından daha hayırlıdır.

59. De ki: "Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram kılmanıza ne dersiniz?" De ki: "Allah mı size izin verdi? Yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

60. Allah'a karşı yalan uyduranların kıyamet günündeki âkibetleri hakkında kanaatleri nedir? Şüphesiz Allah

insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

61. Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yapsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Çünkü ne yerde, ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki, apaçık kitapta bulunmasın.

62. Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.

63. Onlar, iman edip de takvâya ermiş olanlardır.

64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde aslâ değişme yoktur. İşte bu, büyük kazancın kendisidir.

65. Onların sözleri seni üzmesin! Çünkü bütün izzet Allah'ındır. O, işitendir, bilendir.

66. İyi bilin ki! Göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. Allah'ı bırakıp da ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar. Doğrusu onlar, kuru zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar.

67. O, geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır.

68. "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun çocuğa ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa hep O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

69. De ki: "Allah'a karşı yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler."

70. Dünyada bir miktar geçim sağlarlar, sonra dönüşleri bizedir, sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kâfirlerin, nübüvvet ve vahy meselesini yalanlamalarını anlattıktan sonra, burada da onlardan bir kısmının, Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğuna inandıklarını, ancak, kibir ve inatlarından dolayı kabul etmediklerini, bir kısmının da kalın kafalı, aklı zayıf ve temyiz gücü bozulmuş

olduğundan dolayı tasdik etmediğini açıkladı. Bundan sonra da, Kur'ân'ın kalplere şifâ olduğunu bildirdi. Son olarak da müşriklerin ahiretteki âkibetlerini beyan etti.

KELİMELERİN İZAHI

الصم : Summ, sağır manasına gelen "esamm" kelimesinin çoğuludur.

بياتاً : Beyâten, geceleyin.

تفيضون: Dalıyorsunuz. Bir kimse söze daldığında افاض فلان في الحديث denir.

يعزب : Gizli kalır.

مثقال : Miskâl, tartı demektir.

سلطان : Sultân, delil ve burhân demektir.

سبحانه : Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etmektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

40. وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ Ey Muhammed! Senin, kendilerine gönderildiğin o insanlardan bazıları bu Kur'ân'a inanır, sana uyar ve sana gönderilenden faydalanır. وَمِنْهُمْ مَنْ لا يُؤْمِنُ بِهِ Bazıları da ona inanmaz, inkâr üzere ölür ve o halde diriltilir. وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ Rabbin, hidayete hak kazananı daha iyi bilir ve ona hidayet nasip eder. Sapıklığa hak kazananı da bilir ve onu saptırır.

41. وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ O müşrikler seni yalanlarsa de ki: Benim amelimin karşılığı bana, hak olsun batıl olsun sizin amelinizin karşılığı da size verilecektir. أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ Siz, benim yaptığımdan, ben de sizin yaptığınızdan uzağım. Hiç kimse diğerinin günahından sorumlu tutulmaz.

42. وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ Onlardan bir kısmı da sen Kur'ân okuduğun zaman seni dinler. Ancak senin okuduklarından hiçbir şeyi onların kalpleri kabul etmez. أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ" Ey Muhammed! Sağırlara sen mi duyuracaksın? Yani, Allah'ın, kulaklarını sağır ettiği kimselere işittiremezsin. وَلَوْ كَانُوا لا يَعْقِلُونَ Üstelik sağırlıklarından dolayı, düşünüp tefekkür edemiyorlarsa. İbn Kesîr şöyle der: Yani onlardan senin güzel sözünü ve faydalı Kur'ân'ı dinleyen de vardır. Fakat onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Sen sağırlara işittiremediğin gibi, Allah dilemedikçe onları hidayete erdiremezsin.[45]

43. وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لا يُبْصِرُونَ Onlardan sana bakan ve senin peygamberliğinin açık delillerini gören de vardır. Fakat onlar, gördüklerinden

45 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/195.

faydalanamayan körlerdir. Ey Muhammed! Eğer onların kalpleri körse, onları hidayete sen mi erdireceksin? Hakkı görmezlikten geldikleri için Allah onları körlere benzetti. Kurtubî şöyle der: Bundan maksat, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektir. Sen kör için doğru yolu görebileceği bir göz yaratamayacağın gibi, onları inandırmaya muvaffak olamazsın.[46]

44. إِنَّ اللهَ لا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا Allah, günahsız hiçbir kimseye ceza vermez. Yarattıklarına, hak etmedikleri şeyi yapmaz. وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Fakat onlar inkâr, masiyet ve Allah'ın emrine muhâlefet ederek kendilerine zulmediyorlardı. Taberî şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın onlar daha suç işlemeden onların imanlarını çekip almadığını göstermektedir. Allah, onların imanını, sadece işledikleri günahtan dolayı çekip almıştır. Böylece, Allah'ın kalplerini mühürlemesini hak etmişlerdir.[47]

45. وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ O müşrikleri hesap için toplayacağımız günü hatırla. O zaman onlar görecekleri korkunç olaylardan dolayı sanki dünyada gündüzün bir miktarı kadar kalmış gibi olacaklar. يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ Dünyada olduğu gibi, birbirlerini tanıyacaklar. Bu tanışma, kınama ve birbirini rezil etme tanışmasıdır. Biri diğerine: "Beni sen aldattın ve saptırdın" der. Yoksa bu tanışma sevgi ve muhabbet tanışması değildir. قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ Öldükten sonra dirilmeyi ve haşri yalanlayan o zalimler, gerçekten ziyana uğramışlar ve bu hayatta hayra muvaffak olamamışlardır.

46. وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ Ey Muhammed! Senin sevinmen için onların çekeceği azabın bir kısmını sana dünyada göstersek bu olur. Eğer bunu yapmadan seni öldürürsek, bil ki onlar ahirette bize döneceklerdir. İster dünyada olsun, ister ahirette olsun mutlaka cezâ verilecektir. ثُمَّ اللهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ Yüce Allah onların yaptıklarına ve işledikleri suça şahittir. Yaptıklarına karşılık onları cezalandıracaktır.

47. وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ Her ümmetin, hidayetleri için onlara gönderilmiş bir peygamberi vardır. فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ Peygamberleri geldiğinde aralarında adaletle hükmedilir. Mücâhid şöyle der: Yani, kıyamet gününde onların arasında adaletle hükmedilir. İbn Kesîr şöyle der: Her ümmet, Peygamberleri ile beraber Allah'ın huzuruna çıkarılır. Yaptıkları hayır ve şerrin yazılı olduğu amel defterleri de aleyhlerine şahittir. Koruyucu melekler de şahit olacaklardır.[48] وَهُمْ لا يُظْلَمُونَ Onlara suçsuz yere azap edilmez.

48. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Mekke kâfirleri der ki: Eğer doğru söylüyorsan, bize vadettiğin bu azap ne zaman gelecek? Onlar bu sözü, alay ve eğlence tarzıyla söylediler.

---

46 Kurtubî, 8/346.
47 Taberî, 11/120.
48 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/196.

49. قُلْ لا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلا نَفْعًا De ki: "Ben kendimden herhangi bir zararı savamam. Kendime herhangi bir menfaati de sağlayamam. Bunu ne ben yapabilirim, ne de benden başkası. إِلاَّ مَا شَاءَ اللَّهُ Ancak Allah benim yapabilmemi dilerse olur. O halde, sizin çabucak istediğiniz azabı ben nasıl getirebilirim? لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ Her ümmetin, yok olması ve azaba uğraması için muayyen bir vakti vardır. إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلا يَسْتَقْدِمُونَ Onların yok olma zamanı geldiğinde, o zamandan bir an geriye kalmaları mümkün değildir. Onlara ne mühlet verilir, ne de ertelenirler. Zamanı gelmeden önce de helâk olmazlar. Çünkü Allah'ın hükmü zamanında meydana gelir.

50. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا O yalanlayanlara de ki: Söyleyin bana, gece veya gündüz Allah'ın azabı size gelirse, onu önlemek için size neyin faydası olur? مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ Bu, olayın şiddetini ve büyüklüğünü ifade eden bir sorudur. Yani: Acele olarak istedikleri, ne büyük şeydir! Nitekim, korkunç bir şeyi isteyen kimseye şöyle denir: Kendi aleyhine ne topluyorsun?

51. أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ Bu sözde bir kısaltma vardır. Takdiri şöyledir. Ona iman edinceye kadar size mühlet verilecek mi? Azap gelip de onu açık açık gördüğünüzde imanın faydası ne? Fayda vermediği bir zamanda iman etmek size ne fayda sağlar?! Taberî şöyle der: Yani, ey müşrikler! Orada Allah'ın azabı size geldiği zaman, iman etmenin size fayda yermeyeceği bir durumda mı O'na iman edeceksiniz?[49] آلآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ Ey suçlular! Size şöyle denilir: Şimdi mi inanıyorsunuz? Halbuki daha önce alay ve eğlenceye alıyor ve azabın çabucak inmesini istiyordunuz.

52. ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ Bundan sonra zalimlere şöyle denilir: Zeval bulmayan ve yok olmayan sürekli azabı tadın. هَلْ تُجْزَوْنَ إِلاَّ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ Size inkâr ve yalanlamanızdan başka ceza mı verilecek?

53. وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ Ey Muhammed! Senden haber istiyor ve: Bizi korkuttuğun azab ve öldükten sonra dirilme doğru mu? diyorlar. قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ De ki: Evet, vallahi o kuşkusuz olacaktır. Bunda herhangi bir şüphe yoktur. وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ Siz azaptan kaçmak veya sakınmakla Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. Bilakis siz O'nun elinde ve kudreti altındasınız.[50]

54. وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الأَرْضِ Eğer dünyadaki bütün hazineler, mallar ve bütün faydalı şeyler kâfir nefsin olsa لافْتَدَتْ بِهِ Allah'ın azabından kurtulmak maksadıyla onu, kendisi için fidye olarak verir. Fakat ne yazık ki kabul olunmaz.

---

49 Taberî, 11/122.

50 Bir görüşe göre mana şöyledir: Siz azaptan kaçamazsınız. Bilakis, çaresiz o size yetişecek.tir (Taberî Tefsiri).

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: فلن يقبل من احدهم ملء الارض ذهبا ولو افتدى به Dünya dolusu altını fidye olarak verecek olsa dahi onların hiçbirinden kabul olunmayacaktır"[51] Sonra Yüce Allah, onların üzüntü ve pişmanlıklarını haber vererek şöyle buyurur: وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ O zalimler, azabı görünce pişmanlıklarını gizlediler. İmam Celâleddin şöyle der: Onların ileri gelenleri, ayıplanma korkusu ile, pişmanlıklarını saptırmış oldukları zayıf kişilerden sakladılar.[52] وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ Mahlukat arasında adâletle hükmedilir. وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ Amellerinin karşılığından hiçbir şey eksik verilmez. Onlara sadece suçlarının karşılığında ceza verilir.

55. أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Buradaki الا dinleyiciyi uyarıcı bir edattır. Söz başında fazladan getirilir. Yani, size söyleyeceklerime dikkat edin, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ın mülküdür. Oralarda Allah'tan başka hiçkimsenin bir şeyi yoktur. Mülkü yaratan da O'dur, sahibi de O'dur. أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Bilesiniz ki, Allah'ın öldükten sonra diriltme ve ceza verme vaadi haktır, şüphesiz olacaktır. وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğunun akılları noksan olduğu ve kendilerini gaflet bürüdüğü için bunu bilmezler. Dolayısıyla söylediklerini söylerler.

56. هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Hayat veren ve öldüren Yüce Allah'tır. Ahirette dönüşünüz O'nadır. O, amellerinizin karşılığını size verecektir.

57. يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ Bu, bütün insanlara yapılmış bir hitaptır. Yani, "Ey insanlar! Size bu yüce Kur'ân geldi. O size yaratıcınızdan bir öğüttür. وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ Kalplerde bulunan cehâlet ve şüphe hastalığına şifa verir. وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ Mü'minleri sapıklıktan koruyan bir hidayet ve onlar için rahmettir. Zemahşerî şöyle der: Yani size; şu büyük faydaları, öğüdü, kalplerin tedavisini, hakka çağrıyı ve sizden ona iman edenlere rahmeti ihtiva eden bu kitap gelmiştir.[53]

58. قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا De ki, ancak Allah'ın lütuf ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. İbn Abbas der ki: Allah'ın lütfu Kur'ân, rahmeti ise İslâm'dır.[54] Yani, Allah tarafından kendilerine gelen bu Kur'ân ve İslâm dini ile sevinsinler. Çünkü, kendisiyle sevinmelerine en layık olan şey Kur'ân'dır. هُوَ خَيْرٌ Kur'ân, onların toplamış olduğu dünya malından, onun geçici zinetinden ve yok olacak olan nimetinden daha hayırlıdır. Çünkü dünya, içinde bulunanlarla birlikte bir sivrisineğin kanadına eşit değildir. Nitekim hadis-i şerifte de böyle buyurulmuştur.[55] مِمَّا يَجْمَعُونَ

51 Âl-i İmrân Sûresi, 3/91.

52 Celâleyn, 2/192. Ebû Hayyân şöyle der: Pişmanlıklarını gizlemeleri, onların hiç düşünmedikleri, akıllarına gelmeyen ve kuvvetlerini sıfıra indiren şeyleri görmelerinden dolayı apışıp kalmaları yüzündendir. O anda artık ne bağırabilirler, ne de ağlayabilirler. Nitekim asılmaya götürülen bir kimsenin dili tutulur. Donmuş olarak apışıp kalır.

53 el-Keşşâf, 2/353.

54 el-Bahr, 5/171.

55 Tirmizî, Sünen, Zühd, 13; İbn Mâce, Zühd, 37.

59. قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ Bu, Arap kâfirlerine yapılmış bir hitaptır. Yani, Ey müşrikler, Allah'ın sizin için yaratmış olduğu helal rızkı bana bildirin. فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلالا Siz; bahîre, sâibe, ve leş gibi, o rızıktan bir kısmını helal, bir kısmını haram kıldınız. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet müşrikleri reddetmek için inmiştir. Onlar bahîreler, sâibeler, ekinler ve diğer hayvanların bazılarını helal, bazılarını haram sayıyorlardı.[56] قُلْ آللهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللهِ تَفْتَرُونَ Ey Muhammed! Onlara de ki, bana söyleyin bakalım: Helâl ve haram kılma hususunda Allah'tan size bir izin mi verildi? Siz bu hususta O'nun emrine mi sarılıyorsunuz? Yoksa bu, Azîz ve Celîl olan Allah'a karşı bir bühtân ve iftira mı?

60. وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ O Allah hakkında yalan uyduran ve kendiliklerinden helal ve haram koyanların fikri nedir? Kıyamet gününde Allah'ın kendilerini bağışlayacağını ve affedeceğini sanıyorlar. Hayır, aksine Allah onları Cehenneme sokacaktır. Bu, iftiracılar için şiddetli bir tehdittir. "إِنَّ اللهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ Allah, kullarına karşı büyük lütuf sahibidir. Zira acele azap etmemek, peygamberler göndermek ve kitap indirme lütfunda bulunmak suretiyle onlara merhamet etmiştir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَشْكُرُونَ Fakat onların çoğu nimete şükretmezler, hattâ inkârda bulunur ve nankörlük ederler.

61. وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ Bu, Rasulullah (s.a.v.)'a hitaptır. Yani, ey Muhammed! Sen hangi durumda olursan ol, ne iş yaparsan yap, وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ Allah'ın Kitabı Kur'ân'dan ne okursan oku, وَلا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ ve siz ey insanlar! Hayır ve şer adına ne yaparsanız yapın, إِلاَّ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ biz sizi gözetleyici şahitleriz. Siz işlerinize daldığınız zaman, biz amellerinizi size sayarız. وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ Allah'a gizli kalmaz. مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي السَّمَاءِ Ne yeryüzünde ve ne de diğer kâinat veya mevcudâtta küçük bir karınca ve toz ağırlığında bir şey O'na gizli kalır. وَلا أَصْغَرَ وَلا أَكْبَرَ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ Zerreden daha küçük ve daha büyük ne varsa hepsi katımızda malumdur ve Levh-i Mahfûzda kayıtlıdır. Taberî şöyle der: Âyet şunu haber veriyor: Ağırlığı ne kadar hafif olursa olsun en küçük şey ve ağırlığı ne kadar fazla olursa olsun en büyük şey Allah'a gizli kalmaz. Ey insanlar! Rabbinizin razı olacağı ameli işleyin. Çünkü biz yaptıklarınızı sayıyoruz. Onların karşılığını size vereceğiz.[57]

62. أَلا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ Ey insanlar dikkat edin ve bilin ki, Allah'ın dost ve ahbapları için ahirette azap korkusu yoktur. Onlar dünyada elde edemedikleri şeylere tasalanmazlar. Bundan sonra dostlarını açıklayarak şöyle buyurdu:

56 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/198.
57 Taberî, 11/130.

63. الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ Onlar Allah ve Rasulüne inananlardır. Onlar Rabblerinin emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle O'ndan korkarlar. Allah'ın dostu, takvâ sahibi olan mü'mindir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah'ın öyle kulları vardır ki, onlar ne peygamberdir, ne şehit. Ancak onların Allah katındaki makamlarından dolayı, kıyamet günü, peygamberler ve şehitler onlara imrenirler." Ashâb: "Ya Rasulallah! Onlar kimlerdir? Ne amel işlemişlerdir? Bize bildir de biz de onları sevelim" dediler. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Onlar aralarında bir akrabalık bulunmamasına ve birbirlerine verecek malları olmamasına rağmen Allah için birbirlerini seven topluluktur. Allah'a yemin ederim ki, onların yüzleri nurdur. Onlar nurdan tahtlar üzerindedir. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmazlar ve insanlar üzüldüğü zaman onlar üzülmezler". Sonra Rasulullah (s.a.v.) إلاّ ان اولياء الله âyetini okudu.[58]

64. لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ Hem dünyada hem de ahirette onları sevindirecek şeyler vardır. Çünkü melekler ölüm anında onlara Allah'ın rızasını ve rahmetini[59], ahirette ise Cennet nimetini ve büyük kazancı müjdelerler. Nitekim bir âyet-i kerîmede Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا تتنزل عليهم الملئكة الا تخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنة التي كنتم توعدون "Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara, "korkmayın, üzülmeyin, size vadedilen Cennetle sevinin!" derler.[60] لا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللهِ Allah'ın vaadi değişmez. ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte bu öyle bir kazançtır ki, ondan daha öteye bir kazanç yoktur. Bu, eşi ve benzeri olmayan bir gayeyi elde etmektir.

65. وَلا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ Onların seni yalanlamaları ve: "Sen, gönderilmiş bir peygamber değilsin" demeleri seni üzmesin. إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا Tam kuvvet ve kapsamlı üstünlük, tek olan Allah'a mahsustur. O senin yardımcın, koruyucun ve destekçindir. İzzet sadece O'nundur. O dostlarına lütfeder, düşmanlarını ondan mahrum eder. هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ O, sizin sözlerinizi işiten, amellerinizi bilendir.

66. أَلا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ Dikkat edin, göklerde ve yerlerde ne varsa hepsi Yüce Allah'ın kulu, mülkü ve yarattıklarıdır. وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ شُرَكَاءَ Allah'tan başkasına ibadet eden müşrikler onlara gerçek ilah olarak tâbi olmuyorlar. Bilakis onların şefaat edeceğini veya fayda sağlayacağını sanıyorlar. Halbuki putlar onlara ne bir zarar verebelir, ne de bir fayda sağlayabilir. إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ Onlar boş bir zandan başka bir şeye uymuyorlar. وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ Ve onlar sadece yalan söylüyorlar. Vehimlerini gerçek sanıyorlar.

---

58 Taberî, 11/132.

59 Bazı tefsircilere göre, dünyadaki müjde mü'minin göreceği veya ona gösterilen "doğru rüyâ"dır. Bu husus, Hâkim'in rivayet ettiği bir hadiste bildirilmiştir. Taberî, müjdenin doğru rüyâ ve ölüm anında meleklerin müjdesi ile gerçekleşeceği görüşünü tercih eder.

60 Fussilet, 41/30.

67. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ Bu âyet, Allah'ın tam kudretine dikkat çekmektedir. Yani, ey insanlar! Allah'ın, geceyi bedenleriniz için bir dinlenme zamanı kılması, O'nun birliğini gösteren kudretinin delillerindendir. Siz geçiminizi temin ederken, yorulunca, gece dinlenirsiniz. وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا O gündüzü eşyayı görebileceğiniz şekilde aydınlık kıldı ki ihtiyaçlarınıza ve kazanç kapılarına yol bulasınız. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ İşte bunda, ibret alacak bir şekilde dinleyen bir kavim için, Allah'ın birliğine delil ve alâmetler vardır. Bundan sondra Yüce Allah, Yahudi, Hıristiyan ve müşriklerin sapıklığına dikkat çekerek şöyle buyurdu:

68. قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا Yahudi ve Hıristiyanlar Allah'a çocuk isnat ettiler.[61] Yahudiler: Üzeyir Allah'ın oğludur". Hrıstiyanlar da, "İsa, Allah'ın oğludur" demişlerdi. Nitekim Mekke kâfirleri de: "Melekler, Allah'ın kızlarıdır" dediler. سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ Allah, onların isnat ettikleri şeyden münezzeh ve mukaddestir. Şüphesiz O, hiçbir mahluka muhtaç değildir. Dolayısıyla O'nun çocuğu olmaz. لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Göklerdeki ve yerlerdeki şeyler, O'nun mahluku ve mülküdür. إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَٰذَا Bu söz hakkında sizin bir deliliniz yoktur. أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ Allah'a ortak ve çocuk isnat etmekle O'na iftira ediyor ve O'nun hakkında yalan mı söylüyorsunuz? Bu, onların cehâletleri sebebiyle bir kınama ve azarlamadır.

69. قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ De ki, Allah hakkında yalan söyleyen hiçkimse kurtuluşa eremez ve başaramaz.

70. مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا Bu, dünyada az bir metadır. Yaşadıkları müddetçe bundan istifade ederler. ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ Sonra, hesap ve ceza için dönüşleri bizedir. ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ Sonra da, inkârları ve Allah hakkında yalan söylemeleri yüzünden, ahirette onlara elem verici azabı tattıracağız.

EDEBÎ SANATLAR

1. "من يؤمن به O'na inanan" ile "ومن لا يؤمن inanmayan" cümleleri arasında Tıbâk-ı Selb vardır.

2. "تسمع الصم Sağırlara işittirirsin" ve "تهدي العمي Körlere yol gösterirsin" Burada sağırlar ve körler, kâfirlerden mecazdır. Kâfirler hakkı görmezlikten geldikleri için Yüce Allah onları körlere ve sağırlara benzetti.

3. "يحي ويميت hayat" "بياتا ونهارا gece ve gündüz", "ضراً ولا نفعاً Zarar ve fayda",

61 Bu ne büyük cehâlet ve ahmaklıktır ki, rahiplerinin mukaddes olduklarını, dolayısıyle evlenmediklerini iddia edip onları çocuk edinmekten tenzih ederken, yüceler yücesi olan Allah'a çocuk isnat ediyorlar!

verir ve öldürür" ve "ويستأخرون، يستقدمون öne geçerler, geri kalırlar" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

4. "شفاء لما في الصدور Göğüslerdekine şifadır" bu, mecâz-ı mürseldir. Mahall zikredilmiş hâll kasdedilmiştir. Yani "kalpler için şifadır". Çünkü göğüsler, kalplerin mahallidir.

5. "حراماً وحلالاً Haram ve helal." Bu iki kelime arasında tıbâk vardır.

6. "والنهار مبصراً Gündüzü gören kıldı." Şerif Râdî şöyle der: bu, güzel bir istiâredir. İnsanlar, gündüzün gördükleri için "gündüz"e "gören" ismi verildi. Sanki bu, mübâlağa yoluyla, bir şeyin sebeb olduğu şeyle nitelenmesi gibidir. Nitekim Araplar şöyle der: "ليل اعمى وليلة عمياء Kör bir gece" Aşırı karanlığından dolayı o gecede insanlar birşey göremedikleri zaman böyle derler.[62]

7. اتقولون على الله ما لا تعلمون Allah hakkında bilmediklerinizi mi söylüyorsunuz? Bu, kınama ifade eden bir sorudur.

FAYDALI BİLGİLER

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde Rasulüne yemin etmesini emretti: Bu sûrede "قل اي وربي انه لحق De ki: Evet, Rabbime andolsun ki o, şüphesiz gerçektir."[63] Sebe' sûresinde: "وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة قل بلى وربي لتأتينكم İnkârcılar, "Kıyamet saati bize gelmeyecek dediler" De ki: "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için, o mutlaka size gelecektir."[64] Teğâbün sûresinde: "زعم الذين كفروا ان لن يبعثوا قل بلى وربي لتبعثن İnkâr edenler, "kesinlikle diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler." De ki: "Hayır, Rabbime andolsun ki, mutlaka diriltileceksiniz"[65] Bunu İbn Kesîr anlatmıştır.

BİR UYARI

أرأيت Kelimesi, gözle görüp görmediğini veya bilip bilmediğini sorma manasında kullanılır. İlk konulduğu mana budur. Daha sonra, "bana haber ver" manasında kullanıldı. Araplar, "onu bana haber ver" manasında أرأيت ذلك الامر derler. Görmek ya gözle veya bilgi ile olur. Takdiri şöyledir: "Onun enteresan halini gördün mü?" veya enteresan durumunu biliyor musun? Onu bana haber ver. Dolayısıyla bu kelime, hayret verici şeylerin dışında kullanılmaz. Ayet-i kerîmelerde, أرأيت الذي يكذب بالدين Dini yalanlayanı gördün mü?"[66] أرأيت الذي ينهى عبداً اذا صلى Namaz kıldığında bir kulu men edeni gördün mü?"[67] Daha başka yerlerde de kullanılmıştır.

62 Telhîsu'l-Beyân, s. 156.
63 Yunus, 10/53.
64 Sebe' sûresi, 34/3.
65 Teğâbûn sûresi, 64/7.
66 Maûn sûresi, 107/1.
67 Alak sûresi, 96/9-10.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا
أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ
وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا
عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا
مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ
﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِ
بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ
الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَى
أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا
الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾
وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ
مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ
عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ
﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ

وَمَلَإِيْهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ ۚ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّهُ
لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ
فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ
تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ
وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ
قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا
إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۙ
رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ۖ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾
قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

71. Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim uzun süre aranızda durmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, bilin ki ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra vereceğiniz hükmü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."

72. Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan, başkasına ait değildir ve ben müslümanlardan olmakla emrolundum."

73. Yine de onu yalanladılar, biz de hem onu hem de gemide onunla beraber bulunanları kurtardık ve onların yerine bunları getirdik, âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Bak ki uyarılanların sonu nasıl oldu!

74. Sonra onun arkasından kendi toplumlarına bir çok peygamber gönderdik, onlara mucizeler getirdiler. Fakat daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi. İşte haddi aşanların kalbini böyle mühürleriz.

75. Sonra onların ardından da Firavun ve toplumuna Musa ve Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular.

76. Katımızdan onlara hak gelince, "Bu elbette apaçık bir sihirdir" dediler.

77. Musa, "Size hak geldiğinde onun için hep böyle mi dersiniz? Bu bir sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflâh olmazlar" dedi.

78. Onlar dediler ki: "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz dinden bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Halbuki biz size inanacak değiliz."

79. Firavun dedi ki: "Bilgili bütün sihirbazları bana getirin!"

80. Sihirbazlar gelince Musa onlara, "Atacağınızı atın" dedi.

81. Onlar atınca, Musa dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir. Allah onun batıl olduğunu mutlaka açığa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez."

82. "Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır."

83. Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir grup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun yeryüzünde büyüklenen ve haddi aşanlardan idi..

84. Musa dedi ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız, sadece O'na tevekkül edip dayanın."

85. Onlar da dediler ki: "Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz! Bizi, o zalimler topluluğuna fitne yapma!

86. Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!"

87. Biz de Musa ve kardeşine, "Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. Mü'minleri müjdele!" diye vahyettik.

88. Musa dedi ki: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! İnsanları senin yolundan saptırmaları için mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerini

de şiddetle sık, Onlar acıklı azabı görünceye kadar iman etmeyeceklerdir."

89. Allah, "İkinizin de duası kabul olunmuştur. O halde siz doğruluğa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin!" dedi.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kendisinin birliğini gösteren delilleri ve Rasulullah (s.a.v.) ile Mekke kâfirleri arasında geçen olayları anlattıktan sonra, burada Rasulullah'ı teselli etmek için peygamberlerin kıssalarından bazılarını anlattı ki Rasulullah (s.a.v.) onlara uysun da, karşılaştığı sıkıntı ve güçlükler kendisine hafif gelsin. Yüce Allah burada üç kıssa anlattı: 1. Nuh (a.s.)'un, kavmi ile olan kıssası, 2. Musa ve Harun (a.s.)'un azgın Firavun ile olan kıssaları, 3. Yunus (a.s.)'un kavmi ile olan kıssassı. Ders alan kimse için her kıssada büyük bir ibret vardır. Düşünen kimse için de güzel bir öğüt vardır.

KELİMELERİN İZAHI

كبر : Büyük oldu. Vâhidî şöyle der: Bir kimse yaşlandığında dördüncü babtan كبر في السن denir. Bir şey ve bir durum büyük olduğunda beşinci bab كبر الشئ ve كبر الامر denilir.[68]

فاجمعوا: Kararlaştırın. İcmâ, hazırlamak ve bir şeye karar vermektir. Ferrâ şöyle der:

يا ليت شعري والمني لا ينفع هل أغدون يوماً وامرى مُجْمَع

Gerçi temenni fayda vermez, ama acaba bir gün işlerim yoluna girmiş olarak sabahlar mıyım? Bir bilsem.[69]

غُمّة : Ğumme, mübhem demektir. Arapların, hilâli kesin olarak tesbit edemedikleri zaman söyledikleri غم علينا الهلال sözünden alınmıştır. Bir şey karışık, anlaşılmaz ve kapalı olursa ona denir Tarafe şöyle der:

لعمرك ما أمري على بغمة نهاري ولا ليلى عليَ بسرمد

Ömrüne yemin ederim ki, benim işim bana kapalı değildir. Ne gündüzüm ne de gecem bana ebedî değildir.

نطبع : Mühürleriz.

تلفتنا : Bizi çeviriyorsun. Left, bir şeyden çevirmek demektir. Aslı bükmektir. Bir kimse diğerinin boynunu büktüğünde لفت عنقه denir.

الكبرياء: Kibriyâ, büyüklük, mülk ve saltanat demektir.

---

68 Râzî, 17/136.
69 Kurtubî, 8/363.

عال : Âl, kibirli manasınadır.

المسرفين : Müsrifin, dalâlet ve taşkınlıkta haddi aşanlar.

اطمس : Yok et. طمس bir şeyi kötü bir hale çevirmek demektir. Zeccâc: "Tams, bir şeyin asıl şeklini yok etmek demektir" der. Kör göze, عين مطموسة denilmesi bundandır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

71. وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ Ey Muhammed! Mekkeli müşriklere kardeşin Nuh'un yalanlayıcı kavmiyle olan haberini oku. إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ Hani o, inatçı ve inkârcı kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Eğer benim مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللهِ içinizde uzun süre kalmam, sizi Rabbimin âyetleriyle uyarıp korkutmam size ağır ve zor geldi de beni kovmaya ve öldürmeye niyet ettiyseniz فَعَلَى اللهِ تَوَكَّلْتُ bilin ki ben yalnız Allah'a dayandım ve yalnız O'na güvendim, size aldırış etmem. فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ Artık siz ortak koştuklarınızı da çağırıp işinize karar verin ve bana tuzak kurmak için ne istiyorsanız düşünün. ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً Sonra benim hakkımdaki tutumunuz kapalı değil, bilakis açık ve seçik olsun ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ Sonra benim hakkımda istediğinizi uygulayın ve bana bir saat bile mühlet vermeyin. Ebussuûd şöyle der: Hz. Nuh, kâfirlere aldırış etmediğini göstermek için ve Allah'ın, kendisini koruyacağına ve muhâfaza edeceğine dâir Allah'a ve verdiği söze güvendiği için onlara bu şekilde hitap etti.[70]

72. فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ Benim nasihatimi ve uyarılarımı kabul etmiyorsanız bilin ki bunu, nasihatıma karşılık ücret istediğimden değil, bedbahtlık ve sapıklığınızdan dolayı kabul etmiyorsunuz. إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللهِ Ben risaleti tebliğ etmek için Allah'tan başka kimseden ücret ve karşılık istemem. Ben size dünyalık herhangi bir maksatla değil sadece Allah rızası için nasihat ettim. وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ Bana Allah'ı birleyenlerden olmam emredildi.

73. فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ Onlar ısrarla Nuh'u yalanlamaya devam ettiler, biz de Nuh'u ve onunla birlikte gemide bulunan mü'minleri kurtardık وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ ve onları yeryüzünün sâkinleri kıldık, onları boğulanların yerine geçirdik. فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Âyetlerimizi yalanlayanları da tufanla boğduk.

70 Ebussuûd, 2/341.

عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ Ey Muhammed bak ki peygamberlerini yalanlayanların sonu nasıl oldu?! Bundan maksat, Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmek ve geçmiş milletlerin başına gelenlerin Mekke kâfirlerinin, başına gelmemesi için onları uyarmaktır.

74. ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلا إِلَى قَوْمِهِمْ Nuh'tan sonra da birçok peygamber yani Hud'u, Sâlih'i, Lut'u, İbrahim'i ve Şuayb'ı kavimlerine gönderdik فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberler onlara apaçık mucizeler getirdiler. فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ Ancak onlar, öncekilerin cezalarına çarptırılmadan peygamberlerinin kendilerine getirdiklerine inanacak değillerdi. كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ İşte biz, inkâr, yalanlama ve inat etme hususunda haddi aşanların kalplerini böyle mühürleriz.

75. ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Bu peygamberler ve ümmetlerinden sonra da Musa ile Harun'u Firavun ve kavminin eşrâfına gönderdik. بِآيَاتِنَا Parlak mucize ve delillerle gönderdik. Bunlar A'râf sûresinde anlatılan dokuz mucizedir. فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ Onlar mucizelere iman etmeyi kibirlerine yediremediler, Onlar zaten bozguncu idiler. Suç ve büyük günahları işlemeye alışmışlardı.

76. فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ Hak yani Musa'nın getirdiği beyaz el ve asâ mucizesi onlara açıklandığında aşırı kibir ve inatlarından dolayı derler ki: Bu apaçık bir sihirdir. Musa bununla bizi büyülemek istedi.

77. قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ Bu soru inkâr ve kınama ifade eder. Yani Musa dedi ki: Bu gerçeğin sihir olduğunu mu söylüyorsunuz?! Hz. Musa, bundan sonra onları başka bir soru ile reddeder. Şöyle der: أَسِحْرٌ هَذَا وَلا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ Bu size getirdiğim bir sihir midir? Oysa gerçek şu ki sihirbazlar ne başarabilir ne de kazanabilirler?

78. قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا Dediler ki: Sen bizi babalarımızın ve dedelerimizin dininden döndürmek için mi geldin? وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الأَرْضِ Sen ve kardeşin Harun Mısır'da yönetim ve idareyi elinize alıp büyük olmak mı istiyorsunuz? وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ Biz sizin getirdiğinize inanacak değiliz.

79. وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ Firavun, "sihir sanatını çok iyi bilen bütün usta sihirbazları bana getirin" dedi.

80. فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ Sihirbazlar gelince Musa onlara, "Atacağınızı atın" dedi. Bu âyette hazif vardır. Takdiri şöyledir: Sihirbazları ona getirdiler, onlar geldiğinde Musa onlara, "Atacağınız iplerinizi ve asâlarınızı atın" dedi.

81. فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ Onlar atınca Musa: "Beni itham ettiğiniz şey değil asıl sizin şimdi yaptığınız şey sihirdir!" dedi. إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ Şüphesiz Allah onu

yok edecek ve batıl olduğunu insanlara gösterecektir. إِنَّ اللهَ لا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ Gerçek şu ki Allah bozgunculuk edenlerin amelini ıslâh etmez.

82. وَيُحِقُّ اللهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ Allah gerçeği isbatlayacak ve onu hüccet ve delilleriyle destekleyecektir. وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ Kâfirler hoşlanmasalar da bu böyle olacaktır.

83. فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلاَّ ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ Bu açık mucizeleri görmelerine rağmen İsrailoğullarından az bir grubun dışında Musa'ya inanıp onun dinine giren olmadı. Mücâhid der ki: İnananlar, Musa'nın uzun zamandan beri kendilerine peygamber olarak gönderildiği kimselerin çocukları olup babaları ölmüştür.[71] عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ Firavun ve kavminin kendilerine işkence edip dinlerinden döndürmelerinden korktukları ve çekindikleri için onların çoğu iman etmedi. وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الأَرْضِ Şüphesiz Firavun yeryüzünde fesat çıkarıcı, gururlu ve kibirlidir. وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ O ilahlık iddiasında bulunmak sûretiyle haddi aşanlardan oldu.

84. وَقَالَ مُوسَى يَاقَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللهِ Musa inananların Firavun'dan korktuklarını görünce kavmine dedi ki: Ey kavmim! Allah'a ve O'nun âyetlerine inanıyorsanız فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا sadece tek olan Allah'a güvenin. Her türlü kötülüğe ve zarara karşı O size yeter: إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ Eğer Allah'ın hükmüne teslim olup şeriatına boyun eğdiyseniz sadece O'na güvenin.

85. فَقَالُوا عَلَى اللهِ تَوَكَّلْنَا Onlar, "Sadece Rabbimize dayandık ve yalnız O'na güvendik" diyerek cevap verdiler. رَبَّنَا لا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Ey Rabbimiz! Onları bizim başımıza musallat etme ki bize işkence etmesinler ve bizim sebebimizle fitneye düşüp de, "Bunların dini doğru olsaydı başlarına bu belâ gelmezdi" demesinler.

86. وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ Lütuf ve ihsanınla bizi Firavun'dan ve onun inkârcı yardımcılarından kurtar" dediler.

87. وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّأَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا Biz de Musa ve kardeşine, "Kavminiz için Mısır'da, namaz kılacakları ve ibadet edecekleri evler yapın" diye vahyettik. وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً Evlerinizi korku anında namaz kılacağınız namazgâhlar ediniz.[72] İbn Abbas şöyle der: Mü'minler korkuyorlardı dolayısıyla evlerinde namaz kılmaları emredildi.[73] وَأَقِيمُوا الصَّلاةَ Farz kılınan namazı, en mükemmel bir şekilde şartlarına ve rükünlerine riayet ederek vakitlerinde kılınız. وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ Ey Musa sana uyan mü'minleri düşmanlarına karşı galibiyet ve zaferle müjdele.

---

71 İmam Suyûtî, Hz. Musa'ya inananların Firavun'un kavminden olduğu görüşünü tercih eder. Bizim tefsirimiz ise Taberî ve Cumhûr'un görüşüdür. Tercihe şâyan olan da budur.

72 Denildi ki: Bundan maksat, "evlerinizi kıble tarafına yöneltiniz" demektir.

73 Taberî 11/154.

88. وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Musa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavminin ileri gelenleri ile eşrafına zînet olarak dünya metaı ve eşyası ile bir çok çeşit mal verdin رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ Buradaki lâm sonuç bildiren lâmdır.[74] Yani, ey Rabbimiz! Sonunda onlar insanları senin dininden saptırsınlar, sana itaat ve seni birlemekten menetsinler diye mi onlara böyle çok mal verdin!? رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ Bu onlar için bir bedduadır. Yani, Ey Allahım! onların mallarını paramparça edip yok et! وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ Onların kalplerini katılaştır ve mühürle de iman etmesinler. İbn Abbas: "Onların iman etmesini engelle" şeklinde tefsir eder. فَلا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الأَلِيمَ Bu da onlar için olumsuz cümle ile edilmiş bir bedduadır. Yani, Ey Allahım! Elem verici azabı tadıncaya ve inanmanın fayda vermediği bir zamanda kesin olarak inanıncaya kadar iman etmesinler. Onlar azdıkları ve aşırı derecede saptıkları için Hz. Musa onlara beddua etti. O vahiy yoluyla onların aslâ iman etmeyeceklerini bildiği için onlara beddua etti. İbn Abbas şöyle der: Musa dua ediyor Harun ise "âmin" diyordu. Dolayısıyla beddua her ikisine nisbet edildi.[75]

89. قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا Yüce Allah buyurdu ki: Firavun ve kavminin eşrafı için ikinizin etmiş olduğu beddua kabul olundu. فَاسْتَقِيمَا İçinde bulunduğunuz duruma yani Allah'a çağırmaya ve delil getirmeye devam edin. وَلا تَتَّبِعَانِ سَبِيلَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ Sakın acele ederek veya Allah'ın vaadine güvenmeyerek câhillerin yolunu tutmayın. Taberî şöyle der: Rivayet edildiğine göre Musa bu bedduadan sonra kırk sene durdu.[76] Bundan sonra Yüce Allah, Firavunu boğdu.

EDEBÎ SANATLAR

1. "فعلى الله توكلت Yalnız Allah'a tevekkül ettim". Burada hasr ifade etmek için gramer bakımından sonra gelmesi gereken kelime önce getirilmiştir. Yani, "Başkasına değil yalnız Allah'a tevekkül ettim" demektir.

2. "ويحق الحق Gerçeği açığa çıkaracaktır". Bu iki kelime arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "ثم لا يكن امركم عليكم غمة Burada istiâre yoluyla karışıklık ve kapalılık "ğumme" kelimesiyle ifade edildi. Yani, işiniz zifiri karanlık gibi şaşıracak şekilde kapalı ve müphem olmasın.

---

74 Buradaki lâm şu âyetteki lâm gibidir: فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا وحزنا sonunda kendilerine bir düşman ve bir tasa olsun diye Firavun ailesi Musa'yı yitik çocuk olarak (nehirden) aldı" (Kasas sûresi 28/8) Haberde şöyle söylenmiştir: لدوا للموت وابنوا للخراب Yani, mücadele edin, sonunda ölüm vardır. Bina yapın, sonunda yıkılacaktır.

75 Ebû Hayyân, el-Bahr 5/187.

76 Taberî 11/161.

4. "واشدد على قلوبهم Kalplerini bağla". Burada الشد bağlamak tabiri şiddetli ve kat kat azaptan istiâredir.[77]

BİR UYARI

İbn Kesîr şöyle der: Hz. Musa'nın Firavun'a beddua etmesi Allah rızası ve dini için idi. Nitekim Nuh (a.s.) da kavmine beddua ederek şöyle demişti: "رب لا تذر على الارض من الكافرين ديارا إنك ان تذرهم يضلوا عبادك Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar"; Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, Hz. Musa'nın, Harun'un da katıldığı bedduasını kabul etti. Nitekim daha önce Hz. Nuh'un duasını da kabul etmişti.

77 Nuh sûresi 71/26-27.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ
فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدْرَكَهُ ٱلْغَرَقُ
قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِىٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓا۟ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠
مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ
﴿٩١﴾ فَٱلْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ ءَايَةً ۚ وَإِنَّ
كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ عَنْ ءَايَٰتِنَا لَغَٰفِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ ۚ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ
جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾ فَإِن كُنتَ فِى شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ
فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ
جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ
﴿٩٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾
فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ ءَامَنَتْ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ ۖ لَمَّآ
ءَامَنُوا۟ كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ ٱلْخِزْىِ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
وَمَتَّعْنَٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَءَامَنَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ
كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ ٱلرِّجْسَ
عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ

وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ فَانْتَظِرُوا
إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا
كَذَٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۖ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾
وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ
لِفَضْلِهِ ۚ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ
وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ
مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

90. Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihâyet boğulma haline gelince, Firavun "Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı Allah'tan başka ilah olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!" dedi.

91. Şimdi mi? Halbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştum.

92. Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini kurtaracağız. İşte insanlardan bir çoğu, hakikaten âyetlerimizden gafildirler.

93. Andolsun biz İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, Kıyamet günü onların, aralarında ihtilâf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir.

94. Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!

95. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyâna uğrayanlardan olursun.

96, 97. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü sabit olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelmiş olsa bile, acıklı azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.

98. Herhangi bir ülke halkı, keşke iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi! Ancak Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre faydalandırdık.

99. Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?

100. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O azabı, akıllarını kullanmayanlara verir.

101. De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın!" Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz.

102. Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların günlerinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

103. Biz, sonra peygamberlerimizi ve iman edenleri kurtarırız. Aynı şekilde inananları da, üzerimize bir borç olarak kurtaracağız.

104. De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz, bilin ki, ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana mü'minlerden olmam emrolundu."

105. "Ve hanîf olarak yüzünü dine çevir, sakın müşriklerden olma" diye emredildi.

106. Allah'ı bırakıp da sana fayda ya da zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, o takdirde mutlaka zalimlerden olursun.

107. Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, merhamet edendir.

108. De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim.

109. Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hâkimlerin en hayırlısıdır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyatlerde Firavun'un azgınlığından dolayı Hz. Musa'nın ona ettiği bedduayı anlattıktan sonra burada da yaptığı zulmün neticesinde Firavun ve ordusunun denizde boğulmasını ve mecburen iman ettiği için imanının kendisine fayda vermeyeceğini anlattı. Bundan sonra da Hz. Yunus'un kıssasını ve Yüce Allah'ın onun kavminin tevbesini kabul ettiğini izah etti. Nihâyet bu mübarek sûre, tevhîd hakikatını ve insanı Allah katında imandan başka bir şeyin kurtaramayacağını açıklayarak sona erdi.

KELİMELERİN İZAHI

بوأنا : İndirdik, yerleştirdik.

الممترين : Şüphe edenler. امترى Şüpheye düştü demektir.

فلو لا : Levlâ. Bu edat هلا manasına olup teşvik ifade eder.

الرجس : Rics, azap veya gazap manasınadır.

حنيفا : Hanîf, bütün batıl dinlerden uzak duran.

يمسسك : Sana isâbet ettirir, başına getirir, demektir.

كاشف : Kâşif, gideren ve defeden manasınadır. Bir kimse bir kötülüğü giderdiği zaman كشف السوء denilir.

بوكيل : Vekîl, koruyucu. Âyetteki manası: Ben sizin koruyucunuz değilim, işiniz bana bırakılmamıştır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

90. وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ Biz İsrailoğullarını denizden yani Kızıl denizden

فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا geçirdik. Firavun ordusuyla beraber haksız yere zulmetmek ve üstünlük sağlamak üzere onları takip etti. حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ Nihayet deniz onu çepeçevre kuşatıp da boğulacak ve helâk olacağını anlayınca قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ O zaman şöyle dedi: Ben, İsrailoğullarının iman ve ikrar ettiği, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başka ilah olmadığını ikrar ve tasdik ettim. وَأَنَا مِنْ الْمُسْلِمِينَ Bu cümle iman iddiasını tekit etmektedir. Yani, ben kendini Allah'a teslim edenlerden ve samimiyetle iman edenlerdenim. İbn Abbas şöyle der: Cebrâil (a.s.) Firavun'a rahmet yetişir korkusuyla onun ağzına çamur doldurdu.[78]

91. آلآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنْ الْمُفْسِدِينَ Şimdi hayattan ümit kestiğin zaman mı iman ediyorsun? Oysa Allah'ın azabı sana gelmeden önce O'na isyan etmiştin ve sen sapma, saptırma ve Allah'ın dininden alıkoyma hususunda aşırı gidenlerdendin.

92. فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ Bugün senin ruhsuz bedenini denizden çıkaracağız ki لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً senden sonraki insanlara, zorba ve Firavunlara ibret olsun da onlar da senin gibi taşkınlık etmesinler! İbn Abbas şöyle der: İsrailoğullarından bazıları Firavun'un öldüğü hususunda şüphe ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah Firavun'un öldüğü ve helâk olduğunu kesin olarak anlamaları için onun cesedini ruhsuz bir şekilde ve düzgün olarak dışarı atmasını denize emretti.[79] وَإِنَّ كَثِيرًا مِنْ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ İnsanlardan bir çoğu âyetlerimizi düşünmekten yüz çeviriyorlar. Onları düşünmüyor ve ibret almıyorlar.

93. وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ Düşmanlarını helâk ettikten sonra İsrailoğullarının hoşlarına gidecek güzel bir yere indirip yerleştirdik. وَرَزَقْنَاهُمْ مِنْ الطَّيِّبَاتِ Onlara faydalı, lezzetli ve güzel rızıklar verdik. فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمْ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ Din hususunda ancak kendilerine ilim geldikten sonra ihtilafa düştüler. Bu ilim, içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat'tır. Bu onlar için bir kınamadır. Çünkü onlar din yüzünden ihtilafa düşmüşlerdir. Oysa din, parçalayıcı değil toplayıcı, dağıtıcı değil birleştiricidir. Taberî şöyle der: Muhammed (s.a.v.) gönderilmeden önce bu evsâfı taşıyan birinin peygamberliği hususunda ittifak etmişler ve böyle bir peygamberin gönderileceğini ikrar etmişlerdi. İşte bu evsâfını bildikleri peygamber kendilerine gelince bazıları ona inandı bazıları ise inkâr etti. İhtilafları işte budur.[80]

94. فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen onu Ehl-i Kitabın âlimlerine sor. Bu takdir ve farz etme üslubunda bir ifadedir. Yani

78 Taberî 11/163. Rahmetin yetişmesinden maksat boğulmaktan kurtulmaktır. Firavun'un isteği yardımsız bırakılan kimsenin isteğine benzer. Bunu Ebussuûd söylemiştir.

79 Muhtasaru İbn Kesîr 2/206.

80 Taberî 11/167.

farzedilse ki, sen şüpheye düştün o zaman onu bilenlere sor. İbn Abbas, "Peygamber (s.a.v.) ne şüpheye düştü, ne de sordu," der. Zemahşerî de şöyle der: Bu, "Diyelim ki ve farz edelim ki" üslubunda bir ifâde olup sanki şöyle söylenmiştir: Mesela bir şüphe meydana gelirse ve şeytan senin aklına farazî herhangi bir hayal getirirse bu takdirde onu Ehl-i Kitab'ın âlimlerine sor. "Mesela ve faraza" yoluyla söylenmiş فان كنت في شك âyeti ile وانهم لفي شك منه مريب "şüphesiz ki Onlar Kur'ân'dan kuşkulandırıcı bir şüphe içindedirler"[81] âyeti arasında büyük bir fark vardır. Zira ikincisinde şüphenin varlığı pekiştirilerek vurgulanmıştır.[82] Bazıları şöyle der: Bu hitap Peygamber (s.a.v.)'e dir. Ancak maksat diğerleridir. فَاسْأَلْ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ Eğer şüphede isen Ehl-i Kitab'tan Tevrat ve İncil'i bilenlere sor. Bu olay sana anlattığımız şekliyle onlar tarafından da kesin olarak bilinmektedir. Bundan maksat, Kur'ân'ın anlattığı kıssalar hakkındaki şüpheyi gidermektir. لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ Ey Muhammed Rabbinden sana açık gerçek ve doğru haber gelmiştir. Onun hakkında herhangi bir şüphe ârız olamaz. فَلا تَكُونَنَّ مِنْ الْمُمْتَرِينَ Sakın şüpheye düşenlerden olma.

95. وَلا تَكُونَنَّ مِنْ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللهِ Sakın Allah'ın âyetlerinden bir şeyi yalanlamayasın. فَتَكُونَ مِنْ الْخَاسِرِينَ Sonra dünyası da ahireti de hüsrâna uğrayanlardan olursun! Beyzâvî şöyle der: Bu teşvik, tekit türünden olup müşriklerin Rasulullah (s.a.v.)'i şüpheye düşürme ümitlerini ortadan kaldırmaya yöneliktir.[83] Kurtubî de şöyle der: Bu iki âyette hitap Peygamber (s.a.v.)'edir. Ancak maksat diğerleridir.[84]

96. إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ Haklarında, Allah'ın ezelî irâdesiyle Rabbinin azap hükmü vacip olanlar,

97. وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ Kendilerine deliller ve mucizeler gelse bile ebediyyen inanmazlar. حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الأَلِيمَ Neticede, Firavun gibi, acıklı azabı görünce inanırlar. Fakat bu imanın onlara faydası olmaz.

98. فَلَوْ لا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا Keşke o halkını yok ettiğimiz beldelerden bir tek belde, azabı gördükleri zaman inkârlarından tevbe edip samimiyetle inansalardı da, bu imanları onlara fayda verseydi. إِلاَّ قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا إِلاَّ قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Ancak Yunus (a.s.)'un kavmi inkârlarından tevbe ederek Allah'a inanınca, dünya hayatındaki horlayıcı ve rezil edici azabı onlardan kaldırdık. وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ Bir süreye kadar onları faydalandırdık. Yani onları ecelleri gelene kadar bıraktık. Katâde şöyle der: Rivâyete göre Yunus (a.s.) kavmine, azap geleceğini haber verdi sonra aralarından ayrıldı. Kavmi, peygamberlerini kaybedip de azabın kendilerine yaklaştığını anlayınca Allah onlara tevbe etmeleri hissini ilham etti ve

81 Hud sûesi 11/110.
82 el-Keşşâf, 2/370.
83 Beyzâvî, 245.
84 Kurtubî, 8/383.

rahipler gibi giyindiler. Allah doğruluklarını ve yaptıklarına pişman olarak tevbe ettiklerini anlayıncı onlardan azabı kaldırdı.[85]

99. وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لآمَنَ مَنْ فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا Eğer Rabbin dileseydi, elbette bütün insanlar iman ederdi. Lâkin hikmete aykırı olduğu için bunu istemedi. Çünkü Yüce Allah, kullarının kendi tercihleri ile iman etmelerini ister, zorla iman etmelerini istemez. أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ İnsanları iman etmeye ve dinine girmeye sen mi zorlayacaksın? Sonra böyle bir görev verilmedi. Bu âyet, bütün insanların iman etmelerini şiddetle arzulamasından dolayı duyduğu sıkıntıya karşı Nebî (s.a.v.)'yi tesellî etmekte ve onun içini rahatlatmaktadır. İbn Abbas şöyle der: Nebî (s.a.v.), herkesin iman etmesini çok arzu ediyordu. Yüce Allah ona, daha evvel Levh-i Mahfûz'da mutlu olacağı yazılanlardan başkasının iman etmeyeceğini, yine orada bedbaht olacağı yazılanlardan başkasının delâlete düşmeyeceğini haber verdi.[86]

100. وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ Allah istemedikçe ve muvaffak kılmadıkça hiçkimse iman edemez. وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لا يَعْقِلُونَ Allah azabı, Allah'ın âyetlerini düşünmeyenlere ve akıllarını, fayda verecek şeylerde kullanmayanlara verir.

101. قُلْ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Ey Muhammed! O kâfirlere de ki: Düşünme ve ibret alma bakışı ile şöyle bir bakın: Göklerde ve yerde, Allah'ın birliğine ve onun kudretinin kemaline delâlet eden ne gibi âyet ve deliller var? وَمَا تُغْنِي الآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لا يُؤْمِنُونَ Fakat, Allah tarafından bedbaht olacakları yazılan bir kavme, delil ve uyarılar ne fayda verir?

102. فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلاَّ مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ Mekke müşrikleri, kendilerinden önce gelip geçmiş olanların başlarına gelen olayların benzerinden ve onlara inen azap ve musibetten başkasını mı bekliyorlar? قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ Ey Muhammed! Onlara de ki: "Haydi, taşkınlığınızın ve yalanlamanızın sonunda başınıza gelecekleri bekleyin. Ben de sizin helâkinizi ve yok olmanızı bekleyenlerdenim."

103. ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ Sonra biz, yalanlayanlar üzerine azab indiği zaman, peygamberlerimizi ve iman edenleri böyle kurtarırız. حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ Şüphesiz, üzerimize bir borç olarak inananları kurtarırız. Rabî' b. Enes şöyle der: Allah, azabı ve cezası ile onları rasullerini ve onlarla beraber mü'minleri kurtaracağını onlara haber verdi.[87]

104. قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي Ey Muhammed! Kavminden müşrik olan o kişilere de ki: Eğer benim getirdiğim dinin gerçek ve doğru olduğunda bir şüpheniz varsa, فَلا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ bilin ki ben, sizin Allah'ı bırakıp da ibadet

85 Taberî, 11/171.
86 Kurtubî, 8/385.
87 Taberî 11/176.

ettiğiniz, hiçbir fayda ve zararı dokunmayan putlara ibadet etmem. وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ Fakat ben, sizi öldürecek olan, hayat vermek ve öldürmek kudreti elinde olan Allah'a ibadet ederim. Taberî şöyle der: Bu, bir tariz ve güzel bir işârettir. Sanki şöyle diyor: Siz, benim dinimde şüphe etmemelisiniz. Sizin ancak akılları olmayan, hiçbir zararı ve faydası dokunmayan putlara ibadet konusunda şüpheye düşmeniz gerekir. Benim ibadet ettiğim İlah'a gelince, O, mahlukatı kudreti altında tutar, fayda ve zarar verir.[88] وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Bana mü'min olmam ve Allah'ı birlemem emredildi. Ben O'na bir başkasını ortak tutmam.

105. وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا Bana dinde doğru olmam, yani İbrahim'in dini olan yüce Hanîf Dini üzerine olmam emredildi. وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ Bana, "Rabbine, ibadette başkasını ortak kılanlardan olma" denildi.

106. وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ Bu âyet, az önce yasaklanan hususu tekit etmektedir. Yani, Allah'ın dışında, ilahlar ve putlar gibi hiçbir zararı ve yararı dokunmayan şeylere ibadet etme. فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ Eğer ilah oldukları iddia edilen bu varlıklara ibadet edersen nefsine zulmeden kimselerden olursun. Zira böyle yapmakla nefsini Allah'ın azabına sunmuş olursun. Daha önce de geçtiği gibi, burada Rasulullah (s.a.v.)'a hitap edilmekte, fakat başkaları kastedilmektedir.

107. وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ Eğer Allah sana bir zarar vermek isterse, bu zararı O'ndan başka kimse geri çeviremez. وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ Eğer sana bir nimet veya bolluk ihsân etmek isterse, onun sana gelmesine de hiç kimse engel olamaz. يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ O, bu lütuf ve ihsanı dilediği kuluna verir. وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ O, kullarının günahlarını bağışlayan ve doğru yolda olanlara merhamet edendir.

108. قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ De ki: "Ey insanlar! Size Rabbinizden güzel hükümleri kapsayan yüce Kur'ân geldi. فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ Kim, iman etmek suretiyle doğru yolu bulursa, doğru yolu bulmasının yararı sadece kendisinedir. وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا Kim de inkâr etmek ve imandan yüz çevirmek sûretiyle sapıklığa düşerse, onun sapıklığa düşmesinin vebâli yalnız ona aittir. وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ Ben, sizin amellerinizi bekleyen bir bekçi değilim. Ben sadece bir müjdeleyici ve korkutucuyum.

109. وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ Ey Muhammed! Sen bütün işlerinde Rabbinin sana vahy ettiklerine وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللهُ Allah, seninle onlar arasında hükmünü verinceye kadar,

88 Taberî, 11/176.

tebliğ görevini yaparken başına gelen musibet ve sıkıntılara sabret. وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ Hüküm verirken, doğru ile batılı en iyi ayıran O'dur. Bu âyet Hz. Peygamber (a.s.)'i tesellî, müşrikleri ise tehdit etmektedir.

EDEBÎ SANATLAR

1. الان وقد عصيت من قبل Daha önce isyan ettiğin halde, şimdi mi iman ettin? Buradaki soru, kınama ve inkâr ifâde eder.

2. "بَوَّأنا yerleştirdik" ve "مُبَوَّأ yerleşme yeri" kelimeleri arasında iştikâk cinâsı vardır.

3. "كلمة ربك Rabbinin kelimesi". Bu, ezelde bedbahtlık hükmü verilmesinden kinayedir.

4. "ثم ننجي رسلنا Sonra peygamberlerimizi kurtarırız" Burada, mazideki bir olayı anlatırken muzari sîgasının kullanılması, olayın meydana geliş şeklini gözler önüne getirmek sûretiyle, işin önemini ve büyüklüğünü gösterir.

5. "ما لا ينفعك Sana fayda vermeyen" ve "ولا يضرك Sana zarar vermeyen" lafızları arasında tıbâk vardır.

6. "وان يمسسك الله بضر Allah sana bir zarar verirse" ve "وان يردك بخير Allah senin için bir hayır dilerse" cümleleri arasında hoş bir "mukâbele" sanatı vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

7. "فمن اهتدى Kim doğru yola ererse" ve "ومن ضل Kim sapıklığa düşerse". Bu ikisi arasında tıbâk vardır.

8. "يحكم الله Allah hükmeder" ve "الحاكمين hükmedenler" arasında iştikâk cinâsı vardır.

FAYDALI BİLGİLER

İmam Fahreddin er-Râzî şöyle der: Firavun üç defa iman etti: Birincisi "آمنت iman ettim" demesi. İkincisi: "لا إله إلاّ الذي آمنت به بنو إسرائيل İsrailoğullarının inandığından başka ilah yoktur" demesi. Üçüncüsü de, "وانا من المسلمين Ben de müslümanlardanım"[89] demesi. Buna rağmen onun imanının kabul edilmemesinin sebebi nedir? Cevap: O, ancak azap inince iman etti. Böyle bir vakitte iman kabul edilmez. Çünkü bu hal, zorlama ve mecburiyet hâlidir. Bu durumda tevbe ve iman fayda vermez. Yüce Allah şöyle buyurdu: "فلم يك ينفعهم ايمانهم لما رأوا بأسنا Fakat azabımızı gördükleri zaman, imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir"[90]

89 Yunus sûresi, 10/90.
90 Râzî, 17/154; Gâfir sûresi, 40/85.

BİR UYARI

Tefsirciler şöyle der:

Allah'ın, Firavun boğulduktan sonra onun cesedini çıkarmasının hikmeti şudur: Bir grup insan onun ilah olduğuna inanmış ve böyle bir kimsenin ölmeyeceğini iddia etmişti. Allah, onun öldüğünü iyice bilmeleri ve dün son derece azametli ve heybetli olan kişinin, bugün zelil ve hakîr bir hale geldiğini anlamaları için, mahlukatın onu bu durumda görmelerini ve böylece onun herkese bir ibret ve zalimlerin taşkınlıklarına bir engel olmasını istedi.

Allah'ın yardımı ve muvaffakiyet ihsan etmesiyle Yunus Sûresi'nin tefsiri tamamlandı. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

HUD SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 123 âyettir.

Sûreyi Takdim

Hud sûresi Mekke'de inmiştir. İslâm'ın temel inançlarına, "Tevhid, risalet, öldükten sonra dirilme ve hesaba" ağırlık verir. Peygamber (s.a.v.)'in müşriklerden gördüğü eziyetler dolayısıyle onu tesellî etmek için peygamberlerin kıssalarına geniş şekilde yer verir. Rasulullah (s.a.v.) özellikle amcası Ebû Talib'in ve eşi Hz. Hatice'nin vefatından sonra geçirdiği o zor dönemde müşriklerden eziyet görüyordu. Sabır ve sebat hususunda kendinden önceki peygamberlere uyması için, âyetler ona, peygamber kardeşlerinin başlarına gelen çeşitli belâ ve musibetleri anlatmak üzere iniyordu.

Bu mübarek sûre, âyetleri muhkem kılınmış ve kendisine herhangi bir bozukluk ve çelişkinin gelemeyeceği Kur'ân-ı Kerîm'in yüceliğini göstererek başlar. Çünkü Kur'ân, kulların yararına olan şeylerden hiçbirisi kendisine gizli kalmayan, herşeyi bilen ve hikmet sahibi olan Allah'ın indirdiği bir kitaptır. Bundan sonra, aklî deliller getirerek İslâmî davetin unsurlarını arzeder. Bunu iki grup, yani hidâyet ve dalâlet grupları arasında mukâyese yaparak sunar. Bu iki grup için misal getirir. Bu misalle, mü'minlerle kâfirler arasındaki korkunç farkı açıklar. Güneşin karanlıklarla aydınlık arasındaki farkı gösterdiği gibi, bu iki grup arasındaki farkı gösterir: مـثـل الفـريقين كالاعمى والاصم والبصير والسميع هل يستويات مثلا افلا تذكرون Bu iki grubun durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?"[1]

Bundan sonra sûre, mübarek peygamberlerden söz eder. Nuh tufanından, Hz. Nuh ve onunla berâber gemiye binmiş olan mü'minlerden başka kurtulan olmadığı için, insanlığın ikinci babası sayılan Hz. Nuh'un kıssası ile konuya başlar. Bu tufanda, onlardan başka yeryüzünde bulunan herkes boğuldu. Hz. Nuh, peygamberlerin en uzun ömürlüsü, en çok belaya uğrayanı ve en çok sabredenidir.

Bundan sonra, Allah'a davet hususundaki değerli gayretleri dolayısıyle kendisini ebedîleştirmek için bu mübarek sûreye adı verilmiş olan Hud (a.s.)'un kıssasını anlatır. Yüce Allah onu, zorba ve kibirli olan Âd kavmine peygamber olarak göndermişti. Âd kavmi, vücutlarının kuvvetine aldanarak: "Bizden daha kuvvetli kim var?" dediler de Allah (c.c.) onları uğultulu azgın bir fırtına ile helâk etti.

1 Hud sûresi, 11/24.

Kibirli ve zorbaların ibret ve nasihat almaları maksadıyle âyet-i kerîmeler onlardan geniş geniş bahseder: وتلك عاد حجدوا بآيات ربهم وعصوا رسله واتبعوا امر كل جبار عنيد الآ ان عاداً كفروا ربهم إلآ بعداً لعاد قوم هود İşte Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler, peygamberlerine âsî oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular. Biliniz ki, Âd kavmi Rablerini inkâr etti. Şunu da bilin ki, Hud'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.[2]

Bundan sonra ardarda, Allah'ın peygamberleri Sâlih (a.s.), Lut (a.s.), Şuayb (a.s.), Musa (a.s.) ve Harun (a.s.)'ın kıssaları gelir. Allah onların hepsine rahmet ve bereketini ihsan etsin. Bunları, bu kıssadaki öğüt ve ibretlerle doğrudan ilgili olarak Allah'ın zalimleri helâk etmesi konusu takip eder. ذلك من انباء القرى نقصه عليك منها قائم وحصيد ... وكذلك اخذ ربك اذا اخذ القرى وهي ظالمة إن اخذه أليم شديد İşte bu, halkı helâk olmuş memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana anlatıyoruz. Onlardan ayakta kalan da vardır, biçilmiş gibi olan da vardır. Rabbin, haksızlık eden memleketleri yakaladığında, O'nun yakalayışı işte böyledir. Şüphesiz O'nun yakalaması pek elem verici, pek çetindir!"[3]

Bu mübarek sûre, peygamberlerin kıssalarını anlatmaktaki hikmeti açıklayarak sona erer. Bu, geçmiş asırlarda peygamberleri yalanlayanların başlarına gelenlerden ibret alınması ve bu sıkıntı ve musibetler karşısında Peygamber (s.a.v.)'in maneviyâtını yükseltmek içindir. وكلا نقص عينك من انباء الرسل ما نثبت به فؤادك وجاء في هذه الحق وموعظة وذكرى للمؤمنين ... فاعبده وتوكّل عليه وما ربك بغافل عما تعملون Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt, bir uyarı gelmiştir... Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan. Rabbin, sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."[4] Başlangıcı ile bitişi birbirine uygun olsun diye, sûre bu şekilde, tevhid ile başladığı gibi tevhid ile sona erer.

2 Hud sûresi, 11/59-60.
3 Hud sûresi, 11/100-102.
4 Hud sûresi, 11/120-123.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ ۝١ اَلَّا
تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۭ اِنَّنِيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ ۝٢ وَّاَنِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ
ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ
ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ۭ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيْرٍ
۝٣ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ ۚ وَهُوَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝٤ اَلَآ اِنَّهُمْ يَثْنُوْنَ
صُدُوْرَهُمْ لِيَسْتَخْفُوْا مِنْهُ ۭ اَلَا حِيْنَ يَسْتَغْشُوْنَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۚ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٥
وَمَا مِنْ دَاۗبَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَي اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا ۭ كُلٌّ فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝٦ وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ عَلَي الْمَاۗءِ
لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ۭ وَلَىِٕنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ
مِنْۢ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ
۝٧ وَلَىِٕنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَّعْدُوْدَةٍ لَّيَقُوْلُنَّ
مَا يَحْبِسُهٗ ۭ اَلَا يَوْمَ يَاْتِيْهِمْ لَيْسَ مَصْرُوْفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ
مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝٨ وَلَىِٕنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا
رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنٰهَا مِنْهُ اِنَّهٗ لَيَـُٔوْسٌ كَفُوْرٌ ۝٩ وَلَىِٕنْ
اَذَقْنٰهُ نَعْمَاۗءَ بَعْدَ ضَرَّاۗءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّاٰتُ عَنِّيْ ۭ اِنَّهٗ لَفَرِحٌ فَخُوْرٌ ۝١٠ اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ ۙ اُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝١١

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعْضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهِۦ صَدْرُكَ
أَن يَقُولُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ
إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِۦ مُفْتَرَيَٰتٍ
وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾
فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلْمِ ٱللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا
وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَٰلَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا ٱلنَّارُ ۖ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا۟ فِيهَا وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَن كَانَ
عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ
مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ
مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ ۚ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ
إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ ٱلْأَشْهَٰدُ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ
أَلَا لَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٨﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٩﴾
أُو۟لَٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا۟ مُعْجِزِينَ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ
مِنْ أَوْلِيَآءَ ۘ يُضَٰعَفُ لَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا۟ يَسْتَطِيعُونَ

السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا
أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ
فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ
هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

Bismillâhirrahmânirrahim

1. Elif, Lâm, Râ. (Bu), hikmet sâhibi (ve) her şeyden haberdâr olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.

2. Allah'tan başkasına ibâdet etmemeniz için indirildi. Şüphesiz ki ben, O'nun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

3. Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da O'na tevbe etmeniz için indirildi. Eğer bunu yaparsanız, Allah sizi, muayyen bir müddete kadar güzel bir şekilde yaşatır ve iyi amel işleyen herkese amelinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım."

4. Dönüşünüz yalnız Allah'adır. O, her şeye Kâdir'dir.

5. Bilesiniz ki, inanmayanlar düşmanlıklarını gizlemeleri için göğüslerini bükerler. İyi bilin ki, onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de, açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir.

6. Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Hepsi, açık bir kitaptadır.

7. O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, "Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz" desen, kâfir olanlar derhal, "Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir" derler.

8. Andolsun eğer biz onlardan azabı sayılı bir zamana kadar ertelesek, mutlaka "Onu engelleyen nedir?" derler. Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatacaktır.

9. Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, tamamen ümitsiz ve nankör olur.

10. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette "Kötülükler benden gitti." der. Çünkü o şımarıktır, kibirlidir.

11. Ancak sabredip güzel iş yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve büyük mükâfat vardır.

12. Belki de sen, "Ona bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!" demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. Sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.

13. Yoksa, "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin."

14. Eğer size cevap vermiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka da tanrı yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?

15. Kim, dünya hayatını ve onun zinetini istemekte ise, onların işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve onlar orada hiçbir zarara uğratılmazlar.

16. İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir; yaptıkları da boşa gitmiştir, yapmakta oldukları şeyler de batıldır.

17. Rabbin tarafından açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitâbı elinde bulunan kimse inkârcılar gibi midir? Çünkü bunlar ona (Kur'ân'a) inanırlar. Toplumlardan herhangi biri onu inkâr ederse işte onun varacağı yer Cehennem ateşidir. Bundan şüphen olmasın, zira bu, Rabbin tarafından bildirilmiş gerçektir, fakat insanların çoğu inanmazlar.

18. Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir? Onlar Rablerine arz edilecekler, şahitler de, "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir" diyecekler. Bilin ki, Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir!

19. Onlar, Allah'ın yolundan alıkoyan ve onu eğriltmek isteyenlerdir. Onlar özellikle ahireti inkâr ederler.

20. Onlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değiller ve onları Allah'ın azabından koruyacak dostları da yoktur. Onların azabı kat kat olacaktır. Çünkü onlar, ne görebiliyorlar, ne de kulak verebiliyorlardı.

21. İşte onlar kendilerine yazık ettiler. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.

22. Şüphesiz onlar, ahirette en çok ziyâna uğrayanlardır.

23. İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar Cennet ehlidirler. Onlar orada ebedî kalırlar.

24. Bu iki zümrenin durumu kör ve sağır ile gören ve işiten kimselerin durumu gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?

KELİMELERİN İZAHI

احكمت : Muhkem kılındı. **إحْكام** bozulmaya mâni olmaktır. Bir kimse bir şeyi, ona bozukluk veya fesat ârız olmayacak şekilde yaptığında, **أحكم الأمر** denir.

مستقرها : Onun barınağı. Müstekar, dünyada sığınıp barınacağı yer demektir.

مستودعها : Varacağı yer. Müstevda, öldükten sonra varacağı yer.

أمة معدودة : Sayılı bir ümmet. Burada ümmet, zamandan bir süre, yani yıllardan sınırları belirlenmiş bir süredir. Kurtubî şöyle der: Ümmet, sekiz ayrı manaya kullanılan müşterek bir isimdir. Bu manalar: Cemaat, millet, iyi özellikleri kendisinde toplayan adam, zaman, peygamberlere uyanlar ve benzerleri.[5]

مرية : Mirye, kuşku ve şüphe demektir.

ضلّ : Kayboldu, yok oldu.

لا جرم : Lâ cereme, bu ikisi tek bir kelime olup hak manasınadır. Bu, Halîl ve Sîbeveyh'in görüşleridir.

أخبتوا : Boyun eğdiler. **إخبات** Zillet ve boyun eğmek manasınadır.

الأصم : Esamm, işitmeyen, kendisinde sağırlık olan kimse.

---

5 **وجد عليه أمة من الناس** Musa orada insanlardan bir cemaat buldu (Kasas sûresi, 28/23) âyetinde cemaat; **"واذكر بعد أمة** bir zaman sonra hatırladı (Yusuf sûresi, 12/45) âyetinde zaman; **"انا وجدنا اباءنا على أمة** Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk (Zuhruf sûresi 43/22-23) âyetinde din ve millet manasına kullanılmıştır.

NÜZÛL SEBEBİ

Kurtubî, İbn Abbas'tan gelen bir rivâyette şöyle der: Ahnes b. Şüreyk, tatlı dilli ve güzel konuşan bir adam idi. Rasulullah (s.a.v.)'a, onun hoşuna giden şeyler söyler, kalbinde ise onu üzecek fikirler saklardı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyet-i kerîmeyi indirdi: ... **الاَ انهم يثنون صدورهم ليستخفوا منه** Bilesiniz ki onlar, Allah'tan gizlenmek istedikleri için düşmanlıklarını kalplerinde gizliyorlar.[6]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. **الر** Elif, lâm, râ. Bu, Kur'ân'ın icazına ve onun bu harfler gibi alfabe harflerinden meydana geldiğine bir işarettir. İbn Abbas, bunun, "Ben Allahım, görürüm" manasına geldiğini söyler. **كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ** O, değeri yüce bir kitaptır. Âyetleri sağlam bir şekilde tanzim edilmiştir. Ona ne bir bozukluk ve ne bir çelişki ârız olmaz. **ثُمَّ فُصِّلَتْ** Onda helâl, haram ve kulların dünya ve ahiret işlerinde muhtaç oldukları şeyler açıklanmıştır. **مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ** O, Allah katındandır. Onu, işlerin nasıl olduğunu ve her şeyden haberdâr olan Allah açıklamıştır. İşte bunun içindir ki, âyetleri en güzel bir şekilde muhkem kılındı ve en güzel bir şekilde açıklandı.

2. **أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ اللهَ** Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için böyle yapıldı. **إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ** Şüphesiz, ben, Yüce Allah tarafından size gönderilmiş bir peygamberim. İnkâr ederseniz azabına uğrayacağınızı size haber veriyorum? İman ederseniz, onun sevabını kazanacağınızı size müjdeliyorum.

3. **وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ** Günahlardan dolayı Rabbinizin affını istemeniz, samimiyetle tevbe etmeniz, Allah'a yönelmek ve O'na itaat etmek suretiyle tevbenizde dosdoğru devam etmeniz için indirildi. **يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا** Böyle yaparsanız Yüce Allah bu dünyada size, geniş rızık ve müreffeh bir hayat gibi yüce menfaatler sağlar. **إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى** Bu, belirli bir zamana yani ömürleriniz sona erinceye kadar devam eder. **وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ** O, güzel amel işleyen herkese, amelinin karşılığını verir. **وَإِنْ تَوَلَّوْا** Eğer imandan ve Allah'a itaat etmekten yüz çevirirseniz, **فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ** ben cidden, size, büyük günün, yani kıyamet gününün azabının gelmesinden korkarım. İçinde şiddetli sıkıntılar bulunduğu için o, büyüklükle nitelendirildi.

4. **إِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ** Ölümden sonra dönüşünüz sadece Yüce Allah'adır. **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** O sizi öldürmeye, sonra diriltmeye, yalanlayanları cezalandırmaya, her şeye Kâdir'dir. Hiç bir şey O'nu âciz bırakamaz. Bu âyette büyük bir tehdit vardır.

---

6 Kurtubî, 9/5.

5. أَلا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ Bilesiniz ki onlar Allah'tan gizlenmeleri için, peygambere ve mü'minlere olan düşmanlıklarını kalplerinde gizliyorlar. Onlar bununla Allah'tan gizlenmek istiyorlar ki, onları rezil etmesin. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet Ahnes b. Şüreyk hakkında indi. Rasulullah (s.a.v.)'la sohbet eder ve onu gerçekten sevdiğine dair yemin eder, kalbinde ise söylediklerinin aksini gizlerdi.[7] Kurtubî şöyle der: Yüce Allah müşriklerin, hallerinin Allah'a gizli kalacağını zannederek peygambere ve mü'minlere düşmanlık ettiklerini haber verdi.[8] أَلا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ İyi bilin ki onlar, elbiseleriyle örtündüklerinde Allah, onların gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da bilir. Sanki âyet şöyle der: Elbiselerinizle örtünüp kapanmanızın, sizi Allah'tan gizleyeceğini sanmayın. Bilakis Allah, sırlarınızı ve açıkça yaptıklarınızı bilir. Hallerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Şüphesiz O, kalplerde olanı bilendir.

6. وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الأَرْضِ إِلاَّ عَلَى اللهِ رِزْقُهَا Yeryüzünde yürüyen insan veya hayvan ne varsa, Allah, hepsinin rızkını lütuf ve keremi ile üzerine almıştır. Yaratıcı O olduğu gibi, rızık veren de O'dur. وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا Allah onun durduğu yeri ve konulacağı yeri bilir. İbn Abbas şöyle der: Onun durduğu yer, yeryüzünde barındığı yerdir. Konulacağı yer ise, ölüp gömüleceği yerdir.[9] كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ Rızıklar, kader ve ömürler, hepsi Levh-i Mahfûz'da yazılıdır.

7. وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Gökleri ve yeri, dünya günlerinden altı gün kadar bir zaman içerisinde yaratan O'dur. Bu âyette, kulları işlerinde teennî ile hareket etmeye teşvik vardır. Zira kâinatı göz açıp kapayacak kadar bir zaman içinde yaratmaya kâdir olan Allah onu altı günde yarattı. وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ O'nun Arş'ı, gökleri ve yeri yaratmadan önce su üzerinde idi. Zemahşerî şöyle der: Onun altında mahlukat yoktu. Burada Arş'ın ve suyun göklerden ve yerden önce yaratılmış olduğuna delil vardır.[10] لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلا Onları, yüce bir hikmete binâen sizi imtihan etmesi, böylece iyi ile kötünün ortaya çıkması ve amellerinize göre sizi cezalandırması için yarattı. وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ Ey Muhammed! Eğer o Mekke kâfirlerinden olan inkârcılara, "Siz öldükten sonra mutlaka hesap için diriltileceksiniz" desen, لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُبِينٌ elbette, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr eden kâfirler, "Bu Kur'ân apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" derler.

8. وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ Eğer onlardan azabı kısa bir süre için ertelesek لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ o zaman mutlaka alay ederek, "O azabın inmesine engel olan ne?"

7 el-Bahru'l-muhît, 5/204.
8 Kurtubî, 9/5.
9 el-Bahr, 5/204.
10 el-Keşşâf, 2/380.

derler. أَلا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ Bilsinler ki, kendilerine azap geldiği gün, azap onlardan uzaklaştırılacak değildir. وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Alay etmekte oldukları şeyin cezası indi ve onları kuşattı.

9. وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً Eğer biz insana türlü nimetleri yani sıhhat, emniyet, rızık ve benzeri nimetleri ihsan etsek ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ sonra o nimetleri ondan çekip alsak, إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ Şüphesiz o, Allah'ın rahmetinden ümit keser ve şiddetle onu inkâr eder.

10. وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ İnsanın başına daha önce sıkıntı ve fakirlik, hastalık ve darlık gibi belâlar geldikten sonra, biz ona nimet ihsan etsek, لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي elbette, "Fakirlik, yoksulluk ve musibetler artık kesildi. Bu günden sonra, asla onlar başıma gelmeyecek" der. إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ Şüphesiz ki o, nimetlere aldanmış ve şımarmıştır. Kendisine verilen nimetlerle insanlara büyüklük taslar. Bu âyet, sıkıntılı anlarda ümitsizliğe düşen ve nimetler ihsan edildiğinde de şımaran kimseleri kınamaktadır. İnsanların âdeti budur.

11. إِلاَّ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Ancak sıkıntılı anlarda sabreden, bolluk anlarında da hayır işleyen mü'minler müstesnâdır. Onlar sıkıntılı hallerinde de, bolluk anlarında da iyi amel işlerler. أُوْلَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ İşte bu güzel sıfatları taşıyanların günahları için bir af, ahirette de büyük bir mükâfat, yani Cennet vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Sevabın "büyük" diye nitelenmesinin sebebi şudur: O, ebedî nimetleri, azaptan emin olmayı, Allah'ın kendilerinden râzı olmasını ve O'nun yüce zâtına bakmayı kapsar.[11]

12. فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ Belki de sen, sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını terk edeceksin. Müşrikler, Rasulullah'a (s.a.v.) bir hazine getirmesini veya kendisiyle beraber bir meleğin gelmesini teklif ediyorlar ve Kur'ân ile alay ediyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah buyurdu ki: "Ey Muhammed! Belki de sen, onlar alay ettikleri için Rabbinden sana indirilenin bir kısmını terkedip, onlara tebliğ etmeyeceksin. وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ Yalanlanır korkusuyla, Rabbinden sana inen âyetleri onlara tebliğ etmekten ruhun daralır. Bundan maksat Rasulullah (s.a.v.)'ı risaleti tebliğe ve ona düşmanlık edenlere aldırış etmemeye teşvik etmektir. أَنْ يَقُولُوا لَوْ لا أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ Çünkü onlar, "Ona çokça mal inse ya" diyorlar. أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ Yahut, "Teklif ettiğimiz gibi, onunla beraber onu tasdik eden bir melek gelse ya" diyorlar. Yüce Allah Hz. Peygamber (s.a.v.)'in görevini sınırlandırarak şöyle buyurdu: إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ Ey Muhammed! Sen, suçluları Allah'ın azabından korkutan bir uyarıcıdan başkası

11 el-Bahr, 5/206.

değilsin. وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ Allah ise her şeyin vekilidir. Yani kulların işlerini yürütür, onların amellerini gözetir.

13. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ Yoksa onlar, "Bu Kur'ân'ı Muhammed kendisi uydurdu" mu diyorlar. قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ De ki, "Eğer durum öyle ise, siz fasih Araplarsınız, fesâhat ve belâgatta onun benzeri uydurulmuş on sûre getirin" وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Bu Kur'ân'ın uydurulmuş olduğu hususunda doğru söylüyorsanız, Allah'tan başka dilediğinizi yardıma çağırarak bunu yapın.

14. فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ Yardıma çağırdıklarınız size icâbet etmez ve bundan âciz kalırlarsa, bilin ki, ey müşrikler! Bu Kur'ân ancak Allah'tan bir vahiyle inmiştir. وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Bu muciz Kur'ân'ı indiren Allah'tan başka bir rab ve mabud olmadığını da bilin. فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ Bu cümle lafzan soru, mana itibariyle emirdir. Yani, bu kesin delil ortaya çıktıktan sonra artık müslüman olun. Çünkü sizin için buna mâni olacak bir özür kalmadı. İbn Cüzey şöyle der: Bu sorunun manası, İslâm'a çağırmak ve kâfirleri müslüman olmaya zorlamaktır. Çünkü onların, Kur'ân'ın benzerini getirmekten âciz kalmaları İslâmın doğruluğuna bir delil olmuştur.[12]

15. مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا Kim ahirete inanmadığı için, iyi amelleri ile sadece dünya nimetlerini elde etmek istiyorsa, نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا onların amellerinin karşılığını, dünyada sevdikleri şeylerle yani sıhhat, emniyet ve rızıkla eksiksiz olarak öderiz. وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ Dünyada onların ücretlerinden hiçbir şey eksik ödenmez. Katâde şöyle der: Kimin niyeti ve gayreti dünyayı elde etmeye yönelikse, Allah onun iyi işlerinin karşılığını dünyada verir. Sonra, karşılığı verilecek hiçbir iyiliği kalmaksızın ahirete gider. Mü'mine gelince, iyi amellerinin karşılığı dünyada ona verilir. Ahirette de ayrıca sevabı verilir.[13]

16. أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ İşte hedefleri bu dünya olan o kimseler var ya, ahirette onlar için Cehennem ateşi ve onun devamlı azabından başka bir şey yoktur. وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا Onların işlemiş olduğu sâlih ameller boşa çıkar. Çünkü onlar, amellerinin karşılığını dünyada tam olarak aldılar. وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bu cümle, önceki cümlenin tekididir. Yani, onların dünyada yapmış olduğu hayırlar boşa çıkmıştır.

17. أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ Bu sorunun cevabı mahzuftur. Apaçık bir nur ve Allah tarafından kesin bir delil üzerinde olan Peygamber ve mü'minler, dünya hayatını isteyen gibi mi olur? Yüce Allah bu ikisi arasında büyük bir fark olduğunu göstermek

12 et-Teshîl, 2/102.
13 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/214.

istiyor. Yani, Allah'ı isteyen ile dünyayı ve onun zinetini isteyen eşit olamaz. **وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ** Allah tarafından onun doğruluğuna şahit olan bir kimse de onu takibeder. İbn Abbas der ki: "Bu şahit Cebrâil (a.s.)'dir. **وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً** Kur'ân'dan önce de şahit olarak, Allah'ın Musa (a.s.)'ya indirdiği hayırda önder ve indiği kimseler için bir rahmet olan Tevrat vardır. **أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ** İşte, Rablerinden bir nur üzerinde bulunmakla nitelenmiş olan o kimseler, Kur'ân'ı tam manasıyle tasdik ederler **وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ** Din mensuplarından kim Kur'ân'ı inkâr ederse, onun için mutlaka gireceği bir Cehennem ateşi vardır. **فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ** Sakın bu Kur'ân hakkında bir şüpheye düşme. **إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ** Şüphesiz o, Allah tarafından indirilmiş değişmez gerçektir. **وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ** Fakat insanların çoğu, onun âlemlerin Rabbi tarafından indirildiğine inanmaz.

18. **وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا** Allah'a ortak ve çocuk nisbet etmek suretiyle O'nun hakkında yalan uydurandan daha azgın ve daha zalim hiç kimse yoktur. **أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ** İşte onlar, kıyamet gününde, mahlukatla beraber, kendilerini yaratan ve onlara sahip olan Allah'a arz edilirler. **وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ** Onların amellerine şahit olan mahlukat ve melekler, "Bunlar Allah'a karşı yalan söyleyenlerdir" derler. Bundan maksat, onların ahirette halkın huzurunda ayıplarının ortaya çıkarılması ve rezil edilmeleri ve cezalandırılmaları için teşhir edilmeleridir. **أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ** Bilin ki, Allah'a karşı haksızlık ve iftiralarından dolayı, Allah'ın laneti zalimleredir. Lanet, Allah'ın rahmetinden kovulmak demektir.

19. **الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ** Onlar hakka uymak ve Allah'a götüren hidâyet yoluna girmekten insanları alıkoyanlar **وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا** ve yolun eğri olmasını yani Allah'ın dininin kendi arzularına göre eğrilmiş olmasını isteyenlerdir. **وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ** Onlar ahireti inkâr eden, öldükten sonra dirilmeyi, haşir ve neşri kabul etmeyenlerdir.

20. **أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ** Allah onlara mühlet verse de, Allah'ın azabından kurtulacak değillerdir. **وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ** Onlara dostluk edecek veya onları Allah'ın azabından koruyacak kimseleri yoktur. **يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ** Suçları ve taşkınlıkları yüzünden onların azabı kat kat olur. Bu cümle, müste'nefe cümlesidir. **مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ** Onların azaplarının şiddetli ve kat kat olmasının sebebi şudur. Yüce Allah onlara kulak ve göz verdi. Fakat onlar hakkı dinlememek için sağır, ona uymamak için de kör gibi davrandılar. Allah'ın kendilerine lütfetmiş olduğu duyu organlarından faydalanmadılar.

21. أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ İşte onlar öyle kimselerdir ki, dünya ve ahiret saadetini kaybettiler, Cehennem ateşine girdikleri için rahatlarını yitirdiler. وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ Şefaatlerine inandıkları ilahlar da kaybolup gitti.

22. لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ Gerçek şu ki onlar, kıyamet gününde en çok zarara uğrayan insanlardandır. Ziyanları onlardan daha açık olan hiçkimse göremezsin. Çünkü onlar geçici olanı ebedî olana tercih ettiler ve Cennetleri bırakıp onların yerine Cehennem ateşini aldılar. Yüce Allah bedbaht kâfirlerin durumunu anlattıktan sonra mutlu mü'minlerin durumunu açıklayarak şöyle buyurdu:

23. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَى رَبِّهِمْ İman ile salih ameli birleştiren ve Allah'a boyun eğenler var ya, أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ İşte onlar Cennet ehlidir. Orada kendilerine nimetler verilecek ve oradan asla çıkarılmayacaklardır. İhbât, Allah'a güvenip sükûnet bulmak, O'na boyun eğmek ve sadece O'na ibâdet etmektir.

24. مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ Bu iki grubun yani mü'minlerle kâfirlerin durumu, كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ kör ve sağır ile gören ve işitenin durumuna benzer. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah kâfirler grubunu körlere ve sağırlara, mü'minler grubunu da görenlere ve işitenlere benzetti. Bu, leff ve tıbâk sanatlarındandır.[14] Yani, bu iki grubun enteresan durumu, kendisinde işitme ve görme duyuları bulunan kimsenin durumuna benzer. هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا Bunların durumu eşit olur mu? Bu soru inkâr ifade eder. Yani bu ikisinin durumu eşit değildir. Hakkın nurunu gören ve onun ziyâsıyla aydınlanan kimsenin durumu, dalâlet karanlıklarında bocalayan ve saâdet yolunu bulamayan kimsenin durumuna benzemez. أَفَلَا تَذَكَّرُونَ Hâlâ öğüt ve ibret almıyor musunuz? Bundan maksat iman ve itaat ehli ile inkâr ve isyan ehlini birbirinden ayırmaktır.

EDEBÎ SANATLAR

1. "عذاب يوم كبير Büyük bir günün azabı." Azabın, büyük güne izâfeti, azabın korkunçluğunu ve şiddetini ifade eder.

2. "ما يسرون وما يعلنون Gizlediklerini ve açıkladıklarını" Bu kelimeler arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde "نعماء bolluk" ile "ضراء darlık" ve "نذير uyarıcı" ile "بشير müjdeleyici" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

3. "يؤوس كفور Aşırı derecede ümitsizliğe düşen ve çok inkâr eden" Bu kelimeler mübâlağa sîgalarındandır.

14 el-Keşşâf, 2/387.

4. "كالاعمى والاصم Kör ve sağır gibi." Burada teşbih edatı mevcut fakat vech-i şebeh mahzûf olduğu için mürsel ve mücmel teşbih vardır. Yani, kâfir grubun durumu, görmemek ve işitmemek hususunda kör ve sağırın durumuna benzer. Mü'min grubun durumu ise, gören ve işiten kimsenin durumuna benzer.

BİR NÜKTE

Salihlerden biri şöyle der: Günahtan çekilmeksizin istiğfârda bulunmak yalancıların tevbesidir.[15]

BİR UYARI

Daha önce, Kur'ân-ı Kerîm'in benzerinin getirilmesi için meydan okunmuşken, burada onun benzerinden on sûre getirilmesi için meydan okundu. Zira müşrikler Kur'ân'ın benzerini getirmekten âciz kalınca, Kur'ân, on sûrenin benzerinin getirilmesi için meydan okudu. Onlar bundan da âciz kalınca belâgat, fesâhat, gayplardan haber verme, kânun hükümleri koyma ve diğer hususlarda, Kur'ân sûrelerine benzer bir sûre getirilmesi için onlara meydan okudu. Teşriî hükümler ve benzerleri dokuz çeşittir. Bazıları bunu nazım halinde şöyle söylemiştir:

الا انما القرآن تسعة احرف سأنبيكها في بيت شعر بلا ملل

حلال، حرام، محكم، متشابه بشير، نذير، قصة، عظة، مثل

Bilesiniz ki Kur'ân ancak dokuz harftir. Onları sana usanmadan bir şiir beytiyle bildireceğim:

Helâl, haram, muhkem, müteşâbih, beşîr, nezîr, kıssa, öğüt ve meseldir.[16]

15 Kurtubî 9/3.

16 Bu ıstılahların izâhı için lügatçeye bakınız (1. Cild).

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا
إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَنْ لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي
أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِن قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ
إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ ۖ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ
عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِّنْ عِندِهِ
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا
بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ إِنَّهُم مُّلَاقُو رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمْ ۚ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِندِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي
أَعْيُنُكُمْ لَن يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا ۖ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنفُسِهِمْ ۖ إِنِّي إِذًا
لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم
بِهِ اللَّهُ إِن شَاءَ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِي
إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ
هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ
إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَأُوحِيَ
إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ

بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾
وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ
إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ
مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا
بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾
وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ
سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ
اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ
﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ
الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي
مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾
قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ

بِسَلَٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ ۚ وَأُمَمٌ
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ
ٱلْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِن قَبْلِ هَٰذَا ۛ فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ ٱلْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

25. Andolsun biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara, "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım," dedi.

26. Allah'tan başkasına tapmayın! Çünkü ben, sizin için acıklı bir günün azabından korkuyorum."

27. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: "Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Düşünmeden hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz".

28. Dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?

29. Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a âittir. Ben iman edenleri kovacak değilim, çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum."

30. "Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan kim korur? Düşünmüyor musunuz?

31. Ben size, "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" da demiyorum. Gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, "Allah onlara aslâ bir hayır vermeyecektir" diyemem. Çünkü onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum."

32. Dediler ki: "Ey Nuh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, bize tehdit ettiğin azabı getir!"

33. Dedi ki: "Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz.

34. Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. O sizin Rabbinizdir. Ve O'na döndürüleceksiniz."

35. Yoksa, "Bunu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu uydurduysam günahım bana âittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım."

36. Nuh'a vahyolundu ki, "Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık aslâ inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından dolayı üzülme.

37. Gemiyi vahyimizle gözümüzün önünde yap ve zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!"

38. Nuh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ettinizse biz de sizinle alay edeceğiz.

39. Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve ebedî azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz."

40. Nihâyet emrimiz gelip de tandır kaynayınca, Nuh'a dedik ki: "Her bir yaratıktan iki çift ile aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında âileni ve iman edenleri gemiye yükle!" Zâten onunla beraber pek azı iman etmişti.

41. Dedi ki: "Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan pek merhamet edendir."

42. Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onlarla beraber yüzüp gidiyordu: Nuh, gemiden uzakta bulanan oğluna, "Yavrucuğum! Bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!" diye seslendi.

43. Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nuh: "Bugün Allah'ın emrinden merhamet sâhibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu.

44. "Ey yer suyunu yut! Ey gök sen de suyunu tut!" denildi. Su çekilip azaldı, iş bitirildi, gemi de Cûdî üzerine yerleşti. Ve "O zalimler topluluğu yok olsun!" denildi.

45. Nuh Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler Hâkimisin."

46. Allah buyurdu ki: "Ey Nuh! O asla senin âilenden değildir. Çünkü o, sâlih olmayan bir amel sâhibi idi. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim!

47. Nuh dedi ki: "Ey Rabbim! Ben, hakkında bilgim olmayan şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!"

48. Denildi ki: "Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selâm ve bereketlerle in! Kendilerini faydalandıracağımız, sonra da kendilerine acıklı azabımızın dokunacağı ümmetler olacaktır."

49. İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç sakınanlarındır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Mekkeli kâfirlerin inatlarını, Rasulullah (s.a.v.)'ı yalanlamalarını ve Kur'ân'ı kendi uydurdu, diye onu itham etmelerini anlattıktan sonra burada da Hz. Nuh'un, kâfir kavmi ile olan kıssasını anlattı ki, Peygamberi yalanlayan ve inad eden kimselere bir öğüt ve ibret olsun. Peygamber'in kıssalarını ve onların, kavimleriyle aralarında meydana gelen olayları anlattı ki Rasulullah (s.a.v.)'a bir tesellî olsun.

KELİMELERİN İZAHI

الملأ : Mele; kavmin eşrâfı ve ileri gelenleri.

اراذلنا : Erâzilüna, bizim aşağı tabakada olanlarımız. Burada erâzilden maksat, fakirler, zayıflar ve sefillerdir. Erâzil, iyilik ve hayırdan hiçbir nasibi olmayan ve yaptığına aldırış etmeyen sefil manasına gelen erzel kelimesinin çoğuludur.

فعميت: Karışık geldi. Bir şey bir kimseye karışık gelir, onu anlamaz ve o şeyin durumu ona kapalı kalırsa, عمّي عن كذا veya عمّي عليه كذا denilir.

جادلتنا : Bizimle çok münâkaşa ettin. Arap dilinde cedel, münakaşada aşırı gitmektir.

تزدري : Küçümsüyor.

الفلك : Fulk, gemi demektir. Hem tekil, hem çoğul için kullanılır.

التنور : Tennur, ateşin yandığı yer demektir.

مرساها: Mursâha, onun demirlemesi. Bir şey sabit olup durunca رسا الشئ denir. Muzârii يرسو dur.

عاصم : Âsım, engel olan. Bir kimse, bir şeye engel olduğunda عَصَمَهُ denilir. "فقد عصموا مني دماءهم Kanlarını dökmemi engellemiş olurlar"[17] hadisinde de bu manada kullanılmıştır.

غيض : Çekildi. Su kendi kendine azaldığı zaman غاض الماء denilir. Suyu azaltan kimse de غَضْتُه der.

الجودي: Cûdî, Musul yakınlarında bir dağdır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

25. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ Yeryüzü kâfirlerin şirki ve kötülükleriyle dolduktan sonra Nuh'u, kavmine peygamber olarak gönderdik. إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ Ben, inanmadığınız takdirde sizi Allah'ın azabından sakındırıcı ve sizin için bir uyarıcıyım, dedi.

26. أَنْ لا تَعْبُدُوا إِلاَّ اللَّهَ O'nu tevhide yani tek olan Allah'a ibadete çağırsın diye gönderdik. إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ O'ndan başkasına ibadet ederseniz sizin için elem verici şiddetli bir günün azabından korkarım.

27. فَقَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ Nuh'un kavminin ileri gelenleri dediler ki: مَا نَرَاكَ إِلاَّ بَشَرًا مِثْلَنَا Biz seni sadece bizim gibi biri görüyoruz. Senin bizden üstünlüğün yoktur. Zemahşerî şöyle der: Burada kendilerinin Peygamberliğe Nuh'tan daha layık olduklarına ve Allah'ın, peygamberliği insanlardan birine vermek istediği takdirde mutlaka onu kendilerinden birine vereceğine tariz vardır.[18] وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلاَّ الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا Sana ancak insanların sefillerinin uyduğunu görüyoruz. İbn Cüzeyy şöyle der: Kâfirler câhil oldukları, şerefin mal ve makamla olduğuna inandıkları için, fakirliklerinden dolayı mü'minleri bu şekilde nitelendirdiler. Halbuki durum böyle değildir. Bilakis fakirliklerine ve zayıflıklarına rağmen mü'minler onlardan daha şereflidir.[19] بَادِيَ الرَّأْيِ Bunlar hiç düşünmeden veya tefekkür etmeden, görür görmez sana uyan sefil kişilerdir. وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ Sende ve sana uyanlarda sizi peygamberliğe ehil ve kendisine uyulmaya layık kılacak herhangi bir meziyet ve bize karşı üstünlük görmüyoruz. بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ Bilakis iddianızda yalancı olduğunuzdan eminiz. Onlar Hz. Nuh'a iki yönden galip gelmek istediler. Birincisi: Ona uyanlar toplumun sefilleridir. Önder ve örnek olacak kimseler değillerdir.

17 Buhârî, İmân, 17; İ'tisâm, 28; Müslim, İman, 34, 36.
18 el-Keşşâf, 2/388.
19 et-Teshîl, 2/103.

İkincisi: Bununla beraber onlar Hz. Nuh'a düşünmeden uydular. Nuh'un getirdiğinin doğru olup olmama hususunda enine boyuna düşünmediler. Düşünmeden ve tefekkür etmeden hemen uydular. Onlar kendilerinden de Hz. Nuh'a iman edenler ve onu tasdik edenlerin bulunduğuna dair aleyhlerinde bir delil getirilmesin diye böyle söylüyorlardı.

28. قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي Hz. Nuh imânâ meylettirmek için onlara nezâketle hitâp etti. Nuh (a.s.) onlara dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bana, eğer iddiamın doğruluğu hakkında Rabbimden bir delilim varsa ve yaptığım iş apaçık ortada ise, وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ Rabbim bana katından özel bir hidâyet yani peygamberlik verdiyse, فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ iman nuru ile sizin aranıza madde girdiği için durum size kapalı kaldıysa, أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ondan hoşlanmadığınız halde biz sizi onu kabul etmeye zorlayacak ve onunla hidâyete ermeye mecbur mu tutacağız? Bu soru inkâr ifade eder. Yani, biz öyle yapmayız..Çünkü dinde zorlama yoktur.

29. وَيَا قَوْمِ لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالا Ey kavmim! Daveti tebliğ için sizden ücret istemiyorum. Nasihatıma karşılık mal talep etmiyorum ki, beni itham edesiniz. إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى اللهِ Ben sevabımı sadece Allah'tan isterim. Çünkü bana sevap ve mükâfat verecek olan sadece O'dur. وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا Ben bu zayıf mü'minleri meclisimden uzaklaştıracak değilim. Sizin istediğiniz gibi onları yanımdan da kovmam. إِنَّهُمْ مُلاقُو رَبِّهِمْ Şüphesiz onlar Rablerine dönecekler ve onun yakınlığını elde edeceklerdir. Ben onları nasıl kovarım? وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ Fakat siz, onların kıymetini bilmeyen bir kavimsiniz. Onların kovulmasını istiyor ve kendinizin onlardan daha hayırlı olduğunu sanıyorsunuz.

30. وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنصُرُنِي مِنَ اللهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ Ey kavmim! Onları kovup da zulmettiğim takdirde, Allah'ın azabından beni kim korur? أَفَلا تَذَكَّرُونَ Düşünüp de görüşünüzün yanlış olduğunu anlayarak ondan vazgeçmiyor musunuz?

31. وَلا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللهِ Ben size çok malım olduğunu söylemiyorum ki zenginliğime bakarak bana uyasınız. وَلا أَعْلَمُ الْغَيْبَ Ben size gaybı biliyorum da demiyorum ki, bende bir ilahlık olduğu zannına kapılasınız. وَلا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ Ben size, benim meleklerden olduğumu ve size peygamber olarak gönderildiğimi söylemiyorum ki, iddiamda yalancı olayım. وَلا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللهُ خَيْرًا Ben, bana iman eden ve fakirliklerinden dolayı sizin küçümsediğiniz bu zayıf kimselere, Allah'ın aslâ hidâyet ve başarı nasip etmeyeceğini söylemiyorum. اللهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنفُسِهِمْ Allah onların sırlarını ve kalplerinde olanları daha iyi bilir. إِنِّي إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ Şüphesiz ben bunu söylersem, azaba müstehak bir zalim olurum.

32. قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا Kavmi Nuh (a.s.)'a dedi ki: Sen bizimle ınücadele ettin ve mücadeleyi çok uzattın. فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Söylediğin hususta doğru isen, tehdit ettiğin azabı bize getir.

33. قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ Azabı acele getirme işi bana ait değil, Allah'a aittir. Dilediği takdirde onu size getirecek olan Allah'tır. وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ Siz kaçıp Allah'tan kurtulacak değilsiniz. Çünkü O'nun mülkünde ve sultası altındasınız.

34. وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ Benim hatırlatmam ve nasihat etmem de size fayda vermez. إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ Eğer Allah sizi dalâlete düşürmek isterse.. Bu cümle önce geçen kısmın şartıdır. Yani, Allah sizin bedbaht olmanızı ve dalâlete düşmenizi istemişse, benim nasihatım size ne fayda sağlar? هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Sizi yaratan ve işlerinizde tasarrufta bulunan O'dur. Dönüşünüz ve varışınız sadece O'nadır. O; yaptıklarınızın karşılığını vercektir.

35. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ Yoksa Kureyş kâfirleri, "Muhammed bu Kur'ân'ı kendinden uydurdu" mu diyorlar?[20] قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي Ey Muhammed! Onlara de ki, "Eğer bu Kur'ân'ı ben uydurduysam vebâlim ve günahım bana âittir. Benim suçumdan siz sorumlu tutulmazsınız. وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ Ben de sizin yalanlamanız ve inkâr etmeniz sûretiyle işlemiş olduğunuz suçunuzdan uzağım. Bu âyet Mekke müşrikleriyle alâkalı durumun, inat ve yalanlama hususunda Nuh kavmi müşriklerinin durumuna benzediğine işaret etmek için, Hz. Nuh (s.a.)'ın kıssası içinde bir ara cümlesi olarak gelmiştir.

36. وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلاَّ مَنْ قَدْ آمَنَ Allah, Nuh (a.s.)'a, "Sana daha önce iman etmiş olanlardan başkası uymayacak ve senin risaletini tasdik etmeyecek" diye vahyetti. فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ Onların inkârlarına ve seni yalanlamalarına üzülme. Çünkü ben onları helâk edeceğim.

37. وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا Bizim gözetimimiz ve korumamız altında gemiyi yap. وَوَحْيِنَا Bizim sana öğrettiğimiz gibi yap. Mücâhid: "Bizim, sana emrettiğimiz gibi yap" şeklinde tefsir eder. وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا Zalimler hakkında şefâat iste. Mutlaka ben onları helâk edeceğim. إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ Onlar tufanda boğularak yok olacaklardır.

38. وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ Nuh gemiyi yapar. Olayı zihinlerde canlandırmak için, geçmiş bir olay, şimdiki zaman sîgasıyla hikâye edilmiştir. Yani Rabbinizin kendisine öğrettiği gibi gemiyi yaptı. وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ Kavminin ileri gelenlerinden

20 Bu, tefsircilerin çoğunluğunun görüşüdür. İbn Atıyye ve Ebû Hayyân, bu âyetin Hz. Nuh'un (a.s.) kıssası cümlesinden olduğu ve zamirin Nuh kavmine gittiği görüşündedirler. Buna göre mana şöyledir: "Nuh, bu haberleri kendiliğinden uydurdu" mu diyorlar?

bir grup her uğradıkça onunla alay edip güldüler. Dediler ki: Ey Nuh! Sen dün bir peygamberdin, bugün bir marangoz oldun.! قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا Hz. Nuh şöyle cevap verdi: Bugün siz bizimle alay ediyorsanız, فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ bilin ki, ilerde boğulacağınız zaman, şimdi bizimle alay ettiğiniz gibi, biz de sizinle alay edeceğiz. Siz alay edilmeye bizden daha layıksınız.

39. فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Bu bir tehdittir. Yani, yalanlamanın ve alay etmenin sonucunu ileride göreceksiniz. مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ Zelil eden ve hor düşüren azabın kime geleceğini göreceksiniz. Bu azap boğulmadır. وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ Ve kime devamlı ve kesilmeyen azabın ineceğini göreceksiniz. Bu da Cehennem azabıdır.

40. حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا Nihâyet bizim vaadettiğimiz tufan gelip وَفَارَ التَّنُّورُ tandır kaynayınca, yani içinde ateşin yandığı tandırdan su kaynayınca gemiyi yükle dedik. Âlimler şöyle der: Yüce Allah bunu, Nuh (a.s.) için bir alâmet, kavmi için de bir helâk zamanı kıldı. İbn Abbas şöyle der: Tennûr, yeryüzüdür. Taberî şöyle der: Araplar yerin yüzüne تنور الارض adını verirler. Hz. Nuh'a denildi ki: Yerin yüzünde su gördüğün zaman sen ve seninle beraber olanlar gemiye binin.[21] İbn Kesîr der ki: Tennûr, yeryüzüdür. Yani, arz fışkıran gözeler haline geldiğinde, ateş mahalli olan tandırlardan su fışkırdığında ve yeryüzü su fışkırır hale geldiğinde... Bu, selefin ve halefin cumhûrunun görüşüdür.[22] قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ Biz dedik ki, mahlukatın her sınıfından erkek ve dişi olarak iki tane gemiye yükle. وَأَهْلَكَ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ Yakınlarını da, yani helâk olacaklarına dair Allah'ın hüküm verdiği kimseler hariç, çocuklarını ve hanımlarını da gemiye bindir. Allah'ın, helâk olmalarına dair hükmettiği kişiler, Nuh'un kâfir olan oğlu Kenan ile karısı Vâile'dir. وَمَنْ آمَنَ Senin halkından sana iman edenleri de gemiye وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلاَّ قَلِيلٌ Nuh (a.s.) 950 sene gibi uzun bir süre aralarında kalmış olmasına rağmen ona çok az kimse iman etti. İbn Abbas şöyle der: Nuh (a.s.)'a iman edenler, kadınları ile birlikte 80 kişi idiler. Ka'b'ten gelen bir rivâyete göre ise 72 kişi idiler Bir görüşe göre de 10 kişi idiler.[23]

41. وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِاسْمِ اللهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا Nuh, kendisine iman edenlere, "Gemiye binin" dedi. Onun su yüzünde yüzmesi Allah'ın adıyla olacaktır. Demirlemesi ve durması da Allah'ın adıyla olacaktır. Taberî şöyle der: Hareket ettiği zaman da Allah'ın adıyla hareket eder, durduğu zaman da Allah'ın adıyla durur.[24] إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ

21 İmam Taberî, Tennûrdan maksadın ne olduğu hususunda önceki âlimlerin görüşlerini naklettikten sonra der ki: Bize bu görüşlerin en uygunu, "Tennûr, içinde ekmek pişirilen tandırdır" diyenlerin görüşüdür. Çünkü Arap dilinde bilinen budur. Allah'ın kelamı, en meşhur ve en çok kullanılan manaya yorumlanır (Taberî, 12/40).

22 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/220.

23 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/220.

24 Taberî, 12/44.

رَحِيمٌ Şüphesiz Rabbim, tevbe edenlerin günahını bağışlayıcı, mü'minlere de merhamet edicidir. Zira onları boğulmaktan kurtarmıştır.

42. وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ Gemi onları, dağ gibi büyük ve yüksek dalgalar arasında, Allah'ın izni, lütfu ve yardımıyle yürütüyordu. Sâvî şöyle der: Rivâyete göre, Allah 40 gün 40 gece yağmur yardırdı. Yeryüzünden de sular kaynaklar halinde çıktı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ففتحنا ابواب السماء بماء منهمر وفجرنا الارض عيونا فالتقى الماء على امر قد قدر Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. Su, kendisi için takdir edilmiş seviyeyi buldu.[25] Yani su, en yüksek dağdan kırk zirâ kadar daha fazla yükseldi ve nihâyet herşeyi boğdu.[26] وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ Nuh, gemi hareket etmeden az önce, mü'minlerle beraber binmeyip gemiden uzak bir yerde duran oğlu Kenan'a şöyle seslendi: يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا Ey oğulcuğum! Bizimle beraber bin. Boğulup kendini helâk etme. وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ Kâfirlerle beraber olma. Yani, onların boğulacağı gibi boğulma.

43. قَالَ سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ Oğlu dedi ki: Bir dağın tepesine çıkıp boğulmaktan kendimi koruyacağım. O, suyun, dağların tepesine kadar yükselmeyeceğini sanıyordu. قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ Babası Nuh (a.s.) ona dedi ki: Allah'ın merhamet ettikleri hariç, bugün O'nun azabından ne korunan olacak, ne de kurtulan. وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ Nuh ile oğlu arasına bir deniz dalgası girdi de oğlu boğuldu.

44. وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ Denildi ki: Ey arz! Yarıl ve üzerindeki suyu yut. وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي Ey gök! Yağmuru tut. وَغِيضَ الْمَاءُ Su, arzın derinliklerine çekildi. Mücâhid: "Su azaldı" der. وَقُضِيَ الْأَمْرُ Ve Allah'ın, boğulması gerekenin boğulması ve kurtulması gerekenin kurtulmasına dair emri tamamlandı. وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ Gemi, Musul yakınlarındaki Cûdî dağı üzerine yerleşip kaldı. وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Allah'ı inkâr edenler hüsrana uğrayıp helâk olsun, denildi. Bu, bir beddua cümlesidir. Âlûsî şöyle der: Âyet, kâfirlerin tümünün helâk olduğunu açıkça gösterir. Hattâ, gemide olanlar dışında, yeryüzündekilerin hepsinin helâk olduğuna delâlet eder. Şu rivâyet de bunu göstermektedir. Su yükselerek, yanında çocuğu bulunan bir kadına ulaştı. Kadın çocuğu kucağına aldı. Su, kucağına kadar yükselince omuzuna aldı. Su omuzuna yükselince, onu elleriyle yukarı kaldırdı. Eğer Allah yeryüzündekilerden birine acısaydı, mutlaka bu kadına acırdı.[27]

25 Kamer sûresi, 54/11-12.
26 Sâvî Hâşiyesi, 2/216.
27 Rûhu'l-meânî, 12/62.

45. وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي Nuh (a.s.) Rabbine yalvararak şöyle seslendi: Ey Rabbim! Oğlum Kenan benim aile efradımdandır. Sen bana, onları kurtaracağını vadetmiştin. وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ Şüphesiz senin vaadin haktır. Sen vaadinden dönmezsin. وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ Ey Allahım! Sen, hak ile hükmedenlerin en Âdîlisin.

46. قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ Rabbi ona dedi ki: Ey Nuh! Bu oğlun, sana kurtulacaklarını vadettiğim aile efradından değildir. Çünkü o kâfirdir. Mü'min ile kâfir arasında velâyet yoktur. إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ Şüphesiz onun ameli, salih olmayan kötü bir ameldir. فَلا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ Doğru olup olmadığını bilmediğin bir şeyi benden isteme. إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ Câhillerden olmaman için seni uyarıyor ve sana nasihat ediyorum. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu, Hz. Nuh'un câhillikle tavsif edildiğini ifade etmez. Bilakis bunda, ona karşı iyi bir muamele ve ihsan vardır.[28]

47. قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ Nuh, söylediği sözden dolayı Rabbinden özür dileyerek şöyle dedi: Ey Rabbim! İstemesi bana yakışmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. وَإِلاَّ تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ Eğer benim hatamı bağışlamazsan ve bana rahmetinle muamele etmezsen, ahiretini ve mutluluğunu kaybedenlerden olurum.

48. قِيلَ يَانُوحُ اهْبِطْ بِسَلامٍ مِنَّا Denildi ki: Ey Nuh! Gemiden selâmet ve emniyetle in. وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ Sana ve seninle beraber gemide bulunanların zürriyetlerine ihsan ettiğimiz büyük hayırlarla in. Kurtubî şöyle der: Kıyamete kadar gelecek olan bütün mü'minler bu hükme dâhildir.[29] وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ Seninle beraber olanların zürriyetinden olan diğer topluluklar da vardır ki, onları dünya hayatının metaından faydalandırırız. Onlar suçlu kâfirlerdir. ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ Sonra ahirette onlara elem verici Cehennem azabını tattırırız.

49. تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ Bu kıssa ve benzerleri, senin görmediğin gelmiş geçmiş gâip haberlerdendir. نُوحِيهَا إِلَيْكَ Ey Muhammed! Onları vahy vasıtasıyle sana öğretiyoruz. مَا كُنتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا Bu Kur'ân gelmeden önce ne senin, ne de kavminden herhangi birinin o haberler hakkında bir bilgisi vardı. فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ Nuh'un sabrettiği gibi, sen de, Allah'ın, daveti tebliğ emrine sabret. Çünkü iyi sonuç, Allah'tan korkanlar içindir. Burada, müşriklerin eziyetlerine karış Rasulullah (s.a.v.)'a teselli vardır.

---

28 et-Teshîl, 2/106.
29 Kurtubî, 9/42.

EDEBÎ SANATLAR

1. "فعميت عليكم Size kapalı kaldı." Burada anlamadığı için hüccetle hidâyete eremiyen kimse, istiâre-i temsiliyye yoluyla, yollarını bilemediği bir çöle giren ve çölde kör bir rehbere tâbi olan kimseye benzetildi.

2. "افلا تذكرون Düşünmüyor musunuz?" Bu soru inkâr ve azarlama ifade eder.

3. "فائتنا بما تعدنا Bizi tehdit ettiğin şeyi bize getir." Bu emirle alay ve eğlence kastedilmektedir.

4. "فعلي إجرامي Benim günahım bana." Hazif yoluyla mecâzdır. Yani, benim suçumun cezası bana, demektir. Bunun faraziye yoluyla olduğunu açıklamak için, şüpheye delâlet eden إن ile getirilerek إن افتريته Eğer ben onu uydurursam" denildi. Halbuki kâfirlerin suçu buna benzemez, onların suçları kesindir. Nitekim, "وانا برئ مما تجرمون Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım" âyeti de bunu vurgular.

5. واصنع الفلك باعيننا Bizim gözümüzün önünde gemiyi yap." Burada gözler, gözetmek ve korumaktan kinayedir. Yolcuya, "صحبتك عين الله Allah'ın gözü seninle beraber olsun" denir. Yani "Allah'ın gözetmesi ve koruması" demektir.

6. "يا ارض ابلعي ماءك ويا سماء اقلعي Ey yer! Suyunu çek. Ey gök suyunu tut!" yerle gök arasında tıbâk sanatı vardır. "Çek" ile "tut" arasında da nâkıs cinâs vardır. Bunların her ikisi de edebî sanatlardandır.

FAYDALI BİLGİLER

İbn Abbas, "انه ليس من اهلك Şüphesiz o, senin aile efradından değildir" âyet-i kerîmesi hakkında şöyle der: Nuh'un oğlu, onun sulbünden idi, fakat mü'min değildi. Hiçbir peygamberin hanımı aslâ âsi olmadı. Âyetin manası şöyledir: Şüphesiz ki o, seninle beraber kendilerini kurtaracağımı vadettiğim aile efradından değildir."[30] Ben derim ki: Âyet, Hz. Nuh'un aile efradının sâlih, onun dini ve şeriatına bağlı kişiler olduğuna, salih olmayanın kurtulamayacağına, aile efradından olmanın sebebinin, kan akrabalığı değil, din akrabalığı olduğuna dikkat çeker.

ابي الاسلام لا اب لي سواه ... اذا افتخروا بقيس او تميم

Onlar Kays ve Temim'e bağlı olmakla iftihar ederken, ben derim ki, benim babam İslâm'dır, benim ondan başka babam yoktur.

BİR NÜKTE

Rivâyet olunduğuna göre bir bedevî, وقيل يا ارض ابلعي ماءك ويا سماء اقلعي âyetini işitince şöyle dedi: Bu kudret sahiplerinin sözüdür. Yaratılmışların sözüne

30 Taberî, 12/51.

benzemiyor. Yine rivayet edilir ki, zamanının en fasihi olan İbnu'l-Mukaffa, Kur'ân'a muâraza yapmak istedi ve bir söz nazmetti. Onu fasıllara ayırdı ve buna sûre ismini verdi. Bir gün, bir Sabiî'nin yanından geçerken onun bu âyeti okuduğunu duydu. Bunun üzerine evine dönerek, yazmaya başlamış olduğu nazmı imhâ etti ve şöyle dedi: Bunun asla bir benzerinin yapılamayacağına ve bunun beşer sözü olmadığına şahitlik ederim.[31]

BİR UYARI

Bu âyet, icazın sırlarının son merhalesine varmış, son derece güzel ifâdeleri kapsamış ve edebiyâtın ifâde etmekten âciz kaldığı lafzî ve manevî güzellikleri kendisinde toplamıştır. Allâme Ebû Hayyân (Allah ona rahmet etsin ve toprağını hoş etsin) onun sırlarını ve inceliklerini ortaya çıkarmak için önem vermiş ve şöyle demiştir: Bu âyette 21 çeşit edebî sanat vardır.

1. اقلعي ve ابلغي kelimeleri arasındaki münâsebet,

2. Arz ve semâ kelimeleri arasında tıbâk.

3. يا سماء da mecâz. Zira maksat, semânın yağmurudur.

4. اقلعي de istiâre,

5. وغيض الماء da bir çok manaya işâret.

6. قضى الامر de temsil. Helâk olacakların helâk edilmesini, kurtulacakların kurtulmasını "emir" kelimesi ile ifâde etti.

7. واستوت على الجدي de irdâf vardır. Çünkü استوت kelimesi tam bir kelâmdır. Bunun ardından, geminin Cûdî dağına yerleştiğini vurgulamak için "على الجودي" lafzını getirdi.

8. وغيض الماء da talîl. Çünkü suyun çekilmesi, yerleşmenin sebebidir.

9. بعداً للقوم الظالمين de korunma (ihtirâs). Bu aynı zamanda onları kınamayı ifâde eder.

10. İcaz. Az lafızla çok mana ifâde edecek şekilde kıssayı anlatmaktır. Diğer edebî sanatları şöyle sıralayabiliriz: Bunları izah, müsâvât, hüsnü'n-nesâk, sıhhatu't-taksîm, hüsnü'l-Beyân, temkîn, tecnîs, teshîm, mukâbele, tehzîb ve vasıfıdır.[32]

SEYYİD KUTUB'UN FÎ ZILÂLİ'l-KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDEN İKTİBASLAR

Burada, İslâm Şehidi Seyyid Kutub'un tefsirinden parçalar naklediyoruz. Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun. O şöyle demiştir:

31 Rûhu'l-meânî, 12/63.

32 Ebû Hayyân, en-Nehru'l-mâdd mine'l-bahr, 5/227.

Nuh kıssasının kesildiği bu yerde, kelâmın akışı enteresan bir şekilde, Kureyş müşriklerinin bu tür bir kıssayı nasıl karşılayacaklarına geldi. Çünkü bu kıssa onların Rasulullah (s.a.v.)'la olan kıssalarına ve "Bu kıssaları Muhammed uyduruyor" şeklindeki iddialarına benzemektedir". ام يقولون افتراه قل ان افتريته فعلي اجرامي وانا برئ مما تجرمون Yoksa bunu uydurdu mu diyorlar? De ki, onu uydurduysam günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım." Uydurmak (iftira) bir suçtur. Onun cezası bana aittir. Ben onun suç olduğunu biliyorum. Dolayısıyla onu yapmam mümkün değildir. Nuh kıssası içindeki bu ara cümle, kıssanın Kur'ân'daki akışına aykırı değildir. Çünkü kıssa, belli bir maksadı yerine getirmek için gelmiştir. Sonra Nuh kıssasındaki akış ikinci bir sahne sergilemektedir. Bu sahnede Nuh, Rabbinin emrini ve vahyini almaktadır: "واوحى إلى نوح انه لن يؤمن من قومك الا من قد آمن فلا تبتئس بما كانوا يفعلون. واصنع الفلك باعيننا ووحينا ولا تخاطبني في الذين ظلموا انهم مغرقون Nuh'a vahyolundu ki, kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başkası artık asla inanmayacak. Öyleyse onların işlemekte olduklarından dolayı üzülme. Bizim gözetimimizde ve öğrettiğimiz gibi gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme". Onlar mutlaka boğulacaklardır. Onların sonları belli oldu. Uyarma ve cedel sona erdi. Kıssanın üçüncü sahnesi: Bu sahnede Nuh (a.s.) gemiyi yapmaktadır." ويصنع الفلك وكلما مر عليه ملأ من قومه سخروا منه Nuh gemiyi yapar. Kavminden ileri gelenler ise, yanında her uğradıkça onunla alay ederler. Olayın muzâri sîgası ile anlatılması sahneye canlılık ve yenilik verir. Biz bu ifadenin ötesinde onu hayalimizde şekillenmiş olarak görüyoruz. Kibirli kavmi ise onun yanından geçiyor ve onunla alay ediyorlar. Kendilerine peygamber olduğunu söyleyen sonra da marangoz olarak bir gemi yapan adamla alay ediyorlar. Dördüncü sahne: Beklenen an geldiğinde yükleme sahnesi". حتى اذا جاء امرنا وفار التنور قلنا احمل فيها من كل زوجين اثنين Nihayet emrimiz gelip de tandır kaynayınca Nuh'a dedik ki: Gemiye herbirinden iki çift yükle." Bundan sonra korkunç sahne, tufan sahnesi gelir. "وهي تجري بهم في موج كالجبال ... وحال بينهما الموج فكان من المغرقين Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. ... Derken aralarına dalga girdi. Böylece o boğulanlardan oldu." Burada birbiriyle karşılayan iki korku vardır. Birisi donuk tabiattaki korku ve beşerî ruhtaki korku: Biz binlerce sene sonra, âyetin bu akışını takip ederken, kendimizi tutmaya çalışıyoruz. Sanki o an sahneyi seyrediyormuşuz gibi dehşete kapılıyoruz. "وهي تجري بهم في موج كالجبال Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyor." Üzüntülü baba Nuh durmadan sesleniyor, mağrur genç oğlu ise bu çağrıya kulak asmıyor, korkunç dalga hızlı bir şekilde bu sahneyi ortadan kaldırıyor. "فحال بينهما الموج فكان من المغرقين Derken aralarına dalga girdi ve o boğulanlardan oldu". Artık herşey sona erer. Sanki ne davet olmuş, ne de icâbet. Bu durum, Kur'ân'ın tasvirinde görülen açık bir alâmettir. Fırtına diner, sükûnet çöker ve iş biter. Bundan sonra akıllı

yerine konularak yer ve göğe hitab edilir. Her ikisi de bu kesin emre uyar; yer suyunu çeker, gök suyunu tutar. "وقيل يا ارض ابلعي ماءك ويا سماء اقلعي وغيض الماء وقضى الامر واستوت على الجودي وقيل بعداً للقمو الظالمين Nihayet, "Ey yer suyunu yut, ey gök sen de suyunu tut." denildi. Su çekildi. İş bitirildi. Gemi Cûdî üzerine yerleşti. Ve, "O zalimler topluluğu yok olsun" denildi."

وَاِلٰى عَادٍ
اَخَاهُمْ هُوْدًا ۭ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُوْنَ ۝ يٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔـلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ۭ
اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَي الَّذِيْ فَطَرَنِيْ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝
وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاۗءَ
عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِمِيْنَ ۝ قَالُوْا يٰهُوْدُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا نَحْنُ
بِتَارِكِيْٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ۝
اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْۗءٍ ۭ قَالَ اِنِّىْٓ اُشْهِدُ اللّٰهَ
وَاشْهَدُوْٓا اَنِّىْ بَرِيْۗءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ۝ مِنْ دُوْنِهٖ فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا ثُمَّ
لَا تُنْظِرُوْنِ ۝ اِنِّىْ تَوَكَّلْتُ عَلَي اللّٰهِ رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ ۭ مَا مِنْ دَاۗبَّةٍ اِلَّا
هُوَ اٰخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَا ۭ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰي صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖٓ اِلَيْكُمْ ۭ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّيْ قَوْمًا
غَيْرَكُمْ ۡ وَلَا تَضُرُّوْنَهٗ شَيْـــًٔا ۭ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ۝
وَلَمَّا جَاۗءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُوْدًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا
وَنَجَّيْنٰهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ۝ وَتِلْكَ عَادٌ ۭ جَحَدُوْا بِاٰيٰتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهٗ وَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ۝ وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اَلَآ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ۭ اَلَا بُعْدًا
لِّعَادٍ قَوْمِ هُوْدٍ ۝ وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۭ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا
فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ۭ اِنَّ رَبِّيْ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ ۝ قَالُوْا يٰصٰلِحُ

قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ أَتَنْهَىٰنَآ أَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
آبَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾
قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُۥ فَمَا تَزِيدُونَنِي
غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَٰقَوْمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً
فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِيٓ أَرْضِ ٱللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا
فِي دَارِكُمْ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا
جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَٰلِحًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ
خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلْقَوِيُّ ٱلْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ ٱلَّذِينَ
ظَلَمُوا ٱلصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَٰرِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَآ
أَلَآ إِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ
جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَٰمًا قَالَ سَلَٰمٌ
فَمَا لَبِثَ أَن جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَأَىٰٓ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ
إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَٱمْرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَٰهَا بِإِسْحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسْحَٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾
قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَٰذَا
لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوٓا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ
عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾

50. Âd kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz.

51. Ey kavmim! Ben, ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni yaratandan başkasına âit değildir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

52. Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin, sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize göğü bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin."

53. Dediler ki: "Ey Hud! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle ilahlarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz."

54. Biz, "İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış! demekten başka bir söz söyleyemeyiz!" Hud dedi ki: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki, ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.

55. O'ndan başka taptıklarınızın hepsinden uzağım. Haydi hepiniz bana tuzak kurun, sonra da bana mühlet vermeyin!

56. Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır."

57. "Eğer yüz çevirirseniz bana gönderilen şeyi ben size bildirdim. Rabbim sizden başka bir kavmi yerinize getirir de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Şüphesiz benim Rabbim her şeyi gözetendir."

58. Emrimiz gelince, Hud'u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik.

59. İşte Âd! Rabblerinin âyetlerini inkâr ettiler, O'nun peygamberlerine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.

60. Böylece onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tâbi tutuldular. Biliniz ki, Âd Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. Bilin ki Hud'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.

61. Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden yarattı. Ve sizi orada yaşatı. O halde O'ndan mağfiret isteyin, sonra da O'na tevbe

edin. Çünkü Rabbim çok yakındır ve duaları kabul edendir,"

62. Dediler ki: "Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. Babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine çağırdığın şeyden ciddî bir şüphe içindeyiz."

63. Sâlih dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet vermişse buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na âsi olursam beni Allah'tan kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten başka bir şey arttırmazsınız.

64. Ey kavmim! İşte bu size mucize olarak Allah'ın devesi.. Onu bırakın Allah'ın arzında yesin. Ona herhangi bir kötülük yapmayın, sonra sizi yakın bir azap yakalar."

65. Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!" Bu söz, yalanlanamayan bir tehdittir.

66. Emrimiz gelince, Sâlih'i ve onunla beraber iman edenleri, rahmetimizle o günün zilletinden kurtardık. Çünkü senin Rabbin kuvvetlidir, gâlip gelendir.

67, 68. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar. Sanki orada hiç oturmamışlardı. Biliniz ki, Semûd kavmi gerçek Rablerini inkâr ettiler. Yine bilesiniz ki, Semûd kavmi rahmetten uzak kılındı.

69. Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler de, "Selâm" dediler. O da, "Selâm" dedi ve çok geçmeden kızartılmış bir buzağı getirdi.

70. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce onları yadırgadı ve onlardan kalbine korku girdi. Dediler ki: "Korkma! Biz Lut kavmine gönderildik,"

71. O esnada hanımı ayakta idi ve güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından Yakub'u müjdeledik.

72. İbrahim'in karısı, "Vay hâlime! Ben bir koca karı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" dedi.

73. Melekler dediler ki: "Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey Ehl-i beyt! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye layıktır, iyiliği boldur."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu kıssa, Yüce Allah'ın bu mübarek sûrede anlattığı kıssaların ikincisidir. Bu Hud (a.s.)'un, kavmi Âd ile olan kıssasıdır. Yüce Allah bunu genişçe anlattı. Dolayısıyle bu sûreye Hud Sûresi denildi. Bunun ardından Semûd kavminden söz edildi. Bu olay, bu sûrede anlatılan üçüncü kıssadır. Daha sonra da İbrahim (a.s.)'in kıssası ve meleklerin ona İshak (a.s.)'ı müjdelemesi anlatılır. Bu da dördüncü kıssadır.

KELİMELERİN İZAHI

مدراراً : Midrâren, arka arkaya, çok, yağmur bolca yağdığında دَرّت السماء denir. Muzârisi تدر dür. Bu kelime, bundan alınmıştır. Midrâr, çok akan demektir. Bu kalıp, aşırılık ifade eden kalıplardandır.

اعتراك : Sana isabet etti, çarptı.

ناصيتها : Nâsiyetehâ, onun perçemi. Nâsiye, başın ön tarafındaki saçların bittiği yerdir.

جبار : Cebbâr, kibirli, zorba demektir.

عنيد : Anîd, inatçı. Anîd, hakkı kabul etmeyen ve ona boyun eğmeyen azgın kimse. Ebû Ubeyde şöyle der: Anîd ve muânid kelimeleri, muhalefet ederek karşı çıkan, manalarınadır.

استعمركم فيها: Sizi oranın mimarları ve sâkinleri kıldı.

تخسير : Tahsîr, saptırmak ve hayırdan uzaklaştırmak.

حنيذ : Hanîz, kızartılmış demektir. "Koyunu kızarttım" manasına حنذت الشاة denir. Bu fiilin geniş zamanı يحنذ mastarı حنذاً şeklindedir.

نكرهم : Onları yadırgadı نكر ، أنكر ve استنكر kelimeleri, bir şeyi yadırgadı, garipsedi manalarına gelir. Şâir şöyle der:

وانكرتني ومـــا كـــان الذي نكرت من الحـــوادث الا الشـــيب والصلعـــا

Beni yadırgadı. Halbuki onun yadırgadığı olay, ihtiyarlık ve saç dökülmesinden başka bir şey değildir.[33] Şâir bu beyitte نكرت ile انكرت aynı manada kullandı.

اوجس : Hissetti.

بعلي : Ba'lî, kocam demektir.

33 Kurtubî, 9/66.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

50. وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا Âd kabîlesine de kendilerinden, Hud adında bir peygamber gönderdik. قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ Hud dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, O'nu birleyin. İlahlara ve putlara tapmayı bırakın. مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Sizin için O'ndan başka, kendisine ibadet edilmeye layık bir ilah yoktur. إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ Siz Allah'tan başkasına ibadet etmekle, O'na karşı yalancılık etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz. Çünkü O'ndan başka ilah yoktur.

51. يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا Ey kavmim! Nasihat ve tebliğim için sizden bir ücret ve karşılık istemiyorum. إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي Benim ücretim ve amelimin karşılığı, beni yaratan Allah'ın üzerinedir. أَفَلَا تَعْقِلُونَ Bundan gafil olup da, sizden ücret istemeksizin sizi iyiliğe çağıran kimsenin, sizin için güvenilir bir nasihatçı olduğunu anlamıyor musunuz? Bu soru inkâr ve azarlama ifade eder.

52. وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ Ey kavmim! İnkâr etmekten ve ortak koşmaktan dolayı, Allah'tan bağışlanmanızı isteyin. ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ Sonra itaat etmek, O'nun dini üzerine dosdoğru yürümek, imana ve Allah'ı birlemeye sarılmak sûretiyle O'na dönün. يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا Böyle yaparsınız size bol bol yağmur yağdırır. Rivayete göre, üç sene Âd kavmine yağmur yağdırılmadı. Neredeyse yok olacaklardı. Bunun üzerine Hud (a.s.) onlara tevbe etmelerini ve Allah'tan af dilemelerini emretti ve buna karşılık onlara yağmur yağacağını vadetti. Bu âyette tevbe etmenin ve af dilemenin rahmete ve yağmurun yağmasına sebeb olduğuna delil vardır. وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ Sizin için kuvvet üstüne kuvvet ve şeref üstüne şeref verir. Mücâhid, "kuvvetinize kuvvet katar" diye tefsir etmiştir.[34] Çünkü Âd kavmi son derece güçlü ve kuvvetli idiler. Hattâ şöyle dediler: "من اشد منا قوة Kim bizden daha kuvvetlidir?[35] وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ Suç ve günah işlemekte ısrar edip de, sizi çağırdığım şeyden yüz çevirmeyin:

53. قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ Dediler ki: Ey Hud! Bize senin doğruluğunu gösteren açık bir delil getirmedin. Âlûsî şöyle der: Onlar bunu aşırı inatlarından veya hakka karşı iyice kör olduklarından dolayı söylediler.[36] وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ Sen söyledin diye putlara tapmayı bırakacak ve senin peygamberliğine inanacak değiliz. Bu cümle, onların, Hud (a.s.)'ın dinine gireceklerine dair hiçbir ümidin kalmadığını ifâde eder. Sonra Hud'u (a.s.) delilikle itham ederek şöyle dediler.

34 Taberî, 12/58.
35 Fussilet sûresi, 41/15.
36 Âlûsî, 12/81.

54. إِنْ نَقُولُ إِلاَّ اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ Biz sadece şunu deriz: Sen ilahlarımıza sövdüğün ve onlara ibadet etmeyi engellemeye çalıştığın için, ilahlarımızdan biri seni çarpıp delirtmiş. Zemahşerî şöyle der: Onların yukarda geçen cevapları gösteriyor ki, bu kavim kaba, katı yürekli bir kavimdir. Nasihata iltifat etmezler, tabiatları doğruyu kabul etmez. Onların son sözleri de, aşırı derecede câhil ve son derece aptal olduklarını gösterir. Çünkü onlar, taşların kendilerine yardım edeceğine ve düşmanlarından intikam alacağına inanıyorlardı."[37] قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللهَ Hud, ben kendime Allah'ı şahit tutuyorum" dedi.

55. وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ مِنْ دُونِهِ Ey kavmim! Ben, Allah'a ibadette ortak koştuğunuz putlardan uzak olduğuna dair sizi de şahit tutuyorum. فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لاَ تُنْظِرُونِي Siz ve ilahlarınız, beni yok etmek için tuzak kurunuz. Sonra, göz açıp kapayıncaya kadar bana mühlet vermeyiniz. Ebussuûd şöyle der: Bu, en büyük mucizelerdendir. Çünkü Hud (a.s.) Âd kavminin kibirli, kaba ve sert kimselerinden oluşan büyük bir topluluk içinde tek bir kişi idi. İlahlarını ayıplamak sûretiyle onları küçümsedi, tahrik etti ve onları kendisine karşı çıkmaya teşvik etti, fakat onlar bir şey yapamadılar. Bu hususta, çaresizlikleri açıkça ortaya çıktı.[38] Zemahşerî şöyle der: Bir tek kişinin, kendi kanını dökmeye susadığı ve hepsinin kendisini hedef aldığı bir topluma karşı bu sözleri söylemesi, onun büyük mucizelerdendir. Çünkü o, Rabbine güveniyor ve kendisini onlardan koruyacağına ve kendisine diş geçiremiyeceklerine inanıyordu. Hz. Nuh (a.s.)'un şu sözü de bunun bir benzeridir: "فاجمعوا امركم وشركاءكم Siz ve ortaklarınız toplanıp ne yapacağınıza karar verin.[39]

56. إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ Ben, hem benim hem de sizin sahibiniz olan Allah'a sığındım. İşlerimi O'na havâle ettim. مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا Yeryüzünde yürüyen ne kadar canlı varsa hepsi Allah'ın elinde ve kudreti altındadır. Allah onun perçeminden tutmuştur. Perçeminden tutmak, onun sâhip ve mâlik olduğuna bir temsildir. Bu cümle Hz. Hud'un Allah'a kuvvetle tevekkül etmesinin ve mahlukata aldırış etmemesinin sebebini anlatır. إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Şüphesiz Rabbim adâletlidir, iyilik yapana iyiliğinin, kötülük yapana da kötülüğünün karşılığını verir. Hiçkimseye bir şey eksik vermez.

57. فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ Eğer çağrımı kabul etmekten yüz çevirirseniz, ey kavmim, bilin ki ben size Rabbimin emrini ulaştırdım. Zaten peygamberin görevi, Allah'ın emrini ulaştırmaktan başka bir şey değildir. وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ Allah sizi helâk edecek ve sizden başka bir kavmi yerinize getirecektir. Bu, sert bir tehdittir. وَلا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا Ortak koşmanızla Allah'a bir zarar veremezsiniz. إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

37 el-Keşşâf, 2/403.
38 Ebussuûd, 3/15.
39 Yunus sûresi, 10/71; el-Keşşâf, 2/403.

حَفِيظٌ Şüphesiz Rabbim herşeyi gözetleyicidir. Bu, beni sizin kötülüğünüzden ve tuzağınızdan korur.

58. وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا Azap emrimiz gelince, ki bu onlara inen şiddetli rüzgardır, نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا onlara büyük bir lütuf ve ihsanımızla o azaptan Hud'u ve mü'minleri kurtardık. وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ Onları şiddetli bir azaptan kurtardık. Bu azap, binaları yıkan, düşmanların burunlarından girip arkalarından çıkan ve onları yüzleri üzerine yıkıp da içi boş hurma kütükleri haline getiren helâk edici rüzgardır.

59. وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ Bu, onların kalıntılarına işâret eder. Yani işte bunlar Âd kavminin yalancılarının kalıntılarıdır. Onlar Allah'ı ve O'nun birliğini gösteren iç ve dış delilleri inkâr edince, başlarına neler geldiğine bir bakın. وَعَصَوْا رُسُلَهُ Onlar, Allah'ın peygamberi Hud'a isyan ettiler. Burada رسله kelimesinin çoğul gelmesi, onların durumlarının korkunçluğunu göstermek ve tam bir inat ve inkâr içinde olduklarını ortaya koymak içindir. Bunu, onların Hud (a.s.)'a isyanlarının, geçmiş ve gelecek bütün peygamberlere isyan olduğunu açıklamak sûretiyle yapar. Çünkü peygamberler Allah'ı birlemek hususunda ittifak etmişlerdir. وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ Onlar Allah'a karşı kibirli davranan, haktan uzaklaşan, ona boyun eğmeyen ve kabul etmeyen herkesin emrine itaat ettiler. Bunlardan maksat ileri gelenler ve reislerdir.

60. وَأُتْبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً Onlar dünyada Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldı ve lanetlendiler. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ Kıyamet gününde de lanetleneceklerdir. Râzî şöyle der: Dünyada da ahirette de lanet onların peşine takıldı ve onlarla beraber kılındı. Lanet, Allah'ın rahmetinden ve her türlü hayırdan uzaklaştırmak demektir.[40] أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ Bilesiniz ki, Âd kavmi Rabbini inkâr etti. Zira onlar Allah'tan başkasına ibadet ettiler ve peygamberini yalanlamakla, nimetlerine küfrettiler. Böylece dünyada da ahirette de lanet edilmeye layık oldular. Bu onların inkârlarının âdîliğini ve uyarı edatını kullanmak ve Âd ismini tekrarlamak sûretiyle olayın korkunçluğunu ifade eder. أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ Allah onları hayırdan uzaklaştırsın ve onları toptan helâk etsin. Bu, onların yok olmaları ve lanetlenmeleri için bir beddua cümlesidir.

61. وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا Semûd kavmine de kendilerinden bir peygamber, yani Sâlih'i gönderdik. قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Dedi ki: Ey kavmim! Bir olan Allah'a ibadet edin. Sizin için O'ndan başka, kendisine ibadet edilecek bir Rab yoktur. هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ Sizi yerden yaratmaya başlayan O'dur. Adem'i topraktan

40 Fahreddîn Râzî, 18/16.

yarattı, sonra onun soyunu da bir damla sudan yarattı. وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا Sizi yeryüzünün mimarları ve orada yerleşen sâkinleri kıldı. فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ O halde, ortak koşmanızdan dolayı O'ndan af dileyin, sonra da itaat ederek O'na dönün. إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ Şüphesiz Rabbimin rahmeti yakındır. O, duaları kabul edicidir.

62. قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا Dediler ki, ey Sâlih! Bu sözü söylemeden önce bizim liderimiz olacağını ümit ediyorduk. Ancak sen bunu söyleyince, senin hakkındaki ümitlerimiz kesildi. أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ Ey Sâlih! Babalarımızın taptığı putlara tapmayı bize yasaklıyor musun? وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ Şüphesiz biz senin iddia ettiğin şey hususunda şüpheliyiz. Senin işin, suçlamayı gerektiren kuşku verici bir iştir.

63. قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي Sâlih dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabbimden apaçık bir delil ve hüccetim varsa ne dersiniz. وَآتَانِي مِنْهُ رَحْمَةً ve Rabbim bana peygamberlik vermişse! فَمَنْ يَنصُرُنِي مِنَ اللهِ إِنْ عَصَيْتُهُ Emrine isyan ettiğim takdirde, Allah'ın azabından beni kim korur? فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ Size uymak ve Allah'ın emrine isyan etmekle siz beni sapıklığa düşürmek ve hayırdan uzaklaştırmaktan başka bir şey yapmazsınız. Zemahşerî şöyle der: غير تخسير Manası şudur: Amellerimi ziyana uğratmak ve onları boşa çıkartmaktan başka bir şey yapmazsınız.[41]

64. وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللهِ لَكُمْ آيَةً Ey kavmim! Bu deve, benim size getirdiğim mucizem ve doğruluğumun alâmetidir. "Allah'ın devesi" şeklinde, devenin Allah'a izafeti, onun şerefli olduğunu göstermek içindir. Çünkü deve, onların isteği üzerine Allah'ın kudretiyle sert bir kayadan çıkmıştı. فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللهِ Onun rızkı size ait değildir. Onu bırakın, Allah'a ait yeryüzünde yesin içsin. وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ Ona herhangi bir kötülük yapmayasınız. Sonra sizi çabucak azap yakalar. Size mühlet vermez.

65. فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ Deveyi kestiler. Sâlih (a.s.) onlara dedi ki: Şehrinizde üç gün daha hayatın tadını çıkarın. Sonra yok olacaksınız. Kurtubî şöyle der: Deveyi sadece bir kısmı kesti. Ancak diğerlerinin rızasıyla olduğu için bu suç hepsine isnat edildi. Deve çarşamba günü kesildi. Sâlih'in kavmi Perşembe, Cuma ve Cumartesi yaşadılar. Pazar günü azap gelerek onları yok etti.[42] ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ İşte bu, içinde yalan bulunmayan gerçek bir vaaddir.

66. فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ Onların yok edilmesiyle ilgili emrimiz

41 el-Keşşâf, 2/408.
42 Kurtubî, 9/60.

gelince Sâlih'i ve ona iman edenleri kurtardık. بِرَحْمَةٍ مِنَّا Allah'ın büyük bir lütuf ve ihsanı ile kurtarıldılar. وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ Onları, o günün horluk ve zilletinden kurtardık. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ Şüphesiz senin Rabbin kuvvetle yakalayandır ve mülkünde izzet sahibidir. Hiç kimse O'na galip gelemez. Kimse O'nu ezemez.

67. وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ Onları gökten bir gürültü yakaladı; bundan dolayı kalpleri parça parça oldu da, göğsünü yere yapıştıran kuş gibi hareketsiz sakin ölüler haline geldiler.

68. كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا Sanki yurtlarında kalmamışlar ve o yurtları imâr etmemişlerdi. أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ Ey kavim! Dikkat edin ve bilin ki, Semûd kavmi Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. Allah'ın gazabı onların üzerine olsun. Onlar rahmetten uzak olsun, yok olsun ve lanete uğrasınlar.

69. وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى Bu, dördüncü kıssadır. Bu, Lut (a.s.) ile, onu yalanlayan kavminin helâk olması kıssasıdır. Yani, Lut kavmini helâk etmek için gönderdiğimiz melekler, İbrahim'e, İshak'ı müjdeleme[43] üzere gelince ona selâm verdiler. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah Lut kavmine azap etmek için melekleri gönderdiğinde, melekler İbrahim'e uğradılar. İbrahim (a.s.) onların misafir olduklarını sandı. Onlar Cebrâil, Mikâil ve İsrafil (a.s.) idi. Bunu İbn Abbas söylemiştir. Süddî şöyle der: Onlar güzel yüzlü oğlan çocukları sûretinde onbir melek idi.[44] قَالُوا سَلَامًا Ona selâm verdiler. قَالَ سَلَامٌ İbrahim de onlara, "selâm size olsun" dedi. Tefsirciler şöyle der: İbrahim (a.s.) onlara, onların selâmından daha güzeli ile selâm verdi. Çünkü o, selâmı isim cümlesi kullanarak aldı. İsim cümlesi ise sürekli var olmayı ifade eder. فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ İbrahim (a.s.) çok geçmeden, kızartılmış bir buzağı getirip onlara sundu. Zemahşerî şöyle der: عجل Sığır yavrusudur. Buna hasîl de denir. İbrahim (a.s.)'in malı sığırdı. Hanîz, ocakta kızgın taş üzerinde kızartılmış manasınadır. Bir rivayete göre hanîz yağı damlayan demektir. Semiz bir dana,[45] âyeti de bu manayı destekler.[46]

70. فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ Onların yemeğe ellerini uzatmadıklarını ve yemediklerini görünce yadırgadı. وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً Ve onlardan korku hissetti. Katâde şöyle der: Araplara bir misafir geldiğinde, misâfir onların yemeklerinden yemezse onun hayır için gelmediğini, bir kötülük yapmak niyeti ile geldiğini sanırlardı.[47] قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ Melekler dediler ki: Korkma, biz Rabbinin melekleriyiz, yemeyiz. Biz Lut kavmini helâk etmek için gönderildik.

43 Büşrâ çocuk müjdesi vermek demektir. Bir görüşe göre de, Lut kavminin helâkini müjdelemektir Zemahşerî, açık olan mana, çocuk müjdesidir, der.

44 Kurtubî, 9/62.

45 Zâriyât sûresi, 51/26.

46 el-Keşşâf, 2/409.

47 Taberî, 12/71.

71. وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ İbrahim (a.s.)'in Sâre adındaki hanımı da, perde arkasında ayakta duruyor ve onların konuşmalarını dinliyordu. Lut kavminin helâk olacağına sevindiği için güldü. فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ Melekler ona çocuk olarak İshak'ı müjdelediler. Onun peşinden de İshak'ın bir çocuğu olacağını müjdelediler. Ki bu çocuk, Sâre'nin oğlunun oğlu Yakup'tur.

72. قَالَتْ يَا وَيْلَتَا أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا Sâre hayret içinde dedi ki: Heyhât, şaşılacak şey! Ben mi doğuracağım? Ben yaşlı bir kadın ve işte çok yaşlı ihtiyar kocam İbrahim. Nasıl çocuğumuz olur? إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ Bu, garip bir iştir. Şimdiye kadar böyle birşey olmamıştır Mücâhid şöyle der: Sâre o gün 99; İbrahim ise 120 yaşında idi.[48]

73. قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللهِ Melekler dediler ki: İhtiyar eşlerden çocuk yaratması hususunda Allah'ın kudretine ve hikmetine mi şaşıyorsun? Bu, Allah'ın kudreti karşısında şaşılacak bir şey değildir. رَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ Ey, İbrahim'in Ehl-i beyti! Allah size rahmet etsin ve size bereket ihsan etsin. إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ Şüphesiz Yüce Allah sıfatlarında ve zatında övülmüş ve yücedir. Kulları tarafından övülmeye ve yüceltilmeye layıktır. Bu, yukardaki müjdenin güzel bir sebebidir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يرسل السماء عليكم مدراراً Sizin üzerinize semayı bol bol gönderir." Burada semadan maksat yağmurdur. Bu, mecâz-ı mürseldir. Çünkü yağmur gökten iner. مدراراً lafzı aşırılık ifade eder, yani "çok çok yağar" manasınadır.

2. "فكيدوني جميعاً Hepiniz bana tuzak kurun". Bu, muhatabı acze düşürme manasında kullanılan bir emirdir.

3. "ما من دابة الا هو اخذ بناصيتها Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki, Allah onu perçeminden yakalamasın." Bu, istiâre-i temsiliyyedir. Allah'ın elinde mülkünde, gücü ve kudreti altında olan mahlukat, esir kadın ve atın perçeminden çekildiği gibi, sahibi tarafından perçeminden tutulup çekilen varlığa benzetilmiştir.

4. "ان ربي على صراط مستقيم Rabbim, doğru yol üzerindedir." Bu da, Yüce Allah'ın mülkündeki tam adâletinden güzel bir istiâredir. O, kullarının işlerinden haberdârdır. O'nun elinden hiçbir zalim kaçıp kurtulamaz, O'na sığınan hiçbir kimsenin hakkı, O'nun katında zâyi olmaz.

5. "ولما جاء امرنا Emrimiz geldiğinde." Bu emir, azaptan kinayedir.

6. "نجينا هوداً Hud'u kurtardık, ونجيناهم من عذاب غليظ Onları şiddetli bir azaptan

48 Beyzâvî, 253.

kurtardık." Burada انجاء yani kurtarma lafzının tekrarlanması, bu işin kolay ve basit değil, büyük ve zor olduğunu açıklamak içindir. Bu sanata itnâb denir.

7. "وعصوا رسله Peygamberlerine isyan ettiler." Yani, peygamberleri Hud'a isyan ettiler. Burada onların durumlarının korkunçluğu ifade edilmekte ve onların Hud'a isyanlarının, gelmiş ve gelecek bütün peygamberlere isyan sayıldığı açıklanmaktadır. Bu, bütünü söyleyip ondan bir cüzü kastetme bâbından bir mecâz-ı mürseldir.

8. "ألا ان عاداً Dikkat edin, Âd kavmi..." ve "ألا بعداً لعاد Dikkat edin, Âd kavmi helâk olsun. Burada uyarı harfi olan ألا nın ve عاد lafzının tekrarı, hallerinin son derece korkunç olduğunu ifade eder.

BİR UYARI

Hud (a.s.), "اني اشهد الله واشهدكم Ben, Allah'ı ve sizi şahit tutuyorum" demeyip de, اني اشهد الله واشهدوا اني برئ مما تشركون Ben Allah'ı şahit tutuyorum. Sizde, benim sizin ortak koştuklarınızdan uzak olduğuna şahit olun" dedi. İki şehâdetin ortak olmadığını ve aralarında eşitlik bulunmadığını ifade etmek için böyle söyledi. Yüce Allah'ın şehâdeti nerde, hakîr kulun şehadeti nerde?!

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرٰهِيمَ
الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ
أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَا إِبْرٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ
وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا
لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ
﴿٧٧﴾ وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ
السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ
عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ
لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا لُوطُ
إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ
مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا
مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾
فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ
مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾ وَإِلٰى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ
يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ
بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ

مُؤْمِنِينَ ﴿٨٦﴾ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ
أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ
فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ
يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ
عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِي
إِلَّا بِاللَّهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ
نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ
﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا
لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا
بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ ۖ وَاتَّخَذْتُمُوهُ
وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾
وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُوا
إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا
بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ
فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾
يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ
الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ
الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

74. İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı.

75. Şüphesiz İbrahim cidden yumuşak huylu, çok acıyan, kendisini Allah'a vermiş biri idi.

76. Melekler dediler ki: "Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir."

77. Elçilerimiz Lut'a gelince, Lut onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içine sıkıntı geldi de, "Bu, çetin bir gündür." dedi.

78. Lut'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. Lut, "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır, sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misâfirlerim hakkında beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?" dedi.

79. Dediler ki: "Senin kızlarında bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin."

80. Lut, "Keşke benim size karşı bir kuvvetim olsaydı veya güçlü bir yardımcıya sığınabilseydim!" dedi.

81. Melekler dediler ki: "Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana aslâ dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında âilenle yürü. Karından başka sizden hiçbiri geriye dönmesin. Çünkü onlara gelecek olan şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vadolunan zamanı sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?"

82. Emrimiz gelince, onların altını üstüne getirdik ve üzerlerine ateşte pişirilmiş taşları ardarda yağdırdık.

83. O taşlar, Rabbin katında işâretlenerek yağdırılmıştır. Onlar zalimlerden uzak değildir.

84. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin! Sizin için O'ndan başka ilah yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ve ben gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.

85. Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adâletle yapın, insanlara eşyalarını eksik vermeyin, yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.

86. Eğer mü'min iseniz Allah'ın bıraktığı sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinize bir bekçi değilim."

87. Dediler ki: "Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını bırakmamızı, yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Hakikaten sen yumuşak huylusun, çok akıllısın."

88. Dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana, tarafından güzel bir rızık vermişse, buna ne dersiniz? Size yasak ettiğim şeylerde aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarım ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim."

89. "Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nuh kavminin veya Hud kavminin, yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musîbet getirmesin! Lut kavmi sizden uzak değildir.

90. Rabbinizden bağış dileyin, sonra O'na tevbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, çok sever."

91. Dediler ki: "Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf görüyoruz! Eğer kabilen olmasa seni mutlaka taşlayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin."

92. Şuayb, "Ey kavmim dedi, Size göre benim kabilem Allah'tan daha mı üstündür? Onu arkanıza atılmış bir şey kabul ettiniz. Şüphesiz ki Rabbim yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır.

93. Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber bekliyorum."

94. Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri

rahmetimizle kurtardık, zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar.

95. Sanki orada yaşamamışlardı. Biliniz ki, Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldığı gibi Medyen halkı da rahmetten uzaklaştırıldı.

96, 97. Andolsun ki Musa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emri doğru değildi.

98. Zira Firavun, Kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!

99. Onlar burada da, kıyamet gününde de lanete tâbi tutuldular. Onlara verilen bu mükâfat ne kötü mükâfattır!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Âyetler, Hz. İbrahim (a.s.)'in misafirlerinin kıssasını anlatmaya devam eder. Bu misafirler, Lut kavmini yok etmeye giderken Hz. İbrahim'e uğrayıp çocuğunun doğacağına dair sevindirici müjdeyi veren meleklerdir. Âyetler, meleklerin Lut (a.s.)'a uğramalarını ve onun kavminin başına gelen azap ve helâki anlatmaktadır. Bu, beşinci kıssadır. Bundan sonra da Şuayb (a.s.)'ın Medyen halkı ile olan kıssası ve Hz. Musa'nın Firavun'la olan kıssası anlatılmaktadır. Bu kıssaların hepsinde de büyük ibret ve nasihatlar vardır.

KELİMELERİN İZAHI

الروع : Rev', korku demektir.

منيب : Münîb, dönen. إنابة Dönmek ve tevbe etmek manasınadır.

عصيب : Asîb, son derece kötü. Şâir şöyle der:

وإنك إلا ترض بكر بن وائل يكن لك يوم بالعراق عصيب

Eğer sen Vail oğlu Bekr'i razı etmezsen, Irak'ta seni çok kötü bir gün beklemektedir.

يهرعون: Koşuyorlar. Ferrâ şöyle der: إهراع Titreyerek koşmak demektir. Bir kimse soğuktan veya öfkeden titreyerek koştuğu zaman أهرع الرجل اهراعاً denilir.[49]

تخزون : Beni rezil ediyorsunuz. أخزاه Onu hor ve zelil kıldı demektir. Hassân şöyle der:

49 Kurtubî, 9/74

فـأخـزاك ربي يا عـتـيب بن مـالك ولقـاك قـبـل الموت احـدى الصـواعق

Ey Mâlik oğlu Uteyb! Rabbim seni rezil etsin ve ölmeden önce seni, yok edici azaplardan birisiyle karşılaştırsın.

سجيل : Siccîl ve siccîn, sert taş demektir. Ebû Ubeyde böyle der. Ferrâ ise, siccîl, pişirilip kerpiç haline getirilmiş çamurdur, der.

منضود : Mandûd, arka arkaya inen demektir.

مسومة : Müsevveme, damgalanmış demektir. Alâmet manasına gelen sîm kökündendir.

شقاقي : Şikâkî, bana düşmanlık. Şikâk, düşmanlık demektir. Şâir şöyle der:

الا من مـبـلغ عـني رسـولا فكيف وجـدتم طعم الشـقـاق

Dikkat edin! Benden bir mektubu kim ulaştıracak? Düşmanlığın tadını nasıl buldunuz?[50]

رهطك : Rahtuke, senin aşîretin demektir. Kişinin rahtı demek, kendileriyle kuvvet kazandığı aşîreti demektir.

الورد : Vird, girilecek yer.

الرفد : Rifd, bahşiş ve yardım manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

74. فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ Misafirlerin melek olduğunu anladığında, daha önce İbrahim'in, hissettiği korku gidip de kalbi misafirlerine ısınınca, وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى ve kendisine, çocuğu olacağına dair müjde gelince يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ Lut kavminin helâk edilmesi hakkında meleklerimizle mücadele etmeye başladı. Maksadı, iman ederler ümidiyle onların azabını erteletmekti. Tefsirciler şöyle der: Melekler, "Biz bu şehir halkını helâk edeceğiz"[51] deyince, İbrahim (a.s.) onlara: "Ne dersiniz, içlerinde elli müslüman varsa onları helâk edecek misiniz?" dedi. Melekler: "Hayır" dediler. Hz. İbrahim "peki kırk kişi varsa?" dedi. Melekler: "Hayır" dediler. Bu şekilde aşağı inmeye devam etti. Nihayet onlara şöyle dedi: Eğer orda bir tek müslüman kişi varsa, onları helâk edecek misiniz, ne dersiniz?" Melekler "Hayır" dediler. O zaman onlara, "İşte orada Lut var" dedi. Melekler dediler ki: Biz orada olanları daha iyi biliyoruz. Karısı hariç Lut'u ve ailesini kurtaracağız. Karısı, geride kalacaklar arasındadır."[52]

75. إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ Şüphesiz İbrahim halîmdir, yani kendisine kötülük edenden

50 Burada Rasul kelimesi, mektûp manasınadır. Beyit Ahtal'ındır. Kurtubî'de böyledir.
51 Ankebût sûresi, 29/31.
52 Ankebût sûresi, 29/32. Bakınız, Taberî, 12/80.

intikam alma hususunda acele etmez. أَوَّاهٌ مُنِيبٌ O, kalbinin inceliğinden dolayı çok üzülür ve ah vâh eder, o, Allah'a çok itaat edicidir.

76. يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا Melekler dediler ki: Ey İbrahim! Lut kavmi hakkında mücadeleyi bırak. Artık onlara azap edileceğine dair hüküm kesinleşmiştir. إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ Şüphesiz, onların helâk edileceğine dâir Rabbinin emri geldi. وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ Şüphesiz onlara, geri çevrilmeyecek büyük bir azap gelecektir.

77. وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ Melekler Lut'a gelince, onu fenalık ve sıkıntı bastı. Çünkü o melekleri insan olarak gördü ve kavminin onlara bir şey yapmasından korktu. وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا misafirlerin gelmesinden dolayı, ahlaksız kavminin onlara bir kötülük yapmasından korkarak üzüldü. وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ "Bu, çok kötü bir gün" dedi.

78. وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ Kavmi, misafirlere kötülük yapmak maksadıyla koşarak ona geldiler. Sanki buna itiliyorlardı. وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ Bundan önce de onların âdeti erkeklerle zina etmek ve fuhuş yapmaktı. Onun içindir ki, açıktan açığa fuhuş yapmak için koşarak gelmekten utanmadılar. Kurtubî şöyle der: Onların koşarak gelmelerinin sebebi şuydu: Lut'un kâfir karısı misafirleri ve onların güzelliklerini görünce evden çıkarak kavminin meclisine geldi ve onlara şöyle dedi: Bu gece Lut'un öyle genç misafirleri var ki, ben onlar gibi güzelini görmedim. Bunu duyunca, hemen koşarak Lut'a geldiler.[53] قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ Lut onlara dedi ki: Ey kavmim! İşte şunlar, bu beldenin kızlarıdır. Sizi onlarla evlendireyim. Bu, sizin için daha temiz ve daha iyidir. Her peygamber gibi şefkat ve terbiye hususunda ümmetinin babası olduğu için, ümmetinin kadınlarına "kızlarım" dedi. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِي فِي ضَيْفِي Allah'ın azabından korkun. Misafirlerimin yanında beni rezil edip küçük düşürmeyin. أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ Bu soru, kınama ifade eder. Yani, içinizde bu kötü fiile engel olacak aklı başında bir adam yok mu?

79. قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ Kavmi ona dedi ki: Ey Lut! Biliyorsun ki, bizim kadınlara ihtiyacımız yok. Onlara karşı bir istek duymuyoruz. وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ Şüphesiz sen bizim maksadımızı biliyorsun. Maksatları, erkeklerle ilişkide bulunmaktı. Pis maksatlarını ona açıkça söylediler. Allah onlara lanet etsin.

80. قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً Lut dedi ki: Keşke sizin eziyetinizi onlardan savabilecek bir kuvvetim olsaydı, أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ veya size karşı bana yardım edecek bir aşîrete ve yardımcılara sığınsaydım. Burada لو edatının cevabı mahzûf olup takdiri:

53 Kurtubî, 9/75.

"لبطشت بكم elbette sizi yakalayıp öldürürdüm. Hadiste şöyle buyrulmuştur.: "Kardeşim Lut'a Allah rahmet etsin. Kuvvetli bir yardımcıya sığınmıştı.[54] Rasulullah (s.a.v.) bu sözüyle şunu kastediyor: Allah onun yardımcısı ve destekçisiydi. O, onun sağlam ve kuvvetli bir dayanağıydı. Katâde şöyle der: Bize anlatıldığına göre Yüce Allah, Lut (a.s.)'dan sonra, akrabaları tarafından desteklenmeyen hiçbir peygamber göndermedi.[55] Allah'ın melekleri Hz. Lut'un zayıflığına ve yardımcısız kaldığına üzüldüğünü görünce.

81. قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ Ona dediler ki: Biz senin Rabbinin elçileriyiz. Onları helâk etmek için gönderildik. Onlar sana asla bir zarar veremez ve bir kötülük yapamazlar. فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ Gecenin bir bölümünde aile efradını çıkar. Taberî şöyle der: Gecenin son bölümünde sen ve ailen, onların arasından çıkın[56] وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ Sizden hiçkimse geri dönmesin. Ancak karın hariç. O, diğerleri gibi helâk olacaktır. Vatanlarını terketmelerine üzülmemeleri için geriye dönüp bakmaları yasaklandı. Kurtubî, şöyle der: Lut'un karısı azabın korkunç sesini işitince döndü ve "Vah kavmim!" dedi. O anda bir taş gelip onu öldürdü.[57] إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ Şüphesiz kavmin başına gelen azap, karısının başına da gelecektir. إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ Onların azap edilmeleri ve helâk olmaları için vadedilen zaman Sabah'tır. أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ Lut (a.s.) kavmine olan öfkesinden dolayı, onların azabının çabuk gelmesini istedi. Melekler ona: Sabah vakti yakın değil mi?" dediler. Tefsirciler şöyle der: Kavmi misafirlerin geldiğini işitince Lut (a.s.)'a doğru koştular. O da kapıyı kitledi ve kapının ardından kavmi ile mücadele ederek melekleri korumaya başladı. Duvarların üstüne çıktılar. Melekler Lut (a.s.)'un sıkıntısını görünce dediler ki: "Ey Lut! Kapıları aç, bizi onlarla başbaşa bırak. Bunun üzerine Lut (a.s.) kapıyı açtı, Cebrâil (a.s.) kanadıyla onlara vurdu ve gözlerine silme çekti, kör oldular. "Bizi kurtarın" diyerek geri döndüler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:" ولقد راودوه عن ضيفه فطمسنا اعينهم Onlar Lut'un misafirlerine kötülük yapmayı planlamışlardı. Biz onların gözlerini kör ettik.[58] Bundan sonra Lut (a.s.), tanyeri ağarmadan önce, kendisiyle beraber olanları yola çıkardı. Onlara azap edilme vakti gelince Yüce Allah Cebrâil'e emretti. O da Lut kavminin şehirlerini sınırları ile beraber yeryüzünden söküp yukarı kaldırdı ve şehirleri içindekilerle beraber o derece göğe yaklaştırdı ki, gök halkı horozların ötmesini ve köpeklerin ulumasını işittiler. Bundan sonra Cebrâil (a.s.), o şehirleri ters çevirerek salıverdi. Bunun arkasından da Yüce Allah üzerlerine taş yağdırdı. Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu:

---

54 Buhârî, Enbiya, 19, 11 Tefsir XII/5; İbn Mâce, Fiten, 23.
55 Rûhu'l-meânî, 12/108.
56 Taberî, 12/89.
57 Kurtubî, 9/80.
58 Kamer sûresi, 54/37.

82. فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا Azap zamanı gelince, onlarla beraber şehirleri ters çevirdik ve altını üstüne getirdik. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ O şehirlerin halkı üzerine ateşte pişirilmiş çamurdan oluşan sert taşlar yağdırdık. Taşların çokluğu ve şiddetli yağmasından dolayı Yüce Allah onları yağmura benzetti. مَنْضُودٍ Birbiri ardından, arka arkaya yağdırdık.

83. مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ O taşlar, Rabbin katında bir işaretle damgalanmıştır. Rabî' şöyle der: Her taşın üzerine, o taş kime atılacaksa onun ismi yazılmıştı. Kurtubî şöyle der: "Rabbin katında" ifadesi gösteriyor ki, taşlar, yeryüzü taşlarından değildir.[59] وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ O yok edilen şehirler[60] senin kavmin olan Kureyş kâfirlerinden uzakta değildir. Çünkü Kureyş, yolculuk yaparken o şehirlere uğruyor. Hâlâ ibret almıyorlar mı? Tefsîrciler şöyle der: O şehirlerin yeri, "Ölü Deniz" diye bilinen tuzlu bir deniz oldu. Sularından hiçbir canlı yararlanmadığı için buraya Ölü Deniz denilmiştir. Burası "Lut Gölü" adıyla bilinir. Bu gölün çevresindeki arazi de çorak olup hiçbir şey bitirmez.

84. وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا Bu kıssa, bu sûrede anlatılan kıssaların altıncısıdır. Yani, biz Medyen kabilesine de, kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Şuayb, aynı kabileden olduğu için Yüce Allah "kardeşleri Şuayb'ı" dedi. قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Şuayb dedi ki: Ey kavmim! Bir olan Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka Rabbiniz yoktur. وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ Ölçü ve tartıda insanların haklarını eksiltmeyin. Bu kavim, ölçü ve tartıyı eksik yapmakla ün yapmıştı. إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ Ben sizin, ölçü ve tartıda eksik yapmaya ihtiyaç duymayacak kadar zengin olduğunuzu görüyorum. Kurtubî şöyle der: Sizin rızkınızın bol ve nimetlerinizin çok olduğunu görüyorum.[61] وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ İnanmadığınız takdirde helâk edici bir günde, başınıza azabın gelmesinden korkarım. O azaptan hiç kimse kurtulamaz. Bundan maksat, kıyamet günün azabıdır.

85. وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ Ey kavmim! İnsanlar için ölçü ve tartıyı adâletle tam olarak yapın. وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ İnsanların haklarından herhangi bir şeyi eksiltmeyin. وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışmayın. العثىَ Fesadın en şiddetlisidir.

86. بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Ölçüyü tam yaptıktan sonra Allah'ın sizin için bıraktığı helâl mal, topladığınız haramdan daha hayırlıdır. Allah'ın vaadine ve azabına inanıyorsanız bu böyledir. Mücâhid şöyle der: Allah'a itaat etmek sizin

59 Kurtubî, 9/83.

60 Bir görüşe göre, هي zamiri, taşların yerini tutar, Yani, "o taşlar, zalim olan hiçkimseden uzak değildir.

61 Kurtubî, 9/85.

için daha hayırlıdır.[62] وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ Ben sizin amellerinizi saklayıp da onların karşılığını size verecek bir gözetleyici değilim. Ben sadece bir nasihatçı ve duyurucuyum. Uyarma görevini yapmış olan mazûrdur.

87. قَالُوا يَاشُعَيْبُ أَصَلاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا Şuayb (a.s.) onlara, putlara ibadeti bırakıp Allah'a ibadet etmelerini, ölçü ve tartıyı tam yapmalarını emredince, alay ve eğlence yoluyla ona cevap vererek şöyle dediler: Babalarımızın tapmış olduğu putlara ibadeti terketmeyi emretmeye seni namazın mı çağırıyor? Bu, akıllı insanın yapacağı iş değil. أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ Veya mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terketmemizi, yani ölçü ve tartıda eksik yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Fahreddin Râzî şöyle der: Şuayb (a.s.) onlara iki şeyi, yani Allah'ı birlemeyi, ölçü ve tartıda eksik yapmayı bırakmalarını emretti. Onlar da şu iki şeyle onun emrini ayıpladılar. Birincisi, Allah'ı birleme emrine karşılık, "babalarımızın taptığı" sözünü, ikincisi de "ölçü ve tartıda eksik yapmayın" sözüne karşılık da, "mallarımızda dilediğimizi yaparız" sözünü söylediler. Burada namazdan maksadın "din" olma ihtimali de vardır. Buna göre mana şöyle olur: "Dinin mi sana bunu emrediyor?" Namaz, dinin en bâriz alâmeti olduğu için dine "namaz" denilmiştir. Rivayete göre Şuayb (a.s.) çok namaz kılardı. Kavmi onun namaz kıldığını görünce birbirlerine göz kırpar ve gülüşürlerdi. "Namazın mı sana emrediyor?" diyerek eğlenmek ve alay etmek istediler. Nitekim bunamış bir kimsenin bazı kitaplar okuduğunu, sonra da saçma sözler söylediğini gördüğünde: "Bu sözler, o kitapları okumaktan mı ileri geliyor?" dersin.[63] إِنَّكَ لأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ Şüphesiz sen akıllı, yumuşak huylu ve olgun bir kimsesin. Taberî şöyle der: Onlar, Allah'ın düşmanları oldukları için Şuayb ile alay ediyorlar, ona bunları alay etmek maksadıyla söylüyorlardı. Bu sözleriyle sadece onun beyinsiz ve câhil olduğunu vurgulamak istiyorlardı.[64]

88. قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي Şuayb (a.s.) onlara dedi ki: Peki, ben Rabbim tarafından bir delil üzerinde isem yani hidayet ve peygamberlikle görevlendirilmiş isem, ne dersiniz? وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ve Rabbim bana helâl mal vermişse? Şuayb (a.s.)'ın malı çoktu. Zemahşerî şöyle der: Bu sorunun cevabı söylenmemiştir. Bu cevabın ne olduğu manadan anlaşılmaktadır. Yani, benim, Rabbimden apaçık ve kesin bir delilim varsa, ve ben gerçekten bir peygamber isem, bu takdirde putlara ibadeti bırakmanızı ve masiyetlerden vazgeçmenizi söylememem doğru olur mu? Halbuki peygamberler sırf bunun için gönderilirler.[65] وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ Ben bir şeyi kendim yaptığım halde onu size yasaklayacak değilim. Ben kendime neyi emrediyorsam size de onu emrediyorum. إِنْ أُرِيدُ إِلاَّ الإِصْلاحَ مَا اسْتَطَعْتُ Ben size emrettiğim ve size yasakladığım şeylerde, sadece

62 Taberî, 12/100.
63 et-Tefsîru'l-kebîr, 18/42.
64 Taberî, 12/103.
65 el-Keşşâf, 2/426.

gücüm yettiği kadar sizi ve işlerinizi düzeltmek istiyorum. وَمَا تَوْفِيقِي إِلاَّ بِاللهِ Hayır yapmayı başarmak sadece Allah'ın desteği ve yardımı ile olur. عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ Bütün işlerimde sadece Allah'a dayandım ve Tevbe etmek sûretiyle sadece O'na dönüyorum.

89. وَيَا قَوْمِ لا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي Ey kavmim! Bana olan düşmanlığınız, أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ Nuh kavminin boğularak, Hud kavminin rüzgarla, Sâlih kavminin de depremle helâk olduğu gibi, başınıza bir azab getirmesin. Hasan el-Basrî şöyle der: Yani, bana düşmanlığınız, sizi, imanı bırakmaya sevketmesin. Sonra kâfirlerin başına gelen, sizin de başınıza gelir.[66] وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ Lut kavminden olan zalimlerin yurdu uzak bir yerde değildir. Hâlâ öğüt ve ibret almıyor musunuz?

90. وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ Bütün günahlarmızdan dolayı Rabbinizden af dileyin, sonra sağlam bir tevbe ile O'na dönün. إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ Çünkü Rabbimin rahmeti büyük, tevbe edip O'na dönenler için sevgi ve muhabbeti çoktur.

91. قَالُوا يَاشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيراً مِمَّا تَقُولُ Peygamberleri Şuayb'ı küçümseyerek ona dediler ki: Bize söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Âlûsî şöyle der: Hadis-i şerifte bildirildiği gibi, Şuayb (a.s.), "Peygamberlerin Hatîbi"[67] olmasına rağmen, onun hikmet, öğüt, çeşitli ilim ve bilgilerle dolu sözlerini, manası anlaşılmayan, ne için söylendiği bilinemeyen karışık söz ve saçmalık türünden saydılar.[68] وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا Şüphesiz biz seni aramızda zayıf biri olarak görüyoruz, yani bizim aramızda senin güç ve kuvvetin yoktur. وَلَوْ لا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ Eğer senin aşîretin olmasaydı, mutlaka seni taşlıyarak öldürürdük. وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ Bizim katımızda senin değerin ve saygınlığın yoktur ki seni taşlamaktan sakınalım.

92. قَالَ يَاقَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللهِ Şuayb dedi ki: "Ey kavmim! Aşîretim, sizin katınızda Allah'tan daha mı değerlidir? Bu, onları kınamadır. Yani, beni, Yüce Allah'ı ta'ziminizden dolayı değil de aşiretim için mi bırakıyorsunuz? Aşîretim, sizin katınızda Allah'tan daha mı azîz ve değerlidir? İbn Abbas şöyle der: Şuayb (a.s.)'ın kavmi ve aşîreti, onların katında Allah'tan daha aziz idi. Allah'ın şanı ise onların katında daha düşüktü. Rabbimiz Azîz ve şanı yücedir.[69] وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا Allah'ı arkaya atılan ve kendisine değer verilmeyen bir şey gibi sayıp arkanıza attınız. O'na ne itaat ediyor, ne de saygı gösteriyorsunuz. Bu bir meseldir. Taberî şöyle der: Bir kimse birinin ihtiyacını gidermediği zaman: "Onun ihtiyacını arkasına

66 Kurtubî, 9/90.
67 Taberî 12/64. (1987) baskısı; Kurtubî, 9/90.
68 Rûhu'l-meânî, 12/123.
69 Taberî, 12/106.

attı, yani onu bıraktı, dönüp bakmadı" denilir.[70] إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ Yüce Rabbim, sizin kötü amellerinizi ilmiyle kuşatmıştır. Onların karşılığını size verecektir.

93. وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ Bu, sert bir tehdittir. Yani, siz yolunuzda çalışmaya devam edin, ben de yolumda çalışacağım. Şuayb (a.s.) sanki şöyle der: İçinde bulunduğunuz inkâr ve düşmanlıkta devam edin. Ben de müslümanlık ve sabırda devam edeceğim. سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ Kendisini zillet ve horluğa düşürecek azabın kime geleceğini anlayacaksınız. وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ Yalancının kim olduğunu da anlayacaksınız. وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ İşinizin sonunu bekleyin, ben de sizinle beraber beklemekteyim.

94. وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا Onları yok etme emrimiz geldiğinde, kendilerine olan büyük merhametimiz sebebiyle Şuayb'ı ve onunla beraber olan mü'minleri kurtardık. وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ O zalimleri gürültü azabı yakaladı. Kurtubî şöyle der: Cebrâil (a.s.) onlara öyle bir bağırdı ki, ruhları bedenlerinden çıktı.[71] فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ Onlar yurtlarında hareketsiz, sâkin ölüler haline geldiler. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah bu sûrede onlara sayha (gürültü), A'râf sûresinde recfe' (deprem), Şuarâ sûresinde ise "gölge gününün azabı" geldi dedi. Halbuki onlar bir tek ümmetti. Ancak kendilerine azap geldiği gün bu azapların hepsi onlarda toplandı. Her birinde, kelâmın akışına uygun olan anlatıldı.[72]

95. كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا Sanki onlar bundan önce yurtlarında ikâmet edip yaşamamışlardı. أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ Taberî şöyle tefsir eder: Bilesiniz ki, Allah Medyen halkını, başlarına musibetini getirmek sûretiyle rahmetinden uzaklaştırdı. Nitekim onlardan önce de, kendilerine Allah'ın hışmı inmesiyle birlikte Semûd kavmi de Allah'ın rahmetinden uzaklaşmıştı.[73]

96, 97. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ Bu, yedinci kıssa olup bu sûredeki kıssaların sonuncusudur. Yani, Andolsun ki biz Musa'yı şeriatler, hükümler ve ilahî yükümlülüklerle gönderdik. Onu, "asâ" ve "el" gibi, güçlü mucizeler ve apaçık delillerle destekledik. إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Onu, Firavun'a ve kavminin ileri gelenlerine gönderdik. فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ Onlar Firavun'un emrine itaat ettiler, Allah'ın emrine ise karşı çıktılar. وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ Halbuki Firavun'un emri doğru değildi. Çünkü bu emirde bir doğruluk ve bir hidayet yoktu. O, sadece câhillik ve sapıklıktan ibaretti.

98. يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Firavun, dünyada kavminin önünde olduğu gibi, kıyamet

70 Taberî, 12/106.
71 Kurtubî, 9/92.
72 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/231.
73 Taberî, 12/109.

gününde de ateşe giderken onların önünde olacaktır. فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ Onları Cehenneme sokacaktır. وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ O Cehennem, girilecek ne kötü bir yerdir.

99. وَأُتْبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً Allah'ın onlara hemen verdiği azaba ilâve olarak dünyada lanete uğratıldılar. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ Kıyamet gününde başka bir lanete daha uğratılacaklardır. بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ Onlara yapılan bu yardım ve verilen bahşiş ne kötüdür! Bu bahşiş, her iki dünyada da lanetlenmeleridir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "ذهب الروع Korku gitti" ve "وجاءته ona geldi". Bu ikisi arasında edebî sanatlardan tıbâk vardır.

2. "جاء امر ربك Rabbinin emri geldi". Bu, Allah'ın onlara verdiği azaptan kinayedir.

3. "اليس منكم رجل رشيد Sizden, aklı başında bir adam yok mu?" Bu soru, hayret ve kınama ifade eder.

4. "او آوى الى ركن شديد Yahut, sağlam bir güce dayansaydım." Şerif Râdî şöyle der: Bu, bir istiâredir. Bundan maksat kavmi ve aşîretidir. Kişi, kabilesine sığındığı için, Lut (a.s.) onları kendisine bir rükün, yani sığınalacak bir güç saydı. Binanın sağlam temeli üzerine dayandığı gibi, insan da yardımcılarına dayanır. Âyetteki لو edatının cevabı mahzuf olup takdiri şöyledir: Mutlaka niyetlendiğiniz kötülüğü önlerdim. Burada hazif yapmak daha belîğ bir ifadedir. Çünkü bu hazif, cezanın büyük ve şiddetli olduğunu düşündürüyor.

5. "عاليها سافلها Üstünü altına..." Bu iki kelime arasında tıbâk sanatı vardır.

6. "عذاب يوم محيط Kuşatan günün azabı". Burada mecâz-ı aklî vardır. Çünkü "kuşatma" fiili güne isnat edilmiştir. Halbuki gün, cisim değildir. Bu isnad, azabın o günde olması itibariyle yapılmıştır. Bu, fiilin zamana isnadıdır.

7. "واتخذتموه وراءكم ظهرياً Onu arkanıza attınız." Burada istiâre-i temsiliyye vardır. Allah'ın emri arkaya atılan ve kendisine değer verilmeyen bir şeye benzetilmiştir.

8. "فاوردهم النار Onları ateşe soktu." Burada istiâre-i mekniyye vardır. Çünkü vürûd fiili, aslında, su olmak için suya gitme manasında kullanılır. Burada ateş, alınmak üzere kendisine gidilen suya benzetilmiştir. Müşebbehün bih hazfedilmiş, onunla ilgili olan "vürûd" kelimesiyle ona işaret edilmiştir. Kavminin önündeki haliyle Firavun, susuzluğu gidermek için suya gelmekte olanların önünde bulunan kimseye benzetilmiştir. "بئس الورد المورود Orası, varılacak ne kötü yerdir" cümlesi ise, öncekinin pekiştirmesidir. Çünkü varılacak yer olan su başına, susuzluğu gidermek ve ciğerleri serinletmek için gidilir. Ateş ise susuzluğu arttırır, ciğerleri parçalar. Cehennem ateşinden Allah'a sığınırız.

ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَآءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ
وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوٓا أَنْفُسَهُمْ فَمَآ أَغْنَتْ
عَنْهُمْ ءَالِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَآءَ
أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ
إِذَآ أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُۥٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَءَايَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْأٰخِرَةِ ذٰلِكَ يَوْمٌ
مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُۥٓ إِلَّا
لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ فَمِنْهُمْ
شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا
زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ
وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾
فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَآءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ
ءَابَآؤُهُمْ مِّن قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ
ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ
كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمٰلَهُمْ إِنَّهُۥ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾
فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُۥ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ
النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللّٰهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ

لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ
الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذّٰكِرِينَ ۚ
﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا
كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ
فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ
رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾
وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن
رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ
فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُل
لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ ۖ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانتَظِرُوا ۖ
إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

100. İşte bu, memleketlerin haberlerindendir. Onu sana anlatıyoruz, onlardan (bugüne kadar izleri) ayakta kalan da vardır, biçilmiş ekin gibi yok olan da vardır.

101. Onlara biz zulmetmedik fakat, onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin emri geldiğinde, Allah'ı bırakıp da taptıkları tanrıları, onlara hiçbir şey sağlamadı, ziyanlarını arttırmaktan başka bir şeye yaramadı.

102. Rabbin, haksızlık eden memleketleri yakaladığında, O'nun yakalayışı işte böyledir. Şüphesiz O'nun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir!

103. İşte bunda, ahiret azabından korkanlar için elbette bir

ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün hazır bulunduğu bir gündür.

104. Biz onu sadece sayılı bir müddete kadar bekletiriz.

105. O geldiği gün, Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu.

106. Bedbaht olanlar ateştedirler, orada feci bir şekilde nefes alıp verirler.

107. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin istediğini hakkıyla yapandır.

108. Mutlu olanlara gelince, onlar da Cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu nimetler bitmez, tükenmez bir lütuftur.

109. O halde onların tapmakta oldukları şeylerden şüphen olmasın. Çünkü onlar ancak daha önce babalarının taptığı gibi tapıyorlar. Biz onların nasiplerini mutlaka eksiksiz olarak vereceğiz.

110. Andolsun biz Musa'ya Kitâbı verdik, fakat onda ihtilâf edildi. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette onların arasında hüküm verilmişti. Şüphesiz ki onlar, Kur'ân'dan şüphelendirici bir endişe içindedirler.

111. Onların her biri henüz amellerinin karşılığını almadılar. Rabbin, onların amellerinin karşılığını mutlaka ödeyecektir. O, onların yapmakta olduklarından haberdârdır.

112. O halde sen de tevbe edenlerle beraber emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Ve aşırı gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.

113. Zulmedenlere meyletmeyin, sonra sizi ateş yakar. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra yardım göremezsiniz!

114. Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde namazı kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.

115. Sabırlı ol, çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zâyi etmez.

116. Keşke, sizden önceki asırlarda yeryüzünde bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnâdır. Zulmedenler ise, kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler.

117. Halkı ıslahatçı olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez.

118. Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek millet yapmıştı. Fakat onlar ihtilâfa düşmeye devam edecekler.

119. Ancak Rabbinin rahmetine nâil olanlar müstesnâdır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, "Andolsun ki Cehennemi insanlar ve cinlerle toptan dolduracağım" sözü yerini buldu.

120. Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.

121. İman etmeyenlere de ki: "Elinizden geleni yapın! Biz de gerekeni yapanlarız!

122. Bekleyin! Şüphesiz biz de bekleyenleriz!"

123. Göklerin ve yerin gaybı yalnız Allah'a âittir. Her iş O'na döndürülür. Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan! Rabbin sizin yaptıklarınızdan gafil değildir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde peygamberlerin bazı kıssalarını ve ümmetlerinin başına gelen azap ve helâki anlattıktan sonra burada da, bu kıssaların anlatılmasından alınacak ibreti anlatır. Bu ibret, kıssaları yalanlayanların cezalarının çabuk verildiğine ve onlardan hemen intikam alındığına şahit olması ve Allah'ın, dostlarına ve peygamberlerine yardım ettiğine ve onları desteklediğine bir delil olmasıdır. Âyetler, kıyamet gününü ve o günde insanların mutlular ve bedbahtlar diye iki kısma ayrılacağını anlatır. Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.)'a, eziyetlere karşı sabretmesini ve Yüce Allah'a tevekkül etmesini emrederek sona erer.

KELİMELERİN İZAHI

حصيد : Hasîd, biçilmiş ekin gibi kökü kesilmiş.

تتبيب : Tetbîb, ziyan vermek. تباب helâk olmak ve ziyana uğramaktır. Şâir Lebîd şöyle der:

فلقد بليت وكل صاحب جدة لبلى يعود وذاكم التتبيب

Ben eskidim. Her yeni eskiyecektir. İşte zarara uğramak budur.

زفير : Zefîr, hızlı koşmaktan dolayı solumak. Dili dışarı çıkarmak.

شهيق : Şehîk, nefesi içeri çekmek. Leys şöyle der: Zefîr, şiddetli üzüntü halinde kişinin ciğerlerini nefesle doldurup dışarı çıkarmasıdır. Şehîk, bu nefesin şiddetle dışarı çıkmasıdır.[74] Bazı dilciler şöyle der: Zefîr, eşeğin anırırken çıkardığı ilk sese benzer bir sestir. Şehîk de, son sese benzer bir sestir.

مجذوذ : Meczûz, kesilmiş demektir. Bir kimse bir şeyi kestiğinde جذّه denir. Muzârii يجذّ dür.

74 el-Bahr, 5/251.

تركنوا : Meyledersiniz. Rükûn, bir şeye meyletmek ve ona râzı olmak demektir.

زلفا : Zülef, gecenin ilk bölümünden belli bir sürenin adıdır. Sa'leb şöyle der: Zülfe, gecenin ilk saatidir. Yakınlık anlamına gelen "الزلفي" dandır. "وازلفت الجنة Cennet yaklaştırıldı"[75] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

اترفوا : Şımartıldılar. Teref, şımarıklık demektir. Nimet ve bolluk bir kimseyi şımarttığında, "فلان مترف Filan şımarmıştır" denir.

مرية : Mirye, şek ve kuşku manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre, bir adam Peygamber (s.a.v.)'e gelerek şöyle dedi: Ben, şehrin kenarında bir kadınla oynaştım. Cimâ etmeksizin ondan faydalandım. İşte ben buradayım. Hakkımda, dilediğin hükmü ver. Hz. Ömer (r.a.) ona dedi ki: Allah senin suçunu gizlemiş, keşke sen de gizleseydin. Rasulullah (s.a.v.), herhangi bir cevap vermedi. Adam gitti. Bu olay üzerine şu âyet nâzil oldu. واقم الصلاة طرفي النهار وزلفا من الليل ان الحسنات يذهبن السيئات Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde namazı kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."[76] Rasulullah (s.a.v.) adamın peşinden birini gönderip onu çağırdı ve ona bu âyeti okudu.[77]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

100. ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ İşte bu kıssalar, inkârları ve pegyamberleri yalanlamaları sebebiyle halklarını helâk ettiğimiz şehirlerin haberlerindendir. Ey Muhammed! Bu kıssaları sana vahiy yoluyla anlatıyor ve haber veriyoruz. مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ Bu şehirlerden, halkı yok olmuş fakat binaları ayakta kalanlar vardır. Yine onlardan harap olup içindekilerle beraber yok olan ve biçilmiş ekin gibi hiçbir izi kalmayanlar vardır.

101. وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ Günahları olmadığı halde onları helâk ederek zulmetmedik. Fakat onlar inkârları ve masiyetleri sebebiyle kendilerine zulmettiler. Böylece Allah'ın azabına ve musibetine müstehak oldular. فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مِنْ شَيْءٍ Allah'ı bırakıp da tapmış oldukları ilahlar onlara bir fayda sağlamadı ve Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ Onlara azap edilmesiyle ilgili Allah'ın hükmü gelince, ilahlarının bir faydası olmadı. وَمَا

75 Kâf sûresi, 50/31.
76 Hud sûresi, 11/114.
77 Kurtubî, 9/111.

زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ O ilahlar onlara, helâk olmalarını arttırmaktan başka bir şey sağlamadılar.

102. وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ Allah, şehirlerin zalim ve yalanlayıcı halkını yakalayıp helâk ettiği gibi, kâfirleri ve zalimleri azabıyla yakalar. Âlûsî şöyle der: Âyette, zalimin uyarıldığı açıkça görülmektedir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurrnuştur: "Şüphesiz Allah zalime mühlet verir. Nihayet onu yakaladığında, zalim onun elinden kurtulamaz." Sonra Rasulullah (s.a.v.) bu âyeti okudu.[78] إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ Allah'ın azabı şiddetli ve elem vericidir. Bu, şiddetli bir tehdittir.

103. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الآخِرَةِ Bu kıssa ve haberlerde, ahirette Allah'ın azabından korkanlar için elbette öğüt ve ibret vardır. ذَلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ O gün, hesap, sevap ve ceza için mahlukat toplanır. وَذَلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ O günü iyiler ve kötüler görür.[79]

104. وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلاَّ لأَجَلٍ مَعْدُودٍ Biz o günü, yani kıyamet gününü sadece Allah'ın daha önce hükmettiği belirli bir zaman için erteleriz. O zaman, ne öne geçer, ne de geri kalır.

105. يَوْمَ يَأْتِ لا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ O korkunç gün geldiği zaman Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ Toplanma yerindekilerin bir kısmı bedbaht, bir kısmı mutludur. Nitekim âyet-i kerîmede: "فريق في الجنة وفريق في السعير Bir grup Cennette, bir grup da Cehennemdedir"[80] buyurulmuştur.

106. فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ Daha önce, bedbaht olacakları yazılmış olanlar var ya, işte onlar Cehennem ateşinde kalacaklardır. Onlar şiddetli sıkıntılardan dolayı içlerini çekip şiddetle soluyacaklardır. Bazı tefsirciler şöyle der: Onların Cehennemdeki bağırışları eşek seslerine benzetildi. Taberî, Katâde'den yaptığı rivayette der ki: Kâfirin Cehennemde çıkardığı ses, eşek sesi gibidir. Bu sesin başına zefîr, sonuna şehîk denir.[81]

107. خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ Gökler ve yer devam ettiği sürece onlar, sürekli olarak Cehennemde kalacaklardır. Taberî şöyle der: Araplar bir şeyin ebedî olarak sürekli olduğunu anlatmak istediklerinde: "Bu, göklerin ve yerin devamlı olması gibi devamlıdır, yani ebedî olarak devam eder" derler. Yüce Allah onlara kendi aralarında kullandıkları kelimelerle hitap etti. İbn Zeyd şöyle der: Gök gök olarak, yer yer olarak devam ettiği sürece, yani ebediyyen orada kalacaklardır.[82] Zemahşerî şöyle der: Burada iki mana vardır. Bunlardan birisi, ahiret gökleri ve yerinin kasdedilmiş olmasıdır. Bunlar mahluktur ve sonsuza kadar ebedîdir. İkincisi,

78 Buhârî, Tefsiru'l-Kur'ân, XI, 5; Müslim, Birr, 61; Rûhu'l-meânî, 12/137.
79 Kurtubî, 9/96.
80 Şûrâ sûresi, 42/7.
81 Taberî, 2/117.
82 Taberî, 12/117.

ebedî ve kesintisiz olduğunu anlatmaktır.[83] إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ Rabbinin dilediği kimseler müstesna. Buradaki istisnâ, Allah'ı birleyenler hakkındadır.[84] Çünkü, "شقوا bedbaht olanlar" lafzı, kâfirleri de günahkârları da kapsamaktadır. Yüce Allah, bedbahtların ebedî kalmasından, âsî mü'minleri istisnâ etti. Çünkü onlar Cehennem ateşinde temizlenecekler sonra peygamberlerin Efendisi (s.a.v.)'nin şefaatiyle oradan çıkacaklar ve Allah onları Cennete koyacaktır. Onlara şöyle denilecektir: "طبتم فادخلوها خالدين Tertemiz oldunuz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya."[85] إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ Şüphesiz senin Rabbin istediğini yapar. İstediği gibi merhamet eder ve azap eder. O'nun hükmünü bozacak ve geri çevirecek hiç kimse yoktur.

108. وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ إِلاَّ مَا شَاءَ رَبُّكَ Bu, ikinci grubun yani mutlu kişilerin durumunu beyan eder. Allahım bizi de onlardan kıl. Yani iyi ve mutlu kimseler gelince onlar, Cennette kalacaklar ve oradan aslâ çıkarılmayacaklar. Gökler ve yer devam ettiği müddetçe orada kalacaklar. Veya Allah'ın dilemesine göre Cennetin gökleri ve yeri devam ettiği müddetçe onlar da orada kalacaklardır. Yüce Allah onlar için ebediyet ve devamlılık dilemiştir. عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ Bu, kesilmeyen hattâ sonsuza kadar devam eden bir lütuftur.

109. فَلا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَؤُلاءِ O müşriklerin ibadetlerinin sapıklık olduğu hususunda şüphe etme. Yani onların dinlerinin bozuk olduğu hususunda şüphe etme. مَا يَعْبُدُونَ إِلاَّ كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ Onlar delilsiz ve hüccetsiz babalarını taklit ederek peşlerinden gitmektedirler. Bu, Rasulullah (s.a.v.) için bir tesellî ve onlardan intikam alıncağına dair verilen bir sözdür. Çünkü onların hali, kendilerinden önceki sapıkların ve yalanlayanların hali gibidir. Onların atalarının başlarına gelen sana bildirildi. Onun bir benzeri de bunların başına gelecektir. وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ Cezalarını tam ve eksiksiz bir şekilde onlara vereceğiz. İbn Abbas şöyle der: Onlar için takdir edilen hayrı da şerri de eksiksiz vereceğiz.[86]

110. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ Bu âyetin tefsirinde Taberî şöyle der: Yüce Allah, kavminin müşriklerinin Peygamberi yalanlamaları karşısında onu tesellî etmek maksadıyla şöyle buyurur: Ey Muhammed! Onların seni yalanlamasına üzülme. Sana Kur'ân'ı indirdiğimiz gibi Musa'ya da Tevrat'ı indirmiştik. O Kitapta da ihtilafa düştüler. Senin kavminin yaptığı gibi, bazıları onu yalanladı, bazıları da tasdik etti.[87] وَلَوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ Hesabın ve cezanın kıyamet gününe erteleneceğine dair daha önce, Allah hükmetmemiş olsaydı elbette dünyada iken

83 el-Keşşâf, 2/43.

84 Bu, Taberî'nin tercih ettiği manadır. Bu mana tefsircilerin, istisnanın manasında anlattıkları on manadan biridir. Bakınız. Kurtubî, 9/99.

85 Zümer sûresi, 39/73.

86 Taberî, 12/122.

87 Taberî, 12/123.

aralarında hükmedilir; iyiye iyiliğinin karşılığı, kötüye de kötülüğünün karşılığı verilirdi. Fakat, daha önce cezanın kıyamet gününe erteleneceği takdir edildi. وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ Senin kavminin kâfirleri, Kur'ân hakkında kendilerini şüpheye düşüren bir endişe içindedirler. Çünkü onun hak mı, yoksa batıl mı olduğunu anlayamıyorlar.

111. وَإِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ Mü'min ve kâfirlerden herbiri amellerinin karşılığını henüz almadılar. Rableri onların karşılığını ahirette verecektir. إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ Allah onların amellerinin hepsini, küçüğünü ve büyüğünü bilmektedir. Ve onların karşılığını verecektir.

112. فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ Ey Muhammed! Rabbinin sana emrettiği gibi Allah'ın emri üzerinde dosdoğru yürü. Ebedî ve devamlı bu istikamette yürü. وَمَنْ تَابَ مَعَكَ İnkâr ve şirkten dönüp de, seninle beraber iman edenler de dosdoğru yürüsünler. وَلَا تَطْغَوْا Haramları işlemek suretiyle Allah'ın koyduğu sınırları aşmayın. إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Çünkü O, amellerinizden haberdârdır ve onların karşılığını size verecektir.

113. وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ Zalim idârecilere ve onların dışındaki diğer fâsıklara yakınlık göstermeyin. Sonra sizi Cehennem ateşi yakar. Beyzâvî şöyle der: Rükûn, az eğilmektir. Yani onlara doğru az bir şekilde dahi olsa yakınlık göstermeyin. Sonra, yakınlık göstermeniz sebebiyle sizi ateş yakar. Kendisinde zulüm denecek kadar bir şey bulunan kimseye, birazcık eğilim göstermek böyle olursa, zulüm ile damgalanmış zalimlere eğilim göstermek ve onlara tamamen yaklaşmak hususunda ne dersin?[88] وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ Sizi, Allahın azabından koruyacak kimseniz yoktur. Sonra bu belaya karşı size yardım edecek kimse de bulamazsınız. Kurtubî şöyle der: Bu âyet, kâfirlerden ve isyankârlardan uzak durmak gerektiğine delâlet eder. Çünkü onlarla beraber olmak, onlar gibi kâfir ve isyankâr olmaktır. Zira onlarla beraber olmak, onlara sevgiden ileri gelir. Mecbûrî hallerde zalimle zâhiren dost olmak, bu yasaklamanın dışındadır.[89]

114. وَأَقِمْ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ Farz olan namazı, gündüzün evvelinde ve sonunda tam ve mükemmel bir şekilde kıl. Bundan maksat, sabah ve ikindi namazlarıdır. Çünkü bu iki vakit, gündüzün iki tarafında bulunmaktadır.[90] وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ Gecenin de gündüze yakın saatlerinde kıl. Bundan maksat, akşam ve yatsı namazıdır. إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ Şüphesiz iyi ameller, küçük günahları örter. Beş vakit namaz da bu iyi amellerdendir. Çünkü hadiste şöyle buyurulmuştur: Büyük günahlardan

88 Beyzâvî, 258.

89 Kurtubî, 9/108.

90 Bu Hasan el-Basrî ve Katâde'nin görüşüdür. Taberî'de, bu namazların sabah ve ikindi namazı olduğu görüşü tercih eder. Bu, İbn Abbas'tan rivayet olunmuştur.

sakınıldığı müddetçe, beş vakit namaz aralardaki günahları örter.[91] Tefsirciler şöyle der: İyi amellerden maksat, beş vakit namazdır. Bu âyetin sebeb-i nüzûlünü buna delil getirirler. Bu, cumhûrun görüşüdür. Daha açık olan şudur: İyi amellerden maksat, genel olarak bütün iyi amellerdir. Bu, İbn Kesîr'in tercihidir. O şöyle der: İyi ameller geçmiş günahları örter. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: Herhangi bir müslüman bir günah işler de sonra abdest alıp iki rekat namaz kılarsa günahları bağışlanır.[92] ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ Bu anlatılan doğru yolda bulunma ve namaza devam etme, öğüt alanlar için bir nasihat, doğruyu bulmak isteyenler için de bir yol göstermedir.

115. وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ Ey Muhammed! Müşriklerden gördüğün eziyetlere ve kötülüklere sabret. Çünkü Allah seninle beraberdir. O, güzel iş yapanların sevabını zâyi etmez.

116. فَلَوْ لا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الأَرْضِ Sizden önce geçmiş milletlerinden akıl ve fazilet sahiplerini kötü kimselerin yeryüzünde fesat çıkarmalarını engelleyecek seçkin bir toplum bulunsaydı ya! إِلاَّ قَلِيلا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ Bu, istisnâ-i munkati'dir. Yani, fakat onlardan az bir miktarı yeryüzünde fesat çıkarmayı engellediler ve kurtuldular. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyetteki لو لا edatı, üzüntü ve kederle birlikte teşvik ifade eder. Bu, manayı ifâde etmede "يا حسرة على العباد Ne kadar acınacak durumdadır kullar"[93] âyetine benzer. Bundan maksat Nuh, Âd, Semûd ve adı geçen diğer kavimler gibi, hidayete eremeyen geçmiş milletlere üzülmektir. وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ O zalimler, şehevî arzularına uydular ve kendilerine ihsan edilen mal ve lezzetlerle uğraşmaya başladılar. Onları ahirete tercih ettiler. وَكَانُوا مُجْرِمِينَ Onlar, ısrarla suç işleyen bir kavimdi.

117. وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ Halkı iyi amel işleyen şehirleri zulüm ile helâk etmek, Allah'ın âdetinden değildir. Çünkü Allah zulümden uzaktır. Allah onları sadece, inkârları ve isyanları yüzünden helâk eder.

118. وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً Allah dileseydi insanların hepsini İslâm dinine inandırır ve onları İslâm'a giden yola iletirdi. Fakat, hikmetine binaen bunu yapmadı.

119. وَلا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلاَّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ Onlar devamlı olarak, Yahudilik, Hıristiyanlık ve ateşperestlik gibi çeşitli dinlere inanırlar. Ancak Allah'ın, lütfu ile doğru yola ilettiği insanlar hariç. Onlar hak yolda bulunanlardır. وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ Buradaki lâm, sonuç bildiren lâmdır. Yani Allah onları yarattı ki, sonunda mutlu ile mutsuz birbirinden ayrılsınlar. Taberî şöyle der: Yani bedbahtlık ve mutlulukta farklı olmaları için onları yarattı. Onlardan bir grup Cennette, bir grup da Cehennemde olacaktır.[94]

91 Müslim, Taharet, 14 (az farklı).
92 İbn Mâce, İkâme, 193 (az farklı); Muhtasaru İbn Kesîr, 2/235.
93 Yâsîn sûresi, 36/30; el-Bahr, 5/271.
94 Taberî, 12/144.

وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ Allah'ın Cehennemi cin ve insan kâfirlerinin tümüyle dolduracağına dâir emri tamamlandı ve hükmü yerine getirildi. Âlûsî şöyle der: Bu cümle yemin manası kapsamaktadır. Bundan dolayı, لأملأن kelimesinin başına cevap lâmı getirilmiştir.[95] Sanki Yüce Allah şöyle buyurur: Andolsun ki, Cehennemi insan ve cinlerin hepsinden İblis'e uyanlarla dolduracağım.

120. وَكُلاًّ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ Ey Muhammed! Geçmiş peygamberlerle ilgili olarak sana anlattığımız bu haberler, peygamberlik görevini yerine getirmen için senin kalbini teskin ve tatmin etmek maksadıyla anlatılmaktadır. Bunları sana anlatıyoruz ki, geçmiş peygamber kardeşlerin sana bir örnek olsun da onlar gibi sen de sabredesin. وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ Allah'ın anlattığı bu haberlerde, sana doğru ve kesin bilgi gelmiştir. وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ Yine bu haberlerde, ibret alacak kimseler için, ibret ve öğüt verici şeyler gelmiştir. Mü'minler, Kur'ân'ın öğütlerinden yararlandıkları için burada özellikle zikredildiler.

121. وَقُلْ لِلَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ İman etmeyenlere de ki: Siz kendi yol ve usûlünüze göre amel edin. Biz de kendi yol ve usûlümüze göre amel edeceğiz. Bu, korkutma ve tehdit anlamı taşıyan bir emirdir.

122. وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ Bu da başka bir tehdittir. Yani, siz bize gelecek olanı bekleyin; biz de sizin başınıza gelecek olan Allah'ın azabını bekliyoruz.

123. وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerlerde gizli olan şeyleri bilmek yalnız Allah'a aittir. Bütün bunlar O'nun kudreti ve ilmi dâhilindedir. وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الأَمْرُ كُلُّهُ Her şey ancak O'na döndürülür, O, karşı gelenlerden intikamını alır, itaat edenlerin de sevabını verir. Bu ifade Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmekte ve kâfirleri kendilerinden intikam alınmakla korkutmaktadır. فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ Öyleyse, sadece Rabbine kulluk et, işini O'na bırak ve O'ndan başka hiç kimseye güvenme. Çünkü O, kendisine güvenenlere yeter. وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ Rabbin, sizin yaptıklarınızdan gafil değildir. Kullarının yaptıklarından hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O, herkese yaptığının karşılığını verir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "منها قائم وحصيد O şehirlerden ayakta kalanlar da var, ekin gibi biçilmiş olanlar da var." Burada istiâre-i mekniyye yoluyla şehirlerin kalıntıları ve duvarları sapı üzerinde dik duran ekine benzetilmiştir. Halkıyla birlikte yok olup izi kalmayan şehirler ise tırpanla biçilmiş ekine benzetilmiştir.

2. "وما ظلمناهم ولكن ظلموا انفسهم Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulmettiler." Burada ولكن ظلموا انفسهم cümleleri ile وما ظلمنا هم arasında tıbâk-ı selb vardır.

95 Rûhu'l-meânî, 12/165.

3. "إن اخـذ القـرى O şehirleri yakaladığında." Bu, şehirler halkından mecâzdır. Yani, o şehirlerin halkını yakaladığında, demektir.

4. "شقى وسعيد Bedbaht ve mutlu." Burada شقى ve سعيد kelimeleri arasında edebî sanatlardan tıbâk vardır.

5. "فاما الذين شقوا Bedbaht olanlara gelince...." ile "واما الذين سعدوا Mutlu kılınanlara gelince..." cümleleri arasında "leff-i neşr-i müretteb" sanatı vardır.

6. "لو لا كلمة سبقت من ربك Daha önce Rabbinin sözü geçmemiş olsaydı." Burada Rabbinin sözü kaza ve kaderden kinayedir.

7. "إن الحسنات يذهبن السيئات Şüphesiz iyi ameller kötü amelleri giderir." Burada الحسنات kelimesi ile السيئات kelimesi arasında tıbâk vardır.

8. "ذكرى للذاكرين Öğüt alanlar için bir öğüttür." Burada ذكرى ile للذاكرين arasında iştikâk cinâsı vardır.

BİR UYARI

Cennetliklerin Cennette, Cehennemliklerin de Cehennemde ebedî kalacakları çeşitli delillerle kesin olarak sabittir. Bu sûrede "Allah'ın dilediği hariç" denilmesi ise sübût ve süreklilik ifade etmek için Kur'ân'da kullanılan üsluptur. Burada Allah'ın dilemesini beyandaki nükte, bu işlerin Yüce Allah'ın dilemesi ile olduğunu, O dilediği takdirde bunları değiştireceğini ve O'nun iradesinin dışında hiçbir şeyin bulunmadığını açıklamaktır. İnanmak, inkâr etmek, mutluluk, bedbahtlık, Cennet veya Cehennemde ebedî kalmak, yahut oralardan çıkmak, bunların hepsi Yüce Allah'ın dilemesiyle olur.

FAYDALI BİLGİLER

eş-Şihâb, burada Kur'ân'a ait güzel bir edebî nükteye işaret etmektedir. O da şudur: İyi amelleri işlemekle ilgili emirler her ne kadar mana yönünden umumî olsalar da "فاستقم كما امرت Sana emredildiği gibi dosdoğru ol." "اقم الصلاة Namazı dosdoğru kıl." "واصبر ve Sabret" şeklindeki emir kipleri tekil olarak gelmiş ve sadece Peygamber (s.a.v.)'e emredilmiştir. Yapılması yasaklanan amellerde ise, "ولا تطغوا Taşkınlık göstermeyin", "ولا تركنوا إلى الذين ظلموا Zalimlik edenlere yakınlık göstermeyin" şeklinde emir kipleri çoğul olarak getirilmiş ve bütün ümmete yasaklanmıştır. "el-İnâye" adındaki kitapta böyle açıklanmıştır.[96]

Yüce Allah'ın yardımıyla Hud Sûresinin tefsiri tamamlandı.

96 Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî, İnâyetu'l-kâdî ve Kifâyetu'r-Râzî Bakınız, Hud, sûresi, 112-115 âyetlerin tefsiri. (Beyzâvî Tefsiri üzerine yapılmış sekiz ciltlik bir hâşiyedir, matbûdur).

YUSUF SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 111 âyettir.

Sûreyi Takdim

Yusuf Sûresi, peygamberlerin kıssalarını anlatan Mekkî sûrelerden biridir. Bu sûre sadece, Allah'ın peygamberi Yusuf b. Yakub'un kıssasından, karşılaştığı çeşitli belâlardan kardeşlerinden ve Mısır azizinin evinde, hapishânede ve kadınların kurduğu tuzakta gördüğü sıkıntı ve zorluklardan bahseder. Sonunda Yüce Allah'ın, Hz. Yusuf (a.s.)'u bu sıkıntılardan kurtarmasını anlatır. Bundan maksat, uğradığı sıkıntı ve zorluklar, yakınlarından ve uzaklarından görmüş olduğu eziyetler sebebiyle Rasulullah (s.a.v.)'ı tesellî etmektir.

Bu mübarek sûre, lafızları, ifadesi, konuyu sunuş şekli, faydalı güzel kıssası itibariyle eşsiz bir üsluba sahiptir. Kanın damarlarda aktığı gibi ruhlarda akar; inceliği ve akıcılığı sebebiyle, ruhun bedende dolaştığı gibi kalpte dolaşır. Bu sûre her ne kadar, çoğunlukla uyarı ve tehdit damgası taşıyan Mekkî sûrelerden ise de, bu sahada onlardan ayrı bir özellik gösterir. Güzel, faydalı, akıcı ve ince bir üslup içerisinde taptaze olarak gelmiştir. Ünsiyet, merhamet, şefkat ve sevgi havası taşımaktadır. Bundan dolayıdır ki, Halid b. Ma'dân şöyle demiştir: Yusuf ve Meryem sûreleri, Cennette Cennet ehlinin lezzetlenecekleri şeylerdendir. Atâ da şöyle demiştir. Üzüntülü olup da Yusuf sûresini dinleyen herkes onunla rahatlar."[1]

Bu mübarek sûre Rasulullah (s.a.v.)'a Hud sûresi'nden sonra o Yüce Peygamber'in (s.a.v.) hayatının zor ve meşakkatli döneminde indi.

O dönemde Rasulullah (s.a.v.)'ın ve mü'minlerin üzerine sıkıntı ve belâlar arka arkaya geldi. Özellikle, şefkatli ve tertemiz eşi Hatice (r.a.) ile en iyi yardımcısı amcası Ebû Talib gibi iki desteğini kaybettikten sonra, Rasulullah (s.a.v.)'a ve mü'minlere yapılan eziyet ve belâlar daha da arttı. O yıl "üzüntü yılı" olarak bilinmektedir.

Rasul-i Ekrem (s.a.v.)'in hayatının bu zor döneminde, Peygamber'in (s.a.v.) ve mü'minlerin Kureyş cahilleri tarafından yalnızlığa, garipliğe itildiği ve ilişkilerin kesildiği o dönemde, Yüce Allah, peygamberlerin kıssalarını anlatmak sûretiyle, Peygamberi'ni tesellî etmek ve acılarını dindirmek için bu sûreyi indiriyordu. Sanki Yüce Allah, peygamberine şöyle diyordu: Ey Muhammed! Kavminin seni yalanlamasına ve sana eziyet etmesine üzülme. Sıkıntı, zorluk ve musibetleri iyice düşün. Kardeşlerinin kıskanması, ona tuzak kurması, kuyuya atılması, Mısır azizinin

1 Sâvî Hâşiyesi, 2/233.

karısının ona ilgi gösterip aşık olması, kadının çeşitli fitne ve aldatma yollarıyla onunla nefsini tatmin etmek istemesi, bu izzet ve refahtan sonra da zindana atılması gibi uğradığı çeşitli belâ ve sıkıntıları düşün. O, inancı uğrunda eziyetlere katlanıp sıkıntı ve musibetlere sabredince Allah onu zindandan saraya nasıl nakletti, Onu nasıl Mısır ülkesinin azizi kıldı ve nasıl ülkenin hazinelerini ona verdi, bir düşün! O, kendisine itaat edilen bir efendi ve saygı gösterilen bir aziz oldu. İşte ben, dostlarıma ve verdiğim belâlara sabredenlere böyle yaparım. Senden önce geçen peygamberlere uyarak, belalara katlanmak için nefsini kuvvetlendirmen gerekir. فاصبر كما صبر اولو العزم من الرسل O halde, peygamberlerden Ulu'l-azm olanların sabrettiği gibi sen de sabret"[2] واصبر وما صبرك الا بالله ولا تحزن عليهم ولا تك في ضيق مما يمكرون Sabret, senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme, kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma.[3]

İşte böylece Rasulullah (s.a.v.)'ın karşılaştığı sıkıntılardan dolayı onu tesellî etmek için Yusuf (a.s.)'un kıssası anlatıldı. Bu sûre peygamberlerin yolunda yürüyenler için sevinme, ünsiyet, rahat ve huzur getirdi. Elbette darlıktan sonra rahatlık, zorluktan sonra da kolaylık vardır. Bu sûrede alınacak dersler, ibretler, etkili, enteresan ve güzel haberlerle dolu öğütler vardır. لمن كان له قلب او القي السمع وهو شهيد Aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için öğüt vardır."[4]

İşte sûrenin havası, işte onun işaret ve rumuzları. Peygamberlerin ve samimi davetçilerin yolundan yürüyenler ve sabra sarılanlar için zaferin yakın olduğunu müjdeler. Bu sûre kalbin tesellî kaynağı ve yaraların sargısıdır. Öğüt ve ibret maksadıyla, âdet olarak Kur'ân-ı Kerîm, kıssaları bir kaç yerde tekrarlamış ve kıssanın bütün safhalarını tamamlamak ve bıktırmadan veya usanç vermeden haberleri dinlemeye teşvik etmek için, kıssayı uzunca değil de özet olarak anlatmıştı. Yusuf sûresine gelince, onun safhaları burada arka arkaya geniş bir şekilde anlatılmış olup kısa ve geniş anlatmada icaz ve itnâb durumlarında Kur'ân'ın icazına işaret etmek için diğer peygamber kıssaları gibi başka bir sûrede tekrar edilmemiştir. Her şeyin sahibi, Yüce ve Bağışlayıcı olan Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim.

Büyük âlim Kurtubî şöyle der: Allah Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin kıssalarını anlattı. Belâğat ve beyan derecelerine göre, onları aynı manada farklı farklı şekil ve farklı lafızlarla tekrarladı. Yusuf (a.s.) kıssasını da anlattı. Fakat onu tekrarlamadı. Kur'ân'a karşı çıkanlar, ne tekrarlananın, ne de tekrarlanmayanın benzerini getiremediler. Düşünen kimse için Kur'ân'ın icazı açıktır. "لقد كان في قصصهم عبرة لاولى الالباب Andolsun, onların kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibret vardır..."[5] diyen Yüce Allah doğru söylemiştir.

2 Ahkâf sûresi, 46/35.
3 Nahl sûresi, 16/127.
4 Kâf sûresi, 50/37.
5 Yusuf sûresi, 12/111.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝١ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا
عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝٢ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ
اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ
الْغٰفِلِيْنَ ۝٣ اِذْ قَالَ يُوْسُفُ لِاَبِيْهِ يٰٓاَبَتِ اِنِّيْ رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِيْ سٰجِدِيْنَ ۝٤
قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا
اِنَّ الشَّيْطٰنَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۝٥ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى
اٰلِ يَعْقُوْبَ كَمَآ اَتَمَّهَا عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ
اِنَّ رَبَّكَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝٦ لَقَدْ كَانَ فِيْ يُوْسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ اٰيٰتٌ
لِّلسَّآئِلِيْنَ ۝٧ اِذْ قَالُوْا لَيُوْسُفُ وَاَخُوْهُ اَحَبُّ اِلٰٓى اَبِيْنَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّ اَبَانَا لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝٨ اُقْتُلُوْا يُوْسُفَ
اَوِ اطْرَحُوْهُ اَرْضًا يَّخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ
قَوْمًا صٰلِحِيْنَ ۝٩ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ
وَاَلْقُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ
فٰعِلِيْنَ ۝١٠ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَا لَكَ لَا تَاْمَنَّا عَلٰى يُوْسُفَ
وَاِنَّا لَهٗ لَنٰصِحُوْنَ ۝١١ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَّرْتَعْ وَيَلْعَبْ
وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ۝١٢ قَالَ اِنِّيْ لَيَحْزُنُنِيْٓ اَنْ تَذْهَبُوْا بِهٖ
وَاَخَافُ اَنْ يَّاْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ ۝١٣ قَالُوْا
لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّآ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ۝١٤

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ ۚ وَأَوْحَيْنَا
إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾
وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ ۖ وَمَا
أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاءُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ
بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ
وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ
فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ ۚ
وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ
بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ ۚ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾
وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ
أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Elif, Lâm, Râ. Bunlar, apaçık Kitâb'ın âyetleridir.

2. Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.

3. Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini en güzel bir şekilde sana anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce elbette bilmeyenlerden idin.

4. Bir zaman Yusuf, babasına demişti ki: "Babacığım! Ben onbir yıldızla güneşi ve ayı gördüm, onların bana secde ettiklerini gördüm."

5. Babası, "Yavrucuğum! dedi, Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

6. İşte öylece Rabbin seni seçecek, sana olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Rabbin, çok iyi bilendir, hikmet sâhibidir."

7. Andolsun Yusuf ve kardeşlerinde, soranlar için ibretler vardır.

8. Kardeşleri dediler ki: "Yusuf'la kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz babamız apaçık bir yanlışlık içindedir."

9. "Yusuf'u öldürün veya onu bir yere atın ki babanızın sevgisi yalnız bize kalsın! Ondan sonra da sâlih kimseler olursunuz!"

10. Onlardan biri: "Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın" dedi.

11. Dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Halbuki biz ona iyilik isteyen kimseleriz.

12. Yarın onu bizimle beraber gönder de bol bol yesin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."

13. Babaları dedi ki: "Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım."

14. Dediler ki: Hakikaten biz bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten zarara uğramış kimseler sayılırız."

15. Onu götürüp de kuyunun dibine atmağa ittifakla karar verince Yusuf'a, "Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar farkına varmaksızın, kendilerine haber vereceksin" diye vahyettik.

16. Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

17. "Ey babamız! Biz yarışmak için gittik, Yusuf'u eşyamızın yanına bırakmıştık, onu kurt yemiş! Ancak biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın" dediler.

18. Gömleğinin üstünde yalancı bir kan ile geldiler. Yakup dedi ki: "Belki de nefisleriniz size bir işi güzel gösterdi.

Artık bana düşen güzel bir sabırdır: Sizin anlattığınıza göre, yardımına sığınılacak ancak Allah'tır."

19. Bir kervan geldi ve sucularını gönderdiler, o da kovasını saldı, "Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu bir ticâret malı olarak sakladılar. Halbuki Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

20. Onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Zaten ona karşı rağbetsiz idiler.

21. Mısır'da onu satın alan adam karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Ya da onu evlât ediniriz" İşte böylece olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf'u o yere yerleştirdik Allah, emrini yerine getirmeye Kâdir'dir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

22. Yusuf güçlü bir hale geldiğinde, ona hüküm ve ilim verdik.. İşte güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız.

KELİMELERİN İZAHI

المبين : Mübîn, apaçık demektir. .

القصص : Kasas, haberlerin birbirini takip etmesidir. Aslında sözlük manası da "ardarda gelmek"tir. "وقالت لأخته قصيه Annesi, Musa'nın ablasına onun izini takip et" dedi"[6] âyetinde bu manada kullanılmıştır. Burada kasastan maksat, Yüce Allah'ın aziz kitabında bize anlattığı haberlerdir.

الرؤيا : Ru'yâ, düş görmek demektir. Uyku haline mahsus bir görmedir. Uyanıklık halinde görmeye ise, "ة" harfi ile رؤية ru'yet denir. Âlûsî şöyle der: رأى Fiili düş görmek manasında kullanıldığında masdarı رؤيا gözle görmek manasında kullanıldığında رُؤْيَـة şeklinde gelir. Bundan dolayı, Mütenebbî'nin şu sözünde hatâ ettiği söylenmiştir: ورؤياك احلي في العيون من الغمض Gözler için seni görmek, kapanmasından daha tatlıdır.[7]

يجتبيك : Seni seçiyor. İctibâ, seçmek ve tercih etmek demektir. Bunun aslı, "bir şeyi elde ettim" manasına gelen جبيت الشئ dendir.

عصبة : Usbe, topluluk demektir. Ferrâ, "Usbe, fertlerinin sayısı ondan fazla olan gruptur" der. عُصْبَة ve عصابة On veya daha fazla sayıdakı insan topluluğu için kullanılır.

---

6 Kasas sûresi, 28/11.

7 Rûhu'l-meânî, 12/179.

اطرحوه : Onu atın. Tarh, bir şeyi atmaktır.

غيابة الجب: Kuyunun dibi. Bakanın gözüne görünmediği için, kuyu dibine bu isim verilmiştir.

يرتع : Lezzetli ve hoş şeylerden bol bol yesin. Râğıb şöyle der: الرتع Kelimesi, hakiki manada hayvanların otlamasıdır. Çok yediği anlatılmak istendiğinde, insanlar için müsteâr olarak kullanılır. Hansâ şöyle der:

ترتع مـــا رتعت حـــتى اذا ادركت فـــانما هي إقـــبـــال وادبار

Otladığı müddetçe otlar, yavrusunu hatırladığında ileri geri gider gelir.[8]

السيارة : Seyyâre, yolcular demektir.

سولت : Güzel gösterdi.

واردهم : Vâridehüm, onların sucusu. Vârid, kavmine su içirmek için suya giden, demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre, Yahudiler Rasulullah (s.a.v.)'a Hz. Yusuf'un kıssasını ve onun kardeşleri ile yani Yakub'un oğulları ile olan hikayelerini sordular. Bunun üzerine bu sûre indi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الر Elif, Lâm, Râ. Bu harfler, Kur'ân'ın icazına bir işarettir. Yani muârızlarını âciz bırakan kitabın âyetleri, bu ve benzeri harflerden meydana gelir.[9] تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ Ey Muhammed! Sana indirilen bu âyetler, açıklamasında herkesi âciz bırakan, parlak hüccet ve delilleri bulunan, hakikatleri ve incelikleri birbirine karışmamış olan ve manaları açık bulunan Kitab'ın âyetleridir.

2. إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا Şüphesiz biz onu, bu Arap harflerinden meydana gelen Arapça bir kitap olarak indirdik ki, لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ bu basit kelimelerden icazlarla dolu böyle bir kitabı meydana getiren kimsenin bir insan olmadığını, onun ancak herşeye gücü yeten bir ilah olduğunu ve bu kitabın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş bir vahy olduğunu anlayıp idrak edersin.

3. نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ Ey Muhammed! Biz sana en doğru bir söz ve en güzel bir ifade ile geçmiş milletlerin haberlerini anlatıyoruz. بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ

8 Hansâ burada, yavrusunu yitirmiş bir sığırı tasvir etmektedir. Sığır, yavrusunu unuttukça otlar, hatırına geldikçe de ona acır ve ileri geri gider gelir: Bu, Hansâ'nın, kardeşi Sahr'ı yitirmesinden dolayı söylenen bir meseldir.

9 Hurûf-i mukatta'a ve bu konu hakkında Bakara sûresinin başında yazdıklarımıza ve yaptığımız araştırmaya bakın.

O haberleri sana, bu icazlarla dolu Kur'ân'ı vahyederek bildiriyoruz. **وَإِنْ كُنتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ** Durum şu ki, sen, biz sana bu Kur'ân'ı vahyetmeden önce, bu kıssayı bilmeyenlerden idin. Çünkü hiç hatırından geçmemiş ve bunu hiç işitmemiştin. Çünkü sen, okuma yazma bilmeyen bir ümmîsin.

4. إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا Kıssa burada başlamaktadır. Yani hatırla ki Yusuf, babası Yakub'a şöyle demişti: Ey babacığım! Ben uykuda şöyle garip bir rüya gördüm. Gördüm ki gökyüzündeki yıldızlardan onbir yıldız bana secdeye kapanmışlar. **وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ** Bu yıldızlarla birlikte ayın ve güneşin de bana secde ettiğini gördüm. İbn Abbas şöyle der: Peygamberlerin rüyası bir vahydir.[10] Tefsirciler şöyle der: Bu onbir yıldız Yusuf'un kardeşleri, ay ve güneş ise anne ve babasıdır. O zaman Yusuf on iki yaşındaydı. Bu rüya ile, Mısır'da babası ve kardeşleriyle biraraya gelmesi arasında kırk sene vardır.[11]

5. قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ Yakup (a.s.) ona dedi ki: Oğlum! Bu rüyanı kardeşlerine anlatma. **فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا** Sonra onlar seni yok etmek için, önleyemeyeceğin büyük bir tuzak kurarlar. **إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ** Şüphesiz şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır. Ebû Hayyân şöyle der: Yakup (a.s.) Yusuf'un rüyasından, Yüce Allah'ın ona büyük bir hikmet vereceğini, onu peygamberlik görevi için seçeceğini ve iki dünya şerefini ona ihsan edeceğini anladı da, kardeşlerinin kıskanmasından korktu. Dolayısıyla rüyasını onlara anlatmamasını istedi.[12]

6. وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ Rabbin sana bu büyük rüyayı gösterdiği gibi, seni peygamberliğe seçecek **وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ** Ve sana rüya yorumunu öğretecek. **وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ** Lütuf ve nimetini sana ve baban Yakub'un nesline tamamlıyacak **كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ** Nitekim bundan önce de deden İbrahim ve İshak'ı peygamberlikle görevlendirmek ve bu göreve seçmek sûretiyle nimetini tamamlamıştı. **إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ** Rabbin, lütfa kimin layık olduğunu çok iyi bilir. Yarattıklarının idaresinde de hikmet sahibidir.

7. لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ Yusuf ve onbir kardeşinin kıssasında, onların haberlerini soranlar için ibret ve öğütler vardır.

8. إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا Bu, Yusuf (a.s.)'un ilk musibetidir. Hani onlar şöyle demişti: Vallahi, Yusuf ve kardeşi Bünyamin babamıza bizden daha sevgililer. Bununla babalarının onları çok sevdiğinin şüphe götürmez bir gerçek olduğunu belirtmek istediler. Hepsi kardeş oldukları halde, Yusuf ve Bünyamin'in anaları bir olduğu için, "Yusuf ve kardeşi" dediler. **وَنَحْنُ عُصْبَةٌ** Halbuki biz sayılı bir cemaatiz.

10 Taberî, 12/151.
11 Sâvî Hâşiyesi, 2/234.
12 el-Bahr, 5/280.

Bu iki küçüğün aksine, fayda sağlayabilir ve zararı savabiliriz. إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Şüphesiz babamız, Yusuf'u ve kardeşini bizden çok sevmekle apaçık bir hatâ etmiş ve büyük bir yanılgıya düşmüştür. Kurtubî şöyle der: Onlar babalarının dînî sapıklığa düştüğünü kastetmediler. Çünkü böyle bir maksatları olsaydı kâfir olurlardı. Onlar babalarının, iki oğulu on oğuldan üstün tuttuğu için açık bir hataya düştüğünü ifade etmek istediler.[13]

9. اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا Yusuf'u öldürün veya onu bilinmeyen uzak bir yere atın, dediler. يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ İşte o zaman, babanızın sevgisi sadece size kalır ve babanız size iltifat eder. Fahreddin Râzî şöyle der: Yusuf'un sevgisi babamızın bizimle alâkasını kesti ve onu kendine çevirdi. Babamız sevgi ve meylini bize çevirecektir.[14] وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ Bu günahtan sonra tevbe eder, sâlih bir topluluk olursunuz.

10. قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ Kardeşleri Yahuda[15] yani Yakub'un en büyük oğlu onlara dedi ki: Yusuf'u öldürmeyin. Onu kuyunun dibine atın. يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ Yoldan geçen yolculardan birisi onu bulup alır. إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ Mutlaka ondan kurtulmak istiyorsanız bununla yetinin. Yahuda'nın Yusuf hakkındaki görüşü, diğerlerinin görüşünden daha az kötüydü.

11. قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ Dediler ki: Ey babamız! Sana ne oldu da kardeşimiz Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun. Halbuki biz hepimiz senin oğullarınız. وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ Biz ona karşı merhametliyiz ve onun iyiliğini istiyoruz. Tefsirciler şöyle der: Onlar kesin karar verince babaların yanında bu sözü söylediler. Babalarının korkusunu gidermek için Yusuf'u aşırı derecede sevdiklerini ve ona karşı son derece şefkatli olduklarını açıkladılar. Sanki şöyle dediler: Onun hakkında bizden niçin korkuyorsun? Oysa biz onu seviyor ve iyiliğini istiyoruz!

12. أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ Yarın onu bizimle beraber sahraya gönder. Hoşuna giden iyi şeylerden bol bol yesin. Yarış yapsın ve diğer oyunları oynasın. وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ Biz onu her türlü kötü ve hoşlanılmayan şeyden koruruz. Yalan söyledikleri halde, sözlerini إِنَّ ve ل ile pekiştirdiler.

13. قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ Yakup (a.s.) onlara dedi ki: Onun benden ayrı kalmasına dayanamadığım için ayrılığı beni üzer. وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ Siz ondan habersiz durumda iken onu kurtların parçalamasından korkarım. Yakup (a.s.) sanki onlara ipucu vermiş gibi oldu. Zemahşerî şöyle der: Yakup (a.s.) iki şey sebebiyle onlara özür beyan etti: Birincisi, onların Yusuf'u götürmeleri ve Yusuf'tan ayrılması onu üzen şeylerdendi. Çünkü o, Yusuf'un ayrılığına bir an olsun

13 Kurtubî, 9/ 131.
14 Râzî, 18/94.
15 Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Katâde'ye göre de bu Rubîl'dir.

dayanamamaktaydı. İkincisi, oğullarının hayvanlarla ve oyunla meşgul olarak ondan habersiz kaldıkları an, kurtların onu parçalamasından korkmasıydı.[16]

14. قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ Âyetteki ل yemin içindir. Yani, vallahi biz güçlü kuvvetli bir topluluk olduğumuz halde onu kurt yerse, hüsrana uğrama ve helâk olma bedduasına müstehak kimseler oluruz.

15. فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ Bu sözde hazif vardır. Yani, Yakup (a.s.) Yusuf'u onlarla beraber gönderdi. Onlar Yusuf'u alıp da babasından uzaklaştırınca yapacaklarını yaptılar. وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ Onu kuyunun dibine atmaya hep beraber karar verdiler. وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ Biz de Yusuf'a: Mutlaka kardeşlerine bu sana yaptıklarını haber vereceksin. O zaman onlar, senin Yusuf olduğunu bilemeyecekler, diye vahyettik. Râzî şöyle der: Bu vahyin faydası bu sıkıntıdan kurtulacağını bildirmek suretiyle onu rahatlatmak, teskin etmek, kalbinden üzüntü ve yalnızlık duygusunu gidermektir.[17]

16. وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ Gece yatsı vakti ağlayarak babalarına geldiler. Rivayet olunduğuna göre, Hz. Yakup onların ağlamasını işitince korktu ve: "Oğullarım, niçin ağlıyorsunuz? Yusuf nerede?" dedi.

17. قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ Dediler ki: Ey babamız! Biz, koşu veya atıcılık yarışı yapmak üzere gittik. وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ Yusuf'u, koruması için elbiselerimizin ve diğer eşyamızın yanında bıraktık. Kurt geldi, onu parçaladı. وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ Biz gerçekten doğru söylesek de, sen bizim sözümüze inanmayacaksın. Sen bizi suçladığın ve sözümüze güvenmediğin halde nasıl inanacaksın? Onların bu sözü, kendilerinden şüphe edildiğini gösterir. Nitekim: "Şüpheli şahıs, neredeyse beni tutun der" denilmiştir.

18. وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ Onun elbisesi üzerinde yalancı bir kan getirdiler. Burada aşırılık ifade etmek için kan kelimesi, yalancılık mastarı ile nitelenmiştir. Sanki kan yalanın kendisidir. İbn Abbas, şöyle der: Bir koyun kestiler ve kanını Yusuf'un gömleğine bulaştırdılar. Yakup (a.s.)'un yanına geldiklerinde Yakup (a.s.): Siz yalan söylüyorsunuz, dedi. Eğer onu kurt yeseydi gömleği mutlaka yırtardı.[18] Rivayete göre Yakup (a.s.) şöyle dedi: Bu kurt ne kadar yumuşak huylu imiş, oğlumu yemiş de gömleğini yırtmamış! قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا Dedi ki: Bilakis nefsiniz size, Yusuf'a birşey yapmanızı güzel gösterdi. İddia ettiğiniz gibi, onu kurt yemedi. فَصَبْرٌ جَمِيلٌ Bu hususta bana düşen, şikayet değil güzel bir sabırdır. وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ Anlattığınız yalana katlanabilmem için yardımcım Allah'tır.

19. وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ Bir yolcu kafilesi bu yoldan geçti. İbn Abas şöyle der: Medyen'den

16 el-Keşşâf, 2/448.
17 Fahreddin Râzî, 18/100.
18 Taberî, 12/164.

Mısır'a gitmekte olan bir kafile geldi ve yolu kaybederek şaşkın şaşkın dolaştı. Nihayet Yusuf'un atıldığı kuyunun bulunduğu yerde konakladılar. Kuyu, yerleşim merkezinden uzak ıssız bir yerde idi.[19] فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ Yolcular sucularını suya gönderdiler. فَأَدْلَى دَلْوَهُ Sucu, kovasını kuyuya sarkıttı. Tefsirciler şöyle der: Yusuf, kuyunun dibinde bir köşede idi. Sucu kovasını sarkıtınca ipe sarıldı ve çıktı. Sucu onun güzelliğini ve yakışıklılığını görünce şöyle seslenerek قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ Müjde, işte bir oğlan" dedi. Kendisini ve arkadaşlarını müjdelemek için sevinç ve ferahla böyle söyledi. Ebussuûd şöyle der: Sanki müjdeyle seslendi ve dedi ki: "Gel, şimdi senin zamanındır" Çünkü büyük bir nimet elde etmişti.[20] وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً Onu bir ticaret eşyası gibi Mısır'da satmak için, durumunu insanlardan gizlediler. أسروه Fiilin fâili sucu ve arkadaşlarıdır. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilir. Onların sırları ve Yusuf hakkındaki niyetleri Allah'a gizli kalmaz.

20. وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ Bu, Yusuf (a.s.)'un hayatındaki ikinci musibetttir; kölelik musibeti. Yani onu kuyudan çıkaran o yolcular, onu az bir kıymet karşılığında, birkaç dirheme sattılar. İbn Abbas böyle demiştir. وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ Onlar Yusuf'a rağbet etmeyen, ona karşı ilgisiz kimselerdi. Çünkü onlar Yusuf'u bulmuşlardı. Kaçak bir köle olmasından ve efendisinin gelip ellerinden almasından korkuyorlardı. Dolayısıyla onu az bir kıymet karşılığında sattılar.

21. وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ Mısır şehrinden olup da onu satın alan adam, karısına, "Buna güzel bak" dedi. İbn Abbas şöyle der: Onu satın alan adamın adı Kıtfir idi. Bu şahıs, Mısır hazinelerinin başında bulunan azizdir[21] عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ Umulur ki, büyüyünce bazı işlerimiz için bize yarar, belki de onu evlat ediniriz. Çünkü çocukları olmuyordu. نَتَّخِذَهُ وَلَدًا Kuyudan kurtardığımız gibi, izzet ve güven içinde yaşayacak şekilde onu Mısır diyarına yerleştirdik. وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ Onu bazı rüyaları tabir etmeye muvaffak kılmak için böyle yaptık. وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ Allah, emrini yerine getirmeye Kâdir'dir. Hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ Fakat insanların çoğu O'nun yaptığı güzel şeyleri ve gizli lütuflarını bilmez. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

22. وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ Yusuf, en güçlü ve kuvvetli olduğu yaşa yani otuz yaşına gelince آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ona hikmet ve dinde bilgili olma özelliğini verdik. وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ İşte güzel iş yapanlara böyle mükâfat veririz.

19 Râzî, 18/105.
20 Ebussuûd, 2/59.
21 Taberî, 12/175.

EDEBÎ SANATLAR

1. "تلك آيات Onlar kitabın âyetleridir." Kitabın mertebesinin yüksekliği ve şanının yüceliğinden dolayı, burada, uzak için kullanılan işaret ismi getirilmiştir.

2. "كما اتمها على ابويك Onu, anne babana tamamladığı gibi" Bu, mürsel ve mücmel teşbihtir.

3. "... احد عشر كوكباً والشمس والقمر Onbir yıldızı, ay ve güneşi..." Şerif Râdî şöyle der: Bu bir istiâredir. Çünkü yıldızlar, ay ve güneş aklı olmayan varlıklardandır. Gramer bakımından bunlar için ساجدين yerine ساجدة denilmesi uygun olurdu. Fakat akıllı varlıkların yaptıkları fiil (yani secde etmek) onlara isnat edilince, akıllı varlıkların sıfatlarıyla nitelenmeleri câiz oldu. Çünkü secde etmek, akıl sahiplerinin fiillerindendir.[22]

4. "بدم كـذب Yalancı kan" Kan yalancılıkla nitelenmez. Maksat "hakkında yalan söylenmiş kan" veya "yalanlı kan"dır. Vurgulu ifade etmek için âyette yalancılık sıfatı mastar olarak gelmiştir.

BİR NÜKTE

Rivayete göre bir kadın, Şureyh'in hakemliğine başvurdu ve ağladı. Şa'bî dedi ki: Ey Ebâ Ümeyye! Onu görmüyor musun? Ağlıyor? Şöyle dedi: Yusuf'un kardeşleri de zalim ve yalancı oldukları halde ağlayarak gelmişlerdi. İnsan için, haktan başka bir şeyle hüküm vermesi doğru olmaz.[23]

BİR UYARI

Bazı tefsirciler, Yusuf'un kardeşlerinin peygamber oldukları görüşündedirler. Buna, onların şu âyette anlatılan esbât olduklarını delil getirdiler. قل آمنا بالله وما انزل علينا وما انزل على ابراهيم واسماعيل واسحق ويعقوب والاسباط De ki: "Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve Yakup oğullarına indirilenlere inandık.[24] Gerçek şudur ki, esbattan maksat, Yakup (a.s.)'un oğulları değildir. Onlar araştırmacıların da dikkat çektikleri gibi, Yakup (a.s.)'un soyundan gelen kabilelerdir. Yusuf'un kardeşleri peygamber olsalardı, böyle âdî fiillere girişmezlerdi. Zira kıskançlık, fesad çıkarmaya çalışmak, öldürmeye teşebbüs, yalan söylemek ve Yusuf'u kuyuya atmak. Bütün bunlar peygamberlerin ismet vasfına aykırı olan büyük günahlardır. Bu suçlara rağmen onların peygamber olduğu görüşünü akl-ı selim kabul etmez. Büyük âlim İbn Kesîr'in bu konuda yazdıklarına bakın. O bu konuyu çok dikkatli ve güzel bir şekilde yazmıştır.

---

22 Telhîsu'l-Beyân, l69.
23 Fahreddin Râzî, l8/101.
24 Âl-i İmrân sûresi, 3/84.

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ
إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾
فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً
وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا
بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ
وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ
لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا

يَدْعُونَنِيٓ إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن
مِّنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَٱسْتَجَابَ لَهُۥ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُۥ
هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا رَأَوُا۟ ٱلْـَٔايَٰتِ
لَيَسْجُنُنَّهُۥ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ مَعَهُ ٱلسِّجْنَ فَتَيَانِ ۖ قَالَ
أَحَدُهُمَآ إِنِّيٓ أَرَىٰنِيٓ أَعْصِرُ خَمْرًا ۖ وَقَالَ ٱلْءَاخَرُ إِنِّيٓ أَرَىٰنِيٓ أَحْمِلُ فَوْقَ
رَأْسِى خُبْزًا تَأْكُلُ ٱلطَّيْرُ مِنْهُ ۖ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِۦٓ ۖ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ
ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا
بِتَأْوِيلِهِۦ قَبْلَ أَن يَأْتِيَكُمَا ۚ ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِى رَبِّىٓ ۚ إِنِّى تَرَكْتُ مِلَّةَ
قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٣٧﴾
وَٱتَّبَعْتُ مِلَّةَ ءَابَآءِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ مَا كَانَ
لَنَآ أَن نُّشْرِكَ بِٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۚ ذَٰلِكَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَٰصَٰحِبَىِ
ٱلسِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ۖ
﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوهَآ
أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ إِنِ ٱلْحُكْمُ
إِلَّا لِلَّهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَٰصَٰحِبَىِ ٱلسِّجْنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا
فَيَسْقِى رَبَّهُۥ خَمْرًا ۖ وَأَمَّا ٱلْءَاخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ ٱلطَّيْرُ
مِن رَّأْسِهِۦ ۚ قُضِىَ ٱلْأَمْرُ ٱلَّذِى فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾
وَقَالَ لِلَّذِى ظَنَّ أَنَّهُۥ نَاجٍ مِّنْهُمَا ٱذْكُرْنِى عِندَ رَبِّكَ ۖ فَأَنسَىٰهُ
ٱلشَّيْطَٰنُ ذِكْرَ رَبِّهِۦ فَلَبِثَ فِى ٱلسِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

23. Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murad almak istedi, kapıları iyice kapattı ve, "Haydi gel!" dedi. O da, "Allah'a sığınırım! Kocanız benim efendimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!" dedi.

24. Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi o da kadına meyledecekti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delillerimizi gösterdik). Şüphesiz o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan ya da acıklı bir işkenceden başka ne olabilir!"

26. Yusuf, "Asıl kendisi benim nefsimden murad almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti. "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o ise yalancılardandır.

27. Eğer gömleği arkadan yırtıldıysa, kadın yalan söylemiştir. O doğru söyleyenlerdendir."

28. (Efendisi, Yusuf'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, "Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Şüphesiz sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.

29. Ey Yusuf! Sen bu işi gizle! (Ey kadın)! Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun!"

30. Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: "Azizin karısı, kölesinden murad almak istiyormuş, Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz."

31. Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara davetçi gönderdi, onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Herbirinin eline bir bıçak verdi. Yusuf'a, "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu görünce, ellerini kestiler ve dediler ki: "Hâşâ! Bu bir beşer değil... Bu ancak değerli bir melektir!"

32. Kadın dedi ki: "İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murad almak istedim. Fakat o, şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette zelillerden olacaktır!"

33. Yusuf "Ey Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğersen onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve câhillerden olunım!" dedi.

34. Rabbi onun duasını kabul etti ve onların hilesini uzaklaştırdı. O çok iyi işiten, pek iyi bilendir.

35. Sonunda kesin delilleri gördükten sonra onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü.

36. Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: "Ben rüyada, şarap sıktığımı gördüm." Diğeri de, "Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Onun tabirini bize haber ver. Çünkü biz seni güzel tabir yapanlardan görüyoruz" dediler.

37. Yusuf dedi ki: "Size yedirilecek yemek size gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dinini terk ettim. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir."

38. "Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

39. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli ilahlar mı daha iyi, yoksa herşeye Kâdir olan bir tek Allah mı?

40. Sizin Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

41. Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap içirecek, diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecekler. Tabiri hakkında sorduğunuz iş kesinleşmiştir."

42. Onlardan, kurtulacağına inandığı kimseye dedi ki: "Beni efendinin yanında an". Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla Yusuf, birkaçsene daha zindanda kaldı.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Hz. Yusuf'a Mısır azizi ile beraber sarayda oturma imkanı verdiğini açıkladıktan sonra, burada da onun, azizin karısından gördüğü türlü fitneler ve kötülüğe teşviki, bu büyük fitne karşısında Hz. Yusuf'un direnmesi ve gösterdiği iffet ve hayayı, zina etmek yerine zindana girmeyi tercih edişini anlattı. Hz. Yusuf'un iffetine ve temizliğine delil olarak bu yeter.

KELİMELERİN İZAHI

وراودته : Onu arzuladı. مراودة işve ve cilve ile istemek demektir. راد fiilinden alınmıştır. Bir kimse gelip gittiğinde راد denilir. Muzârii يرود dir. Bu kökten alınarak, otlak aramaya gönderilen adama رائد denilir. Erkek kadınla yatmak istediğinde "راودها عن نفسها", kadın erkekle yatmak istediğinde راودته عن نفسه denir.

هيت : Gel. Heyte, "gel" manasına isim fiildir.

مثواي : Mesvâye, "ikametim" demektir. Sevâ, yerleşip ikamet etmek manâsınadır.

هَمَّتْ : Niyet etti. Hemm, azmetmek ve kastetmek manasına gelir. وهمت كل أمة برسولهم ليأخذوه Her ümmet, kendi peygamberini yakalamaya azmetmişti."[25] Hemm, yapmaya azmetmeden hatırdan ve akıldan geçirmek manasına da gelir. Şâir şöyle der:

همـمت بهم من بثينة لَوْ بدأ شفيت غليلات الهوى من فؤاديا

Büseyne'ye sahip olma aklımdan geçti. Eğer bu düşünce açığa çıksaydı kalbimdeki aşk ateşini söndürürdüm.[26] Aziz'in karısının niyeti kesin bir niyetti. Yusuf'un niyeti, ise sadece bir akıldan geçme idi.

السوء : Sû'; kötülük, hoşa gitmeyen, çirkin şey demektir.

الفحشاء : Fahşâ, son derece çirkin şey. Bundan maksat zinadır.

قدت : Yırttı. القد yarmak, kesmek demektir. Çoğunlukla, uzunluğuna yarma ve kesmede kullanılır. القط ise, enine kesmede kullanılır.

الفيا : Buldular.

كيدكن : Keydekunne, sizin tuzağınız. Keyd, hile ve tuzak demektir.

الخاطئين : Hâtıîn, kasten günah işleyenler. Asmaî şöyle der: Bir kimse kasten günah işlediğinde خطئ الرجل denir. İsm-i fâili, خاطئ dur. Kasıtsız olarak günah işlediğinde اخطأ denir. Muzârii يخطئ dur.[27]

شغفها حباً : Yusuf'un aşkı onun kalbine işlemiş. Zeccâc şöyle der: Şeğaf, kalpteki siyah nokta.

اصب : Meylederim. Bir kimse eğlenceye meylettiği zaman صبا إلى اللهو denir.

---

25 Mü'min sûresi, 40/5.
26 Kurtubî, 9/166.
27 İbn Kuteybe, Garîbu'l-Kur'ân, 215.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

23. وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murad almak istedi. Kuyuya atılma ve kölelikten sonra bu, üçüncü musibettir. Mürâvede, işve ve cilve ile istemektir. Bu, hilekârın tatlı konuşarak kur yapmasına benzer. Yani: Yusuf'un evinde bulunduğu Aziz'in karısı onun, kendisiyle ilişkide bulunmasını istedi. Onu, işve ve cilve ile, kendisiyle ilişki kurmaya çağırdı ve onu elde etmek için her yola başvurdu. وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ Evin kapılarını kendisi ve Yusuf üzerine iyice kilitledi. Kurtubî şöyle der: Yedi kapı vardı. Hepsini kilitledi. Sonra onu kendisine çağırdı.[28] وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ Haydi, çabucak yatağa gel, korkulacak bir şey yok" dedi. Ebû Hayyân: "Ona, çabucak kendisine gelmesini emretti" der.[29] قَالَ مَعَاذَ اللهِ Yusuf, "Kötü fiil işlemekten Allah'a sığınırım" dedi. Ebussuûd şöyle der: Bu ifade o fiilin korkunç çirkin bir fiil olduğuna ve ondan kurtulmak için Allah'a sığınmak gerektiğine işarettir. Allah Yusuf (a.s.)'a o fiilin son derece kötü ve çirkin bir fiil olduğuna dair apaçık delil gösterdiği için Yusuf (a.s.) O'na sığındı.[30] إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ Şüphesiz senin kocan benim efendimdir, bana lütuf ve ikramda bulunan Aziz'dir. Namusuna hainlik ederek ona nasıl kötülük ederim. إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ Kuşkusuz, zalimler istediklerini elde edemezler. İyiliğe karşılık kötülük eden hainler de o zalimlerdendir. Yüce Allah bundan sonra Aziz'in karısının, Hz. Yusuf'u tuzağına düşürmeye çalıştığını ve onu elde etmek için bütün teşvik yollarına başvurduğunu açıklar. Eğer Yüce Allah Yusuf (a.s.)'u onun tuzağından korumasaydı o mutlaka helâk olacaktı.

24. وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ Kadın Hz. Yusuf'la birleşmeye kesin olarak ve azimle karar verdi. Öyle ki bu çirkin fiili yapmaktan kimse kendisini alıkoyamıyacaktı. Hz. Yusuf'u kendi isteğine zorla boyun eğdirmeye girişti. Kapıları iyice kilitleyip ona "çabucak gel" teklifinde bulundu da Hz. Yusuf süratle kapıya koştu. وَهَمَّ بِهَا[iv] aratılış gereği, Hz. Yusuf'un nefsi ona meyletti. Kadın ona teklif edince, azim ve kasıt olmaksızın ona yaklaşmayı aklından geçirdi. Bu iki niyet arasında büyük bir fark vardır.[31] Fahreddin Râzî der ki: Hemm, bir şeyin akla gelmesi veya insan fıtratının ona meyletmesidir. Bu, yazın oruç tutan kimseye benzer ki, o kimse soğuk suyu görür. Nefsi onu suya meyletmeye ve içmeye zorlar. Fakat dini onu bundan korur.[32] لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ Bu şartın cevabı mahzuftur. Yani Allah Yusuf'u gözetip korumasaydı, Yusuf onunla cinsî münasebette bulunacak ve içinden geçenleri

28 Kurtubî, 9/163.

29 el-Bahr, 5/293.

30 Ebussuûd, 2/62.

31 Bu, müşâkelet bâbındandır. Müşâkelet, iki kelimenin lafızlarının bir olup manalarının farklı olmasıdır. Aziz'in karısının niyeti, azme ve kasta dayanan bir niyet idi. Hz. Yusuf'un niyeti ise, sadece bir akıldan geçirme idi.

32 Fahreddin Râzî, 18/119.

yapacaktı. Fakat Allah, yardımı ve desteği ile onun iffetini korudu. Dolayısıyle Yusuf aslâ bir şey yapmadı. Ebû Hayyân şöyle der: Bazı kimseler fasıklardan birine dahi nispet edilmesi uygun olmayan bir davranışı Yusuf'a nisbet etmişlerdir. Benim kanaatime göre, Yusuf (a.s.) kesinlikle bu işe niyet bile etmemiştir. Bilakis, delili görme olayının varlığı, böyle bir niyetin olmadığını ifade eder. Nitekim Araplar "قارفت الذنب لو لا ان عصمك الله Allah seni korumamış olsaydı, günah işlemiştin", ve "انت ظالم ان فعلت Eğer bunu yaparsen sen zalimsin" derler. Bu son ifadenin takdiri şöyledir: لو لا ان رای برهان ربه لهم بها ولكنه فعلت فانت ظالم Âyetin takdiri de şöyledir: وجد رؤية البرهان فانتفى الهم Eğer Rabbinin delili olmasaydı Yusuf o kadına yaklaşmaya niyet edecekti. Fakat o, delili görünce böyle bir niyet meydana gelmedi. Selefin söylediklerine gelince, onlardan herhangi birisinin böyle bir şeyi söylemeyeceğine inanıyoruz. Çünkü bu sözler birbiriyle çelişen yalan sözler olup, bırakın iffetli kimseleri bazı din mensubu fâsıkları dahi yaralayıcı niteliktedir.[33] Ebussuûd şöyle der: Yusuf'un o kadına yaklaşma niyeti, insanın yaratılışı gereği ona tabiî bir meyil manasınadır. Yoksa Yusuf, serbest iradesiyle kadına yaklaşmaya niyet etmiş değildir. Onun daha önce geçen, bu işe karşı tam bir isteksizliğini ve nefretini gösteren ve zalimleri iflah etmeyeceğine dair hükmünü ifâde eden Allah'a sığınmasına baksanıza. Onun bu ifadesi, böyle bir şeye niyet etmesinin mümkün olmadığını gösteren sağlam bir kayıttan başka bir şey değildir. "Nefsi kabardı ve bu işi yapmaya teşebbüs etti" şeklindeki sözler ise, işiten kulakların kabul etmediği, akıl ve idraklerin reddettiği hurâfe ve batıl sözlerdir.[34] كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ Kötü ve günah şeyleri, son derece çirkin olan zinayı ondan uzak tutmak için, fitneye teşvik eden ve sürükleyen karşısında iffetini koruduk. Bu, Hz. Yusuf'un böyle bir günaha niyet etmediğine dair apaçık ve kesin bir delildir. Eğer onların iddia ettiği gibi olsaydı şöyle derdi: "لنصرفه عن السوء والفحشاء Onu günahtan ve zinadan çevirmek için...". "... لنصرف عنه ondan çevirmek için..." ifadesi bunun, Yusuf'un iradesi dışında bir şey olduğunu ve Allah'ın ona lütfettiği "iffet" ve "ismet (korunmuşluk)" vasfı gereğince, bu işi Yusuf'tan uzak tuttuğunu gösterir. إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ Çünkü o, Allah'ın kendisine itaata tahsis ettiği, vahyi ve risaleti için seçtiği kimselerdendir. Dolayısıyle, şeytanın onları aldatması mümkün değildir...

Bundan sonra Yüce Allah, kadın hayvanî duygular içerisinde kapıya doğru koşarken, kocasının gelmesiyle ortaya çıkan garip sürprizden bahseder.

25. وَاسْتَبَقَا الْبَابَ Yusuf kaçıp kurtulmak, kadın da onu yakalamak maksadıyle sarayın kapısına doğru koştular. وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ Kadın, Yusuf'un elbisesini arkadan yırttı. Çünkü kadın onun arkasından koşuyordu. Onu çekerek gömleğini yırttı. وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ Sarayın kapısında ansızın Aziz'i gördüler. Aziz, saraya geliş

33 el-Bahr, 5/295.
34 Ebussuûd, 2/63.

saatlerinin dışında gelmişti. İblis'in maharetine benzer, üstün bir maharetle durum değişti. Zalim mazlûm oldu, suçsuz ise zanlı oldu. قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلاَّ أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Kadın kocasına dedi ki: Ailene kötülük etmek isteyenin cezası, hapis veya elem verici, can yakıcı bir sopa atmaktan başka bir şey değildir.

26. قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي Yusuf kadını yalanlıyarak dedi ki: Zina etmeye beni çağıran odur. Ben ona kötülük yapmak istemiş değilim. وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا Kadının akrabasından biri bu olayda hakemlik etti. İbn Abbas der ki: Bu hakem, kadının dayısının oğlu olup beşikteki bir çocuktu. Allah onu konuşturdu.[35] Ebû Hayyân şöyle der: Hakemin, kadının ailesinden olması, onun aleyhindeki delili daha etkili kılar, Yusuf'un suçsuz olduğunu daha iyi gösterir ve sanıklık durumunu daha iyi ortadan kaldırır.[36] إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylüyor, Yusuf yalancıdır.

27. وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancıdır, Yusuf doğrudur. Çünkü, eğer Yusuf kaçtığı halde kadın onu yakalamak istemişse, mantıka uygun olan elbisenin arkadan yırtılmasıdır.

28. فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ Kadının kocası elbisenin arkadan yırtıldığını görünce قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ "Ey kadınlar! Bu iş sizin hile ve tuzaklarınızdandır" Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür" dedi. Bu cümle, önceki cümlenin tekididir. Yani, "Ey kadınlar topluluğu! Yaptığınız işlerden kurtulmak için kurduğunuz tuzak ve hileler, büyük bir şeydir.

29. يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا Ey Yusuf! Bu işi gizli tut, kimseye söyleme. Merhum Seyyit Kutub şöyle der (Allah ondan razı olsun): Burada, Câhilî toplumdaki yüksek tabakanın bir durumu ortaya çıkmaktadır. O da cinsî rezillikler karşısındaki gevşeklik ve onu toplumdan gizleme eğilimidir. Çünkü Aziz, suçsuz Yusuf'a dönerek ona olayı gizlemesini ve kimseye açmamasını emrediyor. Sonra da kendisine ihanet eden eşine, damarlardaki kanı tahrik edecek bu olay karşısında yumuşak bir üslupla hitap ediyor ve, وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ "Bu çirkin günahtan tevbe et, af dile" diyor. Sanki zahiri kurtarmak için önemli olan buymuş gibi, böyle hareket ediyor.[37] إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ Şüphesiz seni, kasten günah işlemek isteyenlerden oldun. Bu durum, Aziz'in namusunu az kıskandığını gösterir. Çünkü kendisini aldatmak ve yatağını günahla kirletmek isteyen karısına ceza vermedi. İbn Kesîr şöyle der: Kadının kocası yumuşak huylu birisiydi. Veya Aziz karısını mazur gördü. Çünkü karısı, sabredemiyeceği bir şeyle karşı karşıya kalmıştı.[38]

---

35 Taberî, 12/193.
36 el-Bahr, 5/297.
37 Fî Zılâli'l-Kur'ân, 12/216.
38 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/247.

30. وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ Mısır şehrindeki bir grup kadın dedi ki: "Aziz'in karısı kölesine aşık olmuş". Rivayete göre bunlar beş kadındı: Aziz'in sâkisinin (içki sunucu) karısı, muhafızın karısı, fırıncının karısı, seyisin karısı ve hapishane müdürünün karısı. İbn Abbas ve diğerleri böyle söylemiştir. Açık olan şu ki, bu olay şehirde yayıldı ve kadınlar bu olayı konuşmaya başladılar. امْرَأَةُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ Ve: "Mısır azizi'nin karısı kölesiyle zina etmek istiyor. Onu elde etmek için çeşitli hile ve vesilelere başvuruyor" dediler. Ebû Hayyân şöyle der: "Aziz'in karısı" diye açıklamaları, aşırı derecede kınama ifade eder. Çünkü insanlar, makam sahibi kişilere dair haberleri dinlemeye daha eğilimlidirler. Kadınların bunu, "تراود istiyor" lafzıyla ifade etmeleri, bu durumun, kadının karakteri haline geldiğini ve onun sürekli olarak hile ile Yusuf'u elde etmek isteğini gösterir. Çünkü geniş zaman fiili, süreklilik ve yenilenme ifade eder.[39] قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا Onun sevgisi, kalbinin zarına kadar ulaşmış ve onu yararak kalbe girmiştir. إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Şüphesiz biz onun, Yusuf'a olan aşkından dolayı doğru yoldan açık bir şekilde saptığı inancındayız.

31. فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ Aziz'in karısı, dedikodularını duyunca onları saraya çağırdı. Kadınların dedikodusu gizli olduğu için, yaptıkları işe, tuzak manasına gelen "mekr" denildi. Bu, hilekârın, tuzağını gizlice kurmasına benzer. أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ Aziz'in karısı adam göndererek o kadınları bir ziyafet için evine çağırdı. Tefsirciler şöyle der: Beşi yukarda adları geçenler olmak üzere ileri gelen kırk kadını davet etti. وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً Onlar için, yaslanacakları yastıklar ve oturacakları minderler hazırladı.[40] وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا Bu sözde hazif vardır. Yani, o hanımlara yemek ve çeşitli meyveler sundu. Sonra onların herbirine meyveyi kesecekleri bir bıçak verdi. وَقَالَتْ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ Kadınlar, ellerinde bıçaklarla meyveleri soymakla meşgulken Yusuf'a: Onların huzuruna çık" dedi. Yusuf, onların arasından geçinceye kadar farkına varamadılar. فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ Kadınlar Yusuf'u görünce onun büyüklüğünü anladılar ve onu yücelttiler. Güzelliği karşısında şaşıp kalarak dehşete düştüler. وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ Bu, ansızın gelen aşırı şaşkınlıktan dolayı, bıçaklarla ellerini kestiler. وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ Dediler ki: Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. Bunun gibilerini yaratabilme

39 el-Bahr, 5/301.

40 Merhum şehit Seyyid Kutub (r.a.) şöyle der: Aziz'in karısı, sarayda hanımlar için bir ziyafet hazırladı. Buradan anlıyoruz ki, onlar yüksek tabakaya mensup kimselerin karıları idi. Zira onlar, saraylarda ziyafetlere çağrılanlar ve nazikçe hataları kendilerine bildirilen kimselerdir. Anlaşılıyor ki onlar, yastık ve koltuklara dayanarak yemek yiyorlardı. Bu koltukları onlara Aziz'in karısı hazırlamış ve herbirine yemekte kullanacakları birer bıçak vermişti. Buradan saray halkının maddi refah ve medeniyet seviyesi anlaşılabilir. Onlar et kesmek veya meyva soymakla meşgul iken, Aziz'in karısı ansızın Yusuf'u onlara gösterdi. Kadınlar onu görünce, güzelliği karşısında şaşıp kaldılar, dehşete kapıldılar ve bıçaklarla ellerini kestiler (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 12/232).

hususunda O'nun azameti yücedir. مَا هَذَا بَشَرًا Bu, insan değildir. إِنْ هَذَا إِلاَّ مَلَكٌ كَرِيمٌ Bu, bir melekten başkası değildir. Çünkü bu üstün güzelik ve yakışıklılık, hemen hemen insan cinsinde bulunmayan şeylerdendir.

32. قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ İşte bu anda, Aziz'in karısı, Yusuf'a karşı kalbindeki sevgiyi açıkladı. Çünkü o, kadınlara karşı zafer kazandığını anladı ve muzaffer bir kimsenin edasıyla şöyle dedi: İşte gördüğünüz bu şahıs, kendisini sevdiğim için beni kınadığınız o Kenanlı köledir. Onun karşısında düştüğünüz hayret, dehşet ve meftunluğa bakınız! وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ Ben ona olan arzuma ulaşmak ve cinsel arzumu onunla tatmin etmek istedim. Fakat o bundan şiddetle sakındı ve buna aslâ yanaşmadı. Zemahşerî şöyle der: İsti'sâm mastarı, mübâlağa ifade eden bir kalıptır. Yusuf (a.s.)'un aşırı derecede sakındığını ve şiddetli bir şekilde korunduğunu gösterir.[41] وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ Eğer bana itaat etmezse, zindana atılmak suretiyle mutlaka cezalandırılacak ve mutlaka horlanan zelillerden olacaktır. Kurtubî şöyle der: Aziz'in karısı, Yusuf (a.s.) ile birlikte olmayı tekrar kadınların huzurunda istedi ve hayâ perdesini yırttı. Kabul etmediği takdirde, onu zindana atmakla tehdit etti. Artık ne bir kınamadan ne de bir dedikodudan korkuyordu. Halbuki ilk önce mesele, kendi aralarında bir sır iken, artık böyle değildi.[42]

33. قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ Hz. Yusuf, (a.s.)'ı Rabbine sığındı ve yalvarıp yakararak O'na dua etmeye başladı: Şöyle dedi: Ey Rabbim! Bana göre zindana atılmak, zina etmekten daha iyi ve daha hoştur. Âyette fiil, orda bulunan bütün kadınlara isnat edilmiştir. Çünkü onların hepsi, açıktan veya işâret yoluyla bu çağrıya ortaktırlar. Bir görüşe göre, Aziz'in karısı Yusuf (a.s.) tehdit edince diğerleri ona nasihatta bulunup kadının emrine itaat etmesinin iyi olacağını söylemişler ve kendisini zindana atmaktan onu nehyetmişlerdir. وَإِلاَّ تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ Eğer onların kötülüğünü benden savmaz ve beni onlardan korumazsan, أَصْبُ إِلَيْهِنَّ Ben, insan oluşum hasebiyle, onların isteklerini yerine getirmeye meylederim. وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ Ve onların beni çağırdığı o çirkin fiilden dolayı câhillerden olurum. Bu, peygamberlerin ve sâlih kişilerin yaptığı gibi, yalvarma ve Allah'tan yardım isteme yoluyla oldu.

34. فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ Allah Yusuf (a.s.)'un duasını kabul ederek onu onların tuzağından kurtardı ve onun iffet ve namusunu korudu. إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ O, kendisine sığınanların duasını kabul eden, onların hallerini ve içlerindeki niyetlerini bilendir. İşte böylece Yusuf, Allah'ın lütfu ve gözetimiyle üçüncü imtihanını da verdi.

41 el-Keşşâf, 2/467.
42 Kurtubî, 9/178.

35. ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ Bu, dördüncü imtihanın başlangıcıdır. Bu imtihan, Yusuf (a.s.)'un hayatındaki şiddetli imtihanların sonuncusu olup zindan imtihanıdır. Bundan sonrakilerin hepsi basittir. Yani: Yusuf'un suçsuzluğu kesin delillerle ortaya çıktıktan sonra Aziz, yakınları ve istişare ettiği kimseler onun süresiz olarak hapse atılmasını uygun gördüler. Rivayete göre Yusuf (a.s.) Aziz'in karısının isteklerini yerine getirmeyip de kadın ondan ümidini kesince başka bir yoldan çare aradı ve kocasına şöyle dedi: "Bu İbrânî köle beni halk içinde rezil etti. Onlara, benim kendisinden murat almak istediğimi söylüyor. Ben bu konuda mazeretimi açıklayamıyorum. Ya bana izin verirsin, çıkar halka mazeretimi açıklarım veya onu hapse atarsın." İşte o zaman Yusuf'u zindana atmak, Aziz'in aklına geldi. İbn Abbas şöyle der: Aziz'in emriyle Hz. Yusuf bir eşeğe bindirildi. Mısır çarşılarında davullar çalınarak şöyle seslenildi: İbranî Yusuf, hanımefendisinin namusuna göz dikti. Cezası, zindana atılmaktır. Ebû Salih şöyle der: İbn Abbas bu hadisi her anlattıkça ağlardı.[43]

36. وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ Yusuf zindana atıldı. Tesadüfen o sırada kralın özel hizmetçilerinden iki kişi de hapse atılmıştı. Bunlardan birisi kralın ekmekçisi, diğeri sâkîsi idi. Kralı zehirlemek istemekle itham edildiler ve hapse atıldılar. قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا Sâkî dedi ki: Ben rüyamda, üzüm sıktığımı gördüm. Üzüm şarap oluyor ve onu krala sunuyorum. وَقَالَ الآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ Ekmekçi de dedi ki: Ben de rüyamda, başımda içinde ekmek bulunan bir tabak taşıdığımı gördüm. Kuş da bu ekmekten yiyordu. نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ Gördüklerimizin tabirini bize bildir. Şüphesiz biz seni, rüyayı iyi tabir edenlerden görüyoruz. Bunlar, Hz. Yusuf'un iyi rüya tabir ettiğini öğrenince, rüyalarını ona anlattılar.

37. قَالَ لا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلاَّ نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا Yusuf (a.s.) dedi ki: Size ne çeşit yemek gelirse, o size gelmeden önce ben onun hakikatini, mahiyetini ve nasıl olduğunu size açıklarım.

Hz. Yusuf, onları imana davet için zemin hazırlamak maksadıyla mucizelerini onlara bildirdi. Gayıbları bilmesi de bu mucizelerdendir. Beyzâvî şöyle der: Hz. Yusuf, onların sordukları soruya cevap vermeden önce onları Allah'ın birliğine çağırmak ve dosdoğru dine iletmek istedi. Nitekim bu metod, doğru yola iletme ve irşat etme hususunda Peygamberlerin metodudur. Dine davet ve rüya tabiri hususunda doğruluğunu onlara göstermek için, önce gayıptan haber verme mucizesini zikretti.[44] ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي Bu, gayıptan haber verme ne kehânet, ne de müneccimliktir. O ancak, Allah'tan gelen bir ilhâm ve vahiyle olmaktadır. إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ Bu ilmi Rabbim sadece bana verdi. Çünkü ben peygamberim.

43 el-Bahru'l-muhît, 5/307.
44 Beyzâvî, 264.

Allah'a inanmayan müşrik bir kavmin dinini bıraktım. وَهُمْ بِالآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ Onlar kıyamet gününü inkâr ediyorlar. Hz. Yusuf iki esasa dikkat çekti. Bunlar, Allah'a ve ahirete imandır. Çünkü bunlar iman rükünlerinin en büyüğüdür. Bu cümlede, manayı kuvvetlendirmek için هم zamiri tekrar edilmiştir.

38. وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ Ben, babalarım İbrahim, İshak ve Yakup peygamberlerin dinine uydum. Müşriklerin ve sapıkların dinine uymadım. Bundan maksat, kendisinin, peygamberlerden biri olduğunu açıklamaktır. Kendisini dinlemeye daha çok rağbet etsinler ve sözüne daha çok güvensinler diye böyle konuştu. مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللهِ مِنْ شَيْءٍ Biz peygamberler zümresine, herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmak yakışmaz. Çünkü Allah bizi bu göreve seçti ve bize nimetini ihsan etti. ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ İşte bu iman ve Allah'ın birliğini kabul etmek, Allah'ın bize lütfundandır. Çünkü O bizi risaletle şereflendirdi. Bu, insanlar için de bir lütuftur. Çünkü onların doğru yolu bulmaları ve oraya irşat edilmeleri için peygamberler gönderilmiştir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَشْكُرُونَ Fakat insanların çoğu, Allah'ın kendilerine verdiği nimete şükretmezler ve başkalarını Allah'a ortak koşarlar... Yusuf (a.s.), mensup olduğu, peygamberlerin dini olan hanîf dinini anlatıp o iki gencin kavminin mensup olduğu putperestlik dininin batıl olduğuna nazikçe güzel bir delil getirerek şöyle dedi.

39. يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ Ey zindan arkadaşlarım! Putlar gibi, hiçbir menfaat ve zarar veremeyen ve kendilerine dua edenlerin duasını yerine getiremeyen birçok ilah mı daha iyidir, yoksa tek olan, azamet ve yücelikte eşsiz olan Allah'a ibadet mi daha iyidir?!

40. مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلاَّ أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ Ey kavim! Allah'ı bırakıp da ibadet ettiğiniz şeyler, ilah adını verdiğiniz boş isimlerdir. Onların ne güçleri, ne de kudretleri vardır. Çünkü onlar, cansız varlıklardır. مَا أَنزَلَ اللهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ Allah, onlara ibadet hususunda size herhangi bir delil veya hüccet göndermemiştir. إِنْ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلَّهِ İbadet ve din hususunda hüküm sadece âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ إِيَّاهُ Yüce Allah sadece kendisine ibadet edilmesini emretti. Çünkü azamet ve yücelik sahibinden başka hiçkimse ibadete layık değildir. ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ Sadece Allah'a ibadet etmekten ibâret olan ve sizi kendisine çağırdığım o şey, hiç eğriliği olmayan dosdoğru dindir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu Allah'ın büyüklüğünü bilmezler de kendilerine zarar veremeyen ve menfaat sağlayamayan şeylere taparlar. Yusuf (a.s.) onları davet ve delille susturmak hususunda derece derece ilerledi. Önce onlara, bir olan Allah'a inanmanın, bir kaç ilah edinmeye tercih edileceğini açıkladı. Sonra onların ilah ismini verdikleri ve Allah'ı bırakarak taptıkları şeylerin ilahlığa ve ibâdete layık olmadıklarına delil getirdi. Sonra da gerçek ve dosdoğru dinin ne olduğunu açıkladı ki, bu da bir ve

tek olan, kendisi hiçkimseye muhtaç olmayıp herkesin kendisine muhtaç olduğu Allah'a ibadettir. İşte bu, Allah'a davet hususunda uygulanan hikmetli bir üsluptur. Zira burada önce hidâyet, irşât, nasihat ve öğüdü anlattı. Sonra da onların rüyalarını yorumlamaya başlayarak şöyle dedi:

41. يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا Ey zindan arkadaşlarım! Rüyasında üzüm sıkıp şarap yaptığını gören zindandan çıkacak ve daha önceki görevine yani efendisine sâkîlik yapmaya dönecektir. وَأَمَّا الآخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ Rüyasında, başında ekmek olduğunu gören diğer arkadaşa gelince, o öldürülecek ve bir ağaca asılacak. Kuşlar, onun başının etinden yiyecek. Tefsirciler der ki: Rivayete göre, Hz. Yusuf onlara bu tabiri anlatınca, rüyalarını inkâr ederek "Biz hiçbir şey görmedik" dediler. Hz. Yusuf da şöyle dedi: قُضِيَ الأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ "İster doğru söyleyin, ister yalan söyleyin. Allah'ın hükmü tamamlandı ve sona erdi. Çaresiz bu olacaktır.

42. وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا Yusuf, kurtulacağına inandığı sâkîye dedi ki: اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ Beni efendinin yanında an ve durumumu ona bildir. Umulur ki o, beni, uğradığım bu zulümden kurtarır. فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ Şeytan, Yusuf'un durumunu krala anlatmayı sâkiye unutturdu. فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ Böylece Yusuf (a.s.) zindanda yedi sene kaldı. Tefsirciler şöyle der: Yusuf, yaratılmışa güvenip ihtiyacını yaratıcıya bildirmekten gafil olduğu için, senelerce zindanda kaldı. Kurtubî şöyle der: Vehb b. Münebbih dedi ki: Eyyûb (a.s.) yedi sene belâda kaldı. Yusuf (a.s.) da, yedi sene zindanda kaldı.[45]

EDEBÎ SANATLAR

1. "صدقت Doğru söyledi" ile "كذبت Yalan söyledi" ve "صادقين Doğrular" ile "كاذبين Yalancılar" arasında edebî sanatlardan tıbâk vardır.

2. "من الخاطئين Hatâ edenlerden". Bu, tağlib bâbındandır. Erkeklere ait çoğul kipi getirilerek, kadınlar da bunun kapsamına alınmıştır.

3. "سمعت بمكرهن Onların tuzaklarını işitti." Gizlilikte dedikodu tuzağa benzediği için, burada "المكر", dedikodu için müsteâr olarak kullanılmıştır.

4. "وقطعن ايديهن Ellerini kestiler" Burada da istiâre vardır. Zira "kesmek" lafzı, "yaralamak" yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. "Ellerini yaraladılar, demektir.

5. "أعصر خمراً Şarap sıkıyorum" Bu da, "itibar-ı mâ yekün (ilerde olacağı itibariyle)" mecâz-ı mürseldir. Yani: "İlerde şarap olacak üzümü sıkıyorum" demektir.

45 Kurtubî, 9/196.

FAYDALI BİLGİLER

Rivayete göre, Hz. Yusuf zindanda iken, Cebrâil (a.s.) onu azarlamak üzere geldi ve şöyle dedi:

- Ey Yusuf! Seni, kardeşlerin tarafından öldürülmekten kim kurtardı?

- Yüce Allah.

- Seni kuyudan kim çıkardı?

- Yüce Allah.

- Seni zinadan kim kurtardı?

- Yüce Allah.

- Kadınların tuzağını senden kim uzaklaştırdı?

- Yüce Allah.

- Peki, nasıl Rabbini bırakıp O'ndan istemedin ve bir yaratılmışa güvendin? Hz. Yusuf Allah'a yönelerek:

- Ey Rabbim! O, hatâ ile söylediğim bir sözdür. Ey İbrahim'in, onun ailesinin ve Yakub'un ilahı! Senden, bana acımanı diliyorum" dedi. Cebrâil (a.s.):

- Senin cezan, zindanda senelerce kalmaktır[46] dedi.

BİR UYARI

Âlimler: "واستبقا الباب Kapıya koştular" âyeti hakkında şöyle derler: Bu, çok manayı az lafızla ifade eden mucize Kur'ân'ın veciz ifâdelerindendir. Bunun normal ifâdesi şöyledir: "Kadın Yusuf'la zina yapmak isteyip de Yusuf kabul etmeyince, ona zorla bu işi yaptırmaya azmetti. Yusuf (a.s.) ondan kaçtı. Her ikisi de kapıya doğru koştular. Kadın onu kendine geri çevirmeye çalışıyor, o ise kadından kaçıyordu" Kur'ân, bütün bunları واستبقا الباب kapıya koştular" şeklindeki bu beliğ ifade ile özetledi.

"هم" KELİMESİNİN YORUMUNDA BAZI TEFSİRCİLERİN SAÇMALIKLARI

Bazı tefsircilerin ayakları kaydı ve kalemleri haktan uzaklaştı. Zira onlar Yusuf (a.s.)'un zina etmeye niyetlendiğini iddia ettiler. همّ ve برهان kelimelerinin tefsirinde bazı tefsir kitapları zayıf İsrailî rivayetlerle hatta hoş olmayan batıl görüşlerle doludur. Bunlardan bazıları,

Yusuf (a.s.)'un, donunun uçkurunu çözdüğünü ve erkeğin hanımının önüne oturduğu gibi o kadının önüne oturduğunu, sonra parmağını ısırmış bir halde

46 Kurtubî, 9/196.

babası Yakub'un suretini gördüğünü ve babasından utandığı için kadını bırakıp kalktığını iddia ettiler. Ve daha ipe sapa gelmez, bir çok zayıf sözler söylediler. Bu çirkin rivayetlerin bazı tefsir kitaplarına nasıl girdiğini ve bazı tefsirlerin bunu nasıl böyle kolay bir şekilde kabul ettiğini bilemiyorum. Büyük âlim Ebussuûd'un da dediği gibi, bunların hepsi hurâfe ve batıl sözlerdir. Kulaklar bunları işitip kabul etmez, akıl ve idrâkler bunları reddeder. Sonra bu tefsirciler Hz. Yusuf'un değerli bir peygamber ve peygamber oğlu olduğunu, "masûm" olmanın, peygamberlerin sıfatlarından olduğunun nasıl farkına varamadılar!? Ey kavmim! Düşünün ve aklınızı kullanın ve bu kitapları, bu tür hurâfelerden ve batıl şeylerden uzak tutun. Çünkü zina, en çirkin suçlardan bir suçtur. Şerefli peygamberlerden bir peygamber o suçu nasıl işler? Size, Hz. Yusuf'un masûm olduğuna dair, sadece Kur'ân-ı Kerîm'den on tane delil getiriyorum:

1. "قال معاذ الله انه ربي احسن مثواي Allah'a sığınırım. Kocanız benim efendimdir. O bana güzel davrandı..." dedi. Bu, onun zinadan şiddetle sakındığını ve kadının karşısında bütün gücü ve azmiyle direndiğini gösterir.

2. واستبقا الباب وقدت قميصه من دبر Kapıya koştular ve kadın onun gömleğini arkadan yırttı" Bu da, kadının kapıları kilitleyip bütün çıkış yollarını kapatmasına rağmen Yusuf'un (a.s.) ondan kaçtığını gösterir.

3. "قال رب السجن احب إلى مما يدعونني إليه Yusuf dedi ki: "Ey Rabbim! Bana zindan bunların benden istediklerinden daha iyidir..." âyeti Yusuf (a.s.)'ın zindana girmeyi zina etmeye tercih ettiğini gösterir.

4. انه من عبادنا المخلصين Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandır." ve آتيناه حكما وعلما Ona hüküm ve ilim verdik" gibi birçok yerde Yüce Allah onu övmüştür. Zina suçunu işlemeye niyet etmiş bir kimse Allah için ihlaslı olur mu?

5. "وشهد شاهد من أهلها Kadının akrabasından bir şahit hakemlik etti." Burada Allah'ın konuşturduğu beşikteki bir çocuk hakemlik ederek kesin bir delille Hz. Yusuf'un (a.s.) masumiyetini göstermiştir.

6. "ولقد روادته عن نفسه فاستعصم Gerçekten ben onu istemiştim. O bundan şiddetle sakındı." Burada Aziz'in karısı Yusuf'un suçsuzluğunu ve iffetini itiraf etmektedir.

7. "فاستجاب له ربه فصرف عنه كيدهن Rabbi onun duasını kabul etti ve onların hilesini ondan uzaklaştırdı..." Burada, kadınların hilesinden kendisini kurtarması için Rabbine dua etmesi onun masumiyetini ifade eder.

8. "ثم بد الهم من بعد ما رأوا الآيات ليسجننه حتى حين Sonra kesin delilleri görmelerine rağmen yine de onu bir zamana kadar zindana atmaları onlara uygun göründü". Bu âyet onun suçsuz olduğuna dâir açık alâmetler ve kesin delillerin ortaya çıktığını ve sırf insanların dedikodusunu ortadan kaldırmak için zindana atıldığını gösterir.

9. "ارجع إلى ربك فاسأله ما بال النسوة اللاتي قطعن ايديهن Efendine dön de ona, "Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?" diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini

çok iyi bilir." Yusuf (a.s.)ın, suçsuz olduğu ortaya çıkmadıkça zindandan çıkmayı kabul etmemesi onun masum olduğunu gösterir.

10. **قالت امرأة العزيز الان حصحص الحق انا راودته عن نفسه وإنه لمن الصادقين** Şimdi hak ortaya çıktı. Ben onun nefsinden (murad almak) istemiştim. O gerçekten doğru söyleyenlerdendir." Bu âyet gerek Aziz'in karısının gerekse ellerini kesmiş olan diğer kadınların Yusuf (a.s.)'ın suçsuzluğunu açıkça itiraf ettiklerini gösterir. İşte bu âyetler onun iffetine ve masumiyetine delil olarak yeter. Allah, gerçeği söyler ve doğru yola iletir.

وَقَالَ
الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ ۖ يَا أَيُّهَا
الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾
قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ ۖ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ
فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ
يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ
إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا ۖ
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوءٍ ۚ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي
لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾

وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِيْ ۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيْ ۗ اِنَّ
رَبِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِيْ بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْسِيْ ۚ فَلَمَّا كَلَّمَهٗ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِيْنٌ اَمِيْنٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْنِيْ عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِ ۚ اِنِّيْ حَفِيْظٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذٰلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ فِي الْاَرْضِ ۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ ۗ نُصِيْبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَّشَآءُ وَلَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٦﴾ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ
خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ۚ ﴿٥٧﴾ وَجَآءَ اِخْوَةُ يُوْسُفَ
فَدَخَلُوْا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُوْنِيْ بِاَخٍ لَّكُمْ مِّنْ اَبِيْكُمْ ۚ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّيْٓ
اُوْفِي الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ﴿٥٩﴾ فَاِنْ لَّمْ تَاْتُوْنِيْ بِهٖ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِيْ وَلَا تَقْرَبُوْنِ ﴿٦٠﴾ قَالُوْا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ
وَاِنَّا لَفٰعِلُوْنَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوْا بِضَاعَتَهُمْ
فِيْ رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُوْنَهَآ اِذَا انْقَلَبُوْٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُوْنَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَبِيْهِمْ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَآ اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴿٦٣﴾
قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيْهِ مِنْ قَبْلُ ۗ
فَاللّٰهُ خَيْرٌ حٰفِظًا ۖ وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوْا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ۗ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا
مَا نَبْغِيْ ۗ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ۗ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ

مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهٖٓ إِلَّآ أَنْ يُّحَاطَ بِكُمْ ۖ
فَلَمَّآ ءَاتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ۖ
وَمَآ أُغْنِي عَنكُم مِّنَ اللّٰهِ مِن شَيْءٍ ۖ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ ۖ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُم
مِّنَ اللّٰهِ مِن شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰىهَا ۚ وَإِنَّهُۥ
لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَٰهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٦٨﴾

43. Kral dedi ki: "Ben rüyada yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğer yedi kuru başak gördüm. Ey ileri gelenler eğer rüya tabir ediyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız."

44. Rüya tabircileri dediler ki: Bunlar karışık, yalancı düşlerdir. Biz böyle yalancı rüyaların tabirini bilmeyiz.

45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra Yusuf'u hatırlayarak dedi ki: "Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen gönderin."

46. "Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! Yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğer kuru (yedi başak) hakkında bize tabir yap. Ümit ederim ki, insanlara dönerim, belki onlar da doğruyu öğrenirler."

47. Yusuf dedi ki: "Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz, sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar dışında biçtiklerinizi başağında bırakınız.

48. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.

49. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir yıl

gelecek ki, o yıl insanlar bol yağmura kavuşacaklar ve o yıl meyve sıkacaklar."

50. Kral dedi ki: "Onu bana getirin!" Elçi, Yusuf'a geldiği zaman, Yusuf "Efendine dön de ona, "Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?" diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir" dedi.

51. Kral dedi ki: "Yusuf'un nefsinden murad almak istediğiniz zaman derdiniz neydi?" Kadınlar "Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik" dediler. Aziz'in kansı da dedi ki: "Şimdi hak meydana çıktı. Ben onun nefsinden murad almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."

52. (Yusuf dedi ki): "Bunu, Aziz'in yokluğunda ona hâinlik etmediğimi ve Allah'ın hâinlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını herkesin bilmesi için yaptım.

53. Bununla beraber nefsimi temize çıkaramam. Çünkü Rabbim'in acıyıp koruduğu hariç, nefis aşırı şekilde kötülüğü emredicidir. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek merhamet edendir."

54. Kral dedi ki: "Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim." Onunla konuşunca, dedi ki: "Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin."

55. Yusuf "Beni bu yerin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi koruyan ve pek iyi bilenim" dedi.

56. Ve böylece Yusuf'u orada dilediği yerde konaklamak üzere o yere yerleştirdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zâyi etmeyiz.

57. İman edip de sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.

58. Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, Yusuf onları tanıdı, onlar ise onu tanımıyorlardı.

59. (Yusuf) onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum ve misâfir ağırlayanların en iyisiyim.

60. Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek erzak yoktur, bana hiç yaklaşmayın!"

61. Dediler ki: "Onu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız."

62. Yusuf adamlarına dedi ki: "Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki yine geri gelirler."

63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız! Ölçek bize yasaklandı. Kardeşimizi bizimle beraber gönder de ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız."

64. Yakup dedi ki: "Daha önce kardeşi hakkında size ne gibi bir güven duyduysam, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! Allah en iyi koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir."

65. Eşyalarını açtıklarında sermâyelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: "Ey babamız daha ne istiyoruz. İşte sermâyemiz de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Bu, (melik için) az bir ölçüdür."

66. Yakup dedi ki: "Etrafınızın kuşatılması hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dâir Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!" Ona teminatlarını verdiklerinde dedi ki: "Söylediklerinize Allah şahittir."

67. Sonra şöyle dedi: "Ey oğullarım! Hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Çünkü hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na dayandım. Dayananlar yalnız O'na tevekkül etsinler."

68. Babalarının kendilerine emrettiği yerden girdiler. Fakat bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı, ancak bu tedbir, Yakub'un nefsindeki bir dileği yerine getirmiş oldu. Şüphesiz o ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah Hz. Yusuf'u rahatlatmak ve onu zindandan çıkarmak istediğinde, Mısır kralı kendisini dehşete düşüren garip bir rüya gördü. Bunun üzerine sihirbazları, kâhinleri ve müneccimleri toplayarak gördüğü rüyayı onlara anlattı ve rüyanın yorumunu istedi. Yüce Allah onların hepsini rüyayı tabir etmekten âciz kıldı ki bu olay Yusuf'un zindandan kurtulmasına sebep olsun.

KELİMELERİN İZAHI

عجاف : İcâf; sıska, zayıf. Bu kelime **اعجف** in çoğuludur. Müennesi **عجفاء** şeklindedir.

تعبرون : Yorumlarsınız. Tabîr, uykuda görülen rüyanın yorumunu bilmek demektir.

اضغاث : Adğâs, ضغث kelimesinin çoğuludur. Dığs, yaşı ve kurusu birbirine karışmış ot demeti demektir.

احلام : Ahlâm, "uyuyanın gördüğü şey" manasına gelen حُلْم ün çoğuludur. Buna göre, "اضغاث احلام"ın manası, hak ile batılın birbirine karıştığı, karışık rüyalardır.

ادّكر : Daha önce unutmuşken hatırladı.

دأبا : Deeb, bir şeye devam etmek, demektir. Bir kimse işine devam ettiğinde, دأب على عمله denir. Böyle kimseye "dâib" denir.

تحصنون : Biriktirip saklıyorsunuz.

حصحص : Ortaya çıktı.

مكين : Mekîn, yüksek mevki sahibi.

رحالهم : Rihâl, رَحْل in çoğuludur. رحل Bineğin sırtında biniciye ait olan veya diğer eşya manasınadır.

نمير : Yemek getiririz.

يحاط بكم : Hepiniz helâk olursunuz.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

43. وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ Mısır kralı dedi ki: Ben rüyamda, kuru bir nehirden çıkan yedi semiz sığır gördüm. Bunların arkasında son derece zayıf yedi sığır vardı. Zayıf olanlar semiz olanları yuttu. وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ Ayrıca, daneleri teşekkül etmiş yedi yeşil başak ve yedi de biçilmiş kuru başak gördüm. Kurular, yeşillerin üzerine eğildi ve onları yedi. Bu bölüm, rüyanın devamıdır. يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ Ey, benim ileri gelen adamlarım ve arkadaşlarım! Bu rüyanın tabirini bana anlatın. إِنْ كُنتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ Eğer siz rüyayı iyi tabir ediyor ve maksadını biliyorsanız.

44. قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ Rüya tabircileri: "Bu, hakikatı olmayan, karmakarışık yalancı bir rüyadır" dediler. Dahhâk: "Yalancı rüyalardır" diye tefsir eder. وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ Biz, bu tür yalancı rüyaların tabirini bilmeyiz.[47]

45. وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ Zindandan kurtulan sâkî, uzun bir süre sonra, daha önce Yusuf'la aralarında geçen rüya meselesini hatırladı ve dedi ki: أَنَا أُنَبِّئُكُمْ

47 Bir görüşe göre mana şöyledir: Biz mutlak olarak, rüya tabirini bilmeyiz.

بِتَـأْوِيلِهِ Ben, rüyaların tabirini bilen birisinden, bu rüyanın yorumunu öğrenip size bildireceğim. فَأَرْسِلُونِي Bu rüyanın tabirini size getirebilmem için beni ona gönderin. Krala saygı ifade eden sözlerle hitap etti. İbn Abbas şöyle der: Zindan şehir içinde değildi. Bundan dolayı beni "gönderin" dedi.[48]

46. يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! Bu sözde hazif vardır. Sözün gelişi bunu göstermektedir. Takdiri şöyledir: O sâkîyi gönderdiler. Zindana gitti ve Yusuf'un yanına girdi. Ona: "Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi!" dedi. Daha önce zindanda gördüğü rüyayı, Hz. Yusuf'un doğru olarak tabir ettiğini denemiş olduğu için ona, "الصدّيق doğru sözlü" dedi. Sıddîk, sıdk kelimesinden türetilmiş mübâlağa kipidir. أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ Yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek ile, yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan başaklar hakkında bize tabir et. Yani, bu garip rüyanın yorumunu bize bildir. لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ Kral ve arkadaşlarına dönüp onlara bu tabiri anlatayım da senin ilmini ve üstünlüğünü bilsinler ve seni bu belâdan kurtarsınlar. İmam Fahreddin Râzî şöyle der: Sâki, لعلي ارجع إلى الناس ümit ederim ki insanlara (isabetli bir yorumla) dönerim, ifadesini şunun için kullandı: Şâki, diğer tabircilerin bu soruya cevap vermekten âciz kaldıklarını gördüğü için, Yusuf'un da bundan âciz kalmasından korktu. Bundan dolayı "لعلي ümit ederim ki..." dedi.[49]

47. قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا Hz. Yusuf dedi ki: Yedi sene, sürekli olarak ciddiyetle ve azimle ekin ekeceksiniz. فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ Kurtlanmaması için, biçtiklerinizi başakları içinde bırakın إِلاَّ قَلِيلا مِمَّا تَأْكُلُونَ Ancak, yemek istediğiniz az bir miktarı döverek ufalayın, diğerlerini başaklarında bırakın

48. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ Bu bolluk yıllarından sonra yedi kurak yıl gelecek ki, bu yıllarda insanlar şiddetli kıtlık ve sıkıntı çekecekler. يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ Bolluk günlerinde biriktirdiğiniz şeyleri o kıtlık yıllarında yiyeceksiniz. إِلاَّ قَلِيلا مِمَّا تُحْصِنُونَ Ancak tohumluk olarak biriktirip sakladıklarınızı yemeyin.

49. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ Bu şiddetli kuraklık ve kıtlık yıllarından sonra, bir bolluk yılı gelecek, o yıl insanlar bol bol yağmura kavuşacaklar. O yıl çok bolluk olacağı için, insanlar üzüm ve diğer meyveleri sıkacaklar. Zemahşerî şöyle der: Yusuf (a.s.) yedi semiz sığırı ve yedi yeşil başağı bolluk yılları olarak yorumladı. Yedi zayıf sığır ile yedi kuru başağı da kıtlık yılları olarak yorumladı. Sonra onlara sekizinci yılın, bereketli, bolluk, çok verimli ve ürünü bol bir yıl olarak geleceğini müjdeledi. Bu, ona vahiy yoluyla bildirilmişti.[50]

48 Taberî, 12/229.
49 er-Râzî, 18/149.
50 Keşşaf, 2/477.

50. وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ Sâkî, krala dönüp Hz. Yusuf'un rüya hakkındaki tabirini ona arzedince, kral bunu beğendi ve şöyle dedi: O adamı bana getirin de rüyanın tabirini ondan bizzat kendim dinleyeyim ve onu göreyim. فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ Kralın gönderdiği adam Yusuf (a.s.)'a gelince, قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ Yusuf (a.s.) adama: "Efendin krala dön, فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ve ona, "ellerini kesmiş olan kadınların yüzünden haksızlığa uğradığımı biliyor mu? sor" dedi. Yusuf (a.s.) bu çirkin suçlamadan uzak olduğu ortaya çıkıncaya ve bütün halk, onun suçsuz yere zindana atıldığını bilinceye kadar zindandan çıkmayı kabul etmedi. إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ Şüphesiz Yüce Allah gizli işleri ve kadınların bana kurdukları tuzağı bilir.

51. قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ Kral kadınları topladı, onlarla birlikte Aziz'in karısını da çağırdı. Yusuf'un durumunu onlara sordu.ve şöyle dedi: Yusuf'u zinaya davet ettiğiniz zaman, derdiniz ne idi?[51] قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ Kadınlar dediler ki: Allah korusun! Yusuf, bu kötülüğü istemiş değildir. Bu, Yusuf'un suçsuzluğunu ve onun iffet ve namusluluğu karşısındaki hayreti ifade eder. قَالَتْ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ الآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ Aziz'in karısı dedi ki: Daha önce gizli iken, şimdi hak ortaya çıktı. أَنَا رَاوَدتُّهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ Onu bu işe teşvik eden ve kendime çağıran benim. O, hıyanetten uzaktır ve "هي راودتني عن نفسي O, benden murat almak istedi" sözünde doğrudur. Bu, Yusuf'un suçsuzluğunu halkın huzurunda açıkça bir itiraftır.

52. ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ Bunu, Aziz'in yokluğunda benim ona hainlik etmediğimi bilsin diye yaptım. Açık olan, bunun Hz. Yusuf'un sözü olmasıdır. Kadınların, kendisinin suçsuzluğunu itiraf ettiklerini haber alınca bunu söyledi. Yani, suçsuzluğum ortaya çıksın da Aziz, kendisinin olmadığı bir zamanda benim eşi hakkında hainlik etmediğimi, bilakis ona karşı iffetli davrandığımı bilsin diye böyle davrandım ve kralın adamını geri çevirdim وَأَنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ Allah'ın, haini başarıya erdirmeyeceğini ve hatasını düzeltmeyeceğini bilsin diye yaptım.

53. وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Ben nefsimi temize çıkarmam ve onu noksanlıktan uzak tutmam. Çünkü insan nefsi, şehevî arzulara çok meyillidir. Hz. Yusuf bunu tevâzu yoluyla söyledi. Zemahşerî şöyle der: Allah için tevâzu göstermek ve nefsini kırmak istedi ki kendi kendini temize çıkarıcı olmasın ve halini beğenip

51 Merhum Şehit Seyyid Kutub şöyle der: Yusuf'a giden adam, geri dönüp durumu Krala bildirdi. kral, kadınlardan bu sorunun cevabını istemek üzere onları topladı. Hatb, önemli iş demektir. Sanki kral, araştırma yaptı ve kadınların durumunu öğrendi. Bu suçlamayı ikrar ettirmek ve kadınların bu önemli işine işaret etmek üzere onları karşısına alarak şöyle dedi: Yusuf'u zinaya davet ettiğinizde derdiniz ne idi? Buradan, Aziz'in evinde verilen ziyafette nelerin döndüğüne, kadınların Yusuf'a neler söylediğine ve Yusuf'a tavsiye ettikleri, zina derecesine varacak teşviklerine dair bir şeyler anlıyoruz. Yine buradan, bu ortamların ve kadınlarının, hattâ tarihin derinliklerine gömülmüş olan o dönemin görünümünü hayalimizde canlandırabiliriz. Câhiliyye, her zaman câhiliyettir. Nerede refah, saraylar ve hizmetçiler "varsa, orada çözülme ve bozulma vardır. Yine orada aristokratların elbisesine bürünmüş, hoş karşılanan bir ahlaksızlık vardır (Fî Zılâl, 12/248).

gurura kapılmasın.[52] إِلاَّ مَـا رَحِمَ رَبِّـي Ancak Allah'ın rahmet edip koruduğu kimseler hariç. إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Rabbimin bağışlaması büyük, rahmeti geniştir.

54. وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي Kral dedi ki: Yusuf'u bana getirin, onu, yakın ve özel adamlarımın içine alayım. Kral, onun suçsuzluğunu, ilmini, iffetini ve yüceliğini anladıktan sonra bunu söyledi. فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ Kralın adamları Yusuf'u getirdiler. Yusuf, Kral ile konuşup da, Kral onun üstünlüğünü, akıllılığını ve güzel konuşmasını görünce: "Bugün sen bana yakın ve rütbesi yüksek kimsesin. Her hususta güvenilir birisin" dedi.

55. قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الأَرْضِ Yusuf krala dedi ki: Beni yurdunun hazinelerinin başına getir. إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ Ben, bana emanet edeceğin şeyler hususunda güvenilir biriyim, tasarruf yollarını da bilirim. Yusuf (a.s.) adalete, hakkı ve iyiliği uygulamaya düşkünlüğünden dolayı, kraldan bu yetkiyi istedi. Bu, kendini temize çıkarma kabilinden değildir. Bu sadece, mâliye bakanlığına getirilmesi için, bu sahadaki tecrübe ve dirâyetini göstermek içindi.

56. وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الأَرْضِ İşte böylece Yusuf'u Mısır yurduna sağlam bir şekilde yerleştirdik. Daha önce hapiste ve darlık içinde iken ona izzet ve kuvvet verdik. يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ Orada istediği yeri kendisine ev ediniyor, ülkede dilediği gibi tasarruf ediyordu. نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ Nimetlerimiz ve lütfumuzu kullarımızdan dilediğimize tahsis ederiz. وَلا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ Güzel iş yapıp Rabbine itaat edenlerin ecrini zâyi etmeyiz, bilakis onu ona kat kat veririz.

57. وَلأَجْرُ الآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ Ahiret ecri ve sevabı, takvâ sahibi mü'minler için dünya ecrinden daha hayırlıdır. Burada istenilecek en yüce şeyin ahiret sevabı olduğuna ve bu iyi amel işleyenler için biriktirilen ecrin, dünyada peşin olarak alınan nimetlerden daha büyük ve daha yüce olduğuna işaret vardır.

58. وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ Yusuf'un kardeşleri gelip huzuruna girdiler. Yusuf onların kendi kardeşleri olduklarını anladı. Makamın heybeti, oradan uzun zaman geçmiş olması ve yüz hatlarının değişmiş bulunması sebebiyle onlar Yusuf'u tanıyamadılar. İbn Abbas şöyle der: Yusuf'un kuyuya atılması ile kardeşlerinin onun huzuruna girmesi arasında 22 senelik bir süre vardı. İşte bundan dolayı kardeşleri onu tanıyamadı.[53] Gelmelerinin sebebi şuydu: Bütün ülkeyi saran kıtlık sebebiyle onların yurdunda da açlık felaketi baş göstermişti. Yusuf'un stok ettiği gıda maddelerinden satın almak için Mısır'a geldiler. Huzuruna girdiklerinde Yusuf onları tanımazlıktan gelerek onlara: Siz benim ülkeme niçin geldiniz?" dedi. Dediler ki; yiyecek için geldik. Yusuf (a.s.): "Yoksa siz bizim aleyhimizde araştırma yapan casuslar mısınız?" dedi. Kardeşleri Allah korusun!!.. dediler. Yusuf (a.s.)

52 el-Keşşâf, 2/480.
53 Sâvî Hâşiyesi, 2/249.

Peki, siz nerelisiniz? diye sordu. Kardeşleri: Kenan ülkesindeniz. Babamız, Allah'ın peygamberi Yakup'tur" diye cevap verdiler. Yusuf (a.s.): Babanızın sizden başka çocukları var mı? dedi. Onlar: "Evet" dediler. "Biz on iki kardeştik. Küçüğümüz çöle gitti ve orada helâk oldu. Babamız en çok onu severdi. Onun öz kardeşi kaldı. Babamız ölenin üzüntüsünü onunla gidermek için onu yanında alıkoydu. Biz onumuz geldik. Bunun üzerine Hz. Yusuf onların konuk edilmelerini ve ağırlanmalarını emretti.[54]

59. وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ Yusuf onlar için yiyecek ve gıda maddelerini hazırlayıp, yolculuk sırasında ihtiyaçları olacak şeyleri de verince قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ Doğruluğunuzu kabul etmem için, bana kardeşiniz Bünyamin'i de getirin" dedi. أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ Görmüyor musunuz? Ben ölçüyü eksiksiz yapıyorum. Ben, misafirleri kabul eden ve onları en iyi ağırlayan kimseyim. Yusuf kardeşlerini güzel bir şekilde misâfir etti ve onlara ziyafet verdi.

60. فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ Eğer kardeşinizi bana getirmezseniz, artık bugünden sonra benden size yiyecek birşey yoktur. Bir daha ülkeme de yaklaşmayın. Yusuf (a.s.) kardeşlerinin tekrar gelmeleri için önce teşvik etti, sonra da tehdit etti. Ebû Hayyân şöyle der: Görünen şu ki, Yusuf (a.s.) yaptıklarının tümünü Allah'tan gelen vahiy ile yaptı. Aksi takdirde iyi davranış onun, hemen babasının yanına gitmesini ve onu bulmasını gerektirir. Fakat Yüce Allah, Yakup (a.s.)'un imtihanını ve sevabını tamamlamak ve bir de Hz. Yusuf'un ilk rüyasının gerçekleşmesini istedi.[55]

61. قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ dediler ki: Bünyamin'i babamızın elinden almak için çare arıyacağız, ona hile yapacağız ve onu ondan alma yollarını arayacağız. Biz bunun çaresini mutlaka bulacağız.

62. وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ Yusuf (a.s.) tahıl ölçen hizmetçilerine dedi ki: Onların yiyecek satın almak için verdikleri malı çuvallarının içine koyunuz. لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ Ailelerine dönüp de çuvallarını açtıklarında onu görsünler. لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ Umulur ki onu gördüklerinde tekrar bize gelirler. Hz. Yusuf biliyordu ki, dinleri, aldıkları bu malın parasını vermeye onları mecbur eder. Çünkü onlar haram yemeyecek kadar temiz kimselerdi. Dolayısıyle Bu durum, onların tekrar Yusuf (a.s.)'un yanına gelmeleri için iyi bir sebep olacaktı.

63. فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ Babalarına döndüklerinde, eşyalarını açmadan ona dediler ki: Kardeşimiz Bünyamin'i götürmediğimiz takdirde bundan sonra bize tahıl verilmeyeceğine dâir tehdit edildik. Çünkü Mısır kralı bizim casus olduğumuzu sandı. Biz de ona durumumuzu anlattık. Bunun üzerine, doğru

54 Sâvî Hâşiyesi, 2/249 .
55 el-Bahru'l-muhît, 5/322.

söylediğimizin anlaşılması için kardeşimizi istedi. فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ Onun için kardeşimiz Bünyamin'i bizimle birlikte gönder ki, ölçülüp bize verilecek hubûbâttan hak ettiğimizi alalım وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ Biz gelebilecek herhangi bir kötülükten onu mutlaka koruruz.

64. قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلاَّ كَمَا أَمِنتُكُمْ عَلَى أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ Hz. Yakup, oğullarına dedi ki: Kardeşiniz Yusuf'u koruyacağınıza dair bana garanti verdiğiniz halde verdiğiniz sözü tutmayıp ona yapacağınızı yaptıktan sonra artık Bünyamin'e kötülük yapmayacağınızdan nasıl emin olurum? Kardeşinize kurduğunuz tuzağı ona da kuracağınızdan korkarım. Ben ne size, ne de sizin korumanıza güvenirim. Ben sadece Allah'ın korumasına güvenirim. فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا Allah'ın koruması sizin korumanızdan daha iyidir. وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Allah, onun ana, babası ve kardeşlerinden daha merhametlidir. Umarım ki, Bünyamin'i korumakla bana lütufta bulunur ve bana iki musibeti birden vermez.

65. وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ Tahıllarını koydukları çuvalları açınca, onları almak için verdikleri malları eşyalarının içinde buldular. قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي Dediler ki: Ey babamız, daha ne istiyoruz? Melikten, bundan daha büyük nasıl bir ikram isteriz!? هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا İşte bu aldığımız yiyecekler için verdiğimiz maldır. Biz farkına varmadan bize geri verilmiş. Bu iyilikten daha büyük iyilik olur mu? Tahılı bize eksiksiz olarak verdi. Karşılığını da geri verdi! Bununla babalarını, Bünyamin'i göndermeme fikrinden vazgeçirmek istiyorlardı. وَنَمِيرُ أَهْلَنَا Ailemize yiyecek ve gıda maddeleri getiririz. وَنَحْفَظُ أَخَانَا Kardeşimizi de tehlikelerden koruruz. Yakup (a.s.)'u Bünyamin'i göndermeye daha fazla teşvik etmek için, kardeşlerini koruyacaklarını tekrar söylediler. وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ Onu beraberimize aldığımız takdirde bir deve yükü daha fazla tahıl alırız. Rivayete göre Hz. Yusuf, bir kişiye, bir deve yükü yiyecekten fazla vermiyordu. Onlara 10 deve yükü vermiş, onbirinciyi ise, kardeşleri Bünyamin gelinceye kadar vermeyeceğini söylemişti. ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ Bunu vermek Melik için kolaydır. Çünkü o cömerttir.

66. قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِي مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ Babaları onlara dedi ki: Bana kesin bir söz vermedikçe ve bana geri getireceğinize dair Allah adına yemin etmedikçe Bünyamin'i sizinle beraber Mısır'a asla göndermeyeceğim. إِلاَّ أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ Ancak mağlup düşer de onu kurtaramazsanız ve buna herhangi bir, yolunuz veya çareniz kalmazsa o başka.... Mücâhid şöyle der: Ancak hepiniz ölürseniz o başka, o takdirde bu benim katımda bir mazeret olur. فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ Oğulları yemin edip ona kesin söz verince قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ dedi ki: Allah buna şahitir ve bunu gözetmektedir.

67. وَقَالَ يَا بَنِيَّ لا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ "Ey oğullarım! Mısır'a bir

kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin" dedi. Tefsirciler şöyle der: Oğulları güzel ve görkemli oldukları için, toplu halde girdikleri takdirde onlara nazar değmesinden korktu. Nazar değmesi haktır.[56] Kişiyi kabre, deveyi kazana sokar. Nitekim hadiste böyle buyrulmuştur. وَمَـــا أُغْنِي عَنكُم مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ Ben tedbirimle, Allah'ın hakkınızdaki hükmünden herhangi bir şeyi sizden savamam. Çünkü sakınmak kaderi engelleyemez. إِنْ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلَّـهِ Hüküm sadece bir olan Allah'a mahsustur. Hiç kimse O'na ortak olamaz. Hiçbir şey de O'nun takdirini engelleyemez. عَلَيْـهِ تَوَكَّلْتُ Sadece O'na güvendim ve O'na dayandım. وَعَلَيْـهِ فَلْيَتَـوَكَّلْ الْمُتَـــوَكِّلُونَ İman ve tevekkül sahibi olanlar sadece O'na dayansın ve işlerini O'na bıraksınlar.

68. وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ Babalarının kendilerine emrettiği şekilde ayrı ayrı kapılardan girdiler. مَـــا كَـــانَ يُغْنِي عَنْهُم مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ Ayrı ayrı kapılardan girmeleri, Allah'ın hükmünden herhangi bir şeyi onlardan savacak değildi. إِلاَّ حَـــاجَـــةً فِي نَفْسِ يَعْـقُـوبَ قَـضَـاهَا Ancak böyle girişleri, Yakub'un oğullarına karşı şefkatinden dolayı onlara göz değebileceğine dair korkusunu ortadan kaldırdı. وَإِنَّهُ لَـذُو عِلْـمٍ لِمَا عَـلَّمْـنَاهُ Şüphesiz Yakup geniş bir ilim sahibidir. Çünkü biz ona vahiy yoluyla ilim verdik. Bu, Yüce Allah tarafından Yakup (a.s.) hakkında büyük bir övgüdür. Çünkü O, peygamberlik nuru ile biliyordu ki, sakınmak kaderi savamaz. وَلَكِنَّ أَكْـثَـــرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُـــونَ Fakat insanların çoğu Allah'ın peygamberlerine ve temiz kullarına tahsis ettiği, dünya ve ahirette faydalı olacak ilimleri bilmezler.

EDEBÎ SANATLAR

1. "إني ارى سـبع بقـرات Ben yedi sığır görüyorum" Burada şimdiki zaman kipi, geçmiş bir halin hikayesi için kullanılmıştır.

2. "سـمـان Semizler" ile "عـجـاف Zayıflar" kelimeleri arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde "خضر Yeşiller" ile "يابسات Kurular" kelimeleri arasında da tıbâk vardır.

3. "اضـــغـــاث احـــلام Karışık rüyalar". Bu istiâre türlerinin en beliğ ve en güzellerindendir. Çünkü "أضغاث demet haline getirilmiş karışık ot" demektir. Burada karışık rüyalar, onların içinde bulunan hoşa giden ve gitmeyen, iyi ve kötü şeyler, farklı birçok cinsten toplanıp demet haline getirilmiş karışık otlara benzetilmiştir.

4. "يوسف أيها الصديق Yusuf, ey doğru sözlü adam !" Bu, beraat-i istihlâldir. Aziz'in gönderdiği adam, sorusuna beklediği cevabı almak için, sormadan önce Yusuf'u övdü.

56 Buhârî, Tıb 36, Libâs 86; Müslim, Selâm 41, 42.

5. "يأكلن مـا قـدمـتم لهن Kıtlık yılları, daha önce onlar için hazırladığınız şeyleri yerler" Burada mecâz-ı aklî vardır. Çünkü "seneler" yemez ancak insanlar, daha önce stok ettikleri şeyleri yerler. Bu, yüklemin zamana isnadı nevindendir. Nitekim edebiyatçılar şöyle derler: Zâhidin gündüzü oruçlu, gecesi namazlıdır.[57]

6. "لا مـارة بالـسـوء Nefis, mutlaka kötülüğü çokça emredicidir." Burada nefsin arzulara çokça sürükleyici ve sapık yollara çokça çekici olduğunu anlatmak için "آمرة emredici" yerine "امارة çokça emredici "kelimesi kullanıldı. Çünkü فعال vezni aşırılık ifade eden kalıplardandır.

7. "فعرفهم وهم له منكرون Onlar onu tanımadıkları halde o, onları tanıdı." Burada "عرف tanıdı" ile "انكر tanımadı" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

8. "لا تدخلوا من باب واحـد وادخلوا من ابواب مـتـفـرقـة Bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin." Burada itnâb vardır. Itnâb, çok iyice yerleştirmektir. Ayrıca edebî sanatlardan "tıbâk-i selb" denilen sanat vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Rasulullah (s.a.v.) Yusuf (a.s.)'u cömertliği, sabrı ve yumuşak huyluluğu hususunda övdü ve şöyle buyurdu: Eğer ben, Yusuf'un kaldığı zindanda kalsaydım, çıkarmak için gelen adamın çağrısını hemen kabul ederdim.[58] İşte bu Yusuf (a.s.)'un iffetli ve kötülüklerden uzak duruşu hususunda delil olarak yeter.

BİR NÜKTE

Bazı âlimler dedi ki: Allah, Hz. Yusuf'a peygamberlik verinceye kadar kadınlar ona şehvetle bakmaya devam ettiler. Allah ona peygamberlik heybeti verdi de, onun bu heybeti, kendisini gören herkesi meşgul edip güzelliğini görmesine engel oldu.

57 Yani takvâ sahibi gündüzün oruç tutar, gece namaz kılar" demektir (Mütercimler).
58 Buhârî, Taberî 9; 11, 19; Tefsiru'l-Kur'ân, XII, 5; Müslim, İmam, 238.

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنِّيْٓ
اَنَا اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾
فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِيْ رَحْلِ اَخِيْهِ ثُمَّ
اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيْرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوْا وَاَقْبَلُوْا
عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوْا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ
جَآءَ بِهٖ حِمْلُ بَعِيْرٍ وَاَنَا بِهٖ زَعِيْمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ
مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِيْنَ ﴿٧٣﴾ قَالُوْا
فَمَا جَزَآؤُهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِيْنَ ﴿٧٤﴾ قَالُوْا جَزَآؤُهٗ
مَنْ وُّجِدَ فِيْ رَحْلِهٖ فَهُوَ جَزَآؤُهٗ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧٥﴾
فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ اَخِيْهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِّعَآءِ
اَخِيْهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوْسُفَ مَا كَانَ لِيَاْخُذَ اَخَاهُ
فِيْ دِيْنِ الْمَلِكِ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَآءُ
وَفَوْقَ كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوْٓا اِنْ يَّسْرِقْ فَقَدْ
سَرَقَ اَخٌ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ فَاَسَرَّهَا يُوْسُفُ فِيْ نَفْسِهٖ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُوْنَ
﴿٧٧﴾ قَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الْعَزِيْزُ اِنَّ لَهٗٓ اَبًا شَيْخًا كَبِيْرًا
فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٧٨﴾
قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗٓ اِنَّآ
اِذًا لَّظٰلِمُوْنَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا
قَالَ كَبِيْرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوْٓا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوْثِقًا
مِّنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُّمْ فِيْ يُوْسُفَ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ

حَتّٰى يَأْذَنَ لِيْٓ اَبِيْٓ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ
۸۰ اِرْجِعُوْٓا اِلٰٓى اَبِيْكُمْ فَقُوْلُوْا يٰٓاَبَانَآ اِنَّ ابْنَكَ
سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَآ اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حٰفِظِيْنَ ۸۱ وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِيْ كُنَّا فِيْهَا وَالْعِيْرَ الَّتِيْٓ
اَقْبَلْنَا فِيْهَا ۭ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ۸۲ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ
اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۭ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۭ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِيْ بِهِمْ
جَمِيْعًا ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ۸۳ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ
يٰٓاَسَفٰى عَلٰي يُوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنٰهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيْمٌ ۸۴ قَالُوْا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوْسُفَ حَتّٰى
تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ۸۵ قَالَ اِنَّمَآ اَشْكُوْا
بَثِّيْ وَحُزْنِيْٓ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۸۶
يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ وَلَا تَاْيْـَٔسُوْا
مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ لَا يَاْيْـَٔسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ
۸۷ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلَيْهِ قَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الْعَزِيْزُ مَسَّنَا
وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجٰىةٍ فَاَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِيْنَ
۸۸ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوْسُفَ وَاَخِيْهِ اِذْ اَنْتُمْ
جٰهِلُوْنَ ۸۹ قَالُوْٓا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوْسُفُ ۭ قَالَ اَنَا يُوْسُفُ
وَهٰذَآ اَخِيْ قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا ۭ اِنَّهٗ مَنْ يَّتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ
اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ۹۰ قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ

اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي
يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

69. Yusuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı, "Şüphesiz ben, senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme" dedi.

70. Yusuf onların yükünü hazırladığı zaman kardeşinin yükü içine bir münâdî "Ey kâfile gerçekten siz hırsızlarsınız! diye seslendi.

71. Yusuf'un kardeşleri onlara dönerek, "Ne kaybettiniz?" dediler.

72. "Kralın su kabını yitirdik, onu getirene bir deve yükü var. Ben de buna kefilim" dedi.

73. "Allah'a andolsun ki, bizim bu yerde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz." dediler.

74. Yusuf'un adamları dediler ki: "Peki siz yalancıysanız onun cezası nedir?

75. " Onun cezası, kayıp eşya yükünde bulunan kimsenin kendisidir. İşte ona el koymak onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız" dediler.

76. Bunu üzerine Yusuf kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa Kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

77. Kardeşleri dediler ki: "Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı" Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı, dedi ki: Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlatmakta olduğunuzun mahiyetini çok iyi biliyor.

78. Dediler ki: "Ey Aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası

var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Şüphesiz biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz."

79. "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, çünkü o taktirde gerçekten zalimler oluruz" dedi.

80. Ondan ümitlerini kesince gizli görüşmek üzere ayrılıp çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Ben, babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır.

81. Siz babanıza dönün ve deyin ki: Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz.

82. İçinde bulunduğumuz şehire ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz.

83. Babaları dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi bir işe sürükledi. Güzel bir şekilde sabretmek gerekiyor. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

84. Onlardan yüz çevirdi de gamını yutarak: "Ey Yusuf'un üzerindeki gamım!" dedi. Ve üzüntüden iki gözü ağardı.

85. Oğulları, "Allah'a andolsun ki sen hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın, ya da helâk olacaksın!" dediler.

86. Yakup, "Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arzediyorum. Ve ben sizin bilemiyeceğiniz şeyleri Allah tarafından biliyorum" dedi.

87. Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.

88. Yusuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: "Ey Aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz, değersiz bir sermaye ile geldik. Bize ölçeği tam ver, ayrıca bize biraz da yardım et, çünkü Allah yardım edenleri mükâfatlandırır.

89. Yusuf dedi ki: "Siz, câhilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"

90. "Yoksa sen Yusuf musun?" dediler. O da ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah bize lütfetti. Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah, güzel davrananların mükâfatını zâyi etmez."

91. Kardeşleri dediler ki: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Hakikat şu ki, biz gerçekten hatalı kimselermişiz.

92. Yusuf dedi ki: "Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.

93. "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun. Gözleri görecek duruma gelir. Ve bütün âilenizi bana getirin.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETLERİ

Bu âyetler Hz. Yusuf'un kardeşlerinin Mısır'a ikinci defa gelişlerinden bahseder. Bu gelişlerinde, yanlarında Yusuf'un öz kardeşi Bünyamin de vardır. Aynı zamanda, tas, Bünyamin'e verilen yükün içinden çıktığında onun durumu ve ona yapılan işlemden ve Hz. Yusuf (a.s.)'un şeriatının hükmüyle Bünyamin'i yanında alıkoymasından bahseder. Daha sonra da, Yakup (a.s.)'un, iki çoçuğunu yitirmesi ve bundan duyduğu üzüntü sonunda gözlerini kaybederek imtihanının tamamlanmasından bahseder.

KELİMELERİN İZAHI

تبتئس : Üzülürsün.

العير : Îyr, üzerlerinde yük bulunan develer. Daha sonra bu kullanım yaygınlaşarak her kafileye îyr denildi.

صواع : Suvâ' tahıl ve benzeri şeylerin ölçüldüğü ölçek, tas. Müzekkeri ve müennesi aynıdır.

زعيم : Zaîm, kefil demektir.

سوّلت : Güzel ve kolay gösterdi.

كظيم : İçi üzüntü olup gizleyen ve kimseye açmayan kişi.

تفتأ : Arap dilinde nâkıs fiil olan كان nin benzerlerinden olup hâlâ devam ediyorsun" manasınadır.

حرضاً : Harad, ölüme götüren bir hastalık. Şâir şöyle der:

سرى همي فامر ضني وقدماً زادني مرضاً

كذاك الحب قبل اليوم ما يورث الحرضا

Gece üzüldüm. Bu üzüntü beni hasta etti. Geçmişte de hastalığımı arttırmıştı. Bundan önce, sevgi de ağır hastalığa sebep olan şeylerdendir.

Harad, aslında, vücutta veya akılda meydana gelen bozukluk manasınadır.

بثّي : Bessî, üzüntüm. Bess, derin üzüntü ve keder manasınadır.

فتحسسوا: Araştırın. Tehassus, duyu organları ile araştırmak, işin aslını öğreninceye kadar iyice araştırmak. Bir görüşe göre tehassüs, hayırda ve şerde kullanılır.

لا تثريب : Kınama yok. Tesrîb, kınamak demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

69. وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ Yakub'un oğulları Yusuf'un huzuruna girdiklerinde, آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ Yusuf, kardeşi Bünyamin'i kucakladı. قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ Ben senin kardeşin, Yusuf'um, dedi. Yusuf böyle söyledi ve durumu gizlemesini istedi: فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Geçmişte bunların bize yaptıklarına üzülme. Allah bize lütfedip hayırlısıyla bizi bir araya getirdi. Tefsirciler şöyle der: Kardeşleri Yusuf'un huzuruna girdiklerinde Yusuf onlara ikram ve ihsanda bulundu, güzel bir şekilde ağırladı. Sonra ikişer ikişer aynı odalarda yatırdı. Bünyamin tek kaldı. Yusuf: "Bunun arkadaşı yok. Bu, benimle beraber kalsın" dedi. Gece, Yusuf onu kucaklıyor ve boynuna sarılıyordu. Bünyamin'e şöyle dedi: Ben senin kardeşin Yusuf'um. Onların yaptıklarına üzülme. Sonra bir hile ile Bünyamin'i yanında bırakacağını kendisine bildirdi ve bu olayı gizli tutmasını ona emretti.

70. فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ İhtiyaçlarını temin edip yiyecek ve gıda maddelerini develerine yükleyince, جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ Hz. Yusuf tasın, kardeşi Bünyamin'in eşyası içine konulmasını emretti. Bu, mücevherlerle süslenmiş altın bir tas idi. ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ Sonra bir tellâl seslendi أَيَّتُهَا الْعِيرُ Ey deve sahipleri! Ey yolcu kafilesi! dedi. إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ Siz, hırsız bir topluluksunuz. Burada Yusuf (a.s.) kardeşini yanında alıkoyma gibi faydalı bir işten dolayı onlara hırsızlık suçunu isnat etmeyi mübah saydı.

71. قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ Tefsirciler şöyle der: Tellallar onlara ulaşınca, "Biz size ikram etmedik mi? Sizi güzelce ağırlamadık mı? Size eksiksiz bir şekilde tahılı ölçüp vermedik mi? Başkalarına yapmadığımız iyiliği size yapmadık mı? dediler. Yakup (a.s.)'un oğulları: "Evet bunları yaptınız. Bir şey mi var?" dediler. Tellallar: Kralın su tasını yitirdik, sizden başkasından da şüphelenmiyoruz. İşte Yüce Allah'ın, قالوا واقبلوا عليهم ماذا تنقدون âyetinin tefsiri budur. Yani onlara döndüler ve: Neyi yitirdiniz, neyiniz kayboldu?" diye sordular. Ne çaldık? yerine Neyi yitirdiniz? demeleri, edep kurallarına dikkat çekmedir ve suçsuz kimseleri hırsızlık itham ederek düşünüp taşınmadan konuşmamak hususunda peşlerinden gelenler için bir uyarıdır. Dolayısıyla onlar da bunlara karşı edepli davranmaya mecbur kaldılar ve

72. قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ Kralın, mücevherlerle süslenmiş su tasını yitirdik. وَلِمَنْ جَاءَ

بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ Ölçeği getirip bize verene mükâfat olarak bir deve yükü yiyecek vereceğiz. وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ Ben de buna kefilim. Garanti veriyorum.

73. قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ Bu, yemin cümlesi olup hayret manası taşımaktadır. Yani onlar hayretle dediler ki: Ey topluluk! Vallahi biliyorsunuz ki, biz sizin yurdunuzda fesat çıkarmak için gelmedik. وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ Biz aslâ, hırsızlık sıfatını alanlardan değiliz. Çünkü biz Peygamber çocuklarıyız. Biz böyle çirkin işleri yapmayız. Beyzâvî şöyle der: Yakup (a.s.)'un oğulları, suçsuz olduklarına dair Mısırlılar'ın hakkındaki bilgilerini şahit tuttular. Çünkü Mısırlılar onların çok güvenilir kimseler olduklarını biliyorlardı. Mesela, yüklerine konan malı getirmişler ve herhangi bir kimsenin ekinini veya yiyeceğini yemesinler diye hayvanların ağızlarını bağlamışlardı.[59]

74. قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ Tellallar dediler ki: Eğer siz, suçsuzluk iddianızda yalancı çıkarsanız, sizin şeriatınızda hırsızın suçu nedir?

75. قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ Dediler ki: Eşyası içinde tas bulunan hırsızın cezası, kimin malını çalmışsa, onun kölesi olmasıdır. كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ Hırsızlık ve benzeri suçlarla Allah'ın kanunlarını çiğneyen kimseleri biz böyle cezalandırırız. Onların bu sözü Yakup (a.s.)'un şeriatının hükmüdür, İslâm Şeriatında hırsızın ellerinin kesilmesi emriyle bu hüküm kaldırılmıştır.

76. فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ Hz. Yusuf, kardeşi Bünyamin'in yükünden önce diğer kardeşlerinin yükünü aramaya başladı. Tefsirciler şöyle der: Yusuf (a.s.)'un bu davranışı, önceden kurduğu hileyi tamamlayıcı ve ithamı ortadan kaldırıcı mahiyettedir. Çünkü, Yusuf'un kardeşleri suçsuz olduklarını iddia edince tellallar onlara, "Yüklerinizi tek tek aramamız gerekiyor" dediler. Bunun üzerine onları Yusuf'a götürdüler. Yusuf, Bünyamin'in yükünden önce diğer kardeşlerinin yükünü aramaya başladı. Katâde şöyle der: Bize anlatıldığına göre Hz. Yusuf, her bir yük ve eşyayı açtıkça, onlara attığı iftiradan dolayı, Allah'tan affını istiyordu. Nihâyet, en küçük kardeşi Bünyamin kaldı. Yusuf (a.s.) dedi ki: Ben bunun bir şey aldığını sanmıyorum. Kardeşleri: Vallahi, onun yüküne de bakmadan seni bırakmayız" dediler. Çünkü bu, senin için de bizim için de daha iyidir. Bünyamin'in eşyasını açınca, tası onun içinde buldular. İşte ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ âyeti bunu anlatır. Yani: Yusuf, tası kardeşi Bünyamin'in eşyası içinden çıkardı. Tası oradan çıkarınca kardeşleri utançlarından başlarını önlerine eğdiler ve Bünyamin'i kınadılar. Ona "Ey Rahil'in oğlu! Bizi rezil ettin, yüzümüzü kara ettin" dediler كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ İşte böylece, kardeşini yanında tutması için Yusuf'a bu hileyi ilham ettik ve onun için bunları yaptık. مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ Mısır kralının kanununa göre, Yusuf'un kardeşini alıkoyma hakkı yoktu. Çünkü krala göre hırsızın cezası, dövülmek ve

59 Beyzâvî, 267.

çaldığının iki katını ödetmekti. إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللهُ Ancak Allah'ın dilemesi ve izni hariç. Bu âyet gösteriyor ki, bu hile, Allah'ın Yusuf (a.s.)'a ilhamı ve öğretmesiyle olmuştur. نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ Yusuf'u yücelttiğimiz gibi, ilim sayesinde, kullarımızdan dilediğimizin makamlarını yükseltiriz. وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ Herşeyi bilen âlemlerin Rabbine varıncaya kadar, her âlimin üstünde, ondan daha iyi bilen birisi vardır. Hasan el-Basrî şöyle der: İlim Allah'a varıncaya kadar, her alimden daha üstün bir alim vardır. İbn Abbas şöyle der: Allah her âlimden üstün, her şeyi bilen ve herşeyden haberdâr olandır.[60]

77. قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ Yakup (a.s.)'un oğulları Hz. Yusuf'u kastederek dediler ki: Bünyamin hırsızlık ettiyse, bundan önce de bunun öz kardeşi hırsızlık etmişti. Hırsızlıktan uzak durmaya çalıştılar ve onu Yusuf ve kardeşinin üzerine attılar. فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ Yusuf, kardeşlerine merhametinden dolayı, onların bu sözünü sineye çekti ve durumu açıklamadı. قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا Yusuf, kendi kendine: "Sizin yaptığınız daha kötüdür. Çünkü siz kardeşinizi babanızdan çaldınız, sonra da suçsuz kimseye iftira etmeye başladınız. Bu sözü onların yüzüne değil, içinden söyledi. وَاللهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ Sizin attığınız iftirayı Allah çok iyi bilir.

78. قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا Bu bir merhamet ve şefkat dilemedir. Yani, yalvararak dediler ki: Ey yüce efendi ! Bünyamin'in babası yaşlı bir ihtiyardır. Onun ayrılığına dayanamaz. فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ Onun yerine bizim birimizi al. Babamız bizi onun gibi sevmez ve bize acımaz. إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ Biz seni iyilik edenlerden görüyoruz. Bize yaptığın iyiliği tamamla. Bizi lütfa ve iyiliğe alıştırdın.

79. قَالَ مَعَاذَ اللهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلاَّ مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ Birinin suçu yüzünden diğerini yakalamaktan Allah'a sığınırız. إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ Eğer bunu yaparsak, biz zalimler oluruz. Âlûsî şöyle der: "Çalan yerine" eşyamızı yanında bulduğumuz kimse" denilmesi, hakikatı ortaya çıkarmak ve yalandan sakınmak içindir.[61]

80. فَلَمَّا اسْتَيْئَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا Onlar kesin bir şekilde isteklerine cevap almaktan ümit kesince ve rica etmenin bir faydası olmadığını anlayınca, halktan ayrılıp birbirleriyle gizlice konuşmaya ve istişâreye başladılar. قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللهِ En yaşlıları olan Rubil dedi ki: Kardeşinizi geri götüreceğinize dair babanıza sağlam bir söz vermemiş miydiniz? وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ Bundan önce, Yusuf'a yaptıklarınızı hatırlamıyor musunuz? Şimdi babanıza nasıl döneceksiniz? فَلَنْ أَبْرَحَ الأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي Babam bana buradan çıkma izni vermedikçe

60 Taberî, 13/27.
61 Rûhu'l-meânî, 13/34.

Mısır ülkesinden ayrılmayacağım, أَوْ يَحْكُمَ اللهُ لِي veya kardeşimin kurtulmasıyla Allah benim lehimde hükmedinceye kadar buradan ayrılmayacağım. وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ O, hâkimlerin en âdîlidir. Çünkü O, sadece hak ve adâletle hükmeder.

81. ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ Babanıza dönünüz ve olup bitenlerin aslını ona bildiriniz, ona, "Oğlun Bünyamin hırsızlık etti" deyiniz وَمَا شَهِدْنَا إِلاَّ بِمَا عَلِمْنَا Biz sadece, kesin olarak bildiğimiz şeye şahidiz. Biz, tası onun eşyası içinde gördük. وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ Biz sana söz verdiğimiz zaman, onun hırsızlık yapacağını bilmiyorduk.

82. وَاسْأَلْ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا Olup bitenlerin aslını Mısır halkına sor. Beyzâvî şöyle der: Yani Mısırlılara bir adam gönder ve meseleyi onlara sor.[62] وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا Beraber geldiğimiz kafileye de sor. Bu kâfile, Kenan topluluğundan olup bu yolculukta Yakup (a.s.)'un oğulları ile beraber idiler. وَإِنَّا لَصَادِقُونَ Biz onun hakkında size doğru haberler veriyoruz.

83. قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا Yakup (a.s.) dedi ki: Nefsiniz size bu büyük işi ve tuzağı güzel ve kolay gösterdi de onu uyguladınız. Daha önce Hz. Yusuf'a yaptıklarını bildiği için, onları Bünyamin'e tuzak kurmakla suçladı. فَصَبْرٌ جَمِيلٌ Sevabımı Allah'tan bekleyerek sabretmekten başka bir çare bulamıyorum. عَسَى اللهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا Allah'ın bizi bir araya getireceğini ve onların hepsini görmek suretiyle gözümü aydın kılacağını umuyorum. إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ Şüphesiz O, benim halimi bilir, tedbirinde ve tasarrufunda hikmet sahibidir.

84. وَتَوَلَّى عَنْهُمْ Yakup (a.s.), oğullarından işittiği sözlerden hoşlanmadığı için onlardan yüz çevirdi, وَقَالَ يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ Ey, benim, Yusuf'a olan hasret ve üzüntüm! وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ İki çocuğuna çok üzüldüğü için, aşırı derecede ağlamasından gözleri görmez oldu.[63] فَهُوَ كَظِيمٌ Kalbi üzüntü ve öfke doluydu. Fakat bunu nefsinde gizliyordu. O, bu şiddetli musibetten dolayı gam ve kederle dolmuştu. Ebussuûd şöyle der: Musibet, Yusuf'un iki kardeşinin yani Bünyamin ile Yahuda'nın başına gelmiş olmasına rağmen, Yusuf'a üzülmesinin sebebi şudur: Yusuf'un hatırası onun

62 Beyzâvî, 268.

63 عشى البصر : Şiddetli ağlamadan dolayı gözü o kadar zayıfladı ki neredeyse göremez oldu. Sanki gözüne perde geldi. Şâir şöyle der: "عشيت عيناي من طول البكا Uzun süre ağlamaktan gözlerim görmez oldu." Tefsirciler şöyle der: Yakup (a.s.), Hz. Yusuf'a aşırı derecede üzüldüğü için görme özelliğini kaybetti. Altı sene göremedi. Nihâyet Allah Hz. Yusuf'un gömleği ile onun gözlerini açtı. "القاه على وجهه فارتد بصيرا Gömleği onun yüzüne koydu. Tekrar görmeye başladı" (Yusuf Sûresi, 12/96) âyetini buna delil getirdiler.

bütün kalbini sarmıştı. Onu unutamıyordu. Bir de Bünyamin ile büyük kardeşlerinin hayatta olduklarına inanıyor ve döneceklerini umuyordu. Yusuf'a gelince, onun hakkında, Allah'ın lütuf ve merhametinden başka ona ümit verecek bir şey yoktu.[64] Râzî şöyle der: Yeni üzüntü, kalpte saklı olan eski üzüntüyü arttırır. Üzüntü, başka üzüntü doğurur ve kederleri arttırır. Şâir şöyle der:

فـــقلت له ان الاسى يبـــعث الاسى فـدعني فـهـذا كله قـبـر مـالك

Ona dedim ki, üzüntü üzüntüyü doğurur. Beni bırak. İşte bunun hepsi Mâlik'in kabridir.[65]

85. قَالُوا تَاللهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ Dediler ki, Allah'a andolsun ki sen hâlâ Yusuf'u anıyor ve onun için sızlanıyorsun. حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ Sonunda seni ölüme götürecek bir hastalığa yakalanacaksın veya üzüntü ve hasretten helâk olup gideceksin.

86. قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللهِ Yakup (a.s.) onlara dedi ki: Ben keder ve üzüntümü size şikâyet etmiyorum. Sadece Allah'a şikâyet ediyorum. Ancak O'na yapılan şikâyetin faydası olur. وَأَعْلَمُ مِنَ اللهِ مَا لا تَعْلَمُونَ Ben, Allah'ın rahmet ve ihsanı sayesinde, sizin bilmediklerinizi bilirim. Allah'ın bana merhamet lütfedeceğini, beklemediğim bir taraftan bana sevinç vereceğini umuyorum.

87. يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ Ey oğullarım! Geldiğiniz yere gidin. Yusuf'u arayın. Duyularınızla o ve kardeşi hakkında bilgi edinmeye çalışın. وَلا تَيْئَسُوا مِنْ رَوْحِ اللهِ Allah'ın rahmetinden ve rahata kavuşturmasından ümid kesmeyin. إِنَّهُ لا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ Şüphesiz Allah'ın rahmetinden, O'nun kudretini inkâr edenlerden başkası ümit kesmez.

88. فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ Bu sözün bir kısmı hazfedilmiştir. Yani Mısır'a gitmek üzere yola çıktılar. Yusuf'un huzuruna girdiler. Dediler ki: Ey Aziz! Bize ve halkımıza, şiddetli kurak ve kıtlıktan dolayı sıkıntılar geldi. وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ Biz tüccarların istemeyerek ve küçük görerek atacakları az bir sermaye getirdik. İbn Abbas şöyle der: Paraları yiyecek maddelerinin karşılığı olarak kabul edilmeyecek derecede değersiz idi.[66] Merhamet ve şefkat dileğiyle Yusuf'a karşı boyunlarını büktüler. فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ Dediler ki: Bizim için ölçüyü tamamla. Paramızın değersizliğinden dolayı bize eksik verme. وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا Kardeşimizi geri vererek bize ihsanda bulun,[67] veya paramızın değersizliğini hoş karşıla. إِنَّ اللهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ Allah,

64 Ebussuûd, 3/88.
65 Fahreddin Râzî, 18/193.
66 Râzî, 18/201.
67 Bu İbn Cüreyc'in görüşüdür. Taberî şunu tercih etmiştir: "Maksat, para değersiz olduğu için müsâmaha ile muâmele et." demektir.

iyilik edenleri en güzel şekilde mükâfatlandırır... Durum onları bu noktaya, yani yalvarma, sıkılma ve boyun bükme noktasına getirince, Yusuf merhamete geldi ve gizlediği şeyi onlara açıkladı.

89. قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ Dedi ki: Genç ve kuvvetli olduğunuz dönemde, Yusuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı hatırlıyor musunuz? Bundan maksat, olayın büyüklüğünü ifade etmektir. Sanki o şöyle diyordu: Yusuf hakkında işledikleriniz ve ona yaptıklarınız ne kadar çirkin işlerdi. Ebussuûd şöyle der: Hz. Yusuf, bunu onlara nasihat ve tevbeye teşvik olsun diye, bir de acıdığından dolayı söyledi.[68]

90. قَالُوا أَئِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ Kardeşleri hayret ve şaşkınlık içinde dediler ki: Gerçekten sen Yusuf musun? قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي Yusuf dedi ki: Evet, ben Yusuf'um. Bu da benim öz kardeşim. قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا Allah, belalardan kurtulma, ayrılıktan sonra bir araya gelme ve zelil düştükten sonra izzete kavuşmayı bize nasip etti. إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ Şüphesiz kim Allah'tan korkar, onun hakkını gözetir ve belâ ve imtihanlara sabrederse, فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ Allah güzel iş yapanların sevaplarını iptal etmez, onların iyiliklerini zâyi etmez, aksine onlara işlerinin karşılığını eksiksiz olarak öder. Beyzâvî şöyle der: Bu cümlede zamir yerine açık isim getirilerek المحسنين denilmesi, güzel iş yapanların takvâ ve sabrı birleştirenler olduğuna dikkat çekmek içindir.[69]

91. قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا Bu, hatayı ikrar ve günahı itiraftır. Yani: Allah takvâ, sabır, ilim ve yumuşak huyluluk ile seni bize üstün kıldı. وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ Halbuki biz, sana yaptıklarımızdan dolayı günahkârız. Bu sebeple Allah seni azîz, bizi ise zelil kıldı. Seni yüceltti, bizi hor ve hakîr kıldı.

92. قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ Hz. Yusuf onlara dedi ki: Bugün sizi kınama yok, size bir cezâ da yok, Bilakis yaptıklarınızı bağışlıyorum. يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ Allah sizi affetsin. Bu, onların yaptıklarının bağışlanması için bir dua ve Hz. Yusuf tarafından fazla bir lütuftur. وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ O Yüce Allah, tevbe edenlere, bağışlama ve merhametiyle ihsanda bulunan, kullarına herkesten çok merhamet edendir.

93. اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ Benim bu gömleğimi götürün ve onu babamın yüzüne koyun. Taberî şöyle der: Anlatıldığına göre Yusuf (a.s.) kendini kardeşlerine tanıtınca onlara babasını sordu. Dediler ki: "Üzüntüden gözleri görmez oldu." O zaman Yusuf (a.s.) onlara gömleğini verdi.[70] Yusuf (a.s.) hayatta olduğunu babasına müjdelemek ve bununla babasını sevindirmek istedi. أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا Gömleği yüzüne

68 Ebussuûd, 3/90.
69 Beyzâvî, 269.
70 Taberî, 13/57.

korsanız, tekrar görecek duruma gelir. وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ Yakup soyundan olan bütün aile efrâdını ve çoluk çocuğu bana getirin.

EDEBÎ SANATLAR

1. "ولما جهزهم بجهازهم Yiyecek ve gıda maddelerini develere yükleyince..." Burada iştikâk cinâsı vardır. Aynı şekilde, "اذّن مؤذن Bir tellal bağırdı" kelimeleri arasında da iştikâk cinâsı vardır.

2. "فاسرها Onu gizledi." ile "ولم يبدها Onu açıklamadı, lafızları arasında tıbâk vardır.

3. "شيخا كبيرا İhtiyar, yaşlı" Burada Yusuf'un merhametini celbetmek için itnâb yapılmıştır.

4. "واسال القرية Köye sor." Burada mecâz-ı mürsel vardır. Alakası, mahalliyettir. Yani, "köy halkına sor" demektir.

5. "يا اسفى على يوسف Ey, Yusuf'a olan kederim!." Burada da اسف ve يوسف lafızları arasında iştikâk cinâsı vardır.

6. "تالله تفتأ Allah'a andolsun ki, sen hâlâ.." Burada hazif yoluyla icaz vardır. "تالله لا تفتأ" takdirindedir.

7. "ولا تيأسوا من روح الله Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." Burada istiâre vardır. Rüzgarın hoş bir koku ile hafif hafif esmesi manasına gelen ravh, sıkıntıdan sonra gelen ferahlık ve darlıktan sonra gelen rahatlık manasına istiâre olarak kullanılmıştır.

BİR NÜKTE

Kadı İyâz, "Şifâ" adlı kitabında şöyle anlatır: Bir bedevî, bir adamın "فلما استيأسوا منه خلصوا نجيا Ondan ümitlerini kesince bir kenara çekilip aralarında gizli gizli konuşmaya başladılar" âyetini okuduğunu işitince şöyle dedi: Ben şehâdet ederim ki, hiçbir mahluk böyle söz söyleyemez.[71] Çünkü bu âyet onların bütün insanlardan nasıl ayrılıp tek başlarına kaldıklarını, görüş alışverişinde bulunduklarını, babalarına döndüklerinde ona nasıl yalan söyleyeceklerini ve olayı ona nasıl anlatacaklarını açıklamaktadır. İşte bu kısa âyet, böyle uzun bir kıssanın manalarını kapsamaktadır.

71 eş-Şifâ, İ'câzu'l-Kur'ân bahsi.

وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾
فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ
أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا
اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ
لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ
آوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَٰذَا
تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي
إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ
نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ
وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي
بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ
﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾
وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾
وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ

عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ
أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هَٰذِهِ
سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ
اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَفَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّىٰ
إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ
﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ
حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

94. Kafile ayrılınca, babaları, "Eğer bana bunak demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!" dedi.

95. (Onlar da) "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler.

96. Müjdeci gelince, gömleği Yakub'un yüzüne koydu ve gözleri görecek duruma geldi, o zaman şöyle dedi: "Ben size, Allah tarafından sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim, demedim mi!"

97. Oğulları dediler ki: "Ey babamız! Allah'tan bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."

98. Yakup "Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O bağışlayan, pek merhamet edendir" dedi.

99. Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, "Emin olarak Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!" dedi.

100. Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için secdeye kapandılar. Yusuf dedi ki: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın tabiridir. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra beni zindandan çıkarmak ve sizi çölden getirmek sûretiyle Rabbim bana ihsanda bulundu. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

101. "Ey Rabbim! Mülkten bana verdin ve bana olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"

102. İşte bu gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahyediyoruz. Çünkü onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman, sen onların yanında değildin:

103. Sen çok arzulu olsan da, insanların çoğu iman edecek değillerdir.

104. Halbuki sen buna karşı onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur'ân âlemler için ancak bir öğüttür.

105. Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler.

106. Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.

107. Allah tarafından herkesi kapsayacak bir musibetin gelmeyeceğinden veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopmayacağından emin mi oldular?

108. De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı tenzih ederim! Ve ben de ortak koşanlardan değilim."

109. Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. Yeryüzünde hiç gezmediler mi ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

110. Nihayet tam peygamberler (kavimlerinin inanmalarından) ümitlerini kesip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.

111. Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için büyük bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulmuş bir söz değildir. Ancak kendinden öncekilerin tasdiki, her şeyin açıklanması, iman eden bir toplum için bir rahmet ve hidayettir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu âyetler Yakup (a.s.)'un bütün ailesinin Mısır'a gelişinden, Hz. Yusuf saltanat ve hükümrânlığın izzet ve azameti içinde iken huzuruna girmelerinden, babası ve annesi ile onbir kardeşinin onun huzurunda eğilmesi ile rüyasının gerçekleşmesinden, ayrılıktan sonra bir araya gelmelerinden, daha önceki soğukluğun giderek sevgiye dönüşmesinden bahseder. Sonra bu mübarek sûre, gözleri, kâinatta Allah'ın birlik ve kudretini gösteren enteresan olaylara ve Kur'ân'daki kıssalarda bulunan ibret ve öğütlere yönelterek son bulur. "لقد كان في قصصهم عبرة لاولى الألباب Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır."

KELİMELERİN İZAHI

تفندون: Bana bunak diyorsunuz. Asmaî şöyle der: Kişi, bunaklığından dolayı çok konuştuğunda ona مُفَنِّد denir. Zemahşerî şöyle der: تَفْنِيد bir kimseye bunak demektir. Fened, ihtiyarlıktan dolayı kişinin bunaması ve aklının gitmesi demektir. Bunamış erkeğe, "شيخ مفند denilir, fakat bunamış kadına عجوزة مُفَنِّدَة denilmez. Çünkü kadın, gençliğinde görüş sahibi değildi ki, ihtiyarlayınca bunamış olsun.[72]

ضلالك: Dalâlike, doğru olan şeyden uzaklaşman.

البدو : Bedv, çöl demektir.

نزغ : Bozdu. Sürücü, hayvanı hızlı yürütmek için dürttüğünde نزغ الراكب denir. Bu kelime buradan alınmıştır.

فاطر : Fâtır, yoktan icad eden. Yarmak manasına gelen فطر fiilinden türemiş olup daha sonra yaratmak ve icat etmek manasında kullanılmıştır.

غاشية : Gâşiye, onları örtecek bir azap.

بغتة : Bağteten, "ansızın" demektir.

بأسنا : Be'sunâ, azabımız.

عبرة : İbret, öğüt ve nasihat demektir.

72 el-Keşşâf, 2/504.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

94. وَلَمَّا فَصَلَتْ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي Kâfile, Mısır'dan Şam bölgesine doğru yola çıkınca لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ Yakup (a.s.) yanında bulunan yakınlarına dedi ki: "Ben Yusuf'un kokusunu alıyorum." İbn Abbas şöyle der: Bir rüzgâr esip Yusuf'un gömleğinin kokusunu Yakup (a.s.)'a götürdü. Halbuki aralarında sekiz günlük mesâfe vardı.[73] لَوْلا أَنْ تُفَنِّدُونِي Eğer bana beyinsiz ve bunak demezseniz, size Yusuf'un hayatta olduğunu söyleyebilirim. لو لا nın cevabı mahzuftur. Takdiri, لأخبرتكم انه حي şeklindedir.

95. قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ Torunları ve yanında bulunanlar dediler ki: Vallahi sen Yusuf'u aşırı derecede sevdiğin, ona çok düşkünlük gösterdiğin ve onu göreceğini umduğun için eski hatanda ve doğru yoldan uzaklığında devam ediyorsun. Tefsirciler şöyle der: Onlar Yusuf'un öldüğüne inandıkları için böyle söylediler.

96. فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ Müjdeci, sevinçli haberi getirince... Mücâhid der ki: Müjdeci, daha önce Yusuf'un kanlı gömleğini getiren kardeşi Yahuda idi."Babamı daha önce üzdüğüm gibi, şimdi de sevindireyim" dedi.[74] أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ Müjdeci gömleği Yakup (a.s.)'un yüzüne koydu. فَارْتَدَّ بَصِيرًا Yakup, meydana gelen sevinç ve mutluluktan dolayı tekrar görmeye başladı قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ Yakup oğullarına dedi ki: "Ben, Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyi, yani Yusuf'un hayatta olduğunu ve rüyanın gerçekleşmesi için Allah'ın onu bana tekrar vereceğini size söylememiş miydim? Tefsirciler şöyle der: Yakup (a.s.) oğullarına şu sözünü hatırlattı: "انما اشكو بثي وحزني إلى الله واعلم من الله ما لا تعلمون Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arzediyorum. Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından biliyorum."[75] Rivayete göre, Yakup (a.s.) müjdeciye "Yusuf nasıl?" diye sordu. O da: "Yusuf Mısır'ın hükümdârıdır" dedi. Yakup (a.s.): Ben hükümdârlığı ne yapayım? Sen gelirken o hangi din üzerinde idi?" dedi. Müjdeci: "İslâm dini üzerinde idi" dedi. Yakup (a.s.): "İşte şimdi nimet tamamlandı" dedi.[76]

97. قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا Dediler ki: Ey babamız! Bizim günahlarımızın affını dile. Oğulları, işledikleri kusurdan dolayı babalarının kendileri için af dilemesini istediler. Hatalarını itiraf ederek şöyle dediler: إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ Biz, Yusuf'a yaptıklarımızda hatalıyız.

98. قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي Yakup (a.s.) dedi ki: Sizin için Rabbimdan af dileyeceğim." Yakup (a.s.) böyle diyerek onlara af dileyeceğine dair söz verdi. Tefsirciler şöyle der: Kabûle daha şâyan olsun diye, af dilemeyi seher vaktine erteledi. Bir görüşe

73 Kurtubî, 9/259.
74 Taberî, 13/63.
75 Yusuf sûresi, 12/86.
76 Râzî, 18/209.

göre de: Duaların kabul olduğu saati arayıp bulmak için, af dilemeyi Cuma gününe erteledi.[77] إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ Şüphesiz Allah günahları bağışlayan ve kullara merhamet edendir.

99. فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ Yakupoğulları ve bunların aile efrâdı Yusuf'un huzuruna girince, Yusuf anne ve babasını kucaklayarak boyunlarına sarıldı. وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ Her türlü kötülükten emin olarak Mısır ülkesine girin" dedi. Hayır ve bereket dilemek maksadıyla "inşaallah" dedi.

100. وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ Anne ve babasını, hükümdâr tahtında yanına oturttu. وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا Annesi, babası ve kardeşleri, huzuruna girdiklerinde ona secde ettiler. Tefsirciler şöyle der: Onlara göre bu secde, ibadet değil sadece selâmlama ve hürmetten ibarettir. وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ Yusuf (a.s.) dedi ki: Ey babacığım! İşte bu, küçüklüğümde gördüğüm rüyanın yorumudur. قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا Rabbim onu doğru kıldı. Çünkü rüyada gördüğüm gibi çıktı. وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ Rabbim beni zindandan çıkarmakla bana lütfetti. Tefsirciler şöyle der: Hz.Yusuf, kendisinden bir lütuf olarak, kardeşlerini utandırmamak ve onları affettikten sonra yaptıklarını tekrar onlara hatırlatmamak için kuyudan çıkarılma olayından bahsetmedi. وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ Sizi çölden getirdi. Çünkü onlar Filistin çölünde devecilik ve koyunculuk ediyorlardı. Allah'ın Yakup (a.s.)'un ailesine verdiği nimeti onlara hatırlattı. Zira Allah onları çölden şehire götürdü ve aileyi Mısır'da bir araya getirdi. Taberî şöyle der: Anlatıldığına göre Hz. Yakup, beraberinde oğulları ve onların da çocukları olduğu halde Mısır'a girdikleri zaman yüz kişiden az idiler. İsrailoğulları olarak Mısır'dan çıktıkları gün ise 600.000'den fazla idiler.[78] مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي Daha önce şeytan, aldatmak sûretiyle, kardeşlerimle benim aramı açmışken, Rabbim lütfuyla bunu düzeltti. Ebû Hayyân şöyle der: Kardeşlerinin durumundan bu kadarcık bahsetti. Çünkü nimet, belâ ve sıkıntının arkasından geldiğinde değeri fazla olur.[79] إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ Şüphesiz Rabbimin tedbiri güzeldir. O dilediğini, insanların hissedemeyeceği ve anlayamayacağı gizli bir incelik içinde gerçekleştirir. إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ Rabbim yarattıklarını iyi bilir, yaptıklarında hikmet sahibidir. Tefsirciler şöyle der: Yakup (a.s.) Mısır'da, Hz. Yusuf'la birlikte 24 sene kaldıktan sonra öldü. Şam bölgesinde, babası İshak'ın yanına gömülmesini vasiyet etmişti. Hz. Yusuf bizzat kendisi götürüp onu oraya gömdü. Babasını gömüp Mısır'a döndükten sonra yirmi üç sene daha yaşadı. Görevi tamamlanp daha fazla

---

77 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Hz. Yakub'un sözünün يوسف kelimesiyle nakledilmesi, yaralı bir insan kalbine işaret etmektedir. Çünkü Yakup (a.s.), dinlenip sükunete erdikten ve kalbi berraklaştıktan sonra onlar için af dileyeceğini vadediyor.

78 Taberî, 13/73.

79 el-Bahr, 5/349.

yaşayamayacağını anlayınca, nefsi ebedî olan Melik'i arzu etti. Allah'a, salih olan babaları İbrahim ve İshak'a kavuşmayı isteyerek şöyle dedi:

101. رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ Ey Rabbim! Bana izzet, makam ve saltanat verdin. Bunlar dünya nimetlerindendir. وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الأَحَادِيثِ Bana rüya tabirini öğrettin. Bu da ilim nimetindendir. فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Ey gökleri ve yeri icat eden ve önceden benzerleri olmadan onları yaratan Allah! أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ Sen, benim dünya ve ahiret işlerimin sahibisin. تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ Beni müslüman olarak öldür ve salih kullarına kat. Hz. Yusuf, müslüman olarak ölünceye kadar, İslâmiyetini koruması için Rabbine dua etti. Burada Yusuf (a.s.)'un kıssası sona erer. Sonra, bunun ardından Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğuna dâir delil getirme işi takip eder.

102. ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ Ey Muhammed! Yusuf ve onun kıssası hakkında haber verdiğimiz bu şeyler, sana vahy gelmeden önce bilmediğin gayb haberlerindendir. Biz, en açık bir şekil ve gayet güzel bir tasvirle onları sana öğretiyoruz ki, peygamberlik davanda doğru olduğun ortaya çıksın. وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ Kardeşleri, Yusuf'a ve onu kendileriyle beraber göndermesi için babalarına hile yaparak, Yusuf'a tuzak hazırlayıp onu kuyuya atmaya hep beraber karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin ki, kıssanın hakikatını bilesin. Bu kıssa sana, herşeyi bilen ve her şeyden haberdâr olan Allah'tan vahy yoluyla geldi.

103. وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ı tesellî etmektedir. Yani, sen ne kadar onların iman etmelerini arzulasan ve doğru yola gelmeleri için ne kadar gayret sarfetsen de insanların çoğu, inkârda ısrarlarından dolayı sana inanmazlar.

104. وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ Sen onlara verdiğin öğüt ve hayra davet karşılığı bir karşılık istemiyorsun ki, bu onlara ağır gelsin. إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ Bu Kur'ân, âlemlere bir öğüt ve nasihattan başka bir şey değildir. Sen bunu okumana karşılık onlardan bir mal istemiyorsun. Eğer akılları olsaydı kabul eder, inat etmezlerdi.

105. وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerde, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, denizler, bitkiler ve diğer enteresan şeyler gibi, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren nice deliller vardır. يَمُرُّونَ عَلَيْهَا İnsanlar gece gündüz bunları görür; sabah akşam üzerlerinden geçerler de, وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ bunları düşünüp ibret almazlar. Binaenaleyh, onların senden yüz çevirmelerine şaşma. Zira onların, Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren bu delillerden yüz çevirmeleri daha garip ve daha şaşılacak bir iştir.

106. وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللهِ إِلاَّ وَهُمْ مُشْرِكُونَ Senin kavminde bulunan o yalanlayıcıların çoğu, ancak başkasını Allah'a ortak koştukları zaman iman ederler. Yani onlar, hem Allah ile beraber putlara ibadet ederler, hem de Allah'ın yaratıcı ve rızık verici olduğunu söylerler. İbn Abbas şöyle der: Onların, telbiye yaparken şöyle demeleri bundandır: "Lebbeyk, senin hiç ortağın yoktur. Ancak bir ortağın vardır ki, o senindir. Sen, hem onun, hem de onun sahip olduğu şeylerin de sahibisin.[80]

107. أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللهِ O yalancılar, Allah'ın azabından bir musibetin kendilerini sarıp kuşatıvermesinden emin mi oldular? أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Yahut hiç farkına varmadıkları ve beklemedikleri bir yerden, bütün dehşetiyle ansızın kıyametin kendilerine gelivermesinden emin mi oldular? Bu soru inkâr ifade eder. Bunda bir azarlama manası vardır.

108. قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي Ey Muhammed! De ki, "İşte benim yolum budur. O, apaçık ve dosdoğru bir yoldur. Onda hiçbir eğrilik, hiçbir şek ve şüphe yoktur. أَدْعُو إِلَى اللهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنْ اتَّبَعَنِي Ben, tam bir açıklıkla ve kesin delille, Allah'a ibadete ve itaate çağırıyorum. Ben ve bana inananlar böyle yapıyoruz. وَسُبْحَانَ اللهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ Yüce Allah'ı her türlü ortak ve eşten tenzih ederim. Ben inanan ve Allah'ı birleyen bir kulum. Asla O'na ortak koşanlardan olmadım.

109. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلاَّ رِجَالا نُوحِي إِلَيْهِمْ Ey Muhammed! Biz, senden önce de, peygamber olarak, sadece insanlardan bazı erkekleri gönderdik. Gökten melekleri peygamber göndermedik. Taberî şöyle der: Ne kadın, ne melek, sadece erkekleri peygamber gönderdik. Bize itaate davet etmeleri için onlara âyetlerimizi vahyediyorduk.[81] Âyet, peygamberlerin insanlardan olduğunu kabul etmeyenleri veya kadınlardan da peygamber olduğunu iddia edenleri reddetmektedir. مِنْ أَهْلِ الْقُرَى Bu Peygamberleri, çöllerde yaşayan insanlar arasında değil, şehirlerde yaşayanlar arasından gönderdik. Hasan el-Basrî şöyle der: Allah kesinlikle, ne çölde yaşayanlar, ne kadınlar ve ne de cinlerden peygamber gönderdi.[82] Tefsirciler şöyle der: Peygamberler sadece şehir halkı arasından gönderilmiştir. Çünkü onlar daha bilgili ve daha yumuşak huylu idiler. Halbuki çölde yaşayanlar arasında bilgisizlik, kabalık ve sertlik vardı. أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ O yalanlayanlar yeryüzünde hiç gezmediler mi ki geçmiş ümmetlerin başlarına gelenleri ve yalanlayanların yıkılıp yok oldukları yerleri görüp iyice düşünsünler ve ibret alsınlar!? Bu soru kınama ifade eder. وَلَدَارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا Takvâ sahibi mü'minler için ahiret yurdu bu geçici yurttan daha iyidir. أَفَلا تَعْقِلُونَ Hâlâ aklınızı kullanıp da iman etmeyecek misiniz!?

80 Kurtubî, 9/272.
81 Taberî, 13/80.
82 Kurtubî, 9/274.

110. حَتَّى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ Nihayet peygamberler kavimlerinin iman etmelerinden ümit kesip de وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا kavimlerinin kendilerini yalanladıklarını anladıkları zaman جَاءَهُمْ نَصْرُنَا sıkıntıları şiddetlendiği an onlara yardımımız geldi. Sıkıntının hakim olduğu, ızdırapların gırtlaklara sarıldığı ve Allah'tan başka hiçbir yerde ümit kalmadığı bir ana tarî manasıyla ve kesin olarak hakkı batıldan ayırarak yardım gelir. فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ Peygamberleri ve onlara inananları kurtardık, kâfirleri kurtarmadık. وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ Suçluları şiddetle yakalayıp cezalandırdığımızda azabımız geri çevrilmez.

111. لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında nurlu akıl sahipleri için bir öğüt ve bir nasihat vardır. مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى Bu Kur'ân rivayet olunan haberler veya uydurulmuş sözler değildir. وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ Fakat bu Kur'ân kendisinden önce indirilmiş semâvî kitapları tasdik edicidir. وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ Şeriat ve hükümlerden, helal ve haramdan ihtiyaç duyulan her şeyi açıklar. وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Ona inanan ve emir ve yasaklarına göre amel eden bir kavim için o sapıklıktan kurtaran bir hidayet ve azaptan kurtaran bir rahmettir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "تالله إنك لفي ضلالك Vallahi sen hâlâ şaşkınlığındasın!" Onlar sözlerini yemin إن ve ل edatlarıyla pekiştirdiler. Pekiştirici edat türleri arka arkaya geldiği için bu tür ifadeye edebiyatta "haber-i inkârî" denir.

2. "ادخلوا مصر ان شاء الله آمنون Emin olarak Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin" âyetindeki "ان شاء الله Allah dilerse" ifadesi dua cümlesi olup bereket isteğiyle getirilmiştir. Âyette takdim ve tehir vardır. Takdiri ادخلوا مصر آمنين ان شاء الله şeklindedir.

3. ورفع ابويه على العرش وخروا له سجداً Ana ve babasını tahtın üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için secdeye kapandılar." Burada ابويه kelimesinden maksat ana ve baba olup tağlib sanatı vardır. Tahta çıkarmayı ifade eden الرفع kelimesi, ana babaya gösterilecek saygının önemine binaen, her ne kadar lafız bakımından secdeye kapanma manasına gelen, خرور kelimesinden önce gelmişse de mana itibariyle ondan sonradır. Ona secde ettiler, sonra ana ve babasını kral tahtına oturttu, demektir.

4. "وما اكثر الناس ولو حرصت بمؤمنين Sen aşırı bir şekilde istesen de, insanların çoğu iman etmez" âyetinde "ولو حرصت sen aşırı bir şekilde istesen de" ara cümlesi, Hicaz

lügatindeki "مـا Mâ"nın ismi ile haberi arasına girmiştir. Bu ara cümlesi hidayetin sadece Allah'ın elinde olduğunu ifade eder.

5. "وما تسألهم عليه من اجر Kur'ân'a karşılık onlardan ücret istemiyorsun." Burada muzaf hazf edilmiştir. وما تسألهم على تبليغ القرآن من اجر Kur'ân'ın tebliğine karşılık onlardan bir ücret istemiyorsun, demektir.

6. "وهم عنها معرضون Onlar ondan yüz çeviriyorlar" cümlesi ile "الاوهم مشركون Onlar ortak koşarlar." cümlesinde edebî sanatlardan "secî" vardır. Secî âyet sonlarındaki son harflerin birbirine uygunluğudur.

BİR UYARI

"لقد كان في قصصهم عبرة لاولى الالباب Onların kıssalarında akıl sahipleri için büyük bir ibret vardır" âyeti gösteriyor ki bu kıssaları ve haberleri anlatmaktan maksat, öğüt vermek ve ibret göstermektir. Bu kıssadan alınacak ibret şudur: Yusuf (a.s.) kuyuya atıldıktan sonra onu oradan, daha sonra da zindandan çıkaran, köle iken Mısır Meliki yapan ve uzun süre ayrı kalıp bir daha bir araya gelme ümidi kesildikten sonra ana babası ve kardeşleri ile birleştirmeye kâdir olan Allah (c.c.), Muhammed (s.a.v.)'i üstün kılmaya, şanını yüceltmeye ve dinini galip kılmaya da kâdirdir. Aynı zamanda bu güzel kıssa ile geçmiş olaylardan haber vermek, gayıptan haber vermek demektir. Bu da Rasulullah (s.a.v.)'ın bir mucizesidir.

Allah'ın yardımı ve tevfikiyle Yusuf sûresinin tefsiri bitti.

RA'D SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 43 âyettir.

Sûreyi Takdim

Ra'd sûresi Medine'de inen sûrelerdendir. Allah'ın birliğini, peygamberliği, öldükten sonra dirilmeyi, hesabı ve müşriklerin ortaya attıkları şüpheleri gidermeyi anlatmak gibi, Medine'de inen sûrelerin ana maksatlarını kapsar.

Bu mübarek sûre önemli bir konu ile yani Allah'ın varlığına ve birliğine iman konusu ile başlar. Hakkın açıklığına ve parlaklığına rağmen müşrikler Kur'ân'ı yalanladı ve Allah'ın birliğini inkâr ettiler. Dolayısıyla bu âyetler, göklerde ve yerlerde, ay ve güneşte, gece ve gündüzde, ekinlerde meyvelerde ve bu güzel ve geniş kâinatta Allah'ın yarattığı diğer mahluklardaki üstün kudretini ve eşsiz yaratma sanatını ifade etmek üzere geldiler.

Bundan sonra, dirilme ve hesap gününün isbatı konusundaki âyetler geldi. Bunun ardından da yaratma, icat etme, diriltme, öldürme, fayda ve zarar verme konularında Allah'ın tek olduğuna dair açık ve kesin deliller zikredildi. Daha sonra da Kur'ân-ı Kerîm hak ve batıl için iki darb-ı mesel getirdi. Bunlardan birisi gökten inen su hakkındadır ki, su, vadi ve derelerde akar. Sonra bu su cüruf sürükler, üzerinde faydasız köpükler yüzer. İkinci darb-ı mesel, kap ve süs eşyası yapılmak için eritilen altın ve gümüş gibi madenler ve eritildiklerinde bunların üzerinde meydana gelen köpük ve cüruflardan bahseder ki, bu köpük ve cüruflar çok geçmeden dağılır, parçalanır ve yok olur, geriye saf ve temiz maden kalır. "انزل من السماء ماء فسالت او دية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً Allah gökten su indirdi de vadiler kendi miktarlarınca sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü.."[1] İşte bu, hak ve batıl hakkında bir darb-ı meseldir.

Bu mübarek sûre mutlu ve bedbaht kimselerin niteliklerini açıklar. Bunlar hakkında da kör ile gören kimseyi darb-ı mesel getirir. Bu iki gruptan her birinin varacağı yeri açıklar. Son olarak da Rasulullah'ın (s.a.v.) Allah tarafından gönderildiğine dair rasullüğü ve nebîliğine şahitliğinden bahseder.

1 Ra'd sûresi, 13/17.

SÛRENİN ADI

Bu sûreye, kâinatta meydana gelen dikkat çekici gök gürültüsü olayından dolayı Ra'd sûresi adı verilmiştir. Bu olayda Allah'ın kudreti ve azameti görünür. Zira Allah, suyu hayat için bir sebep kıldı ve onu kudretiyle bulutlardan yağdırdı. Yüce Allah bulutlarda, rahmeti ile azabını bir araya getirdi. Bulut hem yağmuru, hem de yıldırımları taşımaktadır. Suda hayat verme, yıldırımlarda ise yok etme özelliği vardır. Bu iki zıt özelliği bir arada bulundurmak harika şeylerdendir. Nitekim şöyle denilmiştir. İki zıddı bir arada bulundurmak kudretin sırlarındandır. İşte bulut, onda hem su var, hem de ateş. Allah'ın kudreti ne büyük ve ne yücedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓرٰ ۚ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ ۗ وَالَّذِيٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ۝١ اَللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا
ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى ۖ
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاۤءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ۝٢ وَهُوَ الَّذِي
مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَارًا ۖ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ
فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ ۚ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ۝٣ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَاۤءٍ وَاحِدٍ ۖ وَنُفَضِّلُ
بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ ۚ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
۝٤ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ الْاَغْلَالُ
فِي اَعْنَاقِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝٥
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُ ۗ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ۝٦ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَآ
اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۗ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ۝٧
اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ۗ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ۝٨ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ۝٩ سَوَاۤءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ
وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ۝١٠ لَهُ

مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ يَحْفَظُونَهُۥ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ
إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۗ وَإِذَآ
أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥ ۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ
مِن وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَيُنشِئُ ٱلسَّحَابَ ٱلثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ ٱلرَّعْدُ بِحَمْدِهِۦ
وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِۦ ۖ وَيُرْسِلُ ٱلصَّوَٰعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا
مَن يَشَآءُ وَهُمْ يُجَٰدِلُونَ فِى ٱللَّهِ ۚ وَهُوَ شَدِيدُ ٱلْمِحَالِ ﴿١٣﴾
لَهُۥ دَعْوَةُ ٱلْحَقِّ ۖ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُم بِشَىْءٍ إِلَّا كَبَٰسِطِ
كَفَّيْهِ إِلَى ٱلْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَٰلِغِهِۦ ۚ وَمَا دُعَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ
إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَظِلَٰلُهُم بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْءَاصَالِ ﴿١٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ قُلِ ٱللَّهُ ۚ قُلْ أَفَٱتَّخَذْتُم مِّن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِى
ٱلظُّلُمَٰتُ وَٱلنُّورُ ۗ أَمْ جَعَلُوا۟ لِلَّهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوا۟ كَخَلْقِهِۦ فَتَشَٰبَهَ
ٱلْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ قُلِ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

Bismillahirrahmanirrahim

1. **Elif, Lâm, Mîm, Râ. Bunlar, Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.**
2. **Allah, görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş üzerine istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdirendir. Her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklayandır.**

3. O, yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratandır. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

4. Yeryüzünde birbirine komşu bölgeler, üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. Yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

5. (Ey Muhammed! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl onların "Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?" demeleri şaşılacak şeydir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve işte onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!

6. Senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. Rabbinin azabı da çok şiddetlidir.

7. Kâfirler diyorlar ki: "Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" Halbuki sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir uyarıcısı vardır.

8. Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. O'nun katında her şey ölçü iledir.

9. O, gaybı da görüneni de bilir, çok büyüktür ve yücedir.

10. Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen O'nun ilminde eşittir.

11. O'nun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle O'nu koruyan takipçiler vardır. Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi, mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.

12. O korku ve ümit içinde iken size şimşeği gösteren ve ağır bulutları meydana getirendir.

13. Gök gürültüsü Allah'a hamd eder. Melekler de O'nun korkusundan tesbih ederler. O kâfirler Allah hakkında mücadele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.

14. Hak dua ancak Allah'a yapılır. O'ndan başka dua ettikleri şeyler, onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki su onun ağızına girecek değildir. Kâfirlerin duası sadece boşa gitmiştir.

15. Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.

16. De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'dır". "O halde, de ki "O'nu bırakıp da bizzat kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?" De ki: "Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?" Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da, bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: "Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, her şeye galibtir ve kahredicidir."

KELİMELERİN İZAHI

عمد : Amed, çoğul ismi olup "direkler" manasınadır. Bir görüşe göre yine direk manasına gelen عَمود kelimesinin çoğuludur.

صنوان : Sınvân, ağacın gövdesinden çıkan "dalı" manasına gelen صِنو kelimesinin çoğuludur. Asıl itibariyle, "benzer" manasınadır. Babaya benzediği için amcaya da "sınv" denilmesi bundandar. Ağacın birkaç dalı bulunursa, buna "sınvân" denilir.

الأغلال: Ağlâl, kendisiyle ellerin boyuna bağlandığı "bağ" manasına gelen "غِلّ" kelimesinin çoğuludur.

المثلات : Mesülât, cezâ manasına gelen مَـــثُلَة kelimesinin çoğuludur. "Benzemek" kökünden gelmektedir. Ceza ile, kendisine ceza verilen kimse arasındaki benzerlikten dolayı cezaya mesület denilmiştir.

تغيض : Su azaldı veya çekildi manasına gelen غاض fiilinin geniş zamanıdır. "Çekilir" demektir.

سارب : Sârib, gündüz ışığında gözlerden gizlenemiyecek bir şekilde yolunda giden manasınadır.

معقبات: Mu'akkıbât, birbirini takip eden, yani birbiri ardından gelen melekler.

المحال : Mihâl, kuvvet, yok etme ve intikam alma gücü.

NÜZÛL SEBEBİ

Enes (r.a.)'ten rivâyet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) Arap firavunlarından bir zorbaya bir adam gönderdi. Dedi ki: "Git, o zorbayı bana çağır." Adam: "Ya Rasulullah! O, kibirli bir zorbadır, dedi. Rasulullah (s.a.v.) tekrar: "Git onu bana çağır" buyurdu. Adam zorbaya gitti ve:"Rasulullah seni çağırıyor." dedi. Zorba: "Muhammed'in ilahını bana anlat. O, altından mı, gümüşten mi, yoksa bakırdan mıdır? dedi. Elçi, Rasulullah (s.a.v.) döndü ve zorbanın söylediklerini anlatarak, dedi ki: "Onun, kibirinden dolayı buraya gelmiyeceğini size söylemedim mi? Rasulullah (s.a.v.): "Ona bir daha git ve onu bana çağır" diye emretti. Elçi gitti ve zorba aynı cevabı verdi. Elçi onunla tartışırken, Allah, başının üstüne bir bulut gönderdi. Gök gürledi, yıldırım düştü, kafatasını uçurdu. Bunun üzerine Yüce Allah وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ Onlar Allah hakkında mücadele ederken, Allah yıldırımlar göndeip onlarla dilediğini çarpar. O'nun azabı pek şiddetlidir.[2] Âyetini indirdi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الٓمٓر Elif, Lâm, Mim, Râ. Bu harfler Kur'ân'ın icazına bir işarettir.[3]İbn Abbas şöyle der: Bunun manası şudur: "Ben Allahım, bilir ve görürüm."[4] تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ Bunlar bütün kitaplardan üstün olan, icazlı Kur'ân'ın âyetleridir. وَالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ Ey Muhammed! Bu Kur'ân'da sana vahyolunan şey batılla karışmamış, şüphe ve kuşku ihtimali olmayan gerçeğin kendisidir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ Bu gerçeğin açıklık ve parlaklığına rağmen insanların çoğu onu yalanladı.

2. اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا Allah gökleri yüksek olarak yarattı. O gökler hiçbir şeye dayanmadan, Allah'ın kudretiyle durmaktadır. Siz o göklere bakıyor ve onları direksiz olarak görüyorsunuz. İşte bu yaratan, icat eden, hikmet sahibi olan Allah'ın varlığına bir delildir. ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Sonra Allah şanına yakışır bir şekilde cisimsiz, keyfiyetsiz ve sıfatsız olarak Arş üzerine çıktı.[5] وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى Güneşi ve ayı kulların menfaatına âmâde kıldı. Bunların her ikisi de, dünyanın yok olacağı belirli bir zamana kadar Allah'ın kudretiyle yürür. يُدَبِّرُ الْأَمْرَ Var etmek, yok etmek, diriltmek, öldürmek ve benzeri, mahlukatın ve kâinatın işlerini hikmetiyle yürütür. يُفَصِّلُ الْآيَاتِ Âyetleri açıklar ki, لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ

2 Ra'd sûresi, 13/13, Vahidî, Esbâbu'n-nüzul, s.156.
3 Hurûf-i Mukatta'anın izahı için, Bakara sûresinin başına bakınız.
4 Taberî, 13/91.
5 Arş'ı istivâ konusunda bilgi için, A'râf sûresindeki istivâ âyetinin tefsirinde selefin görüşlerine bakınız.

تُوقِنُونَ Allah a kavuşacağınıza ve O'na döneceğinize kesin olarak iman edesiniz. Çünkü bunların tümüne güç yetiren kimse, insanları öldükten sonra da diriltebilir.

3. وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الأَرْضَ O, kudretiyle yeryüzünü yaydı ve onu engin ve geniş kıldı. Bu ifade, yerin yuvarlaklığına aykırı değildir. Yerin yuvarlak olduğu kesindir. Bundan maksat şudur: Yüce Allah yeri geniş, ufukları engin bir şekilde yarattı ki, insanlar ve hayvanlar onun üzerinde yerleşsin. Hepsi dağ ve dere olsaydı, onun üzerinde yaşamak imkânsız olurdu. İbn Cüzeyy şöyle der: Bast (yaymak) ve medd (uzatmak) yerin yuvarlak olmasına aykırı değildir. Çünkü yer küresinin her bir parçası, tek başına, geniş ve uzun bir alandır. Yuvarlaklık yeryüzünün tümü için söz konusudur.[6] وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ Yeryüzünde sabit ve oturaklı dağlar yarattı ki, üzerindekileri sarmasın. Nitekim bir âyet-i kerîmede, "ان تميد بكم Sizi sarmasın diye..."[7] buyrulmuştur. وَأَنْهَاراً Ve orada akan nehirler yarattı. وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ Orada her çeşit meyveden, hikmetli sünnetine uygun olarak, çoğalma ve üreme sebeplerinin tamamlanması için erkek ve dişiden birer çift yarattı.[8] Ebussuûd şöyle der: Allah, dünyada var olan her türlü meyveden iki çeşit ve iki sınıf yarattı. Bu çeşitlilik, ya beyaz veya siyah gibi renkte, veya tatlı ve ekşi gibi tatta, yahut küçük veya büyük gibi miktarda, ya da sıcak ve soğuk gibi nasıllık ve benzeri şeylerde olur.[9] يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ Geceyi gündüze giydirir, böylece hava daha önce aydınlık iken kararır. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ Allah'ın yaptığı bu hârika şeylerde, düşünen ve tefekkür eden kimseler için, onun birliğini ve kudretini gösteren açık deliller ve alâmetler vardır. Burada sadece "düşünenler için" denilmesinin sebebi şudur: Çünkü bu delillerin kapsadığı hârika işler, ancak düşünmekle anlaşılır.

4. وَفِي الأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ Yeryüzünde birbirine yakın, birbirine bitişik muhtelif bölgeler vardır. İbn Abbas şöyle der: Yeryüzünde iyi ve çorak araziler vardır. Birisinde bitkiler yetişir, onun yanında öbüründe birşey bitmez.[10] وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ Çokça üzüm bağları vardır. وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ Bu birbirine komşu bölgelerde çeşitli ekin, hubûbat, hurma ve yeşil bitkiler vardır. Bunların bazılarında, bir kökten iki veya daha fazla bitki çıkar. Bazılarında ise tek bir bitki çıkar. يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الأُكُلِ Bunların hepsi bir tek su ile sulanır. Toprak da birdir. Fakat meyvelerin tatları ayrı ayrıdır. Taberî şöyle der: Aynı toprakta şeftali, armut, beyaz ve siyah üzüm yetişir. Bunların bazıları tatlı, bazıları ekşidir. Aynı su ile sulandıkları halde

6 et-Teshîl, 2/130.

7 Nahl sûresi, 16/15.

8 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Bu gerçeği insanoğlu yakın zamana kadar kendi araştırması ve ilmiyle bilmiyordu. Gerçek şu ki, bütün canlılar bir erkek ve bir dişiden meydana gelir. Hatta kendi cinsinden bir erkeğin bulunmadığı sanılan bitkiler bile gösteriyor ki, onlar kendi bünyelerinde diğer eşi taşıyorlar. Erkeklik ve dişilik organları bir çiçekte veya ayrı ayrı çiçeklerde bulunurlar ve birleşirler (Fî Zılâl, 5/72).

9 Ebussuûd, 3/97.

10 Taberî, 13/97.

birbirlerinden üstündürler.[11] إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ Düşünen ve aklını kullananlar için bunda apaçık alâmetler vardır. Bu âyet, tabiatçıların görüşlerini reddeder.

5. وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ Ey Muhammed! Eğer herhangi bir şeye hayret ediyorsan, bil ki o, kâfirlerin "Biz öldükten ve toz toprak olduktan sonra mı yeniden diriltileceğiz" demelerinden daha hayret verici değildir. Çünkü onların, öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmeleri, gerçekten hayret edilecek bir şeydir. Zira bu anlattığımız gökleri, yeri, ağaçları, meyveleri, denizleri ve nehirleri yaratmaya kadir olan Allah, onları öldükten sonra tekrar diriltebilir. أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden o kimseler, Allah'ın kudretini inkâr edenlerdir. وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ Kıyamet günü onların boyunlarına zincirler vurulacaktır. وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Onlar Cehennemliktir. Orada ebedi kalacaklar, ne orada ölecekler, ne de oradan çıkarılacaklar.

6. وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ Ey Muhammed! O müşrikler senden, refah ve âfiyetten önce acele olarak belâ ve cezâ istiyorlar. Alay olsun diye, tehdit edildikleri dünya azabını acele olarak istiyorlar. وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمُثُلَاتُ Halbuki daha önce onlar gibi yalanlayanların cezaları verilmiştir. Niçin, ibret ve öğüt almıyorlar? وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı büyük bir müsâmaha sahibidir. Her ne kadar zalim de olsalar, onları cezalandırmakta acele etmez. Cezalarını tehir etmek sûretiyle onlara mühlet verir. وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ Kuşkusuz, israrla günah işleyip de tevbe etmeyen kimseler için Rabbinin azabı şiddetlidir. Kulun korku ve ümit içinde bulunması için Yüce Allah, hilminin geniş, azabının şiddetli olduğunu bir arada anlattı.

7. وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ Kureyş kâfirlerinden olan müşrikler der ki: "Musa ve İsa'nın mucizeleri gibi, Muhammed'in doğruluğunu gösteren bir mucize indirilse ya! Ebû Hayyân şöyle der: Müşrikler ayın yarılması, ağaçların emrine boyun eğmesi, parmakların arasından suyun akması ve bunlara benzer, peygambere inen mucizeleri mucize saymayıp inat ederek başka mucizeler istediler.[12] إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ Bu âyet, teklif ettikleri şeye cevaptır. Yani: Ey Muhammed! Sen sadece bir sakındırıcı ve açıklayıcısın. Senin durumun, senden önceki bütün peygamberlerin durumu gibidir. Her kavmin onları Allah'a çağıran bir peygamberi vardır. Harikulade mucizeler gönderme işi ise, kâinatı ve kulları yöneten Allah'ın elindedir.

8. اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى Her dişinin karnında ne taşıyacağını bilen sadece Allah'tır. Onun erkek mi, dişi mi, tam mı yoksa eksik mi, güzel mi, çirkin mi olacağını sadece O bilir. وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ Cenin tekâmül etmeden önce dışarı atmak sûretiyle

11 Taberî, 13/98.
12 el-Bahr, 5/367.

rahimlerin eksilttiği süreyi, وَمَا تَزْدَادُ ve dokuz aya ilâve ettiği süreyi bilir. İbn Abbas şöyle der: Dokuz aydan daha az bir zamanda doğum yapmak sûretiyle rahimlerin azalttığı süreyi ve dokuz aydan daha fazla zamanda doğum yapmak sûretiyle rahimlerin arttırdığı süreyi bilir. Yine İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre غَيْض dan maksat, âzâları eksik, düşük çocuktur. غَيْض İzdiyâddan maksat da tam çocuktur.[13] وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ Allah katında her şey menfaat ve faydaya göre sınırlı bir ölçü iledir, o sınırı geçemez.

9. عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Allah, duyu organları ile idrak edilen ve idrak edilemeyen her şeyi bilir. O'nun bilgisi, gizli ve görünür olanı kapsar, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِي O'nun şanı yüce olup her şey ondan aşağıdadır. Kudretiyle herşeye üstündür, başka şeye benzemekten uzaktır.

10. سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ O'nun ilminde kalplerin gizledikleri ile dillerin konuştukları aynıdır. وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ Yine O'nun ilminde, gece karanlığında son derece gizlilik içinde amel edenle, gündüz aydınlığında son derece açık bir şekilde amel edip amelini gizlemeyerek yoluna devam eden aynıdır.

11. لَهُ مُعَقِّبَاتٌ Bu insanın korunmasıyla görevlendirilmiş melekleri vardır. Sırayla onu korurlar. Hükümet dairelerindeki bekçiler gibi, nöbetleşerek onu korurlar. مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ İnsanın önünden ve arkasından gelerek يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللهِ Allah'ın emriyle onu tehlikelerden ve zararlardan korurlar. Mücâhid şöyle der: Her kulun başında onu korumakla görevlendirilmiş bir melek vardır. O melek onu uykusunda ve uyanıkken cinlerden, insanlardan ve haşerelerden korur.[14] إِنَّ اللهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ Şüphesiz Allah, herhangi bir kavme verdiği nimeti, onlar durumlarını çirkin durumlarla değiştirmedikçe, onlardan çekip almaz ve yok etmez. Bu, Allah'ın sosyal kanunlarındandır. O, herhangi bir kavme verdiği âfiyet ve nimeti, emniyet ve izzeti, onlar bu nimetlere karşı nankörlük edip günahlara dalmadıkça değiştirmez. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Yüce Allah İsrailoğullarından bir peygambere şöyle vahyetti: "Kavmine de ki: Herhangi bir şehir ve herhangi bir ev halkı Allah'a itaat eder, sonra bu hallerinden Allah'a isyan haline dönerlerse, Allah onların sevdikleri şeyi ellerinden alır, onun yerine sevmedikleri şeyi verir.[15] وَإِذَا أَرَادَ اللهُ بِقَوْمٍ سُوءًا Yüce Allah herhangi bir kavmin yok olmasını veya azaba uğramasını istediğinde فَلَا مَرَدَّ لَهُ hiçkimse bunu geri çeviremez. وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ Allah'ın azabından ve belâsından onları koruyacak herhangi bir dostları yoktur.

13 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/308.
14 Taberî, 13/119.
15 Bu hadisi İbn Ebî Hâtim tahric etmiştir. İbn Kesîr'in Muhtasar'ında da böyledir. (2/274).

12. هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ Bu âyet Allah'ın kudretinin kâinata serpiştirilmiş eserlerini açıklamaktadır. Yani ey insanlar! Allah size, bulutların arasında çakan şimşeği gösteriyor. خَوْفًا وَطَمَعًا Korku ve ümit içerisinde onu size gösteriyor. İbn Abbas şöyle der: Yıldırım korkusu ve yağmur ümidi içinde bunu size gösteriyor.[16] Çünkü çok defa, şimşeğin arkasından helâk edici yıldırımlar gelir. Bazan da onun arkasından ülkelere ve insanlara hayat veren bol yağmur gelir. وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ Aynı şekilde kudretiyle, bol su yüklü yoğun bulutları yaratır.

13. وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ Gök gürültüsü Allah'a hamd ve övgü ile birlikte O'nu tesbih eder. Melekler de azabından korkarak O'nu tesbih ederler. Gök gürültüsünün tesbihi bir gerçektir. Kur'ân bunu göstermektedir. Biz o sesleri anlamasak da ona inanırız. Çünkü Yüce Allah, gerçekten başka bir şeyi söylemez. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: وان من شئ الا يسبح بحمد O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."[17] وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ Allah, azap olarak helâk edici yıldırımları gönderir. O yıldırımlarla dilediğini helâk eder. وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ Mekke kâfirleri Allah'ın varlığı, birliği ve öldükten sonra diriltme kudreti hususunda tartışırken Allah yıldırımı gönderir. وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ Allah'ın kuvveti, yakalaması ve azabı şiddetlidir. Kendisine isyan edenlerden intikam alacak güce sahiptir.

14. لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ Hak dua O'na yapılır. Dua etmek ve sığınmak sûretiyle kendisine ibadet edilmeye layık olan sadece O'dur. وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ Kâfirlerin, Allah'ı bırakıp da dua ettikleri ilahlar ise لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ onların dualarına cevap vermezler ve seslenmelerini de işitmezler. إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ Onların durumu ancak, uzaktan suya avuçlarını uzatıp suyun ağzına ulaşması için seslenen ve onu çağıran kimsenin durumuna benzer. Halbuki su cansız olup ne hisseder, ne de işitir. Ebussuûd şöyle der: Müşriklerin bir şey için ilahlarına dua ettikleri zaman o şeyi kesinlikle elde edememeleri hali, ne yapacağını bilemeyen şaşkın bir kimsenin haline benzetildi. Bu kimse, avuçlarını uzaktan suya uzatarak, suyun ağzına gelmesini istemekte, fakat su asla onun ağzına gelmemektedir. Çünkü su cansızdır. Onun susuzluğunu bilemez.[18] وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ Onların, ilahlarına duaları ve onlara sığınmaları boşa çıkmış ve ziyana uğramıştır. Çünkü bu duanın faydası yoktur.

15. وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklerde ve yerlerde bulunanlar, tek olan Allah'a boyun eğer ve secde eder. طَوْعًا وَكَرْهًا İsteyerek ve istemiyerek boyun eğerler. Hasan el-Basrî şöyle der: Mü'min isteyerek secde eder, kâfir istemeyerek secde

16 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/313.
17 İsra sûresi, 17/44.
18 Ebussuûd, 3/102.

eder.[19] Yani kâfir korkunca ve sıkışınca secde eder. "وَظِلالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ Onların gölgeleri de sabah ve akşam Allah'a secde eder. Bundan maksat, Allah'ın büyüklüğünü, her şeye galip gelen gücünü ve her şeyin O'na boyun eğdiğini bildirmektir. Şöyle ki, onun azametine bütün kâinat, hatta insanların gölgesi bile boyun eğer. Hepsi, Allah'ın emri ne son derece teslim olur ve boyun eğer.

16. قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Gökleri ve yeri yaratan ve onların işlerini idare eden kimdir? Bu soru, Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri şeylerle alay için sorulmuş bir sorudur. قُلْ اللهُ Onları kınamak ve azarlamak için onlara de ki: "Onları yaratan Allah'tır, قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لا يَمْلِكُونَ لأَنفُسِهِمْ نَفْعًا وَلا ضَرًّا Aleyhlerine delil getirerek susturmak için onlara de ki: Allah'a ortaklar koşup O'nu bırakarak onlara mı taptınız? Halbuki ortak koştuğunuz şeyler, ne kendilerine fayda sağlıyabilirler, ne de kendilerinden zararı savabilecekler? O halde bu işleri, başkaları için nasıl yapabilecekler? قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ Bu âyet, müşriklerin Allah'tan başkasına ibadet ederek düştükleri sapıklıklarını açıklayan bir temsildir. De ki: Körle gören veya karanlıklarla aydınlık eşit olur mu? Burada körden maksat kâfir, görenden maksat mü'mindir. Karanlıklardan maksat sapıklık, aydınlıktan maksat hidâyettir. Yani körle gören ve karanlıklarla aydınlık eşit olmadığı gibi, hakkın nurunu gören mü'min ile, bu aydınlığı göremeyen müşrik eşit olmaz. Hak ile batılı birbirinden ayıran özellik, kör ile göreni birbirinden ayıran özelliğin açıklığı gibi açıktır. İman ile sapıklığı birbirinden ayıran özellik de, aydınlık ile karanlığı birbirinden ayıran özelliğin açıklığı gibi açıktır. أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ Bu bölüm, aleyhlerine getirilen delilleri tamamlar ve onlarla alay eder, yani yoksa o müşrikler, Allah'ın yarattığı gibi mahluklar yaratan ilahlar mı edindiler de durum onlara karışık geldi. Allah'ın yarattıklarını kendi ilahlarının yarattıklarından ayıramıyorlar. Bu, iğneleyici bir alaydır. Çünkü onlar her şeyi Allah'ın yarattığını, iddia ettikleri bu ilahların ise hiçbir şey yaratmadıklarını görüyorlar. Bütün bunlardan sonra Allah'ı bırakıp onlara tapıyorlar. Bu da, müşriklerin akıllarının ne kadar zayıf ve çürük olduğunu gösterir. Allah (c.c.) onların aleyhine delil getirdikten sonra şunu açık bir şekilde ifade etti: قُلْ اللهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ De ki, her şeyi yaratan Allah'tır. O'ndanbaşka yaratıcı yoktur. O, ilahlık ve rablıkta tektir. Her şeyden üstündür. Her şey O'nun gücü ve kudreti altındadır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetlerde, aşağıdaki edebî sanatlar vardır.

1. "تلك آيات الكتاب Onlar, kitabın âyetleridir" cümlesinde, uzaklık ifade eden işâret ismi ile, yakın olan bir şey gösterilmiştir. Âyetlerin şanının yüceliği ve

19 Kurtubî, 9/301.

makamının yüksekliğini göstermesi için, âyetler uzak makamında tutulmuştur. الكتـــاب Kelimesinin başındaki ال takısı da onun büyüklüğünü ifade etmek için gelmiştir. Yani "icazında ve açıklamasında mükemmel fevkalade kitab" demektir.

2. "يغشى الليل النهار Gündüzü gece ile kapatır." Burada Yüce Allah gecenin karanlığı vasıtasıyla gündüzün aydınlığının giderilmesini, kalın bir örtüye benzetmiş, zâhirî eşyanın maddî örtülerle örtülmesini ifade eden يُغْشِي lafzını, manevî işler için müsteâr olarak kullanmıştır.

3. "تغيض eksiltir" ile "تزداد arttırır", "الغيب görünmeyen", "الشهادة görünen", "اسر gizledi" ile "جهر açık söyledi", "مستخف gizlenen" ile "سارب gündüzün yürüyen", "خوفاً korku" ile "طمعاً ümit" ve "طوعاً isteyerek" ile "كرهاً istemiyerek" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bunların hepsi, lafzî edebî sanatlardandır.

4. "قل الله Allah'tır." Burada hazif yoluyla icaz vardır. Yani, "gökleri ve yeri yaratan Allah'ın" demektir.

5. "كباسط كفيه Avuçlarını uzatan gibi." Burada teşbih-i temsilî vardır. Putların kendilerine dua edenlere cevap verememeleri, uzaktan avuçlarını açan kimseye, suyun cevap verememesine benzetilmiştir. Vech-i şebeh çok yönlüdür.

6. "هل يستوى الاعمى والبصير ام هل تستوى الظلمات والنور Körle gören eşit olur mu? Veya karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?" Burada Yüce Allah zulumât ve nur kelimelerini inkâr ve inanç için müsteâr olarak kullandı. Aynı şekilde "kör" lafzını câhil mü'min için, "gören" lafzını da akıllı mü'min için müsteâr olarak kullandı.

BİR UYARI

Meleklere muakkıbât (takipçiler) denilmesinin sebebi şudur: Onlar gece-gündüz kulların ne yaptıklarını takip ederler. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: Sizi geceleyin bir grup melek, gündüzün de bir grup melek takip eder. Sabah ve ikindi namazlarında bir araya gelirler.[20]

FAYDALI BİLGİLER

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) gök gürültüsünü işittiğinde şöyle derdi: "Gök gürültüsünün övgü ile ve meleklerin korku ile tesbih ettikleri Yüce Allah, noksan sıfatlardan uzaktır. O'nun her şeye gücü yeter."[21] Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle derdi: Kim bunu söylerde kendisini yıldırım çarparsa, onun diyeti bana aittir.[22]

20 Buhârî, Mevakît, 16; Tevhîd, 23, 33; Müslim, Mesâcid, 210.
21 Muvatta, Kelâm, 26(az farklı).
22 Kurtubî, 9/298.

أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا
رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِّثْلُهُ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً ۖ
وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ۚ
﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ ۖ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۚ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ ۖ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾
أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو
الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾
وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ ۚ فَنِعْمَ
عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ ۚ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا
مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ
يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ
قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾
كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ
الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ
بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ
الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَايْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى
النَّاسَ جَمِيعًا ۗ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا
صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ
فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ
هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ ۚ قُلْ سَمُّوهُمْ ۚ
أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۚ بَلْ زُيِّنَ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَّهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٣٤﴾

17. O, gökten su indirdi ve vadiler kendi mikdarlarınca sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hakk ile batıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara faydalı olan şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.

18. Rablerinin emrine uyanlar için en güzel mükâfat vardır. O'na uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında onun bir misli daha kendilerinin olsa, onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de Cehennemdir. O ne kötü yataktır!

19. Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, kör kimse gibi olur mu? Ancak akıl sahipleri anlar.

20. O akıl sahipleri ki onlar, Allah'ın ahdini yerine getirirler, verdikleri sözü bozmazlar.

21. Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir,

22. Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte bunlar var ya, ahiret yurdu sadece onlarındır.

23. (O yurt) Adn Cennetleridir, oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklar.

24. (Melekler), "Sabrettiğinize karşılık size selâm olsun! Ahiret yurdu ne güzeldir!" derler.

25. Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar ve Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği şeyleri terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya, işte lanet onlar içindir. Ve kötü yurt onlarındır.

26. Allah dilediğine bol rızık verir, dilediğine az. Onlar dünya hayatıyla şımardılar. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.

27. Kâfir olanlar diyorlar ki: "Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır. Kendisine yöneleni de hidayete erdirir."

28. Bunlar iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla sükûnet bulur.

29. İman edip güzel amel işleyenler, mutluluk ve varılacak güzel yurt onlarındır.

30. Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki, sana vahy ettiğimizi onlara okuyasın. Onlar Rahman'ı inkâr ediyorlar. De ki: "O benim Rabbim'dir. Ondan başka ilah yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır."

31. Eğer bir Kur'ân'la dağlar yürütülseydi, veya onunla yer parçalansaydı, ya da onunla ölüler konuşturulsaydı (o Kur'ân, yine bu Kitab olacaktı). Fakat bütün işler Allah'a âittir. İman edenler hâlâ bilmediler mi ki, Allah dileseydi

bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah'ın vaadi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı, ya büyük bir belâ gelmeye devam edecek, ya da evlerinin yakınına inecek. Allah, vaadinden asla dönmez.

32. Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi ben küfredenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. Azabım nasılmış?

33. Her nefsin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?). Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Onlara ad verin. Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yoksa, boş laf mı ediyorsunuz?" Aslında inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.

34. Dünya hayatında onlara sadece bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'tan koruyacak kimse de yoktur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, yeryüzünde iki duanın, yani hak ve batıl duanın bulunduğunu anlattı ve Allah'a yapılan duanın hak dua olduğunu, Allah'tan başkasına yapılan duanın da batıl dua olduğunu açıkladı. Bu âyetlerde de, hak ve hak ehli için, batıl ve batıl ehli için iki darb-ı mesel getirdi ki, hidâyetle sapıklık, doğrulukla azgınlık arasındaki fark ortaya çıksın. Bunun ardından da, mü'minlerin naîm Cennetindeki yerlerini ve kâfirlerin Cehennemdeki yerlerini anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

زبداً : Zebed, selin taşıdığı köpük ve çör çöptür.

رابياً : Râbiyen; yüksek, kabarık demektir.

جفاء : Cüfâ, çözülmüş, dağılmış, faydasız, izi kalmamış.[23] Su, köpüğü dağıtıp attığı zaman جفا الماء بالزبد denir.

المهاد : Mihâd, yatak demektir. Bunun aslı, uyumak ve dinlenmek için hazırlanmış ve düzeltilmiş yerdir.

يدرءون : Savıyorlar درأ savmak manasınadır.

عقبى : Ukbâ, âkibet. Bir fiile verilen cezaya da ukbâ denir. Çünkü ceza, fiilin ardından verilir.

23 el-Bahr, 5/382.

عدن : Adn; karar kılmak, sebât etmek, ebedî kalmak demektir. Bir kimse bir yerde yerleştiğinde عدن بالمكان denilir.

يبسط : Genişletir, bollaştırır.

يقدر : Daraltır.

متاع : Metâ, herhangi bir müddete kadar kendisinden faydalanılan sonra sona erip yok olan herşeye metâ denir.

طوبى : Tûbâ, sevinç ve göz aydınlığı. Zemahşerî şöyle der: Bu, بشرى ve زلفى vezninde, طاب fiilinin mastarıdır. Manası, "Bir hayır ve bir iyilik buldun" demektir.[24]

ييأس : Ümidini kesiyor. Ye's, bir şeyden ümit kesmek demektir.

أمليت : Süre tanıdım. Allah bir kimseye mühlet verip de onun için süreyi uzattığında أملى الله له denir.

واق : Vâk, koruyucu. Eziyeti ve zararı savdı manasına gelen وقى fiilinin ism-i fâilidir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas şöyle der: Aşağıdaki âyet, Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir. Peygamber (s.a.v.) onlara: "Rahman'a secde edin." dediği zaman onlar: "Rahman da nedir? Bize emrettiğin şeye secde mi edeceğiz?" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "وهم يكفرون بالرحمن قل هو ربي لا إله إلاّ هو عليه توكلت وإليه متاب" Onlar Rahman'ı inkâr ediyorlar. De ki: "O Rabbim'dir, O'ndan başka ilah yoktur. Ben yalnız O'na dayandım. Dönüşüm ancak O'nadır.[25]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

17. أَنزَلَ مِنْ السَّمَاءِ مَاءً Yüce Allah gökten yağmur indirdi. فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا Vadilerin suları onların genişlikleri kadar aktı. Büyük büyüklüğü, küçük küçüklüğü kadar, her biri kendi miktarınca su aktı. فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا Yağmurlardan meydana gelen sel, üzerinde yüksek bir kir tabakası taşıdı. Bu tabaka, suyun üzerinde görünen çer çöptür. Taberî şöyle der: Bu, bir meseldir. Allah onu hak ile batıl ve iman ile küfür için getirdi. Hakkın devamlı oluşu, batılın da çözülüp yok oluşu durumu, Allah'ın gökten yere indirdiği suyun durumuna benzer. Bu yağmur sebebiyle oluşan sel, yüksek bir kir tabakası taşır. Hak, yeryüzünde kalan suya benzemektedir. Kendisinden faydalanılmayan kir tabakası ise batılın benzeridir. İşte, hak ile batıl

24 el-Keşşâf, 2/528.
25 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 157.

hakkında getirilen iki misalden biri budur. Diğer misal ise âyet-i kerîmenin şu bölümüdür: وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ İnsanların; süs veya kap-kacak gibi faydalanılacak eşya yapmak maksadıyla ateşte erittikleri altın, gümüş ve bakır gibi madenlerin de, sel kirine benzer kirleri vardır. Selin üzerindeki kirden faydalanılmadığı gibi, bundan da faydalanılmaz. كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ İşte bunun gibi Allah, hak ve batıl için misal getirir. Devamlı ve kararlı oluşu konusunda hakkın durumu, yeryüzünde yerleşen ve insanlara fayda sağlayan saf suyun durumuna benzer. Çözülme ve yok olma hususunda batılın durumu, suyun atması sebebiyle dağılıp yok olan çer-çöpün durumu gibidir. فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً Suyun ve madenlerin yüzünde kalan faydasız kiri, sel atar. Böylece o kir dağılır, parçalanır ve vadinin iki tarafında yok olur gider. وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ İnsanların faydalandığı saf su ve saf maden ise yerin katmanlarında kalır. كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ İnsanlar öğüt ve ibret alsınlar diye, Allah yukarıda geçen iki misalin benzeri misalleri açıklar.[26]

18. لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى İman ve itaat etmek sûretiyle, Allah'ın çağrısını kabul eden mü'minler için güzel sevap vardır. O da Naîm Cennetidir. وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ Allah'ın, kendisine inanma davetine icâbet etmeyen kâfirlere gelince لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا dünyada bulunan bütün mallar onların olsa وَمِثْلَهُ مَعَهُ ve dünyadakinin tümünün bir misli daha olsa لَافْتَدَوْا بِهِ Allah'ın azabından kurtulmak için bütün bu malları, canları uğrunda fidye olarak verirler. أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ İşte onların görecekleri hesap kötüdür. Hasan el-Basrî şöyle der: Bütün günahlarından dolayı hesaba çekilirler. Onlar için, günahlarından herhangi bir şey bağışlanmaz. وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ Kıyamet gününde, onların barınacakları yer Cehennem ateşidir. وَبِئْسَ الْمِهَادُ Orası onlar için Cehennemde hazırlanmış ne kötü yatak ve kalınacak yerdir.

19. أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ Buradaki hemze, inkâr ifade eden soru için kullanılmıştır. Yani: Ey Muhammed! Sana inene inanıp tasdik eden ile, akılsız olup da kör gibi cehâlet ve sapıklık karanlıklarında şaşkın bir halde kalan eşit olur mu? Burada körlükten maksat, kalp gözü körlüğüdür. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet Hamza (r.a.) ile Ebû Cehil hakkında indi. إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ Allah'ın

26 Merhum Şehit Seyyid Kutub şöyle der: Âyetin akışıyla devam ediyoruz: Allah, hak ile batıl ve ebedî davet ile rüzgarla birlikte yok olup giden davet için misal getirir. Gökten su iner ve vadilerden sel akar. Bu sel yatağında akarken köpük şeklinde yüzüne çıkan kir ve çerçöpü toplar. Bu çer çöp yükselip kabarır. Fakat biraz sonra kir olarak atılır. Su ise onun altında sakin sakin akıp gitmektedir. Fakat o, hayır ve hayat taşıyan sudur. Bunun gibi şeyler, eritilip de süs eşyası yapılan altın ve gümüş gibi, veya kap-kacak yapılan demir ve kurşun gibi madenlerde de bulunur. Pislik, yüzüne çıkar. Fakat o biraz sonra yok olup gidecek bir pisliktir. Maden ise tertemiz geriye kalır. İşte bu hak ile batılın misalidir. Batıl üste çıkar, yükselir, görünür, kabarır, şişer, fakat çok geçmeden atılmış çer-çöp olarak yok olup gider. Onun aslı ve tutulacak bir tarafı yoktur. Hak ise, sessiz sâkin devam eder. Hayat veren su ve saf maden gibi yeryüzünde kalır (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 13/76).

âyetlerinden ancak akl-ı selim sahipleri öğüt ve ibret alır. Bundan sonra Yüce Allah akl-ı selim sahiplerinin özelliklerini sayarak şöyle buyurdu:

20. الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللهِ Onlar, Allah'ın kendilerine tavsiye ettiği ahdi yerine getirenlerdir. Ahid, Allah'ın, kullarını mükellef kıldığı emir ve yasaklarıdır. وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ Kendileriyle Allah ve kullar arasında yapmış oldukları sağlam ahitleri bozmazlar.

21. وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ Allah'ın, yapmalarını emrettiği sıla-i rahmi yaparlar. وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ Allah'ı yüceltmek ve ona saygı göstermek için ondan korkarlar. وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ Cehenneme girmelerine sebep olacak kötü hesaptan korkarlar. Korktukları için de Allah'a itaat etmeye gayret eder ve O'nun koyduğu sınırları korurlar.

22. وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla zorluklara sabrederler. وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ Farz namazları vakitlerinde şartlarına uygun olarak kılarlar. وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً Allah'ın kendilerine vermelerini farz kıldığı mallarının bir kısmını gizli ve aşikâr olarak verirler. وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ Cahilliği yumuşak huylulukla, eziyeti de sabırla savarlar.[27] Yani, kötülükleri defetmek için iyilik yaparlar. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Kötülüğün peşinden iyilik yap ki, onu silsin."[28] أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ İşte onlar için ahirette güzel bir sonuç vardır. O da Cennettir. Bu âyet, kendisinden sonra gelen şu âyet ile tefsir edilmiştir.

23. جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ O güzel sonuç, iyi kimselerin ve onların salih olan babaları, kadınları ve çocuklarının girecekleri ebedî ikâmet yeri olan Cennetlerdir. Yakınları, amelleriyle bu yüksek makamlara hak kazanmasalar da, onların yalnızlıklarının giderilmesi ve sevinçlerinin tamamlanması için oraya girerler. Onlara bir ikram olarak yakınlarının dereceleri yükselir. Bu, Allah'ın bir lütfudur. Onlar için bir başka ikram vardır ki, onu da Yüce Allah şu sözüyle açıklamıştır: وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ Onları kutlamak için Cennetin bütün kapılarından yanlarına melekler girer ve onlara şöyle derler:

24. سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ Dünyada sabretmeniz sebebiyle burada âfetlerden ve sıkıntılardan kurtuldunuz. Geçmişte yorulmuşsanız şimdi mutlaka dinlenirsiniz. Bu, selâmetin devam edeceğine dair onlar için bir müjdedir. فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ Bu güzel son, sizin sonunuz ne güzeldir: Bu son, ateşin yerine Cennettir. Yüce Allah mü'minlerin dokuz sıfatını anlattıktan sonra, ardından kâfirlerin kötü sıfatlarını anlatarak şöyle buyurdu:

---

27 Kurtubî, 9/311.
28 Tirmizî, Birr, 55.

25. وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ Onlar, kendilerine emrettiği iman ve itaatı yerine getireceklerine dair Allah'a verdikleri sözü bozarlar. وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ Allah'ın emrettiği sıla-i rahmi de keserler. وَيُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ Yeryüzünde fesat çıkarırlar. أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ İşte, yukarıda anlatılan çirkin vasıfları taşıyan o kimseler var ya, onlar Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış ve Cennetinden kovulmuşlardır. وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ Ahiret yurdunda onlar için, kendilerini üzecek şey vardır. O da Cehennem azabıdır. Takvâ sahiplerinin bunun aksine sevinecekleri şeyleri vardır.

26. اللهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ Allah hikmet ve maslahat gereği kullarından dilediğinin rızkını bol verir, dilediğinin rızkını da daraltır. وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا O müşrikler dünya nimetleriyle şımarık kimsenin sevindiği gibi sevindiler. Bu, dünya malı ile şımarmış kimseyi kınama ve beyinsizliğini vurgulama manası taşıyan bir haberdir. Bunun içindir ki Yüce Allah, devamında dünya hayatını küçümseyerek şöyle buyurmuştu: وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ مَتَاعٌ Ahirete nazaran dünya hayatı, az ve basit bir şeydir.

27. وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ لا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ Mekke kâfirleri diyor ki: Muhammed'e Rabbinden Musa'nın denizi yarması, İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi buna benzer bir mucize indirilse ya! قُلْ إِنَّ اللهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ Ey Muhammed! Onlara de ki: Bu iş benim elimde değil, Allah'ın elindedir. O, saptırmak istediğini saptırır. Böyle bir kimseye, mucizelerin ve peygamberlerin hiçbir faydası yoktur. Allah kimi doğru yola iletmek isterse dinine giden yolu da ona gösterir. Çünkü o kimse, tevbe ederek Rabbine dönmüştür. İbn Cüzeyy şöyle der: Onlar bir mucize isteyince Yüce Allah, bunun hayret edilecek bir durum olduğunu vurgulayarak böyle buyurdu. Yani: Muhammed size Kur'ân'ı ve birçok mucizeyi getirdi. Siz onları görmezlikten gelerek başka mucizeler istediniz. Kâfirliğe devam ettiniz. Şüphesiz Yüce Allah, açık mucizelere rağmen, dilediğini saptırır, dilediğini de mucizeler olmasa dahi doğru yola iletir.[29]

28. الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ Bu cümle, öncekinden bedeldir. Yani, Allah tevbe edenleri doğru yola iletir. Onlar, iman eden ve kalpleri Allah'ı birlemek, zikretmekle yatışan ve sükûnet bulan kimselerdir. Yatışma ve sükûnet bulmanın devamlılığını ifade etmek için geniş zaman kipi kullanıldı. أَلا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ Ey kavim! Dikkat edin, şüphesiz Allah'ın zikriyle mü'minlerin kalpleri yatışır ve sükûnet bulur. Akıbetinin kötü olması endişesini duymaz ve sıkıntısını hissetmezler. Allah anıldığında kalpleri nefret dolanlar bunun aksinedir.

29. الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ Salih amel işleyen mü'minlere gelince, göz aydınlığı onlar içindir. Dönüp gidecekleri yerde karşılaşacakları

29 et-Teshîl, 2/134.

mutluluk ve afiyet ne güzeldir. İbn Abbas şöyle der: طوبى لهم sözü, sevinç ve göz aydınlığı ifade eder.

30. كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ Ey Muhammed! Senden önce peygamberler gönderdiğimiz gibi, seni de bir ümmete peygamber olarak gönderdik. Ondan önce de birçok ümmet gelmiş geçmişti. O ümmet, ümmetlerin sonuncusu, sen de peygamberlerin sonuncususun. لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ Onlara bu büyük vahyi ve hikmetli Kur'ân'ı tebliğ etmen için seni gönderdik. وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَانِ Oysa onlar, rahmeti her şeyi kapsayan Rahman'ı inkâr ediyorlar. قُلْ هُوَ رَبِّي لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Sizin inkâr ettiğiniz ve tanımadığınızı söylediğiniz o Rahman, benim Rabbim'dir. Ben O'na iman ettim. O'ndan başka benim ilahım yoktur. عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ Ben sadece O'na güvendim. Tevbe ve dönüşüm O'nadır. Size karşı yaptığım cihattan dolayı O, bana sevap verecektir. Bundan maksat, Kureyş kâfirlerinden karşılaştığı inkâr ve inattan dolayı Peygamberi teselli etmektir. Onlardan önce de milletler, peygamberleri inkâr etmişlerdi.

31. وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ Gökten indirilen kitaplardan herhangi birinin okunmasıyla dağlar yerlerinden sökülüp yürütülseydi. أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الأَرْضُ veya onunla yer yarılsaydı da çatlayıp parçalar haline gelseydi أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى veya o Kur'ân ölülerin üzerine okunup da Allah onları dirilttikten sonra onlara hitap edilseydi, onlar da konuşup cevap verselerdi, o kitap yine bu Kur'ân olacaktı. لَوْ edatının cevabı mahzuftur. Takdiri şöyledir: "لكان هذا القرآن O bu Kur'ân olacaktı." Çünkü Kur'ân, doğru yola iletmek, öğüt vermek uyarmak, ve korkutmak hususunda son derece etkilidir.[30] Zeccâc şöyle der: Cevabın takdiri "لما آمنوا yine de iman etmezlerdi" şeklindedir. Zira onlar aşırı derecede kibirli ve inatçıdırlar, sapıklık ve fesada iyice dalmıştırlar. بَلْ لِلَّهِ الأَمْرُ جَمِيعًا Buradaki بل idrâb içindir. Yani, bu anlatılanların yapılacağı bir Kur'ân olsaydı, o, yine bu Kur'ân olurdu. Lâkin Allah, onların istedikleri mucizeleri göndermeyi kabul etmedi. Çünkü bütün eşyanın sahibi O'dur. O, eşya üzerinde kendisi üzerinde herhangi bir kimsenin otoritesi ve teklifi olmaksızın, dilediğini yapandır. أَفَلَمْ يَيْئَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا Mü'minler, kâfirlerin iman etmelerinden ümit kesmediler ve bilmediler mi ki, Yüce Allah, onları doğru yola iletmek istese elbette iletir. Çünkü emir O'nundur. Fakat hikmet, kişinin kendi iradesine bağlı olarak yükümlü tutulmasını gerektirmiştir.[31] وَلا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ

---

30 Bu, Zemahşerî'nin tercihidir. Zeccâc'ın tercihi ise, takdirin: "لما آمنوا Yine de inanmazlardı" şeklinde oluşudur.

31 Bazı tefsirciler "أفلم ييأس الذين آمنوا âyetinin, "mü'minler bilmedi mi? Anlamadı mı?" manasına geldiği görüşündedirler. Bu mana, Hevâzin kabilesinin lügatine göredir. Bu, bazı Seleften rivâyet edilmiştir. Fakat açıkladığımız gibi, akla ilk gelen manayı anlamak mümkün iken, kelimeyi asıl

بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ İşlemiş oldukları kötü amel ve inkârları yüzünden, sürekli olarak Mekke kâfirlerinin başlarına, kulaklarını patlatacak ve kalplerini hoplatacak çeşitli belâ ve musibetler gelir. أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ Veya o büyük musibet yurtlarının yakınına gelir de ondan korkarlar ve onun kıvılcımları üzerlerine sıçrar. حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللهِ Allah, Mekke'nin fethiyle seni onlara galip ve İslâmı üstün kılacağına dair vaadini yerine getirinceye kadar bu böyle devam edecek. إِنَّ اللهَ لا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ Şüphesiz Allah, düşmanlarına karşı zafer nasip edeceğine dair, peygamberlerine ve dostlarına verdiği sözden dönmez.

32. وَلَقَدْ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ Bu âyet, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmekte ve yatıştırmaktadır. Yani, müşrikler seninle alay ettikleri gibi, daha önceki kâfirler de peygamberleri ve nebîleri ile alay etmişlerdi. فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ Onları emniyet ve sükûn içerisinde bıraktım. Sonra da yakalayıp azap ettim. فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ Yalanlama ve inkârları yüzünden onlara azabım nasıl oldu?!

33. أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ Bütün insanların yaptıklarını gözetleyen ve koruyan, kulların işlerinden hiçbir şey kendisine gizli kalmayan Allah, bu sıfatları taşımayan gibi mi olur? Bu cümlenin haberi mahzuftur. Takdiri şöyledir: İşte böyle olan Allah, bu sıfatları taşımayan, işitmeyen, fayda vermeyen, hiçbir şeye sahip olmayan putlar gibi mi olur? Ferrâ şöyle der: Mana bilindiği için sorunun cevabı hazfedilmiştir. Yüce Allah bu sorunun cevabını şu sözü ile açıklamıştır: وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ Onlar, Allah'a ortak koşarlar." Sanki şöyle denildi: Allah, onların ortaklarına hiç benzer mi?[32] Zemahşeri şöyle der: Bu, onların Allah'a ortak koştukları hususunda aleyhlerine bir delildir. Yani işledikleri hayır veya şerden dolayı iyi veya kötü her nefsi gözetleyen ve her birinin karşılığını hazırlamış olan Allah bu vasıfları taşımayana benzer mi?[33] وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ Müşrikler, son derece âciz, hakîr ve cahil olan putları ilah edinip Allah ile birlikte onlara taptılar. Ey Muhammed! Onlara de ki: "Onların adlarını bize söyleyin ve niteliklerini bize anlatın ki, bakalım onların Allah ile birlikte ibadete ve ortaklığa hak kazanabilecekleri bir şeyleri var mı? أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لا يَعْلَمُ فِي الأَرْضِ Yoksa, Yüce Allah'ın bilmediği ortakları O'na haber mi veriyorsunuz? Bu soru kınama ifade eder. أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ Yoksa aşırı cehâlet ve akılsızlıktan dolayı o putlara fâsit, asılsız ve boş bir zan ile mi "ortaklar" diyorsunuz? بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ Bilakis şeytan onlara bu inkâr ve sapıklıklarını güzel gösterdi. وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ Onlar doğru yoldan engellendiler. وَمَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ Allah kimi sapıklığa düşürürse, onu doğru yola iletecek kimsesi yoktur.

---

manasından çıkarmak için herhangi bir zaruret yoktur.

32 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/333.

33 el-Keşşâf, 2.

34. لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا O kâfirler için öldürülmek, esir alınmak ve diğer belalarla, bu dünya hayatında çabuk gelecek bir azab vardır. وَلَعَذَابُ الآخِرَةِ أَشَقُّ Onların ahiretteki azapları ise, dünyadaki azaplarından daha ağır ve daha elem vericidir. وَمَا لَهُمْ مِنَ اللهِ مِنْ وَاقٍ Onları Allah'ın azabından koruyacak ve Allah'ın hışım ve intikamını kendilerinden savacak kimseleri yoktur.

EDEBÎ SANATLAR

1. "انزل من السماء ماء فسالت اودية Allah gökten su indirdi. Vadilerden seller aktı." Yüce Allah hak ve batılı, "teşbih-i temsilî" denilen bir teşbihle anlattı. Çünkü bu teşbihte vech-i şebeh çok yönlüdür. Hakkı, yer katmanlarına yerleşen saf suya ve madenlerden insanların faydalanacağı saf cevhere benzetti. Batılı da suyun yüzünde görünen kir ve çer-çöpe ve çok geçmeden çözülüp dağılan maden tortusuna benzetti. Âyetin tasvir ettiği, birbiriyle mücadele halinde bulunan hak ile batılın görünümü, dalgaların kenara attığı çör-çöp gibidir. "فاما الزبد فيذهب جفاء واما ما ينفع الناس فيمكث في الأرض Kir yok olur gider. İnsanlara fayda veren su ise, yeryüzünün katmanlarında kalır." Bu, son derece güzel ve parlak bir temsildir.

2. "فسالت اودية بقدرها Vadiler, miktarlarınca aktılar." Bu, bir mecâz-ı aklîdir. Bir şeyin, yerine isnadı türündendir. Aslı, "فسالت مياه الاودية Vadilerin suları aktı" şeklindedir.

3. "كذلك يضرب الله الحق والباطل İşte bunun gibi, Allah hak ile batıla böyle darb-ı mesel getirir." Burada hazif yoluyla icaz vardır. Yani, "امثال الحق وامثال الباطل Hakka ve batıla" darb-ı meseller getirir.

4. "للذين استجابوا Kabul edenler" ile "والذين لم يستجيبوا Kabul etmeyenler" arasında tıbâk-ı selb sanatı vardır.

5. "كمن هو اعمى kör gibi olur mu?" Cahillik ve inkâr, istiâre-i tebeiyye yoluyla körlüğe benzetildi. Çünkü körden maksat câhil kâfirdir.

6. "سرّا Gizli" ile "علانية açık", "الحسنة iyilik" ile "السيئة kötülük", "بسط bollaştırır" ile "يقدر daraltır" ve "يضل saptırır" ile "يهدي doğru yola iletir" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Çünkü her iki lafız arasında zıtlık vardır.

7. "الامتاع Ancak bir metadır," Yani, insanın, geçici ihtiyaçları için kendisinden faydalandığı bir eşya gibidir. Burada teşbih edatı ile vech-i şebeh hazfedildiği için teşbih-i belîğ sanatı vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Yüce Allah, "ومن صلح من ابائهم وازواجهم وذرياتهم babaları, eşleri ve çocuklarından salih olanlar sözüyle, salih amel olmadıkça nesebin fayda vermeyeceğini açıkladı. Bu sadece soy bağına sarılanların boş ümitlerini kesmektedir.

BİR UYARI

İmam Tîbî, "أفمن هو قائم على كل نفس Her nefsi gözeten kimse mi?" âyetinin tefsirinde şöyle demektedir. Bu âyette, belâgat ilmi sanatlarına dayanan belîğ bir delil getirilmiştir. Bu sanatlardan birincisi: Allah'tan başkasına ibadet hususunda yaptıkları fâsit kıyastan dolayı müşrikleri kınama. İkincisi: "وجعلوا لله شركاء Allah'a ortaklar kıldılar" cümlesinde, onların, isminde kimsenin kendisine ortak olamıyacağı tek olan bir varlığa ortak koşmaları hususunda düştükleri sapıklığa dikkat çekmek için, zamir yerine açık ismin getirilmesi. Üçüncüsü: "قال سمّوهم Onların isimlerini söyleyin" ifadesiyle, delile dayanarak ortakların varlığının ret olunması. Dördüncüsü: "ام تنبئونه بما لا يعلم yoksa, bilmediği şeyi mi O'na haber veriyorsunuz?" cümlesiyle, bir şeyin "lâzım"ının olmadığını bildirmekle "kendisi"nin olmadığını bildirmek. Beşincisi: Onları düşünmeye sevketmek için, "ام بظاهر من القول Yoksa, söylediğinizin batıl olduğunu düşünmeden ve tefekkür etmeden sadece ağzınızla mı söylüyorsunuz?" ifadesiyle, derece derece aleyhlerinde delil getirmek. İşte bu delil, kendisinin icazını ve insan sözü olmadığını haykırmaktadır.[34]

34 Sâvî Hâşiye'sinden naklen (Bkz. 2/276).

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ أُكُلُهَا دَائِمٌ
وَظِلُّهَا ۚ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوا ۖ وَّعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ ۖ وَمِنَ
الْأَحْزَابِ مَن يُنكِرُ بَعْضَهُ ۚ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ
بِهِ ۚ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ۚ
وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ
مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ
وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ ۖ
وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ
أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ
لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ
مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا ۖ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ
كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

35. Takvâ sahiplerine vadolunan Cennetin özelliği şudur: Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi ebedîdir. İşte bu, müttakîlerin sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.

36. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene sevinirler. Fakat gruplardan onun bir kısmını inkâr eden

de vardır. De ki: "Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve ona ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır."

37. Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, işte o zaman seni Allah'ın azabından koruyacak ne bir dostun, ne de koruyucun vardır.

38. Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her müddetin bir yazısı vardır.

39. Allah dilediğini silip iptal eder, dilediğini de sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır.

40. Biz, onlara vadettiğimizin bir kısmını sana göstersek de veya seni öldürsek de sana ancak tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir.

41. Bizim, yeryüzünü uçlarından eksiltmeye başladığımızı görmediler mi? Allah hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.

42. Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı, halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!

43. Kâfir olanlar, "Sen rasul olarak gönderilmiş bir kimse değilsin" derler. De ki: "Sizinle benim aramda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan yeter."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde kâfirler için ahirette hazırlamış olduğu yerleri anlattıktan sonra, bu âyetlerde de, mü'minler için Naîm Cennetlerinde hazırladığı yerleri anlattı. Daha sonra da müşriklere elem verici bir azabı vadetti. Bu mübarek sûreyi, Peygamber (s.a.v.)'in doğruluğunu, Allah'ın şahitliği ve Ehl-i Kitaptan mü'min olanların şahitliği ile açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

الأحزاب : Ahzâb, Yahudi ve Hıristiyan cemaatlerinden muhtelif gruplar. Bir tek inançta birleşemedikleri ve farklı gruplar oldukları için kendilerine "ahzâb" denildi.

مآب : Meâb, benim döneceğim yer demektir.

يمحو : Siliyor. Mahv, yazı veya diğer şeylerin izini gidermek demektir. Bunun aksi "isbât"tır.

أم الكتاب: Ümmu'l-kitab, bütün kitapların aslı. Bundan maksat Allah'ın ilmi veya Levh-i Mahfûzdur.

البلاغ : Belâğ, tebliğ manasına isimdir.

مكر : Mekr; bir şeyi gizlice tertip etmek. Mekr bazan hayırda, bazan şerde olur.

NÜZÛL SEBEBİ

Kelbî şöyle der: Yahudiler, Rasulullah (s.a.v.)'ı ayıplayarak şöyle dediler: Bu adamın, kadınlar ve evlenmekten başka bir düşüncesi olmadığını görüyoruz. Eğer iddia ettiği gibi peygamber olsaydı, peygamberlik görevi onun kadınlarla meşgul olmasını engellerdi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "ولقد ارسلنا رسلا من قبلك وجعلنا لهم ازواجاً وذرية Biz senden önce peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik."[35]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

35. مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Allah'ın, takvâ sahibi kullarına vaadettiği harikulade güzel Cennetin özelliği şudur: Onun köşklerinin ve odalarının altından ırmaklar akar. أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا Oranın meyvesi dâimîdir, kesilmez. Gölgesi de süreklidir, güneş o gölgeyi gidermez. تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوا İşte bu Cennet, takvâ sahibi kimselerin sonu ve varacakları yerdir. وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ Kâfirlerin sonu ise ateştir.

36. وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ Ey Muhammed! Abdullah b. Selâm, Necâşî ve arkadaşları gibi, sana iman eden ve uyanlardan, kendilerine Tevrat'ı ve İncil'i indirdiğimiz kimseler bu Kur'ân'a sevinirler. Çünkü onların kitaplarında Kur'ân'ın doğruluğuna şahitler ve onun müjdesi vardır. وَمِنَ الأَحْزَابِ مَنْ يُنكِرُ بَعْضَهُ Senin aleyhine birleşenlerden, Kur'ân'ın bir kısmını inkâr eden de vardır. Bunlar muhtelif dinlerin mensuplarıdır. Kur'ân, kendilerinde bulunanlara uygun olduğu için onun doğruluğunu kesin olarak bilmelerine rağmen, inatlarından onu inkâr ederler. قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلا أُشْرِكَ بِهِ Ey Muhammed! De ki: Bana, tek olan Allah'a ibadet etmem emredildi. Ben O'na ortak koşmam. إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ İnsanları sadece O'na ibadete çağırırım. Benim dönüşüm ancak O'nadır.

35 Ra'd sûresi, 13/38. Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 158.

37. وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا Önceki kitapların indirilmesi gibi, bu Kur'ân'ı Arap dili ile indirdik ki, onunla insanlar arasında hükmedesin. وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَمَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ Allah sana delil ve hüccetleri verdikten sonra, müşriklerin seni davet ettikleri arzu ve görüşlere uyarsan, مَا لَكَ مِنَ اللهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ Sana yardım edecek veya seni Allah'ın azabından koruyacak herhangi bir yardımcın yoktur. Bundan maksat, ümmeti insanların hevâ ve heveslerine uymaktan sakındırmaktır. Çünkü masum bir kimseye bu şekilde hitap edilirse, bundan maksat insanları sakındırmak olur. Kurtubî şöyle der: Hitap Peygamberedir, maksat ümmettir.[36]

38. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ Senden önce de değerli peygamberler gönderdik. وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً Onlara kadınlar ve çocuklar verdik. Bu âyet, çok kadınla evlenmesinden dolayı Peygamber (s.a.v.)'i ayıplayan kimseleri reddeder. Onlar şöyle diyorlardı: Muhammed gerçek peygamber olsa, zühde dalar, dünyayı ve kadınları terkederdi. İşte Yüce Allah, onların bu sözlerini reddetti ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bu hususta yeni bir şey ortaya koymadığını, bilakis onun önceki peygamberler gibi davrandığını açıkladı. وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ Hiçbir peygamber kavmine, Allah kendisine izin vermedikçe bir mucize getiremez. Bu âyet, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mucize getirmesini teklif edenlere bir cevaptır. لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ Belirlenen her müddetin, Allah'ın Levh-i Mahfûz'da yazdığı bir yazısı vardır. Her şey O'nun katında bir ölçü iledir. Taberî şöyle der: Allah'ın hükmettiği her şeyin yazdığı bir yazısı vardır. O yazı, kendi katındadır

39. يَمْحُو اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ Allah, kanunlar ve hükümlerden ve meleklerin sayfalarından kaldırmak istediği şeyi kaldırır. Onlardan istediğini de, hiç değiştirmeden olduğu gibi bırakır. İbn Abbas şöyle der: "Allah, dilediğini değiştirir ve onu kaldırır. Ancak ölüm, hayat, bedbahtlık ve mutluluğu değiştirmez. Çünkü O, bunlarla ilgili hükmü vermiştir.[37] Bir görüşe göre, silmek de, bırakmak da herşey için geçerlidir. Zira, rivâyete göre Hattab oğlu Ömer (r.a.) Beytullah'ı tavaf eder, ağlar ve şöyle derdi: Ey Allahım! Eğer bana bedbahtlık veya günah yazmışsan onu sil. Çünkü sen dilediğini siler, dilediğini bırakırsın. Kitab'ın aslı senin yanındadır. Onu mutluluğa ve bağışlamaya çevir.[38] Ebussuûd bu görüşü tercih etmiştir. İbn Mesud'un görüşü de budur. وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ Her kitabın aslı O'nun katındadır. Bu da Levh-i Mahfûzdur. Allah burada bütün eşyanın kaderini yazmıştır.

40. وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ Ey Muhammed! Onlara vadettiğimiz azabın bir miktarını sana göstersek de أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ veya o müşrikleri cezalandırmak sûretiyle

36 Kurtubî, 9/327.

37 Bu, Mücâhid'in de görüşüdür. Çünkü o şöyle der: Hayat, ölüm, bedbahtlık ve mutluluk hariç bunlar değişmez.

38 Taberî, 13/167.

seni mutlu kılmadan önce öldürsek de, o bize ait bir şeydir. فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ Senin, peygamberliği tebliğ etmekten başka bir görevin yoktur. Onların hesabı ve cezası bize aittir.

41. أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا O müşrikler görmediler mi ki, biz mü'minleri yurtlarına iyice yerleştiriyor ve peygamber için ülke üstüne ülke fethi nasip ediyoruz. Nihâyet kâfirlerin yurdu azalıp, müslümanlarınki çoğalmıyor mu? İşte bu, Allah'ın Rasulüne verdiği sözü yerine getirdiğinin en kuvvetli delillerindendir.[39] وَاللهُ يَحْكُمُ لا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ Allah hüküm verir. O'nun hükmünün ardından, hiçkimse onu bozacak veya değiştirecek bir hüküm veremez. وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ O, kendisine isyan edenlerden çabuk intikam alır.

42. وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Kureyş kâfirleri sana tuzak kurdukları gibi, onlardan önce gelmiş geçmiş olan kâfirler de peygamberlerine tuzak kurmuşlardı. فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا Bütün tuzakların sebepleri Allah'ın elindedir. Allah'ın iradesi olmadan onların tuzakları zarar vermez. Allah bilmedikleri taraftan onlara azabı ulaştırır. يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ Allah, herkesin işlediği hayrı ve şerri bilir ve ona yaptığının karşılığını verir. وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ Ahirette güzel sonun, kim için olacağını kâfirler anlayacaktır.

43. وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلا Mekke kâfirleri, "Ey Muhammed! Sen Allah katından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. قُلْ كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ De ki: Mucizelerle beni desteklemek sûretiyle, Allah'ın doğruluğuma şahitlik etmesi bana yeter. وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ Bir de, Ehl-i Kitab'ın alimlerinden inananların şahitliği bana yeter.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetlerde, aşağıdaki edebî sanat türleri vardır.

1. "كذلك ارسلناك İşte bunun gibi, seni gönderdik." ile, "وكذلك انزلناه Bunun gibi, onu indirdik" cümlelerinde teşbih vardır. Buna mürsel mücmel teşbih denir.

2. "اكلها دائم وظلها Oranın meyvesi süreklidir. Gölgesi de.." cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Gölgesi de süreklidir" demektir. Önceki cümleden anlaşıldığı için, bu cümlenin haberi hazfedilmiştir.

---

39 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Zengin milletler şımardığı, inkâra ve fesada saplandığı bir zamanda Allah'ın güçlü eli onlara gelir, onların güçlerini kuvvetlerini ve servetlerini azaltır ve onları daha önce güçlü ve kuvvetli iken, yeryüzünün dar bir parçasına sıkıştırır. Ben derim ki: Bu yorum yenidir. Bunda nur parıltılarından bir parıltı ve güzellik kokularından bir koku vardır.

3. "تلك عقبى الذين اتقوا وعقبى الكافرين النار O, takvâ sahiplerinin sonudur. Kâfirlerin sonu ise Cehennemdir." ifadesinde mukâbele sanatı vardır. Bu, edebî sanatlardandır.

4. "ارسلنا رسلاً Peygamberler gönderdik" cümlesinde, iştikâk cinâsı vardır.

5. "يمحو siler" ile "يثبت yerinde bırakır" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

6. "انما امرت ان اعبد الله Bana ancak Allah'a kulluk etmem emrolundu" cümlesi ile, "فانما عليك البلاغ Senin üzerine ancak tebliğ etmek düşer" cümlesinde kasr sanatı vardır. Her ikisi de kasr-ı izâfî olup mevsûfun sıfata tahsîsi türündendir. Yani, "senin tebliğ sıfatından başka bir sıfatın yok" demektir.

7. "ولئن اتبعت اهواءهم Sen onların arzularına uysan...." Bu, yapmamaya teşvik ve özendirme ifade eder.

8. "نأتي الأرض Biz yeryüzüne geliriz" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. "Bizim emrimiz ve azabımız yeryüzüne gelir" demektir.

BİR NÜKTE

Bazı tefsirciler, "ننقصها من اطرافها Yeryüzünü etrafından eksiltiriz" âyet-i kerîmesini şöyle tefsir ederler: Yeryüzünün eksilmesi, âlimlerin, fakihlerinin, hayırlı ve salih kişilerin ölmesiyle olur. Bu, Mücâhid'den rivâyet edilmiştir. İbn Abbas'tan gelen bir rivâyet de böyledir. Tefsircilerden biri şu mısraları söylemiştir:

الأرض تحيا إذا ما عاش عالمها متى يمت عالم منها يمت طرف

كالأرض تحيا إذا ما الغيث حلّ بها وان ابى عاد في اكنافها التلف

Âlimleri yaşadığı sürece yeryüzü yaşar. Yeryüzünde bir âlim öldüğünde onun bir tarafı ölür. Bu, üzerine yağmur yağdığında dirilen toprağa benzer. Yağmur yağmazsa etrafı harap olur.[40]

Yüce Allah'ın yardımıyla "Ra'd sûresi"nin tefsiri bitti.

40 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/287.

İBRÂHÎM SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 52 âyettir.

Sûreyi Takdim

Bu mübarek sûre Allah'a, peygamberliğe, öldükten sonra dirilmeye ve hesaba iman gibi temel inanç konularını kapsar. Hemen hemen sûrenin başlıca ağırlık merkezi, peygamberlik ve peygamberdir. Sûre peygamberlerin davetini geniş bir şekilde ele alır, peygamberin görevini açıklar ve semâvî dinlerin birliğinin ne demek olduğunu izah eder. Şüphesiz peygamberler (a.s.) iman kalesini yükseltmek, bütün mahlukatın kendisine boyun eğdiği gerçek ilahı insanlara tanıtmak ve onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için gelmişlerdir. Her ne kadar detaylarda fark olsa da davetleri bir, hedefleri tekdir.

Sûre Hz. Musa'nın peygamberliğinden, kavmini Allah'a ibadete ve O'na şükretmeye çağırmasından bahseder. Nuh, Âd ve Semûd kavimleri gibi, geçmiş milletlerden peygamberleri yalanlayanlardan misaller verir. Sonra bu âyetler, asırlar boyu peygamberlerin kavimleriyle olan münâsebetlerinden bahseder. Onlarla aralarında geçen ve Allah'ın zalimleri yok etmesiyle sonuçlanan konuşma ve tartışmaları anlatır: "وقال الذين كفروا لرسلهم لنخرجنكم من ارضنا او لتعودن في ملتنا فاوحى إليهم ربهم لنهلكنّ الظالمين ولنسكننكم الأرض من بعدهم ذلك لمن خاف مقامي وخاف وعيد İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: Elbette sizi ya yurdunuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz! Rableri de onlara, "Zalimleri mutlaka yok edeceğiz" diye bildirdi. Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve azabımdan sakınan kimselere mahsustur."[1]

Bu mübarek sûre ahiret sahnelerinden bir sahneyi anlatır. Bu sahnede suçlu bedbahtlar, kendilerine uymuş olan zayıf kimselerle karşılaşırlar. Sûre bunların arasında geçen ve ateşinde yanacakları Cehennemde üst üste yığılmalarıyla sona eren uzun konuşmadan bahseder. Tâbilerin liderlere yönelttiği bu küfür ve lanetlemelerin onlara bir faydası olmaz. Hepsi Cehenneme girer. Daha sonra bu âyetler, iman ve sapıklık için, iyi ağaçla kötü ağacı misal verir. Sûre, zalimlerin hesap ve kıyamet gününde varcakları yeri açıklayarak sona erer.

1 İbrâhîm sûresi, 14/13-14.

İSMİ

Peygamberler'in babası ve hanîf dinine mensup olanların önderi Hz. İbrahim (a.s.)'in hatırasını ebedileştirmek için bu mübarek sûreye "İbrâhîm Sûresi" adı verildi. Hz. İbrahim putları kırmış, Allah'ın birliği inancının bayraktarlığını yapmış, yüce hanîf dinini ve son Peygambere gönderilen İslâm dinini getirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm bize, Hz. İbrahim (a.s.)'in Kâbe'yi yapıp bitirdikten sonraki mübarek dualarını anlatır. Bu duaların hepsi imana ve Allah'ı birlemeye yöneliktir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ ۟ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى
النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۙ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذِىْ
لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَوَيْلٌ لِّلْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ
شَدِيْدِ ۙ ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ
وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ؕ اُولٰٓئِكَ فِىْ ضَلٰلٍ
بَعِيْدٍ ﴿٣﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ
لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ؕ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ
الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ
اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيّٰمِ
اللّٰهِ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿٥﴾
وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰىكُمْ
مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُوْنَ
اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ ؕ وَفِىْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ
مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
لَاَزِيْدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِىْ لَشَدِيْدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ
مُوْسٰٓى اِنْ تَكْفُرُوْٓا اَنْتُمْ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ
لَغَنِىٌّ حَمِيْدٌ ﴿٨﴾ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ
قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ ۛ وَالَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۛ لَا يَعْلَمُهُمْ
اِلَّا اللّٰهُ ؕ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرَدُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ
فِىْٓ اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْٓا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ وَاِنَّا
لَفِىْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَنَآ اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ

أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ۚ قَالُوا
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾
قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَا
أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ
عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا
أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ
الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ
جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَاءٍ
صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۖ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ
غَلِيظٌ ﴿١٧﴾

Bismillahirrahmanirrahim

1. **Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'ân, Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.**
2. **O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!**

3. Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar uzak bir sapıklık içindedirler.

4. Onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, güç ve hikmet sahibidir.

5. Andolsun ki Musa'yı da, "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlat" diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

6. Hani Musa kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü o, sizi işkencenin en kötüsüne sürmekte ve oğullarınızı kesip kadınlarınızı bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı. İşte bu size anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.

7. Hatırlayın ki Rabbiniz size, "Eğer şükrederseniz, elbette size arttıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!" diye bildirmişti.

8. Musa dedi ki: "Eğer siz ve yeryüzünde olanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah gerçekten zengindir, hamdedilmeye layıktır."

9. Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: "Biz size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeyden şüphelendirici bir kuşku içindeyiz."

10. Peygamberleri dedi ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve muayyen bir vakte kadar yaşatmak için sizi çağırıyor." Onlar dediler ki: "Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapınış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!"

11. Peygamberleri de onlara dediler ki: "Biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah, nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Mü'minler ancak Allah'a dayansınlar.

12. Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebât etsinler."

13. Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki: "Elbette sizi, ya yurdumuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz." Rableri de onlara, "Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!" diye bildirdi.

14. Ve onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve azabımdan sakınan kimselere hastır.

15. Peygamberler fetih istediler. Her inatçı zorba hüsrana uğradı.

16. Ardından da Cehennem vardır, orada kendisine irinli su içirilecektir!

17. Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek ama ölecek değildir. Bundan ötede de daha şiddetli bir azap vardır.

KELİMELERİN İZAHI

ويل : Veyl, yok olma ve helâk olma demektir.

يستحبون : Seçerler, tercih ederler.

يسومونكم : Size tattırıyorlar. Bir kimse birisine zillet tattırdığında سامه الذل denilir.

تأذن : Kuşkusuz bir şekilde bildirdi.

نبأ : Nebe', haber demektir. Çoğulu أنباء dır.

سلطان : Sultan, delil ve hüccet manasınadır.

فاطر : Fâtır, yoktan yaratan.

استفتحوا : Düşmanlarına karşı zafer istediler.

جبار : Cebbâr, kendisine karşı hiç kimseyi haklı görmeyen kibirli, zorba.

عنيد : Anîd, hakka karşı inat eden, hak yoldan uzaklaşıp giden. Araplar, "شر الابل العنود En kötü deve, inatçı olandır" derler.

صديد : Sadîd, Cehennem ehlinin bedenlerinden akan irin.

يتجرعه : Acılığından dolayı onu zorla yudumlar.

يسيغه : Onu kolayca yutar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الر Elif, lâm, Râ. Bu icazlı kitap, bu hurûf-i mukatta'a türü harflerden meydana gelmiştir. Elinizden geliyorsa, bunun benzerini getirin. كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ Ey Muhammed! Bu Kur'ân, sana İndirdiğimiz kitaptır. Onu sen uydurmadın. Onu ancak sana biz vahyettik. لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ İnsanlığı cehalet ve sapıklık karanlıklarından ilim ve iman aydınlığına çıkarman için, onu sana بِإِذْنِ رَبِّهِمْ Rablerinin emri ve izniyle indirdik. إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ Onları, her lisanda övülen, her yerde yüceltilen ve mağlup edilemeyen Allah'ın yoluna iletmen için indirdik.

2. اللهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Allah, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibidir. İnsanlara ihtiyacı yoktur. Kâinata ve onda bulunan herşeye hâkimdir. وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ Zeccâc şöyle der: Veyl, azap ve helâk için söylenilen bir kelimedir.[2] Yani: Kâfirler helâk olsunlar, yok olsunlar. Allah'ın elem verici azabından dolayı onların vay haline! Bundan sonra Yüce Allah o kâfirlerin sıfatlarını açıklayarak şöyle buyurur:

3. الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الآخِرَةِ Onlar, bu geçici hayatı ebedî olan ahiret hayatına tercih edenlerdir. وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ İnsanları İslâm dininden çevirir, ona girmelerine engel olurlar. وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا Kendi heveslerine uysun diye Allah'ın dininin eğri olmasını isterler. أُولَئِكَ فِي ضَلالٍ بَعِيدٍ İşte bu kötü sıfatları taşıyan o kâfirler, haktan uzak apaçık bir sapıklık içindedirler. Onların ne düzelecekleri ne de başarılı olacakları ümit edilir.

4. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ Biz geçmiş milletlere her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki, لِيُبَيِّنَ لَهُمْ onlara Allah'ın şeriatını açıklasın ve maksadını anlatsın da, peygamber göndermenin gayesi gerçekleşmiş olsun. فَيُضِلُّ اللهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ Peygamberlerin görevi sadece bildirmektir. Doğru yolu bulma ve iman etme işi Allah'ın elindedir. Daha önce verdiği sağlam hükmü gereği, saptırmak istediğini saptırır, doğru yola iletmek istediğini de iletir. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, mülkünde izzet sahibidir, yaptığında hikmet sahibidir.

5. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا Şüphesiz Musa'yı, doğruluğunu gösteren açık mucizelerle gönderdik. أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ Buradaki أَنْ "diye" manasında tefsir edatıdır. Yani: İsrailoğullarını, cehâlet ve inkâr karanlıklarından iman ve Allah'ı birleme aydınlığına çıkar diye gönderdik. Ebû Hayyân şöyle der: "قومك kavmini" lafzı, Hz. Musa'nın sadece kendi kavmine gönderildiğini ifade eder. Hz. Muhammed

2 Kurtubî, 9/339.

(s.a.v.) hakkında buyrulan "لتخرج insanları çıkarman için" ifadesi, onun peygamberliğinin umumî olduğunu gösteren delillerdendir.[3] وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللهِ Onlara, Allah'ın verdiği nimet ve ihsanları hatırlat" diye gönderdik. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ Allah'ın nimetlerini hatırlatmada, onlara şükreden ve belâlara sabreden her itaatkâr kul için ibret ve deliller vardır.

6. وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ Hatırla ki, Musa kavmine, "Allah'ın size verdiği büyük nimetleri hatırlayın" dedi. إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ Hani o sizi, zilletten, Firavun ve askerlerine köle olmaktan kurtarmıştı. يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ Onlar size en kötü işkence çeşitlerini tattırıyorlardı. وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ Erkeklerinizi kesiyor, kızlarınızı hayat boyu zillet ve aşağılık içerisinde bırakıyorlardı. وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ Bu olayda Rabbiniz sizi büyük bir imtihan ve denemeye tâbi tutmuştur. Tefsirciler şöyle der: Erkeklerin öldürülmesinin sebebi şu idi: Kâhinler Firavun'a dediler ki: Senin saltanatın İsrailoğulları içinde doğacak bir erkek çocuk yüzünden yok olacaktır. Bunun üzerine Firavun onlardan doğan her erkek çocuğun öldürülmesini emretti.

7. وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ Bu, Hz. Musa'nın sözünün devamıdır. Yani, yine hatırlayın ki, o zaman Rabbiniz şüphesiz şöyle bildirmişti: "Eğer nimetlerime şükrederseniz, elbette size lütfumu arttırırım. وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ Eğer inkâr ve isyanda bulunarak nimetime nankörlük ederseniz, bilesiniz ki azabım şiddetlidir." Yüce Allah, şükre karşı nimeti arttıracağına söz verdiği gibi, inkâra karşı azap edeceğini vadetti.

8. وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا Hz. Musa İsrailoğullarının iman etmelerinden ümit kesince onlara dedi ki: Siz ve bütün yaratıklar inkâr etseniz, Allah'a asla hiç zarar veremezsiniz. فَإِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ Allah'ın, kullarının şükrüne ihtiyacı yoktur. O, bizzat övgüye müstehaktır. İnkârcılar O'nu inkâr etseler de O övgüye layıktır.

9. أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ Nuh, Âd ve Semûd kavimleri gibi, sizden önceki yalanlayıcı milletlerin haberleri size gelmedi mi? Onlar, Allah'ın âyetlerini yalanlayınca başlarına neler gelmişti? وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ Onlardan sonra gelen milletlerin haberleri de size ulaşmadı mı? لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللهُ Onların sayısını Allah'tan başka kimse bilmez. جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberleri onlara açık deliller ve parlak mucizeler getirdiler. فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ Onları yalanlamak için ellerini ağızlarına

3 el-Bahr, 5/405.

koydular. İbn Mesud şöyle der: Kinlerinden parmaklarını ısırdılar.[4] وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ Dediler ki, Allah'ın size gönderdiğini iddia ettiğiniz şeyi biz inkâr ediyoruz. وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ Şüphesiz, bizi çağırdığın şey hakkında büyük bir şüphe içindeyiz. Sizin dininizden rahatsız oluyor ve sıkılıyoruz.

10. قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللهِ شَكٌّ Peygamberler onlara şöyle cevap verdi: Allah'ın varlığı ve birliğinde şüphe mi var? Bu soru, inkâr ve kınama ifade eder. Zira deliller açık olduğu için şüphe ihtimali yoktur. Bundan dolayı peygamberler şöyle diyerek Allah'ın varlığını gösteren delillere dikkat çektiler: فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Daha önce benzeri olmadığı halde, gökleri ve yeri yoktan yaratan O'dur. يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ O sizi imana çağırıyor ki, günahlarınızı bağışlasın. وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى İman ettiğiniz takdirde sizi, tayin edilen ecelin sonuna kadar yaşatır. Acele olarak cezalandırıp da sizi helâk etmez. قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا Onlar peygamberlere dediler ki: Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yok, siz de bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا Siz bizim, babalarımızın tapınış olduğu putlara tapmamıza engel olmak istiyorsunuz. فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ Bize, doğruluğunuza dair açık bir delil getirin.

11. قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ Peygamberler: "Sizin de söylediğiniz gibi, biz sadece sizin gibi insanız" dediler. وَلَكِنَّ اللهَ يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ Fakat Allah, kullarından dilediğine peygamberlik lütfeder. Zemahşerî şöyle der: Peygamberler, tevâzu göstererek üstünlüklerini söylemediler. Yalnız onların sözlerini kabul ettiler ve kendilerinin sadece onlar gibi bir insan olduklarını bildirdiler. Bunun ötesine gelince, onlar gibi değillerdir.[5] وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ Allah'ın izni ve dilemesi olmadan, bize teklif ettiğiniz hiç bir delil ve mucizeyi size getirmemiz mümkün değildir. وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ Mü'minler bütün işlerinde sadece Allah'a dayansınlar.

12. وَمَا لَنَا أَلا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ Yine peygamberler dediler ki: Hangi şey bizi Allah'a tevekkül etmekten alıkoyar? وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا Halbuki O, azabından kurtuluş yolunu bize göstermiştir. وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا Sizin eziyetlerinize mutlaka sabredeceğiz. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Bu ve benzeri kıssalar peygamberimize, sabır hususunda kendisinden öncekilere uysun ve onların başlarına gelenleri bilsin diye anlatılmıştır.[6]

4 İkinci görüşe göre âyete mecâzî mana verilmiştir. Bunun bir benzeri de, "Size olan kinlerinden dolayı parmaklarını ısırırlar."(Âl-i İmrân, 3/119) âyetidir. Birinci görüşe göre âyete hakikat manası verilmiş olup açıklaması şöyledir: Onlar peygamberlerin sözlerini işittiklerinde hayrete düştüler ve alay ederek güldüler. İşte o zaman ellerini ağızlarına götürdüler. Nitekim, gülmesini tutamayan kimse böyle yapar ve elini ağzına koyar.

5 el-Keşşâf, 2/544.

6 Zâdu'l-mesîr, 4/350.

وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ Bu âyet, önceki âyetin tekrarı değildir. Bunun manası tevekkülde sebât etmektir. Yani, tek olan Allah'a tevekkülde sebât ve devam etsinler. Burada azgınlık, zorbaların sahip olduğu maddî güçle böbürlenerek yüzünü gösterir:

13. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا İnkâr edenler, tertemiz peygamberlere, "Vallahi ya dinimize dönersiniz, yahut sizi mutlaka yurdumuzdan kovacağız" dediler. فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ Allah peygamberlere, "Zorba, inkârcı düşmanlarınızı mutlaka yok edeceğim" diye vahyetti.

14. وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ Onlar yok olduktan sonra yurtlarını size vereceğim. ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ İşte bu peygamberlere yardım ve zalimleri yok etme işi, huzurumda durmaktan, azabımdan ve tehdidimden korkan kimseler içindir. Ebû Hayyân şöyle der: Onlar peygamberleri kendi dinlerine dönmeye, aksi halde yurtlarından çıkarmaya yemin edince, Yüce Allah da onları yok etmeye yemin etti. Hangi sürgün, yok etmekten daha büyüktür. Zira bu durumda onlar için yurtlarına bir daha asla dönüş yoktur.[7]

15. وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ Peygamberler kavimlerine karşı Allah'tan yardım istediler ve hakka karşı inatçılık eden her zorba yok olup gitti.

16. مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ O kâfirin önünde de Cehennem vardır. Orada ona kanlı ve irinli su içirilir. Acılığından dolayı onu yudum yudum alır.

17. يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ Çirkinliğinden ve pisliğinden dolayı neredeyse onu yutamaz. وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ Kendisini her haraftan kuşatan ölüm sebepleri ona gelir. Fakat ölmez. Çünkü azabını tamamlayacaktır. وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ Önünde, öncekinden daha şiddetli ve daha korkunç bir azap vardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları, aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1. "لتخرج الناس من الظلمات إلى النور İnsanları, karanlıklardan aydınlığa çıkarman için" âyetinde istiâre vardır. Şöyle ki, "karanlıklar" inkâr ve sapıklık için, "aydınlık" ise hidâyet ve iman için müsteâr olarak kullanılmıştır. ويأتيه الموت Ona ölüm gelir" âyetinde ölüm, insanı saran sıkıntı ve ızdıraplardan müsteârdır. Bazan üzüntülü kimsenin başına gelenlerin büyüklüğünü ve karşılaştıkları şeyin ızdırap verici olduğunu abartarak söylemek için "o, ölüm sıkıntıları içindedir" denir.

2. "يضل Saptırır" ile "يهدي doğru yola iletir" "شكرتم şükrettiniz" ile "كفرتم nankörlük

7 el-Bahr, 5/411.

ettiniz" ve "نخرجن mutlaka çıkaracağız" ile "تعودن mutlaka döneceksiniz" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

3. "صبار شكور Çok sabreden, çok şükreden" ve "جبار عنيد Zorba, çok inatçı" kelimeleri mübâlağa kipleridir.

4. "ارسلنا من رسول Gönderdiğimiz bir peygamber" ile "فليتوكّل المتوكّلون Tevekkül edenler tevekkül etsin" cümlelerinde iştikâk cinâsı vardır.

5. "شديد Şiddetli", "بعيد uzak" ve "عنيد inatçı" kelimelerinde secî vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Yüce Allah Bakara sûresinde, vav'sız olarak "يذبحون kesiyorlardı" burada da "و"lı olarak "ويذبحون buyurdu. Bunun sırrı şudur: Bakara sûresinde bu âyet, önce geçen "سوء العذاب Azabın kötüsü"nü açıklamak üzere gelmişti. Sanki Yüce Allah "Size azabın kötüsünü tattırıyorlardı" buyurmuş, sonra da, "يذبحون أبناءكم Sizin erkek çocuklarınızı kesiyorlardı" buyurarak açıklamıştır. Bu sûrede ise, açıklama değildir. Çünkü burada mana şöyledir: Onlara çeşitli işkenceleri uyguluyor ve onları kesiyorlardı. Bu, Bakara sûresinde belirtilenden farklı bir âyettir. Allah daha iyi bilir.

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا
كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ
وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا
لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ
تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا
لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا
مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ
وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ
وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ
فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا
بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ
مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا
سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾
تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ

اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ ۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ۧ
﴿٢٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّاَحَلُّوْا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ۙ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۭ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾
وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِّيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ۭ قُلْ تَمَتَّعُوْا فَاِنَّ
مَصِيْرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ
وَيُنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ
يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خِلٰلٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ
الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ
بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهٰرَ ۚ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ ﴿٣٣﴾
وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ ۭ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ۭ
اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ۧ ﴿٣٤﴾

18. Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İşte bu, büyük sapıklığın kendisidir.

19. Allah'ın gökleri ve yeri hak ile yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir.

20. Bu, Allah'a zor değildir.

21. Hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: "Biz sizin tâbilerinizdik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar derler ki: "Allah bizi hidâyete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi biz sızlansak da, sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur."

22. İş bitirilince şeytan diyecek ki: "Şüphesiz Allah size gerçek olanı vadetti, ben de size vadettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce beni Allah'a ortak koşmanızı bugün inkâr ediyorum. Şüphesiz zalimlere, elbette acıklı bir azap vardır."

23. İman edip de amel-i sâlih işleyenler, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan Cennetlere sokulacaklardır. Orada onların sağlık temennîleri "selâm"dır.

24. Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti.

25. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.

26. Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan bir ağaca benzer.

27. Allah Teâlâ, "Sağlam söze" iman edenleri hem dünya hayatında, hem de ahirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.

28. Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?

29. Onlar Cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır!

30. Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: "Yaşayın! Şüphesiz dönüşünüz ateşedir."

31. İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli-açık harcasınlar.

32. O öyle Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı, izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi, nehirleri de sizin için akıttı.

33. Âdetleri üzere seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı, geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.

34. O size istediğiniz her şeyden verdi. Eğer Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kâfirlerin peygamberlerle alay etmelerini ve onlar için ahirette hazırlamış olduğu azap ve işkenceleri anlattıktan sonra bu âyetlerde de onların amelleri için darb-ı mesel getirdi. Sonra da önderlerle, onlara uyanlar arasındaki münakaşayı açıkladı. Bunun ardından da, Allah'ın, kullarına verdiği nimetleri hatırlattı ki, ona kulluk ve şükür etsinler.

KELİMELERİN İZAHI

عاصف : Âsıf, şiddetli esen fırtına.

برزوا : Meydana çıktılar. بُروز Gizli iken açığa çıkmak demektir. بَراز ise, geniş yer demektir. Ortada olduğu, göründüğü için bu isim verilmiştir. İnsanlara görünen kadına da امرأة برزة denilir.

محيص : Mahîs, kaçacak ve kurtulacak yer. Bir kimse bir şeyden kaçıp gitmek istediğinde حاص عن كذا denir.

جزعنا : Sabırsızlık ettik. جَزَعٌ Sıkıntıya katlanmamak manasınadır. Sabrın zıddıdır.

مصرخكم : Musrihuküm, sizin yardımcınız. Yardım isteyene صارِخ yardım edene musrih denir. Ümeyye şöyle der:

فلا تجزعوا اني لكم غير مصرخ وليس لكم عندي غناء ولا نصر

Sabırsızlık göstermeyin. Ben size yardım edecek birisi değilim. Benim size bir yardımım ve bir faydam yoktur.[8]

اجتثت : Kökünden koparıldı.

البوار : Bevâr, yok olmak demektir.

خلال : Hılâl, arkadaşlık ve dostluk manasına gelen hulle kelimesinin çoğuludur. İmreu'l-Kays şöyle der:

صرفت الهوى عنهن من خشية الردى فلمت بمقلّى الخلال ولا قالى

Yok olma korkusuyla, kadınları sevmekten vazgeçtim. Yoksa ben dostlarımdan uzak ve onlara kızgın değilim.[9]

دائبين : Dâibeyn, âdetleri üzere devam edenler. دُؤب lügatte bir şeyin belirli bir âdet üzere bir işte devam etmesi manasınadır. Bir kimse bir işe böyle devam ettiğinde دأب denilir. Mastarı دؤباً dir.

8 Kurtubî, 9/357.
9 el-Bahr, 5/427.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

18. مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ Kâfirlerin dünyada sevap kazanmak için işlemiş oldukları sadaka, sıla-i rahim ve diğer amellerin durumu, fırtınalı bir günde şiddetli bir fırtınanın savurup yok ettiği kulun durumuna benzer. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah bu âyeti kâfirlerin ameli için darb-ı mesel getirdi. O, kâfirlerin amellerini, fırtınalı bir günde şiddetli rüzgarın külü yok ettiği gibi yok edeceğini bildirdi. Çünkü onlar, bu amellerde başkalarını Allah'a ortak koşmuşlardı.[10] لا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ İnkârları sebebiyle amellerini boşa çıkardıkları için kâfirler, dünyada yapmış oldukları iyiliklerin sevabını alamazlar. Bu, insanın, rüzgârın savurduğu külden bir şey elde edememesine benzer. ذَلِكَ هُوَ الضَّلالُ الْبَعِيدُ İşte bu, büyük bir ziyandır.

19. أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ Ey muhatap! Kalp gözünle görmedin mi ve basiretinle düşünmedin mi ki, yaratan ve icâd eden sadece Yüce Allah'tır. Gökleri ve yeri, kudretine delil getirilsinler diye yaratan O'dur. Tefsirciler şöyle der: Allah onları boş yere yaratmadı. Onları sadece yüce bir gâye için yarattı. إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ Allah, dilerse sizi yok eder, yeni bir nesil yaratır. Yani, Allah icat etmeye ve hayat vermeye kâdir olduğu gibi yok etmeye de Kâdir'dir. İbn Abbas şöyle der: Bundan maksat şudur: Ey kâfirler topluluğu! Allah sizi öldürür ve yerinize sizden daha hayırlı ve daha itaatli bir kavim getirir.[11]

20. وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ Bu, Allah için zor veya imkânsız değildir. Çünkü herşeye Kâdir olan bir varlığa hiçbir şey zor gelmez.

21. وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا Kıyamet gününde, hesap vermek için kabirlerinden çıkarlar. Hiçbir şey onları Allah'tan gizleyemez. Fahreddin Râzî şöyle der: "برزوا çıktılar" fiil, her ne kadar gelecek zaman manası ifade etsede geçmiş zaman kipi ile gelmiştir. Çünkü, Allah'ın haber verdiği her şey doğru ve gerçektir. Dolayısıyla sanki olmuş ve meydana gelmiş gibidir. ونادى أصحاب الجنة أصحاب النار "Cennet ehli, Cehennem ehline seslendi"[12] âyeti bunun bir benzeridir.[13] فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا Tâbiler ve halk tabakası, dünyada iken kendilerini saptıran kibirli liderlere şöyle der: إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا Biz size tâbi idik, sizin emirlerinizi uyguluyorduk. فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ Siz Allah'ın azabından bir şeyi bizden savabilir misiniz? Bu soru, kınama ve azarlama ifade eder. قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ Önderler mazeret ileri sürerek: "Allah

10 Kurtubî, 9/353.
11 Zâdu'l-mesîr, 4/355.
12 A'râf sûresi, 7/44.
13 et-Tefsîru'l-kebîr, 19/107.

bize iman nasip etseydi, biz de sizi doğru yola iletirdik. Fakat biz sapıklığa düştük, sizi de saptırdık. Bugün artık kınamanın ve sabırsızlığın bize faydası olmaz. سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا Sabretsek de, sabretmesek de bizim için aynıdır. Taberî şöyle der: Cehennem ehli toplanır ve birbirlerine şöyle derler: Cennet ehli Cennete, ağlamaları ve Allah'a yalvarmaları ile kavuştular. Gelin, biz de ağlayıp Allah'a yalvaralım. Bunun üzerine ağlarlar. Ağlamanın fayda vermediğini görünce, derler ki: "Gelin sabredelim" ve benzeri görülmemiş bir şekilde sabrederler. Sabretmenin de fayda vermediğini görünce derler ki: "Sabretsek de, sabretmesek de bizim için aynı"[14] Mukâtil şöyle der: Beş yüz sene sabırsızlık ederler, beş yüz sene de sabrederler.[15] مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ Bizim için, kaçacak veya sığınacak bir yer yoktur.

22. وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الأَمْرُ Bu, İblis'in Cehennemde Cehennemlikler mahfilinde söyleyeceği hamdelesiz hutbedir. Yani, hesap verme işi bitip de, Cennetlikler Cennete, Cehennemlikler de Cehenneme girdikten sonra şeytan şöyle der: إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ Şüphesiz Allah, itaat edene sevap vereceğine, isyan edeni de cezalandıracağına dair size gerçek bir söz verdi ve sözünü yerine getirdi. وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ Ben de size, öldükten sonra dirilme, sevap ve ceza olmayacağına dair vaatte bulundum. Size yalan söyledim ve sözümü yerine getirmedim. وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ Size karşı benim gücüm, kuvvetim ve kudretim yoktu ki, sizi inkâra ve isyana zorlayayım. إِلاَّ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي Ben sadece vesvese ve güzel göstermekle sizi sapıklığa çağırdım. Siz, benim davetimi iradenizle kabul ettiniz. فَلا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ Bugün beni kınamaya kalkışmayın, kendinizi kınayın. Çünkü günah, sizin günahınızdır. مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ Allah'ın azabına karşı, ne ben size yardım edebilirim, ne de siz bana yardım edebilirsiniz. إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِي مِنْ قَبْلُ İtaatta beni Allah'a ortak koşmanızı inkâr ediyorum. إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Şüphesiz müşrikler için elem verici bir azap vardır. Tefsirciler şöyle der: Bu hutbe, Cennetlikler Cennete, Cehennemlikler de Cehenneme yerleştikten sonra söylenir: Cehennemlikler İblis'i kınamaya ve azarlamaya başlar. Bunun üzerine İblis kalkıp Kur'ân'ın haber verdiği bu hutbeyi onlara okur.[16] Hasan el-Basrî şöyle der: İblis kıyamet günü Cehennemde ateşten bir minber üzerine çıkarak hutbe okur. Bu hutbeyi bütün mahlukat işitir.[17]

23. وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ Yüce

14 Taberî 13/200.
15 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr 4/356.
16 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 19/110.
17 Kurtubî, 9/356.

Allah bedbahtların durumlarını anlattıktan sonra mutlu kimselerin durumlarını da anlattı ki, kul, korku ile ümit, istekle endişe arasında bulunsun. Yani Allah mü'minleri köşklerinin altından Cennet nehirleri akan bahçelere koyar. Orada ebedî kalırlar. Bu, Allah'ın emri, muvaffak kılması ve hidâyete erdirmesiyle olur. تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ Melekler saygı ve hürmetle onları selâmlar.

24. أَلَمْ تَرَى كَيْفَ ضَرَبَ اللهُ مَثَلا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ Bu, Allah'ın iman ve şirk için getirmiş olduğu bir darb-ı meseldir. Allah iman kelimesini güzel bir ağaca, şirk kelimesini de pis bir ağaca benzetti. İbn Abbas şöyle der: Güzel söz, "Lâ ilahe illallah" güzel ağaç da "mü'min"dir. أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ Bu ağacın kökü toprağın derinliklerine salmış, dalları ise göklere doğru uzanmıştır.

25. تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا Yaratıcısının kolaylaştırması ve yaratmasıyla her zaman meyve verir. İşte bunun gibi, iman kelimesi de mü'minin kalbine yerleşmiştir: Ameli de göklere yükselir. Her zaman, amelinin sevabını ve bereketini kazanır. وَيَضْرِبُ اللهُ الأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Allah onlara misalleri açıklıyor ki, öğüt alıp da iman etsinler.

26. وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ Pis küfür kelimesi de, pis Ebûcehil karpuzuna benzer. اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الأَرْضِ Kökü sabit olmadığı için yerden sökülmüş ve kökleri kesilmiştir. مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ Artık onun istikrar ve sebâtı yoktur. Küfür kelimesi de böyledir. Onun da kökü dalı ve bereketi yoktur. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Mü'minin her zaman kazandığı iman bereketi ve sevabı, ağacın her zaman toplanabilen meyvesine benzetilmiştir. Mü'min her "lâ ilahe illallâh" dedikçe, bu zikri göklere yükselir. Sonra onun hayrını ve yararını görür. Kâfirin ise, ne ameli kabul olur, ne de Allah'a yükselir. Çünkü onun, ne yerde sabit kökü, ne de göklere yükselen dalı vardır.[18]

27. يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Allah, mü'minleri bu hayatta tevhid kelimesi **لا إله إلاّ الله** ve iman üzerinde sabit kılar. Ne kayarlar, ne de fitneye uğratılırlar. وَفِي الآخِرَةِ Kabirde iki melek soru sorduğu zaman da böyle olurlar. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: Kabirde müslümana soru sorulduğunda, müslüman Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed (s.a.v.)'in onun Rasulü olduğuna şehâdet eder. İşte, ... يثبت الله الذين آمنوا Allah iman edenleri sabit kılar" âyetinin manası budur.[19] وَيُضِلُّ اللهُ الظَّالِمِينَ Allah, bu hayatta onları hidâyete erdirmeyeceği gibi, ölüm anında da, iki meleğin sorusuna cevap vermelerine yardımcı olmaz. وَيَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ Allah dilediğini yapar. Mü'mini doğru yola iletir, kâfiri de saptırır. O yaptığından sorumlu olmaz. İnsanlar ise yaptıklarından mesûl olurlar.

18 Zâdu'l-mesîr, 4/360.

19 Buhârî, Tefsiru'l-Kur'ân, XIV, 2. Bu görüş, Taberî'nin tercihidir.

28. أَلَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللهِ كُفْرًا Bu soru hayret ifade eder. Yani, Ey muhatap! Allah'ın nimetini inkâr ve yalanlama ile değiştirenlere şaşmıyor musun? Müfessirler şöyle der: Bunlar Mekke kâfirleridir. Allah onları emniyetli olan Harem'ine yerleştirmişti. Onları bolluk içinde yaşatmıştı. İçlerinden Muhammed (s.a.v.)'i gönderdi de, onlar bu nimetin kıymetini bilmediler. Onu yalanladı ve inkâr ettiler. Allah da onlara kuraklık ve kıtlık belası verdi. وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ Onlar, inkârları ve azgınlıkları yüzünden, kavimlerini helâk yurduna indirdiler. Yüce Allah, bunu şu şekilde açıkladı:

29. جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ Onlar kavimlerini, ateşini tadacakları Cehenneme indirdiler. Cehennem, yerleşilecek ne kötü yerdir.

30. وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ İnsanları Allah'ın dininden saptırmak için O'na ortaklar koştular. Allah'a ibadet eder gibi onlara ibadet ettiler. قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ De ki, "Dünya nimetlerinden faydalanın. Şüphesiz dönüşünüz Cehennem azabına olacaktır." Bu bir tehdittir.

31. قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ Ey Muhammed! Mü'min kullarıma söyle kendilerine farz olan namazı kılsın ve onu en mükemmel bir şekilde edâ etsinler. وَيُنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً Kendilerine ihsan ettiğimiz rızıklardan gizli ve açık sadaka versinler. مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ Alış-veriş, dostluk, fidye ve şefaatın fayda vermediği kıyamet günü gelmeden önce sadaka versinler. Yüce Allah, mutlu ve bedbaht insanların vasıflarını geniş bir şekilde anlattıktan sonra konuyu, kudret sahibi yaratıcının varlığına delâlet eden delilleri anlatarak sona erdirdi ve şöyle buyurdu:

32. اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ Allah, daha önce benzeri olmadan gökleri ve yeri yoktan yaratandır. وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Bulutlardan yağmuru da O indirdi. فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ Yağmurla, kullar için yiyecekleri, bir rızık olarak çeşitli ekinleri ve meyveleri çıkarttı.[20] وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ İrâdesiyle yürümeleri için büyük gemileri sizin emrinize verdi. Bir yerden başka bir yere giderken onlara binersiniz ve eşyalarınızı yüklersiniz. وَسَخَّرَ لَكُمُ الأَنْهَارَ İçmeniz, sulama ve ziraat yapmanız için tatlı su nehirlerini emrinize verdi.

---

20 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: İşte burada kâinat kitabı tam manasıyla açılır. Onun süslü satırları, Allah'ın sayılamayacak kadar nimetlerini anlatır. Gökler, yer, ay, güneş, gece, gündüz, denizler, nehirler, yağmurlar ve meyveler... Bunlar, görülmek için arzedilmiş kâinat sayfalarıdır. Fakat insanlar bunlara ne bakarlar, ne okurlar, ne düşünürler, ne de şükrederler. Çünkü insan çok zalim çok inkârcıdır. Allah onun yaratıcısı ve rızık vericisi olduğu ve bu kâinatı onun emrine hazır kıldığı halde o, Allah'a ortaklar koşmaktadır. Burada Allah'ın lütuf ve nimetlerinin gösterildiği güzel bir sahne vardır ki, orada sanatkâr fırçanın izleri yürür. Bu büyük kâinatın hepsi, o küçük mahlukun emrine mi verilmiş? Göklerden yağmur iner, yeryüzü bu yağmuru içine çeker sonra onunla meyveler çıkarır Denizde gemiler Allah'ın emrine boyun eğerek yüzer. Nehirler, insanın menfaati için hayat ve rızıklarla akar. Güneş ve ay, durmadan hareket ederler. Gece ile gündüz birbirini takip eder. Bütün bunlar insan için olacak da, sonra o yine de şükretmeyecek ve zikretmeyecek, öyle mi!?" (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 13/166).

33. وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ Kendinizin ve maîşetinizin iyiliği için, hiç durmadan bir düzen içinde akıp giden güneşi ve ayı emrinize verdi. وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ Geceleyin istirahat etmeniz ve gündüzleyin de O'nun lütfunu aramanız için gece ile gündüzü emrinize verdi. Biri uyumanız, biri de maîşetinizi temin için verildi.

34. وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ Muhtaç olduğunuz ve lisân-ı hâl ve sözle kendisinden istediğiniz, halinizi ve geçiminizi iyileştirecek her şeyi size verdi. وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوهَا Allah'ın size verdiği nimetleri sayacak olsanız, onları sayamazsınız. Onlar, sayılamayacak kadar çok ve büyüktür. إِنَّ الإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ İnsan kelimesi cins isimdir. Yani insan çok zalim ve çok inkârcıdır. Allah'ın koyduğu sınırları geçtiği için, nefsine zulmeden ve Allah'ın nimetlerini inkâr edendir. Bir görüşe göre de: Sıkıntı anlarında çok zalimdir, şikâyet eder, sabretmez. Nimet içinde iken nankördür. Onu biriktirir, fakat hayır yolunda harcamaz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyet-i kerîmeler, aşağıdaki edebî sanatları ihtivâ etmektedir:

1. "أعمالهم كرماد اشتدت به الريح Onların amelleri şiddetli rüzgârın savurduğu kül gibidir" âyetinde teşbih-i temsîlî vardır. Çünkü benzetme yönü, bir kaç çeşittir

2. "ومثل كلمة خبيثة كشجرة خبيثة pis kelimenin durumu, pis ağaç gibidir" cümlesinde mürsel ve mücmel teşbih vardır. "ومثل كلمة طيبة Güzel kelime" de bunun gibidir.

3. "اصلها kökü" ile "فرعها dalı" "طيبة iyi" ile "خبيثة pis" "يذهب giderir" ile "يأتي getirir", "سراً gizli" ile "علانية açık" ve "وجزعنا sabırsızlık ettik" ile "صبرنا sabrettik" lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "فلا تلوموني ولوموا انفسكم Beni kınamayın kendinizi kınayın" âyetinde tıbâk-ı selb sanatı vardır.

5. "ألم تر كيف ضرب الله مثلا Allah'ın nasıl misal getirdiğini görmedin mi?" cümlesi hayret ifade eder.

6. "قل تمتعوا De ki, "faydalanın" Bu cümle tehdit ifade eder.

7. "ظلوا كفار Çok zulmeden çok inkâr eden." Bu, kelimeler, mübâlağa ifade eder. Çünkü فعول ve فعال mübâlağa ifade eden kalıplardır.

8. "البوار helâk" "القرار kalma yeri" ve "النار ateş" gibi kelimelerde tekellüfsüz murassa' secî vardır.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾
رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَاِنَّهُ مِنِّي
وَمَنْ عَصَانِي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا اِنِّي
اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ
رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي
اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا
اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ
فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي
عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ
﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ
يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا
يَعْمَلُ الظّٰلِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾
مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَاَفْئِدَتُهُمْ
هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَاْتِيهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا اَخِّرْنَا اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ
نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ اَوَلَمْ تَكُونُوا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ
مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسٰكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ
وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ
﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ

كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ
مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾
يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ
فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشَىٰ
وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا
أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

35. Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Bu şehri emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!

36. Çünkü, Rabbim, putlar, insanlardan bir çoğunun sapmasına sebep oldular. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, sen gerçekten çok bağışlayan, çok esirgeyensin."

37. "Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden onlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."

38. Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiç bir şey Allah'a gizli kalmaz.

39. İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı kabul edendir.

40. Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle, ey Rabbimiz duamı kabul et!

41. Ey Rabbimiz! Amellerin hesab olunacağı gün beni, anababamı ve mü'minleri bağışla!"

42. Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Şu kadar var ki Allah onları gözlerin şaşkınlıktan bakakalacağı bir güne erteliyor.

43. O gün onlar başlarını dikerek koşarlar. Gözlerini sağa sola çeviremezler. Kalpleri ise bomboştur.

44. Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalim

lerin, "Ey Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım" diyecekleri gün hakkında insanları uyar (Onlara denilir ki) ... Daha önce, sizin için bir zevâl olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?

45. Sizden önce kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl işlem yaptığımız size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik."

46. Hilelerinin cezası Allah katında olduğu halde onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!

47. O halde, sakın Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah, mutlak üstündür. İntikam sahibidir.

48. Yer başka bir yer, gökler de başka gökler haline getirildiği ve insanlar bir ve herşeye gücü yeten Allah'ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerden intikam alacaktır).

49. O gün, günahkârların zincire vurulmuş olduğunu görürsün.

50. Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir.

51. Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için (onları diriltecektir). Kuşkusuz Allah, hesabı çabuk görendir.

52. İşte bu tehlikelere karşı uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde duyu organları ve işitme yoluyla anlaşılan delillerle, kendisinin tek ilah olduğunu ve O'ndan başka ibadet edilmeye layık bir ilah olmadığını açıkladıktan sonra, bu âyetlerde de Allah'ın birliği inancının kalesi olan peygamberlerin babası Hz. İbrahim'i ve onun şirki yıkma ve putları yok etme konusundaki aşırı gayretini anlattı. Bundan sonra da zalimlerin kıyamet günündeki durumunu ve o büyük toplantı gününde başlarına gelecek zillet ve horluğu açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

اجنبني : Beni uzaklaştır, beni bir kenara çek. Bir kimse birisini uzaklaştırdığında جنَب veya جنّب denir. Bunun aslı, bir şeyi bulunduğu yerden diğer tarafa çekmektir.

تشخص : Şaşkınlıktan baka kalır. Göz gördüğü şeyin dehşetinden kapanmayıp açık kaldığında شخص البصر denir.

مهطعين : Muhtı'în, "hızla" demektir. Bir kimse hızlı hareket ettiğinde ahta'a denilir. Mastarı اهطاعاً dır. Şâir şöyle der:

بدجلة دارهم ولقد اراهم بدجلة مهطعين إلى السماع

Onların yurdu Dicle'dedir. Dicle'de onların dinlenmeye hızla gittiklerini görüyorum.[21]

مقنعي : Muknîî, başlarını dikerek. Mukni, başını kaldıran, gözlerini önünde bulunan bir şeye çeviren.

هواء : Hevâ, boş.

مقرنين : Mukarranîn, bağlanmış olarak.

الآصفاد : Asfâd bukağılar ve kelepçeler. Tekili صَفَدٌ gelir.

سرابيلهم: Onların gömlekleri. Serâbîl, gömlek ve elbise manasına gelen سِرْبال kelimesinin çoğuludur.

تغشى : Örter.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

35. وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا Hatırla ki İbrahim şöyle dua etmişti: Ey Rabbim! Mekke'yi, oranın halkının ve orda oturanların güven içinde olacakları emniyetli bir şehir kıl. وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الأَصْنَامَ Ey Rabbim! Beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan koru ve uzak tut. Putlardan uzak tutmasını istemekten maksat, Allah'ın birliği inancı ve İslâm dini üzerinde devamlı kılmasını istemektir.

36. رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ Ey Rabbim! Bu putlar, insanlardan bir çoğunu doğru yoldan ve imandan saptırdı. فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي Kim, Allah'ın birliği inancında bana uyar ve itaat ederse, şüphesiz o, benim dinime mensup olanlardandır. وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Kim benim emrime aykırı davranırsa, Ey Rabbim, şüphesiz sen günahları çok bağışlayan, kullarına çok acıyansın.

21 Kurtubî, 9/376.

37. رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي Duasının kabulünü istemek ve boyun eğip Allah'a sığındığını göstermek için tekrar nidâ etti: Ey Rabbimiz! Ben, aile efradımdan oğlum İsmail ile eşim Hâcer'i.[22] بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ Senin, Beyt-i Harem'inin yanında ekin bitmeyen bir vadiye yerleştirdim. Burası, Allah'ın şereflendirdiği Mekke vadisidir. رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ Ey Rabbimiz! Sana ibadet etsinler ve namaz kılsınlar diye onları bu vadiye yerleştirdim. Bir kısım insanların kalplerini onlara karşı eğilimli ve şefkatli kıl. İbn Abbas Şöyle der: Eğer Hz. İbrahim (a.s.) "insanların kalplerini" deseydi, İranlılar ve Bizanslılar ve bütün insanlar bu vadiye dolardı. Fakat o, "مِنَ النَّاسِ Bir kısım insanların" dedi ki, bunlar müslümanlardır.[23] وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ Bu ıssız vadide onlara çeşitli meyvelerden rızık ver ki, senin bol nimetine şükretsinler. Yüce Allah Hz. İbrahim'in duasını kabul etti ve Mekke'yi hürmet edilen emin bir şehir kıldı. Her şeyin ürünü, Allah katından bir rızık olarak toplanıp oraya götürülür.

38. رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ Ey Rabbimiz! Sen kalplerde olanı bilensin. Gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin. وَمَا يَخْفَى عَلَى اللهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي السَّمَاءِ İster yerde olsun ister gökte, kâinatta hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. O'na nasıl gizli kalır ki, O bunları icat eden ve yaratandır.

39. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ Yaşlılığıma ve ihtiyarlığıma rağmen İsmail ve İshak'ı bana veren Allah'a hamdolsun. İbn Abbas şöyle der: Oğlu İsmail, Hz. İbrahim 99 yaşında iken doğdu. İshak ise 112 yaşında iken dünyaya geldi.[24] إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ Şüphesiz Rabbim, kendisine dua edenin duasını kabul eder.

40. رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي Bu, Hz. İbrahim'in altıncı duasıdır. Ey Rabbim! Beni, namaza devam edenlerden kıl. Soyumdan da namaz kılanlar yarat. İşte bu, mü'minin çocukları için yapacağı en güzel duadır. Onun için, kendisinin ve soyunun namaza devam edici olmalarından daha sevimli bir şey yoktur. Çünkü namaz, dinin direğidir. رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ Ey Rabbimiz! Sana dua ettiğim hususlarda duamı kabul et.

41. رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ Bu yedinci duasıdır. Hz. İbrahim Allah'a boyun eğerek yaptığı bu duasını, insanların kalkıp âlemlerin huzuruna çıktığı günde, kendisinin, anne-babasının ve bütün mü'minlerin affedilmesini dileyerek sona erdirdi. Tefsirciler şöyle der: Babasının, Allah'ın düşmanı olduğunu

22 Rivâyete göre Hâcer İsmail (a.s.)'i doğurunca, Hz. İbrahim'in diğer eşi Sâre onu kıskandı. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. İbrahim'e oğlu İsmail'i annesiyle birlikte Şam bölgesinden Mekke'ye götürmesini emretti. Hz. İbrahim onları, hadiste bildirildiği gibi, şimdiki Zemzemin bulunduğu yerde büyük bir ağacın yanına koydu (Bkz. Buhârî, Enbiya, 9).

23 Kurtubî, 9/373.

24 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/368.

anlamadan önce onun için af diledi. Kuşeyrî şöyle der: Annesinin müslüman olması uzak görülmez. Çünkü Yüce Allah, babasının affını dilemesi hususunda mazeretini açıkladı, ama annesi hakkında bir şey demedi.[25] Âyetlerin akışı kıyamet ve onda meydana gelen korkunç sahnelere doğru intikal eder. O gün, kalplerin ve ayakların sarsıldığı bir gündür.

42. وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ Ey Muhammed! Sakın Allah'ın zalimlerin yaptıklarından habersiz olduğunu sanma. Çünkü Allah'ın âdeti, âsilere mühlet vermek sonra da onları kuvvetli ve galip kimsenin yakalayıp cezalandırdığı gibi cezalandırmaktır. Meymun b. Mihrân şöyle der: Bu âyet zalimler için bir tehdit, mazlumlar için de bir tesellîdir.[26] إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ Allah onları ancak zor ve korkunç bir güne erteliyor. O gün, korku ve heyecandan gözleri göğe doğru dikilir, açık vaziyette apışıp kalır. Ne hareket edebilir, ne de bir tarafa dönebilir. Ebussuûd şöyle der: Gözleri açık kalır. Gördükleri şeyin dehşetinden göz kapakları bile kıpırdamaz.[27]

43. مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ Onlar hiçbir şeye dönmeden, başlarını kaldırıp devamlı göğe bakarak hızla giderler. Hasan el-Basrî şöyle der: O gün insanların yüzü göğe dönük olacak, hiçkimse diğerine bakamayacak.[28] لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ Korku ve heyecandan gözlerini sağa sola çeviremezler. وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ Onların kalpleri boştur. Şiddetli korkudan dolayı bir şey düşünemezler.

44. وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ Ey Muhammed! Kâfirleri, kendilerine şiddetli azabın geleceği kıyamet gününün dehşetinden korkut. فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ O gün zalimler ümitle Allah'a yönelir ve şöyle derler: Ey Rabbimiz! Biraz bize mühlet ver de, yapmadıklarımızı yapalım. نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ Senin bizi imana davetini kabul edelim, bize getirdikleri emirlerde de peygamberlerine uyalım. أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ Kınamak ve susturmak için onlara şöyle denilir: "Sizi daha önce, dünyada kalacağınıza ve başka bir yurda taşınmayacağınıza dair yemin etmemiş miydiniz? Bundan maksat, onların, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr etmeleridir.

45. وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ Biz zalimleri helâk ettikten sonra onların yurduna yerleştiniz. Yurtlarından ibret alsaydınız ya! وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ Onları nasıl yok edip intikam aldığımızı görerek ve duyarak anladınız. وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ Dünyada misaller getirerek bunları açıkladık, fakat ibret almadınız.

25 Kurtubî, 9/375.
26 Taberî, 13/236.
27 Ebussuûd, 3/133.
28 Kurtubî, 9/377.

46. وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ Müşrikler, peygamberi öldürmek istedikleri zaman ona ve mü'minlere tuzak kurdular. وَعِنْدَ اللهِ مَكْرُهُمْ Bu cezanın karşılığı Allah katındadır. Şüphesiz o kâfirleri ve tuzaklarını kuşatmıştır. وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ Onların tuzakları, dağları yok edecek derecede kuvvetli ve etkili olsa da Allah, Rasulünü ondan korumuştur.

47. فَلا تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ" Ey muhâtap! Sakın Allah'ın peygamberlerine yardım edeceğine ve yalanlayıcı zalimleri cezalandıracağına dair verdiği sözden döneceğini sanma. إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ Şüphesiz Yüce Allah galiptir, kendisine isyan edenden intikam alıcıdır, hiç bir şey O'nu acze düşüremez.

48. يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ Allah kıyamet gününde düşmanlarından öç alacaktır. O gün, bu yer küresi başka bir yer küresine, gökler de başka göklere dönüşecektir. İbn Mesud şöyle der: O gün bu yer küresi, gümüş gibi tertemiz, içinde kan dökülmemiş ve bir hata işlenmemiş bir yer küresine dönüşecek.[29] وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ O gün bütün yaratıklar kabirlerinden çıkacak ve hakimler Hâkiminin huzurunda duracaklar. Hiçbir şey onları örtemeyecek, hiçbir kimse onları koruyamayacaktır. Onlar artık ne evlerinde, ne de kabirlerindeler. Onlar ancak bir ve herşeye Kâdir olan Allah'ın huzurunda toplanma yerindedirler.

49. وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الأَصْفَادِ O korkunç günde suçluları, şeytanları ile birlikte bukağı ve kelepçelere vurulmuş görürsün. Taberî şöyle der: "Elleri ve ayakları bukağı ve zincirlerle boyunlarına bağlanmış olarak görürsün."

50. سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ Onların giydikleri elbiseler katrandandır. Katran, ateşi çabuk tutuşturan bir maddedir. Uyuzlu develere sürülür, sıcağı ve keskinliğiyle uyuzu yakar, siyah renkli pis kokulu bir maddedir. وَتَغْشَى وُجُوهَهُمُ النَّارُ Tuzaklarının ve kibirlerinin karşılığı olarak Cehennem ateşi onların yüzlerine doğru yükselir ve onları sarar.

51. لِيَجْزِيَ اللهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ Güzel amel işleyenlere iyilikle, kötü amel işleyenlere de kötülükle amellerinin karşılığını vermesi için, kıyamet günü hakimler Hâkiminin huzuruna çıkarlar. إِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Yaptığı hiçbir iş, onun başka bir iş yapmasına engel olamaz. Bütün yaratıkları en kısa zamanda, eserde bildirildiği gibi, dünya günlerinden bir gündüzün yarısı kadar bir zamanda hesaba çeker.

52. هَذَا بَلاغٌ لِلنَّاسِ Bu Kur'ân, insanların ve cinlerin tümü için bir bildiridir. İçinde bulunan çeşitli ibret ve öğütlerin onlara bildirilmesi, وَلِيُنْذَرُوا بِهِ Kur'ân, nasihat

---

29 Taberî, 13/250. İbn Abbas'tan şöyle rivâyet edilir: O yer aynı yerdir. Ancak nitelikleri değişecek, dağlar düzlenecek, ağaçlar sökülecek, nehirler yarılacak ve yıldızlar düşecektir. İbn Abbas şu beyti okudu:

وما الناس بالناس بالذين عهدتهم ... وما الدار بالدار التي تعلم

İnsanlar senin tanıdığın insanlar değildir. Yurt da senin bildiğin yurt değildir. Ebussuûd, 3/137.

edilmeleri ve Allah'ın azabından korkutulmaları için indirilmiştir. "وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ Bir de açık ve kesin delillerle Allah'ın bir, tek olduğunu ve kimseye muhtaç olmadığını iyice anlasınlar, وَلِيَذَّكَّرَ أُولُوا الأَلْبَابِ ve akl-i selim sahipleri bu Kur'ân'dan öğüt alsınlar diye indirilmiştir. İbret alacak olanlar akıl ve iyi hal sahibi mutlu kişilerdir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyet-i kerîmeler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "وأفئدتهم هواء Kalpleri boştur" ifadesinde teşbih-i belîğ vardır. Bu cümleden teşbih edatı ve vech-i şebeh kaldırılmıştır. Yani, onların kalplerinde hiçbir şey bulunmadığı için "boşluk" gibidir. Böylece bu ifade teşbih-i belîğ olmuştur.

2. "يوم تبدل الأرض غير الأرض والسموات O gün bu yer küresi başka bir yere dönüşür. Gökler de" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Gökler de başka göklere dönüşür" demektir. Öncekinden anlaşıldığı için bu kısım hazfedilmiştir.

3. "تبعني Bana uydu" ile "عصاني bana karşı geldi" "نخفي gizleriz" ile "نعلن açıklarız" ve "الأرض yer" ile "السماء gök" arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "مكروا مكرهم Onlar tuzaklarını kurdular" cümlesinde iştikâk cinâsı vardır.

5. "يبرزون Ortaya çıkarlar" yerine "برزوا Ortaya çıktılar" denilerek geniş zaman yerine geçmiş zaman kipi kullanıldı ki, kesin olarak meydana geleceğini göstersin. Bu, "أتى امر الله Allah'ın emri geldi"[30] ifadesine benzemektedir. Sanki olay meydana geldi ve vukû buldu. Dolayısıyla ondan geçmiş zaman kipi ile haber verdi.

6. "فاجعل أفئدة من الناس تهوي إليهم Bir kısım insanların kalplerini onlara meylettir." Şerîf Râzî şöyle der: Bu, güzel istiârelerdendir. الهُوِيّ Kelimesinin aslı, هُبوط gibi, üstten aşağıya inmektir. Bundan maksat şudur: Kalpler onlara şevkle koşar ve sevgiyle uçar. Eğer "تحن إليهم onlara sevgi duyar" deseydi, bu "تهوي إليهم in ifade ettiği manayı vermezdi. Çünkü bu fiilin ifade ettiği şefkat, bir yerde ikâmet eden kimseden de meydana gelebilir.[31]

BİR NÜKTE

"اجعل هذا البلد آمنا Bu şehri emniyetli kıl". Burada şehir manasına gelen البلد kelimesinin ma'rife, Bakara sûresinde, اجعل هذا بلداً آمناً bunu emniyetli bir şehir kıl" âyetinde ise nekra getirilmesinin hikmeti şudur: Bu dua, Hz. İbrahim tarafından

30 Nahl sûresi, 16/1.
31 Telhîsu'l-Beyân, s. 184.

tekrar edilmiştir. Bakara'daki dua, şehir kurulmadan önce yapılmıştır. Hz. İbrahim (a.s.) Yüce Allah'tan orayı bir şehir yapmasını ve bu şehrin emniyetli bir şehir olmasını istemişti. Bu sûrede ise, şehir kurulduktan sonra dua etmiş ve Allah'tan buranın emniyetli ve istikrarlı bir şehir olmasını istemiştir.[32] Bu iki âyet arasındaki farklı ifadenin sırrı budur. Ey Allahım! Yüce Kitabının sırlarını anlamayı bize nasip et.

Allah'ın yardımıyle İbrâhîm Sûresi'nin tefsiri bitti.

32 Sâvî Hâşiyesi, 2/286.

HİCR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 99 âyettir.

Sûreyi Takdim

Hicr sûresi, Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve ceza gibi temel İslâm inançlarını hedef alan Mekkî sûrelerdendir. Sûrenin ağırlık noktasını, çeşitli zaman ve asırlarda peygamberleri yalanlayanların ve azgınların yıkılıp yok olmaları teşkil eder. Dolayısıyla bu sûre, tehdit ve korkutma gölgesi içinde uyarı ile başlar. "ربما يود الذين كفروا لو كانوا مسلمين ذرهم يأكلوا ويتمتعوا ويلههم الأمل فسوف يعلمون İhtimal ki kâfirler, müslüman olmuş olmalarını arzu edeceklerdir. Onları bırak, yesinler, eğlesinler ve boş ümit onları oyalayadursun. Yakında bilecekler."

Sûre, peygamberlerin çağrısını arzeder ve yüce peygamberler karşısında olan bedbaht ve sapıkların durumunu açıklar. Peygamberlerin şeyhi olan Nuh (a.s.)'dan son peygamberin gönderilişine kadar hangi peygamber gelmişse sapık kavmi onunla alay etmiştir. Bu sûre, alay etmenin, yalanlayıcıların her zamanki âdeti olduğunu açıklar. ولقد ارسلنا من قبلك في شيع الاولين وما يأتيهم من رسول إلاّ كانوا به يستهزؤن Andolsun senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik. Onlara bir peygamber gelmeye dursun, hemen onunla alay ederlerdi.

Bu sûre, bu enteresan kâinat kitabına serpiştirilmiş, olan açık mucizeleri gösterir. Bu kâinat icatçı bir elin eserlerini sergiler ve Yüce Yaratıcının büyüklüğüne şahitlik eder. Önce göklerin yaratılmasından başlamak üzere sırasıyla yer, döllendiren rüzgarlar, hayat ve ölüm, haşir ve neşir sahnelerini anlatır. Bunların hepsi Allah'ın büyüklüğünü söyler, birliğine ve kudretine şahitlik eder. "ولقد جعلنا في السماء بروجا وزيناها للناظرين وحفظناها Andolsun biz gökte bir takım burçlar yarattık ve seyredenler için onları süsledik. Onları, taşlanmış her şeytandan koruduk."

Sûre "Büyük insanlık" kıssasını, hidâyet ve sapıklık kıssasını, Adem (a.s.)'in yaratılışını, onun azgın düşmanı melûn İblisi, meleklerin Adem (a.s.)'e secde etmesini İblis'in kibirlenip secde etmemesini Allah'ın emrine karşı çıkmasını Adem (a.s.).'in zürriyetini tehdit etmesi olayını da temsîlî olarak anlatır. واذ قال ربك للملئكة إنّي خالق بشرا من صلصال من حمأ مسنون Hani Rabbin meleklere demişti ki: Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş cıvık bir balçıktan bir insan yaratacağım.

Sûre Adem (a.s.)'in kıssasından bazı peygamberlerin kıssalarına geçer. Maksat, Rasulullah (s.a.v.)'ı tesellî etmek ve ümitsizliğe düşmesin diye mübarek kalbini

kuvvetlendirmektir. Sûre Hz. Lut, Şuayb ve Sâlih (a.s.)'ın ve bunların yalanlayıcı kavimlerinin başlarına gelenlerden bahseder.

Bu mübarek sûre, mucizevî Kur'ân'ın indirilmesiyle Peygamber (s.a.v.)'e verilen büyük nimeti ona hatırlatarak sona erer. Müşriklerden gördüğü eziyetlere karşı sabretmesini ve gönlünü hoş tutmasını emreder. Peygamber (s.a.v.) ve mü'minler için gelecek yardımın yakın olduğunu müjdeler." ولقد آتيناك سبعا من المثاني والقرآن العظيم Andolsun ki biz sana, tekrarlanan yedi âyeti ve bu yüce Kur'ân'ı verdik... Sûrenin sonuna kadar devam eder.

İSMİ

Bu mübarek sûreye "Hicr sûresi" denildi. Çünkü bu sûrede Yüce Allah Sâlih (a.s.)'in kavminin başlarına gelenleri anlattı. Bunlar Semûd kabilesidir. Yurtları, Medine ile Şam bölgesi arasındaki Hicr'dedir. Bunlar kuvvetli kimselerdi. Mesken edinmek için dağları yontarlardı. Sanki onlar bu dünyada ebedî kalacaklardı, onlara ölüm ve yokluk gelmeyecekti. Onlar emniyet ve huzur içerisindeyken, onlara sabah vaktinde azab gürültüsü geldi. "فأخذتهم الصيحة مصبحين فما اغنى عنهم ما كانوا يكسبون Sabaha çıkarlarken onları o korkunç ses yakaladı. Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiç bir zararı defedemedi."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝١ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ۝٢ ذَرْهُمْ يَاْكُلُوْا وَيَتَمَتَّعُوْا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ
فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ۝٣ وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُوْمٌ
۝٤ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ۝٥ وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ
نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُوْنٌ ۝٦ لَوْ مَا تَاْتِيْنَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ
مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝٧ مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوْٓا اِذًا مُّنْظَرِيْنَ
۝٨ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ۝٩ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ فِيْ شِيَعِ الْاَوَّلِيْنَ ۝١٠ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ
اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝١١ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهٗ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ
۝١٢ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ ۝١٣ وَلَوْ فَتَحْنَا
عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ فَظَلُّوْا فِيْهِ يَعْرُجُوْنَ ۝١٤ لَقَالُوْٓا
اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُوْرُوْنَ ۝١٥
وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ ۝١٦ وَحَفِظْنٰهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ رَّجِيْمٍ ۝١٧ اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ
مُّبِيْنٌ ۝١٨ وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُوْنٍ ۝١٩ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَّسْتُمْ لَهٗ بِرٰزِقِيْنَ ۝٢٠ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ وَمَا
نُنَزِّلُهٗٓ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ۝٢١ وَاَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَسْقَيْنٰكُمُوْهُ وَمَآ اَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ ۝٢٢

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِۦ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ ٱلْوَٰرِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا ٱلْمُسْتَقْدِمِينَ
مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا ٱلْمُسْتَـْٔخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْ ۚ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ
مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَٱلْجَآنَّ خَلَقْنَٰهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ ٱلسَّمُومِ
﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ
مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى
فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ
﴿٣٠﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ ۖ أَبَىٰٓ أَن يَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣١﴾
قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُن
لِّأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُۥ مِن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ ٱللَّعْنَةَ إِلَىٰ
يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ
مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ
أَغْوَيْتَنِى لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَٰذَا صِرَٰطٌ عَلَىَّ
مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنٌ إِلَّا
مَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾
لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَٰبٍ ۖ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

Bismillahirrahmanirrahim

1. Elif, Lâm, Ra! Bunlar kitabın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.

2. İhtimal ki kâfirler, dünyada iken İslâm'a girmiş olmalarını arzu edeceklerdir.

3. Onları bırak, yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. Yakında bilecekler!

4. Biz hangi ülkeyi yok etmişsek, ancak hakkında bilinen bir yazı olduğu halde yok etmişizdir.

5. Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez ve ondan geri kalamaz.

6. Dediler ki: "Ey kendisine Kur'ân indirilen! Sen mutlaka bir mecnunsun!"

7. "Eğer doğru söyleyenlerdensen, bize melekleri getirmeliydin."

8. Biz melekleri ancak hak ile indiririz. İşte o zaman onlara mühlet verilmez.

9. Kur'ân'ı muhakkak biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız.

10. Andolsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik.

11. Onlara bir peygamber gelmeye dursun, hemen onunla alay ederlerdi.

12. İşte böylece biz onu, suçluların kalbine sokarız.

13. Eskiden yaşamış kimselerin âdet ve kanunu geçtiği halde onlar buna inanmazlar.

14, 15. Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de "Gözlerimiz döndürüldü, daha doğrusu biz büyülenmiş bir milletiz" derler.

16. Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık ve temâşâ edenler için onu süsledik.

17. Onları, taşlanmış her şeyden koruduk.

18. Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir ateş alevi düşmüştür.

19. Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belli olan her çeşit nebatı bitirdik.

20. Orada hem sizin için geçim vasıtaları ve rızıklarını sizin vermediğiniz kimseleri yarattık.

21. Her şeyin hazineleri ancak bizim yanımızdadır. Biz onu, belli bir miktar ile indiririz.

22. Biz, rüzgârları, aşılamayı sağlayan vasıtalar olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. Siz o suyu saklayamazdınız.

23. Yalnız biz diriltir ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz vâris oluruz.

24. Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, sizden sonra gelecekleri de biliriz.

25. Şüphesiz onları toplayacak olan senin Rabbindir. Çünkü O, Hakîm'dir, Alîm'dir.

26. Andolsun biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş cıvık bir balçıktan yarattık.

27. Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.

28. Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş cıvık bir balçıktan bir insan yaratacağım.

29. Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"

30. Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.

31. Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.

32. Allah "Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayı terketmene sebep ne?" dedi.

33. İblis: "Ben kuru çamurdan oluşan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim" dedi.

34. Bunun üzerine Allah buyurdu: "Öyle ise oradan çık! Artık sen kovuldun!

35. Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lanet senin üzerine olacaktır."

36. İblis, "Ey Rabbim! Öyle ise, varlıklarını tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver" dedi.

37, 38. Allah, "O halde sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

39. İblis dedi ki: "Ey Rabbim! Andolsun ki, beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım.

40. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna..."

41. Allah buyurdu: "İşte bana varan dosdoğru yol budur. Onun gözetimi bana aittir.

42. Şüphesiz kullarım benimdir. Onların aleyhine sana verilmiş bir hâkimiyet yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna."

43. Muhakkak Cehennem, onların hepsine vadolunan yerdir.

44. Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapıdan girecek gruplar ayrılmıştır.

KELİMELERİN İZAHI

ربما : Belki. رُبَّ Bir şeyin az olduğunu göstermek için kullanılır. مـــا nekre-i mevsufadır. "Az bir şey" demektir.

لو ما : Keşke. Bu, لو لا ve هلاّ gibi teşvik edatıdır.

شيع : Şiya' insanlardan bir grup, tayfa manasına gelen شيعة kelimesinin çoğuludur.

نسلكه : Onu sokarız. Selk, bir şeyi bir şeye sokmaktır.

يعرجون: Yükselirler. "عرج yükseldi" demektir. معارج merdivenler, asansörler manasına gelir.

سكرت : Engellendi, geri çevrildi.

بروجا : Burçlar. البـــــروج Gezegen yıldızların yerleridir. Burcun aslı, görünmek demektir. Kadının, zinetlerini göstermesi manasına gelen تبرج المرأة bundandır.

لواقح : Levâkıh, yağmur yüklü bulut manasına gelen لاقح kelimesinin çoğuludur. Bunun, hayır getirmeyenine الريح العقيم denir. Veya levâkıh'ın manası, bitkileri dölleyendir. Yani, bitkiler için tohum taşıyan manasınadır.

صلصال: Salsâl, kurumuş çamurdur. Kuruduğu zaman tın tın sesi duyulur.

حمأ : Hame', siyah çamurdur.

مسنون : Mesnûn, kokmuş ve değişmiş demektir. Ferrâ şöyle der: Mesnûn, değişmiş manasınadır. Bu, aslında, "سَنَنْتُ الحـــجـــر Taşı taşa sürttüm" ifadesinden alınmıştır.

السموم : Semûm, öldürücü sıcak rüzgâr.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Rasulullah (s.a.v.)'ın arkasında çok güzel bir kadın namaz kılıyordu. Bazı kimseler onu görmemek için ilk safa geçiyordu. Bazıları da son safta olmak için geri kalıyorlar ve rükûya eğildiklerinde koltuklarının altından bakıyorlardı. Bunun üzerine

Yüce Allah şu âyet-i kerîmeyi indirdi: "ولقـد علمنا المسـتـقـدمين منكم ولقـد علمنا المستأخرين Andolsun biz sizden öne geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.[1]

---

1 Esbâbu'n-nüzûl, 158, Kurtubî, 10/19. المســتـقـدمين ve المـــتـــأخـــرين kelimeleri ile ilgili Kurtubî de

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الر Elif, Lâm, Râ. Bu harfler, Kur'ân'ın mucize olduğuna bir, işarettir. Yani, bu harikulade ve muciz olan kitap Allah'ın Kelâmıdır. Elif, Lâm, Râ gibi alfabe harflerinin benzerlerinden dizilmiştir. تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ Bunlar, insan gücünün üstünde, fesâhat ve belâgatta mükemmel olan kitabın âyetleridir. وَقُرْآنٍ مُبِينٍ Şanı yüce, apaçık içinde herhangi bir bozukluk ve sakatlık bulunmayan Kur'ân'ın âyetleridir.

2. رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا Zaman olacak kâfirler, "لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ keşke dünyada iken müslüman olsaydık" diye temennî edecekler. Bunu, ahiretin dehşet verici olaylarını gördükleri zaman diyeceklerdir.

3. ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا Ey Muhammed! Onları bırak, hayvanlar gibi yesinler, bu fâni dünyalarından yararlansınlar. وَيُلْهِهِمُ الأَمَلُ Uzun yaşama arzusu, kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak şeyleri düşünmekten alıkoysun. فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Kıyameti gördükleri ve yaptıklarının vebâlini tattıkları zaman, işlerinin sonunun ne olduğunu bileceklerdir. Bu bir tehdittir.

4. وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ Allah'ın peygamberlerini yalanlayan zalim ülkelerden hangisinin halkını helâk ettikse إِلاَّ وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ onun helâk edilmesi için belirlenen zamanda helâk ettik.

5. مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا Zamanı gelmeden önce hiç bir ümmet yok edilmez. وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ Zamanından ertelenmezler de. İbn Kesîr şöyle der: Bu, Mekkeliler için bir uyarı, inat ve inkârlarından onları kurtaracak yolu göstermektir. Zira onlar bu inkârları yüzünden yok olmaya müstehak oluyorlardı.[2]

6. وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ Kureyş kâfirleri alaylı bir şekilde Hz. Muhammed (s.a.v.)'e dediler ki: Ey, kendisine Kur'ân indirildiğini iddia eden kişi! إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ Sen gerçekten bir delisin. O yüce peygamberin makamını daha fazla hafife almak ve alay etmek için ان ve ل edatlarıyla cümleyi pekiştirdiler.

7. لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلاَئِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Sen, Allah'ın rasulü olduğuna dair iddianda doğru isen, peygamberliğine şahitlik etmesi için bize melekleri getirsene! Yüce Allah onlara cevap olarak şöyle buyurur:

8. مَا نُنَزِّلُ الْمَلاَئِكَةَ إِلاَّ بِالْحَقِّ Biz meleklerimizi ancak yok etmek istediğimiz kimselere azap etmek üzere indiririz. وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ O zaman ve o durumda, artık onlar için hiçbir mühlet ve erteleme yoktur. Maksat şudur: Yüce Allah'ın yaratıkları hususunda âdeti şöyle cereyan eder, Allah, melekleri ancak, kökünü kesip yok etmek istediği kimseler için indirir.

---

sekiz görüş belirtmiştir. Bu, onlardan sadece biridir. Nitekim müellif de, bu âyeti tefsir ederken bu görüşlerden bazılarına yer vermiştir." (Mütercimler).

2 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/308.

Halbuki Allah peygamber (s.a.v.)'in ümmetine böyle bir şeyin gelmesini istemez. Çünkü o biliyor ki, onların soyundan Allah'a kulluk edecek kimseler gelecektir. Burada kâfirlerin teklifleri reddedilmektedir.

9. إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ Ey Muhammed! Biz şanımızın yüceliği ile Kur'ân'ı sana indirdik. وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ Şüphesiz bu Kur'ân'ı koruyacak olan da biziz. Onu fazlalık, eksiklik, değiştirme ve bozmadan koruyacağız. Tefsirciler şöyle der: Allah, bu Kur'ân'ı korumayı üzerine aldı. Onun için hiçkimse onu fazlalaştıramaz ve eksiltemez, değiştiremez ve bozamaz. Halbuki diğer kitaplarda bunlar olmuştur. Zira, بما استحفظوا من كتاب الله Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için..."[3] âyetine göre onları koruma görevi Ehl-i Kitaba verilmişti. وانا له لحافظون Âyetine göre ise, Kur'ân'ın korunmasını Allah kendi üzerine almıştır. Allah'ın, Kur'ân'ın korunmasını kendi üzerine aldığını bildiren bu âyetle, kitaplarını koruma görevini Ehl-i Kitaba bıraktığını bildiren yukardaki âyet arasındaki farka bak. Ehl-i Kitab kendilerine indirilen kitabı değiştirmiş ve bozmuştur.

10. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ Ey Muhammed! Senden önce de, evvelki ümmetlerin grup ve tayfaları içinde peygamberler göndermiştik.

11. وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Onlara bir peygamber gelmeyedursun, onunla hemen alay etmeye başlarlardı. Bu, Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmektedir. Yani, bu müşriklerin sana yaptıkları gibi, bundan önceki peygamberlere de aynı şey yapıldı. Sen üzülme.

12. كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ Bu alay edenlerin kalplerine soktuğumuz gibi, batılı, sapıklığı ve Allah'ın peygamberleri ile alay etmeyi suçluların kalplerine sokarız.

13. لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ Onlar bu Kur'ân'a inanmazlar. Halbuki Allah'ın, inanmayanları helâk etme âdeti uygulanmıştır. Bunlar helâk ve yok olmaya ne kadar yakındırlar. Bundan sonra Yüce Allah, inanmaları için çokca delil getirmenin inatlarından bir şey eksiltmeyeceğini açıkladı. Çünkü onlar inatçı ve kibirli idiler. Sapıklıkları ve inatları içerisinde devam etmekte idiler.

14. وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ Diyelim ki onları göklere yükselttik, göklerin kapılarından birini açtık, ordan yukarı çıkmaya devam ettiler ve nihâyet melekleri ve gayb alemini gördüler.

15. لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا Aşırı inat ve kibirlerinden dolayı diyecekleri şudur: Bu kadar yükselmek sûretiyle gözlerimiz boyandı ve aldatıldı. بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ Hattâ, Muhammed bizi büyüledi ve bunları bize gerçekmiş gibi gösterdi. Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir. Râzî şöyle der: Eğer müşrikler bu yüksekliklere çıkmaya devam etseler ve Allah ın gayb alemini, gücünü, kuvvetini ve Allah

3 Mâide sûresi, 5/44.

korkusundan titreyerek ibâdet eden meleklerin ibâdetini görselerdi, mutlaka bu görmenin gerçek olduğunda şüpheye düşecekler, inkâr ve inatlarında ısrar edeceklerdi. Nitekim ayın yarılması, cinlerin ve insanların benzerini getiremediği muciz Kur'ân gibi diğer mucizeleri de inkâr etmişlerdi.[4]

Bundan sonra Yüce Allah kendisinin birliğini ve kudretini gösteren delilleri açıklayarak şöyle buyurdu:

16. وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا Gökte, yıldızların ve gezegenlerin yürüdüğü burçlar yarattık. "وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ Göğü, ona bakanların neşelenmeleri için yıldızlarla süsledik.

17. وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ Yere en yakın olan göğü, lanetlenmiş ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olan her türlü şeytandan koruduk.

18. إِلاَّ مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ Ancak gök haberlerinden bir şeyi kapıp alanlar hariç. Onu parlak ve yakıcı bir yıldız yakalar ve yakar.

19. وَالأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ Yeryüzünü yaydık ve genişlettik. Orada sabit dağlar yarattık.[5] وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ Yeryüzünde, hikmet terazisinde sağlam bir şekilde, dikkat ve ölçü ile tartılmış olan her türlü ekin ve meyve bitirdik.

20. وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ Orada, yaşamanıza elverişli, yiyecek ve içecek şeyler yarattık. وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ Size, rızıklarını vermediğiniz çoluk-çocuk, köleler ve hayvanlar verdik. Onların yedikleri ve içtikleri şeyleri siz değil, biz yaratırız.

21. وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ Mahlukatın ve kulların rızıklarından ve faydalanacakları şeylerden ne varsa, hepsinin hazineleri ve konuldukları yerler bizim katımızdadır. وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ Fakat biz onu ancak mahlukatın ihtiyacına ve menfaatine göre istediğimiz ve dilediğimiz şekilde indiririz.

22. وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ Biz rüzgarları aşılayıcılar olarak gönderdik. Rüzgâr bulutu aşılar, bulut yağmur yağdırır, bitkiyi aşılar, böylece bitkinin yaprakları ve kapçıkları açılır. Rüzgar, bulutlar ve bitkiler için damızlık erkek hayvan gibidir. فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ Bulutlardan tatlı su indirdik. O suyu içmeniz ve topraklarınızı ve hayvanlarınızı sulamanız için verdik. وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ Siz onu biriktirmeye kâdir değilsiniz. Aksine biz kudretimizle, onu sizin için gözelerde, kuyularda ve nehirlerde koruruz. Dilesek onu yerin içine çekeriz de, susuzluktan helâk olursunuz. Nitekim

---

4 Fahreddin Râzî, 19/167.

5 Fahreddin Râzî şöyle der Yeryüzü, son derece büyük bir küredir. Bu büyük kürenin herbir küçük parçasına bakıldığı zaman düz bir alan gibi görünür. Yeryüzünün küre olması, onun herhangi bir bölümünün düz olmasına mani değildir. Dolayısıyla "yeryüzünü uzattık" tabirinde bir problem yoktur. "Dağları, kazıklar kıldık" (Nebe sûresi 78/7) âyeti de bunun delilidir. Çünkü, bunların üzerinde, büyük ve düz alanlar olduğu halde bunlara "أوتادا yani "kazıklar" denilmiştir. Burada da durum aynıdır Râzî, 19/170).

bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur. "قل أرأيتم إن أصبح ماؤكم غورا فمن يأتيكم بماء معين De ki, suyunuz çekilecek olsa söyleyin bakalım, size kim bir akarsu getirebilir?"[6]

23. وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ Hayat ve ölüm bizim elimizdedir. Mahlukat yok olduktan sonra biz ebedî kalacağız. Yeryüzüne ve onun üzerinde bulunanlara biz vâris olacağız. Onlar sadece bize döndürülecekler.

24. وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ İlmimizle mahlukatın tümünü, ölülerini ve dirilerini kuşattık. İbn Abbas şöyle der: Âyette geçen "öncekiler"den maksat, Adem (a.s.)'den bu zamana kadar yok olanların tümüdür. "Geri kalanlar"dan maksat ise, bu anda hayatta olan ve kıyamete kadar gelecek olanların tümüdür.[7] Mücâhid şöyle der: "Öncekiler" geçmiş ümmetler, "sonra gelenler" ise, Hz. Muhammed (a.s.)'in ümmetidir. Âyetten maksat şudur: Yüce Allah, öncekileri de sonrakileri de ilmi ile kuşatmıştır. Kullarının hallerinden "hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Bu, daha önce kudretinin mükemmelliğine delil getirdikten sonra, ilminin mükemmelliğini açıklamaktır.

25. وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ Ey Muhammed! Rabbin, hesap ve ceza için onları toplayacaktır. إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Rabbin yaptığında hikmet sahibidir, yarattıklarını bilir.

Yüce Allah ölümü, yok olmayı, öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı anlattıktan sonra, insanların dikkatini asıllarının ne olduğuna ve bir 'tek nefisten yaratılmış olduklarına çekti ki, yaratmaya gücü yeten Allah'ın, yok etmeye ve tekrar yaratmaya gücü yettiğini göstersin. İnsanları İblis'ten sakındırmak için onun, babaları Adem'e olan düşmanlığını hatırlattı ve şöyle buyurdu:

26, 27. وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ Andolsun biz Adem'i kuru bir çamurdan yarattık. O çamura vurulduğunda ondan bir ses işitilir. مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ Değişken siyah bir çamurdan yarattık. وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ Adem'den önce cinleri, yani şeytanları ve onların reisi İblis'i, yakıcı ateşten yarattık. Bu ateş kıl deliklerine nüfuz edici ve sıcağıyla öldürücü bir ateştir. Tefsirciler şöyle der: Burada "cânn" dan maksat, cinlerin babası olan İblis'tir. Çünkü cinler, ondan türemiştir. Adem (a.s.) insanların aslı olduğu gibi, o da cinlerin aslıdır.

28. وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ Ey Muhammed! Rabbinin, meleklere, "Ben kuru, siyah ve değişken çamurdan bir insan yaratacağım" dediği zamanı hatırla. İbn Kesîr şöyle der: Burada, Adem (a.s.) yaratılmadan, meleklerin ona secde etmesini emretmek sûretiyle onu şereflendirmeden, haset ve inkârından dolayı düşmanı İblis'in ona secde etmekten kaçınmasından önce, melekler içerisinde Adem'in şanının yüceliği ifade edilmiştir.[8]

---

6 Mülk sûresi, 68/30.

7 Bu, Taberî'nin tercihidir. Ebû Hayyân'ın, el-Bahru'l-muhît adındaki tefsirinde anlattığına göre bu âyet sekiz türlü tefsir edilmiştir. Ebû Hayyân bu tefsirleri verdikten sonra der ki: En iyisi, bu görüşlerin misal olarak verildiğini kabul etmek ve âyetin manasını sınırlamamaktır. el-Bahr, 5/451.

8 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/311.

29. فَإِذَا سَوَّيْتُهُ Adem'in hilkatini ve sûretini şekillendirdiğim ve onu âzâları düzgün kâmil bir insan olarak yarattığım, وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي Benim mahlukatımdan biri olan rûhu ona üfürdüğüm ve onun da canlı bir insan olduğu zaman فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ onun için secdeye kapandılar. Bu secde ibâdet secdesi değil, saygı ve hürmet secdesi idi. Tefsirciler şöyle der: Burada Yüce Allah, ruhu şereflendirme ve değerlendirme yoluyla "روحي ruhum" dedi. Nitekim bazı âyetlerde de "بيت الله Allah'ın evi" "ناقة الله Allah'ın devesi" ve "شهر الله Allah'ın ayı" denilmiştir. Bu, mülkün sahibine, sanatın sanatkâra izafeti kabilindendir.

30. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ Bütün melekler Adem'e secde etti. Hiçbiri bundan kaçınmadı.

31. "إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ Ancak İblis hariç. O, secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı. Bu istisna, munkatı'dır. Çünkü İblis, meleklerden başka bir mahluktur.[9] İblis ateşten, melekler ise nurdandır. Melekler, Allah'ın kendilerine emrettiği şeyde O'na isyan etmezler, halbuki şeytan başkaldırmış ve isyan etmiştir. O, kesinlikle meleklerden değildir. Fakat meleklerin safları içinde idi. Dolayısıyla ona da hitap edilmiş oldu. Yani, bütün melekler secde ettiler. Fakat İblis, kendisine ilahi emir geldikten sonra secde etmekten sakındı.

32. قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ Ey İblis! Seni secde etmekten alıkoyan nedir? Seni baş kaldırmaya ve sakınmaya sevkeden sebep nedir? Bu azarlama ve susturma sorusudur.

33. قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ İblis dedi ki: Benim gibisinin kuru ve değişken bir çamurdan yaratılmış olan Adem'e secde etmesi yakışmaz ve layık olmaz. O çamurdan, ben ise ateştenim. Yüce olan hakir olana ve üstün olan üstün olmayana nasıl secde eder? Allah'ın düşmanı, kendisini Adem'e secde etmeyecek kadar büyük gördü. Onun kibir ve kıskançlığı, kendisini Allah'ın emrine boyun eğmekten alıkoydu.

34. قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ Yüce Allah buyurdu ki: Göklerden çık, çünkü sen rahmetimden kovuldun.

35. وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ Hesap ve ceza gününe kadar lanetim senin üzerine olsun.

36. قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ Melûn İblis dedi ki: Öldükten sonra dirilme gününe kadar bana izin ve mühlet ver.

37. قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ Yüce Allah ona şöyle der:

---

9 Bakara ve A'râf sûrelerinde biz bu konuyu tahkik ettik. Hasan el-Basrî'nin şu sözü de daha önce geçmişti: "Vallâhi İblis bir an olsun meleklerden olmamıştır." Bu hususta, "en-Nübüvve ve'l-enbiyâ' adlı kitabımıza bakınız. s. 128.

38. إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ Sen, bütün mahlukatın öleceği zamana kadar mühlet verilenlerdensin. Kurtubî şöyle der: İblis, "Öldükten sonra dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver" demekle ölmemeyi istedi. Çünkü ondan sonra ölüm yoktur. Yüce Allah ona, "malum zamanın geleceği gün"e yani bütün mahlukatın öleceği güne kadar mühlet verdiğini bildirerek cevap verdi. O zaman İblis de ölecek, sonra yeniden diriltilecek.[10]

39. قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي İblis: Ey Rabbim! Beni saptırman ve azdırmandan dolayı لأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الأَرْضِ Mutlaka Adem'in soyuna masiyet ve günahları süsleyeceğim. وَلأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ Onların hepsini doğru yoldan saptıracağım.

40. إِلاَّ عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ Ancak kullarından itaatın ve rızan için seçtiklerin hariç. Benim, onları azdıracak gücüm yoktur.

41. قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ Yüce Allah şöyle buyurdu: Bu, dosdoğru ve açık bir yoldur. Değişmeyen ezelî bir kanundur.

42. إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ Yani, senin, mü'min kullarımı saptıracak gücün yoktur. إِلاَّ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna. Bu, bir munkatı istisnadır. Çünkü azgınlar, Allah'ın hâlis kullarından değillerdir. Yani, ancak kâfirlerden azgın ve sapkınlara gücün yeter. Çünkü şeytan, Allah'ın huzurundan kovulmuş olanlara ancak güç yetirir. Nitekim kurt da ancak sürüden ayrılanlara güç yetirir.

43. وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ Şüphesiz Cehennem İblis'in ve ona tâbi olanların tümüne vadolunan yerdir.

44. لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlar çok oldukları için, ancak bu kapılardan girerler. Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Cehennem üst üste konmuş yedi kattır. Cehennem gittikçe alçalan derekelerdir. لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ İblis'e tâbi olanlardan herbir grubun belirli bir kapısı vardır. İbn Kesîr şöyle der: Herkes ameline göre bir kapıdan girer. Yine amel derecesine göre bir derekeye yerleşir.[11]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "وما أهلكنا من قرية Biz hangi şehri helâk ettiysek..." âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Şehirden maksat, oranın halkıdır. Bu mecaz, mahallin söylenmesi ve fakat o mahalde oturanın kastedilmesi kabilindendir.

10 Kurtubî, 10/27.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/312.

2. "عندنا خزائنه Onun hazineleri bizim katımızdadır" cümlesi, istiâre-i tahyîliyyedir. Bu, Allah'ın kudretinin mükemmelliğine bir misaldir. Yüce Allah istiâre yoluyla, her şeye gücünün yetmesini, içine eşyalar konulan hazinelere ve hikmetinin gerektirdiği, şekilde bu hazinelerden her şeyi çıkarmaya benzetti.

3. "نحيي Diriltiriz" ile "نميت öldürürüz" ve "المستقدمين öncekiler" ile "المستأخرين sonra gelenler" arasında tıbâk vardır.

4. "خزائنه Onun hazineleri" ile "خازنين biriktirenler" arasında iştikak cinâsı vardır.

5. "المجرمين suçlular" "الأولين evvelkiler", "المنظرين kendilerine mühlet verilenler" gibi kelimelerde, kulağı etkileyen secî vardır.

BİR NÜKTE

Anlatıldığına göre bir adam, okuyanlar açısından hangisinin daha doğru ve daha güzel olduğunu denemek istedi. Tevrat, İncil ve Kur'ân'ı aldı, kendisi hattat idi, her kitaptan güzel bir yazıyla bir nüsha yazdı. Bazı arttırma ve eksiltmeler yaptı. Sonra Tevrat'ı Yahudi âlimlerine gösterdi. Yahudiler onu kabul edip incelediler ve ona ikrâmda bulundular. Sonra eliyle yazdığı İncil'i papazlara gösterdi. Onu yüksek bir fiatla aldılar ve ona ikramda bulundular. Sonra Kur'ân nüshasını müslüman âlimlere verdi. Müslümanlar onu incelediler. Onda bazı fazlalık ve eksiklik bulunca adamı tuttular ve dövdüler. Sonra bu yaptığını hükümdâra bildirdiler. Hükümdar, adamın öldürülmesine hükmetti. Hükümdâr onu öldürmek isteyince, İslâm'ı kabul ettiğini açıkladı. Hikayesini onlara anlattı ve dinleri denediğini ve neticede İslâm'ın hak din olduğunu anladığını bildirdi.[12]

12 Kurtubî, 10/6.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ
آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ
مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ
﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾
إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰ
أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ
مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ
﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ
قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾
إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا
كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ
﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ
وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾
وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ
﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ
هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾

قَالَ هٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيٓ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي
سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَٰلِيَهَا
سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ
لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ
﴿٧٧﴾ وَإِن كَانَ أَصْحَٰبُ ٱلْـَٔيْكَةِ لَظَٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا
لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَٰبُ ٱلْحِجْرِ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَءَاتَيْنَٰهُمْ
ءَايَٰتِنَا فَكَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا۟ يَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ
بُيُوتًا ءَامِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ
أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَا خَلَقْنَا
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ
لَءَاتِيَةٌ فَٱصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ
الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَٰكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْءَانَ
الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا
مِّنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ
إِنِّيٓ أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَآ أَنزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾
ٱلَّذِينَ جَعَلُوا۟ الْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَٱصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ
عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَٰكَ الْمُسْتَهْزِءِينَ ﴿٩٥﴾ ٱلَّذِينَ يَجْعَلُونَ
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ
صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن
مِّنَ السَّٰجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَٱعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

45. Takvâ sahipleri, mutlaka Cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.

46. "Oraya emniyet ve selâmetle girin!"

47. Biz, onların göğüslerindeki kini söküp attık, onlar artık, köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.

48. Onlara orada hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve onlar oradan çıkarılmayacaklardır.

49. Kullarıma, benim çok bağışlayıcı ve pek merhametli olduğumu haber ver:

50. Acıklı azabın da benim azabım olduğunu bildir.

51. Onlara İbrahim'in misafirlerinden de haber ver.

52. Onun yanına girdikleri zaman, "selâm" dediler. İbrahim: "Biz sizden çekiniyoruz" dedi.

53. Dediler ki: "Korkma, biz sana bilgili bir oğul müjdeliyoruz."

54. İbrahim, "Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz? Beni ne ile müjdeliyorsunuz?" dedi.

55. "Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümit kesenlerden olma!" dediler.

56. İbrahim dedi ki:"Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?"

57. "Ey elçiler niçin geldiniz?" dedi.

58, 59. Dediler ki: "Biz, Lut ailesi hariç, suçlu bir topluma gönderildik. Şüphesiz biz, Lut ailesinin hepsini kurtaracağız."

60. Ancak Lut'un karısı müstesna, biz onun, geri kalanlardan olmasını takdir ettik.

61, 62. Elçiler Lut ailesine varınca, Lut onlara, "Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz" dedi.

63. Dediler ki: "Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi getirdik.

64. Sana gerçeği getirdik, biz, hakikaten doğru söyleyenleriz.

65. Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın, istenen yere gidin."

66. Ona, şu kesin emri vahyettik: "Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır."

67. Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak geldiler.

68, 69. Lut onlara "Bunlar benim misafirlerimdir. Sakın beni utandırmayın, Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!" dedi.

70. "Biz sana başkalarını misafir etmeyi yasaklamamış mıydık?" dediler.

71. Lut "Şâyet siz dediğinizi yapmakta kararlı iseniz, işte bunlar kızlarımdır" dedi.

72. Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

73. Güneşin doğma zamanına girerlerken, onları o korkunç ses yakaladı.

74. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

75. İşte bunda düşünen ferâsetli kimseler için ibretler vardır.

76. Onun harabeleri bir yol üzerinde hâlâ durmaktadır.

77. Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır.

78. Eyke halkı da gerçekten zalim idiler.

79. Biz, onlardan da intikam aldık. Bu yerlerin ikisi de açık bir yol üzerindedir.

80. Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.

81. Biz, onlara mucizelerimizi vermiştik, fakat onlardan yüz çevirmişlerdi.

82. Onlar, emin olarak dağlardan evler yontarlardı.

83. Onları da sabaha çıkarlarken, o korkunç ses yakaladı.

84. Kazanmakta oldukları şeyler, onlardan hiçbir zararı savmadı.

85. Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri, ancak hak ile yarattık. O saaat mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et.

86. Şüphesiz Rabbin, hakkıyla yaratan, pek iyi bilendir.

87. Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur'ân'ı verdik.

88. Sakın onlardan bazılarına verdiğimiz dünya malına gözlerini dikme, onların karşısında üzülme ve mü'minlere kanat ger!

89. De ki: "Şüphesiz ben, apaçık bir uyarıcıyım."

90. Nitekim Kur'ân'ı kısımlara ayıranlara azabımızı indirmiştik.

91. Onlar, Kur'ân'ı parçalayanlardır.

92, 93. Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı hesâba çekeceğiz.

94. Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!

95. Alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

96. Onlar Allah ile beraber başka bir ilah edinenlerdir. Yakında bilecekler.

97. Andolsun, onların söylemekte oldukları şeyler yüzünden canının sıkıldığını biliyoruz.

98. Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!

99. Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah Cehennemlik bedbahtların durumlarını anlattıktan sonra, ardından Cennetlik bahtiyar kimselerin durumlarını anlattı. Sonra da Lut, Sâlih ve Şuayb (a.s.) gibi bazı peygamberlerin, kavimleriyle olan kıssalarını açıkladı. Bunları Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli için anlattı ki, Rasulullah (s.a.v.) sabır hususunda onlara uysun. Bundan sonra da âlemlerin Rabbinin birliğini gösteren delil ve burhanları anlattı. Sûreyi Rasulullah (s.a.v.) ile alay eden düşmanlarının yok edileceğini müjdeleyerek sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

نصب : Nasab, yorgunluk demektir.

وجلون : Vecilûn, korkanlar.

الغابرين : Gâbirîn, azapta devamlı kalanlar.

القانطين : Kânitîn, ümidlerini yitirenler. قُنوط Tamamen ümitsiz olmak demektir.

لا تفضحون: Beni rezil etmeyin. فضيحة birisinin, kişinin ayıplanacağı bir şeyi ortaya çıkarmasıdır. Sabah aydınlığı, bir kimseyi, insanların göreceği duruma getirdiğinde فضحه الصبح denilir. Şâir şöyle der:

ولاح ضوء هلال كاد يفضحنا مثل القلامة قد قصت من الظفر

Hilâlin aydınlığı, nerdeyse bizi gösterecek şekilde ortaya çıktı. Bu hilâl, tırnaktan kesilen parça gibiydi.[13]

لعمرك : Senin hayatına yemin ederim. Bu, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatına bir yemindir.

13 el-Bahr, 5/457.

سكرتهم : Onların sarhoşluğu. Sekre, sapıklık ve azgınlık.

يعمهون : Bocalıyorlar. Veya "doğruyu göremiyorlar" demektir. Gözün körlüğünü ifade etmek için عَمْيٌ kullanıldığı gibi, kalbin körlüğü için de عَمْهٌ kullanılır.

المتوسمين : Mütevessimîn, alametlenmiş kimseler. توسم Kelimesi, وسم kökündendir. Vesm, aranılan şeye, kendisiyle yol bulunan alâmettir. Bir kimse birisinde hayır alâmeti gördüğünde توسم فيه الخير denilir. Abdullah b. Revâha Rasulullah (s.a.v.) hakkında şöyle demiştir:

اني توسمت فيك الخير اعرفه والله يعلم اني ثابت البصر

Şüphesiz ben sende bildiğim bir hayır alâmeti görüyorum. Allah biliyor ki ben iyi görürüm.[14] Bunun aslı, تفرس gibi, derin düşünmek demektir. Hadiste şöyle gelmiştir: اتقو فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله "Mü'minin ferâsetinden sakınınız. Çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar."[15]

الأيكة : Eyke, birbirine girmiş ağaç. Çoğulu "أيْك " gelir.

الحجر : Hicr, Semûd kavminin yerleşmiş olduğu vadinin adı.

عضين : Idîyn, bölmek ve parçalamak manasına gelen ta'diye kelimesinden türemiş olup dağınık parçalar manasınadır.

اليقين : Yakîn, ölüm demektir. Çünkü o, kesin olarak bilinen bir iştir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre Peygamber (s.a.v.), Ashâb (r.a.) gülüşürken onların yanına geldi "Önünüzde Cennet ve Cehennem bulunduğu halde gülüyor musunuz?" dedi. Yaptıkları bu iş onlara ağır geldi. Bunun üzerine şu âyet indi: "نَبِّئْ عبادي اني انا الغفور الرحيم وان عذابي هو العذاب الأليم Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek merhametli olduğumu haber ver. Elem verici azabın da, benim azabım olduğunu bildir."[16]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

45. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ Kötülüklerden ve şirkten sakınanlar var ya, işte onlar için ahirette güzel bahçeler ve su, selsebil denilen içki, şarap ve bal fışkırtan gözeler vardır.

46. ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ Onlara: "Her türlü afetlerden korunmuş, ölümden ve bu nimetlerin yok olma korkusundan emîn olarak Cennete girin" denilir.

14 Kurtubî, 10/43.
15 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, XVI, 3127.
16 Kurtubî, 10/34.

47. وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ Cennet ehlinin kalplerindeki kin, buğz ve nefreti yok ettik. إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ Onlar birbirlerini seven kardeşler olarak, yüz yüze, koltuklar üzerinde otururlar. Onların rûhî temizliklerini hiçbir şey kirletmez. Mücâhid şöyle der: Aşırı dostluk ve ikramdan dolayı birbirlerinin arkasından bakmazlar. İbn Abbas şöyle der: İnci, yâkut ve zebercetle süslenmiş altın koltuklar üzerinde otururlar.[17]

48. لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ Orada onlara herhangi bir yorgunluk gelmez. وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ Onlar oradan ne çıkarılır, ne de kovulurlar. Nimetleri ebedîdir. Onlar devamlı kalıcıdırlar. Çünkü orası safâ ve sevinç yurdudur.

49. نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ Ey Muhammed! Mü'min kullarıma, tevbe edenler için mağfiret ve rahmetimin geniş olduğunu bildir.

50. وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ Masiyet ve günahta ısrar edenler için de azabımın şiddetli olduğunu haber ver. Ebû Hayyân şöyle der: وأن عذابي İfadesi son derece güzel gelmiştir. Zira Yüce Allah, اني أنا الغفور الرحيم ifadesine karşılık olarak "وأني المعذب المؤلم Ben, işkence eden ve elem verenim" demedi. Bütün bunlar, Allah'ın af ve merhameti tercih ettiğini gösterir.[18]

51. وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ Onlara, İbrahim (a.s.)'in misafirlerinin kıssasını anlat. Misafirler, Allah'ın Lut kavmini yok etmek için gönderdiği meleklerdir. Bunlar, güzel oğlan sûretinde on melek idi. Cebrâil (a.s.) da onlarla beraberdi.

52. إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا Hani onlar, İbrahim'in yanına girdiler ve ona selâm verdiler. قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ İbrahim dedi ki, "Biz sizden korkuyoruz." Hz. İbrahim onlara yemek getirip de yemediklerini görünce böyle söyledi.

53. قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ Melekler dediler ki: Korkma, biz sana ilmi derin, üstün zekâlı bir oğlanı yani İshak'ı müjdeliyoruz.

54. قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ İbrahim dedi ki: Bu ihtiyarlık ve yaşlılık halimde bana çocuk mu müjdeliyorsunuz. Beni ne ile müjdeliyorsunuz?! Hz. İbrahim bunu hayretle ve olmasını uzak görerek söyledi.

55. قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ Dediler ki: Sana kesin bir bilgiyle müjde veriyoruz. Bunu uzak görme ve Allah'ın rahmetinden ümit kesme.

56. قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ Bu soru inkâr ifade eder. Yani ilim ve doğruluk yolunu şaşıranlardan ve rablerin Rabbini bilmeyenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. İmar ile onarılmış, Allah'a bağlı kalp ise, ümitsizliğe düşmez. Beyzâvî şöyle der: İbrahim (a.s.)'in hayreti, Allah'ın kudreti açısından

17 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/404.
18 el-Bahru'l-muhît, 5/457.

değil, âdet itibariyle idi. Çünkü Yüce Allah'ın babasız da insan yaratmaya Kâdir'dir. Yaşlı bir ihtiyar ile kısır bir yaşlı kadından nasıl yaratamaz?! Bundan dolayı meleklere böyle cevap verdi.[19]

57. قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ İbrahim dedi ki: Ey değerli melekler! Mesele nedir? Buraya niçin geldiniz?

58. قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ Lut kavmini kastederek dediler ki: Rabbimiz bizi, sapık ve müşrik bir kavmi yok etmek için gönderdi.

59. إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ Ancak, Lut'un mü'min olan âile efradı ile ona uyanlar hariç. Onların hepsini bu azaptan kurtaracağız.

60. إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ Lut'un karısı hariç. Çünkü Allah onun helâk olan kâfirlerle birlikte azap içinde kalmasını takdir etti. Kurtubî şöyle der: Lut (a.s.)'un karısı onun âile efradından hariç tutuldu. O, kâfirdi. Onun için suçlularla birlikte helâk oldu.[20]

61. فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ Allah'ın elçileri Lut (a.s.)'a geldiklerinde,

62. قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ Lut onlara dedi ki: Siz benim tanımadığım kimselersiniz, ne istiyorsunuz?

63. قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ Melekler ona dediler ki: Biz Allah'ın elçileriyiz. Sana kavminin şüphe ettiği şeyi getirdik. O da, senin onlara vadettiğin azabın inmesidir.

64. وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ Sana onların azab edileceğine dair kesin haberi getirdik. Biz söylediklerimizde doğruyuz.

65. فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ Gecenin bir kısmında aileni götür. وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ Sen arkalarından git ki, onlar hakkında endişen olmasın. وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ Sizden hiçbiri arkasına dönmesin ki, onların başına gelen azabın büyüklüğünü görüp de korkmasın. وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ Allah'ın size emrettiği yere gidin. İbn Abbas: "Yani, Şam bölgesine gidin" der.

66. وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ Lut'a şu büyük emri vahyettik: O suçluların kökleri kesilecek. Hattâ onlardan bir tanesi kalmayacak. مُصْبِحِينَ Sabah olduğunda onların helâki tamamlanmış ve kökleri kesilmiş olacak.

67. وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ Sedûm şehrinin halkı yani Lut (a.s.)'un kavmi, misafirlerine kendileri gibi insan sanarak zina yapmak ümidiyle sevinçle koşarak geldiler. Tefsirciler şöyle der: O beyinsizler, Lut (a.s.)'un evinde güzel ve parlak delikanlılar olduğunu haber aldılar ve sevinçle, birbirlerine Lut'un misafirlerini müjdeleyerek koştular.[21]

---

19 Beyzâvî, 286.

20 Kurtubî, 10/36.

21 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Toplum Lut (a.s.)'un evinde güzel yüzlü gençler bulunduğunu

68. قَالَ إِنَّ هَؤُلاءِ ضَيْفِي فَلا تَفْضَحُونِي Lut dedi ki: Bunlar, benim misafirlerimdir. Onlara kötülük yapıp da beni onların önünde mahçup ve rezil etmeyin.

69. وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلا تُخْزُونِي Başınıza Allah'ın azabının gelmesinden korkun, onlara kötülük yaparak beni küçük düşürmeyin.

70. قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ Dediler ki: Biz, herhangi birisini misafir etmeyi sana yasaklamadık mı? Râzî şöyle der: Biz, herhangi bir insanla zina etmek istediğimiz zaman, o hususta bize herhangi bir şey söylemekten seni menetmedik mi?[22]

71. قَالَ هَؤُلاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ Lut dedi ki: İşte kadınlar, eğer arzularınızı tatmin etmek istiyorsanız onlarla evlenin, harama meyletmeyin. Tefsirciler şöyle der: Âyette geçen "بناتي kızlarım"dan maksat, ümmetinin kızlarıdır. Çünkü her peygamber kavminin babası sayılır.

72. لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ Ey Muhammed! Senin hayatına yemin ederim ki, Lut kavmi sapıklık ve câhillikleri içerisinde bocalıyorlardı. Bu bir ara cümlesidir. Rasulullah (s.a.v.)'ın şerefini ve değerini göstermek için onun hayatına yemin etmek üzere, Lut (a.s.)'un kıssası içerisinde gelmiştir. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, kendisi katında Muhammed (a.s.)'den daha değerli bir kimse yaratmamıştır. Allah'ın, ondan başka herhangi birinin hayatına yemin ettiğini işitmedim.[23]

73. فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ Güneş doğarken helâk ve yok edici azabın gürültüsü onları yakaladı.

74. فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا Onlarla birlikte yurtlarını alt üst ettik. Tefsirciler şöyle der: Cebrâil (a.s.) onların yurtlarını kökünden kaldırıp o derece yükseltti ki, yıldızları gördüler. Göklerdeki varlıkların tesbihlerini işittiler. Sonra, onlarla birlikte yurtlarının altını üstüne getirdi. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ Üzerlerine, Cehennem ateşinde pişirilmiş çamurdan yağmur gibi taş yağdırdık.

75. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ Onların başına gelen bu yok edici azapta, ibret gözüyle bakıp düşünenler için alâmet ve deliller vardır.

76. وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ Yok edilen bu şehirler ve Allah'ın kahır ve gazabının eserlerinden burada görünenler yitik olmayan işlek bir yol üzerindedir. Ordan geçen yolcular onu görürler. Hâlâ ibret almıyorlar mı?

---

birbirinden işitti. Orada bir av var diye sevindiler. اهل المدينة يستبشرون Şehir halkı birbirlerini müjdeliyerek geldi". Olayın bu şekilde ifade edilmesi, toplumun, kötülük ve ahlaksızlıkta ulaşmış olduğu âdîlik ve çirkeflik derecesini gösterir. Onların âdîlik ve seviyelerini, şöyle bir sahnede açıklıyor: Şehir halkı, açıkca ve alenî olarak tecavüz edecekleri gençler hakkında bilgi edindiklerini birbirlerine müjdeleyerek toplu halde gelmektedirler. Bu açık durumdan hayvanlar bile utanırken o zalim kavim bu işi açıktan yapıyor ve ağızları sulanıp yalanıyorlardı. Bu, benzeri görülmemiş, bir bataklığa düşme halidir. Lut (a.s.)'a gelince o, üzgün bir halde misafirlerini ve şerefini savunmaya çalışıyor, onlardaki insanî hamâset duygularını harekete geçirmeye ve Allah'tan korkma duygularını harekete geçirmeye çalışıyordu. Halbuki o, bu bataklığa düşmüş kör nefislerde, ne bir hamâset ve ne de bir insanî şuur olmadığını biliyordu. Fakat o üzüntüsü ve sıkıntısı içerisinde elinden geleni yapmaya çalışıyordu. (Fî Zılâl 14/31).

22 Fahreddin Râzî, 19/202.

23 Taberî, 14/44.

77. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ Kuşkusuz bunda, inananlar için ibret vardır.

78. وَإِن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ Gerçek şu ki, Şuayb (a.s.)'ın kavmi de zalimler idi. Çünkü Şuayb'ı yalanlıyor, yol kesiyor, ölçü ve tartıyı eksik yapıyorlardı. Bunlar Eyke halkıdır. Eyke, içiçe girmiş çok ağaçlı yerdir.

79. فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ Onları da deprem ve gölge gününün azabıyle helâk ettik. Tefsirciler şöyle der: Yedi gün sıcak o derece şiddetlendi ki nerdeyse helâk olacaklardı. Bundan sonra Allah üzerlerine gölgelik olarak bir bulut gönderdi. Gölgesine sığındılar ve gölgelenmek için onun altında toplandılar. Allah o buluttan onların üzerine bir ateş gönderdi ve hepsini yaktı. وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ Lut ve Şuayb (a.s.)'ın toplumlarının yurtları açık bir yol üzerindedir. Ey Mekke halkı! Onlardan ibret almıyor musunuz?

80. وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ Bu, dördüncü kıssadır. Sâlih (a.s.)'in kıssası. Yani Semûd kavmi de, peygamberleri Sâlih'i yalanladı. Âyette geçen Hicr, Medine ile Şam bölgesi arasında bir vadinin adıdır. Kalıntıları hâlâ vardır. Yolcular oradan geçerler. Beyzâvî şöyle der: Kim, peygamberlerden birini yalanlarsa, bütün peygamberleri yalanlamış gibidir. Bunun içindir ki Yüce Allah, âyet-i kerîmede çoğul olarak "المرسلين peygamberlerini" buyurdu.[24]

81. وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ Onlara deve ve onda bulunan şeyler gibi, kudretimize delâlet eden mucizelerimizi gösterdik. Onlar bu mucizelerden öğüt ve ibret almadılar. İbn Abbas şöyle der: Devede birçok mucize vardı: Kayadan çıkması, çıktığı anda doğumunun yaklaşması büyük cüsseli olup hiçbir deveye benzememesi ve hepsine yetecek kadar, sütünün çokluğu. Buna rağmen onun hakkında düşünmediler ve onunla Allah'ın kudretine yol bulmadılar.[25]

82. وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ Dağları deliyor, oralarda sağlam evler yapıyorlardı. Bu evlerin, onları Allah'ın azabından koruyacağını sanarak kendilerini emniyet içinde hissediyorlardı.

83. فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ Sabaha çıkarlarken, onları helâk gürültüsü yakaladı.

84. فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ Yaptıkları sağlam kaleler, Allah'ın azabından onları kurtaramadı.

85. وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ Biz bütün mahlukatı, göğünü, yerini ve aralarında bulananları ancak hak ile yarattık. Dolayısıyle, bozgunculuğun yaygınlaşmaması için bu tür yalanlayanların yok edilmesi hikmet gereğidir. وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ Kıyamet, kesinlikle gelecektir, bunda şüphe yoktur. İyilik yapana iyiliğinin, kötülük yapana da kötülüğünün karşılığı verilecektir. Ey Muhammed! O beyinsizlerden yüz çevir ve onlara yumuşak davran.

---

24 Beyzavî, 286.

25 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/411.

86. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ Şüphesiz senin Rabbin, herşeyi yaratandır ve kulların halini bilendir.

87. وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي Ey Muhammed! Andolsun biz sana yedi âyet yani Fâtiha'yı verdik. Fâtiha, namazda tekrar tekrar okunduğu için ona "mesânî" denilmiştir. Hadiste şöyle buyrulur: "الحمد لله رب العالمين yani Fâtiha sûresi, السبع المثاني ve bana verilen Kur'ân-ı Kerîm'dir"[26] Bir görüşe göre السبع المثاني yedi uzun sûredir. Birinci görüş tercihe daha layıktır. وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ Sana, bütün semâvî kitapların üstünlüklerini kendinde toplayan Kur'ân-ı Kerîm'i verdik.

88. لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ O kâfirlerden bazılarına verdiğimiz nimetlere bakma. Çünkü sana verdiklerimiz onlardan daha büyük, daha değerli ve daha şereflidir. Sana Kur'ân'ın indirilmesi, nimet olarak yeter. وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ Onların iman etmemelerine üzülme. وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ Sonra inanan mü'minlere ve onların zayıflarına karşı alçakgönüllü ol.

89. وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ Ey Muhammed! Onlara de ki, "Ben, Allah'ın azabından korkutucuyum. Cebbâr olan Allah'ın emrine isyan edenleri açık bir şekilde uyarırım."

90. كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ Buradaki ك benzetme içindir. Mana şöyledir: Ehl-i Kitab'a indirdiğimiz gibi, sana da Kur'ân'ı indirdik. Ehl-i Kitaptan maksat, kitaplarının bir kısmına inanan, bir kısmını inkâr eden ve böylece ikiye ayrılan Yahudiler ve Hıristiyanlardır.

91. الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ Onlar Kur'ân-ı Kerîm'i parçalara ayırdılar ve onun hakkında farklı görüşler ileri sürdüler. İbn Abbas şöyle der: Bir kısmına inandılar, bir kısmını inkâr ettiler. Bu, Rasulullah (s.a.v.) için, kavminin Kur'ân'a yaptıkları ve ona sihir, şiir ve eskilerin uydurmaları diyerek onu yalanlamalarına karşı bir tesellîdir. Şöyle ki, diğer kâfirler de önceki kitaplara Mekke kâfirlerinin yaptıklarının benzerini yapmışlardı.

92, 93. فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ Ey Muhammed! Rabbine yemin ederim ki, bütün mahlukatı, dünyada yaptıklarından sorguya çekeceğiz.

94. فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ Rabbinin emrini açıkça tebliğ et. Müşriklerin söylediklerine kulak asma.

95. إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ Seninle alay eden düşmanlarını yok etmek sûretiyle onların kötülüklerine karşı biz sana yeteriz. Bunlar, Kureyş'in ileri gelenlerinden beş kişi idi.

96. الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ Onlar, putları Allah'a ortak koşup, onunla birlikte başka ilah edinenlerdir. فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Bu bir tehdit ve korkutmadır. Yani, yaptıklarının cezasını dünyada da, ahirette de göreceklerdir.

26- Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, I, 1; XV, 3; Fezâilu'l-Kur'ân, 9. Bu görüş Taberî'nin tercihidir.

97. وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ Onların alay etmeleri ve yalanlamaları yüzünden canının sıkıldığı biliyoruz.

98. فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ Onlardan karşılaştığın kötülükten tesbihe, namaza ve Allah'ı çokça zikretmeye sığın ve bunlardan yardım iste.

99. وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ Ey Muhammed! Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et. Ölümün gelmesi kesin olduğu için ona "yakîn" ismi verildi.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "ادخلوها بسلام Oraya selâmetle girin" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Onlara, oraya selâmetle girin denilir" demektir.

2. "نبئ عبادي اني أنا الغفور الرحيم Kullarıma, benim çok bağışlayıcı ve merhamet edici olduğumu haber ver" âyeti ile bundan sonra gelen, "وان عذابي هو العذاب الأليم Benim azabımın, acıklı azap olduğunu da söyle" âyeti arasında güzel bir mukâbele sanatı vardır. Burada Yüce Allah mağfirete karşılık da elem verici azabı getirdi. Bu, güzel edebî sanatlardandır.

3. ان دابر هؤلاء مقطوع Onların ardı kesilmiştir" Cümlesinde kinaye vardır. "Ardı kesilmiştir" ifadesi, "kökünü kesme azabı"ndan kinaye edilmiştir.

4. "قدرنا انها لمن الغابرين Biz, onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik âyetinde mecâz vardır. Melekler, mecâz olarak, takdir etme fiilini kendilerinin yaptığını söylediler. Halbuki takdir etmek, sadece tek olan Allah'a mahsustur. Melekler, Allah'a yakınlıkları ve onun has kulları olmalarından dolayı böyle dediler. Çünkü onlar, Allah'ın elçileri olup onun emriyle gönderilmişlerdir.

5. الصيحة ile مصبحين kelimeleri arasında nâkıs cinâs, فاصفح ile الصفح kelimeleri arasında da iştikâk cinâsı vardır.

6. "الغفور الرحيم Çok bağışlayan, çok merhamet eden" ve "الخلاق العليم Çok yaratan, çok bilen" ifadeleri mübâlağa kipleridir.

7. "عاليها üstünü" ile "سافلها altını" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

8. "معرضين مصبحين، آمنين Gibi, birçok yerde zorlama olmaksızın tabiî secî vardır.

9. "سبعا من المثاني Tekrarlanan yedi âyet" ile "والقرآن العظيم Kur'ân-ı Kerîm" arasında, umumun hususa atfı vardır.

10. "واخفض جناحك للمؤمنين Mü'minlere karşı kanadını alçalt" âyetinde istiâre-i tebaiyye vardır. Zira her birinde şefkat ve merhamet bulunduğu için, yumuşak huyluluk kanat alçatmaya benzetilmiş ve müşebbehûn bihin ismi müşebbeh için müsteâr olarak kullanılmıştır. Bu, beliğ istiârelerdendir. Çünkü kuş uçmadığı zaman kanatlarını indirir.

BİR UYARI

"فوربك لنسألنهم أجمعين Rabbine andolsun ki, onların hepsini sorguya çekeceğiz"[27] âyeti ile "ولا يسأل عن ذنوبهم المجرمون Günahkârlardan günahları sorulmaz"[28] ve فيومئذ لا يسأل عن ذنبه إنس ولا جان İşte o gün insana da cinne de günahı sorulmaz"[29] âyetlerinin arası şu şekilde birleştirilebilir. Kıyamet merhaledir. Bir merhale vardır ki, orada sual de vardır, konuşma da vardır. Bir başka merhalede ise ne suâl vardır, ne konuşma. Bu, İkrime'nin görüşüdür. İbn Abbas ise şöyle der: Yüce Allah, onlardan bilgi ve haber almak için "şöyle şöyle yaptınız mı?" diye sormaz. Çünkü Allah her şeyi bilir. Fakat azarlamak ve kınamak maksadıyle sorar ve onlara şöyle der: Niçin Kur'ân'a isyan ettiniz? Bu hususta deliliniz nedir?[30]

Yüce Allah'ın yardımıyle Hicr sûresinin tefsiri bitti.

27 Hıcr sûresi, 15/92.
28 Kasas sûresi, 28/78.
29 Rahman sûresi, 55/39.
30 Kurtubî, 10/61.

NAHL SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 128 âyettir.

Sûreyi Takdim

Nahl sûresi ulûhiyyet, vahy, öldükten sonra dirilme ve haşir gibi temel inanç konularını kapsayan Mekkî sûrelerdendir. Bunun yanında bu geniş âlemde, göklerde, yerde, denizlerde, dağlarda, ova ve vadilerde, sağnak yağmurda, yetişen bitkide, denizlerde yüzen gemilerde, gece karanlıklarında yolculara yol gösteren yıldızlarda ve insanın hayatında görüp de gözüyle ve kulağı ile idrâk edeceği daha nice sahnelerde Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren delillerden bahseder. İşte bunlar Allah'ın birliğini gösteren ve kâinatı yoktan var ettiği kudretinin eserlerini anlatan canlı görüntülerdir.

Bu mübarek sûre başlangıçta, müşriklerin inkâr ve alay konusu olan vahyi anlatır. Müşrikler vahyi yalanladı ve kıyametin kopmasını uzak gördüler. Peygamber (s.a.v.)'den, kendilerini korkuttuğu azabı çabucak getirmesini istediler. İstedikleri azap geciktikçe onu daha fazla istediler, daha çok alay ettiler ve saçmaladılar.

Bu mübarek sûre dikkatleri, her şeye gücü yeten tek Allah'ın kudretine çekerek Allah'ın birliği ilkesini hedef alır. İnsanın, aklıyle Allah'a yönelmesi yaptığı eserleri görmekle onun büyüklüğüne yol bulması için ondaki bütün duygulara ve beşer varlığındaki bütün azalara hitap eder.

Sonra bu mübarek sûre devamlı olarak insanlara, Allah'ın nimetlerine nankörlük etmenin ve onlara şükretmemenin neticesini anlatır. Onları her inatçı ve inkârcının varacağı korkunç neticeden sakındırır.

Bu mübarek sûre Rasulullah (s.a.v.)'a, Allah'ın kullarını hikmet, güzel öğüt, ve Allah'ın davetini tebliğ uğrunda karşılacağı eziyetlere sabır ve hoşgörü ile Allah'a daveti emrederek sona erer.

İSMİ

Bu mübarek sûreye, Yaratıcının harikulade sanatına işaret eden ve bununla O'nun ilah olduğunu gösteren, üstün bir ibret numûnesi olan arıyı anlattığı için Nahl (arı) Sûresi adı verilmiştir:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

أَتٰٓى أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝١ يُنَزِّلُ
الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ أَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ أَنْ أَنْذِرُوْٓا
أَنَّهٗ لَآ إِلٰهَ إِلَّآ أَنَا فَاتَّقُوْنِ ۝٢ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝٣ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيْمٌ
مُّبِيْنٌ ۝٤ وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيْهَا دِفْءٌ وَّمَنَافِعُ وَمِنْهَا
تَأْكُلُوْنَ ۝٥ وَلَكُمْ فِيْهَا جَمَالٌ حِيْنَ تُرِيْحُوْنَ وَحِيْنَ تَسْرَحُوْنَ ۝٦
وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلٰى بَلَدٍ لَّمْ تَكُوْنُوْا بٰلِغِيْهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝٧ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ
لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝٨ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ
أَجْمَعِيْنَ ۝٩ هُوَ الَّذِيْٓ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ
مِّنْهُ شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ ۝١٠
يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْأَعْنَابَ
وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ
۝١١ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمُ مُسَخَّرٰتٌ بِأَمْرِهٖ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ
لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ۝١٢ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهٗ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ
۝١٣ وَهُوَ الَّذِيْ سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوْا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا
وَّتَسْتَخْرِجُوْا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ
مَوَاخِرَ فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ۝١٤

وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيْدَ بِكُمْ وَاَنْهٰرًا وَّسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ
تَهْتَدُوْنَ ﴿١٥﴾ وَعَلٰمٰتٍ ۭ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُوْنَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ
يَّخْلُقُ كَمَنْ لَّا يَخْلُقُ ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَةَ
اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ
لَا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاۗءٍ ۚ وَمَا
يَشْعُرُوْنَ ۙ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَالَّذِيْنَ
لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۭ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ
الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿٢٣﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ مَّاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوْٓا
اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوْٓا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِيْنَ يُضِلُّوْنَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۭ اَلَا
سَاۗءَ مَا يَزِرُوْنَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى
اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيْهِمْ وَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَاۗءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ
تُشَاۗقُّوْنَ فِيْهِمْ ۭ قَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
وَالسُّوْۗءَ عَلَي الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٧﴾ الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰۗىِٕكَةُ ظَالِمِيْٓ
اَنْفُسِهِمْ ۠ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوْۗءٍ ۭ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ
فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٢٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Allah'ın emri gelmiştir, artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.

2. Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye vahiy ile, "Benden başka ilah olmadığına dâir (kullarımı) uyarın ve benden korkun" diye gönderir.

3. Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. Allah, onların koştukları ortaklardan yücedir.

4. O, insanı bir damla meniden yarattı. Fakat bakarsın ki insan Rabbine apaçık bir hasım olmuştur.

5. Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı şeyler ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.

6. Sizin için onlarda ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken, bir güzellik vardır.

7. Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak, canlara eziyet ederek varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.

8. Atları, katırları ve eşekleri hem kendilerine binesiniz, hem de bir zinet olsunlar diye yarattı. Bilemeyeceğiniz daha nice şeyler yaratır.

9. Yolun doğrusu Allah'ındır. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

10. Gökten suyu indiren O'dur. O suda size hem içecek vardır, hem de ondan bitki meydana gelir ve orada hayvanlarınızı otlatırsınız:

11. Allah, su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyveleri hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.

12. O, geceyi, güzdüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda, düşünen bir millet için pek çok deliller vardır.

13. Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.

14. Allah, içinden taze et yemeniz ve takacağınız bir süs çıkarmanız için, denizi emrinize verendir. Gemilerin denizde suları yara yara gittiklerini de görüyorsun. Bütün bunlar onun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.

15. Sizi sarsmaması için, yeryüzünde sağlam dağları, maksadınıza ulaşabilmeniz için de ırmakları ve yolları meydana getirdi.

16. Daha nice alâmetler yarattı. Onlar, yıldızlarla da yollarını tesbit ederler.

17. Bunları yaratanla yaratmıyan bir olur mu? Hâlâ düşünmüyor musunuz?

18. Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız. Hakikaten Rabbin çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

19. Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.

20. Allah'ı bırakıp da kendilerine taptıklarınız hiçbir şey yaratamazlar. Onlar kendileri yaratılmışlardır.

21. Onlar ölüdürler. Canlı değildirler. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

22. Sizin ilahınız bir tek İlah'dır. Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı, böbürlenen kimselerdir.

23. Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları aslâ sevmez.

24. Onlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman, "Öncekilerin masallarını" derler.

25. Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için öyle derler. Bak ki yüklenecekleri şey ne kötü bir şey!

26. Onlardan öncekiler de hile yapmışlardı, sonunda Allah, onların binalarını temellerinden yıktı, üstlerindeki tavan üzerlerine çöküverdi. Bu azap onlara, farkedemekdikleri bir yerden gelmişti.

27. Sonra kıyamet gününde Allah, onları rezîl ve rüsvay eder ve der ki: "Kendileri için mü'minlere karşı düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar da derler ki: "Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir."

28. Kendi nefislerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler (azabı görünce), "Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk" diyerek teslim olurlar. Melekler de, "Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir" derler.

29. O halde, içinde ebedî kalacağınız Cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!

KELİMELERİN İZAHI

نطفة : Nutfe, insanın oluştuğu az su. "Su damladı" manasına gelen **نَطَف** fiilinden alınmıştır.

دفء : Dif, insanın, kendisiyle soğuktan korunduğu şeydir.

تريحون : Akşamleyin döndürüyorsunuz. Revâh, hayvanların akşamleyin otlaktan dönmesi manasınadır.

تسرحون: Salıveriyorsunuz. **سَراح** hayvanları sabahleyin otlağa çıkarmak demektir.

اثقال : Eskâl, **ثقل** kelimesinin çoğulu olup "eşyalar" demektir. Bu eşya, ağır yük olduğu için, "eskâl" denildi.

جائر : Câir, haktan uzaklaşan demektir.

تسيمون : Hayvanları salıyorsunuz. Bir kimse, otlamak üzere hayvanını salıverdiği zaman **أسام الماشية** denir. Hayvan istediği yerde otladığında **سامت** böyle bir hayvana da **سائمة** denir.

ذرع : Yarattı, icat etti.

مواخر : Mevâhir, denizi yaran gemiler. **مَخْر** aslı, suyu sağa sola yarmaktır. Gemi, sesli bir şekilde suyu yararak hareket ettiğinde **مخرت السفيهة** denir.

تميد : Sarsılır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas şöyle der: "**اقتربت الساعة** Kıyamet yaklaştı"[1] âyeti inince kâfirler birbirlerine dediler ki; Muhammed, kıyametin yaklaştığını iddia ediyor. Yaptıklarınızın bazılarından vazgeçin de bekleyelim. Günler geçtikçe dediler ki: Ey Muhammed! Bizi kendisiyle korkuttuğun şeyden bir alâmet görmüyoruz." Bunun üzerine Yüce Allah: **أتى أمر الله فلا تستعجلوه** Allah'ın emri geldi. Onu istemekte acele etmeyin.[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. أَتَى أَمْرُ اللهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ Kıyametin kopması yaklaşmıştır. Artık Muhammed'in size vadettiği azabı istemekte acele etmeyin. Kıyametin kopması ve yaklaşması kesin olduğu için geçmiş zaman kipi ile ifade edildi. Fahreddin Râzî şöyle der: Mutlaka kıyamet kopacağı için, geçmiş zaman kipiyle ifade edildi. Nitekim yardım isteyen kimseye: "Sana yardım geldi, sabırsızlık etme" denilir.[3] **سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا**

1 Kamer sûresi, 54/1.
2 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/426.
3 Râzî, 19/218.

يُشْرِكُونَ Allah, zalimlerin kendisini niteledikleri şeyden ve putları kendisine ortak koşmalarından uzaktır.

2. يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ Allah, kendi iradesi ve emriyle, vahy ve peygamberliği meleklerle gönderir. عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ Nebî ve rasullere gönderir. Bedenler ruhlarla hayat bulduğu gibi, kalpleri de vahy ile hayat bulacağı için vahye "Ruh" denildi. أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِي İnkârcıları, Allah'tan başka mabud olmadığına dair uyarım azabım ve intikamımdan korkun diye peygamberler gönderdik. Bundan sonra Yüce Allah, kendisinin birliğini ve kudretini gösteren delilleri anlattı ve şöyle buyurdu:

3. خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ Allah, gökleri ve yeri boş ve lüzumsuz değil, hak ve üstün bir hikmetle yarattı. تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ O, benzeri ve ortağı olmaktan uzak ve yücedir.

4. خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ İnsanı, meni denilen az bir sudun yarattı. فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ Fakat o, insan olarak tekâmül ettikten sonra, bir de bakarsınız ki, yaratıcısına apaçık bir düşman oluvermiştir. O'na karşı kibirlenir ve inatçılık eder. Halbuki O'na karşı gelmek için değil, kul olmak için yaratılmıştır. İbnu'l-Cevzî şöyle der: İnsan azıcık bir sudan yaratılmıştır. Bununla beraber o, Allah'la zıtlaşır ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr eder. Yaratılışını öldükten sonra dirilmesine ve ilk defa onu vücûda getirmeye gücü yetenin, ikinci defa onu yeniden yaratabileceğine delil getirmiyor mu?[4]

5. وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا Allah deve, sığır ve koyun gibi hayvanları menfaatiniz için yarattı. لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ O hayvanlarda giyecek ve yatak olarak kullanıp soğuktan korunacağınız yünler vardır. وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ Onlarda sizin için üretme, sütünü alma ve sırtına binme gibi birçok yararlar vardır. Onların etlerinden yersiniz. Bu, sizin için en büyük yarardır.

6. وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ Bu hayvanlar akşamleyin otlaktan dönerken ve sabahleyin otlamak için giderken sizin için onlarda bir güzellik ve bir zinet vardır. Onların güzelliklerinden faydalanmak sağlıklı, besili ve güzel yürüyüşlü manzaralarını seyretmekle olur.

7. وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنفُسِ Ağır yükleklerinizi ve taşıyamıyacağınız eşyalarınızı, ancak zorluk ve meşakkatle varacağınız uzak ülkelere taşırlar. إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ Ey insanlar! Şüphesiz bu hayvanları emrinize veren Rabbinizin size karşı şefkat ve merhameti büyüktür.

8. وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً Allah atları, katırları ve eşekleri yük taşımanız ve binmeniz için yarattı. Bunlar da aynı zamanda süs ve güzelliktir. وَيَخْلُقُ مَا لَا

4 Zâdu'l-mesîr, 4/429.

تَعْلَمُونَ Allah gelecekte, trenler, arabalar, jetler ve zamanla keşfedilen diğer modern ulaşım araçları gibi, şimdi bilmediğiniz şeyleri yaratır. Bu, Allah'ın insanlara öğrettiği şeylerdendir.[5]

9. وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيلِ İçine girenleri naîm Cennetlerine götürecek doğru yolu açıklamak Allah'a aittir. وَمِنْهَا جَائِرٌ Bu yoldan ayrılan başka bir başka yol vardır ki, o, haktan uzaklaşır ve sapar. İçine gireni Allah'a götürmez. Bu, Yahudilik, Hıristiyanlık ve ateşperestlik gibi sapıklık yoludur. وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ Allah size inanmayı nasip etmek isteseydi hepinizi doğru yola iletirdi. Fakat hikmeti, sevap ve ceza tahakkuk etsin diye, insana seçme hürriyetini vermeyi gerektirdi. "فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر Artık dileyen inansın dileyen inkâr etsin".[6] Yüce Allah insanlara verdiği hayvanları anlattıktan sonra diğer büyük nimetleri ve kâinata serpiştirilmiş delilleri anlatmaya başlayarak şöyle buyurur:

10. هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Allah, üstün gücüyle buluttan yağmuru yağdırandır. لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ İçmeniz ve susuzluğunuzun gitmesi için, onu tatlı su olarak indirdi. وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ Sizin için o sudan, hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler bitirdi.

11. يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ Bu bir tek suyla sizin için yerden, türleri, tatları ve renkleri farklı olan ekin, zeytin, hurma ve üzümleri çıkarır. وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ Bütün meyvelerden sizin için, tadı en güzel olanları çıkarır. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ Şüphesiz o suyun indirilmesi ve meyvelerin çıkarılmasında Allah'ın yaptıklarını düşünüp iman eden bir toplum için, Onun birliğini ve gücünü gösteren açık deliller vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah'ın, âyeti "يتفكرون düşünenler" lafzı ile sona erdirmesinin sebebi şudur: Allah'ın yarattıklarını incelemek için derin düşünmeye ve fikir yürütmeye ihtiyaç vardır. Görmüyor musun, bir tek tane yere atılıp da üzerinden belirli bir zaman geçtiğinde toprağın nemini emer, onunla şişer, böylece üst tarafı çatlar ve burdan yukarı doğru bitki olarak yükselir. Alttan da, yerin derinliklerine doğru başka bir bitki gelişir ki, bunlara kökler denir. Sonra üst taraf gelişir, kuvvetlenir, yapraklar ve çiçekler açar, tomurcuk ve meyveler çıkar. Bunların özellikleri, renkleri, şekilleri ve faydaları farklı cisimleri vardır. İşte bu, herşeye gücü yeten ve seçme yetkisi kendisinde olan bir varlığın takdiriyle olmaktadır ki, o da Allah'tır (cellet kudretuhu ve azametuhu).[7]

---

5 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Geçmiş insanların bilmediği yeni yük ve binme vasıtaları keşfedildi. Kur'ân, bunları inkâr etmeden ve yasaklama koymadan "bilmediklerinizi de yaratır" diyerek kalpleri ve zihinleri bunlara hazırlar ki, insanlar, "babalarımız sadece at, katır ve eşek kullanırlardı. Biz bunlardan başkasını kullanmayız" demesinler. Bundan dolayı kalpleri ve zihinleri ilmin ve geleceğin ortaya çıkaracağı yenilikleri karşılamaya hazırlar (Fî Zılâli'I-Kur'ân, 14/48).

6 Kehf sûresi, 18/29.

7 el-Bahr, 5/479.

12. وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ Uykunuz ve geçiminiz için, birbirini takip eden gece ile gündüzü, yararınız ve menfaatiniz için dönen güneş ve ayı emrinize verdi. وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ Karanın ve denizin karanlıklarında kendileriyle yol bulmanız için, yıldızlar onun emriyle yörüngelerinde yürür. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ Bu yaratma ve emre hazır kılma işinde, akl-ı selim sahipleri için apaçık ve büyük deliller vardır.

13. وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ Renkleri, şekilleri ve özellikleri farklı olarak yeryüzünde sizin için yarattığı o güzel hayvanlar, bitkiler, madenler ve cansız varlıklar var ya, إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ İşte bunlarda, öğüt alan bir toplum için elbette büyük bir ibret vardır.

14. وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ O Yüce Allah, kudreti ve rahmetiyle, üzerinde gemilere binmeniz ve derinliklerine dalmanız için dalgaları birbirine vuran denizi sizin emrinize verdi ki, لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا denizden avlayacağınız taze balıklar yiyesiniz. وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا Ve ondan inci ve mercan gibi değerli mücevherler çıkarasınız. وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ Eşya ve yiyecek yüklü büyük gemilerin denizin azgın dalgalarını yararak yürüdüğünü görürsün. وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ Bu anlatılanlardan yararlanmanız ve Allah'ın lütfundan ve rızkından ticaretle geçim yollarını aramanız için denizi sizin emrinize verdi. وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Büyük ihsanı ve yüce lütfuna karşılık Rabbinize şükretmeniz için bunları size verdi.

15. وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ Sizi sarsmaması için yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Ebussuûd şöyle der: Üzerinde dağlar yaratılmadan önce yeryüzü hafif bir küre idi. Gezegenler gibi, en basit sebeple hareket edebilirdi. Dağlar yaratılınca, ağırlıklarıyle yerin merkezine doğru yerleştiler ve yeryüzünün direkleri gibi oldular.[8] وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ Varacağınız yere varabilmeniz için yeryüzünde yollar ve nehirler yarattı.

16. وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ Dağlar ve nehirler gibi, insanların bulacakları alâmetler yarattı. Yıldızlarla da, karada ve denizde geceleyin yollarını bulurlar. İbn Abbas şöyle der: "Alâmetler", gündüzleyin faydalanılacak yol işaretleridir. Yıldızlarla da geceleyin yollarını bulurlar.[9]

17. أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ Bu soru inkâr ifade eder. Yani, bu büyük şeyleri ve yüce nimetleri yaratan ile, bırakın başkasına, kendisine bile fayda ve zarar sağlayamayanları bir mi tutuyorsunuz? Bu âdî putları, Yüce Yaratıcıya ortak mı koşuyorsunuz? Bu inkârcıları susturmak ve onların putlara yaptıkları ibadeti boşa

8 Ebussuûd, 3/167.
9 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/436.

çıkarmaktır. أَفَلا تَذَكَّرُونَ Hâlâ düşünüp de Allah'tan başkasına ibadet etmekle hata ettiğinizi anlayamıyor musunuz? Bu da başka bir kınamadır.

18. وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لا تُحْصُوهَا Allah'ın size bol bol verdiği nimetlerini saymaya kalkışsanız, onların sayısını bilemezsiniz. Nerde kaldı onların şükrünü eda edebilmeniz! إِنَّ اللهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Allah sizden çıkacak kusurları bağışlayıcı ve kullarına acıyandır. Zira kusurlarına ve isyanlarına rağmen onlara nimet vermektedir.

19. وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ Allah niyet ve amellerinizden gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir. Size onların karşılığını verecektir.

20. وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar aslâ birşey yaratamazlar. Onlar, insanların, elleriyle yaptıkları mahluklardır. Allah'ı bırakıp da ibadet edilecek ilah nasıl olurlar?!

21. أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ O putlar ruhsuz ölülerdir. Onlar ne işitir, ne de görürler. Çünkü onlar cansız varlıklardır, onlarda hayat yoktur. Siz onlardan üstün olduğunuz halde onlara nasıl tapıyorsunuz? Sizde hayat var. وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ O putlar, kendilerine ibadet edenlerin ne zaman diriltileceklerini bilmezler. Burada müşriklerle alay edilmektedir. Çünkü onlar hissiz ve şuursuz cansız varlıklara ibadet ettiler.

22. إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ Sizin ibadete layık ilahınız tek bir ilahtır, O'nun ortağı yoktur. فَالَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ Öldükten sonra dirilmeye ve cezaya inanmayanlar var ya, onların kalpleri Allah'ın birliğini inkâr eder. وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ Onlar, hakkın delilleri apaçık ortaya çıktıktan sonra kibirlenip böbürlenerek onu kabul etmeyenlerdir.

23. لا جَرَمَ أَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ Gerçek şu ki, onların hallerinden hiçbir şey Yüce Allah'a gizli kalmaz. Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ" Şüphesiz Allah kibirlenip de kendisine iman etmeyenleri ve birlemeyenleri sevmez.

24. وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ O inkârcılara, "Rabbiniz Rasulüne ne indirdi?" diye sorulduğunda قَالُوا أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ alay yoluyla derler ki: "Onun indirdiği sadece geçmiş milletlerin hurâfeleri ve batıllarıdır, âlemlerin Rabbinin sözü değildir." Tefsirciler şöyle der: Müşrikler, Mekke girişlerinde oturur, halkı Rasulullah (s.a.v.)'tan nefret ettirmeye çalışırlardı. Hacı kafileleri, "Muhammed'e ne indirildi?" diye onlara sorduklarında, "Öncekilerin efsaneleri ve batıl sözleri" diye cevap verirlerdi.[10]

25. لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ Kıyamet gününde günahlarından hiçbir şey bağışlanmamış olarak onları tam bir şekilde yüklenmeleri için bu yalanları söylerler. وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ" Delilsiz ve burhansız olarak saptırmış oldukları

10 Ebû Hayyân, el-Bahr, 5/484.

tâbilerinin günahlarını yüklenmeleri için böyle derler. Onlar sapıklıkta kendilerine uyulan reisler idi. Bundan dolayı, hem kendi günahlarını, hem de saptırmış oldukları kimselerin günahlarını yüklenirler. أَلا سَاءَ مَا يَزِرُونَ Buradaki الا dikkat çekmek içindir. Yani, Ey kavim! Dikkat ediniz. Sırtlarına yüklenmiş oldukları şey ne kötü bir yüktür. Maksat, bu işten şiddetle men etmektir.

26. قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Mekke kâfirlerinden önceki günahkârlar da peygamberlerine tuzak kurmuşlar ve Allah'ın nurunu söndürmek istemişlerdi. Bu bölüm, Peygamber (s.a.v.) için bir tesellidir. فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ Allah da onların binalarını temellerinden söktü. Bu, müşriklerin peygamberler için kurdukları sağlam tuzakların bozulacağına dair bir temsildir. فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ Binalarının tavanı üzerlerine çöktü, binaları yıkıldı ve öldüler. وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرُونَ Helâk ve yok olma onlara, akıllarından geçmeyen bir taraftan geldi. Âyet helâk ve yok olmayı, tuzak kuranların tuzağı ve gizli gizli planlar yapanların bu planlarıyle alay etmeyi mükemmel bir şekilde sergiler. O tuzak kuranlar. Allah'ın davetine karşı duranlar ve kurdukları tuzakların, aldıkları tedbirlerin boşa gitmeyeceğini sananlardır. Halbuki Allah onları arkadan kuşatmıştır.

27. ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ" Sonra, kıyamet gününde Yüce Allah onları azap ile rezil, zelil ve hor kılacaktır. وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ Yüce Allah onlara kınama ve azarlama yoluyla şöyle diyecek: "Uğurlarında peygamberlerle münâkaşa ve mücadele ettiğiniz o ortaklar nerede? Onları getirin de size şefaat etsinler." Bu üslup alay ve eğlence üslubudur. قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ Allah yoluna davet eden kişiler ve âlimler o bedbahtların durumlarına sevinerek şöyle derler: "Bugün zillet, horluk ve azap Allah'ı inkâr edrenleri kuşatmıştır."

28. الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ Onlar Allah'ı inkâr ve O'na ortak koşmak sûretiyle kendilerine zulmederken, pis ruhları, melekler tarafından alınan فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ ve dünyadaki inatçı ve kibirli âdetlerinin tersine ölüm anında teslim olup boyun eğenler ve: "Biz Allah'a ne ortak koştuk, ne de isyan ettik diyen kimselerdir. Nitekim onlar kıyamet gününde, "والله ربنا ما كنا مشركين Rabbimiz! Allah hakkı için, biz ortak koşanlar olmadık"[11] derler. بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Yüce Allah onları yalanlar ve şöyle der: Hayır, daha önce siz yalanlamış, isyan etmiş ve suçlulardan olmuştunuz.

29. فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا İçinde ebedî kalıcılar olarak Cehenneme girin. فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ" Allah'a itaatı kibirlerine yediremiyenler için Cehennem ne kötü bir karargâh ve ne kötü bir kalacak yerdir.

11 En'âm sûresi, 6/23.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "فاتقون Benden korkun" cümlesinde iltifât sanatı vardır. Bu, azabı acele isteyenlere, üçüncü şahıstan birinci şahsa dönüş yoluyla hitaptır.

2. "أموات غير أحياء Onlar ölülerdir, diri değillerdir." Burada, putlara tapanların beyinsizliklerini vurgulamak için itnâb yapılmıştır. لا يخلقون شيئا وهم يخلقون Onlar bir şey yaratamazlar. Onların kendileri yaratılır" âyeti de bunun gibidir.

3. "يسرون Gizliyorlar"' ile "يعلنون açığa vuruyorlar" ve "تريحون akşam çeviriyorsunuz" ile "تسرحون sabahleyin salıveriyorsunuz" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "خصيم مبين Apaçık aşırı düşman" ve "غفور رحيم Çok bağışlayan, çok merhamet eden" lafızları mübâlağa ifâde eden kiplerdir.

5. "افمن يخلق كمن لا يخلق yaratan" yaratmayan gibi olur mu?" cümlesinde tıbâk-ı selb sanatı vardır.

6. "لا يخلقون yaratmazlar" ile "وهم يخلقون kendileri yaratılırlar" arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

7. "قد مكر الذين من قبلهم ... فخر عليهم السقف من فوقهم Onlardan öncekiler de hile yapmışlardı... Tavan, üstlerinden, üzerlerine çöküverdi." âyetinde istiâre-i temsiliyye vardır. O tuzak kuranların hali, istiâre-i temsiliyye yoluyla, sütunları sağlam binalar yapan kavmin haline benzetildi ki, bu binalar yıkılarak üzerlerine çökmüş ve onları helâk etmiştir. Vech-i şebeh şudur: Onların, devamlı kalmaları için sebep saydıkları şey, yok olmalarına sebep olmuştur. Bu, Arapların şu sözüne benzer: من حفر حفرة لأخيه سقط فيها Kim kardeşine bir kuyu kazarsa, ona kendisi düşer."

FAYDALI BİLGİLER

Kurtubî şöyle der: Nahl sûresine Niam sûresi (nimetler sûresi) de denir. Zira bu sûrede Allah, kullarına birçok nimetleri sayıp dökmüştür.[12]

12 Kurtubî, 10/36.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ
رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ
كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ
طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ
رَبِّكَ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللَّهُ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾
وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ
نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَٰلِكَ فَعَلَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾
وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا
الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ
الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ
أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ

فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٠﴾ إِنَّمَا
قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣١﴾
وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿٣٢﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٣﴾
وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ
الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا
إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٣٥﴾ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ
أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٣٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ
فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ
﴿٣٩﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ
وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٠﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

30. Kötülüklerden sakınanlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayır indirdi" derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takvâ sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!

31. (O yurt), onların girecekleri, zemininden ırmaklar akan Adn Cennetleridir. Orada diledikleri her şey vardır. İşte Allah, takvâ sahiplerini böyle mükâfatlandırır.

32. Onlar, meleklerin, "Selâm sizin üzerinize olsun. Yapmış

olduğunuz iyi işlere karşılık Cennete girin" diyerek iyilikle canlarını aldıkları kimselerdir.

33. Kâfirler, kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat, onlar kendilerine zulmediyorlardı.

34. Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatıverdi.

35. Ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi ne biz, ne de babalarımız ondan başkasına tapardık. O'nun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık!" Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamber'in üzerine açık-seçik tebliğden başka bir şey düşer mi?

36. Andolsun ki, biz, "Allah'a kulluk edin ve Tağût'tan sakının" diye her millete, bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı için de sapıklığa düşmek hak oldu. Yeryüzünde gezin de görün, yalanlayanların sonu nasıl olmuştur!

37. Her ne kadar sen, onların hidâyete ermelerine düşkün isen de şüphesiz Allah, saptırdığı kimseyi hidâyete erdirmez. Ve onların yardımcıları da yoktur.

38. Onlar, "Allah ölen bir kimseyi tekrar diriltmez" diye olanca yeminleriyle Allah'a and içtiler. Aksine! Bu O'nun bizzat kendisinin üzerine aldığı gerçek bir vadidir. Fakat insanların büyük kısmı bunu bilmezler.

39. Hakkında ihtilâf ettikleri şeyi onlara açıklaması ve kâfir olanların da yalancılar olduklarını bilmeleri için Allah onları diriltir.

40. Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona söyleyecek sözümüz sadece, "Ol" dememizdir. Hemen oluverir.

41. Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.

42. Onlar, sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.

43. Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.

44. Peygamberleri, apaçık mucizeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve ola ki, düşünüp anlarlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik.

45, 46. Kötü tuzaklar kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden veya, onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar Allah'ı âciz bırakacak değillerdir.

47. Yoksa Allah'ın kendilerini, onlar korku içindeyken yakalayacağından emin mi oldunuz? Kuşkusuz Rabbin, çok şefkatli, pek merhametlidir.

48. Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner.

49. Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.

50. Onlar, üstlerinden Rablerinin korkusunu duyarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde nimetini inkâr eden, Kur'ân'a dil uzatan ve onun, öncekilerin efsaneleri olduğunu iddia eden bedbahtların durumunu anlattı. Onların ahirette başlarına gelecek rezillik, zillet ve horluğu açıkladı. Burada da naîm Cennetinde takvâ sahibi kulları için hazırladığı çeşitli ikramları anlattı ki mutlu kimselerle bedbahtların ve iyi kimselerle kötülerin durumu arasındaki fark anlaşılsın. Bunu, Kur'ân'ı iki grubu mukâyese etme hususundaki üslubu ile açıklamıştır.

KELİMELERİN İZAHI

الزبر : Zübür, زَبور kelimesinin çoğulu olup "semâvî kitaplar" demektir. Bir kimse kitap yazdığında زبرت الكتاب der. Zebûr, bundan alınmıştır.

يخسف : Batar. Bir yer çökerek kaybolup gittiğinde خسف المكان denir.

يتفيأ : Bir taraftan diğer tarafa meyleder. Gölgeye فَيْء denilmesi bundandır. Çünkü gölge de, bir yönden diğer yöne döner.

داخرون : Zelil ve aşağılık kimseler. دخور Zillet ve aşağılık demektir. Zü'r-Rumme şöyle der:

فلم يبق الا داخر في مخيس ومنجحر في غير ارضك في جحر

Senin yurdunun dışında hapiste bir zelil ve inde bir hayvandan başka bir şey kalmadı.[13]

13 Taberî, 14/116.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

30. وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا Takvâ ve iman sahibi olan ikinci gruba denir ki: مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا Rabbiniz peygamberine ne indirdi? Onlar, "hayır indirdi" derler. Tefsirciler şöyle der: Bu, hacc günlerinde olurdu. Kişi Mekke'ye gelir, müşriklere Hz. Muhammed'i ve onun durumunu sorardı. Onlar da, o, kâhin, sihirbaz ve yalancı, derlerdi. Mü'minlere gelir, aynı şeyi sorarlar. Onlar ise: "Allah ona hayrı, hidayeti ve Kur'ân'ı indirdi" derlerdi.[14] Yüce Allah, onlara verilecek güzel karşılığı açıklayarak şöyle buyurdu: لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ O güzel amel işleyenler için dünyada, güzel amellerine karşılık bir mükâfat verilecektir. وَلَدَارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Yani, ahirette elde edecekleri Cennet sevabı, dünyâ yurdundan daha büyük ve daha hayırlıdır. Çünkü dünya fâni, ahiret bâkidir. وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ Takvâ sahiplerinin yurdu olan ahiret yurdu ne güzeldir.

31. جَنَّاتُ عَدْنٍ O, Adn Cennetleridir. يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Ağaçları ve köşkleri arasında nehirler akan o Cennetlere girerler. لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ O Cennetlerde onlar için, hiç yorulmadan, meşakkat çekmeden, kesintisiz olarak istedikleri şeyler vardır. كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ İşte Allah, haramlarından sakınan ve emirlerini yerine getiren kullarını, bu şekilde güzel bir mükâfatla mükâfatlandırır.

32. الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ Onlar şöyle kimselerdir ki, şirk ve masiyet kirlerinden temizlenmiş iyi ve Allah'a kavuşmaktan hoşlanmış kimseler olarak melekler onların canlarını alır. يَقُولُونَ سَلامٌ عَلَيْكُمُ Melekler onlara selâm verir ve onları Cennetle müjdelerler. İbn Abbas şöyle der: Melekler Allah'tan onlara selâm getirirler ve amel defterleri sağından verilen mutlu kişiler olduklarını kendilerine bildirirler.[15] ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Cennete girin. Dünyada sunduğunuz iyi amellerden dolayı Cennet size âfiyet olsun.

33. هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ Batılda devam etmeleri ve dünyaya aldanmaları yüzünden, söz tekrar müşrikleri kınamaya ve azarlamaya geldi. Yani onlar sadece iki şeyden birini bekliyorlar: Kendilerine ölümün inmesini veya dünya azabının gelmesini bekliyorlar. Onlardan önceki yalanlayanların başlarına gelenlerden ibret almıyorlar mı? Bu onlara yetmiyor mu? كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Onlardan önceki suçlular da böyle yaptı da, başlarına belâ geldi. وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Onları cezalandırmak ve yok etmek sûretiyle Allah onlara zulmetmedi. Fakat onlar Allah'a ortak koşmak ve günah işlemekle kendilerine zulmettiler.

---

14 er-Râzî, 20/23.
15 Taberî, 14/101.

34. فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا İnkârlarının ve pis amellerinin cezası başlarına geldi. وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Alay etmelerinin cezası inip onları kuşattı. Bu ceza, Cehennemin aşağı tabakalarında çekecekleri elem verici azaptır.

35. وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا Allah'a ortak koşan ve onu inkâr eden Kureyş kâfirleri dediler ki: لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ Allah dileseydi, ne biz, ne de babalarımız kesinlikle putlara tapmazdık. Bahîra, sâibe ve diğer hayvanlardan haram kıldıklarımızı da haram kılmazdık. Bunu, öyle inanarak değil de alay yoluyla söylediler. Maksatları, Allah'a ortak koşmaları, bazı hayvan ve yiyecekleri haram kılmalarının Allah'ın rıza ve dilemesiyle olduğunu, ve bunun hak ve doğru olduğunu bildirmekti.[16] كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Onlardan önceki suçlular da buna benzer yalanlamalarda bulunmuş ve alay etmişlerdi. Bunların batıl delilleri gibi deliller getirdiler. İnkârlarını ve masiyetlerini kendilerinin kazandığını unutmuş göründüler. Bunların tümünün, peygamberleri kendilerini Allah'ın gazabına ve Cehennem azabına karşı uyardığı halde sırf kendi tercihleriyle olduğunu unuttular. فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ Peygamberler'in görevi, tebliğden başka bir şey değildir. Doğru yola iletme ve iman nasip etme işi Allah a aittir.

36. وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ Andolsun biz bütün mahlukata, Allah'a kulluk edin ve O'nu birleyin, Allah'tan başka, şeytana, kâhine, putlara ve sapıklığa çağıran her mabudu bırakın diye peygamberler gönderdik. فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ Onlardan öylesi vardır ki, Allah ona, dinine ve kendisine ibadete giden yolu göstermiş, o da iman etmiştir. وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ Onlardan öylesi de vardır ki, bedbahtlık ve sapıklığa düşmek hak olmuş, o da inkâra saplanmıştır. Yüce Allah şunu bildirdi ki, Allah'ın davetini insanlara ulaştırmak için peygamberler gönderdi. Bazıları bu daveti kabul etti, Allah da onu hidayete iletti. Bazıları ise kabul etmeyip inkâr etti, Allah da onu saptırdı. فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ Ey Kureyş topluluğu! Yeryüzünün etrafını gezin. Sonra yalanlayan toplumların başlarına gelenlere bir bakın. Belki ibret alırsınız.

37. إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ Bu hitap Rasulullah (s.a.v.)'adır. Yani, Ey Muhammed! O kâfirlerin hidâyete ermelerine düşkünlük gösteriyorsan bil ki

16 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Bu, müşriklerin Allah'a ortak koşmalarının gerekçeleri hususunda ileri sürdükleri saçmalıklarından yeni bir saçmalıktır. Allah'a ortak koşmalarını, bazı hayvan ve yiyecekleri haram kılmalarını Allah'ın iradesi ve dilemesine bağladılar. Batıl iddialarına göre, eğer Allah bunlardan herhangi birini yapmamalarını dileseydi, elbette onu yapmalarına engel olurdu. İşte bu, ilahî irâdenin manasını anlama hususunda bir vehim ve hatâdır. Zira Yüce Allah kullarının şirke düşmelerini istemez, onlar için helal kıldığı temiz şeyleri haram kılmalarına râzı olamaz. Allah'ın bu iradesi açıktır ve tebliğ ile görevlendirilen peygamberlerin kitaplarındaki şeriatlerde nass ile sabittir. Bunun içindir ki Yüce Allah bundan sonra şöyle buyurmuştur: "Andolsun ki biz Allah'a kulluk edin ve putlardan sakının diye her millete bir peygamber gönderdik". İşte Allah'ın emri budur. Kulları için iradesi de budur. Hikmet Sahibi olan yaratıcının iradesi, insanı hidayete ve sapıklığa müsâit olarak yaratmayı ve seçme iradesini ona bırakmayı dilemiştir (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 14/61).

Yüce Allah, kötü tercihi sebebiyle bir insan hakkında sapıklık takdir etmişse, zorla ve cebren onun hakkında hidayet yaratmaz. وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ Onları Allah'ın azabından kurtaracak kimseleri yoktur.

38. وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ Müşrikler, Allah'ın ölen kimseyi tekrar diriltmeyeceğine dair olanca güçleri ile yemin ettiler. Öldükten sonra dirilmeyi uzak buldular, çürüyüp zerreler halinde dağıldıktan sonra bunun zor bir iş olduğuna inandılar. Yüce Allah onları reddetmek üzere şöyle buyurdu: بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا Hayır, onları mutlaka diriltecek. Bunu kesin bir şekilde vadetmiştir. Katiyetle gerçekleşecektir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu, Allah'ın kudretini bilmez, dolayısıyle öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr ederler.

39. لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ Allah, onların yeniden dirilmeyi inkârları hususundaki sapıklıklarını ortaya çıkarmak ihtilafa düştükleri konuda gerçeği göstermek ve itaatkâr ile isyan eden, hak yolda gidenle batıl yolda giden ve zalim ile mazlum arasında adâleti gerçekleştirmek için onları diriltecek. وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ Yeniden dirilmeyi inkâr edenlerin ve Allah'ın gerçek vadini yalanlayanların, söyledikleri sözlerde yalancı olduklarını bilmeleri için onları dirilteceğiz.

40. إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona söyleyecek sözümüz sadece "ol" dememizdir. Hemen oluverir. Yani bu iş için büyük bir gayret ve meşakkate ihtiyaç yoktur. Biz bir şeye ol deriz, o da olur. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah'ın bu ifadesi olayı zihinlere yaklaştırmaktır. Yoksa şu bir gerçek ki, Yüce Allah bir şeyin olmasını istediğinde "كن ol" kelimesine ihtiyaç olmaksızın o şey mutlaka olur.

41. وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا Allah uğrunda çeşitli işkencelere katlandıktan sonra yine O'nun uğrunda ve onun rızasını kazanmak için vatanlarını ve çoluk çocuklarını bırakıp da göç edenler var ya, onları bu dünyada iyi bir yurda yerleştireceğiz. Kurtubi şöyle der: Onlar Süheyb, Bilâl, Habbâb ve Ammâr'dır. Mekkeliler bunlara istediklerini söyletinceye kadar işkence ettiler. Serbest bıraktıklarında Medine'ye hicret ettiler.[17] لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً İşte onları dünyada, kaybettiklerinden daha güzel ve daha iyi bir yurda yerleştireceğiz. İbn Abbas şöyle der: Allah onları Medine'ye yerleştirdi ve orasını onlar için hicret yurdu kıldı. وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ Ahiret sevabı daha büyük ve daha şereflidir. Keşke insanlar bunu bilseler.

42. الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ Onlar sıkıntı ve güçlüklere sabredip vatanlarından göç eden, kardeşlerinden ayrılan, Allah'ın ecir ve sevabını dileyerek sadece O'na dayananlardır.

17 Kurtubî, 10/107.

43. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلاَّ رِجَالا نُوحِي إِلَيْهِمْ Ey Muhammed! Senden önce de geçmiş milletlere insandan başka peygamber göndermedik. Sana vahyettiğimiz gibi onlara da vahyediyorduk. Tefsirciler şöyle der: Kureyş müşrikleri Rasulullah (s.a.v.)'ın peygamberliğini inkâr etti ve: "Allah, bir insanı peygamber göndermekten yücedir. Bize bir melek gönderse ya" dediler. Bunun üzerine yukardaki âyet indi.[18] فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ Ey Kureyş topluluğu! Eğer siz bunu bilmiyorsanız Tevrat ve İncil'i bilenlere sorun. Onlar, bütün peygamberlerin insan olduğunu size bildireceklerdir.

44. بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ Onları, kendilerinin doğruluğunu gösteren hüccet, kesin deliller ve mukaddes kitaplarla gönderdik. وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ Sana da, gafil kalpleri uyarıcı ve hatırlatıcı Kur'ân'ı indirdik ki, لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ İnsanlara Allah'ın hükümlerini, helal ve haramı bildiresin. وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ Umulur ki bu Kur'ân üzerinde düşünür ve öğüt alırlar.

45. أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الأَرْضَ Dâru'n-Nedve'de Rasulullah (s.a.v.)'a tuzak kuran ve onu öldürme yollarını arayan o kâfirler emin mi oldular? Allah'ın, Kârûn'a yaptığı gibi onları da yurtlarıyle birlikte yere batırmayacağından emin mi oldular? أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرُونَ Veya onlar emniyet ve sükûn içerisinde iken, akıllarına gelmeyecek ve bilemiyecekleri bir taraftan ansızın kendilerine azabın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

46. أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ Yahut onlar ticâret için yolculuk yaparken ve alış-veriş ile meşgul iken onları helâk etmeyeceğinden emin mi oldular. Her hâlükârda onlar Allah'ı âciz bırakamazlar.

47. أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ Ya da onlar azabın inmesinden korkar ve onu beklerken Allah'ın kendilerini helâk etmeyeceğinden emin mi oldular? İbn Kesîr şöyle der: Bu son ifade daha vurgulu ve daha şiddetlidir.[19] فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, çok merhemetlidir. Zira sizi hemen cezalandırmaz.

48. "أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ O kâfirler Allah'ın kudretinin eserlerini görüp de ibret almıyorlar mı? Dağlar, taşlar, ağaçlar ve Allah'ın yarattığı diğer şeylerin hepsinin يَتَفَيَّأُ ظِلالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ gölgeleri Allah'a secde ederek bir taraftan diğer tarafa döner. Onların bu secdesi, Allah'ın dilemesine boyun eğme şeklindedir. O'nun irâdesi ve dilemesinden dışarı çıkmazlar. وَهُمْ دَاخِرُونَ Onlar Allah'a boyun eğmiş ve karşısında küçülmüş olarak böyle yaparlar. Bu şeylerin hepsi Allah'ın kudretine ve iradesine boyun eğmiş oldukları halde o kâfirler nasıl kibirlenip böbürlenerek O'na itaat etmiyorlar.

18 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 4/449.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/333.

49. وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ Melekler dâhil bütün mahlukat tek olan Yüce Allah'a boyun eğer, itaat ederler. O'na ibadeti küçümsemezler.

50. يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ Onlar Allah'ın büyüklüğünden ve azametinden korkarlar, sürekli olarak O'nun emirlerine sarılırlar.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyet-i kerîmeler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "قالوا خيرا İyilik, dediler" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "İyilik indirdi, dediler" manasınadır.

2. "ما عبدنا من دونه من شئ ولا حرمنا من دونه من شئ O'ndan başka hiçkimseye ibadet etmezdik. O'nun haram kıldığından başka hiç bir şeyi haram kılmazdık" âyetinde itnâb vardır.

3. "هدى الله Allah doğru yola iletti" ile "حقت عليه الضلالة Sapıklık ona hak oldu" "لا يهدي doğru yola iletmez" ile "من يضل saptırdığı kimse" ve "يمين sağ" ile "شمائل sol taraflar" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "لرؤف رحيم Çok şefkatli, çok merhametli" kelimeleri, mübâlağa sîgalarıdır. Çünkü فَعول ve فعيل vezinleri mübâlağa ifade eden kiplerdendir.

5. "يسجد ما في السموات وما في الارض ... والملائكة Göklerde ve yerde bulunanlar ve melekler secde eder". Burada umûmîden sonra husûsî olan zikredilmiştir. Bu, temiz melekleri, daha çok büyütmek ve şereflendirmek içindir.

6. "يتفكرون düşünürler", "داخرون küçülerek boyun eğenler" ve "يَشْعُرون bilirler" kelimelerinde secî vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Bazı âlimler, "وما ارسلنا من قبلك إلاّ رجالا Senden önce de, erkeklerden başka peygamber göndermedik" âyetinden, peygamberliğin erkeklere ait olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Kadınlardan peygamber yoktur demişlerdir. Bu, ince bir hüküm çıkarmadır.

BİR UYARI

İbn Teymiyye, Minhâcu's-sunne adlı eserinde şöyle der: Kaderi delil göstermek, batıl bir delildir. Bu hususta bütün âlemlerde bulunan akıl ve din sahipleri ittifak etmişlerdir. Bunun içindir ki müşrikler, "لو شاء الله ما اشركنا ولا آباؤنا Allah dileseydi,

ne biz ortak koşardık, ne de babalarımız"[20] deyince, Yüce Allah onlara şöyle cevap verdi: **"قل هل عندكم من علم فتخرجوه لنا ان تتبعون إلاّ الظن وان انتم إلاّ تخرصون** De ki, elinizde bize açıklayacağınız bir bilgi mi var? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz? Siz sadece yalan söylüyorsunuz"[21] Müşrikler akıllarıyla ve fıtrî duygularıyla, bu delilin batıl olduğunu biliyorlardı. Çünkü onlardan biri diğerine zulmetse veya çocuğunu öldürmek ya da eşiyle zina etmek istese, yahut ısrarla zulüm etse de insanlar ona "böyle yapma" deseler, o da: "Allah dileseydi yapmazdım" dese, ne onlar onun bu delilini kabul eder, ne de o başkasının böyle bir delilini kabul eder. Bu delili ancak kınamayı kendinden defetmek için tutarsız delil getiren kimse kullanır.[22]

20 En'âm sûresi, 6/148.
21 En'âm sûresi, 6/148.
22 Kasımî, Mehâsinu t-tev'îl, c. 10 (özet olarak alınmıştır).

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ
اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴿٥١﴾ وَلَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاصِبًا ۭ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ
فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْــَٔرُوْنَ ۚ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ
الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُوْنَ ۙ ﴿٥٤﴾
لِيَكْفُرُوْا بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ ۭ فَتَمَتَّعُوْا ۣ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُوْنَ
لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ ۭ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ الْبَنٰتِ سُبْحٰنَهٗ ۙ وَلَهُمْ مَّا يَشْتَهُوْنَ
﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا وَّهُوَ
كَظِيْمٌ ۚ ﴿٥٨﴾ يَتَوٰرٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوْۗءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ ۭ اَيُمْسِكُهٗ عَلٰي هُوْنٍ
اَمْ يَدُسُّهٗ فِي التُّرَابِ ۭ اَلَا سَاۗءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ
بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٦٠﴾
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَاۗبَّةٍ وَّلٰكِنْ
يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَاۗءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً
وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُوْنَ وَتَصِفُ
اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى ۭ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ
مُّفْرَطُوْنَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ
الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾
وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ ۙ الَّذِي اخْتَلَفُوْا
فِيْهِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾

فِي بُطُونِهِۦ مِنۢ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشَّٰرِبِينَ ﴿٦٦﴾
وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلْأَعْنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحْلِ أَنِ ٱتَّخِذِي
مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ ٱلشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ
ٱلثَّمَرَٰتِ فَٱسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٦٩﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّىٰكُمْ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ
لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَٱللَّهُ
فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي ٱلرِّزْقِ فَمَا ٱلَّذِينَ
فُضِّلُوا۟ بِرَآدِّى رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ فَهُمْ
فِيهِ سَوَآءٌ أَفَبِنِعْمَةِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ
أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَٰجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُم
مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ أَفَبِٱلْبَٰطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ ٱللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾
وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا۟ لِلَّهِ ٱلْأَمْثَالَ
إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

51. Allah buyurdu ki: "İki ilah edinmeyin! O ancak bir İlah'dır. O halde yalnız benden korkun!"

52. Göklerde ve yerde ne varsa, O'nundur, din de yalnız O'nundur. Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53. Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız.

54. Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!

55. Kendilerine verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük ettikleri için öyle yaparlar. O halde bir müddet daha faydalanın, fakat yakında hakikati bileceksiniz!

56. Bir de kendine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri putlara pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki, iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!

57. Onlar, kızları Allah'a veriyor, ki Allah bundan münezzehtir, beğenip hoşlandıklarını da kendilerine alıyorlar.

58. Kendilerinden biri kız ile müjdelendiği zaman, öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.

59. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün? Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

60. Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. O, her şeyden üstün ve hikmet sahibidir.

61. Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat, onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.

62. Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar. En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor. Hiç şüphesiz onlar için, sadece ateş vardır ve onlar, ateşe hemen götürüleceklerdir.

63. Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir. Fakat şeytan, onlara işlerini süslü gösterdi. İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.

64. Biz, bu Kitâb'ı sana sırf hakkında ihtilâfa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın diye ve iman eden bir topluma da hidâyet ve rahmet olması için indirdik.

65. Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır.

66. Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zirâ size, onların karınlarındaki pislik ile kan arasından gelen, içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.

67. Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içecek, hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.

68, 69. Rabbin bal arısına: dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin. Sonra meyvelerin herbirinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet çıkar, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

70. Sizi Allah yarattı, sonra sizi öldürecek. Bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye sizden bazı kimseler ömrün erzeline kadar yaşatılır. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilen, kudret sahibidir.

71. Allah, kiminize kiminden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere vermiyorlar ki rızıkta hepsi eşit olsunlar. Yoksa Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

72. Allah, size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

73. Müşrikler Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri yetmeyen şeylere tapıyorlar.

74. Allah'a birtakım benzerler icat etmeyin. Çünkü Allah, her şeyi bilir, siz ise bilemezsiniz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kâinatta ne varsa Allah'ın emrine itaat ettiğini, O'nun kudretine boyun eğdiğini anlattı. Burada da sadece kendisine ibadet edilmesini emretti. Çünkü yaratan da rızık veren de O'dur. Daha sonra Câhiliyye halkının sapıklıkları hususunda misaller verdi, kendisine ibadet ve şükür etsinler diye, insanlara yüce nimetlerini hatırlattı.

KELİMELERİN İZAHI

واصبا : Vâsib; devamlı, sürekli demektir. Cevherî şöyle der: Birşey devam ettiğinde وصب الشئ denir. Mastarı وصوب dur. "ولهم عذاب واصب Onlar için devamlı bir azap vardır"[23] âyetinde bu manada kullanmıştır. Şâir şöyle der: "وهزيم رعده واصب Bol yağmur yağdıran bulutun gürültüsü devamlıdır."[24]

تجأرون : Yalvarırsınız. جُؤار dua ve yalvarmada sesi yükseltmek demektir. Bir kimse bağırdığında, جأر denir. Sığırı anlatırken A'şâ şöyle der:

فطافت ثلاثاً بين يوم وليلة وكان النكير ان تطيف وتجأرا

Gece ile güdüz arasında üç tur attı. Hoş olmayan şey onun tur atması ve bağırmasıydı.[25]

كظيم : Kezîm, keder ve öfke dolu. كظم Öfkeden ağzı kapatıp konuşmamaktır.

يتوارى : Gizlenir.

هون : Hûn; horluk ve zelillik.

فرث : Fers, işkembe veya bağırsağa inen pisliktir.

سائغاً : Sâiğ, lezzetli ve içimi kolay.

ذللا : Zülel, ذَلول'un çoğuludur. Zelûl, meşakkatsiz olarak emir altına alınan ve boyun eğen demektir.

حفدة : Ezherî şöyle der: Hafede, oğullların oğulları manasınadır. Hafede, hizmetçiler ve yardımcılar manasına da gelir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

51. وَقَالَ اللهُ لا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ Yüce Allah buyurdu ki: İki ilaha ibadet etmeyin. Çünkü gerçek ilah birden fazla olmaz. إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ Sizin ilahınız birdir, tektir, eşi yoktur, herşey O'na muhtaçtır, O hiçbir şeye muhtaç değildir. فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ Sadece Beni'den korkun, başkasından değil.

52. وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ın mülkü, mahluku ve kullarıdır: وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا O'na itaat ve boyun eğmek vacip ve sabittir. O

23 Sâffât sûresi, 37/9.

24 Bu beyit Hassân'ındır. هزيم bol yağmur yağdıran bulut demektir. Taberî'de böyle yazılıdır (14/118).

25 Kurtubî, 10/115.

gerçek ilahtır. Samimi itaat sadece O'na mahsustur. أَفَغَيْرَ اللهِ تَتَّقُونَ Bu hemze, inkâr ve kınama ifade eder. Yani Allah'tan başkasından nasıl korkarsınız? Menfaat vermek de, zarar vermek de O'nun elindedir.

53. وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللهِ Ey insanlar, size verilen rızık, nimet, âfiyet ve yardım Allah'ın lütfu ve ihsânıdır. ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ Sonra size fakirlik, hastalık ve kıtlık gibi bir zarar geldiğinde, sadece O'na dua ederek seslerinizi yükseltirsiniz. Yani sıkıntı ve darlık anında sadece O'na sığınırsınız. Ortaklara değil sadece O'na yönelirsiniz.

54. ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ Sonra Allah sizden belâyı kaldırınca, bir grup tekrar Allah'a koşar. Kurtubî şöyle der: Bu âyet, helâk olmaktan kurtulduktan sonra Allah'a ortak koşmanın şaşılacak bir şey olduğunu ifade eder.[26]

55. لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ Allah'ın sıkıntı ve belâyı kaldırma gibi nimetlerini inkâr etmek için ortak koşarlar. فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Bu fâni dünyadan faydalanın. İlerde, yaptıklarınızın sonucunu ve başınıza inecek olan azabı göreceksiniz. Bu, tehdit ve azap ifade eden bir emirdir.

56. وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ İlah olduklarını hüccet ve delillerle bilmedikleri putlara, ekinlerden ve hayvanlardan bir pay ayırırlar.[27] Bunu, onlara yaklaşmak gayesiyle yaparlar. تَاللهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ Ey Müşrikler! Vallahi, Allah hakkında uydurduğunuz yalanlardan mutlaka sorguya çekileceksiniz. Maksat, azarlama ve kınama sorusu sormaktır.

57. وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ Melekleri, Allah'ın kızları saymaları da, bu müşriklerin cehâlet ve beyinsizliklerindendir. Kızları Allah'a nisbet ettiler erkekleri kendilerine ayırdılar. سُبْحَانَهُ Allah bu iftira ve bühtândan uzak ve yücedir. وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ Kız çocuklarından tiksinti duydukları için hoşlanmayarak kendilerine, hoşlandıkları erkek çocukları seçtiler.

58. وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى Onlardan birine bir kızı olduğu haber verildiğinde ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا keder ve üzüntüden yüzü değişip kararır. Kurtubî şöyle der: Yüzün kararması üzüntü ve kederden kinayedir. Yoksa Allah, bununla onun yüzünün siyahlığını kastetmiş değildir. Araplar, hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşan herkes için, "قد اسود وجهه yüzü karadı" derler.[28] وَهُوَ كَظِيمٌ Üzüntü ve öfke dolu olduğu halde yüzü değişir.

59. يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ Kızından dolayı kendisinin ayıplanmasından korkarak kavminden gizlenir. Sanki kız çocuğu, ilahî bir lütuf değil de bir belâ

26 Kurtubî, 10/115.

27 Bir görüşe göre mana şöyledir: Cansız oldukları için bir şey bilmeyen ilahlarına, Allah'ın kendilerine verdiği şeyden pay ayırırlar.

28 Kurtubî, 10/116.

imiş. Sonra ne yapacağını düşünür. أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ O kızı, zillet ve horluk içinde yanında mı alıkoysun, yoksa diri diri toprağa mı gömsün! أَلا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ Bakın yaptıkları şey ve verdikleri hüküm ne kötü! Zira, kendileri katında bu derece hor ve hakîr olan kızları yaratıcılarına nisbet ediyorlar, oğlanları ise kendilerine... Allah onların söylediklerinden son derece yücedir.

60. لِلَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ Çirkinlikte örnek olacak çirkin ve kötü sıfatı ahirete inanmayan, cehalet ve beyinsizlik yüzünden kızları Allah'a nisbet edenler içindir. وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الأَعْلَى Şanı yüce olan sıfat, mutlak üstünlük ve yaratılmışların sıfatlarından uzak olmaktır. Ve yalnız Allah'ın vasfıdır. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Allah mülkünde Azîz ve güçlü, tedbirinde hikmet sahibidir.

Bundan sonra Yüce Allah, zulümlerine karşı kullarını çabuk cezalandırmayacağını anlatarak şöyle buyurur:

61. وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ "Allah insanları, inkârları ve günahları yüzünden hemen cezalandırsaydı, مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ yeryüzünde yürüyen insan ve hayvan diye bir şey bırakmazdı. وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Fakat onları hikmetin gerektirdiği belirli bir zamana kadar erteler. فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلا يَسْتَقْدِمُونَ Onların yok olmaları için tesbit edilen vakit geldiğinde bir an olsun geri kalmazlar, o anı geçemezlerdi. Nitekim bir başka âyette "وجعلنا لمهلكهم موعدا Onları helâk etmek için de belli bir zaman tayin etmiştik"[29] buyrulmuştur.

62. وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ Kendileri kızlardan hoşlanmadıkları halde, kızları Allah'a verdiler. Bu âyet, kınama ve azarlama maksadıyla önceki âyeti tekit etmektedir. وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى Allah hakkında yaptıkları iftirayı yapıyorlar ve bununla beraber Allah katında güzel sonun kendilerine ait ve kendilerinin Cennetlik olduğunu iddia ediyorlar. لا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ Şüphesiz işledikleri güzel sonuç yerine onlar için Cehennem ateşi vardır. Orası öyle bir yerdir ki, onun azabından öte daha şiddetli bir azap yoktur. وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ Onlar oraya acele olarak, öncelikle gönderilirler.[30] Bundan sonra Yüce Allah peygamberler göndermek sûretiyle verdiği nimeti hatırlattı ki, Peygamber (s.a.v.) eziyetlere katlanarak sabretmek hususunda onlara uysun.

63. تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ Ey Muhammed! Vallahi senden önce de kavimlerine peygamberler gönderdik. Şeytan onlara çirkin amellerini güzel gösterdi de peygamberleri yalanladılar ve kendilerine getirdikleri mucizeleri

29 Kehf sûresi, 18/59.

30 Bu, Katâde ve Hasan el-Basrî'nin görüşüdür. Buna göre فرط مفرط kökünden olup "su aramak için önden giden" manasınadır. Mücâhid: "مطرقون ateşte terkedilmiş ve unutulmuşlar manasınadır" der.

kabul etmediler. فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ Şeytan bugün dünyada onların yardımcısıdır. O ne kötü yardımcıdır. وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Ahirette onlar için elem verici bir azap vardır.

64. وَمَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلاَّ لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ Ey Muhammed! Kur'ân'ı sana sadece insanlara, din ve ahkâm hususunda ihtilafa düştükleri şeyleri açıklayasın diye indirdik ki, onların aleyhine bir delil olsun. وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Kur'ân'ı kalpler için bir hidayet, inananlar için bir rahmet ve şifâ olarak indirdik. Bundan sonra Yüce Allah, birliğine delâlet eden kudretinin büyüklüğünü anlatarak şöyle buyurdu:

65. وَاللهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Allah, kudretiyle bulutlardan su indirdi. Yeryüzü kurumuş ve çoraklaşmışken, o suyla bitkileri ve ekinleri diriltti. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ Şüphesiz bu diriltmede, nasihatı dinleyen ve düşünüp anlayan bir kavim için, Allah'ın kudretinin büyüklüğüne apaçık bir delil vardır.

66. وَإِنَّ لَكُمْ فِي الأَنْعَامِ لَعِبْرَةً Ey insanlar! Sizin için bu hayvanlarda yani deve, sığır, koyun ve keçide, akıllıların anlayacağı büyük bir ibret ve öğüt, vardır. Onların yaratılması ve emre boyun eğdirilmesi, Allah'ın birliğinin büyüklüğünü ve kudretini gösterir. نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ Bu hayvanların karınlarında bulunan şeylerin bazılarından size içiririz. مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا Pislik ve kan arasından bu saf sütü ve faydalı ayranı içiririz.[31] سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ İçenlerin gırtlağından kolayca geçer, lezzetli ve içimi kolaydır.

67. وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا Allah'ın size lütfettiği hurma ve üzüm meyvelerinden sizin için, içecek yapacağınız şeyler vardır. Taberî şöyle der: Bu âyet, içki haram kılınmadan evvel nâzil olmuştur. İçki daha sonra haram kılınmıştır.[32] وَرِزْقًا حَسَنًا Onlardan hurma ve kuru üzüm gibi güzel rızık da edinirsiniz. İbn Abbas şöyle der: Güzel rızık, o meyvelerden Allah'ın helal kıldıklarıdır. Sekr (sarhoşluk) ise, onların meyvelerinden haram kılınanlardır. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ İşle bunlarda, akıllarını kullanarak düşünen bir kavim için Allah'ın birliğini gösteren güçlü ve apaçık bir delil vardır. İbn Kesîr şöyle der: Akıl insanda bulunan en şerefli bir varlık olduğu için burada zikredilmesi uygun düştü. Bunun içindir ki, Allah akıllarını korumak için bu ümmete şarhoşluk veren içkileri haram kıldı.[33] Yüce Allah önceki âyetlerde, pislik ve kan arasından süt, hurma ve üzüm meyvelerinden güzel rızık çıkarma gibi kudretinin sonsuzluğunu ve hikmetinin yüceliğini gösteren şeyleri anlattıktan sonra arıdan, insanlar için şifa olarak yarattığı balı çıkarmayı

31 Zemahşerî şöyle der: Bu âyet ibreti açıklamaktadır. Zira Yüce Allah sütü pislikle kan arasında ortada yaratır. Bu ikisi onu kuşatırlar. Sütle bunların arasından Allah'ın kudretinden bir engel vardır. onlardan herhangi birisi sütün rengini tadını ve kokusunu bozmaz. Allah noksan sıfatlardan yücedir. Düşünenler için O'nun kudreti ne büyük, hikmeti ne incedir (el-Keşşâf, 2/615).

32 Taberî, 14/134.

33 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/336.

anlattı. Arı, zayıf ve küçük bir hayvandır. Onda harikulade ve enteresan özellikler vardır. Bunların hepsi Yaratıcının birliğini, kudretini ve büyüklüğünü gösterir.

68. وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ Rabbin bal arısına vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptığı çardaklardan kendine evler edin. Burada vahyden maksat, ilham ve yol göstermektir. Yani Allah arıya onun faydalarını ilham etti ve ona güzel altıgen evler yapma yolunu gösterdi. Arı üç yerde bu evlerde barınır; dağlarda, ağaçlarda ve insanların yaptığı kovanlarda..

69. ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ Sonra arzu ettiğin tatlı, ekşi ve acı her türlü çiçek ve meyvelerden ye, diye ilham ettik. Şüphesiz Allah kudretiyle onları bala çevirir. فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا Otlak aramada senin için hazırlanmış olan yollara gir ki gelip giderken yolunu şaşırmayasın. يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ Arının karnından kırmızı, beyaz ve sarı çeşitli renklerde bal çıkar. Bu balda, insanların birçok hastalıkları için şifa vardır. Râzî şöyle der: Eğer derlerse: "Bal insanlar için nasıl şifa olur? O safra için zararlıdır." Buna şöyle cevap veririz: "Yüce Allah bütün insanlar için, bütün hastalıklar için ve her türlü dert için şifadır, demedi. Bilakis bazı kimselere ve bazı hastalıklara şifa olduğu için, "onda şifa vardır" şeklinde nitelenmesi uygun oldu."[34] إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ Bunda Allah'ın kudretinin büyüklüğünü ve sanatının güzelliğini düşünen bir kavim için elbette bir ibret vardır.

70. وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ Siz hiçbir şey değilken Allah kudretiyle sizi yarattı, sonra takdir edilen süreniz sona erince sizi öldürecek. وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ Sizden bazıları, ömrünün en zayıf çağına kadar yaşatılır. Bu da ihtiyarlık ve bunaklık çağıdır. لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا Bildiğini unutsun diye. Bu durumda insan kuvvetinin ve aklının noksanlığı hususunda çocuğa benzer. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ Allah, yarattıklarını idare etmesini pek iyi bilir, istediğini de yapabilir. İnsanı bilgili durumdan câhil duruma getirmeye gücü yettiği gibi, onu öldürdükten sonra diriltmeye de gücü yeter. İkrime şöyle der: "Kim Kur'ân okursa ömründe bu derece zayıf duruma düşürülmez".[35]

71. وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ Allah rızıkları aranızda farklı taksim etti. Bu zengindir, öteki fakir. Biri efendi, diğeri köledir. فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ O zenginler, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği mallara kölelerini ortak etmiyorlar ki, zenginlikte köleleriyle eşit olsunlar. Bu, Allah'ın müşrikler hakkında getirdiği bir meseldir. İbn Abbas şöyle der: Onlar kölelerini mal ve kadınlarına ortak etmezken, kullarımı benim saltanatıma nasıl ortak ediyorlar.[36] أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ Bu soru inkâr ifade eder. Yani onlara nimet veren Allah olduğu halde başkalarını O'na ortak mı koşuyorlar? .

34 et-Tefsîru'l-kebîr, 20/72.
35 İbnu'l-Cevzî Zâdu'l-mesîr, 4/468.
36 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/338.

72. وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا Yüce Allâh kudretiyle, kadınları sizin cinsinizde ve şeklinizde yarattı ki, aranızda sevgi, merhamet ve uyum meydana gelsin. وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً Sizin için o eşlerden çocuklar ve torunlar yarattı. Torunlar, dedelerine hizmet ve itaat ettikleri için onlara حفدة (hafede) adı verildi. وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ Meyveler, tahıllar ve hayvanlar gibi lezzetleri çeşitli şeylerden size rızık verdi. أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ Allah'ın bu anlatılan nimetleri gerçekleştikten sonra hâlâ putlara inanıp Rahman'ı inkâr mı ediyorlar? Bu soru, kınama ve azarlama ifade eder.

73. وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا O müşrikler ne yağmur yağdırmaya, ne ekin veya bitki bitirmeye, ne de onlara az veya çok bir rızık vermeye gücü yeten putlara tapıyorlar. وَلَا يَسْتَطِيعُونَ Bu, onların yapacağı iş değildir. İsteseler de bunu yapamazlar.

74. فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ Allah'a misaller getirmeyin. Bazı şeyleri onlara benzetmeyin. Çünkü Allah'ın benzeri ve eşi yoktur. إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ Allah bütün hakikatleri bilir. Siz ise, yaratanın ne kadar büyük olduğunu bilemezsiniz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyet-i kerîmeler aşağıdaki edebî sanatları ihtiva etmektedir.

1. "فإياي فارهبون Yalnız benden korkun". Bu âyette, üçüncü şahıstan birinci şahsa dönüş vardır. Bu heybet ve korkuyu kalplere yerleştirmek içindir. Aynı zamanda kasr ifade eder. Yani, "Benden başkasından korkmayın .

2. "يستقدمون Öne geçiyorlar" ile "يستأخرون Geri kalıyorlar", "يستأخرون Yeri diriltti" ile "بعد موتها Ölümünden sonra" ve "يؤمنون İnanıyorlar" ile "ينكرون inkâr ediyorlar" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

3. "كلى" ile "من كل hepsinden" arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

4. ويجعلون لله البنات ـ سبحانه ـ ولهم ما يشتهون Allah'a kızları veriyorlar-ki Allah bundan münezzehtir-kendilerine de istediklerini alıyorlar" cümlesinde سبحانه lafzı ara cümlesidir. Halkı, bu çirkin cehalete karşı hayrete düşürmek için gelmiştir.

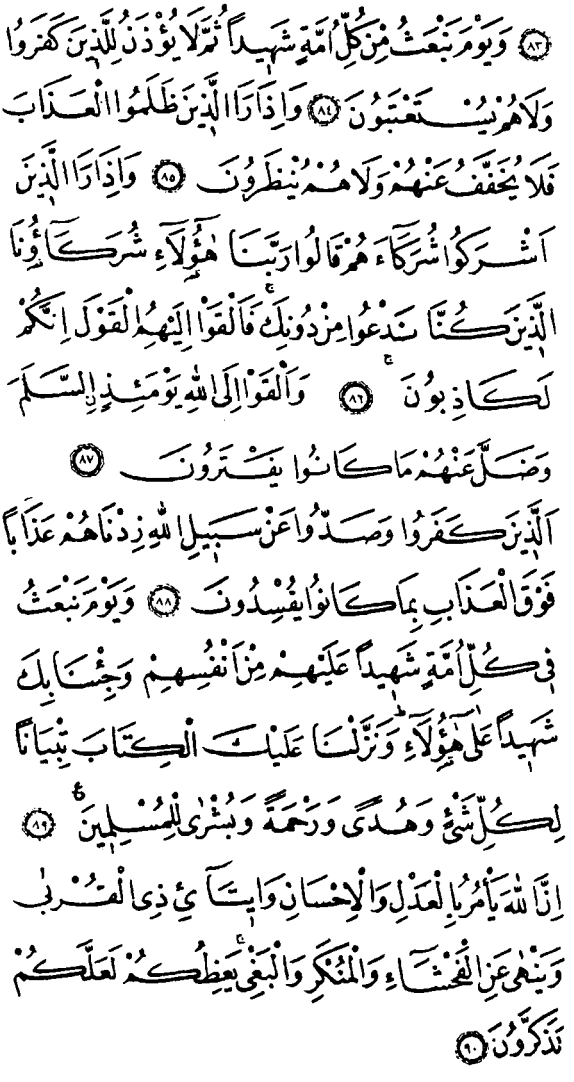
5. العزيز الحكيم Mutlak kudret, kuvvet ve hikmet sahibidir", "عليم قدير Her şeyi bilendir, herşeye gücü yeter" kelimeleri mübâlağa ifade eden kiplerdir.

6. "يعقلون Düşünüyorlar", "يعرشون Çardak yapıyorlar", "يكفرون، يجحدون inkâr ediyorlar" cümlelerinde secî sanatı vardır.

7. "فتمتعوا فسوف تعلمون Faydalarını ilerde göreceksiniz" cümlesi tehdit ifade eder.

8. "وتصف ألسنتهم الكذب Dilleri yalan söylüyor". Şihâb şöyle der: Bu belîğ ve bedî' kelamdandır. Yani onların dilleri yalancıdır. Bu, Arapların, "عينها تصف السحر O'nun gözleri sihir anlatır" cümlesine benzer. Yani, gözleri büyüleyicidir. "وقدها يصف الهيف Beli, inceliği anlatır yani beli incedir.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا
عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَّمَنْ رَّزَقْنٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا
فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَّجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوٗنَ ۚ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ
اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا
يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ۗ هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ
بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَمَآ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ
اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ
مِّنْۢ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا ۙ وَّجَعَلَ لَكُمُ
السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٨﴾
اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِيْ جَوِّ السَّمَآءِ ۗ مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلَّا اللّٰهُ ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٧٩﴾
وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْۢ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ
جُلُوْدِ الْاَنْعَامِ بُيُوْتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ
اِقَامَتِكُمْ ۙ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا
وَّمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا
وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ
تَقِيْكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ ۗ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ
﴿٨٢﴾ يَعْرِفُوْنَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُوْنَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكٰفِرُوْنَ

75. Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olur mu? Doğrusu hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (bunu) bilmezler.

76. Allah, şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adam ile, doğru yolda yürüyerek adâleti emreden kimse eşit olur mu?

77. Göklerin ve yerin gaybı Allah'a âittir. Kıyamet'in kopma

103. ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Yukarda adı geçen peygamberlerden sonra İmrân oğlu Musa'yı da parlak mucizeler ve güçlü delillerle Firavun ve kavmine gönderdik. Firavun, Musa zamanındaki Mısır kralıdır. فَظَلَمُوا بِهَا Zulüm ve inatta mucizeleri inkâr ettiler. فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ Ey dinleyici bak! Zalim bozguncuların durumu ne oldu?! Onları, Musa'nın ve kavminin gözleri önünde son neferine kadar nasıl boğduk. Bu olay, Allah'ın düşmanlarını cezalandırma hususunda daha etkili, dostlarının yüreklerine daha çok su serpicidir.

104. وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ Musa dedi ki: Ey Firavun! Ben herşeyin Rabbi, yaratıcısı ve sahibi olan Yüce Allah tarafından sana gönderilmiş bir peygamberim.

105. حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لا أَقُولَ عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ Bana layık olan ve üzerime borç olan şey, Allah hakkında size gerçeği ve doğruyu haber vermemdir. Çünkü O'nun azametini ve şanının yüceliğini bilirim. قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Size, Allah'tan benim doğruluğuma şahitlik eden kesin bir delil getirdim. İsrailoğullarını serbest bırak da, benimle birlikte, babalarının vatanı olan mukaddes topraklara gitsinler.[92] Ebû Hayyân şöyle der: Firavun ilahlık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa, onu iddia ettiği bu vasfa karşı uyarmak ve bu hsusta onun haklı değil, haksız olduğunu vurgulamak için, إني رسول من رب العالمين sözüyle konuya girdi. حقيق على ان لا اقول على الله الاّ الحق dediği için, bunun doğruluğunu gösteren diğer sözleri peşinden söyledi. O sözler de قد جئتُكم بآية من ربكم dür. Peygamber olduğunu söyleyince, bunun ardından teferruât olan hükmü tebliğ vazifesini yaptı. O da فأرسل معي بني إسرائيل sözüdür.[93]

106. قَالَ إِنْ كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Firavun Musa'ya: "İddia ettiğin gibi, Rabbinden bir mucize getirdiysen, davanda doğru olduğunu isbatlamak için onu bana getir" dedi. O bunu Hz. Musa'yı âciz bırakmak için söyledi.

107. فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ Bunun üzerine Musa asasını yere attı. O, birdenbire büyük ve uzun bir yılan oldu. İbn Abbas şöyle der: Asâ, ağzı açık ve Firavun'a doğru hızla koşan büyük bir yılan haline geldi kaydı yılanın hayali değil gerçek olduğunu gösterir.

108. وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ Musa elini cebinden çıkardı. O da birdenbire enteresan, bembeyaz nurânî bir el haline geldi. Onun nuru güneşin nurundan daha parlaktı. İbn Abbas şöyle der: Onun eli, göklerle yerler arasındaki şeyleri aydınlatacak kadar nurluydu.

---

92 Tefsirciler şöyle der: Ataları mukaddes topraklarda olmasına rağmen İsrailo ullarının Mısır'da yerleşmiş olmalarının sebebi şudur: Hz. Yakub'un oğulları Mısır'a kardeşleri Yusuf'un yanına gelip orada kaldılar ve orada bunların nesilleri çoğaldı. Firavun ortaya çıkınca onları köle yaptı ve zor işlerde çalıştırdı. Hz. Musa, İsrailoğullarını bu esaretten kurtarmak ve onları babalarının vatanı olan mukaddes topraklara götürmek istedi.

93 el-Bahr, 4/355.

109. قَالَ الْمَلأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ Firavun kavminin ileri gelenleri ki, bunlar Firavunun danışmanları idi, "Bu adam sihri biliyor. O bu hususta mütahassıstır" dediler. Onlar, sözleri ile, Hz. Musa'nın sihir ilminde ve onun hile ve sanatlarında son derece bilgili olduğunu iâde etmek istemişlerdir.

110. يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ Sizi, sihri ile Mısır topraklarından çıkartmak istiyor. فَمَاذَا تَأْمُرُونَ Bununla ilgili ne yapmamızı emredersiniz. Onun hakkında ne yapmamızı tavsiye edersiniz? Kurtubî şöyle der: فماذا تأمرون Sözünü Firavun söylemiştir. Bir görüşe göre o, ileri gelenlerin sözüdür. Onlar, Firavun tek kişi olduğu halde ona: "Ne emredersiniz?" demişlerdir. Nitekim diktatörlere ve reislere hitap edilirken, "bu hususta ne dersiniz?" denilir.[94]

111. قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ Dediler ki: "Onların ikisini de haklarında görüşün ortaya çıkıncaya kadar beklet ve sihirbazları toplayıp sana getirecek görevlileri ülkenin her tarafına gönder.

112. يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ Onun gibi sihirde mâhir olan her sihirbazı sana getirsinler. Baş sihirbazlar Yukarı Mısır'ın en uzak bölgelerinde bulunuyorlardı.

113. وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ Sihirbazlar Firavun'a geldi ve: "Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?" dediler. Bu âyette hazfedilmiş kısımlar vardır. Âyetin akışı bunu göstermektedir. Şöyle ki: Firavun sihirbazlara adam gönderdi ve yanında toplanmalarını istedi. Sihirbazlar Firavun'un yanında toplanınca dediler ki: "Eğer biz Musa'ya üstün gelir, onu mağlup eder ve sihirini boşa çıkarırsak, gerçekten bize büyük bir mükâfat var mı?"

114. قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ Firavun: "Evet sizin için mükâfat var. Ben sizi müsteşarlarım ve en yüksek yakınlarımdan kılmak suretiyle, size bundan daha fazlasını da vereceğim." dedi. Kurtubî: "Firavun onlara, istediklerinden daha fazlasını verdi" der.

115. قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ Sihirbazlar Musa'ya dediler ki: Önce sen mi asanı atacaksın, yoksa biz mi atalım. Tercihini yap. Zemahşerî şöyle der: Onların Hz. Musa'ya tercih hakkı tanımaları güzel bir davranıştır. Nitekim, münâzaracıların mücadeleye dalmadan önce yaptıkları gibi, sanat ehli kişiler de, birbirleriyle karşılaştıklarında böyle yaparlar.[95] Zemahşerî'nin söylediği budur. Bize göre açık olan şudur ki, onlar bunu kendilerini üstün görme, galip gelme hayaline kapılma ve Hz. Musa'ya önem vermeme duygularıyle söylemişlerdir. Nitekim, kendine güvenen kişi: "Ben mi başlıyayım, yoksa sen mi başlıyacaksın?" der.

116. قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ Hz. Musa onlara: "Siz atacağınızı atın" dedi. Onlar asâlarını iplerini atınca, insanların gözlerini büyülediler; gerçekte olmayan şeyleri onlara gösterdiler. Nitekim Yüce Allah bir âyet-i kerîmede şöyle buyurur:

94 Kurtubî, 7/257.
95 el-Keşşâf, 2/140.

يخيل إليه من سحرهم انها تسعى Onların ipleri ve sopaları Musa'ya gerçekten koşuyor gibi görünüyor"[96] وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ Onları aşırı derecede korkuttular. Zira ip ve sopalarını koşan yılanlar halinde gösterdiler. Görenlerin korkacağı büyük bir sihir ortaya koydular. İbn İshâk şöyle der: Onbeşbin sihirbaz saf halinde dizildi. Her bir sihirbazın ipleri ve sopaları vardı. Firavun, ülkenin ileri gelenleriyle birlikte şeref trübününde bulunuyordu. İlk defa Hz. Musa ve Firavunun gözlerini, sonra da halkın gözlerini büyülediler. Sonra onlardan birisi, elinde bulunan sopaları ve ipleri attı. Bir de baktılar ki onlar, dağ gibi yılanlar oldu. Üst üste binerek vadiyi doldurdular.[97]

117. وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ Musaya, "Asânı at" diye vahyettik. O da attı. Bir de baktılar ki, asa, onların uydurdukları yalan şeyleri yutmaya başladı. İbn Abbas şöyle der: تلقف ما يأفكون Musa'nın asâsı, onların attığı ip ve sopalardan önüne geleni yuttu.

118. فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Orada bulunan ve onu görenler için hak ortaya çıktı. Sihrin yalanı ve verdiği hayaller boşa gitti.

119. فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانقَلَبُوا صَاغِرِينَ Bu büyük toplantıda Firavun ve kavmi mağlup ve zelil oldular.

120. وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ

121. قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ

122. رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ Sihirbazlar, âlemlerin Rabbine iman ettiklerini ilân ederek secdeye kapandılar. Çünkü hak onlara galip geldi. Katâde şöyle der: Onlar, gündüzün evvelinde sihirbaz kâfirler idiler. Sonunda Allah'ın hâlis kulları şehitler oldular.[98]

123. قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ Diktatör Firavun sihirbazlara: "Benden izin almadan Musa'ya iman mı ettiniz?" dedi. Firavun bu sözlerinle onları kınamak istemiştir. إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا "Sizin bu yaptığınız, müsâbakaya çıkmadan önce, Musa ile birlikte Mısır'da kurduğunuz bir tuzaktır. Bunu siz, Kıptîleri Mısır'dan çıkarıp oraya İsrailoğullarını yerleştirmek için yaptınız. Bunu halkın sihirbazlara uyarak iman etmelerini önlemek maksadıyla onlara gözdağı vermek için söyledi. فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Başınıza gelecek olanı göreceksiniz. Bu, korkutmak maksadıyla kısaca söylenmiş bir tehdittir. Firavun bundan sonra konuyu daha da açıklayarak şöyle dedi:

124. لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ Mutlaka herbirinizin elini ve ayağını çaprazlama keseceğim. Taberî şöyle der: Âyette geçen من خلاف kelimesinin manası, onlardan

96 Tâhâ Sûresi, 20/66.
97 Taberî, 13/28.
98 el-Bahru'l-muhît, 4/364.

herbirinin sağ el ve sol ayağını veya sol el ve sağ ayağını kesmesidir. Yani her iki azayı çaprazlama kesmesidir.[99] ثُمَّ لأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ Sonra siz ve benzerlerinize ibret olsun diye hepinizi asacağım. Salb, ölünceye kadar ağaca asmaktır.

125. قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ Sihirbazlar dediler ki: Şüphesiz biz ölümle Allah'a döneceğiz. Bizi tehdit ettiğin şeyden korkmayız. Ölüme aldırış etmeyiz. Allah yolunda ölmek ne güzel şeydir.

126. وَمَا تَنقِمُ مِنَّا إِلاَّ أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا Bizden hoşlanmaman ve bizi ayıplaman, sadece bizim, Allah'a ve ayetlerine inanmamızdan dolayıdır! Başka bir âyet-i kerîmede de şöyle buyurulmuştur: وما نقموا منهم الا ان يؤمنوا بالله العزيز الحميد Onları ancak Aziz ve Hamîd olan Allah'a inandıkları için ayıpladılar"[100] Zemahşerî şöyle der: Sihirbazlar bu sözleri ile: "Bizi, ancak övgü ve iftihar edilecek şeylerin aslı olan imandan dolayı kınıyorsun" demek istediler.[101] رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ Ey Rabbimiz! Firavun bize işkence ederken sen bize bolca sabır ver. Bizi fitneye düşürmeden müslüman olarak öldür.

127. وَقَالَ الْمَلأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ İleri gelenler Firavun'a dedi ki: Musa'yı ve kavmini, senin dininden çıkmak ve ilahlarına ibadeti bırakmak suretiyle yeryüzünde fesat çıkarmaları için mi bırakıyorsun?! Bu sözler Firavun'u Hz. Musa ve kavmine işkence etmeye ve onları öldürmeye teşvik etmektedir. قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ Firavun adamlarına cevap vererek dedi ki: Onlara daha önce yaptığımız gibi, erkeklerini öldürüp kızlarını bize hizmet etmeleri için sağ bırakacağız. Kuvvet ve saltanatımızla onları ezecek güce sahibiz.

128. قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللهِ وَاصْبِرُوا Hz. Musa'nın kavmi, duydukları bu sözlerden endişeye düşünce, Musa onları teselli için dedi ki: Size yapacakları eziyetler hususunda Firavun ve kavmine karşı Allah'tan yardım isteyin ve Allah'ın hükmüne sabredin. إِنَّ الأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ Şüphesiz bütün yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine verir. Hz. Musa bu sözleri ile, İsrailoğullarında Allah'ın onları Mısır yurduna vâris kılacağına dair isteklerini uyandırdı. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ Güzel sonuç, Allah'tan korkanlar içindir.

129. قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا Dediler ki: Sen bize peygamber olarak gelmeden önce de, geldikten sonra da bize işkence edildi. Yani musibet onlardan ayrılmadı. Onlar Hz. Musa'nın peygamberliğinden önce de, sonra da azap ve işkence içerisinde olduklarını söylemek istediler. قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ Musa şöyle dedi: Umulur ki, Rabbiniz Firavun'u ve kavmini

99 Taberî, 13/34.
100 Burûc sûresi, 85/8.
101 el-Keşşâf, 2/142.

helâk eder. Onların helâk olmasından sonra yurtlarında yerlerine sizi geçirir. Sizi onların yerlerine geçirdikten sonra, nasıl davranacağınıza bakar. Bundan maksat, onları Allah'a itaate teşvik etmektir. Yüce Allah Hz. Musa'nın bu ümidini gerçekleştirerek Firavun'u boğdu ve İsrailoğullarını Mısır yurduna sahip kıldı. Ebû Hayyân şöyle der: Musa, Allah'a karşı edepli davranarak sözü "ümit" şeklinde söyledi.[102]

EDEBÎSANATLAR

1. بدلنا مكان السيئة الحسنة Kötülüğün yerine iyiliği getirdik, cümlesinde hasene ile seyyie kelimeleri arasında tıbâk vardır. Aynı zamanda ضرّاء darlık, ve سرّاء genişlik kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

2. "لفتحنا عليهم بركات من السماء Onlara semâdan bereket kapılarını açardık". Rahatça elde edilmeleri hususunda, bereketlerin onlara kolaylaştırılması, kapıların açılmasına benzetildi. Bu, bir istiâredir. Yani, her taraftan onlara bolca hayır verirdik.

3. "أفأمن اهل القرى Ülkelerin halkı emin mi oldular?" Bu cümle uyarı maksadıyla tekrar edilmiştir. Belâgat ilminde buna itnâb denir. Bunun bir benzeri de, "أفأمنوا مكر الله فلا يأمن مكر الله Allah'ın azabından emin mi oldular. Fakat ziyâna uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın mühlet vermesinden emin olamaz" âyetidir. Ebussuûd şöyle der: İnkârcıya, daha fazla açıklamak için tekrar edilmiştir. Allah'ın mekri (yani tuzağı), onun, kulunu derece derece helâke götürmesinden ve hiç hesap etmediği bir taraftan onu yakalamasından istiâredir.[103]

4. "وانكم لمن المقربين Şüphesiz, siz benim has adamlarımdansınız." Burada, sihirbazların kalplerindeki şüpheyi gidermek için cümle "إنّ" ve "ل" edatları ile pekiştirilmiştir. Bu haber türüne, haber-i inkârî denir.

5. "فوقع الحق Hak ortaya çıktı". Burada istiâre vardır. وقع fiili, ثبت ve yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. Allah daha iyi bilir.

BİR UYARI

Firavun hüccet ve delil getirmekten âciz kalınca, yakalayıp süngü ile öldürme yoluna başvurdu. Bütün sapık ve bid'atçıların durumu budur. Delil getirmeyince tehdide başvurur.

102 el-Bahr, 4/369.
103 Ebussuûd, 2/184.

وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ
وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾
فَإِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِۦ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ ۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمْ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِۦ مِنْ ءَايَةٍ لِّتَسْحَرَنَا
بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ
وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ
فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
ٱلرِّجْزُ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ۖ لَئِن كَشَفْتَ
عَنَّا ٱلرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾
فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟
بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا
ٱلْقَوْمَ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ يُسْتَضْعَفُونَ مَشَٰرِقَ ٱلْأَرْضِ
وَمَغَٰرِبَهَا ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلْحُسْنَىٰ
عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا۟ ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ
فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُۥ وَمَا كَانُوا۟ يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾
وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ
أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ
قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ
وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا
وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ

يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾
وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ
مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ
ٱخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ ٱلْمُفْسِدِينَ
﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ ۚ قَالَ رَبِّ
أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى
ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ
رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾
قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِى وَبِكَلَٰمِى ۖ
فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُۥ
فِى ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۖ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا۟ بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُرِيكُمْ دَارَ
ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصْرِفُ عَنْ ءَايَٰتِىَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى
ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۖ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا ۖ
وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۖ وَإِن يَرَوْا۟
سَبِيلَ ٱلْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا
وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآءِ
ٱلْءَاخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَٱتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِنْ حُلِيِّهِمْ
عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا

يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا
سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ
يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

130. Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye, yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırdık.

131. Onlara bir iyilik gelince, "Bu bizim hakkımızdır" derler, eğer kendilerine bir fenalık gelirse, Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu bunu bilmezler.

132. Ve dediler ki: "Bizi büyülemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."

133. Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, bit, kurbağalar ve kan gönderdik, yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.

134. Azap üzerlerine çökünce, "Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et, eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

135. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca, hemen sözlerinden dönüverdiler.

136. Biz de, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.

137. Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.

138. İsrailoğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine, "Ey Musa! Onların ilahları olduğu gibi, sen de bizim için bir ilah yap!" dediler. Musa, "Gerçekten siz câhil bir toplumsunuz" dedi.

139. Şüphesiz bunların içinde bulundukları din yıkılmıştır ve yapmakta oldukları da batıldır.

140. Musa dedi ki: "Allah sizi alemlere üstün kılmışken, ben size Allah'tan başka bir ilah mı arayayım?"

141. Hatırlayın ki, size azabın en kötüsünü tattıran Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda, size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

142. Musa ile otuz gece sözleştik ve ona on gece daha ilâve ettik, böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Kavminin içinde benim yerime geç, onları ıslâh et, bozguncuların yoluna uyma."

143. Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca: "Rabbim! Bana göster de seni göreyim!" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecellî edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.

144. Allah "Ey Musa" dedi, "Ben risaletlerimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol."

145. Nasihata ve her şeyin açıklanmasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık. Ve dedik ki: "Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim."

146. Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri, âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler yine de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

147. Âyetlerimizi ve ahirete kavuşturmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yalnız yapmakta oldukları amellerle cezalandırılırlar.

148. Musa'nın arkasından, kavmi, zînet takımlarından böğürtüsü olan bir buzağı heykelini ilah edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşuyor, ne de onlara yol gösteriyor? Onu benimsediler ve zalimlerden oldular.

149. Kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görüp pişman

olduklarında dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mutlaka ziyâna uğrayanlardan olacağız."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Hz. Musa'nın azgın Firavun ile olan kıssası ibret ve nasihatlarla dolu olduğu için, âyetler ardarda onlardan söz etmeye devam etmektedir. Burada Firavun'un kavminin başına gelen belâ ve musibetlerden Allah'ın kendilerini imtihan ettiği kıtlık ve kuraklıktan ve kâfirliklerinde ve Allah'ın âyetlerini yalanlamadaki ısrarları neticesinde başlarına gelen tufan, çekirge ve diğer musibetlerden söz etti. Bundan sonra âyetler, Allah'ın İsrailoğullarına lütfettiği çeşitli nimetleri açıkladı ki bu nimetlerin en büyüğü, düşmanlarının helâk edilmesi ve kendilerinin selâmet ve emniyet içerisinde denizi geçmeleridir.

KELİMELERİN İZAHI

السنين : Sinîn, kıtlık ve kuraklık manasına gelen سنة nin çoğuludur.

يطيروا : Uğursuz sayarlar. Fiilin aslı يتطيروا dur. Fal için kuş salıvermek manasına gelen الطيرة den alınmış olup daha sonra uğursuzlukta kullanılmıştır.

الطوفان : Tufan, telef eden, yok eden sel demektir.

القُمّل : Kummel, buğday biti demektir. Bunlar buğday ve diğer hububatta bulunup onları bozan küçük haşerelerdir.

الرجز : Ricz, azâb demektir. Sin ile okunan رِجْس ise pislik manasınadır. Bazan azap manasına kullanılır.

اليم : Yemm deniz manasınadır.

يعكفون : Devam ediyorlar. عكف على الشئ devamlı olarak orada durdu manasınadır.

متبّر : Mütebber, helâk olmuş demektir. تَبَر helâk manasınadır.

صَعِقا : Saikan, baygın bir halde. Bir kimse bayıldığında صعق الرجل denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

130. وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ Cümlenin başında bulunan lam, mahzuf bir yemini pekiştirmektedir. Yani: Allah'a andolsun ki, şüphesiz biz Firavun'u ve tâbilerini kıtlık ve kuraklıkla imtihan ettik. وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ Birçok âfetle meyvelerini yok etmek sûretiyle onları imtihan ettik. Tefsirciler der ki: Bir hurma ağacında sadece bir meyve bulunuyordu.[104] لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ Belki öğüt alırlar da kalpleri yumuşar. Çünkü şiddet onların Allah'a dönmelerini, O'ndan korkmalarını ve kalplerinin yumuşamasını sağlar. Bundan sonra Yüce Allah onların, bu sıkıntı ve şiddetlere

104 Taberî, 13/46.

rağmen inat ve küfürlerinden başka bir şeylerinin artmadığını açıkladı ve şöyle buyurdu:

131. فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ Onlara bolluk ve refah geldiğinde: Bu bizim ve mutluluğumuz içindir. Biz buna lâyığız derler. وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ Onlara kuraklık ve şiddet geldiğinde, bunu Musa ve beraberindeki mü'minlerin uğursuzluğuna bağlarlar. Yani: Bu, onların uğursuzluğu yüzündendir derlerdi. Yüce Allah onların bu iddialarını reddederek buyurdu ki: أَلا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللهِ bilesiniz ki onlara isabet eden hayır veya şer, Allah'ın takdiri iledir. Musa'nın uğursuzluğundan değildir. İbn Abbas şöyle der: Emir Allah tarafındandır. Onların uğursuzluğu Allah tarafından ve onun hükmüyledir.[105] وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu bilmezler ki, başlarına gelen kıtlık ve şiddetler, Musa tarafından değil, kendi masiyetlerinden dolayı Allah katından gelmiştir.

132. وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ Firavun'un kavmi Musa'ya dedi ki: Ey Musa! Bizi, içinde bulunduğumuz dinden çevirmek için hangi mucizeyi getirirsen getir, sana asla inanmayacağız. Zemahşerî şöyle der: Eğer dersen ki, onlar Musa'nın getirdiklerine nasıl önce âyet (mucize) diye isim verdiler, sonra da onunla bizi büyülemen için... dediler. Ben derim ki: Onlar, o mucizelerin âyet olduklarına inandıkları için onlara âyet demediler. Bunu, ancak alay ve eğlence maksadıyla söylediler.[106]

133. فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ Onların üzerlerine şiddetli yağmur gönderdik. Hatta o yağmurun suyunda yüzdüler. Neredeyse helâk olacaklardı. İbn Abbas şöyle der: Tufan, boğucu, ekin ve meyveleri yok edici çok yağmur demektir.[107] وَالْجَرَادَ Aynı şekilde onların üzerine çekirge gönderdik. Ekinlerini, meyvelerini, hatta elbiselerini dahi yedi. وَالْقُمَّلَ Hububatlarını çürütecek ekin biti gönderdik. Bunlar, çekirgelerden geri kalanları yok ediyorlardı. Bir görüşe göre Kummel, meşhur bittir. Bu bit onların elbiseleri ile bedenleri arasına girer ve kanlarını emerdi. وَالضَّفَادِعَ Kurbağalar gönderdik. Hatta evleri ve yemekleri kurbağa doldu. Onlardan birisi konuşmak üzere ağzını açtığında, kurbağa hemen ağzına atlardı. ضفادع kelimesi ضفضع kelimesinin çoğuludur. وَالدَّمَ Onlara kan gönderdik. Yani suları kan haline geldi. Hangi kuyudan ve nehirden su içmek isteseler, onu kan olarak bulurlardı. آيَاتٍ مُفَصَّلاتٍ Bunları apaçık alâmetler olarak gönderdik. Bunlarda ibret ve nasihatlar vardır. Bununla birlikte iman etmeyi kibirlerine yediremediler. فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ Günahlara daldıkları için, yine de büyüklük taslayıp mucizelere inanmadılar.

105 Rûhu'l-meânî, 9/32.
106 el-Keşşâf, 2/146.
107 Muh. İbn Kesîr, 2/45.

134. وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ Anlatılan azap onların üzerine çökünce, dediler ki: Ey Musa! Bizim için Rabbine dua et de, sana verdiği peygamberlik hürmetine bu belayı bizden kaldırsın. Zemahşerî şöyle der: Allah'ın sana lütfettiği peygamberlik hürmetine, senden istediğimiz duayı bizim için yap.[108] لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Cümle başındaki lâm, yemin lâmıdır. Yani: Ey Musa! Vallahi, içinde bulunduğumuz azabı bizden kaldırırsan, senin getirdiğin kitaba mutlaka inanacağız ve gerçekten İsrailoğullarını serbest bırakacağız. Firavunun kavmi İsrailoğullarını çok âdî işlerde çalıştırıyorlardı.

135. فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ Musa'nın duası ile mutlaka ulaşacakları bir zamana kadar onlardan azabı kaldırınca, hemen sözlerinden dönüyor ve inkârlarında ısrar ediyorlar. İbn Abbas: Ulaşacakları vakit, boğulacakları vakittir, der.

136. فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ Biz denizde boğmak sûretiyle onlardan intikam aldık. بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ Allah'ın âyetlerini yalanlamaları, onlardan yüz çevirmeleri ve onlara aldırış etmemelerinden dolayı Firavunu ve kavmini boğduk.

137. وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا Onların hizmetinde ezilen İsrailoğullarını da Şam bölgesine vâris kıldık. Onları bölgenin doğusuna ve batısına, köşe bucak her tarafına sahip kıldık. الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا Burası birçok mal ve meyve ile bereketlendirdiğimiz bir yerdir. وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ Allah'ın İsrailoğullarına, onları yeryüzünde yerleştireceğine ve düşmanlarına karşı onlara yardım edeceğine dair verdiği doğru söz gerçekleşti. Taberî şöyle der: Onun güzel sözünden maksat şu âyettir: ونريد ان نمن على الذين استضعفوا في الارض ونجعلهم أئمة ونجعلهم الوارثين Biz ise o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk.[109] بِمَا صَبَرُوا Eziyetlere sabırlarından dolayı onlara bu mükâfatı verdik. وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ Firavun ve kavminin yaptığı sarayları, binaları, yetiştirdikleri tarla ve bahçeleri yıkıp harap ettik.

Burada Firavun ve kavminin kıssası sona erer. Bundan sonra, İsrailoğullarından, Allah'ın onlara bolca lütfettiği büyük nimetlerden ve onlara gösterdiği büyük mucizelerden bahseden yeni bir konu başlar. Yüce Allah bu konuyu, Rasulü'nün onlardan gördüğü kötülüklere karşı onu teselli etmek için açıklar.

138. وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ İsrailoğullarını denizden geçirdik. Bu deniz, şimdiki Süveyş Kanalı'nın bitişiğinde bulunan Kızıl Deniz'dir. فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ

108 el-Keşşâf, 2/148.
109 Kasas sûresi, 28/5.

لَهُمْ Onlar, kendilerine ait putlara ibadet eden bir kavme uğradılar. قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَل لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ Dediler ki: Ey Musa! Bunların ibadet ettikleri putları gibi, bize de, ibadet edeceğimiz bir put yap. İbn Atıyye şöyle der: Görünen odur ki, İsrailoğulları gördüklerini beğenmişler, bunun Musa'nın dininde ve kendisiyle Allah'a yaklaşılan her şeyde olmasını istemişlerdir. Yoksa onları Musa'ya: Bize bir ilah yap da sadece ona ibadet edelim demiş olmaları uzak ihtimaldir.[110] قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ Musa: Gerçekten siz, Allah'ın büyüklüğünü ve onun ortaktan ve benzerden uzak tutulması gerektiğini bilmeyen bir toplumsunuz. Zemahşerî şöyle der: Hz. Musa onların gördükleri bu büyük âyet ve mucizeden sonra bu şeklide konuşmalarına hayret etti ve onları mutlak cehaletle vasıflandırdı ve bunu vurgulu bir şekilde ifade etti. Çünkü onlardan gördüğü bu şeyden daha büyük ve daha âdî cehâlet olmaz.[111]

139. إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ Şüphesiz bunların mensup oldukları batıl din yani putperestlik yıkılıp yok olacaktır. وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bunların amelleri tamamen batıldır ve yok olup gitmiştir. Çünkü bunlar ibadete layık olmayan şeylere tapıyorlar.

140. قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ Musa dedi ki: Ben size ibadete layık olan Allah'tan başka bir mabud mu arayayım? Halbuki Allah, güzel nimetler vermek sûretiyle sizi diğerlerine üstün kıldı. Taberî: "Allah sizi, zamanınız ve asrınızda diğer âlemlere üstün kıldı" şeklinde tefsir eder.[112]

141. وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ Ey İsrailoğulları! Daha önce size verdiğim nimetleri hatırlayın. Hani sizi Firavun'un kavminden kurtardım. Onlar size işkencelerin en kötüsü ve en korkuncunu tattırıyorlardı. Yüce Allah bu işkenceyi açıklayarak şöyle buyurdu: يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ Erkeklerinizi kesiyor, kızlarınızı hizmette kullanmak için sağ bırakıyorlardı. وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ Bu işkencede Allah sizi büyük bir imtihan ve denemeye tâbi tuttu ve sizi ondan kurtardı. Hâlâ O'na şükretmiyor musunuz?

142. وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً Bize otuz gece ibadet etmesi için Musa ile sözleştik ve otuz gece geçtikten sonra ona on gece daha ilâve ettik. Böylece ibadet kırk gecede tamamlandı. Zemahşerî şöyle der: Rivâyet edildiğine göre Hz. Musa Mısır'da iken İsrailoğullarına eğer Allah düşmanlarını helâk ederse, onlara Allah katından neyi yapacaklarını ve neyi yapmayacaklarını açıklayacak bir kitap getireceğine dair söz verdi. Firavun helâk olunca Hz. Musa, Allah'tan bu kitabı istedi. Allah ona zilkâde ayında otuz gün oruç tutmasını emretti. Bu otuz günü tamamlayınca ağzının değişen kokusundan hoşlanmayarak misvâk kullandı. Bunun üzerine Allah ona şöyle vahy etti. Bilmiyor musun ki benim katımda oruçlunun ağzının kokusu misk kokusundan daha güzeldir? Bundan sonra Yüce

110 Ebû Hayyân, el-Bahr, 4/378.
111 el-Keşşâf, 2.
112 Taberî, 13/84.

Allah, Hz. Musa'ya orucuna zilhicce ayından on gün daha ilâve etmesini emretti.[113] وَقَالَ مُوسَى لأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي Hz. Musa kardeşi Harun'a, "Ben dönünceye kadar bunların başında benim yerime sen dur, benim halifem ol" dedi. وَأَصْلِحْ وَلاَ تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ Onların durumunu ıslâh et, Allah'a isyan ederek yeryüzünde fesat çıkaranların yolundan gitme.

143. وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ Musa kendisine söz verdiğimiz vakitte gelerek Rabbine münâcatta bulunup Rabbi de vasıtasız olarak onunla konuşunca قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ Musa (a.s.): "Rabbim Mukaddes zâtını bana göster de sana bakayım" dedi. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah kelâmını Musa'ya işittirince Musa Rabbini görmeyi arzuladı ve O'na bakmak için istekte bulundu.[114] قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي Rabbi ona cevap vererek buyurdu ki: Dünyada beni göremezsin. Çünkü insan bünyesinin buna gücü yetmez. Fakat senden daha kuvvetli olan dağa tecelli edeceğim, eğer dağ sarsılmaz da yerinde kalırsa o zaman sen de beni görebilirsin. Aksi takdirde sen buna tahammül edemezsin. فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا Rabbinin nurundan, serçe parmağın ucunun yarısı kadar görününce, dağ parçalanıp dağıldı, Musa (a.s.) da gördüğü olayın şiddetinden bayılıp düştü. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah'tan dağa ancak serçe parmağı kadar bir nur tecelli etti de dağ toprak oldu. Musa da bayılıp düştü.[115] Hadiste dağ yere battı"[116] buyurulmuştur. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ Musa ayılınca, "Rabbim! Seni noksan sıfatlardan ve herhangi bir kimsenin seni dünyada iken görmesinden tenzih ederim. Seni dünyada iken görmek istediğim için tevbe ettim. Ben senin azamet ve büyüklüğüne inananların ilkiyim."

144. قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالاَتِي وَبِكَلاَمِي Allah buyurdu ki: Ey Musa! Ben sana ilahî risaleti vermek ve vasıtasız olarak konuşmakla seni zamanındaki insanlara tercih ettim. فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ Sana verdiğim peygamberlik ve üstün bilgi şerefi وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ve verdiği güzel nimetlerden dolayı Rabbine şükret. Ebussuûd şöyle der: Âyet, Hz. Musa'nın Allah'ı görme isteğinin kabul edilmemesinden dolayı onu teselli mahiyetinde söylenmiştir. Sanki şöyle denilmiş: Sana kendimi göstermedimse bilesin ki âlemlerde kimseye vermediğim büyük nimetleri sana vermişimdir. Onu ganimet bil ve ona şükretmeye devam et.[117]

145. وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ Ona İsrailoğullarının dinleri hususunda muhtaç oldukları her türlü öğüt ve nasihatı yazdık. Helâl ve haramı açıklayan hükümleri

113 el-Keşşaf, 2/151.
114 Kurtubî, 7/278.
115 Taberî, 13/97.
116 Tirmizî, Tefsir 7.
117 Ebussuûd, 2/195.

genişçe anlattık. Bunların hepsi Tevrat'ın levhalarında mevcuttur. مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ Öğüt alsınlar ve günahlardan sakınsınlar diye, bir de bütün şer'î yükümlülükleri açıklamak için bunları yazdık. فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ Onu azim sahiplerine yakışır bir şekilde gayret ve ciddiyetle وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا İsrailoğullarını da teşvik ederek en faziletlisini, yani ruhsatları değil azimetleri almalarını emret. Meselâ affetmek kısas yapmaktan daha faziletli, sabretmek de intikam almaktan daha üstündür. Nitekim Yüce Allah bir âyette şöyle buyurmuştur. ولمن صبر وغفر إن ذلك لمن عزم الامور Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir.[118] İbn Abbas şöyle der: Hz. Musa'ya Tevrat'ı kavminden daha kuvvetli ve sağlam alması emredildi.[119] سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ Yakında fâsıkların yani Firavun ve kavminin yurdunun ne olduğunu göreceksiniz. İbret alasınız da onlar gibi olmayasınız diye yurtlarının nasıl ıssız kaldığını, fasıklıklarından dolayı nasıl helâk edildiklerini göreceksiniz. Çünkü o yurdu halkından ıssız bir şekilde görmek, ibret alma ve günahlardan sakınmayı gerektirir.

146. سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Yeryüzünde haksız yere böbürlenenlere âyetlerimi anlama imkânı vermeyeceğim. Onlar artık âyetlerde olanları düşünüp anlayamazlar. Böbürlenmelerine karşılık ceza olarak kalplerini mühürleyeceğim. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet, kibirleri ve Allah'ın âyetlerini inkârları sebebiyle Allah'ın âyetlerinden uzaklaştırılanların sonunda uğrayacakları azaba karşı muhatapları uyarmaktadır ki onlar gibi olmasınlar ve onların gittikleri yoldan gitmesinler.[120] وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا Onlar, kendilerine indirilen bütün Kur'ân âyetlerini veya her türlü Rabbânî mucizeleri görseler de yine onları tasdik etmezler. وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا Hidâyet ve kurtuluş yolunu görseler de ona girmezler. وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا Sapıklık ve fesat yolunu görürlerse hemen oraya girerler. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur: فهديناهم فاستحبوا العمى على الهدى Biz onlara doğru yolu gösterdik, fakat onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler.[121] ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ Onların Allah'ın hidayeti ve şeriatinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini yalanlamalarından ve mutluluklarının sebebi olan âyetlerden gafil olmalarından ileri gelmektedir. Zira onlar, Allah'ın âyetlerini düşünüp de ibret almazlar.

147. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ Allah'ın âyetlerini ve ahirette Allah'a kavuşacağını inkâr edip öldükten sonra dirilmeye inanmayanları var ya, işte onların dünyada işledikleri hayırlı amelleri, yani yaptıkları iyilikler, akrabayı ziyaret, ona

118 Şûra sûresi, 42/43.
119 Taberî, 13/110.
120 el-Keşşâf, 2/159.
121 Fussilet sûresi,

yardım, sadaka ve benzeri amelleri boşa çıkmıştır. İman etmedikleri için sevapları yok olup gitmiştir. هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onlara dünyada yaptıklarından başka şeye göre mi sevap veya ceza verilecek?

148. وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ Musa'nın arkasından kavmi, zînet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini ilah edindiler. Hafız İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, Sâmirî'nin zînet takımlarından İsrailoğulları için yapmış olduğu buzağıya ibadet edenlerin düştükleri sapıklığa haber vermektedir. Sâmirî, onlar için süs eşyalarından ruhsuz bir buzağı heykeli yaptı. Heykeli o şekilde yaptı ki içine rüzgar giriyor ve ondan böğürtü yani sığır sesi gibi bir ses işitiliyordu.[122] Âyette geçen من بعده kaydından maksat olayın Hz. Musa'nın, Rabbi ile konuşmak için Tûr Dağına gitmesinden sonra meydana geldiğini bildirmektir. أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لا يُكَلِّمُهُمْ وَلا يَهْدِيهِمْ سَبِيلا Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Yani buzağıda yaratıcı ve rızık vericinin sıfatlarından hiçbiri bulunmadığı halde onu nasıl ilah edinip ona taptılar!? O ne konuşma gücüne, ne de onları mutluluk yoluna iletecek güce sahiptir. Şu halde onu nasıl ilah ediniyorlar? اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ Buzağıyı ilah edinip ona ibadet ettiler ve böylece kendilerine zulmedenler oldular. Çünkü onlar, eşyayı konulması gereken yerden başka yere koydular. "اتخذوا edindiler" lafzının tekrar edilmesi onların âdiliğini daha fazla vurgulamak içindir.

149. وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ İşledikleri günahlara pişman olup buzağıya ibadet etmelerinden dolayı duydukları pişmanlık ve üzüntü şiddetlenince وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا kendilerinin dalâlete düştükleri, gözleriyle görüyorlarmış gibi apaçık ortaya çıkınca قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ dediler ki Rabbimiz bizi rahmet ve mağfiretiyle ıslâh etmezse biz mutlaka helâk olanlardan oluruz. İbn Kesîr şöyle der: Bu durum, onların günahlarını itiraf ettiklerini ve Yüce Allah'a sığındıklarını göstermektedir.[123]

EDEBÎ SANATLAR

1. فإذا جاءتهم الحسنة ile başlayan âyette حسنة iyilik, kelimesi ile سيئة kötülük kelimesi arasında tıbâk sanatı vardır. طائرهم uğursuzlukları, lafzı ile يطيروا uğursuz sayarlar, lafzı arasında da cinâs-ı iştikâk vardır. Bunların her ikisi de edebî sanatlardandır.

2. "ودمرنا ما كان يصنع فرعون Firavun'un yapmakta olduğu şeyi yok ettik." Bu cümlede manayı muhatabın zihninde tasvir etmek için geçmiş zaman yerine şimdiki zaman kipi kullanılmıştır. "وما كانوا يعرشون Yetiştirmekte oldukları bahçeleri" ifadesi

122 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/51.
123 Muhtasaru İbn Kesîr 2/51.

de onun gibidir. Bunların aslı "ما عرشوا yaptıklarını" ve "ما صنعوا yetiştirdiklerini" şeklindedir.

3. "أنكم قوم تجهلون Gerçekten siz câhil bir toplumsunuz." Burada cehâletin onlarda bir huy ve geçmişte de gelecekte de onların ayrılmaz bir tabiatı olduğunu bildirmek için "جهلتم câhillik ettiniz" yerine "تجهلون câhillik ediyorsunuz" şeklinde ifade edilmiştir.[124]

4. "سأريكم دار الفاسقين Yakında size yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim" Burada iyi kulların yoluna teşvik hususunda mübâlağa etmek için üçüncü şahıs kipinden ikinci şahıs kipine dönüş vardır. Aslı "سأريهم Onlara göstereceğim" dir.

5. "ولما سقط في أيديهم Pişman olduklarında." Bu da kinaye babındandır. Aşırı derecedeki pişmanlıktan kinayedir. Çünkü pişman olan kimse üzüntüsünden elini ısırır.

6. "مشارق doğular" ve "مغارب batılar" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

BİR UYARI

Ehl-i sünnet mezhebi mensuplarının tümüne göre, mü'minler ahirette Rablerini göreceklerdir. Mutezile ise "لن تراني Beni asla görmeyeceksin" âyetini delil getirerek bunu reddetmişlerdir. Halbuki bu âyette Mutezile'nin tutunacağı bir şey yoktur. Bilakis bu âyet Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in, Allah'ın görülebileceğine dair delilidir. Çünkü Allah'ın görülmesi imkansız olsaydı Hz. Musa onu istemezdi. Zira peygamberler, Allah hakkında câiz olan ile muhâl olanı bilirler. Eğer Allah'ın görülmesi imkânsız olsaydı cevapta yasaklama ve sertlik olurdu. Nitekim Hz. Nuh, oğlunu isteyince Yüce Allah ona فلا تسئلن ما ليس لك به علم إني أعظك ان تكون من الجاهلين O halde hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme! Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim[125] buyurdu. Allah'ın görülmesi isteğini yasaklamak sadece dünyadadır. Çünkü beşer bünyesi zayıftır buna tahammül edemez. Mücâhid der ki: Yüce Allah Hz. Musa'ya şöyle buyurdu "لن تراني Sen beni asla görmeyeceksin." Çünkü sen buna tahammül edemezsin. Fakat senden daha kuvvetli ve dayanıklı olan dağa tecelli edeceğim. Eğer benim heybetime dağ dayanabilir, sabreder ve yerinde kalırsa senin de beni görmen mümkün olur. Eğer dağ dayanamazsa sen hiç dayanamazsın. İşte bu sûretle Yüce Allah, Hz. Musa'ya dağı örnek verdi, yoksa mutlak olarak görmeyi imkânsız kılmadı. Ahirette görme olayının meydana geleceğini Allah'ın kitabı açıklamış ve şöyle buyurmuştur: "وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة O gün bir takım yüzler parlayacak, Rablerine bakacaklardır"[126] İşte bunu bid'atçıdan başkası reddetmez.

124 Bunu Ebû Hayyân söylemiştir. Bkz. el-Bahr, 4/378.
125 Hud sûresi, 11/46.
126 Müddessir sûresi, 75/22, 23.

FAYDALI BİLGİLER

Hz. Musa, Allah'ın kelamını işitince O'nu görmeyi arzu etti. Çünkü sevgilinin sözünü işitme zevkine eren kimse ona karşı daha fazla arzu ve iştiyâk duyar. Aşağıdaki beyti söyleyen ne güzel söylemiş:

وأفـــرح مـــا يكون الشـــوق يومـــاً اذا دنـــت الـــديـــار مـــن الـــديـــار

Şevkin en tatlı olduğu an, yurtların yurtlara yaklaştığı gündür.

BİR LATÎFE

Mutluluk da bedbahtlık da Allah'ın elindedir. İmrân oğlu Musa'yı Firavun büyüttü. Musa mü'min idi. Sâmirî Musa'yı ise Cebrâil terbiye etti. Halbuki o kâfir oldu. Sâmirî Musa'ya Cibrîl-i Emîn'in terbiyesi fayda vermedi. Lanetli Firavun'un terbiyesi de Musa Kelimullah'a zarar vermedi. Bu manayı vurgulamak için bir şâir şu beyitleri inşâd etmiştir:

إذا المرأ لم يخلق ســعـيــداً من الأذل فـــقـــد خـــاب من ربي وخـــاب المؤمل

فـمـوسى الذي رباه جـبـريل كـافـر ومـــوسى الذي رباه فـــرعـــون مـــرسل

Kişi ezelde bahtiyar olarak yaratılmamışsa onu terbiye eden de ziyandadır. Bunu ümid eden de. Çünkü Cebrâil'in terbiye ettiği Musa kâfir idi. Firavun'un terbiye ettiği Musa ise peygamberdi.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا ۖ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِى
مِنۢ بَعْدِىٓ ۖ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى ٱلْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ
إِلَيْهِ ۚ قَالَ ٱبْنَ أُمَّ إِنَّ ٱلْقَوْمَ ٱسْتَضْعَفُونِى وَكَادُوا۟ يَقْتُلُونَنِى ۖ فَلَا
تُشْمِتْ بِىَ ٱلْأَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِى مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ
رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِأَخِى وَأَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾
﴿١٥٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَٱلَّذِينَ
عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِهَا وَءَامَنُوٓا۟ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٤﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ
أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ ۖ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ
يَرْهَبُونَ ﴿١٥٥﴾ وَٱخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُۥ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِّمِيقَٰتِنَا ۖ فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم
مِّن قَبْلُ وَإِيَّاىَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّا ۖ إِنْ هِىَ
إِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ ۖ أَنتَ
وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٦﴾
وَٱكْتُبْ لَنَا فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ إِنَّا هُدْنَآ
إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِىٓ أُصِيبُ بِهِۦ مَنْ أَشَآءُ ۖ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ
كُلَّ شَىْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ
وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٧﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ
ٱلنَّبِىَّ ٱلْأُمِّىَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِى
ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ ۖ يَأْمُرُهُم بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰهُمْ

عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ
وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلٰلَ الَّتِيْ كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ
فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ
الَّذِيْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿١٥٧﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا ِۨالَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۠ فَاٰمِنُوْا
بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِيْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ
قَوْمِ مُوْسٰٓى اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٥٩﴾
وَقَطَّعْنٰهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا ۭ وَاَوْحَيْنَآ
اِلٰى مُوْسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰىهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۭ
فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۭ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَّشْرَبَهُمْ ۭ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى ۭ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ۭ وَمَا ظَلَمُوْنَا
وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ قِيْلَ
لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيْۗـَٔتِكُمْ ۭ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٦١﴾
فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ
فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاۗءِ بِمَا كَانُوْا
يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٢﴾ وَسْـَٔـلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ اِذْ يَعْدُوْنَ فِي السَّبْتِ اِذْ تَاْتِيْهِمْ

حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ ۙ
لَا تَأْتِيهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾
وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾
فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾
وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾
وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ
دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَإِنْ يَأْتِهِمْ
عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ
لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

150. Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce, "benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini beklemeyip acelecilik ettiniz?" dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. Kardeşi: "Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle bir tutma!" dedi.

151. Musa'da, "Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin!" dedi.

152. Buzağıyı ilah edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.

153. Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve merhamet edendir.

154. Musa'nın öfkesi dinine, levhaları aldı. Levhalardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidâyet ve rahmet vardı.

155. Musa tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca, Musa dedi ki: "Ey Rabbim, dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği yüzünden hepimizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı, sen bağışlayanların en iyisisin!

156. Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük." Allah buyurdu ki: "Kimi dilersem onu azabıma uğratırım, rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu; sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım."

157. Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar var ya, işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla beraber gönderilen nura uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.

158. De ki: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka ilah yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve onun sözlerine inanan ümmî Peygamber olan Rasulüne iman edin ve O'na uyun ki, doğru yolu bulasınız".

159. Musa'nın kavminden hak ile doğru yolu gösteren ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.

160. Biz İsrailoğullarını, oymaklar halinde oniki kabileye

ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya, "asânı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan oniki pınar fışkırdı, her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yeyin" dedik. Onlar bize zulmetmediler, fakat kendilerine zulmediyorlardı.

161. Onlara, "Şu şehirde yerleşin, ondan dilediğiniz gibi yeyin, "bağışlanmak istiyoruz" deyin ve kapıdan eğilerek girin ki, hatalarınızı bağışlayalım. İyilik yapanlara ileride ihsanımızı daha da arttıracağız.

162. Fakat onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap indirdik.

163. Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi günü hakkında haddi aşıyorlardı. Çünkü Cumartesi günlerinde balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi. Cumartesi dışındaki günlerinde ise gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.

164. İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği, yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. Dediler ki: "Rabbinize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle...

165. Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık.

166. Kibirlerinden dolayı kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara "Aşağılık maymunlar olun!" dedik.

167. Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti edecek kimseler göndereceğini ilan etti. Şüphesiz Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O, çok bağışlayan, merhamet edendir.

168. Onları grup grup yeryüzüne dağıttık. Onlardan iyi kimseler vardır, yine onlardan bundan aşağıda olanları da vardır. Belki döner diye, onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.

169. Onların ardından da şu değersiz dünya malını alıp, "Nasıl olsa bağışlanacağız" diyerek Kitâb'a vâris olan bir takım kötü kimseler geldi. Onlara, ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki, kitapta Allah hakkında gerçekten

başka bir şey söylemeyeceklerine dair söz almamışlar mıydı? Ahiret yurdu, sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?

170. Kitâb'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte biz böyle sâlih kişilerin ecrini zâyi etmeyiz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu âyet-i kerîmeler Hz. Musa'nın İsrailoğulları ile olan kıssasını, Allah'ın onlara verdiği bol nimetleri ve onların bu nimetlere karşılık gösterdikleri inkâr ve isyanları anlatmaya devam ediyor. Bu âyetler Karye halkının kıssasını, Cumartesi günü av avlamak suretiyle o günün kudsiyetini ihlâl etmelerini ve Allah'ın onları nasıl maymunlara çevirdiğini anlatır. İşte bunda ibret alanlar için büyük bir ders vardır.

KELİMELERİN İZAHI

اسفا : Esif, derin üzüntü veya gazap. Üzüntülü kimseye **اسف** Esif ve **أسيف** Esîf denir:

ابن أم : İbn Ümmi, anamın oğlu demektir. Aslı **ابن أمي** şeklinde olup sonundan **ي** harfi düşürülmüştür. Şefkat ve yumuşaklık ifade eder.

تشمت: Sevindiriyorsun. **شماتة** İnsanın başına gelen kötü şeylere sevinmek. Hadiste, "Düşmanın sevinmesinden sana sığınırım"[127] şeklinde dua edilmiştir.

الرجفة: Recfe: Şiddetli deprem.

هدنا : Hüdnâ, tevbe ettik, demektir. Bir kimse işlediği günahdan tevbe edip döndüğünde "**هاد** hâde" denir. Bunun geniş zaman kipi "**يهود** yehûdu" şeklindedir. İsm-i fâili "**هائد** hâid" gelir. Şâir şöye der:

إني امرؤ مما جنيت هائد

Ben işlediğim günahtan tevbe eden bir kişiyim.

إصرهم : Ağırlıkları. Isr, zor mükellefiyet demektir. Isr, asıl itibariyle sahibini hareketten alıkoyan ağırlık demektir.

الأغلال : Eğlâl, boyuna veya ele vurulan zincir manasına gelir. "**غل** ğull" kelimesinin çoğuludur.

عزروه : Ona saygı gösterdiler ve ona yardım ettiler, demektir.

اسبات : Esbat, oğlun veya kızın çocuğu, manasına gelen "**سبت** sıbt" kelimesinin çoğuludur, daha sonra İsrailoğullarının herbir kabilesine "sıbt" denilmiştir.

تأذن : Bildirdi. "**ايذان** Îzân" masdarından türemiş olan "**آذن** âzene"fiili ile eş anlamlı olup îlâm manasınadır.

127 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II/173 Varyantları için bkz. Buhârî, yy Kader, 13; Müslim, Zikr, 53, Nesâî, İstiaze, 24.

يسومهم: Onlara tattırıyorlardı, demektir.

خلف : Half şer ve kötülükte başkasının yerine geçen demektir. خلف halef ise hayırda başkasının yerine geçen manasınadır. Araplar'ın جعلك الله خيـر خلف Allah seni hayırlı selefe hayırlı halef kılsın! şeklindeki sözleri, bu kelimedendir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

150. وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Musa, kavminin buzağıya tapmalarından dolayı, kızgın ve üzgün bir halde onlara dönünce قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي Ben yokken buzağıya ibadet etmekle ne kötü iş yaptınız! أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ Rabbinizin emrini beklemeyip acele mi ettiniz? dedi. Bu emir Hz. Musa'nın Tûr'dan dönmesini beklemekti. Bu soru inkâr içindir. وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ Musa kavminin buzağıya tapmasına Allah için aşırı derecede kızarak ve üzülerek levhaları attı ve kardeşi Harun'un saçından tuttu, onu kendisine doğru çekmeye başladı. Çünkü o, Harun'un, kavmini buzağıya tapmaktan engelleme hususunda kusur ettiğini sanıyordu. Musa (a.s.) kötülüklere karşı Allah rızası için aşırı derecede kızardı. İbn Abbas şöyle der: Musa kavmini buzağıya taparken görünce Allah rızası için kızarak levhaları atıp kırdı ve kardeşinin başından tutup kendisine doğru çekmeye başladı.[128] قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي Bu, şefkat ve merhamet isteyen bir seslenme şeklidir.[129] Yani Harun dedi ki: "Ey anamın oğlu! Bu kavim beni zayıf gördü ve bana galip geldiler. Onlara buzağıya tapmayı yasaklayınca nerede ise beni öldüreceklerdi. Ben onlara nasihatta kusur etmedim. فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Düşmanları sevindirecek şekilde bana kötülük etme. Beni küçümseyip de düşmanları güldürme. Beni cezalandırarak veya kusur ettiğimi kabul ederek beni zalimlerden sayma. Mücâhid burayı: "Beni buzağıya tapan zalimlerden sayma" şeklinde tefsîr eder.

151. قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Musa, "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.." dedi. Hz. Musa, Harun (a.s.)'ın görevde kusur etmediğini ve suçsuz olduğunu anlayınca hem kendisi, hem de kardeşi için mağfiret dileyerek "Rabbim beni ve kardeşimi bağışla..." dedi. Zemahşerî şöyle der: Hz. Musa kardeşini incitecek sözler söylediğinden kendisi için, yerine halifesi olarak görev yapan kardeşinin görev esnasında meydana gelen muhtemel kusurlarından dolayı da kardeşi için bağış istedi. Her ikisinin de Allah'ın rahmetinden uzak kalmamasını, dünya ve ahirette devamlı olarak rahmet edilmesini diledi.[130]

---

128 Taberî 13/123.

129 İbn Kesîr der ki: Harun Musa ile ana-baba bir kardeş olduğu halde "ey anamın oğlu" demesi onun kendine karşı daha şefkatli ve merhametli olması içindir.

130 el-Keşşâf, 2/162.

152. إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Erkek sığır olan buzağıyı kendilerine ilah edinip ona ibadet edenler var ya, işte onlar Allah'ın şiddetli gazabına uğrayacaklar. Dünyada da onlara zillet ve horluk gelecektir. İbn Kesîr şöyle der: İsrailoğullarının uğradığı gazap şudur: Onlar birbirlerini öldürmedikçe Yüce Allah onların tevbesini kabul etmemiştir. Zillete gelince, Yüce Allah bunun ardından dünya hayatında zillet ve horluk vermiştir.[131] وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ İşte bunları gazap ve zilletle cezalandırdığımız gibi Allah'a iftira eden herkesi böyle cezalandırırız. Süfyân b. Uyeyne şöyle der: "Bütün bid'at sahipleri zelildir."[132]

153. وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا Kötülük ve masiyetleri işleyip de sonra tevbe ederek Allah'a dönen, imanı üzere devam eden ve imanında ihlas sahibi olanlara gelince إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ Ey Muhammed! İşte bu tevbeden sonra Rabbin elbette onların günahlarını bağışlar ve onlara merhamet eder. Âlûsî şöyle der: Bu âyet-i kerîme bildiriyor ki: Günahları ne kadar çok ve ne kadar büyük olursa olsun Yüce Allah afvı ve keremi daha çok ve daha büyüktür. Ebû Nuvâs ne kadar güzel söylemiş! Allah onu bağışlasın:

يا رب ان عظمت ذنوبي كثرة فلقد علمت بأن عفوك أعظم

إن كان لا يرجوك إلا محسن فبمن يلوذ ويستجير المجرم

Ey Rabbim! Eğer günahlarım büyüyüp çoğaldıysa, şüphesiz biliyorum ki senin afvın daha büyüktür. Eğer senin affını iyilerden başkası ümit etmiyorsa günahkârlar kime sığınıp eman dileyecekler?[133]

154. وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ Musa'nın, kardeşine ve kavmine karşı olan kızgınlığı sükûnet bulunca أَخَذَ الْأَلْوَاحَ atmış olduğu Tevrat levhalarını aldı. وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ İnsanları dünya ve ahiret mutluluğuna vesile olan şeylere ilettiği için, onda yazılı olan âyetlerin hakka hidâyet ve mahlukata rahmet vardır. لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ Bu rahmet, günahları sebebiyle Allah'tan korkan ve onun azabından çekinenler içindir.

155. وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا Musa, kavminin buzağıya tapmamış olanlarından yetmiş kişi seçti. Buzağıya tapmış olanlardan dolayı özür dilemek üzere, Rabbinin, gelmesine izin verdiği zaman (Tûr Dağı'na) geldi. فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ Dağ onları sarsıp helâk olacakları zaman, Hz. Musa, Allah'ın emrine teslim olmuş bir şekilde yalvarıp yakararak dedi ki: "Ey Rabbim! Bundan önce helâk etmek isteseydin elbette ederdin. Şüphesiz biz senin kullarınız. Senin emir ve hakimiyetinin altındayız. Sen dilediğini yaparsın. قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا

131 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/52.
132 Taberî 13/136.
133 Rûhu'l-meânî 9/70.

بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا Bizi ve diğer İsrailoğullarını, "Allah'ı bize açıkça göster."[134] diyen bu yetmiş beyinsizin yaptıklarından dolayı helâk mı edeceksin?

Bu soru, merhamet isteme ve boyun eğmeyi ifade eden bir sorudur. Sanki Hz. Musa şöyle diyor: "Ey Allahım! Başkalarının günahlarından dolayı bizi cezalandırma."

Taberî, Süddî'den yaptığı nakilde şöyle der: Yüce Allah, Musa (a.s.)'ya, İsrailoğullarından bir toplulukla kendisine gelip, buzağıya tapmalarından dolayı özür dilemelerini emretti. Onlara gelecekleri zamanı da bildirdi. Musa bizzat kendisi, kavminden 70 kişi seçti. Sonra, özür dilemek için onları götürdü. Belirlenen o yere geldiklerinde dediler ki: "Ey Musa! Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayız. Çünkü sen onunla konuştun. Onu bize de göster." Bunun üzerine onlara yıldırım çarptı ve öldüler. Musa (a.s.) ağlamaya ve Allah'a dua etmeye başladı. Şöyle diyordu: "Ey Rabbim! İsrailoğullarına gittiğim zaman onlara ne diyeyim? Sen onların ileri gelenlerini helâk ettin. Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin."[135] Ben derim ki: "İsrailoğullarının seçkinleri böyle konuşursa, onların kötülerinin hali nice olur?! Yahudilerin pisliklerinden Allah'a sığınırız." إِنْ هِيَ إِلاَّ فِتْنَتُكَ Onların başına gelen bu fitne, senin kendisiyle kullarını imtihan ettiğin bela ve musibetinden başka birşey değildir. تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ Bu musibetle, saptırmak istediğini saptırır, hidâyetini istediğini de hidâyete erdirirsin. أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا Ey Rabbim! Sen işlerimizin sahibi, yardımcımız ve koruyucumuzsun. İşlediğimiz günahlarımızı bağışla. Geniş ve engin rahmetinle bize merhamet et. وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ Sen afveden ve ayıpları örtenlerin en iyisisin. Günahları bağışlar ve onları sevaba çevirirsin.

156. وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ Bu âyet, Hz. Musa'nın duasının devamıdır. Yani: "Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver." إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ Biz bütün günahlarımızdan tevbe edip sana döndük. قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ Allah buyurdu ki: Azabıma gelince, kullarımdan kimi dilersem ona azap ederim. Rahmeti ise, bütün mahlukatımı kapsamıştır. Ebussuûd şöyle der: "Âyette أصيب به azaba uğratınm" şeklinde muzâri sigası kullanılarak isâbet fiilinin azaba nisbet edilmesi, رحمتي وسعت rahmetimi kapsamıştır" şeklinde mâzi sîgası kullanılan سعة fiilinin rahmete nisbet edilmesi gösteriyor ki rahmet, Allah'ın zâtının gereğidir. Azab ise, kulların günahlarının gereğidir.[136] فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ Bu rahmeti ahirette, inkâr ve masiyetlerden sakınan, mallarının zekatlarını veren ve bütün kitapları ve peygamberleri tasdik edenlere tahsis edeceğim.

134 Nisâ Sûresi, 4/153.
135 Taberî, 13/140.
136 Ebussuûd, 2/201.

157. الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ Rahmetin kapsadığı bu kimseler, okuma-yazma bilmeyen, ümmî, Arap ve peygamber olan Muhammed (s.a.v.)'e tâbi olanlardır. Beyzâvî şöyle der: "Allah'a izafetle ona Rasul, kullara izafetle de Nebî ismini verdi."[137] الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ O, öyle bir peygamberdir ki, onun vasıflarını ve sıfatlarını yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de bulurlar. İbn Kesîr şöyle der: İşte bu, Muhammed (s.a.v.)'in, peygamberlerin kitaplarında bulunan sıfatıdır. Peygamber'ler onun gönderileceğini ümmetlerine müjdelediler ve ona tâbi olmalarını emrettiler. Onun sıfatları, peygamberlerin kitaplarında hâlâ bulunmaktadır. Onların âlimleri ve bilginleri bu sıfatları bilirler.[138] يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ Muhammed (s.a.v.) onlara sadece her türlü iyiyi emreder ve sadece her türlü kötü şeyi yasaklar. وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ Onlara uğursuz zulümleri yüzünden, kendilerine haram edilmiş olan temiz ve güzel şeyleri helal kılar. Kan, leş ve domuz eti gibi pis olan şeyleri de haram kılar. وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالأَغْلاَلَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ Tevbe hususunda kendini öldürme, elbiseden necâset yerini kesme, kasten olsun hataen olsun öldürme olayında katilden kısas alma ve benzeri, boyna vurulan zincirlere benzeyen, yükümlü bulundukları güç mükellefiyetleri hafifletir. فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ Muhammed'i tasdik eden, ona hürmet ve saygı gösteten ve onun dinine yardım edenler, وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ona indirilen nurlu Kur'ân'a ve yüce şeriatına tâbi olanlar var ya أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ işte ebedî mutluluğu kazananlar onlardır.

158. قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا Ey Muhammed! İnsanlara de ki: Ben bütün dünya halkına Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'in Peygamberliğinin bütün halk için umumî olduğunu açıklar. الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O, bütün kâinatın sahibi olan Allah'tır. لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ Ondan başka ne bir Rab vardır, ne de Mabud. O, diriltmeye ve yok etmeye kâdir olan ilahtır. فَآمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ Şu halde, Allah'ın âyetlerine iman edin. Bütün mahlukat için gönderilmiş olan Peygamber'i tasdik edin. النَّبِيِّ الأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللهِ وَكَلِمَاتِهِ Okuma ve yazma bilmeyen, kendisine ve diğer peygamberlere indirilen kitapları tasdik eden, mucizeler sahibi ümmî Peygamber'e iman edin. وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ İstenilen şeye ulaşmanız ümidiyle O'nun yoluna girin ve onun izini takip edin.

159. وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ İsrailoğullarından, Allah'ın şeriatında dosdoğru giden bir cemaat vardır. Onlar, hak söz ile insanlara doğru yolu gösterirler.

137 Beyzâvî, s. 2.
138 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/55.

Onun sayesinde âdil davranıp zulmetmezler. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, İsrailoğullarından din hususunda sarsıntı geçiren ve şüpheye düşen, hatta buzağıya ibadet etmek ve Allah'ı açıkça görmek istemek gibi iki büyük günaha cür'et edenleri anlattıktan sonra, onlardan kesin iman eden, imanında sebât eden, hak söz ile insanlan hidâyete erdiren, onlara doğru yolu gösteren ve doğru yola irşat edenlerin de bulunduğunu anlattı.[139]

160. وَقَطَّعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا İsrailoğullarını parçalayıp çeşitli kabilelere ayırdık. Yakub'un oniki çocuğundan oniki kabile meydana getirdik. Ebû Hayyân şöyle der: Onları kabilelere ayırdık ki, her kabilenin reisi o kabilenin işini görsün de Musa'nın işi hafiflesin. Birbirlerini kıskanmasınlar da aralarında kargaşa çıkmasın. Kavga edip su için birbirlerini öldürmesinler diye, Yüce Allah onlar için oniki göze fışkırttı. Her kabileye bir yönetici verdik ki, işlerinde ona başvursunlar.[140] وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذْ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِب بِعَصَاكَ الْحَجَرَ İsrailoğulları Tîh Çölü'nde susuz kalıp da Hz. Musa'dan su isteyince, Musa'ya asâsını taşa vurmasını vahyettik. O da vurdu. فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا Taştan, kabilelerin sayısı kadar, 12 gözeden su fışkırdı. قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ Onlardan her kabile ve topluluk kendilerine ait olan gözeyi belledi. Taberî şöyle der: Hiçbir kabile su içmek için diğer kabileye gitmezdi.[141] وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ Onları güneşin sıcağından ve onun eziyetinden koruyacak bulutları üzerlerine gölge yaptık. Âlûsî şöyle der: Gölge onlarla birlikte yürür, onlar durduğunda o da dururdu. وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى Onlara lezzetli bir yemek ikram ettik. O, "Menn" ve "Selvâ"dır. "Menn" ağaç üzerine inen tatlı bir şeydir. Onu toplar ve yerler. "Selvâ" ise, Sümmânî (bıldırcın) denilen eti lezzetli bir kuştur. Bütün bunlar, onların en ufak bir gayreti olmadan, kendilerine Allah'ın lütuf ve ihsanıdır. كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Onlara, "Size rızık olarak verdiğimiz bu temiz lezzetli şeylerden yeyiniz" dedik. وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Ama onlar, bize değil kendilerine zulmediyorlardı. Bu sözde hazif vardır. Takdiri şöyledir: Onlar, bu güzel nimetlere nankörlük ettiler: Böyle yapmakla bize zulmetmediler, fakat kendilerine zulmettiler. Çünkü, nankörlükle kendilerini Allah'ın azabına sürüklediler.

161. وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ Atalarına: "Beyt-i Makdis'e yerleşin. Oranın yiyecek ve meyvelerinden hangi taraftan ve nereden dilerseniz yeyin." وَقُولُوا حِطَّةٌ girdiğiniz zaman da "حطة" "Ey Allah günahlarımızı bağışla" deyin, وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ Böyle yaparsanız sizin geçmiş günahlarınızın hepsini sileriz. سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ Allah'ın emrine sarılıp ona itaat etmek suretiyle güzel

139 el-Keşşâf, 2/167.
140 el-Bahr, 4/406.
141 Taberî, 13/177.

amel edenlere, bağıştan da öte, Cennete girme hakkını vereceğiz" dediğimiz zamanı hatırlat.

162. فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ Onlardan zalim olanlar, Allah'ın emrini, ona yakışmayan bir sözle değiştirdiler. Zira onlar حطة bağışla yerine "حنطة في شعيرة Arpa içinde buğday" dediler. Beyt-i Makdis'e Allah'a boyun eğerek secde halinde girecekleri yerde, Allah'ın emirlerini alay ve eğlenceye alarak, kıçları üzerine sürünür halde girdiler. فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ Hem geçmişte ve hem de şimdi, zulüm ve taşkınlıklan yüzünden üzerlerine gökten azap gönderdik. Ebussuûd şöyle der: Azap'tan maksat taûn hastalığıdır. Rivâyete göre, bir saatta onlardan yirmi dört bin kişi ölmüştür.[142]

163. وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ Ey Muhammed! Yahudilere atalarının haberlerini, denizin yakınında, kıyısında bulunan beldenin durumunu, ora halkının Allah'ın emrine isyan edip Cumartesi günü avlanınca başlarına geleni sor. Allah onları maymunlara ve domuzlara çevirmedi mi? İbn Kesîr şöyle der: Bu belde Kızıldeniz kenarında bulunan Eyle'dir.[143] إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ Hani onlar, cumartesi günü avlanmak suretiyle Allah'ın o gün için koyduğu yasağı çiğniyorlardı. إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا Hani, Cumartesi günü balıklar su yüzünde çokça geliyorlardı. O gün ise, avlanmak onlara haram kılınmıştı. وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ Cumartesi gününün dışında gelmiyorlar, kaybolup gizleniyorlardı. كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ İşte bu hayret verici imtihan gibi, yani avlanmaları haram kılınmış bir günde balıkları su yüzüne çıkarmak, helal kılınan günde ise onları gizlemek suretiyle onları imtihan ettiğimiz gibi imtihan ederiz Bu imtihanı, onların yoldan çıkmaları ve Allah'ın haram kıldığı şeyleri çiğnemeleri sebebiyle yaparız. Kurtubî şöyle der: Rivâyete göre bu olay Davut (a.s.) zamanında oldu. Şeytan onlara vesvese vererek dedi ki: Size sadece Cumartesi günü balık tutmak yasaklandı. Havuzlar yapıp balıkları oraya doldurun. Havuzlar yaptılar. Cuma günü[144] balıkları havuzlara sevkediyorlardı. Havuzda su az olduğu için, balıklar orada kalıyor, ordan çıkmaları mümkün olmuyordu. Dolayısıyla pazar günü onları yakalayıp alıyorlardı. Böylece balıkları avlamada hile yapıyorlardı.[145]

164. وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği, yahut şiddetli bir şekilde azabedeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah bu belde halkının üç gruba ayrıldığını bildirmektedir. Bir grup yasakları çiğnemiş ve cumartesi günü balık avlamak için hile yapmıştır. Bir başka grup bunlara bu işi yapmamalarını öğütlemiş ve onlardan ayrılmıştır. Üçüncü bir grup da sessiz kalmış, hiçbir şey

142 Ebussuûd, 2/205.

143 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/58.

144 Hata ile yazılmış olsa gerek. Doğrusu "Cumartesi günü, olmalıdır. Nitekim diğer tefsirlerde böyledir (Mütercimler).

145 Kurtubî, 7/306.

yapmamış, nasihatte bulunmamış, fakat nasihat edenlere: "Allah'ın helâk edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" Yani, "Onlara ne diye nasihat ediyorsunuz? Halbuki biliyorsunuz ki onlar helâke ve Allah'ın azabına müstehak olmuşlardır. Onlara, bu işi yapmamalarını öğütlemenizin hiçbir faydası yoktur[146] demiştir. قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ Öğüt verenler dediler ki: Biz sadece, nasihat ve hatırlatma görevini yerine getirdiğimize dair, Allah katında mazeret beyan etmek için onlara öğüt veriyoruz. وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ Belki de onlar, işledikleri bu günahtan vazgeçerler. Taberî şöyle der: Belki de Allah'tan korkarlar da ona itaate dönerler ve ona karşı işledikleri günahtan, cumartesi gününün hürmetini ihlâl etmekten tevbe ederler.[147]

165. فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ Sâlihlerinin hatırlattığını, bir şeyi unutanın bırakması gibi bırakıp nasihâtı kabulden tamamen yüz çevirdiklerinde أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ yeryüzünde fesat çıkarmaktan menedenleri kurtardık. وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ İsyankar zalimleri ise -ki bunlar haram işleyenlerdir- yoldan çıkmaları ve Allah'ın emrine isyan etmeleri sebebiyle şiddetli bir azap ile cezalandırdık.

166. فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ İsyan edip kibirlerinden dolayı kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ onları maymun ve domuzlara çevirdik. Yani, onlara önce şiddetli bir şekilde azap edildi. Vazgeçmeyip de taşkınlıklarına devam edince maymunlara ve domuzlara çevrildiler. Kısacası, belde halkı üç gruba ayrıldı: Bir grup isyan etti ve azaba uğradı. Bir grup onlara öğüt ve nasihatta bulundu. Allah da onları azaptan kurtardı. Üçüncü bir grup da, onlardan ayrıldı, onlara öğüt vermedi, masiyet de işlemedi. Kur'ân onlar hakkında birşey söylememiş, susmuştur. İbn Abbas şöyle der: Bilmiyorum, bu sükut eden gruba ne oldu? Kurtuldular mı? Yoksa helâk mı oldular? İkrime şöyle der: Ben, onların kurtuluşa erdiğine dair İbn Abbas'ı ikna edinceye kadar onun yanından ayrılmadım. Çünkü onlar diğerlerinin yaptığını hoş karşılamıyorlardı. Bunun üzerine İbn Abbas bana bir elbise giydirdi.[148]

167. وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ Ey Muhammed! Allah'a isyanları, emrine muhâlefetleri ve yasakları çiğnemede hile yapmaları sebebiyle, Rabbinin kıyamete kadar en kötü işkenceyi tattıracak kimseleri başlarına musallat kılacağını Yahudilere bildirdiği zamanı hatırla. Allah Yahudilere Buhtunassır'ı musallat kıldı. Buhtunassır onları öldürdü ve esir aldı. Sonra Hıristiyanları musallat kıldı. Hıristiyanlar onları ezdiler ve onlardan cizye aldılar. Daha sonra Muhammed (s.a.v.)'i musallat etti. Rasulullah (s.a.v.) Medine'yi onlardan temizledi ve onları Arap yarımadasının dışına sürdü. Son olarak da Hitler'i onlara musallat etti. Hitler onların, korunması gereken mal, can ve ırz emniyetlerini çiğnedi,

146 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/59.
147 Taberî, 13/185.
148 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/59.

öldürmek ve yeryüzünde sürgün etmek suretiyle nerdeyse tamamını helâk ediyordu. Allah'ın İsrailoğullarına azap musallat etme vaadi, inşaallah, işi kökünden halledecek bir savaşta müslümanların onları öldürmesine kadar devam edecektir. İşte o gün, Allah'ın yardımıyla mü'minler sevinecekler. إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Rabbin, kendisine isyan edenleri çabuk cezalandırır. İtaat edenler için bağışlayıcı ve merhametlidir.

168. وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الأَرْضِ أُمَمًا Onları yeryüzünde çeşitli fırkalara ayırdık. Her ülkede onlardan bir grup vardır. Onların sahip olacakları, kendilerine ait bir bölge yoktur. Onun için onların kudretleri olmaz.

Bugünlerde mukaddes arzda toplanmaları, inşaallah mü'minlerin elleriyle kesilmeleri içindir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) Bunu vaat ederek şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz...[149] Yüce Allah bundan sonra onların hepsinin kâfir olmadığını, içlerinde iyilerin de kötülerin de bulunduğunu açıklayarak şöyle buyurdu: مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ Onlardan bir kısmı mü'min ve sâlih kimselerdi. Bunlar çok azdır. Onların bir kısmı da, inkârları ve yoldan çıkmaları sebebiyle, sâlih olma derecesinden düşmüşlerdir. Bunlar büyük çoğunluktur. وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ İnkâr ve masiyetlerden dönsünler diye onları nimetlerle, belalarla, sıkıntı ve bolluklarla imtihan ettik.

169. فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ Onların ardından da, Kitab'a vâris olan bir takım kötü kimseler geldi. İbn Kesîr şöyle der: İçlerinde iyilerin de, kötülerin de bulunduğu nesilden sonra, hayırsız başka bir nesil geldi. Bunlar atalarından Kitab'a yani Tevrat'a vâris oldular.[150] يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا Onlar, bu değersiz dünya malını helâl-haram demeden alıyor ve öğünerek: "Allah yaptıklarımızı bağışlayacak" diyorlardı. Bu onların aldanmaları ve Allah'a karşı iftiralarıdır. وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ Onlar ısrarla günah işledikleri halde bağış bekliyorlar. Dünya malından herhangi bir şey gördüklerinde helâl veya haram oluşuna bakmadan onu alırlar. أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لا يَقُولُوا عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Tevrat'ta, doğru söyleyeceklerine ve Allah'a iftira etmeyeceklerine dair onlardan sağlam yemin alınmamış mıydı? Masiyetlerde ve haram yemede ısrar etmelerine rağmen bağışlanacaklarını nasıl iddia ediyorlar? وَدَرَسُوا مَا فِيهِ Bu cümle, onları en şiddetli bir şekilde kınar. Yani, halbuki onlar Kitap'ta olanı okumuşlar ve batıl sözlerle Allah'a iftiraya verilecek cezayı tam olarak öğrenmişlerdi. وَالدَّارُ الآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ Ahiret, haramı terkederek Allah'tan sakınanlar için daha hayırlıdır. أَفَلا تَعْقِلُونَ Bu soru inkâr ifade eder. Yani onlar hâlâ akıl erdirip sakınmıyorlar mı? Bundan maksat şudur: Onlar akıllı olsalardı, fânî olanı bâkî olana tercih etmezlerdi.

149 Buhârî, Cihad, 94; Müslim, Fitan, 18.
150 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/61.

170. وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ Din işlerinde Allah'ın indirdiğine sarılanlar ve namazları vakitlerinde eda etmeye devam edenler var ya, إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ Şüphesiz biz onların mükâfatlarını zâyi etmeyeceğiz, bilakis Allah'ın emrine sarılmaları ve sâlih olmalarına karşılık onlara en üstün ve en değerli mükâfatı vereceğiz.

EDEBÎ SANATLAR

1. "ولما سكت عن موسى الغضب Musa'nın öfkesi sakinleşince.." Burada öfke, kükreyen, köpüren, intikam emreden sesiyle haykıran bir adama benzetildi ki bu ses daha sonra sakinleşir ve kesilir. Bu sözde istiâre-i mekniyye vardır. Bu ne güzel bir tasvirdir ki, güzelliğini temiz bir fıtrat ve zevk-i selîm sahibi olan herkes anlar.

2. "تضل saptırırsın" ile "تهدي hidâyete erdirirsin" lafızları arasında tıbâk vardır. Aynı sanat "يحيي diriltir" ve "يميت öldürür" kelimeleri arasında da vardır.

3. "يأمرهم بالمعروف وينهاهم عن المنكر Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder" bölümü ile "ويحل لهم الطيبات ويحرم عليهم الخبائث Onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar" bölümü arasına edebî sanatlardan mukâbele sanatı vardır. Mukâbele: Önce iki veya daha fazla mananın getirilmesi, sonra tertib ile bunlara tekâbül edecek başka manaların zikredilmesidir.

4. "ويضع عنهم اصرهم والاغلال Onların yüklerini ve üzerlerindeki zincirleri indirir." Burada yük ve zincirler zor mükellefiyetler ve hükümler için müsteâr olarak kullanılmıştır.

5. "افلا تعقلون Düşünmüyor musunuz?" Burada daha fazla kınama ve azarlama ifade etmesi için, üçüncü şahıstan ikinci şahsa dönülmüştür.

FAYDALI BİLGİLER

خَلَف Halef, ل fetha okuyarak başkasının yerine geçen hayırlı kişi demektir. ل in sükûnla okunmasıyla خَلْف başkasının yerine geçen kötü kişidir. Şu âyetlerde bu manada kullanılmıştır: "فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غيا Nihayet onların peşinden öyle bir yaramaz nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar. Nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden azgınlıklarının cezasını görecekler."[151] "فخلف من بعدهم خلف ورثوا الكتاب Onlardan sonra, kitaba vâris olan bir takım kötü kimseler geldi."[152] Allah daha iyi bilir.

151 Meryem sûresi 19/59.
152 A'raf Sûresi, 7/169.

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ
خُذُوْا مَآ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٧١﴾
وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوْا بَلٰى ۛ شَهِدْنَا ۛ اَنْ تَقُوْلُوْا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غٰفِلِيْنَ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اَشْرَكَ
اٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْۢ بَعْدِهِمْ ۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُوْنَ ﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِيْٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ۚ
فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْ ۗ ذّٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا ۨ الْقَوْمُ الَّذِيْنَ
كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَدِيْ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٧٨﴾
وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ
بِهَا ۫ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ۫ اُولٰٓئِكَ
كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ۫ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلّٰهِ
الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا ۪ وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ ۭ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ
وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨٢﴾ وَاُمْلِيْ لَهُمْ ۭ اِنَّ كَيْدِيْ مَتِيْنٌ ﴿١٨٣﴾ اَوَلَمْ

يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ
يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ
وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ ۖ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

171. Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar. Size verdiğimi kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız.

172. Kıyamet gününde, "Biz bundan habersizdik" demeyesiniz diye Rabbin Ademoğulları'ndan, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da, "Evet şahit olduk" dediler.

173. Yahut, "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik (onların izinden gittik). Batıl işleyenlerin yüzünden bizi helâk edecek misin?" dememeniz için böyle yaptık.

174. Belki inkârdan dönerler diye işte âyetleri böyle açıklıyoruz.

175. Onlara, kendisine âyetlerimizi verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.

176. Dileseydik elbette onu âyetlerle yükseltirdik. Fakat o, dünyaya meyletti ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da, dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir: Kıssayı anlat, belki düşünürler.

177. Âyetlerimizi yalanlayan ve kendilerine zulmetmiş olan kavmin durumu ne kötüdür!

178. Allah kimi hidâyete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyâna uğrayanlar onlardır.

179. Andolsun, biz cin ve insandan birçoğunu Cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar,

gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar, işte asıl gafiller onlardır.

180. En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle duâ edin. O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.

181. Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet vardır.

182. Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden helâke götüreceğiz.

183. Onlara mühlet veririm kuşkusuz benim cezam çetindir.

184. Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında hiç bir delilik yoktur? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.

185. Göklerin ve yerin hükümranlığına Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde Kur'ân'dan sonra artık hangi söze inanacaklar?

186. Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Ve onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde İsrailoğullarının Allah'ın emirlerine isyanlarını ve inatlarını anlattıktan sonra, burada da, Tevrat'ın hükümleri ile amel etmedikleri takdirde Tûr Dağını üzerlerine kaldırıp onları onunla helâk ederek cezalandıracağını anlattı. Bundan sonra kötü âlimlere de bir kıssayı örnek getirdi. Bu kıssa, dünya malına tamah ederek Allah'ın âyetlerinden uzaklaşan kimsenin kıssasıdır. Onun için, yorgunluk ve rahat hallerinde soluyan bir köpeği darb-ı mesel getirdi. Yahudilerin dünya malına karşı köpekleşmeleri ve mala tapmaları hususunda bu olay, onların ruhlarını tasvir etmek için yeter.

KELİMELERİN İZAHI

نتقنا : Kaldırdık, نتق kuvvetle çekmek demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: نتق in aslı, bir şeyi yerinden söküp atmaktır.[153]

ظلّة : Zulle, tavan, veya bulut, veya bir duvar kanadı gibi kişiyi gölgeleyen her şey. Çoğulu ظلل ve ظلال şeklinde gelir.

وظنوا : Bildiler veya kesin inandılar.

153 er-Râzî, 4/457.

انسلخ : Çıktı. İnsilah, çıkmak manasınadır. Bir şeyden tamamen ayrılan kimse için انسلخ منه denilir. Yılan derisinden çıktığında انسلخت الحية denir.

اخلد : Bir şeye doğru meyledip eğildi. Aslında bu kelime, bir şeyden ayrılmamak manasınadır. Bir kimse bir yerden ayrılmayıp orada ikametini sürdürdüğünde أخلد فلان بالمكان denilir. Cennette ebedî kalmayı ifade eden الخلود da bu köktendir.

يلهث : Solur. Cevherî şöyle der: Köpek, yorgunluk veya susuzluktan dilini çıkardığında لهث الكلب denilir. Muzârîsi يلهث dir.[154]

ذرأنا : Yarattık.

يلحدون : Haktan ayrılıyorlar. İlhâd, doğru ve orta yoldan sapmak demektir. Dinin emirlerinden sapan kimse için ألحد في الدين ve لحد في الدين denilir. İsm-i fâili ملحد dir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

171. وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ Tûr Dağı'nı söküp, İsrailoğullarının başı üzerine kaldırdığımız zamanı hatırla. كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ O dağ sanki bir tavan veya bulut gölgesi idi. وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ Emre uymadıkları takdirde, onun başlarına düşeceğini kesin olarak anladılar. Tefsirciler şöyle der: Rivâyete göre, İsrailoğulları, katılığı ve ağırlığı dolayısıyle Tevrat'ın hükümlerini kabul etmekten kaçındılar. Allah (c.c.) da Tûr Dağı'nı başlarına kaldırdı. Onlara denildi ki: Tevrat'ı içindekilerle beraber tamamen kabul ederseniz edersiniz. Kabul etmezseniz, dağ üzerinize mutlaka düşecektir. Onlar dağı görünce, üzerlerine düşmesinden korktukları için hepsi secdeye kapandılar. خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ Onlara, "Tevrat'ı ciddiyet ve azimetle alın" dedik. وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ Onda olanları, amel etmek suretiyle hatırlayın. Onunla amel edin ki, müttakîler zümresinden olasınız.

172. وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ Ey Muhammed! Hatırla ki, Rabbin Ademoğulları'nı babalarının sulbünden çıkarttı. Kendisinin bir olduğunu onlara ikrar ettirdi. Bu hususta onları birbirlerine şahit tuttu.[155] İbn Abbas şöyle der: Allah

154 Cevherî, es-Sıhâh, لهث maddesi.

155 Bu âyetin tefsirinde müfessirlerin iki görüşü vardır. 1. Allah Adem'i yaratınca onun zürriyetini sulbünden çıkardı. Onlar zerreler gibiydi. Onlardan, kendisinin Rableri olduğuna dair söz aldı. Onlar da bunu ikrar ederek şahitlikte bulundular. Bu mana, Peygamber (s.a.v.)'den bir çok yol ile rivâyet edilmiştir. Sahâbeden bir cemaatin görüşü de budur. 2. Bu bir temsil ve hayal ettirme kabilindendir. Yani, Yüce Allah, ilahlığını ve birliğini gösteren delilleri onların gözü önüne serdi. Allah'ın, onlara lütfettiği ve sapıklıkla hidâyeti birbirinden ayırıcı güç kıldığı akılları ve basiretleri buna şahitlik etti. Allah sanki onları kendi aleyhlerine şahit tutmuş oldu ve onlara: "Ben sizin

Adem'in sırtını meshetti de oradan kıyamete kadar yaratacağı her nefsi çıkarttı. وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا Allah ilahlığını ve birliğini onlara ikrar ettirdi. Onlar da bunu ikrar ve kabul ettiler. أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ Hesap gününde, "biz bu mîsâktan ve senin ilahlığını ikrardan gafildik. Bu hususta uyarılmadık" demeyeseniz diye sizi birbirinize şahid tuttuk. د

173. أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ Veya kıyamet gününde, "biz ortak koşmadık, biz sadece babalarımızı taklit ettik ve onların yolundan gittik. Bu hususta mazeretimiz var" demeyesiniz diye sizi birbirinize şahit tuttuk. أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ Hakkı bilmeden kendilerini takip ettiğimiz müşrik babalarımızın şirkleri yüzünden bizi de mi helâk edeceksin? dememeniz için böyle yaptık.

174. وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ İşte bu misâkı açıkladığımız gibi, âyetleri de açıklıyoruz ki, insanlar onları düşünsün, batılda ve babalarını taklitte ısrardan vazgeçsinler.

175. وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانسَلَخَ مِنْهَا Ey Muhammed! O Yahudilere, kendisine Allah'ın kitaplarından bazısının ilmini öğrettiğimiz şu âlimin haberini ve kıssasını anlat. Bu âlim âyetleri inkâr etmek ve onlardan yüz çevirmek suretiyle, yılanın, derisinden sıyrıldığı gibi âyetlerimizden sıyrılıp çıktı. فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ Şeytan onu takip etti ve onu emri altına aldı. Nihayet, daha önce hidâyete ermiş kişilerden iken, iyice dalâlete düşen sapıklar zümresinden oldu. İbn Abbas şöyle der: "Bu âlim, Bel'am b. Bâurâ dır. Allah'ın ism-i a'zamını bilirdi." İbn Mesud şöyle der: Bu, İsrailoğullarından bir adamdır. Hz. Musa (a.s.) onu, Medyen kralını Allah'a davet etmek üzere Medyen'e gönderdi. Kral, Musa'nın dinini terkedip kendi dinine uyması için Bel'am'a rüşvet olarak bir mülk verdi. O da bunu kabul etti ve bu hareketiyle insanları saptırdı.[156]

176. وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ İsteseydik onu iyi âlimler derecesine yükseltirdik. Fakat o dünyaya meyletti ve ona bağlandı, onun lezzet ve zevklerini ahirete tercih etti ve nefsinin isteklerine boyun eğdi. Böylece aşağıların aşağı derecesine indi. فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ Onun alçaklık ve âdilikteki sıfatı şu köpeğin sıfatı gibidir. Onu kovsan da koşar ve solur, kendi haline bıraksan da solur. Bu çok parlak ve edebî sanat meyanında bir temsildir. ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Bu kötü sıfat, Allah'ın âyetlerini yalanlayan herkesin sıfatıdır. Burada Yahudilere tarîz vardır. Zira onlara Tevrat verildi. Rasulullah (s.a.v.)'ın sıfatını tanıdılar. Tanıdıkları peygamber kendilerine gelince onu inkâr ettiler ve Tevrat'ın hükmünden çıktılar. فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ Sana vahyettiklerimizi ümmetine anlat. Belki düşünür ve ibret alırlar.

Rabbiniz değil miyim?" dedi. Onlar da: "Evet, Rabbimiz'sin" diye cevap verdiler. Bu görüşü Zemahşerî, Ebû Hayyân ve Ebussuûd tercih etmiştir. Birincisi daha sahihtir.

156 et-Teshîl, 2/54.

177. سَاءَ مَثَلا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Allah'ın âyetlerini yalanlayan kavmin durumu ne kötüdür. وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ Âyetlerimizi yalanlamakla kendilerinden başkasına zulmetmediler. Çünkü yalanlamanın vebâli kendilerini aşmaz.

178. مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ Şüphesiz Allah kimi doğru yola iletirse o mutlu ve kazançlıdır. Kimi de saptırırsa o da şüphesiz bedbaht ve ziyâna uğramıştır. Âyetten maksat, hidâyete iletmenin de, dalâlete düşürmenin de Allah'ın elinde olduğunu açıklamaktır.

179. وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ Cehenneme odun olsunlar diye, cinlerden ve insanlardan birçok halkı Cehennem için yarattık. Bu kimselerden maksat, ezelde bedbaht olmaları takdir edilenlerdir. لَهُمْ قُلُوبٌ لا يَفْقَهُونَ بِهَا Onların kalpleri vardır. Fakat onlarla hakkı anlamazlar. وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لا يُبْصِرُونَ بِهَا Onların gözleri vardır. Fakat onlarla, Allah'ın kudretini gösteren delilleri ibret gözüyle görmezler. وَلَهُمْ آذَانٌ لا يَسْمَعُونَ بِهَا Kulakları vardır. Fakat onlarla, âyetleri ve nasihatları düşünüp de ibret alacak şekilde dinlemezler. Burada maksat, onların görme ve işitme duyularının tamamen yok olduğunu ifade etmek değildir. Maksat, din hususunda kendilerine fayda sağlıyacak şekilde işitip görmediklerini ifade etmektir أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ Onlar anlamama, görmeme ve işitmeme hususunda hayvanlar gibidir. Hatta hayvanlardan daha kötü durumdadırlar. Çünkü hayvanlar yararlarını ve zararlarını idrâk ederler. Bunlar ise yarar ile zararı birbirinden ayıramazlar. Dolayısıyla kendilerini Cehenneme atarlar. أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ İşte onlar gaflet içerisinde boğulanlardır.

180. وَلِلَّهِ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا En güzel ve en şerefli isimler Allah'ındır. Çünkü onlar en güzel ve en şerefli manaları bildirirler. O halde O'nu bu isimlerle anınız. وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ Onun isimleri hususunda müşriklerin yaptığı gibi haktan ayrılanları bırakın. Çünkü müşrikler Allah'ın isimlerinden isim türeterek ilahlarına vermişlerdir. Meselâ: Allah'tan Lât, Aziz'den Uzzâ ve Mennân'dan Menât isimlerini türeterek ilahlarına vermişlerdir. سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Yaptıklarının cezasını ahirette çekeceklerdir.

181. وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ Yarattığımız milletlerden, Allah'ın şeriatine söz ve amel ile sarılan bir millet vardır. Onlar insanları hakka çağırır ve hak ile amel ve hükmederler. İbn Kesîr şöyle der: Âyetteki ümmetten maksat, bu Muhammed (s.a.v.) ümmetidir. Çünkü hadiste şöyle buyrulmuştur: "Ümmetimden bir grup daima hak üzerinde olacaktır. Onları yardımsız bırakan ve muhâlefet eden onlara zarar veremez. Nihayet onlar bu durumda iken Allah'ın emri gelir."[157] Bu grup herhangi bir zamana mahsus değildir. Bilakis her zaman ve her yerde bulunur.

157 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/80. Buhârî, Menâkib, 28; Müslim, İmâret, 17.

İslâm dâima üstündür. Hiçbir şey ondan üstün olamaz. Her ne kadar fâsıklar ve şer ehli çoğalsa da, onların bir değeri yoktur, güçleri de yoktur. Hadiste, kıyamete kadar İslâm'ın ve müslümanların yüce bir şeref içinde bulunacaklarına dair bu Ümmet-i Muhammed'e büyük bir müjde vardır.

182. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ Mekke halkı ve diğer insanlardan Kur'ân'ı yalanlayanlar var ya, onları yavaş yavaş yakalayıp bilmedikleri bir yerden helâke yaklaştıracağız. Beyzâvî şöyle der: Bu istidrâc şöyle olur: Onlara bolca nimet verilir. Onlar bunu, Allah'ın kendilerine bir lütfu zannederler. Böylece iyice şımarır ve taşkınlığa dalarlar. Nihayet azaba müstehak olurlar.[158]

183. وَأُمْلِي لَهُمْ Onlara mühlet verir. Sonra çok kuvvetli ve kudretli bir şekilde yakalarım. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur."Şüphesiz Allah zalime mühlet verir. Sonunda onu ansızın yakalar."[159] إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ Benim yakalamam ve ceza vermem kuvvetli ve şiddetlidir. Allah'ın bu şekilde mühlet vermesi zâhiren bir lütuf, bâtınen bir ceza olduğu için Allah ona "كيدي tuzağım" ismini verdi.

184. أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ O Allah'ın âyetlerini inkâr edenler düşünüp de kavrayamıyorlar mı ki, Muhammed'de herhangi bir delilik yoktur. Bilakis o, Allah'ın hak peygamberidir. Allah onu insanların hidâyeti için göndermiştir. Bu âyet, müşriklerin Peygamber'e (s.a.v.) nisbet ettikleri deliliği reddeder. Onlar şöyle diyordu: "يا أيها الذي نزل عليه الذكر إنك لمجنون Ey! kendisine Kur'ân indirilen! Sen mutlaka bir delisin"[160] إِنْ هُوَ إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ Hz. Muhammed, uyarıcı bir peygamberden başka bir şey değildir. Anlayan ve belleyen bir kalbi veya aklı olan kimse için onun durumu açık ve seçiktir.

185. أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Allah'ın geniş mülküne, delil getirme gözüyle bakmıyorlar mı? Onda sahibinin büyüklüğünü ve gücünün üstünlüğünü gösteren deliller vardır. Bu soru, inkâr, hayret ve kınama ifade eder. وَمَا خَلَقَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ Allah'ın büyük küçük bütün mahlukatına bakıp da bunlardan yaratıcısının kudretinin üstünlüğüne, sahibinin şanının yüceliğine, yaratanın ve icât edenin birliğine delil getirmiyorlar mı? وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدْ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ Yakında ölebileceklerini düşünmüyorlar mı? Onların, ecelleri gelmeden önce kendilerini Allah katında kurtaracak şeyleri düşünmeye ve tefekkür etmeye koşmaları gerekir. فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ Son derece açık ve seçik olan Kur'ân'a inanmadıktan sonra, artık hangi söze inanacaklar?!

186. مَنْ يُضْلِلْ اللهُ فَلا هَادِيَ لَهُ Gerçek şu ki, Allah kimin hakkında dalâlet takdir

158 Beyzâvî, s. 205.
159 Buhârî, Tefsir, XI/5; Müslim, Birr, 62.
160 Hicr Sûresi, 15/6.

etmişse, onu kimse doğru yola iletemez. وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ Allah onları inkâr ve inatları içinde bırakır da, şaşkın şaşkın dolaşırlar.

EDEBÎ SANATLAR

1. "واذ اخـــذ ربك Hatırla ki, Rabbin aldı." Burada birinci şahıstan ikinci şahsa dönüş vardır. Aslı, "أخـذنا biz aldık"dır. Bundaki nükte, hitâbı Rasulullah (s.a.v.)'a yöneltmek suretiyle onun şanını yüceltmektir. Aynı zamanda ربك terkibinde رب kelimesinin peygambere ait zamire izâfetinde, peygambere değer verme ve onu şereflendirme olduğu açıktır. Âyet-i kerîmede kapalılıktan sonra bir açıklama, özetten sonra bir tafsilat vardır.

2. "فانسلخ منها Âyetlerden tamamen sıyrıldı." Derinin koyundan soyulduğu gibi, o da âyetlerden tamamen çıktı. Ebussuûd şöyle der: Âyetlerden çıkışının "soyulma" kelimesi ile ifade edilmesi, daha önce âyetlerle kendi arasında tam bir birlik varken, daha sonra tamamen birbirlerinden ayrıldıklarını gösterir.[161]

3. "فمثله كمثل الكلب ان تحمل عليه يلهث او تتركه يلهث Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer. Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur." Burada teşbih-i temsili vardır. Yani kötülük örneği olan o adamın durumu, en âdî ve alçak bir hayvanın durumuna benzer. Bu, yorgunluk halinde de, istirahat halinde de devamlı soluyan köpeğin durumudur. Tasvirde, birbirine benzetilen birkaç unsur vardır. Bunun için teşbih-i temsilî denilir.

4. "اولئك كالانعام Onlar hayvanlar gibidir." Burada mürsel mücmel teşbih vardır.

FAYDALI BİLGİLER

"ألست بربكم قالوا بلي Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet, Rabbimizsin" dediler." âyetinin tefsirinde İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur. Eğer cevap olarak, بلي yerine, نعم deselerdi, kâfir olurlardı. Bunun izâhı şudur: نعم kelimesi, müsbet veya menfi söyleyeni tasdik etmektir. Eğer نعم deselerdi, Allah'ın, kendilerinin Rabbi olmadığını ikrar etmiş gibi olurlardı. Halbuki بلي böyle değildir. O, sadece menfi sorulara cevap olarak kullanılan bir harftir. Olumsuz sorunun cevabının olumlu olduğunu gösterir. Buna göre mana şudur: "Evet sen Rabbimizsin." Eğer نعم deselerdi, o zaman mana: "Evet, sen Rabbimiz değilsin" olurdu. İbn Abbas'ın sözünün izâhı budur. Buna dikkat edilmelidir. Çünkü bu çok ince bir konudur.

161 Ebussuûd, 2/210.

BİR UYARI

Hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Allah'ın 99 ismi vardır. Kim onları sayarsa Cennete girer"[162] Âlimler şöyle der: Bunun manası: "Kim o isimleri ezberler ve onların manasını düşünürse Cennete girer." Bu hadis, Allah'ın (c.c.) isimlerinin sadece 99 olduğunu ifade etmez. Çünkü başka bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Allahım! Senin kendine verdiğin veya katındaki gayb ilminde kendine seçtiğin bütün isimlerinin hürmetine senden isterim"[163] İbn Arabî, bazı kişilerden, Allah'ın bin ismi olduğunu rivâyet etmiştir.

162 Buhârî, Tevhid, 12; Müslim, Zikr, 6.
163 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I/391, 456.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۖ
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾
قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ وَلَوْ
كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ۚ
إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم
مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۖ فَلَمَّا
تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۖ فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا
لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا
صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾
وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾
وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۖ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ
اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ ۖ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا ۖ
أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ
قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾
إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾
وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ
الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم
مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾
وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ
إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ
تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

187. Sana Kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır, ama insanların çoğu bilmezler.

188. De ki: "Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenâlık dokunmazdı ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."

189. Sizi bir tek candan yaratan, O'ndan da gönlü ısınsın diye eşini yaratan O'dur. Eşini sarıp örtünce, eşi hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye duâ ettiler.

190. Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.

191. Kendileri yaratıldığı halde hiç bir şeyi yaratamayan varlıkları Allah'a ortak mı koşuyorlar?

192. Halbuki putlar ne onlara bir yardım edebilirler, ne de kendilerine bir yardımları olur.

193. Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar, onları çağırsanız da, sükût etseniz de sizin için birdir.

194. Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizler gibi kullardır. Doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler.

195. Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var, veya görecekleri gözleri mi var, yahut işitecekleri kulakları mı var? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra bana tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın!"

196. Şüphesiz ki benim velîm Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O, bütün sâlihlere de velîlik eder.

197. Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler.

198. Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.

199. Sen afv yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir.

200. Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir.

201. Takvâya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda hatırlayıp, hemen gerçeği görürler.

202. Şeytanların dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar.

203. Onlara bir mucize getirmediğin zaman, "onu da düzüp koşsaydın ya!" derler. De ki: Ben ancak Rabbim'den bana vahyolunana uyarım. Bunlar, Rabbiniz'den gelen basîretlerdir inanan bir kavim için hidâyet ve rahmettir.

204. Kur'ân, okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.

205. Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gâfillerden olma.

206. Şüphesiz Rabbin katındakiler O'na kulluk etmekten kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Peygamberin daveti ile alay edenlerin durumunu anlattıktan sonra, burada da onların inatlarından ve Peygamber (s.a.v.)'e kıyametin kopma zamanını sorarak alay etmelerinden bir miktar söz etti. Daha sonra, müşriklerin putlara iman etme hususundaki inançlarının batıl olduğuna dair delil ve hüccetler getirdi. Bundan sonra da, bu mübarek sûreyi, Kur'ân'ın şanının büyüklüğünü okunduğunda susup dinlemenin farz olduğunu açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

مرساها : Mürsâhâ, onun meydana gelmesi, karar kılması. Bir kimse bir şeyi bir yerde sabitleştirdiği ve yerleştirdiği zaman, "ارساه" denilir. مرسى Kelimesi bu fiildendir. Gemi demir atıp durduğunda, رست السفينة denilir.

يجليها : Onu açığa çıkarır. Açmak, meydana çıkarmak demektir.

حفي : Hafî, bir şeyi iyice inceleyen, onunla ilgilenen demektir. Şâir A'şâ şöyle der:

فان تسألي عني فيا رب سائل حفي عن الأعشى به حيث أصعدا

Ey kadın, beni soruyorsan, bil ki, yüceliğinden dolayı A'şâ'yı sorup araştıran nice kişiler vardır.[164] İhfâ, bir şeyi iyice araştırmak demektir. Bıyıkları sonuna kadar kesmek manasına kullanılan ihfâ kelimesi de bundandır. Bir kimse bir şeyin halini öğrenmek için araştırdığı zaman حفي عن الشئ denilir.

العرف : Urf, iyilik demektir. Akılların hoşuna giden, gönüllerin ısındığı her güzel haslete urf denir.

الآصال : Âsâl, أصيل kelimesinin çoğuludur. Cevherî şöyle der: Asîl, ikindi ile akşam arasındaki zaman demektir.[165]

164 Kurtubî, 7/336.

165 es-Sıhâh, أصل maddesi.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre, müşrikler Rasulullah (s.a.v.)'a şöyle dediler: "Eğer sen peygambersen bize, kıyametin ne zaman kopacağını haber ver" Bunun üzerine Yüce Allah, "يسألونك عن الساعة أيان مرساها" âyetini indirdi.[166]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

187. يَسْأَلُونَكَ عَنْ السَّاعَةِ Ey Muhammed! Sana kıyameti soruyorlar أَيَّانَ مُرْسَاهَا O ne zaman kopacak? diye. Kıyamet gününde hesap, çok süratli olacağı için, kıyamete "ساعة" ismi verildi. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: وما امر الساعة الا كلمح البصر او هو اقرب Kıyametin durumu, göz açıp kapama gibi veya daha kısa zamandan başkası değildir."[167] قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي Ey Muhammed! Onlara de ki, "Kıyametin kopacağı zamanı Allah'tan başkası bilmez" Yüce Allah bu manayı pekiştirmek üzere şöyle buyurdu: لا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلاَّ هُوَ Kıyametin durumunu bizzat Allah'tan başka kimse insanlara açıklayamaz. O'nun vaktini bilen sadece O'dur. ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لا تَأْتِيكُمْ إِلاَّ بَغْتَةً Yer ve gök ehli kıyametten ve onun şiddet ve musibetlerinden korktukları için kıyamet onlara ağır geldi.[168] O size ansızın gelecektir. يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا Ey, Muhammed! Sanki sen kıyamet zamanını öğrenmek için onu çokça soruyor ve hırsla araştırıyormuşsun gibi onu sana soruyorlar. قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللهِ De ki, onun vaktini Allah'tan başkası bilmez. Çünkü O, gaybları bilen Allah'ın, kendi bilgisine tahsis ettiği gayb işlerdendir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu, bunun niçin gizli tutulduğunu bilemez. Fahr-ı Râzî şöyle der: Kıyametin kullardan gizli tutulmasının hikmeti şudur: Kullar, onun ne zaman kopacağını bilmeyince, ondan sakınırlar. Bu durum, itaate daha çok sevkedici, masiyetten daha çok caydırıcı olur.[169]

188. قُلْ لا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلا ضَرًّا إِلاَّ مَا شَاءَ اللهُ De ki: Allah'ın dilemesi hariç, ben iyiyi kendime çekmek, kötüyü de kendimden savmak gücüne sahip değilim. O halde, kıyametin ne zaman kopacağını nasıl bilirim? وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لاسْتَكْثَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ Eğer gayp işlerini bilseydim, elbette dünya menfaatleri ve mallarından birçok şeyi elde ederdim. Dünyanın âfetlerini ve zararlarını kendimden savardım. وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ Eğer gaybı bilseydim kötü şeylerden de korunurdum. Fakat onu bilmiyorum.

166 Kurtubî, 7/335.

167 Nahl Sûresi, 16/77.

168 Bu mana, Katâde'nin görüşüdür. Bir başka görüşe göre mana şudur: Kıyametin ne zaman kopacağını bilmek, yer ve gök ehline gizli kaldı.

169 et-Tefsîru'l-kebîr, 4/484.

Dolayısıyla benim için takdir edilen hayır da şer de beni bulur. إِنْ أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ Ben uyarmak ve müjdelemek için gönderilmiş bir kuldan başka bir şey değilim. لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Ben, Allah katından kendilerine getirdiğim şeye iman eden bir kavim için gönderildim.

189. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ O, yardımcısız, tek başına hepinizi bir kişiden yani Adem'den yaratan şanı Yüce Allah'tır. وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا Ondan da eşi Havvâ'yı yarattı ki, لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا onunla yatışsın ve ona arkadaş olsun. فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفًا Eşi ile cinsî münasebette bulununca, eşi, hiç zahmetsiz hafif bir şekilde cenine hamile kaldı. Çünkü cenin, işin başlangıcında sadece bir nutfe idi. Ebussuûd şöyle der: Cenin, nutfe ve alaka hallerinde, daha sonraki hallerine göre annesine daha hafiftir. Ceninin hafif olduğunu bildirmekten maksat, Allah'ın insanları yaratması esnasında onlara lütfettiği nimetlere işarettir. Allah onları yaratılış safhalarında yokluktan varlık âlemine zayıflıktan kuvvetliliğe derece derece geçirmiştir.[170] فَمَرَّتْ بِهِ Doğuncaya kadar onu taşıdı. فَلَمَّا أَثْقَلَتْ Çocuk karnında büyüyüp yükünün artması sebebiyle Havvâ ağırlaşınca دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا her ikisi de Mürebbileri ve işlerinin sahibi olan Allah'a dua ettiler. لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ Dediler ki: Eğer bize, yaratılışı düzgün sâlih bir çocuk verirsen, senin nimetine mutlaka şükredeceğiz.

190. فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا Allah onlara, yaratılışı düzgün sâlih çocuk verince, جَعَلا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا çocukları ve zürriyetleri Allah'a ortaklar koşup putlara ve heykellere taptılar.[171] فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ Müşriklerin Allah'a nisbet ettikleri şeyden O yüce ve münezzehtir.

191. أَيُشْرِكُونَ مَا لا يَخْلُقُ شَيْئًا Herhangi bir şeyi asla yaratmaya gücü yetmeyen bir şeyi Allah'a ortak mı koşuyorlar?! Bu soru, kınama ifade eder وَهُمْ يُخْلَقُونَ Halbuki o

170 Ebussuûd, 2/211.

171 Bu görüş açık ve net olduğu için bunu tercih ettik. Araştırıcı ilim adamlarının tercih ettikleri görüş budur. Bazı tefsirciler, bu âyetin Adem ile Havvâ hakkında indiği ve "جعلا له شركاء ikisi ona ortaklar koştular" cümlesindeki zamirin Adem ile Havvâ'ya ait olduğu görüşündedirler. Bu hususta bazı hadisler ve eserler rivâyet ettiler. Onlardan birisi de, Semure'den merfû olarak rivâyet edilen şu hadistir: "Havvâ doğum yapınca İblis onun etrafında döndü. Havvâ'nın çocukları yaşamıyordu. Şeytan dedi ki: Buna: "Abdulhâris ismini ver, o zaman yaşar." Havvâ da ona Abdülhâris ismini verdi ve çocuk yaşadı. İşte bu, şeytanın vahyindendir (Ahmed b, Hanbel, Tirmizî...). Hafız İbn Kesîr bu hadisin üç yönden illetli olduğunu söylemiştir. Merhum bunları açıklamış ve hadisin mevkûf olduğunu tercih etmiştir. Bu hususta gelen rivâyetlerin zayıf olduğunu söylemiştir. Sonra senediyle rivâyet ederek Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini söyledi: "Bu şirk koşma olayı bazı din mensuplarında olmuştur. Adem'de olmamıştır:" İbn Kesîr daha sonra şöyle der: Bu hususta biz Hasan el-Basri'nin görüşünü kabul ederiz. Bize göre âyetin akışından maksat Adem ile Havvâ değildir. Maksat, onun soyundan olan müşriklerdir. Nitekim bunu takiben gelen فتعالى الله عما يشركون Allah, onların, ortak koştuğu şeyden uzaktır" bölümü bunu gösterir. Bana göre: Kesinlikle doğru olan budur.

putlar ve ilahlar yaratılmışlardır. O halde, Allah'la beraber onlara nasıl ibadet, ediyorlar? Kurtubî şöyle der: Müşrikler putların zarar ve menfaat vereceklerine inandıkları için, âyette putlar insan yerine konulmuş ve onlarla ilgili olan fiil insanlara ait bir fiil gibi, و ve ن ile çoğul yapılmıştır.[172]

192. وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا Bu putlar, kendilerine ibadet edenlere yardım edemezler. وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ Kendilerine kötülük yapmak isteyenlere karşı da, kendilerini koruyamazlar. Onlar son derece acz ve zillet içindedirler. Nasıl ilah olurlar?

193. وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ O putlar hayra ve doğruluğa çağrılsalar gelemezler. Çünkü onlar cansız varlıklardır. سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ Sizin onları çağırmanız da çağırmamanız da aynıdır. İkisi de bir şey ifade etmez. İbn Kesîr şöyle der: Yani bu putlar, kendilerine dua edenlerin duasını işitmez. Onların katında, kendilerine dua eden ile onlarla oyun oynayan birdir. Nitekim bir âyette, İbrahim (a.s.)'in şöyle dediği buyurulmuştur: "يا ابت لم تعبد ما لا يسمع ولا يبصر ولا يغني عنك شيئا Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?".[173]

194. إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ Allah'ı bırakıp da kendilerine ibadet ettiğiniz ve ilah diye isimlendirdiğiniz putlar da sizin gibi yaratılmışlardır. Hatta insanlar onlardan daha mükemmel yaratılmıştır. Çünkü insanlar işitir, görür ve tutar. Onlar ise, bunlardan hiçbirini yapamaz. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah: فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ Onların ilah oldukları hususundaki iddianızda doğru iseniz, menfaat sağlama veya zararı defetmek için onlara dua ediniz.[174] Bu emir, âciz bırakmak ve susturmak manasında kullanılmıştır.

195. أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا Bu putların yürüyebilecekleri ayakları mı var? Bu, kınama üstüne kınamadır. Bundan şonraki sorular da aynı şekilde kınama ve azarlama ifade eder. أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا Yoksa onların, kötülük yapmak istedikleri kimseleri yakalayıp öldürebilecek elleri mi var? أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا veya, eşyayı görebilecek gözleri mi var? أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ya da sesleri işitebilecek kulakları mı var? Bu

172 Kurtubî, 7/341.

173 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/75 Meryem Sûresi, 19/42.

174 Hafız İbn Kesîr şöyle der: Muâz b. Cebel ile Muâz b. Amr b. Cemuh müslüman oldular. İkisi de genç idiler. Geceleri müşriklerin putlarına saldırır, onları kırar ve odun edinirlerdi. Kavminin reisi olan Amr b. Cemuh'un kendisine ibadet, ettiği ve temizleyip güzel kokular sürdüğü bir putu vardı. Bu iki Muâz geceleyin gelir, bu putun baş aşağı çevirir ve pislik sürerlerdi. Amr b. Cemuh gelir, puta yapılanları görür, onu yıkar, temizler, koku sürer ve yanına bir kılıç kor: "Bununla onu yen" derdi. Bundan sonra Muâz'lar aynı şeyi yapar, Amr da aynı şeyi yapardı. Nihayet bir gece onu tutup ölmüş bir köpekle bir ipe bağladılar. Oradaki bir kuyuya astılar. Amr gelip bu durumu görünce, mensup olduğu dinin batıl olduğunu anladı ve şu şiiri okumaya başladı:

تالله لو كنت الها مستدن لم تك والكلب جميعا في قرن

Allah'a andolsun ki, eğer sen ibadete layık bir ilah olsaydın, köpekle beraber bir ipte bağlı olmazdın." Amr daha sonra çok iyi bir müslüman oldu. Uhud savaşında şehit düştü.

âyetten maksat, işitmeyen, görmeyen ve kendisine ibadet edenlere hiçbir fayda sağlamayan cansız varlıklara ibadet edenlerin cehâletlerini ve beyinsizliklerini açıklamaktır: Zira putların duyuları yoktur. Bir şeyden mahrum olan onu kimseye veremez. İnsanoğlu birçok sebepten dolayı bu putlardan daha üstündür. Çünkü insanın akıl ve duyuları vardır: Daha şerefli ve daha mükemmel olan bir varlığın daha âdî ve basit bir varlığa ibadetle meşgul olması nasıl uygun olur? İnsan o âdî varlıktan, ne menfaat sağlamakta, ne de zarar defetmekte bir fayda görebilir. قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki: "Putlarınızı çağırın ve bana karşı onlardan yardım ve zafer dileyin." ثُمَّ كِيدُونِي فَلا تُنظِرُونِ Bana tuzak kurma ve eziyet edip zarar verme hususunda siz ve putlarınız bütün gücünüzü harcayın. Bana, göz açıp kapayacak kadar mühlet vermeyin. Ben Allah'a güvendiğim için size aldırış etmem. Hasan el-Basrî der ki: Rasulullah (s.a.v.)'i ilahları ile korkuttular. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onlara bu şekilde cevap verilmesini emretti.

196. إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ Bana yardımı ve beni korumayı üzerine alan, Kur'ân'ı bana indiren Allah'tır: وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ O, sâlih kullarını koruma ve desteklemeyi üstlenmiştir. O, sâlih kulların dünya ve ahirette velisidir.

197. وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, ne size yardım edebilirler, ne de kendilerine. Yüce Allah, Onların taptıkları putların ne menfaat, ne de zarar verebileceklerini açıklamak için âyeti tekrarladı:

198. وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لا يَسْمَعُوا O putları hidâyete ve doğru yola çağırsanız çağırınızı işitmezler: Nerde kaldı yardım ve imdâda koşmaları. وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لا يُبْصِرُونَ Onları, yapma gözlerle seni karşılar görürsün. Onlar, görmeyen cansızlar oldukları halde bakar gibi görünürler. Çünkü onların yapay gözleri vardır. Onlarla birşey göremezler.

199. خُذِ الْعَفْوَ Sen, afv yolunu tut. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'a güzel ahlâkı emreden bir âyettir. Yani, insanlarla muamelelerinde kolaylık yolunu tut. İbn Kesîr şöyle der: Bu mana, bu konuda söylenen sözlerin en meşhûrudur. Cebrâil (a.s.)'in Rasulallah (s.a:v.)'a söylediği şu söz bunu destekler: "Allah, sana zulmedeni affetmeni, sana vermeyene vermeni ve sana gelmeyene gitmeni emreder."[175] وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ sözlerde ve fiillerde iyiyi, güzeli ve beğenileni emret. وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ Câhillerden yüz çevir. Beyinsizlere beyinsizce karşılık verme. Bilakis onlara yumuşak davran. Kurtubî şöyle der: Bu, her ne kadar Peygamber (s.a.v.)'e hitap ise de, Allah'ın bütün mahlukata edep öğretmesidir.[176]

175 İbn Kesîr, 3/535, Taberî, 9/105, 1987 Baskısı.
176 Kurtubî, 7/347.

200. وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ Ey Muhammed! Eğer sana Şeytandan bir vesvese gelir de seni hak hususunda şüpheye düşürürse, فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ Onu defetme hususunda hemen Allah'a sığın ve O'ndan aman dile. إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Şüphesiz O senin söylediğini işitir, yaptığını bilir.

201. إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ Allah'tan korkma vasfını taşıyanlar var ya, onlara şeytan vesvese verip etraflarında dolaşarak kötü şeyleri hatırlattığında تَذَكَّرُوا Allah'ın azabını ve sevabını düşünürler. فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ Hemen basiret nuru ile hakkı görür ve şeytanın vesveselerinden kurtulurlar.

202. وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ Şeytanların Allah'tan korkmayan kâfir kardeşlerine gelince, şeytanlar onları aldatır ve dalâlet yolcularını onlara güzel gösterir. ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ Sonra onları aldatmaktan geri durmazlar.

203. وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْ لَا اجْتَبَيْتَهَا Onlara istedikleri mucizeyi getirmediğin zaman Derler ki: "Ey Muhammed! Kendinden mucize uydursaydın ya?!" Bu, onların alayıdır. Allah onlara lanet etsin. قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِن رَّبِّي Ey Muhammed! Onlara de ki: İş benim elimde değil ki, kendimden bir şey getireyim. Ben sadece bir kulum. Allah'ın bana vahyettiklerine uyarım. هَذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ Bu Yüce Kur'ân, parlak deliller ve açık hüccetlerdir. Bu varken diğer mucizelere ihtiyaç yoktur. Kur'ân, kalplerin basiretleri menzilesindedir. Hak, onunla görülür ve idrâk edilir. "وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Kur'ân, mü'minler için bir hidâyet ve rahmettir. Çünkü onun nurları ile aydınlanan ve hükümlerinden yararlananlar onlardır.

204. وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا Kur'ân'ın âyetleri okunduğunda, onları düşünerek dinleyin. Ona hürmet ve saygı için, o okunurken susun. لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ki, rahmeti kazanasınız.

205. وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ Rabbini, O'nun azamet ve celâlini görüyormuşsun gibi gizlice an. تَضَرُّعًا وَخِيفَةً Yalvarıp yakararak ve O'ndan korkarak وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ Gizli ile açık arasında orta bir sesle onu, بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ sabah akşam an. وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ Allah'ı anmaktan gafil olma.

206. إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ Kuşkusuz Rabbinin katında bulunan tertemiz melekler, لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ Rabbleri'ne ibadet etmekten kibirlenmezler. وَيُسَبِّحُونَهُ Allah'ı O'na layık olmayan şeylerden tenzih ederler. وَلَهُ يَسْجُدُونَ ve sadece Allah'a secde ederler.

EDEBÎ SANATLAR

1. "كانك حفى عنها Sanki sen onu iyice araştırıp soruyormuşsun gibi." Bu, mürsel mücmel bir teşbihtir. Zira teşbih edatı zikredilmiş, vech-i şebeh hazfedilmiştir.

2. "فلما تغشاها Onu sarıp örtünce..." Burada teğaşşî, cinsî münâsebetten kinayedir. Bu, güzel kinayelerdendir.

3. "ألهم ارجل يمشون بها Onların yürüyecek ayakları mı var ..." Edebiyatta bu üsluba itnâb denir. Bu, daha fazla kınama ve azarlama ifade eder.

4. "ينزغنك من الشيطان نزغ Şeytandan sana bir fitleme gelirse..." Burada şeytanın vesvesesi ve insanları masiyetlere teşvik etmesi, cilde iğne ve benzeri şeyleri sokmak manasına gelen "نزغ benzetildi. Bunda güzel bir istiâre vardır.

5. "هذا بصائر من ربكم Bu Kur'ân, Rabbiniz'den basiretlerdir". Burada teşbih-i belîğ vardır. "هذا كالبصائر Bu Kur'ân basiretler gibidir" şeklindedir. Teşbih edatı ve vech-i şebeh hazfedildi. Dolayısıyle teşbih-i beliğ olmuştur. Bazı âlimler, bunu mecâz-ı mürsel kabilinden olduğu görüşündedirler. Zira, sebebe müsebbebin ismi verilmiştir. Çünkü Kur'ân akılların aydınlanmasına sebep olduğundan, ona "basiret" ismi verilmiştir.

BİR NÜKTE

Seleften birinin öğrencisine şöyle dediği rivâyet olunur.

- Şeytan sana hataları güzel gösterirse ona ne yaparsın?

- Ona karşı cihad ederim.

- Tekrar vesvese verirse?

- Yine cihad ederim.

- Bir daha vesvese verirse?

- Yine onunla cihad ederim.

- Bu uzayıp gider, sonu gelmez. Bir koyun sürüsüne uğrasan, o sürünün köpeği sana saldırsa, geçmene mâni olsa ne yaparsın?

- Ona karşı direnir ve gücümle onu kovarım.

- Bu da uzayıp gider. Fakat sürünün sahibinden yardım istersen köpeği senden uzaklaştırır. İşte istiâzenin, Allah'a sığınmanın faydası budur.

Yüce Allah'ın yardımıyle A'râf Sûresi'nin Tefsiri bitti.

ENFÂL SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 75 âyettir.

Sûreyi Takdim

Enfâl sûresi, ahkam yönü ağır basan Medenî sûrelerdendir. Özellikle, savaşlar ve Allah yolunda cihatla ilgili konulara yer verir. Bazı gazvelerden sonra ortaya çıkan savaş meselelerini çözer. Müslümanların, Allah düşmanları ile savaşırken uymaları gereken ilahî irşatları ve bir çok savaş kanunlarını kapsar. Savaş ve barış meselelerini, esirlik ve ganimet hükümlerini ele alır.

Bu mübarek sûre, şerefli İslâm tarihinde ilk savaş ve Allah ordusunun ilk zaferi olan Bedir savaşından sonra inmiştir. Hatta sahabeden bazıları bu sûreye Bedir sûresi adını vermiştir. Çünkü sûre bu savaştaki olaylara çok geniş yer verir, savaşın geniş bir planını çizer. Müslümanda bulunması gereken kahramanlık, şeref ve batıl karşısında şecâat, cesaret, azim ve sabırla durma hususiyetlerini açıklar.

Müslümanların yapmış olduğu savaşların tarihi incelendiğinde, Bedir savaşının, Hicri 2. yılın Ramazan ayında meydana geldiği anlaşılır. Bedir Savaşı, hakkın batıl ile çarpıştığı savaşların ilkidir. Bu savaşta taşkınlık ve zulüm püskürtülmüş, zayıflığından dolayı Mekke'de kalmış ve halkı zalim olan bu beldeden kendilerini çıkarması için Allah'a yalvarmaya başlamış olan zayıf erkek, kadın ve çocuklar kurtarılmıştır. Allah, onların dualarını kabul etmiş ve onlar için bu savaşın şartlarını hazırlamıştır. Mü'minlerin sayılarının azlığına, savaş malzemelerinin yetersizliğine ve savaşa hazırlıksız olmalarına rağmen, bu savaşta zafer mü'minlere nasip olmuştur. Bu savaşta batılın taraftarları görmüştür ki, batıl ne kadar uzun süre yaşasa, kuvvetlense ve gücü artsa da, bir gün, hakkın azameti ve iman kuvveti önünde mutlaka yıkılıp yok olacaktır. İşte böylece Bedir savaşı mü'minler için bir zafer, müşrikler için bir hezimet olmuştur. Bedir olaylarını anlatırken mü'minlere, **يا أيها الذين آمنوا** Ey iman edenler! diye iman vasfını belirten altı ilahî nidâ gelmiştir. Bu âyetler Allah düşmanları ile cihatları esnasında müslümanları, sabır ve sebâta teşvik edici, kendilerine emredilen bu yükümlülüklerin sahip oldukları imanın gereklerinden olduğunu, elde ettikleri zaferin, silah ve asker çokluğu ile değil iman sayesinde elde edildiğini hatırlatıcı mahiyettedir.

Birinci nidâ: Bu nidâ savaştan kaçmaktan sakındırıcı mahiyettedir. **"يا أيها الذين آمنوا اذا لقيتم الذين كفروا زحفا تولوهم الادبار** Ey mü'minler! Toplu halde kâfirlerle

karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönüp kaçmayın."[1] Âyetler, düşman önünden kaçarak hezimete uğrayanları en şiddetli azap ile tehdit etmektedir.

İkinci nidâ: Bu nidâda, Allah ve Rasulü'nün emrini dinleme ve ona itaat etme emredilmiştir. "يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله ورسوله ولا تولوا عنه وانتم تسمعون Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulüne itaat edin.. İşittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin."[2]

Aynı zamanda bu âyetler kâfirleri salıverilmiş hayvanlara benzetir. Bu hayvanlar ne işitir, ne anlar ne de hak davete icâbet eder.

Üçüncü nidâ: Bu nidâda Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'in onları davet ettiği şeyde kendileri için hayat, izzet ve dünya ve ahiret saadeti olduğunu açıklar. "يا أيها الذين آمنوا استجيبوا لله وللرسول اذا دعاكم لما يحييكم Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Rasulüne uyun"[3]

Dördüncü nidâ: Yüce Allah bu nidâda, ümmetin sırrını düşmana açmanın, Allah'a Rasulüne ve ümmete hıyanet olduğuna dikkat çekmiştir. "يا أيها الذين آمنوا لا تخونوا الله والرسول وتخونوا اماناتكم وانتم تعلمون Ey iman edenler! Allah'a ve peygambere hainlik etmeyin. Sonra bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz".[4]

Beşinci nidâ : Bu nidâda Yüce Allah, müslümanların dikkatini takvânın sonuçlarına çekmiş, onun bütün hayırların esası olduğunu ve takvânın en büyük meyvesinin de rabbanî nur olduğunu onlara açıklamıştır. Ki bu nuru Allah mü'minlerin kalplerine yerleştirmiştir. Mü'min bununla doğru ile eğriyi, hidâyet ile sapıklığı birbirden ayırır: "يا أيها الذين آمنوا ان تتقوا الله يجعل لكم فرقانا ويكفر عنكم سيئاتكم ويغفر لكم والله ذو الفضل العظيم Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, o size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir."[5]

Altıncı nidâ: Bu son nidâdır. Yüce Allah bunda mü'minlere izzet yolunu ve zafer esaslarını açıklamıştır. Bunlar düşman önünde sebât etmek, düşmanla karşılaştığında sabretmek ve Allah'ın sınırsız büyüklüğünü ve mağlup edilemiyecek üstün gücünü yanında hazır bulmak ve onlara sebât hususunda yardımcı olacak manevî yardıma sarılmaktır. Bu da, Allah'ı çokca zikretmektir. "يا أيها الذين آمنوا اذا لقيتم فئة فاثبتوا واذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki, başarıya ulaşasınız".[6]

Bu mübarek sûre, mü'minler arasında tam bir dostluk bulunduğunu, ülkeleri her ne kadar birbirinden uzak ve ırkları farklı olsa da bir tek ümmet olduklarını,

1 Enfâl sûresi, 8/15.
2 Enfâl sûresi, 8/20.
3 Enfâl sûresi, 8/24.
4 Enfâl sûresi, 8/27.
5 Enfâl sûresi, 8/29.
6 Enfâl sûresi, 8/45.

din hususunda kendilerinden yardım isteyenlere yardım etmeleri gerektiğini açıklayarak son bulur. Bu sûre aynı zamanda, kâfirlerin tek bir millet olduklarını, aralarında taşkınlık ve sapıklık esaslarına dayanan bir dostluk bulunduğunu ve mü'minlerle kâfirler arasında hiçbir dostluğun bulunmadığını açıklar. "والذين كفروا بعضهم اولياء بعض الا تفعلوه تكن فتنة في الارض وفساد كبير İnkâr edenler de birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz, Allah'ın emrini yerine getirmezseniz, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat meydana gelir".[7]

İşte bunlar bu mübarek sûrenin işaret ettiği hedefler ve gösterdiği dersler ve ibretlerin özetidir. Bizi, gören ve anlayanlardan kılmasını Yüce Allah'tan niyâz ederiz.

7 Enfâl sûresi, 8/73.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ
① اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ ② اَلَّذِيْنَ
يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ③ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ
حَقًّا ۭ لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۚ ④ كَمَآ
اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ
لَكٰرِهُوْنَ ۙ ⑤ يُجَادِلُوْنَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُوْنَ
اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ⑥ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّاۗىِٕفَتَيْنِ
اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ
وَيُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكٰفِرِيْنَ ۙ
⑦ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ۚ ⑧
اِذْ تَسْتَغِيْثُوْنَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّىْ مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ
مِّنَ الْمَلٰۗىِٕكَةِ مُرْدِفِيْنَ ⑨ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى
وَلِتَطْمَىِٕنَّ بِهٖ قُلُوْبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ⑩ اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاۗءِ مَاۗءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ⑪

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَٰئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا
اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾
فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ ۖ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ
تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا
وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا
لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla:

1. Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz mü'minler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasulüne itaat edin.

2. Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

3. Onlar, namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden harcayan kimselerdir.

4. İşte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

5. Onların bu hali, mü'minlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbi'nin seni evinden hak uğruna çıkardığı zamanki halleri gibidir.

6. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı.

7. Hatırlayın ki, Allah size, iki gruptan birinin sizin olacağını vaadediyordu, siz de kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu.

8. Bunlar, günahkârlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak içindi.

9. Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O, da "Ben size meleklerden peşpeşe gelen bin tanesi ile yardım edeceğim" diyerek duanızı kabul buyurdu.

10. Allah bunu sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardımı, yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah, mutlak galiptir, yegâne hikmet sahibidir.

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu, sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi kuvvetlendirmek ve ayaklarınızın kumda batmaması için üzerinize gökten bir su indiriyordu.

12. Hani Rabbin meleklere, "Muhakkak ben sizinle beraberim, haydi iman edenlere destek olun", diye vahyediyor, "Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım, vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!" diyordu.

13. Bu söylenenler, onların Allah'a ve Rasulüne karşı

gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Rasulüne karşı gelirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

14. İşte size Allah'ın azabı, bu mağlubiyettir. Şimdilik onu tadın. Kâfirlere bir de Cehennem azabı vardır.

15. Ey mü'minler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin.

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmeye veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de Cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!

17. Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü, attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Ve bunu, mü'minleri güzel bir imtihanla denemek için yaptı. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar.

19. Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi! Ve eğer küfürden vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine Peygamber'e düşmanlığa dönerseniz, biz de yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz, Allah mü'minlerle beraberdir.

20. Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin, işittiğiniz halde Ondan yüz çevirmeyin.

21. İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.

22. Çünkü Allah katında yaratıkların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

23. Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

KELİMELERİN İZAHI

الانفال : Enfâl, fazlalık manasına gelen نَفَل kelimesinin çoğulu olup ganimetler demektir. Savaşın asıl maksadı olan din ve vatanı korumaktan fazla olarak elde edildiği için ganimetlere bu isim verilmiştir. Farz ve vacip olmayan namazlara da nefl denilir. Bu manada toruna da nâfile denilir. Lebîd şöyle der:

ان تقـــوى ربنا خـــيـــر نـفـل وبـاذن الله ريـثـي والـعـــــــجـل

Rabbimize karşi takvâ ile hareket etmek, ganimetin en hayırlısıdır. Yavaş ve acele hareketim Allah'ın izni iledir.

وجلت : Korktu. وجل korku manasınadır.

ذات الشوكة : Zatü'ş-şevke, kuvvetli. شـوكـة silah manasınadır. Bunun aslı, "diken" manasına gelen Şevk kelimesindendir. Ebû Ubeyde şöyle der: Şevket kelimesinin manası, "ceza vermek"tir. Şöyle kullanılır: "ما اشدّ شوكة بني فلان Falanoğulları ne şiddetli ceza verir!"[8]

تستغيثون : Yardım istiyorsunuz. استغاثة yardım istemek demektir.

مردفين : Mürdifîn, peşpeşe gelenler, birbirlerini izleyenler. ردف ve ارداف kelimeleri aynı manaya gelip, her ikisi de "ardından gitti" demektir. Taberî şöyle der: Araplar, "ona tâbi oldum, peşinden gittim" manasında ردفته ve ارداف der. Şâir de şöyle der: اذا الجوزاء اردفت الثريا Cevzâ yıldızı, Süreyya'nın peşinden gidince..:"[9]

بنان : Benân, el ve ayak parmaklarının uçları manasına gelen بنانة kelimesinin çoğuludur. Antere şöyle der:

وكان فتي الهيجاء يحمي ذمارها ويضرب عند الكرب كل بنان

Savaşçı, savaşta korunması gerekenleri korur ve şiddetli anlarda bütün parmaklara vurur.[10]

زحفاً : Zahf, yavaş yavaş yaklaşmak demektir. Çocuk, kıçı üzerinde yavaş yavaş yürüdüğünde kullanılan زحف الصبي sözünden alınmıştır. Sonra, çok kalabalık orduya bu isim verilmiştir. Çünkü ordu çok ve kalabalık olduğu için, yürürken sürünüyormuş gibi görünür.

متحيّزاً : Mütehayyizen, "katılarak" demektir. Bir kimse başkalarına katıldığında تحيّز denilir.

باء : Döndü manasınadır..

موهن : Mûhin; zayıflatıcı, zayıf düşürücü.

تستفتحوا : Feth istiyorsunuz: استفتح Düşmana karşı fetih ve zafer istedi demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bedir günü gelince Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kim bir düşmanı öldürürse, ona şöyle şöyle mükâfaat vardır. İhtiyarlar, sancakların altında durdular. Gençler ise düşmanı öldürmeye ve ganimetleri almaya koştular. İhtiyarlar gençlere dedi ki: Bizi de ganimetlere ortak

8 Zadu'l-mesîr, 3/324.
9 Taberî, 13/415.
10 Kurtubî, 7/39 .

edin. Biz size yardım ettik ve sizi bekledik. Size bir şey olsaydı, bize sığınırdınız. Fakat gençler bunu kabul etmediler. Meseleyi Nebi (s.a.v.)'ye götürdüler. Bunun üzerine يسالونك عن الانفال âyeti indi. Rasulullah (s.a.v.); ganimetleri aralarında eşit olarak taksim etti.[11]

b. Rivâyete göre Rasulullah (s.a.v.) Bedir gününde bir avuç toprak alarak onu düşmana doğru serpmiş ve şöyle buyurmuştur: Suratları çirkin olasılar. Gözlerine ve burunlarına bu bir avuç topraktan isabet etmeyen hiçbir müşrik kalmadı. Hepsi arkalarına dönüp kaçtılar.[12] Bunun üzerine "وما رميت اذ رميت ولكن الله رمي Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı..."[13] âyeti indi.[14]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَنْفَالِ Ey Muhammed! Ashâbın sana, Bedir'de aldığın ganimetlerin kime ait olduğunu ve onları nasıl taksim edeceğini soruyorlar. قُلِ الأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ Onlara de ki: Bu hususta hüküm, sizin değil, Allah ve Rasulünündür. فَاتَّقُوا اللَّهَ Allah'a itaat etmek ve ona karşı günahlardan sakınmak sûretiyle ondan korkunuz. وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ Aranızdaki durumu ihtilafsız ve anlaşarak düzeltiniz. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Ganimetler hakkındaki hüküm hususunda Allah'ın ve Rasulü'nün emrine itaat edin. Ubâde b. Sâmit şöyle der: Bu âyet, biz Bedir Ashâbı ihtilafa düşüp de huysuzluk yaptığımız zaman bizim hakkımızda indi. Böylece Allah, ganimetleri bizim elimizden alıp Rasulullah (s.a.v.)'a verdi. O da ganimetleri eşit olarak taksim etti: İşte böylece Allah'tan korkma, Rasulü'ne itaat etme ve arayı düzeltme emirlerine uyulmuş oldu.[15] إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer siz, gerçekten kâmil mü'minler iseniz, Allah'a ve Rasülüne itaat edin. Bu cümle şart cümlesi, cevabı hazfedilmiştir.

2. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ Kâmil ve ihlâslı mü'minler, ancak, Allah'ın adı anıldığında, sadece anmadan dolayı kalpleri titrer. وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا Onlara Allah'ın âyetleri okunduğunda, Allah'ı tasdikleri ve Ona kesin imanları artar. وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ Onlar sadece Rablerine güvenirler.[16] Allah'tan başkasından korkmadıkları gibi bir şey de ummazlar. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah ism-i

11 Rûhu'l-meâni, 9/162; Varyantları için bkz. Taberî, 9/116, 1987 B.

12 Müslim, Cihad, 81.

13 Enfâl sûresi, 8/17.

14 Taberî, 13/445.

15 et-Teshîl, 2/60.

16 İbn Hatîb şöyle der: Her mü'min bu âyeti okuyup düşünsün ve onu kendi nefsine arzetsin. Eğer nefsinin bu sıfatlara uygun olduğunu görürse, Allah'ın kendisine verdiği lutuf ve iyiliklerden dolayı sevinsin. Kendisini başka vadide bu sıfatları başka vadide bulursa, o zaman merhameti ve şefkati bol olan Allah'a sığınsın. Lütfu bol ve övgüye layık olan Allah'a, kalbini temizlemesi, iman ve tevekkülünü arttırması ve onu namaz kılmaya ve zekat vermeye muvaffak kılması için yalvarsın. O, insanın ne güzel yakını ve isteklerine ne güzel cevap verendir. Ancak bu dua samimiyetle ve içten olmalıdır.

mevsulü kullanarak, mü'minlerin üç büyük makam ile vasıflandıklarını bildirdi. Bunlar korku makamı, imanda artış makamı ve Allah'a tevekkül makamıdır.[17]

3. الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ Onlar namazı farzları ve âdâbı ile huşû içerisinde mükemmel bir şekilde eda ederler. وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ Allah'ın kendilerine verdiklerinden, O'na itaat uğrunda harcarlar. İnfâk, zekât ve nâfile sadakaları kapsayan umumî bir lafızdır.

4. أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا Bu anlatılan güzel sıfatları taşıyanlar, gerçek mü'minlerin kendileridir. Çünkü onlar imanı salih amellerle birleştirmişlerdir. لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ Cennette onlar için yüksek makamlar, günahları için bir bağışlanma, ikram ve hürmetle sunulan ebedî rızık vardır.

5. كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِن بَيْتِكَ بِالْحَقِّ Âyetin başlangıcındaki ك harfi, bu ifadenin müşebbeh (bir şeye benzetilen) olmasını gerektirir. İbn Atıyye şöyle der: Allah'ın Rasulullah (s.a.v.)'ı evinden çıkarmasını anlatan bu kıssa, ashâbın ganimetlerden sorması ve ganimetlerle ilgili olaylardan hoşlanmadıklarını açıklayan önceki kıssaya benzetilmiştir.[18] Yani, onların ganimetlerin taksimindeki hoşnutsuzlukları, senin harp için evinden çıkma esnasındaki durvmları gibidir. Taberî şöyle der: Mânâ şudur: Mü'minler'den bir grubun hoşnutsuzluğuna rağmen, Rabbinin seni hak ile (sefere) çıkardığı zaman mücadele ettikleri gibi hak ortaya çıktıktan sonra, o konuda seninle mücadele ediyorlar. Mâhiyetini anladıktan sonra Nebî (s.a.v.) ile mücadele ettikeri hak ise, savaştır.[19] وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ Halbuki, mü'minlerden bir grup öldürülmekten korktuklari veya hazırlıksız oldukları için düşmanla savaşa çıkmayı istemiyorlardı.

6. يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ Ey Muhammed! Hak, kendilerine apaçık göründükten sonra, savaşa çıkma hususunda seninle mücadele ediyorlar. Onlar şöyle diyerek mücadele ediyorlardı: Bizim çıkışımız sadece kervanın önünü kesmek içindi. Eğer savaşacağımızı bilseydik, elbette savaşa hazırlanırdık. كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ Onlar sanki baka baka ölüme sürükleniyorlarmış gibiydiler. Beyzâvî şöyle der: Onlar, ölüm sebeplerini göre göre ölüme sürüklenen kimsenin hoşnutsuzluğu gibi, savaşa gitmekten hoşlanmıyorlardı. Bu, sayılarının azlığından ve hazırlıksız olmalarından ileri geliyordu. Burada, onların mücadelelerinin sadece aşırı derecede korkmalarından ileri geldiği îmâ edilmektedir.[20]

7. وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ Ey Muhammed ashâbı! Allah'ın size, iki fırkadan yani kervan veya ordudan birinin sizin için ganimet olduğunu vaadettiği zamanı hatırlayın. وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ Siz, silahsız grupla yani kervanla karşılaşmayı istiyordunuz. Çünkü kervan Kureyş'in ticaret mallarını taşıyordu.

17 el-Bahr, 4/457.
18 el-Bahr, 4/461.
19 Taberî, 13/293.
20 Beyzâvî, s. 209.

Tefsirciler şöyle der: Rivâyete göre Ebû Süfyân başkanlığındaki Kureyş kervanı Şam'dan yola çıktı. Kervanda büyük bir ticaret malı vardı. Cebrâil (a.s.) gelerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Allah, şu iki gruptan birini yani ya kervanı veya Kureyş ordusunu size vaadetti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.), ashâbı ile istişâre etti. Ashâb, (a.s.) az bir savaşla çok ganimet elde edecekleri için kervanı tercih ettiler. Müslümanlar Medine'den çıkınca, bu haber Mekke halkına ulaştı: Ebû Cehil: Ey Mekke halkı! Kurtuluşa gelin, kurtuluşa, kervanınız sizin malınızdır. Eğer Muhammed onu ele geçirirse, bundan sonra asla kurtuluş bulamazsınız, dedi. Bunun üzerine müşrikler Ebû Cehil ile beraber bütün kuvvetleri ile yola çıktılar. Nihâyet Bedir'e geldiler. Kâfile kurtuldu. Rasulullah (s.a.v.) ashâbına haber vererek şöyle buyurdu: Kervan, deniz kıyısından devam edip gitti. Ebû Cehil ise bize doğru geldi. Ashâb: "Ya Rasulallah! Düşmanı bırakıp kervanı takip etmelisiniz" dediler. Rasulullah (s.a.v.) buna kızdı. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde kalkarak şöyle dedi: Bizi istediğin yere götür. Biz arkandayız. Sa'd b. Muâz da şöyle devam etti. Seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, sen bizi denize daldırsan biz seninle beraber ona dalarız. Allah'ın bereketi ile bizi götür. Rasulullah (s.a.v.) buna sevinerek ashâbına şöyle dedi: Allah'ın bereketi ile yürüyün ve sevinin: Çünkü Allah bana iki gruptan birini vaadetti. Vallahi, Kureyşin yıkıldığı yerleri görür gibi oluyorum.[21] وَيُرِيدُ اللهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ Allah, Bedir gününde kâfirleri öldürmek ve yok etmek sûretiyle hak din olan İslâm'ı üstün kılmak وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ve kâfirlerin hepsini yok ederek köklerini kazımak istiyor. Ebû Hayyân şöyle der: Yani siz dünya malını, sıkıntılardan kurtulmayı, kolay ve âdî şeyleri istiyorsunuz. Halbuki Allah yüce işleri, hakkı yüceltmeyi ve dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmanızı istiyor. Bu iki istek birbirinden ne kadar farklı: Bundan dolayı Allah sizin için kuvvetli olanı tercih etti. Onların yardımsız kaldıklarını size açık açık gösterdi. Size yardım etti, onları yenilgiye uğrattı. Sizi izzetli, onları zelil kıldı.[22]

8. لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ Bu cümlede Lam harf-i ceri, mahzûf bir fiile taalluk etmektedir. Takdiri şöyledir: Allah hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak için bu yaptıklarını yaptı. Yaptıklarından maksat, İslâm'ı üstün kılması, küfrü yok etmesidir. وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ Müşrikler, İslâm'ın üstün kılınması ve şirkin yok edilmesini istemeseler de Allah böyle yapmıştır.

9. إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ Rabbinizden, müşriklere karşı zafer kazanmak için yardım istediğiniz zamanı hatırlayın. Rivâyete göre Rasulullah (s.a.v.) müşriklere bakarak onların bin kişi olduğunu, kendi Ashâbına bakıp onların da üçyüz on küsür olduğunu gördü. Bunun üzerine kıbleye yöneldi ve ellerini uzatıp şöyle dua etti: Ey Allahım, bana verdiğin sözü yerine getir. Ey Allahım! Şu müslüman cemaat helâk olursa, yeryüzünde sana ibadet eden bulunmaz. Bu şekilde o kadar dua etti ki, cübbesi omuzlarından düştü. Ebû Bekir (r.a.) cübbeyi alıp onun omuzlarına koydu. Sonra arkasından hiç ayrılmadı. Şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! Rabbine yaptığın dua

21 Beyzâvî, s. 209 (bazı tasarruflarla).
22 el-Bahr, 4/464.

sana yeter. Şüphesiz o sana verdiği sözü yerine getirecektir Bunun üzerine şu âyet indi: فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ Allah, "Peşpeşe gelen bin melekle size yardım edeceğim" diyerek duasını kabul ettiğini bildirdi. Tefsirciler şöyle der: Hadiste bildirildiğine göre Cebrâil (a.s.) beşyüz melek indirdi ve onlarla ordunun sağ kanadında savaştı. Mikâil (a.s.) de beşyüz melek indirdi. Onlar da ordunun sol kanadında savaştı. Meleklerin, Bedir dışında herhangi savaşta savaştığı tesbit olunmamıştır. Diğer savaşlarda melekler, müslümanların sayısını çok göstermek için inerlerdi, savaşmazlardı.[23]

10. وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى Allah'ın meleklerle size yardım etmesi, sadece size zaferi müjdelemek içindir. وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ Bir de bu zaferle ruhlarınız sükûnet bulsun diye yardım etti. وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ Gerçekte zafer ancak, Yüce Allah'ın katındandır. O'nun yardımına güvenin. Kendi kuvvetinize ve silahınıza güvenmeyin. إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ Şüphesiz Allah galiptir, mağlup edilemez, hikmeti neyi gerektiriyorsa onu yapar. حَكِيمٌ

11. إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ Hatırlayın ki, Allah kendi katından bir güven olarak sizin uykunuzu getiriyordu. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'in bir mucizesidir. Çünkü korku anında herkesi bir uyku basmıştı. Hz. Ali (r.a.) şöyle der: Bedir günü bizde Mikdat'tan başka atlı yoktu. Rasulullah (s.a.v.)'tan, başka hepimizi uyur gördüm. Onu, sabaha kadar bir ağacın altında namaz kılıp ağlarken gördüm.[24] İbn Kesîr şöyle der: Mü'minlerin kalplerinin Allah'ın yardımı ile yatışıp emniyet içinde olmaları için, savaşın en şiddetli anında uyur gibi olmuşlardı.[25] وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu. Bu da, Allah'ın saydığı başka bir nimetttir. Olay şudur: Bedir savaşında müslümanlar susuz kaldılar. Bunun üzerine Allah onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdı ki vadilerden su aktı. Onlardan cünüp olanlar vardı. Yağmur suyu ile gusledip temizlendiler. لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ Allah bu yağmuru, sizi abdestsizlik ve cünüplükten temizlemek, şeytanın vesvesesini ve susuzlukla korkutmasını sizden gidermek için yağdırdı. Beyzâvî şöyle der: Rivâyete göre onlar, kızıl bir kum tepesine indiler. Ayakları kumlara batıyordu. Suları yoktu. Uykuya daldılar. Çoğu ihtilam oldu. Şeytan onlara vesvese vererek şöyle dedi: Siz susuz kaldığınız halde, size nasıl yardım olunacak? Zira siz abdestsiz cünüp olarak namaz kılıyor ve Allah'ın dostları olduğunuzu, O'nun Rasulünün içinizde bulunduğunu iddia ediyorsunuz. Bunun üzerine Allah yağmur indirdi. Bu sayede ayaklar sâbit kaldı, vesveseler gitti.[26] وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ Allah'ın yardımına güvenmek sûretiyle kalplerinizi kuvvetlendirmek ve وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ kumda batmaması

23 Sâvî Hâşiyesi, 2/118.
24 Ebû Ya'lâ rivâyet etti. Bkz. İbn Kesîr Tefsiri, 3/562.
25 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/90.
26 Beyzâvî, s. 210.

için yağmur yağdırmak sayesinde ayaklarınızı sâbit kılmak için yağmur yağdırıyordu. Taberî şöyle der: Allah yağmur sayesinde onların ayaklarını sâbit kıldı. Çünkü onlar düşmanları ile yumuşak bir kum üzerinde karşılaşmışlardı. Yağmur o kumları sertleştirdi de, ayaklar kuma batmayıp sabit kaldı.[27]

12. إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ Bu âyet, bir başka nimeti hatırlatmaktadır. Yani, Rabbinin meleklere, "Ben yardımım ve zaferimle birlikte sizinle beraberim" diye vahyettiği zamanı hatırla. فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا Haydi iman edenlere destek olun ve onları düşmanlarına karşı takviye edin. سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ Kâfirlerin kalplerine korku ve dehşet salacağım da hezimete uğrayacaklar. فَاضْرِبُوا فَوْقَ الأَعْنَاقِ Onların boyunlarını vurun. فوق الاعناق dan maksat, boyunların kendileridir. Nitekim bir âyet-i kerîmede: "فضرب الرقاب boyunlarını vurun"[28] buyrulmuştur. Bir görüşe göre فوق الاعناق den murat başlardır. Çünkü başlar, boyunların üzerindedir. وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ Onların bütün parmak uçlarına vurun. et-Teshîl yazarı şöyle der: Bunun faydası şudur: Savaşçının parmaklarına vurulursa savaşamaz. Bu durumda onu esir etmek ve öldürmek mümkün olur.[29]

13. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Bu korkunç azap, onların Allah ve Rasulünün emirlerine muhâlefet ve isyan etmeleri sebebiyle başlarına gelmektedir. وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Kim inkâr ve inatla, Allah ve Rasulü'nün emrine muhâlefet ederse, bilsin ki, onun için Allah'in azabı şiddetlidir.

14. ذَلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ Ey kâfirler topluluğu! Bu azabı tadın. Bu, sizin dünyadaki azabınızdır. Bununla beraber sizin için ahirette Cehennem azabı da vardır.

15. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا Ey iman edenler! Kâfir düşmanlarınızla toplu halde karşılaştığınızda, çokluklarından dolayı ağır ağır üzerinize geldiklerinde فَلا تُوَلُّوهُمُ الأَدْبَارَ Onların önünde arkanızı dönmeyin. Bilakis sabır ve sebât edin.

16. وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلاَّ مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ Başka bir grupla savaşmak üzere o tarafa yönelme veya düşmana mağlup olduğunu zannettirerek onu aldatıp tuzağa düşürmek için kaçıp geri dönme ki bu "harp hiledir" esasına dayanmaktadır. Ya da müslümanlardan bir gruba katılıp onlardan yardım alma durumları hariç, savaş günü kim mağlup olarak sırtını düşmana çevirirse muhakkak ki o, Allah'tan, büyük bir gazabı hak etmiş olarak döner. وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ Onun kalacağı yer Cehennem ateşidir. وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Orası ne kötü varılacak yerdir.

---

27 Taberî, 13/421.
28 Muhammed sûresi, 47/4.
29 et-Teshîl, 2/62.

17. فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ Ey müslümanlar! Siz onları Bedir'de güç ve kuvvetinizle öldürmediniz, Fakat onlara karşı size yardım etmek ve kalplerine korku atmak sûretiyle onları Allah öldürdü. وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى Ey Muhammed! Gerçekte Kureyşliler'in gözlerine bir avuç toprağı sen atmadın. Fakat onu, onlara ulaştırmak sûretiyle Allah attı. Hakikatte bu iş Allah'tan olmuştur. Çünkü bir avuç toprak, büyük bir ordunun gözlerini dolduramaz. İbn Abbas şöyle der: "Rasulullah (s.a.v.) bir avuç toprak alarak onu müşriklerin yüzlerine serpti ve "yüzleri çirkin olasılar" dedi. Bu topraktan, onların gözlerine ve burunlarına girmedik kimse kalmadı. Bunun üzerine dönüp kaçtılar.[30] وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا Allah, kâfirleri kahretmek, mü'minlere ise mükâfaat, zafer ve ganimet vermek için bunu yaptı. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Allah, onların sözlerini işitici, niyetlerini ve hallerini bilicidir.

18. ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ İşte bu müşriklerin öldürülmesi ve mü'minlerin zaferi haktır.[31] Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar. Bundan maksat, kâfirlerin tuzağını zayıflatmaktır. Tâ ki, tuzaklarından hiçbir şey ayakta kalmayıp yıkılsın.

19. إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ Bu hitâp Kureyş kâfirlerinedir. Yani, Ey kâfirler topluluğu! Eğer mü'minlere karşı fetih ve zafer istiyorsanız, işte siz fetih geldi. O da mağlubiyet ve hezimettir. Bu, kâfirlere karşı alay yoluyla söylenmiş bir sözdür. Taberî, Zührî'nin rivâyetinde şöyle der: Bedir gününde Ebû Cehil dedi ki: Allahım! Hangimiz daha günahkâr ve sıla-ı rahimi daha çok terkeden isek, bugün onu helâk et." Bunun üzerine Allah إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ Eğer fetih istiyorsanız işte size fetih geldi, âyetini indirdi. Fethi isteyen Ebû Cehil'di. Ve bu ifadede onlarla bir istihza vardı. وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ Ey Kureyş topluluğu! Peygamber'e karşı savaşmaya, ona düşmanlık yapmaya, Allah'ı ve Rasulünü inkâr etmeye son verirseniz, bu sizin için dünyada ve ahirette daha hayırlıdır. وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ Eğer siz ona karşı savaşa ve mücadeleye dönerseniz biz de size karşı ona tekrar zafer nasip ederiz. وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ Kendilerinden yardım beklediğiniz toplumunuz ve yardımcınız çok da olsa, dünya azabından herhangi bir şey sizden asla savamazlar. وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ Çünkü Allah, yardım ve desteği ile mü'minlerle beraberdir.

20. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Ey iman edenler! Allah ve Rasulüne itaate devam ediniz ki Bedir'de meydana gelen izzet de sizin için devam etsin. وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ

30 Taberî, 13/443.

31 Âyette geçen ذلكم kelimesi müpteda yerindedir. Haberi mahzuftur. Takdiri: "ذلكم الذي حدث حق Meydana gelen bu olay haktır" şeklindedir.

وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ Kur'ân'ı ve nasihatları dinlediğiniz halde onun emrine muhalefet ederek ondan yüz çevirmeyin. تولوا fiilinin aslı تتولوا dir. Tâ'lardan biri hazfedilmiştir.

21. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ Kulakları ile işitip de, kalpleri ile işitmeyen kâfirler gibi olmayın. Onların bu işitmeleri, işitmeme gibidir. Çünkü işitmekten maksat düşünmek ve öğüt almaktır.

22. إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ Yaratıkların ve yeryüzünde yürüyen hayvanların kötüsü, hakkı işitmeyen sağırlar ve hakkı söylemeyen dilsizlerdir. Bunlar, kişinin hayırla şerri birbirinden ayırma güçü olan aklı kaybedenleridir. Bu âyet, Abdüddâr oğullarından bir grup hakkında inmiştir. Onlar: "Biz, Muhammed'in getirdiklerine karşı sağır ve dilsiziz" diyor ve Ebû Cehil ile birlikte Rasulullah'a karşı savaşmaya yöneliyorlardı. Âyet, kâfirlerin köpekten, domuzdan ve eşekten daha kötü olduklarını bildirmek sûretiyle onları son derece şiddetle yermektedir. Çünkü onlar duyu organlarından istifade etmediler. Böylece her âdîden daha âdî oldular.

23. وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ Eğer Allah onlarda hayırdan bir şey görseydi, elbette onlara, düşünecek ve anlayacak şekilde dinleme kabiliyeti verirdi. وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ Farz edelim ki Allah, onlarda hayır olmadığını bildiği halde, onlara bu şekilde işitme kabiliyeti verdi, elbette inat ve inkârlarından dolayı Kur'ân'dan yine yüz çevirip dönerlerdi. Bu âyet, kâfirlerin iman etmemelerine karşılık Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmektedir. .

EDEBÎ SANATLAR

1. "اولئك هم المؤمنون İşte onlar gerçek mü'minlerdir." Burada, mü'minlerin mertebelerinin yüksekliği ve şerefli makamlarının yüceliğinden dolayı, yakında olanlar için, uzaklık ifade eden ism-i işâret kullanılmıştır.

2. "لهم درجات عند ربهم Onların, Rableri katında dereceleri vardır." Dereceleri Cennetteki yüce makamlar ve rütbeler için müsteâr olarak kullanılmıştır.

3. "كأنما يساقون إلى الموت Sanki onlar ölüme sürükleniyorlar." Buradaki teşbih, teşbih-i temsilîdir.

4. "ان يحق الحق Hakkı gerçekleştirmek." Burada iki lafız arasında iştikâk cinâsı vardır.

5. "ذات الشوكة Kuvvetli." Burada şevket lafzı, silah için müsteâr olarak kullanılmıştır: Aralarında şiddet ve hiddet alakaları vardır.

6. "ويقطع دابر الكافرين Kâfirlerin sonunu kesmek..." Bu ifade, helâk yoluyla onların kökünü kesmekten kinayedir.

7. "اذ تستغيثون Yardım istediğiniz zaman." Meleklerin enteresan gelişlerini zihinde canlandırmak için muzâri sîgası kullanılmıştır.

8. "وينزل عليكم من السماء ماء Size semadan su indiriyor." Burada harf-i cer ile mecrûrunun mef'ulün bihten önce getirilmesi, öne alınan şeyin önemli olduğunu gösterir, sonraya alınanı da teşvik eder.

9. "ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح Eğer fetih isterseniz, size fetih gelmiştir." Bu hitap, alay yoluyla, müşriklere yapılan bir hitâptır. Nitekim bir âyet-i kerîmede, "ذق إنك انت العزيز الكريم Tad bakalım, sen kendince üstündün"[32] buyurularak inkârcıyla alay edilmiştir.

10. "ان شر الدواب عند الله Allah katında hayvanların en kötüsü." Burada kâfirler hayvanlara benzetilmiş, hatta onlardan daha kötü sayılmıştır. Burada son derece bir belâgat ve icaz vardır. Çünkü kâfir hakkı işitmez, hayvan da işitmez. Kâfir hakkı konuşmaz, hayvan da konuşmaz. O yer, hayvan da yer. Geriye şu kaldı: Kâfir zarar verir, hayvan zarar vermez. Artık nasıl ondan daha kötü olmasın?!

BİR UYARI

Yüce Allah bu sûrede kendisinin bin melekle mü'minlere yardım ettiğini açıkladı. Âl-i İmrân sûresinde ise üç bin melekle yardım ettiğini açıklamıştı. Bu âyetler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü Yüce Allah burada, "birbiri ardından gelen" manasındaki مردفين lafzını kullandı. Bu durumda, önce onlara bin melekle, sonra da üçbin melekle yardım etmiş olur. Tevfîk Allah'tandır.

32 Duhân sûresi, 44/49.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ
لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾
وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ
أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَأَوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ
عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۚ ﴿٢٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ
يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ
وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ
وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا
قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ
أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ
فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۖ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

24. Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasulüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız.

25. Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.

26. Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan az bir toplum idiniz, insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da, şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi, yardımıyla sizi destekledi ve size temizlerinden rızıklar verdi.

27. Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin, sonra bile bile emânetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

28. Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir. Allah'a gelince, onun katında büyük bir mükâfat vardır.

29. Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

30. Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları, veya öldürmeleri yahut seni yurdundan çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarlarken Allah da onlara tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.

31. Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "İşittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

32. Hani o kâfirler bir zaman da, "Ey Allahım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse, üzerimize gökten taş yağdır, yahut, bize acıklı bir azap getir!" demişlerdi.

33. Halbuki, sen onların içinde olduğun halde Allah, onlara azap edecek değildi. Ve onlar mağfiret dilerken de Allah onlara azap edici değildir.

34. Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olmadıkları halde mü'minleri oradan geri çeviririlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın mütevellileri takvâ sahiplerinden başkaları değildir. Fakat çokları bunu bilmez.

35. Onların Beytullah yanındaki duâları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. İnkâr etmekte olduğunuz şeylerden ötürü şimdi azabı tadın.

36. Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Onları daha da harcayacaklar! Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise Cehenneme toplanacaklardır.

37. Bu toplama Allah'ın murdarı temizden ayıklaması ve bütün murdarların birbiri üstüne koyup hepsini yığarak

Cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyâna uğrayanların kendileridir.

38. İnkâr edenlere, vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok, eğer tekrar seni yalanlarlarsa kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Küfre son verirlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıktarını çok iyi görür.

40. Eğer imandan yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin sahibinizdir. O ne güzet sahip ve ne güzel yardımcıdır!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kâfirleri anlattı ve onları salıverilmiş hayvanlara benzetti. Çünkü onlar, Allah'ın davetini kabul etmekten yüz çevirdiler: Burada da mü'minlere Allah'a ve Rasulüne uymalarını, kalplere hayat veren, dünya ve ahirette tam bir mutluluk vesilesi olan davetini kabul etmelerini emretti.

KELİMELERİN İZAHI

مُكاء : Mükâ, ıslık demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: Çoğunlukla ses ifade eden kelime فُعال vezninden gelir: صراخ bağırma, خوار böğürme, دعاء çağırma ve نباح ulumak gibi.[33]

تصدية : Tasdiye, el çırpmak. Kişi, elleriyle ses çıkardığı zaman صدى denilir. Aslı, "dağda yansıyan ses" manasına gelen الصدى kelimesindendir.

فيركمه : Onu toplar. ركم toplamak demektir. Leys şöyle der: Rekm, bir şeyi diğer şeyin üzerine koyup, kum veya bulut yığını gibi üst üste yığılmış bir yığın haline getirmektir.[34]

سلف : Geçti.

سنة الأوّلين : Sünnetü'l-evvelîn, geçmiş milletlerden peygamberleri yalanlayanların helâk edilmesi hususunda Allah'ın âdeti ve sünneti.

مولاكم : Mevlâküm, yardımcınız ve destekçiniz.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Cerîr Zührî'den şöyle rivâyet etti: Rasulullah Benî Kureyza Yahudilerini kuşatınca, onlar barış istediler. Rasulullah (s.a.v.) Sa'd b. Ubâde'nin hükmünü kabul etmelerini emretti. Yahudiler: "Bize Ebû Lübâbe'yi gönder" dediler. Rasulullah

33 el-Bahr, 4/474.
34 Aynı kaynak, gösterilen yer.

(s.a.v.) da, Ebû Lübâbe'yi onlara gönderdi. Yahudiler: "Ey Ebû Lübâbe! Ne dersin? Sa'd'ın hükmünü kabul edelim mi? O, da, onların kesileceğini kastederek gırtlağını gösterdi. Ebû Lübâbe der ki: Daha ayaklarımı yerinden oynatmadan, Allah'a ve Rasulüne hainlik ettiğimi anladım: Ebû Lübâbe devamla şöyle der: Hayır, vallahi Allah tevbemi kabul etmedikçe, ölünceye kadar ne yiyeceğim, ne de içeceğim. Bunun üzerine, يا أيها الذين آمنوا لا تخونوا الله والرسول Ey mü'minler! Allah'a ve Rasulüne hainlik etmeyin" âyeti indi. Sonra tevbesi kabul olundu.[35]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

24. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ Ey iman edenler! Peygamber sizi kalplere hayat verecek imana çağırdığı zaman onun davetini kabul ediniz. Ebedî hayatı onunla yaşarsınız. Katâde şöyle der: Size hayat veren şeyden maksat Kur'ân'dır. Onda hayat, güven, kurtuluş, dünya ve ahiret kötülüklerinden korunma vardır.[36] وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ Bilesiniz ki, Allah herşeyde tasarruf sahibidir. Kalpleri, sahibinin gücü yetmeyeceği bir şekilde, istediği gibi değiştirir. Onun azmettiği şeyleri bozar, gayelerini değiştirir, doğru yola gitmesi için ona ilham verir, veya onun kalbini doğru yoldan çevirir. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dua etmiştir: Ey kalpleri çeviren! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl"[37] İbn Abbas şöyle der: Allah, mü'min ile kâfir, küfür ile iman arasına girer.[38] Ebû Hayyân şöyle der: Âyette, Allah'ın emirlerini gözetmeye, ondan korkmaya ve onun çağrısına uymaya teşvik vardır.[39] وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ Yine bilesiniz ki, dönüşünüz sadece Allah'adır. O size, amellerinizin karşılığını verecektir.

25. وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً Allah'ın emrine isyan ettiğiniz takdirde, onun ansızın yakalayıp cezalandırmasından sakının. Fitneden de sakının. Çünkü size fitne gelirse, sadece zalimleri değil, herkesi kapsar, iyiye de, kötüye de ulaşır. Çünkü zalim, zulmü ve isyanı sebebiyle helâk olur. Zalim olmayan ise, zulmü engellemediği ve onun karşısında sustuğu için helâk olur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "İnsanlar zalimi görür de onu engellemezlerse, Allah katından onlara umumî bir azabın gelmesi yakındır."[40] İbn Abbas şöyle der: Allah mü'minlere, aralarında kötü şeyi yaşatmamalarını emretti. Aksi halde, kendilerini umumî bir azap ile cezalandıracağını, bu azabın zalime de, zalim olmayana da isabet edeceğini bildirdi.[41] وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Bilesiniz ki, kendisine isyan edenler için Allah'ın azabı şiddetlidir. Bu büyük bir tehdittir.

35 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, 9/195.
36 Taberî, 13/468.
37 Tirmizî, Kader, 7; İbn Mâce, Dua, 2.
38 Rûhu'l-meânî, 9/191.
39 el-Bahr, 4/481.
40 Tirmizî, Fiten, 8; Ebû Dâvûd, Melâhim, 17.
41 Sâvî Hâşiyesi, 2/122.

26. وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ Siz, zayıf bir azınlık olduğunuz zaman Allah'ın size vermiş olduğu nimeti hatırlayın. Hani o zaman kâfirler Mekke'de sizi zayıf buluyor, sizi dininizden döndürmeye çalışıyorlar ve size çeşitli eziyet ve işkencede bulunuyorlardı. تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ Müşriklerin sizi yakalayıp öldürmelerinden ve soymalarından korkuyordunuz. خطف Süratle yakalamak demektir. فَآوَاكُمْ Size, düşmanlarınızdan korunacağınız bir barınak verdi. Burası Medine-i Münevvere'dir. وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ Bedir savaşında, büyük yardımıyle sizi destekledi ve size yardım etti de müşrikleri mağlup ettiniz. وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ Size tertemiz helâl rızık olarak onların ganimetlerini nasip etti. Bu nimetler, daha önce hiçkimseye helal değildi. لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Bu yüce nimetlere karşı Allah'a şükredesiniz diye bunları yaptı. Bundan maksat, nimeti hatırlatmaktır. Çünkü Araplar, Rasulullah (s.a.v.) gelmeden önce çok zayıf ve zelil idiler. Rasulullah (s.a.v.) geldikten sonra ise, son derece izzet ve şeref sahibi oldular. Bu sebepten Allah'a itaat etmeleri ve bu nimetlere şükretmeleri gerekir.

27. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ Ey iman edenler! Mü'minlerin sırlarını müşriklere bildirmek sûretiyle, dininize ve peygamberinize hainlik etmeyin. وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ Sonra size emanet ettiği şer'î mükellefiyetlere bile bile hainlik etmiş olursunuz. Emânetlerden maksadın şer'î mükellefiyetler olduğunu gösteren bir başka âyet de şudur: انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik..."[42] İbn Abbas şöyle der: "Allah'a (c.c.) hainlik etmek, farzlarını terketmekle, Rasul'e (s.a.v.) hainlik de sünnetini terketmek ve onun günah saydığı şeyleri yapmakla olur. Emânetler, Allah'ın, kullarından yapmalarını istediği amellerdir."[43] Âyette geçen "bile bile" sözünden maksat, "onun hainlik olduğunu ve vebalinin ne olduğunu bildiğiniz halde" demektir.

28. وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız, Allah'tan bir imtihandır. Onlara rağmen Allah'ın kanunlarını nasıl koruyacağınıza dair sizi imtihan etmek için verilmiştir. İmam Fahreddin Râzî şöyle der: Mal ve çocuklar, kalbi dünya ile meşgul ettikleri ve Allah'a hizmete engel oldukları için, onlara fitne denmiştir.[44] وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ Allah'ın katında bulunan sevap ve mükâfaat ise, mallardan ve çocuklardan daha hayırlıdır. Şu halde hırs ve arzu ile Allah'a itaat edin.

29. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا Ey iman edenler! Allah'a itaat eder ve günahlardan sakınırsanız, sizin için bir hidâyet ve kalplerinizde bir nur yaratır. O

42 Ahzâb sûresi, 33/72.
43 Rûhu'l-meânî, 9/195.
44 et-Tefsîru'l-kebîr, 15/152.

nur sayesinde hakkı batıldan ayırırsınız. Nitekim bir âyet-i kerîmede, ويجعل لكم نوراً تمشون به Sizin için, aydınlığında yürüyeceğiniz bir nur yaratır, buyurulmaktadır.[45] Bu âyet, takvânın kalbi aydınlattığına ve gönülleri açtığına ve ilim ve marifeti arttırdığına delildir. وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ Geçmiş günahlarınızı siler, onları bağışlar ve sizi onlardan sorumlu tutmaz. وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ Allah'ın lütfu bol, bağışı büyüktür.

30. وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا Mü'minlere umumî olan nimeti hatırlattıktan sonra, burada da Rasulullah (s.a.v.)'a mahsus olan nimet hatırlatılmaktadır. Yani: Ey Muhammed! Müşriklerin Dâru'n-Nedve'de sana komplo hazırladıkları zamanı hatırla. لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ Onlar bu komployu seni hapsetmek, veya kanından bütün kabilelerin sorumlu olması için bir tek kişi seni öldürüyormuş gibi hep birden öldürmek veya seni Mekke'den çıkarmak için plan yapıyorlardı. وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ Ey Muhammed! Onlar hile yapıp sana tuzak kuruyorlar, Rabbin de senin için, onların tuzağını boşa çıkaracak ve onları rezil edecek bir tedbir alıyor. وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ Allah'ın tuzağı onlarınkinden daha etkili ve tesirlidir. Taberî, İbn Abbas'tan gelen rivâyetinde şöyle der: Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grup Dâru'n-Nedve'de toplandı. Şeytan, yaşlı bir ihtiyar şeklinde onlara göründü. Onlar şeytanı görünce: "Sen kimsin?" diye sordular. Şeytan "Araplar'dan bir ihtiyarım. Sizin toplandığınızı işittim. Ben de yanınıza gelip bir görüş bildirmek ve nasihatta bulunmak istedim. Kureyşliler: "Buyur, gir" dediler. Şeytan içeri girdi ve Rasulullah (s.a.v.)'ı kastederek, "Bu adamın durumunu düşünün" dedi. Bunun üzerine, meclistekilerden birisi: Onu zincirlere vurarak hapsedin. Sonra bu şekilde ölmesini bekleyin" dedi. Allah düşmanı şeytan bağırarak şöyle dedi: "Vallahi, bu sizin için iyi bir görüş değildir. Arkadaşları hemen gelir ve onu sizin elinizden alarak sizin ona kötülük yapmanıza engel olurlar." Bir diğeri: "Onu aranızdan çıkarınız. Böyle yaparsanız ondan kurtulursunuz. Çünkü o, aranızdan çıkarsa, nerede ne yaparsa yapsın, size zarar veremez" dedi. Melûn ihtiyar: "Vallahi, bu da sizin için iyi bir görüş değildir. Onun ne tatlı sözü olduğunu, ne güzel konuştuğunu ve sözleri ile kalpleri fethettiğini görmüyor musunuz? Vallahi, eğer dediğiniz gibi yaparsanız, Araplar size karşı birleşir, sizi ülkenizden çıkarır ve ileri gelenlerinizi öldürürler" dedi. Kureyşliler: "Doğru söylüyor. Başka bir görüş belirtin" dediler. Ebû Cehil şöyle dedi: "Vallahi, ben size öyle bir yol göstereceğim ki, onun dışında bir yol göremiyorum." "O nedir?" diye sordular. Ebû Cehil şöyle cevap verdi: "Her kabileden güçlü, bir, genç' alalım. Herbirine keskin bir kılıç verelim. Bunlar, bir adamın vuruşu gibi ona hep birden vursunlar. Böylece bütün kabileler onun kanından sorumlu olsun. Haşimoğalları'nın bütün Kureyş'e karşı savaşabileceklerini sanmıyorum. Böylece diyeti kabul ederler, biz de ondan kurtulur ve eziyetini kendimizden def ederiz." Bunu işiten Allah düşmanı şeytan şöyle bağırdı: "Vallahi, görüş bu görüştür. Başka

45 Hadîd sûresi, 57/28.

yol göremiyorum." Bu görüşü kabul edip dağıldılar. Cebrâil (a.s.) Peygamber (s.a.v.)'e gelerek durumu ona haber verdi, gece yatağında yatmamasını emretti ve kendisine hicret izni verildiğini bildirdi. Rasulullah (s.a.v.)'ın Medine'ye gelişinden sonra, Yüce Allah, nimetini ona hatırlatmak üzere: Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri, yahut seni yurdundan çıkarmaları için, sana tuzak kuruyorlardı, meâlindeki âyeti indirdi.[46]

31. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا Bu apaçık Kur'ân âyetleri onlara okunduğunda, قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا kibir ve inatlarından derler ki: Biz bu sözü işitmiştik. İstesek, bunun benzerini elbette söyleriz. إِنْ هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ Bize okuduğun bu Kur'ân sadece geçmiş milletlerin uydurduğu hikâye, hurâfe ve yalanlardan ibâret olup Allah kelâmı değildir. Ebussuûd şöyle der: Onların bu sözleri şon derece kibirli ve inatçı olduklarını gösterir. Nasıl böyle olmasın, benzerini söylemek ellerinden gelseydi, kesinlikle geri durmazlardı. Kur'ân onlara on sene meydan okuduğu halde, onları bundan alıkoyan neydi? Âciz oldukları, defalarca başlarına kakıldı. Sonra kılıçla mücadele etmek zorunda kıldılar, ve özellikle edebiyat konusunda mağlup olmayı hiç istemedikleri ve gururlarına yediremedikleri halde, ona karşı koyamadılar.[47]

32. وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ Hani onlar: "Ey Allahım! Eğer bu Kur'ân, senin katından indirilmiş bir gerçek ise, فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ Lut kavmi üzerine yağdırdığın gibi, üzerimize gökten taş ve dolu yağdır. أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ Veya elem verici bir azap getir de, bizi onunla helâk et" demişlerdir. Bu, onların bir alay ve eğlenceleridir. İbn Kesîr şöyle der: Onlar çok câhil, aşırı derecede inatçı ve yalanlayıcı oldukları için böyle söylediler. Şöyle söylemeleri, onlar için daha iyi olurdu: "Ey Allahım! Eğer bu Kur'ân, senin katından gelmiş bir gerçek ise, bizi ona ilet ve ona uymayı bize nasib et." Fakat onlar, beyinsizlikleri yüzünden azap ve ceza istemede acele ettiler.[48]

33. وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ Bu âyet, onların âdî sözlerine bir cevap ve kendilerine mühlet verilmesini gerektiren sebebi açıklayıcıdır. Yani, "Onlar azabı hak ettiler. Ancak, Ey Muhammed! Sen onların içinde iken, sana hürmeten Allah onlara azap etmeyecek" Allah'ın kanunu ve hikmeti böyle cereyan etmiştir. O, peygamberleri aralarında iken hiçbir ümmete azap etmemiştir. İbn Abbas şöyle der: "Peygamberleri aralarında iken hiçbir ümmete azap edilmedi."[49] Azaptan maksat, onların kökünü kesecek azaptır. وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ İçlerinde Allah'a istiğfâr eden mü'minler bulundukça, Allah o kâfirlere azap edecek değildir. Bu âyet, müşriklerin aralarında kalan zayıf mü'minlerin istiğfâr ettiklerine de işaret eder. İbn Abbas şöyle der:

46 Taberî, 13/495.
47 Ebussuûd, 2/237.
48 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/101.
49 el-Bahr, 4/489.

Onları koruyacak iki emân vardı. Biri Allah'ın Rasulü, diğeri ise istiğfârları. Allah'ın Rasulü, ahirete irtihal etmiştir. İstiğfâr ise, kıyamete kadar devam eder.[50]

34. وَمَا لَهُمْ أَلاَّ يُعَذِّبَهُمُ اللهُ Onlara azap edilmemesini gerektiren neler var? Onlar وَهُمْ! يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ Halbuki onlar insanların Mescid-i Haram'a girmesine engel oluyorlar. Nitekim Hudeybiye yılında, Rasulullah'ı Mescid-i Haram'a sokmadılar, onu ve mü'minleri Mekke'den hicrete zorladılar. وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ Müşrik oldukları için, Mescid-i Haram'a mütevellî olmaya ehil de değillerdi. إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلاَّ الْمُتَّقُونَ Oraya ancak iyi ve takvâ sahibi kişiler mütevellî olabilir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu, beyinsiz câhillerdir. Çünkü şöyle diyorlardı: "Biz Beytullah'ın ve Harem'in mütevellisiyiz. İstediğimizi oraya sokar, istediğimizi engelleriz." Âyetten maksat, onların ağır suçları yüzünden, kökleri kesilecek şekilde azaba müstehak olduklarını açıklamaktır. Fakat Yüce Allah, Rasulüne hürmeten ve zayıf müslümanların istiğfârından dolayı onlardan bu azabı kaldırdı.

35. وَمَا كَانَ صَلاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلاَّ مُكَاءً وَتَصْدِيَةً Müşriklerin, Beyt-i Haram'ın yanında ibadet ve dualarını, ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. Müslümanlar namaz kılarken, onların namazlarını bozmak için böyle yapıyorlardı. Yani onlar, namaz ve ibadet yerine ıslık çalıyor ve el çırpıyorlardı. İbn Abbas şöyle der: Kureyş, Beytullah'ı çıplak, vaziyette ıslık çalarak ve el çırparak tavaf ederdi.[51] فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ İnkârınızdan ve çirkin fiillerinizden dolayı, öldürülme ve esir olma azabını tadınız. Bu, Bedir savaşında onların başlarına gelenlere işarettir.

36. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ Kâfirler şüphesiz mallarını, insanların İslâm dinine girmesini engellemek ve Muhammed (s.a.v.)'e karşı harp etmek için harcıyor ve sarfediyorlar. Taberî şöyle der: Bedir savaşında Kureyş kâfirleri felâkete uğrayıp mağlupları Mekke'ye dönünce dediler ki: Ey Kureyş topluluğu! Muhammed size zulmetti ve ileri gelenlerinizi öldürdü. Ona karşı savaşmak üzere bize şu kadar mal yardımında bulunun. Umulur ki, öldürülenlerimizin intikamını ondan alırız. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.[52] فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً Onlar bu malı harcayacaklar. Sonra pişman olacaklar. Çünkü malları gidecek, fakat umdukları zaferi elde edemeyecekler. Yani Allah'ın nurunu söndürüp küfür kelimesini yüceltemeyecekler. ثُمَّ يُغْلَبُونَ Bu, bir gaybtan haber vermedir. Yani onların sonu hezimet ve mağlubiyettir. Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur: كتب الله لاغلبن انا ورسلي Allah, elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz diye yazmıştır."[53] وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى

50 er-Râzî, 15/158.
51 Taberî, 13/524.
52 Taberî, 13/532.
53 Mücâdele sûresi, 58/21.

جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ Onlardan kâfir olarak ölenler, Cehenneme sevkedileceklerdir. Onlardan yaşayanlar için de helâk olanlar için de, bu ne büyük pişmanlık ve üzüntüdür.

37. لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ Allah'ın, Hak ordusu ile Şeytan ordusunu, iyi mü'minlerle kötü kâfirleri birbirinden ayırması için onlar Cehenneme sevkolunurlar. Âyette geçen habîs ve tayyîbten maksat kâfir ve mü'mindir. وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ Kâfirleri birbiri üstüne koyup فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا aşırı izdihamdan dolayı üst üste yığılmış bir yığın haline getirerek فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ onları Cehenneme atması için toplanacaklar. أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ İşte onlar tam manasıyla hüsrâna uğrayanlardır: Çünkü onlar hem canlarını, hem de mallarını kaybetmişlerdir.

Bundan sonra Yüce Allah onları tevbeye ve kendisine dönmeye çağırır ve onları inkâr ve sapıklıkta ısrar etmekten sakındırarak şöyle buyurur:

38. قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ Ey Muhammed! Kavminden o müşrikler, inkâra son verir, Allah'a iman eder, sana ve mü'minlere karşı savaşmayı bırakırlarsa, geçmiş günah ve hatalarının affedileceğini söyle. وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ Sana karşı savaşa ve seni yalanlamaya tekrar dönerlerse, bilsinler ki, ben daha önce peygamberlerimi yalanlayanları yok ve helâk etmişimdir. Bu, benim âdetimdir. Onlara da aynı şeyi yaparız. Bu; inat ve kibirden vaz geçmedikleri takdirde, onların helâk edileceğine dair şiddetli bir tehdittir.

39. وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ Ey mü'minler topluluğu! Müşrik düşmanlarınıza karşı savaşınız ki, hiçbir şirk olmasın ve tek olan Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet edilmesin. İbn Abbas şöyle der: Fitne, şirk demektir. Yani, yeryüzünde bir müşrik kalmayıncaya kadar savaşın. İbn Cüreyc şöyle der: Tâ ki, hiçbir mü'min dininden dönmesin."[54] وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ Ve dinin tamamı Allah için olsun. Yani batıl dinler çöküp yok olsun, İslâm'dan başka bir din kalmasın. Âlûsî şöyle der: Dinlerin çözülüp yok olması, ya müntesiplerinin hepsinin helâk edilmesiyle olur veya öldürülme korkusuyla dinlerinden dönmeleriyle olur.[55] Zîra, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bana, lâilahe illallâh deyinceye kadar, insanlarla savaşmam emredildi."[56] فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Eğer inkârdan vazgeçip de müslüman olurlarsa, bilsinler ki Allah, onların kalplerini bilir. Tevbe etmeleri ve müslüman olmalarına karşılık Allah onlara sevap verecektir.

40. وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ Eğer inkârlarına son vermez de imandan yüz çevirirlerse, biliniz ki, ey mü'minler topluluğu!, Allah onlara karşı sizin yardımcınız ve destekçinizdir. Onun yardımına ve dostluğuna güvenin. Kâfirlerin size olan düşmanlıklarına aldırış etmeyin. نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ Allah'ın size dost olması ne

54 Taberî, 13/538.
55 Rûhu'l-meânî, 9/207.
56 Buhârî, İman, 25; Müslim, İman, 36.

güzel şeydir. Çünkü o, dost edindiği kimseyi yardımsız bırakmaz. O, sizin için ne güzel yardımcıdır. Şüphesiz, Allah'ın yardım ettiği kimse mağlup olmaz.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يحول بين المرء وقلبه Kişi ile kalbi arasına girer." Bu kelâm, istiâre-i temsîliyye bâbındandır. Allah'ın, kulların kalplerine hakim olması ve onları dilediği şekilde çevirmesi, iki şey arasına giren kimseye benzetilmiştir. Bu, güzel bir istiâredir:

2. "واذ يمكر بك Hani sana komplo hazırlıyorlardı." Burada, enteresan durumu yani müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hazırladıkları komployu, bu anda oluyormuş gibi dinleyenlerin zihninde tasvir etmesi için muzâri sîgası kullanılmıştır.

3. "ويمكر الله Allah da komplo hazırlar." Burada, komplo manasına gelen مكر kelimesinin Allah'a izafefi, "müşâkelet"[57] içindir. Onların kurdukları komplo ve tuzağı boşa çıkardı manasınadır. Müşâkelet, daha önce de geçtiği gibi, lafzın aynı, mananın farklı olmasıdır.

4. "وما كان صلاتهم عند البيت الا مكاء وتصدية Onların Beytullah'taki dua ve ibadetleri ancak ıslık ve el çırpmadan ibarettir." Kur'ân'ın üslûbundaki bu parlak ifadeyi bir düşün. Zira, müşrikler ıslık ve el çırpmayı, Beytullah'ta eda edilmesi gereken namaz yerine koydular. Böylece, ibadetin manasını anlamayan ve Allah'ın evlerinin hürmetini tanımayan hayvanlar gibi oldular. Bu, aşağıdaki şu söze tam uygun düşmüştür: Aralarındaki selâmlaşma, elem verici bir vuruştur.

5. "الخبيث من الطيب Temizden, pis olanı ayırmak." Bunlar, mü'min ve kâfirden kinayedir. Habîs ve tayyib kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bu da güzel sanatlardandır.

BİR UYARI

Hafız İbn Kesîr, Ebû Saîd b. Muallâ'nın şöyle dediğini rivâyet eder: Ben namaz kılıyordum. Rasulullah (s.a.v.) yanımdan geçti. Beni çağırdı. Namazı kılıncaya kadar ona gitmedim. Namaz kıldıktan sonra gittim. Buyurdu ki: Bana gelmene mâni olan nedir? Yüce Allah buyurmadı mı: "Ey mü'minler! Sizi hayat verecek şeye çağırdığında Allah'ın ve Rasulü'nün davetine uyun." Rasulullah devamla şöyle dedi: "Buradan çıkmadan önce, sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi mutlaka öğreteceğim." Rasulullah (s.a.v.) kalkıp çıkmak istedi. O esnada ona, söylediği sözü hatırlattım. O: "الحمد لله رب العالمين dir" buyurdu. O, Seb'u'l-mesânî ve bana verilen yüce Kur'ân'dır.[58]

57 Müşâkelet hakkında ğeniş bilgi için, Bakara sûresi, 15. âyetin tefsirine bakınız.
58 Buhârî, Tefsir, 1; Muhtasaru İbn Kesîr 2/95.

BİR NÜKTE

Rivâyete göre Hz. Muâviye, Sebe halkından bir adama şöyle dedi: Senin kavmin ne kadar câhil! Başlarına bir kadını kraliçe yaptılar. Adam dedi ki: Senin kavmin benimkinden daha câhil. Çünkü Rasulullah (s.a.v.) onları hakka çağırdığında: "Ey Allahım! Eğer bu Kur'ân senin katından inmiş bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır. Yahut bize elem verici bir azap getir" dediler de, "Eğer, bu Kur'ân senin katından inmiş bir gerçekse bizi ona ilet" demediler. Bunun üzerine Muâviye (r.a.) sustu.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَىْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ
إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ ٱلْفُرْقَانِ
يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذْ أَنتُم
بِٱلْعُدْوَةِ ٱلدُّنْيَا وَهُم بِٱلْعُدْوَةِ ٱلْقُصْوَىٰ وَٱلرَّكْبُ
أَسْفَلَ مِنكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَٱخْتَلَفْتُمْ فِى ٱلْمِيعَٰدِ ۙ وَلَٰكِن
لِّيَقْضِىَ ٱللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۙ لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنۢ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَىَّ عَنۢ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ۙ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ ٱللَّهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ
أَرَىٰكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤٣﴾
وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ ٱلْتَقَيْتُمْ فِىٓ أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِىٓ أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ ٱللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ
ٱلْأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَٱثْبُتُوا
وَٱذْكُرُوا ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۚ ﴿٤٥﴾
وَأَطِيعُوا ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
رِيحُكُمْ ۖ وَٱصْبِرُوٓا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ۚ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَٱلَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَٰرِهِم بَطَرًا وَرِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلْيَوْمَ

مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ
عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ
وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ
إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ
يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾
إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾
الَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ
بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ
اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ
إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

41. Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasulüne, O'nun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye hakkıyla Kâdir'dir.

42. Hatırlayın ki, siz vadinin yakın kenarında idiniz, onlar da uzak kenarında idiler. Kervan da sizden daha aşağıda idi. Eğer sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda anlaşamazdınız. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, 'helâk olanın açık bir delille helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için böyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyle işitendir, bilendir.

43. Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münâkaşaya girişecektiniz. Fakat Allah kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.

44. Allah, yapılması gereken emri yerine getirmek için karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döner.

45. Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılıştığınız zaman sebât edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46. Allah ve Rasulü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

47. Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

48. Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de, "Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce

ardını döndü ve "Ben sizden uzağım, ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum, Allah'ın azabı şiddetlidir" dedi.

49. O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, "Bunları, dinleri aldatmış" diyorlardı. Halbuki kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

50. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ve "tadın Cehennem azabını" diyerek o kâfirlerin canlarını alırken onları bir görseydin!

51. İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

52. Bunların gidişi tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişi gibidir. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı. Allah güçlüdür. O'nun cezası şiddetlidir.

53. Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır. Gerçekten Allah işitendir, bilendir.

54. Evet bunların durumu Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumuna benzer. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı, biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiş ve Firavun ailesini boğmuştuk. Hepsi de zalimler diler.

55. Allah katında yaratıkların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler.

56. Onlar kendileriyle andlaşma yaptığında hiç çekinmeden her defasında ahidlerini bozan kimselerdir.

57. Eğer savaşta onları yenersen ibret almaları için onlar ile arkalarında bulanan kimseleri de dağıt.

58. Bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de hak ve adaletle, onlarla yaptığın ahdi, onların üzerine at. Şüphesiz Allah, hainleri sevmez.

59. İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar âciz bırakamazlar.

60. Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp belenen atlar hazırlayın, onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği düşman kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, asla haksızlığa uğratılmazsınız.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerle savaşı emretti ve Bedir savaşının bir bölümünü açıkladı. Savaştan sonra mücâhitlerin, ganimet almaları geliyordu. Ganimetler, savaş ve zafer yoluyla müşriklerden alınan mallardır. Yüce Allah bu âyetlerde de ganimetlerin hükmünü ve nasıl taksim edileceğini açıkladı. Daha sonra bu büyük savaşta, yani Bedir savaşında meydana gelen diğer önemli olayları anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

العدوة الدنيا : el-Udvetu'd-dünya, yakın kenar demektir. **عدوة الوادي** vadinin kenarı ve kıyısı manasınadır. **دُنْيـــا** yakın manasına gelen **أدْنَى** kelimesinin müennesidir. Burada maksat, Medine tarafına düşen kenardır. **العـــدوة القصوى** el-Udve'l-kusvâ, uzak kenar demektir. **قصوى** uzak manasına gelen **أقصى** kelimesinin müennesidir. Bir şeyden ayrılan başka bir şey, ondan uzaklaşmış demektir. Burada maksat, Mekke tarafına düşen kenardır.

نكص : Döndü demektir. **نكوص** birşeyden yüz çevirmek, dönmek manasınadır.

كدأب : Âdeti gibi. De'b, âdet manasınadır. Lugatte bunun asıl manası, işi devam ettirmek demektir. Bir kimse, bir işi devamlı yaptığında, **فلان يدأب في كذا** denilir. Bilahere âdete **دأب** denildi. Çünkü insan, âdetini devam ettirir.

تَثْقَفَنَّهم : Onları mutlaka yakalarsın. Leys şöyle der: Bir kimseyi filan yerde yakaladık ve mağlup ettik manasına, **ثَقَفْنا فلاناً في موضع كذا** denir.

فشرِّد : Dağıt **تشريد** ayırmak ve dağıtmak demektir: Bir kimse bir topluma karşı savaşır ve onları yurtlarından uzaklaştırırsa, **شرَّدْتُ القوم** der.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. **وَاعْلَمُـوا أَنَّمَـا غَنِمْـتُـمْ مِنْ شَيْءٍ** Ey müminler! Biliniz ki, ister az olsun, ister çok olsun, savaşta müşriklerden aldığınız malların **فَـأَنَّ لِلَّهِ خُـمُـسَـهُ** beşte biri Allah'ındır: Hasan el-Basrî şöyle der: Bu, kelâma başlanmak için söylenmiş bir sözdür. Yoksa, dünya ve ahiretin hepsi Allah'ındır.[59] Yani, burada Allah'ın adı bereket ve tazîm için anılmıştır. Nitekim bir âyet-i kerîmede: "Allah ve Rasulünü razı etmeleri daha doğrudur"[60] buyrularak Allah'ın adı teberrüken zikredilmiştir. Tefsirciler şöyle der: Ganimet beşe ayrılır. Beşte biri, Yüce Allah'ın bu âyette anlattığı kimselere verilir.

59 Kurtubî, 8/10.
60 Tevbe Sûresi, 9/62.

Geriye kalan da ganimeti elde denlere dağıtılır. وَلِلرَّسُولِ Beşte birden bir pay Rasulullah (s.a.v.)'ındır. وَلِذِي الْقُرْبَى Bir pay da Rasulullah (s.a.v.)'ın akrabalarınındır. Bunlar Haşimoğulları ile Muttaliboğulları'dır. وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ Birer pay da diğer sınıflarındır. Yani, babaları ölmüş olan yetimlerin, ihtiyaç içinde olan fakirlerin ve yolda kalmış olan müslümanlarındır. إِنْ كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللَّهِ Eğer Allah'a inanmışsanız... Bu şartın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: Eğer Allah'a inanmışsanız, biliniz ki, Allah'ın ganimetler hakkındaki hükmü budur. O halde O'na itaat ederek emrine sarılın. وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ Allah'ın hakkı batıldan ayırdığı gün, yani müminlerle kâfirlerin karşılaştığı Hak ordusu ile Şeytan ordusunun karşılaştığı Bedir günü, kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız hüküm budur. Bedir savaşı ile Allah hakkı batıldan ayırdığı için o güne" يوم الفرقان yevmu'l-furkân denilmiştir. وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Allah herşeye Kâdir'dir, hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Sizin azlığınıza ve düşmanlarınızın çokluğuna rağmen size zafer nasip etmesi, Kâdir olduğu şeylerden biridir.

42. إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا Ey müminler topluluğu! Sizin, vadinin Medine'ye yakın tarafında bulunduğunuz zamanı hatırlayın. Bu, savaşı tasvirdir. وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى Düşmanlarınız müşrikler ise, vadinin Medine'den uzak tarafında idiler. وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ Kureyş'in ticaret kervanı ise, sizden daha aşağı bir yerde, deniz kıyısına yakın idiler. وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ Eğer siz ve müşrikler savaş için sözleşmiş olsaydınız, mutlaka o hususta ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah hikmeti ile bu işi kolaylaştırdı ve tamamladı. Ka'b b. Mâlik şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) ve müslümanlar sadece Kureyş kervanını ele geçirmek üzere yola çıktılar. Neticede, savaş için aralarında herhangi bir zaman tesbiti olmadan, Allah, müslümanlarla düşmanlarını bir araya getirdi.[61] Râzî şöyle der: Yani, siz savaşmak üzere Mekke halkı ile sözleşmiş olsaydınız, sizin azlığınız onların da çokluğu yüzünden birbirinize muhâlefet eder. anlaşamazdınız.[62] وَلَكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولا Fakat Allah kudreti ile, murâdını yerine getirmek için zaman anlaşması olmaksızın sizi bir araya getirdi. Allah, İslâm'ı ve müslümanları aziz, şirki ve müşrikleri zelil kılmak istiyordu. Böylece, Allah'ın murâdı kesin olarak gerçekleşmiş oldu. Ebussuûd şöyle der: Âyetten maksat, onlara nasip olan fethin sadece Allah'tan ve harikulade bir şey olduğunu anlamalarıdır. Böylece imanları ve şükürleri artar ve kalpleri, alınan beşte bire razı olur.[63] لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ Allah böyle yaptı ki kâfir olan açıkça delili gördükten sonra kâfir olsun

61 Taberî, 13/566.
62 Tefsîru Râzî, 15/167.
63 Ebussuûd, 2/240.

وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ İman eden de açık bir delili gördükten sonra iman etsin.[64] Çünkü Bedir savaşı, Allah'ın dostlarına yardım edeceğini, düşmanlarını da yardımsız bırakacağını gösteren engin mucizelerdendir. وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Allah, kulların sözlerini işiten, niyetlerini bilendir.

43. إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا Ey Muhammed! Uykuda Allah'ın sana düşmanlarını az gösterdiği zamanı hatırla. O zaman sen bunu arkadaşlarına haber verdin de, kalpleri kuvvetlendi ve onlara karşı savaşma cesareti buldular. Mücâhid şöyle der: Allah, Rasulüne onları uykusunda az gösterdi. Rusulullah (s.a.v.) bunu Ashâbına haber verdi. Bu onlar için bir sebât vesilesi oldu. وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ Eğer Rabbin sana düşmanını çok gösterseydi, Ashâbın mutlaka korkar ve onlarla savaşamazdı. Kur'ân'ın güzelliklerine bak! Çünkü o, korkaklığı Rasulullah'a isnad etmedi. Zira Rasulullah (s.a.v.) masumdur. Bilakis, Ashâbına işaret ederek لَفَشِلْتُمْ korkaklaşırdınız" dedi. وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ Ey Ashâb topluluğu! Eğer düşman çok gösterilseydi, onlarla savaş hususunda mutlaka ihtilafa düşerdiniz. وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ Fakat Allah size korkaklık ve ihtilafa düşmekten kurtulmayı lütfetti. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Şüphesiz Allah, kalplerde olanı bilendir. Kalplerin hallerini değiştirecek şeyi, yani cesareti, korkaklığı, sabrı ve sabırsızlığı bilir.

44. وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ Ey müminler topluluğu! Savaşta karşılaştığınız zamanı hatırlayın. O zaman, onlara karşı cesaretiniz artsın diye Allah, düşmanınızı gözünüze az gösterdi. Sizi de onların gözüne az gösterdi ki, savaşa sizin için bir hazırlık yapmasınlar. Bu görme, uykuda değil uyanıklık halinde idi. İbn Mesud şöyle der: Bedir savaşında düşman bizim gözümüze o kadar az gösterildi ki, ben bir adama: "Ne dersin, sayıları yüz kadar mı?" diye sordum.[65] Bu, savaş başlamadan önceydi. Savaş başlayınca, Allah müminleri, kâfirlerin gözüne çok gösterdi. Kâfirler şaşıp kaldılar ve korkuya kapıldılar. Azimleri kırıldı ve hesap etmedikleri şeyleri gördüler. Bu, Allah'ın bu savaştaki büyük mucizelerindendir. لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا Allah bunu böyle yaptı. Kâfirlere karşı müminlere cesaret verdi. Mü'minlere karşı da kâfirlere cesaret verdi ki, savaş yapılsın ve Allah kendi ordusuna yardım etsin, batılı ve ordusunu hezimete uğratsın, üstün olan, Allah'ın kelimesi, alçak olan da kâfirlerin kelimesi olsun. وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ Bütün işler Allah'a döner. Allah, dilediği gibi o işlerde tasarrufta bulunur. Onun verdiği hükmü bozacak kimse yoktur. O hikmet sahibi ve yücedir.

---

64 Taberî'ye göre âyetin manası şudur: Allah'ın mahlukatından ölen, Allah tarafından isbatlanan ve özrünü ortadan kaldıran bir delili görerek ölsün. Yine Allah'ın mahlukatından yaşayan da, Allah tarafından isbatlanan ve gözüyle gördüğü ve bildiği bir delil üzere yaşasın. Biz Celâleyn'in görüşünü tercih ettik. Zira o daha açıktır. لينذر من كان حيا ويحق القول على الكافرين Bununla onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere cezanın hak olduğunu söylemesini istedik (Yâsîn Sûresi 36/70) âyeti de bunu destekler.

65 Taberî, 13/573.

45. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا Bu âyet düşmanla karşı karşıya gelindiğinde zafer yolunu göstermektedir. Yani, ey müminler, kâfirlerden bir toplulukla savaştığınızda onlarla savaşta sebât gösterin, bozulmayın. وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Allah'ı dilinizle çokça anın ki, onun yardım ve desteğine nâil olasınız ve düşmanlara karşı zafer kazanasınız.

46. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Bütün söz ve hareketlerinizde Allah'a ve Rasulüne itaat edin, hiçbir şeyde onların emrine muhalefet etmeyin. وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا Aranızda ayrılığa düşmeyin, sonra zayıflar ve düşmanla savaşmaktan korkarsınız. وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ Güç ve kuvvetiniz gider, zaafa uğrarsınız. وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ Savaşın şiddet ve zorluklarına sabredin. Çünkü Allah, yardım ve zaferiyle sabredenlerin yanındadır.

47. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ Çalım satmak ve insanlara gösteriş yapmak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Yani, çalım satmak, kibirlenmek ve halkın övgü ve senâsını kazanmak için Bedir savaşına çıkan Kureyş kâfirleri gibi olmayın. Âyet, Ebû Cehl'in şu sözlerine işaret etmektedir: Vallahi Bedir'e varmadan geri dönmeyeceğiz. Orada içki içecek, deve keseceğiz, şarkıcı kızlar bize şarkı söyleyecek, Araplar bizim şanımızı duyacak ve sürekli olarak bizden korkup saygı gösterecekler.[66] Taberî şöyle der: Şarap yerine kâselerden ölüm şerbeti içtiler. Kızlar şarkı söyleme yerine onlara ağıt yaktılar.[67] وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ O kâfirler insanları İslâm'a girmekten alıkoyuyorlardı. وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ Yüce Allah onların bütün yaptıklarını bilir ve onlara karşılığını verecektir.

48. وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ Şeytanın onlara şirk, putlara ibadet ve Rasulullah (s.a.v.)'a karşı savaşmak gibi çirkin amellerini güzel gösterdiği zamanı hatırla. وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ Şeytan şöyle dedi: Bugün Muhammed ve arkadaşları asla sizi yenemeyecek. وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ Ben de şüphesiz sizin yardımcınızım. فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ İki grup karşılaşınca, şeytan geri dönüp kaçtı. وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ Size verdiğim yardım sözünü yerine getiremiyeceğim إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ Çünkü ben sizin görmediklerinizi görüyorum. Ben, müminlere yardıma inen melekleri görüyorum. Siz ise onları görmüyorsunuz dedi. Şeytanın bu tutumu, onlara asla yardım etmeyeceğini gösterir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Şeytan hiçbir gün, arefe gününde görüldüğü kadar zelil, hakir, huysuz ve öfkeli görülmedi. Ancak Bedir günü gördükleri hâriç, o gün daha kötü duruma düşmüştür. Çünkü o gün, Cebrâil (a.s.)'in,

66 Taberî, İbn Abbas'tan yaptığı rivâyette şöyle der: Ebû Süfyân, kervanı kurtarınca Kureyş'e şöyle bir haber gönderdi: Geri dönünüz. Kervanınız selâmete çıktı, ticaret mallarınız kurtuldu. Bunun üzerine melûn Ebû Cehil bu sözleri söyledi.

67 Taberî, 13/578.

harp için melekleri dizdiğini gördü.[68] إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ Ben Allah'ın bana azap etmesinden korkarım. Çünkü onun azabı şiddetlidir. İbn Abbas şöyle der: Bedir günü İblis, bir şeytan ordusu ile beraber geldi. Onu Sürâka b. Mâlik suretinde gördüm. Şeytan müşriklere dedi ki: Bugün hiçbir insan sizi yenemiyecektir. Şüphesiz ben de size yardımcıyım. İnsanlar harp nizamına girince Rasulullah (s.a.v.) bir avuç toprak alarak onu müşriklerin yüzüne serpti. Bunun üzerine onlar arkalarına dönüp kaçtılar. Cebrâil (a.s.) İblis'ten tarafa döndü. İblis'in eli, müşriklerden bir adamın elinde idi. İblis Cebrâil (a.s.)'i görünce, elini çekti, sonra taraftarları ile birlikte arkasını dönüp kaçtı. Adam: Ey Sürâka! Bize yardımcı olacağını söylememiş miydin? dedi. İblis: Ben sizin göremediklerinizi görüyorum. Şüphesiz ben Allah'tan korkuyorum diye cevap verdi. Allah düşmanı yalan söylüyordu. Çünkü o, kendisinin güç ve kuvvetinin olmadığını anlamıştı. Bu da melekleri gördüğü zaman oldu.[69]

49. إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ Allah'a olan inançlarının zayıflığından dolayı, imanlarını açıklayıp inkârlarını gizleyen münafıklar şöyle diyorlardı: غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ Müslümanlar dinlerine aldandı da, güçlerinin yetmeyeceği şeyi yapmaya kalkıştılar. Yüce Allah, onlara cevaben şöyle buyurdu: وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Kim Allah'a güvenir ve O'na dayanırsa, bilsin ki, Allah onun yardımcısıdır. Çünkü Allah güçlüdür, kendisini sığınanı zelil etmez. O, iş ve fiillerinde hikmet sahibidir.

50. وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ Ey muhatap veya ey dinleyici! Azap meleklerinin, Bedir'de suçlu kâfirlerin canlarını aldığı zaman, hallerini bir görseydin. Burada لو edatının cevabı, işin önemini göstermek için hazfedilmiştir. Yani, sen korkunç ve dehşetli bir olay görmüş olurdun. Ebû Hayyân şöyle der: Bu gibi yerlerde لو in cevabının hazfedilmesi câiz ve belîğdir. Çünkü cevabın hazfi olayın büyüklüğünü ve korkunçluğunu ifade eder.[70] Yani neredeyse, anlatılamıyacak kadar büyük bir olay görürdün. يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ O zaman melekler, onların önlerinden ve arkalarından gelerek demir kamçılarla yüzlerine ve sırtlarına vuruyorlar, وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ve onlara: Ey kâfirler topluluğu! Yakıcı azabın ateşini tadınız" diyorlardı. Bu sözler, onları ahiret azabıyle müjdelemektedir. Bazıları şöyle demiştir: Meleklerin ateşten kamçıları vardı. Onlarla kâfirlere vuruyorlar ve kâfirlerin yaraları ateş alıyordu.[71]

51. ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ Bu azap, sizin kazandığınız küfür ve günahlardan dolayıdır.

---

68 Mâlik, Muvatta, Kitabu'l-hacc, 245.
69 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/111.
70 el-Bahr, 4/506.
71 Beyzâvî, s. 215.

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ Yüce Allah âdildir. Kullarından hiç kimseye zulmetmez ki, onu günahsız cezalandırsın. Burada ظلام Sıygası mübâlağa ifade etmez. Sadece nisbet ifade der. Yani Allah'a zulüm nisbet edilemez. Onda zulüm diye bir şey yoktur. Bunu iyice düşün.

52. كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Suç işlemede bu kâfirlerin âdeti yani âdet haline getirdikleri işleri ve tuttukları yol, Firavun hanedanının ve onlardan önce gelen Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin iş ve yolları gibidir ki bunlar inat, yalanlama, inkâr ve suç işlemede birbirlerine benzerler. كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ Onlar, peygamberlerin Allah katından getirdiklerini inkâr ettiler de; فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ Allah, inkârları ve yalanlamaları yüzünden onları helâk etti. إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ Şüphesiz Allah kuvvetle yakalar ve şiddetle azap eder. Hiçbir kimse O'nu mağlup edemez. Hiçkimse O'ndan kaçıp kurtulamaz.

53. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ Onların başına gelen bu azap, Allah'ın, hükmünde âdil oluşu sebebiyledir. O, herhangi bir kimseye verdiği nimeti, ancak işlediği günah sebebiyle değiştirir. حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ İnsanlar, Allah'ın verdiği nimeti inkâr ve isyanla değiştirmedikçe, Allah nimeti azapla değiştirmez. Meselâ Kureyş kâfirlerinin Allah'ın verdiği zenginlik, bolluk, emniyet ve afiyet nimetini, inkâr, Allah yolunda alıkoyma ve müminlere karşı savaşma gibi şeylerle değiştirmeleri gibi. Süddî şöyle der: Allah'ın Kureyş'e verdiği nimet Muhammed (s.a.v.)'dir. Onlar onu yalanladılar ve inkâr ettiler. Allah da onu Medine'ye nakletti ve müşriklere azap indi.[72] وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Yüce Allah, onların söylediklerini işitici, yaptıklarını da bilicidir.

54. كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ Onları, işledikleri suçtan dolayı şiddetle kınama ve azarlama için, bu âyet tekrar edilmiştir. Yani, onların durum ve halleri, daha önce geçen yalanlayıcıların durumu gibidir. Çünkü onlar hallerini değiştirdiler. Allah da onlara verdiği nimeti azapla değiştirdi. فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ Onları, günahları yüzünden helâk ettik. Bazılarını depremle, bazılarını yere batırmakla, bazılarını taşla ve bazılarını da boğmak suretiyle helâk ettik. Bunun içindir ki Yüce Allah: وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ Firavun'u ve onunla beraber kavmini boğduk, buyurdu. وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ Yalanlayan grupların hepsi, inkâr ve masiyetlerle kendilerine zulmettiler. Çünkü kendilerini azaba sevkediyorlardı.

55. إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ Allah'ın ilim ve hükmünde, yeryüzünde yürüyenlerin en kötüsü, الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ İnkârda ısrar eden ve onda derinleşenlerdir. Bundan dolayı onlardan artık iman beklenmez. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet, Benî Kureyza Yahudileri hakkında inmiştir. Onlardan Ka'b b. Eşref ve arkadaşları, Rasulullah

72 Kurtubî, 8/29.

(a.s.)'a karşı savaşmamak üzere onunla sözleşmişlerdi. Fakat sözlerinde durmadılar.[73]

56. الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ Ey Muhammed! Onlar, müşriklere yardım etmemek üzere kendileriyle sözleştiğin, ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ sonra da herdefasında ahitlerini bozmaya devam eden kimselerdir. وَهُمْ لا يَتَّقُونَ Onlar, ahdi bozma hususunda Allah'tan korkmazlar. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.), Benî Kureyza Yahudileriyle, kendisine karşı savaşmamak ve aleyhine müşriklere yardım etmemek üzere anlaşma yapmıştı. Yahudiler anlaşmayı bozdular ve Bedir savaşında Rasulullah (s.a.v.)'a karşı Mekke kâfirlerine silah yardımında bulundular. Sonra da: Unuttuk ve hata ettik dediler. Rasulullah (s.a.v.) onlarla bir daha anlaşma yaptı. Fakat onlar bu anlaşmayı da bozdular ve Hendek savaşında kâfirlerin tarafını tuttular.[74]

57. فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ Savaşta onlara karşı zafer kazanırsan, فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ vereceğin ceza ile, arkalarında bulunan kimseleri de dağıt. Yani onları öldür ve o şekilde şiddetli bir cezaya çarptır ki, o ceza diğer suçlu kâfirleri de dağıtsın. لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ Belki, gördüklerinden ibret alırlar da suç işlemeyi bırakırlar. Yani, onları başkalarına ibret kıl ki, onlar da sana karşı savaşacak bir güç kalmasın.

58. وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً Ey Muhammed! Seninle anlaşma yapan bir kavimden, açık bir şekilde anlaşmaya bir ihânet ve bozma emâreleri görürsen فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ Sen de aynı şekilde açıkça onlarla yaptığın ahdi üzerlerine at. Nehhâs şöyle der: Bu ifade, Kur'ân'ın icazındandır. Lafzının kısalığı ve manasının çokluğu yönünden benzeri başka bir kelamda bulunmaz. Yani: Aranızda sözleşme bulunan bir kavmin hıyânetinden korkarsan, ahdi onlara at. Yani onlara: "Sizinle yaptığım anlaşmayı bozdum. Size karşı savaşacağım" de ki, onlar da bunu bilsinler ve bilgide seninle eşit olsunlar. Onlarla aranızda bir sözleşme varken ve buna güvenirlerken onlara karşı savaşma. Böyle yaparsan, bu hıyânet ve zulüm olur.[75] إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ Allah hainleri sevmez. Bu, ahdi atma emrinin gerekçesidir. Yani Allah, sözünde durmayan, vefâsız kimseleri sevmez.

59. وَلا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا Bedir savaşında ölümden kurtulan o kâfirler, elimizden kaçıp kurtulduklarını, kendilerine bir şey yapamıyacağımızı zannetmesinler. Bilakis onlar bizim elimizde, kuvvet ve irademizin altındadırlar. إِنَّهُمْ لا يُعْجِزُونَ Burası yeni bir cümle olup gramer bakımından önceki cümle ile alâkası yoktur. Yani onlar Rablerini âciz bırakamazlar. Bilakis O, her an onlardan intikam alabilir. Ne yerde ne gökte hiçbir kimse O'nu âciz bırakamaz.

60. وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ Düşmanlarınızla savaşmak için her türlü maddî ve

73 Zâdu'l-mesîr, 3/371.
74 Fahr-i Râzî, 15/126.
75 Kurtubî, 8/32.

manevî kuvveti hazırlayın, eş-Şihab şöyle der: Müslümanlar Bedir savaşına tam hazırlıklı gelmedikleri için burada kuvvet hazırlamaları emredildi ve hazırlıksız olarak her zaman zafer kazanılamayacağına dair uyarıldılar.[76] وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ Allah yolunda bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ Bu kuvvetle Allah'ın ve sizin düşmanlarınız olan kâfirleri korkutursunuz. وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ Yine bu kuvvetle onlardan başka diğerlerini de kokutursunuz. İbn Zeyd, "Onlar münafıklardır" der. Mücâhid ise "onlar Kureyza oğullarıdır" der. Birinci görüş daha doğrudur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: لا تَعْلَمُونَهُمُ اللهُ يَعْلَمُهُمْ siz onların münafıklığını bilmezsiniz fakat Allah onları bilir. وَمَا تُنفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ Cihad ve diğer hayır yollarında ne harcarsanız يُوَفَّ إِلَيْكُمْ onun karşılığı kıyamet gününde size eksiksiz ödenecektir. وَأَنْتُمْ لا تُظْلَمُونَ Bu mükâfatınızdan hiçbir şey eksik verilmez.

EDEBÎ SANATLAR

1. "من شئ Bir şeyden" buradaki tenvîn azlık ifade eder.

2. "على عبدنا Kulumuza" Rasulullah (s.a.v.)'in kulluk lafzı ile anılması ve Allah'a aid bir zamire izâfe edilmesi onu şereflendirmek ve itibarını yüceltmek içindir.

3. "بالعدوة الدنيا yakın tarafta" burada الدنيا ile القُصْوَى lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "ليهلك ... ويحيا Helâk olsun... ve yaşasın" Burada helâk ve hayat kelimeleri inkâr ve iman için müsteâr alarak kullanmışlardır. يهلك ile يحيا kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

5. "وتذهب ريحكم Gücünüz ve kuvvetiniz gider" Bu da istiâre babındandır.

BİR UYARI

Yüce Allah düşmanla savaşmak için bize kuvvet hazırlamamızı emrediyor. Âyette ifade, "من قوة Kuvvet" şeklinde umumî olarak geldi ki maddî ve manevî kuvvetleri ve bütün kuvvet sebeplerini kapsasın. Düşman, İslâm ülkelerine iştahlanmasınl Halbuki o bizim silah fabrikalarımızın olmadığını, harp araç ve gereçlerimizin bulunmadığını, bütün bunları müslümanların düşman ülkelerinden satın aldığını görüyor! İzzetli ve şerefli bir hayat istiyorsak mutlaka İslâm öğretilerine dönmemiz lazımdır.

76 Kâsimî, Mehâsinü't-te'vîl, 8/3024.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾
وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ
بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ
إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ۚ
إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ ۚ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا ۚ
فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ
تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا
أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا ۚ
طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ

فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ۚ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

61. Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir.

62. Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfîdir. Seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen O'dur.

63. Onların kalplerinin arasını birleştiren de O'dur. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

64. Ey Peygamber! Sana ve sana uyan mü'minlere Allah yeter.

65. Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüz kâfire galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü o kâfirler, anlamayan bir topluluktur.

66. Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti, sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, onlardan ikiyüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Alah'ın izniyle ikibin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

67. Yeryüzünde ağır basıncaya kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah ahireti istiyor. Allah Azîz'dir, Halîm'dir.

68. Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

69. Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yeyin. Ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan, merhamet edendir.

70. Ey Peygamber! Elindeki esirlere de ki: "Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar." Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

71. Eğer sana hainlik etmek isterlerse üzülme, "çünkü daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı sana imkân ve kudret vermişti. Allah Âlimdir, hikmet sahibidir.

72. İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve muhâcirleri barındırıp yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velîleridir. İman edip ile hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üzerinize borçtur. Ancak aranızda sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olursa, o, bu hükmün dışındadır. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.

73. Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz, Allah'ın emirlerini yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesâd olur.

74. İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, ve muhâcirleri barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

75. Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine vâris olmaya daha uygundurlar. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.

BU ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, düşmanı korkutmak için, savaş araç ve gereçlerini hazırlamayı emretti. Bu âyetlerde de barış imkanı bulunduğu takdirde izzet ve şerefi korumak şartıyla barış yapmayı emretti. Çünkü savaş düşmanı kovmak, din hürriyetini sağlamak ve yeryüzünü zulüm ve haksızlıktan temizlemek gibi hayat şartlarının gerektirdiği bir zarûrettir. Daha sonra bu mübarek âyetler esirlerin hükmünü açıkladı ve mü'minler arasında tam bir velâyet ve iman kardeşliği bulunduğu için bu sûre, mü'minlerin birbirleriyle yardımlaşmalarının farz olduğunu bildirerek son buldu.

KELİMELER'İN İZAHI

جنح : Meyletti. Bir kimse birine meyledip de ona boyun eğdiğinde جنح الرجل إلى فلان denilir. Develer yürürken boyunlarını eğdiklerinde de جنحت الابل denilir. Bu kökten kaburga kemiklerine de جوانح denilir.

السلم: Silm, barış ve sulh demektir. Zemahşerî şöyle der: Bu kelime, zıddı olan "الحرب" kelimesi gibi müennestir. Şâir şöyle der:

السلم تأخذ منها ما رضيت به والحرب تكفيك من انفسها جرع

Barış öyle bir şeydir ki onda istediğini elde edersin. Savaş ise onun nefeslerinden birkaç yudum sana yeter.[77]

حرض : Teşvik et: تحريض tahdid gibi bir şeye teşvik etmek ve himmeti o tarafa doğru harekete geçirmek demektir.

يثخن : Kuvvetlenir, Vâhidî şöyle der: Her şeyin إثخان 'ı onun kuvveti ve şiddeti demektir. Bir kimsenin hastalığı şiddetlenip de bünyesine galip geldiğinde قد اثخنه المرض denir. Yarası azdığında da اثخنته الجرح denilir. ثخانة Katılık ve kabalık demektir. Burada ishândan maksat, çokça öldürmek ve yaralamaktır.[78]

NÜZÛL SEBEBİ

1. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivâyet olunur: Yüce Allah müşrikleri mağlup etmesi ve onlardan yetmiş kişinin öldürülüp yetmişinin de esir edilmesi üzerine Rasulullah (s.a.v.) Ebû Bekir, Ömer ve Ali (radıyalâhu anhüm) ile istişâre etti. Ebû Bekir şöyle dedi: "Ya Rasulallah! bunlar amca oğulları ve akrabalardır. Bana göre bunlardan fidye alıp serbest bırakman uygundur. Onlardan alacağımız fidye kâfirlere karşı bizim için bir kuvvet olur. Umulur ki Allah bunlara hidâyet nasip eder de bize yardımcı olurlar. Rasulullah (s.a.v.), "Senin görüşün nedir? Ey Hattapoğlu!" diye buyurdu. Ben dedim ki: "Vallahi ben Ebû Bekir'in görüşünde değilim: Benim

77 Keşşaf 2/233.
78 Fahr-i Râzî, 15/201.

görüşüm şudur: Bana müsaade et, falancanın - Hz. Ömer'in bir akrabası - boynunu vurayım, Ali'ye müsaade et Akîl'in boynunu vursun, Hamza'ya müsaade et. O da kardeşinin boynunu vursun ta ki Allah bizim kalbimizde o müşriklere, o küfrün önderleri ve liderlerine karşı herhangi bir sevgi kalmadığını görsün." Rasulullah (s.a.v.) benim söylediğime değil, Ebû Bekir'in söylediğine meyletti ve esirlerden fidye aldı. Ertesi gün olunca sabahleyin Rasulullah (s.a.v.)'ın yanına gittim. Bir de ne göreyim Rasulullah (s.a.v.) Ebû Bekir ile birlikte oturmuş ikisi de ağlıyorlar. Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasulü! seni ve arkadaşını ağlatan sebep ne?" Bunu bana söyle! Eğer ağlayabilirsem ben de ağlarım, ağlayamazsam ağlar gibi görünürüm." Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Arkadaşlarının bana teklif ettiği fidyeden dolayı ağlıyorum (ve yakındaki bir ağacı göstererek) Onların azabı bana şu ağaçtan daha yakına kadar geldi" dedi. Bu olay üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi. ما كان لنبي ان يكون له اسرى حتى يثخن في الارض Yeryüzünde ağır basıncaya kadar hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz...".[79]

2. Rasulullah (s.a.v.)'in amcası Abbas Bedir savaşında esir düştüğünde yanında 20 ukiyye altın vardı. Bu para onun için fidye karşılığı sayılmadı. Kendi fidyesinden başka kardeşinin iki oğlunun fidyesi de ona yüklendi ve ikisi için 80 ukiyye altın ödedi. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Abbas'ın fidyesini iki kat alın". Dolayısıyla ondan 80 ukiyye aldılar. Abbas Rasulullah (s.a.v.)'e, "Beni, yaşadığım müddetçe Kureyş'ten dilenecek durumda bıraktın" dedi. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ümmü'l-Fadl'ın yanında bıraktığın altınlar nerede? Abbas: "Hangi altınlar?" dedi. Rasulullah (s.a.v.) ona: "Sen Ümmü'l-Fadl'e "Başıma ne geleceğini bilmiyorum! Benim başıma bir hadise gelirse bu para senin ve çocuğunundur, dedin" diye cevap verdi. Abbas: "Ey kardeşimin oğlu bunu sana kim haber verdi?" dedi. Rasulullah (s.a.v.), "Bana Allah haber verdi" diye cevap verdi. Abbas dedi ki: Senin doğru söylediğine şahitlik ederim. Bugüne kadar senin Allah'ın Rasulü olduğuna inanmıyordum." Abbas, kardeşinin oğullarına emretti, onlar da müslüman oldular. Onların hakkında şu âyet nâzil oldu. يا أيها النبي قل لمن في ايديكم من الاسرى Ey peygamber! Elindeki esirlere de ki...[80]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

61. وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا Eğer onlar sulh ve barışa yanaşırlarsa sen de yanaş, istedikleri şeyde fayda varsa onların tekliflerini kabul et. وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ İşi Allah'a bırak ki sana barış hususunda yardımcı olsun. إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Şüphesiz yüce Allah onların sözlerini işiten, niyetlerini bilendir.

62. وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ Eğer barış ile, sana karşı hazırlık yapmak için seni aldatmak istiyorlarsa فَإِنَّ حَسْبَكَ اللهُ şüphesiz Allah sana yeter, o kâfidir. Bundan sonra Yüce

79 Enfâl 8/67; Müslim, Cihad, 58. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/30-31.
80 Kurtubî 8/42. Bazı lafız farklarıyla bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/353.

Allah Peygamber (s.a.v.)'e verdiği nimetini hatırlatarak şöyle buyurdu: هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ O Allah, seni kuvvetlendirdi, yardımıyla sana zafer nasip etti ve müminlerle seni güçlendirdi. İbn Abbas "yani, Ensâr ile seni destekledi," der.

63. وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ Aralarında kin ve düşmanlık bulunmasına rağmen Allah onların kalplerinin arasını birleştirdi ve onlara düşmanlık yerine sevgi ve birbirlerinden uzaklaşma yerine yakınlık nasip etti. Kurtubî şöyle, der: Araplardaki aşırı asabiyyete rağmen onların kalplerinin birleştirilmesi, Peygamber (s.a.v.)'in mucizelerindendir: Zira onlardan birine bir tokat vurulursa onun için savaş ilan ederdi. Onlar Allah'ın mahlukatının en gazaplıları idiler. Allah, iman sayesinde onların aralarını birleştirdi. Hatta kişi din sebebiyle babası ve kardeşiyle savaştı.[81] لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ Onların aralarını bulmak için yeryüzünde bulunan malların tümünü harcasaydın onların kalplerini birleştirmeye ve birbirlerini sevdirmeye gücün yetmezdi. وَلَكِنَّ اللهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ Fakat yüce Allah üstün kudretiyle onları birleştirdi ve onları birleşmeye muvaffak kıldı. Zira O kalplerin sahibidir. Onları dilediği gibi çevirir. إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Şüphesiz Allah, işine gücü yetendir, hikmetsiz hiçbir şey yapmaz.

64. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللهُ وَمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Ey peygamber sadece Allah sana yeter, sana uyanlara da yeter. Onun yanında hiç kimseye muhtaç olmazsınız. Hasan el-Basrî şöyle der: "yani, Allah ve mü'minler sana yeter."[82]

65. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ Ey peygamber! Bütün gücünle mü'minleri müşriklere karşı savaşa teşvik et. "Bu, mü'minlerden her bir topluluğun, kendilerinden on misli fazla olan topluluğa galip geleeeğine dair Yüce Allah'ın güzel bir vaadidir.[83] إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ Yani, ey mü'minler! Eğer sizden savaşın sıkıntılarına sabreden yirmi kişi bulunursa Allah'ın yardım ve desteği ile düşmanlarından iki yüz kişiye galip gelir. وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَفْقَهُونَ Sizden yüz kişi bulunursa -karşılaşmada sabretmek şartıyla- Allah'ın izniyle kâfirlerden bin kişiye galip gelir. Bu "Bâ" harfi sebebiyet ifade eder. Yani bunun sebebi şudur: Kâfirler câhil bir topluluk oldukları için Allah'ın hikmetini anlamazlar, zafere götürecek yolu ve sebebini bilmezler. Onlar inanmaksızın ve sevabını beklemeksizin savaşırlar. Onun için de mağlup olurlar. İbn Abbas şöyle der: Müminlerden bir kişinin düşmandan on kişi karşısında direnmesi farz idi. Sonra bu onlara ağır gelince bu hüküm nesh edildi. Bundan sonra bir kişinin iki kişi karşısında direnmesi farz oldu.

---

81 Kurtubî 8/53.

82 Birinci görüşün manası şudur: Bir olan Allah sana da, sana tabi olanlara da yeter. Zemahşerî bu görüşü tercih etmiştir. İbnu'l-Kayyim de Zâdu'l-meâd'ın mukaddimesinde ikna edici delillerle bu görüşü destekler. İkinci görüş ise Mücâhid ve Hasan el-Basri'den rivâyet edilmiştir. Suyûtî ve Mahallî Celâleyn Tefsirinde bunu tercih etmişlerdir. Birinci görüş daha tercihe şâyandır.

83 Ebussuûd 2/247.

66. الآنَ خَفَّفَ اللهُ عَنكُمْ Şimdi Allah, size meşakkat veren şeyleri sizden kaldırdı. وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا Sizin zayıf olduğunuzu bildi de, savaş işinde size acıdı. فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ Sizin içinizden savaş alanında sabırlı olan yüz kişi bulunursa, bunlar iki yüz düşmana galip gelirler. وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللهِ Sizden, savaş alanında sabırlı bin kişi bulunursa, Allah'ın izni ve kolaylaştırması ile düşmandan iki bin kişiye galip gelir. وَاللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ Bu ifade, savaşta sebât göstermeye teşvik etmekte ve zafer müjdesi vermektedir. Yani, Allah koruması, gözetmesi ve yardımıyle sabredenlerin yanındadır. Allah kiminle beraber olursa, galip gelecek olan O'dur.

67. مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ Hiç bir peygambere, yeryüzünde küfrün belini kıracak kadar çok savaşmadıkça esirleri olması ve esirlerden fidye alması yakışmaz. Bu âyet, fidye aldıkları için Nebi (a.s.) ve ashâbını kınamaktadır.[84] تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا Ey müminler! Siz fidye almakla, geçici dünya malını istiyorsunuz. وَاللهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ Halbuki Allah, dinini kuvvetli kılmanız ve düşmanlarını öldürmenize karşılık sizin için ebedî olan ahiret saadetini istiyor. وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Allah mülkünde Azîz'dir, O mağlup edilmez ve O'na üstün gelinmez. Kulların yararına olan şeyleri düzenlemede hikmet sahibidir.

68. لَوْلا كِتَابٌ مِنَ اللهِ سَبَقَ İctihadında hata edenin azap edilmeyeceğine dair, Allah tarafından ezelde verilmiş bir hüküm olmasaydı[85] لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ esirlerden fidye aldığınız için size büyük bir azap isabet ederdi. Rivâyet olunduğuna göre, bu âyet inince Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Eğer azap inmiş olsaydı, bu azaptan Ömer'den başkası kurtulamazdı.[86]

69. فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلالا طَيِّبًا Ey mücahidler topluluğu! Artık, savaşta düşmanlarınızdan elde ettiğiniz ganimetlerden helal ve temiz olarak yiyin. طيبا demek, en temiz kazançlarınızdan demektir. Çünkü ganimet, sizin cihadınızın bir semeresidir. Sahih hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah benim rızkımı, mızrağımın gölgesi altında kıldı.[87] وَاتَّقُوا اللهَ Emir ve yasaklarına muhâlefet etme hususunda Allah'tan korkun. إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah, tevbe edenleri çok bağışlayıcı, kullarına ganimetleri mübah kılması suretiyle onlara merhamet edicidir.

70. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الأَسْرَى Ey peygamber! Düşmanlardan elinize

84 Nüzûl sebebine bakınız.

85 Bu; Fahrettin er-Râzî'nin tercih ettiği görüştür. Râzî, diğer görüşlerin zayıf olduğunu söylemiştir. Bu, İbn Abbas'tan rivâyet edilen görüşlerden biridir. Geniş bilgi için, bkn, et-Tefsîru'l-kebîr, 15/202.

86 Bu rivâyet ve fidye konusunda geniş bilgi için-bakınız et-Tefsîru'l-kebîr XV/199.

87 Buhârî, Cihâd, 88; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II/5.

düşen Bedir esirlerine de ki: إِنْ يَعْلَمْ اللهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا Eğer Allah sizin kalplerinizde iman ve ihlas görür, iman iddianızda doğru olduğunuzu bilirse, يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ Sizden alınan fidyeden daha iyisini size verir. وَيَغْفِرْ لَكُمْ Sizin geçmiş günahlarınızı bağışlar. وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah'ın mağfireti bol ve tevbe edenler için rahmeti engindir. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet Abbas hakkında nâzil olmuştur. Rasulullah (s.a.v.), Bedir günü ondan, kendisinin ve iki kardeşinin oğulları Akîl ve Nevfel'in fidyelerini vermesini isteyince dedi ki: Ya Muhammed! Beni, yaşadığım sürece Kureyş'ten dilenecek bir halde bıraktın. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: Hani, Mekke'den çıkarken Ümmü'l-Fadl'a verdiğin ve ona, "Ben, gittiğim yerde başıma ne geleceğini bilmiyorum. Eğer bana birşey olursa, bu, senin ve ailenindir" dediğin altınlar nerede Abbas: Nerden biliyorsun? diye sordu. Rasulullah (s.a.v.) Bunu bana Rabbim haber verdi" dedi. Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: Şehâdet ederim ki sen doğru söylüyorsun. Allah'tan başka ilah yoktur ve sen O'nun Rasulüsün. Vallahi, benim böyle yaptığımı kimse bilmiyordu. Altınları ona gece karanlığında teslim etmiştim. Abbas daha sonra şöyle dedi: Allah bana o altınların yerine daha hayırlısını verdi. Bana zemzemi verdi ki, karşılığında Mekke'nin bütün mallarını verseler istemem. Ben, Rabbimin beni bağışlamasını, yani **ويغفر لكم** âyetiyle vaadettiği şeyi bekliyorum.[88]

71. وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللهَ مِنْ قَبْلُ Ey Muhammed! Eğer bu esirler, kalplerinde olmayanı söylemek ve mü'min olduklarını iddia etmek suretiyle sana hainlik yapmak isterlerse, bil ki, onlar bu Bedir savaşından, önce Allah'a da hainlik etmişlerdi. فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ Allah da onlara karşı sana kuvvet vermiş ve yardım etmiş, onlara karşı sana üstünlük nasip etmişti. Eğer tekrar hainlik ederlerse, aynı imkanı sana yine verir. وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah, bütün olanları bilir, engin hikmeti neyi gerektiriyorsa onu yapar.

72. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا Allah'a ve Rasulüne iman edenler, Allah ve Rasulüne olan sevgilerinden dolayı yurtlarını ve vatanlarını terkedenler, وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللهِ Allah'ın dinini yüceltmek için, malları ve canları ile düşmanlara karşı savaşanlar, ki bunlar Muhâcirlerdir, وَالَّذِينَ آوَوا وَنَصَرُوا ve yurtlarında muhâcirleri barındırıp Allah Rasulüne yardım edenler, ki bunlar da Ensârdır, أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ İşte bu üstün sıfatları taşıyanlar, yardım ve vâris olma konusunda birbirlerinin velîleridirler. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.), Muhâcirler ve Ensâr arasında kardeşlik kurdu. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا İman edip de Mekke'de kalan ve Medine'ye hicret etmeyenlere gelince, مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا Onlar küfür diyarından

88 Beyzavî, 1/217.

35. Kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: "Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam.

36. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şâyet Rabbime döndürülüp O'na götürülürsem, hiç şüphem yok ki, orada bundan daha hayırlı bir âkıbet bulurum."

37. Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben: "Seni topraktan, sonra nutfeden yaratan, daha sonra bir adam biçimine sokanı inkâr mı ettin?" dedi.

38. "Fakat O, Rabbim Allah'tır ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.

39. Bağına girdiğinde: Mâşâallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır, deseydin ya! Eğer malca ve evlâtça beni kendinden güçsüz görüyorsan şunu bil ki:

40. Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir, senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ, kupkuru bir toprak haline gelir.

41. Yahut, bağının suyu dibe çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın."

42. Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini, oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. "Ah diyordu keşke Rabbime ortak koşmamış olsaydım!"

43. Kendisine, Allah'a karşı yardım edecek destekçileri olmadığı gibi, kendi kendini de kurtaracak güçte değildi.

44. İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah'a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O, en güzel âkıbeti veren yine O'dur.

45. Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi birbirine karışmış, arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

46. Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür, ölümsüz olan iyi işler ise, Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır.

47. Düşün o günü ki, dağları yerinden götürürüz ve yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün. Hiçbirini bırakmaksızın onları mahşerde toplamış olacağız.

48. Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır: Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde bize geldiniz. Oysa, size vaadedilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi?

49. Kitap ortaya konmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. "Vah halimize! derler, bu nasıl kitapmış! Küçük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dökmüş!" Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.

50. Hani biz meleklere: "Adem'e secde edin" demiştik, İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis, cinlerdendi, Rabbinin emrinden çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanlarınızdır. Zalimler için bu, ne fena bir değişmedir!

51. Ben onları ne yerin yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.

52. Yine o günü düşün ki Allah kâfirlere: "Benim ortaklarım olduklarını ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın" buyurur. Çağırmışlardır onları, fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların arasına tehlikeli bir uçurum koyduk.

53. Suçlular ateşi görür görmez, orayı boylayacaklarını iyice anladılar, ondan kurtuluş yolu da bulamadılar.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Ashâb-ı Kehf'in kıssasını anlattı. Bu kıssa iman ve inanç uğrunda gösterilen kahramanlık ve fedakârlığı tasvir eder. Bu âyetlerde de, iki bağ sahibinin kıssasını anlattı. Bu kıssa, inanç için anlatılmış bir başka örnek olup İsrailoğullarından iki kardeşin hikayesinde temsili olarak gösterilmiştir. Bunlardan birisi imanıyle izzetli mü'min, diğeri ise iki bağı olan kâfirdir. Ayrıca bu kıssada bulunan ibret ve öğütler anlatılmaktadır. Bu âyetler arasında Kur'ân'a mahsus bazı yönlendirmeler de vardır.

KELİMELERİN İZAHI

ملتحدا : Mültehad, sığınılacak yer demektir. Aslı, "meyletti" manasına gelen لحد dendir. Sen kime sığınsan ona meyletmiş olursun. Dilciler böyle demişlerdir.

فرطاً : Furut, haddi aşan manasınadır. Diğer atları geçen kısrağa "فرس فرط" denir. Leys şöyle der: Furut, lüzûmundan fazla yapılan iş demektir. Şâir şöyle der:

لقد كلفتني شطا وامراً خائباً فرطاً

Bana haksız bir yük ve sonu iyi olmayan, lüzumundan fazla iş yükledin.[12]

سرادقها : Surâdık, sûr ve duvar demektir.

المهل : Mühl, eritilmiş her madene denir. Ebû Ubeyde şöyle der: Altın, gümüş veya bakırdan erittiğin herşeye mühl denir.

سندس : Sündüs, ince ipek.

استبرق : İstebrak, kalın ipek. Buna dîbâc da denir. Şâir şöyle der:

تراهن يلبسن المشاعر مرة واستبرق الديباج طوراً لبامها

O kadınların bir çuldan elbiseler giydiğini görürsün. Bir de elbiselerinin kalın ipekten olduğunun görürsün.[13]

الأرائك : Erâik, أريكة kelimesinin çoğuludur. Erîke, kumaş ve örtülerle süslenmiş, gelin divanı gibi divandır.

حباناً : Husbân, yıldırım manasına gelen حبانة kelimesinin çoğludur.

هشيماً : Heşîm, kurumuş, ufalanmış bitki.

نغادر : Bırakırız.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre Kureyş'in ileri gelenleri Rasulullah (s.a.v.)'ın yanında toplanıp ona şöyle dediler: "Sana inanmamızı istiyorsan, şu fakirleri yani Bilâl-i Habeşî, Habbâb b. Eret, Süheyb-i Rûmî ve diğerlerini yanından kov. Onlarla bir arada bulunmak bizim gururumuza dokunuyor. Onlar için, senin yanında toplanacakları başka bir vakit tayin edersin". Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشى يريدون وجهه ولا تعد عيناك عنهم ... Sabah akşam Rablerine, sırf O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebât et.. Gözlerini onlardan çevirme"[14]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

27. وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ Ey Muhammed! Rabbinin sana vahyettiği Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini oku. لا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ Allah'ın kelamını değiştirmeye veya tebdîl etmeye kimsenin gücü yetmez. وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا Allah'tan başka, aslâ sığınacak bir yer bulamazsın.

28. وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ Sabah akşam Rablerine dua eden

12 et-Tefsîru'l-kebîr, 21/118.
13 el-Bahr, 6/94.
14 et-Tefsîru'l-kebîr, 21/115.

zayıf ve fakir müslümanlarla birlikte olmaya sabret. يُرِيدُونَ وَجْهَهُ Onlar dua ederek Allah rızasını istiyorlar. وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ Gözlerini onlardan ayırıp zenginlere ve ileri gelenlere çevirme. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.), maiyyetlerinin de imana gelmesi için, ileri gelenlerin iman etmesini çok arzu ediyordu. Yoksa, aslâ dünya zinetini istemiyordu. Bundan dolayı, müşriklerin ileri gelenlerinden ve büyüklerinden yüz çevirip fakir mü'minlere yönelmesi emredildi. تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Onlarla oturup şeref ve iftihâr isteyerek böyle yapma. İbn Abbas şöyle der: Yerlerine makam ve servet sahiplerini isteyerek, onları bırakıp da başkalarına yönelme.[15] وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا Senden, mü'minleri kovmanı isteyenlerin sözüne uyma. Zira onların kalpleri, Allah'ı zikirden gafildir. Onlar, dini ve Rablerine ibadeti bırakıp dünya ile meşgul olmuşlardır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Uyeyne b. Hısn ve arkadaşları hakkında inmiştir. Uyeyne, Rasulullah (s.a.v.)'ın yanında Selmân-ı Fârisî ve bir grup fakir müslüman varken ona geldi. Selman'ın üzerinde yünden bir aba vardı. Abanın içinde terlemişti. Uyeyne, Peygamber (s.a.v.)'e dedi ki: Bunların kokusu seni rahatsız etmiyor mu? Biz Mudar'ın ileri gelenleri ve liderleriyiz. Biz müslüman olursak herkes müslüman olur. Senin peşinden gitmekten bizi sadece bunlar alıkoyuyorlar. Onları yanından uzaklaştır ki sana uyalım. Ya da, bize başka, onlara başka bir meclis ayır. Rasulullah (s.a.v.) onların isteklerini yerine getirmeye yeltendi. Bu âyet inince çıkıp o fakirleri aramaya başladı. Onları görünce yanlarına oturdu ve şöyle dedi: Allah'a hamdolsun. O Allah ki ümmetimin içinde, bana, nefsimi kendileriyle beraber tutmamı emrettiği kimseler yarattı.[16] وَاتَّبَعَ هَوَاهُ O gafiller, Allah'ın emrini terkedip hevâ ve heveslerine uymuşlardır. وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا Onun işi boşa gitmiş, yok ve helâk olmuştur.

29. وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ Bu âyet görünüşte bir emir, fakat gerçekte ise bir tehdit ve uyarı manası ifade eder. Yani, Ey Muhammed! O gafillere de ki, Allah'ın açıklamasıyla hak ortaya çıkmış anlaşılmıştır. İster iman edin, ister inkâr. Bu âyet, tehdit hususunda "اعملوا ما شئتم dilediğinizi yapın"[17] âyetine benzemektedir. إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا Allah ve Rasulünü inkâr edenler için biz, şiddetli kızgın ateş hazırladık. O ateşin duvarı, bileziğin bileği kuşattığı gibi onları kuşatmıştır. وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ Şiddetli susuzluktan dolayı imdat dileyip su isteseler, onlara erimiş bakır veya kızgın yağ tortusu gibi son derece sıcak su verilir. Bu su çok sıcak olduğu için onlara yaklaştığında yüzlerini yakıp kavurur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Bu, zeytin yağı tortusu gibi bir sudur. Ona yaklaştığında yüzünün derisi içine düşer.[18] Allah bizi Cehennemden korusun.

15 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/416.
16 Ebû Dâvûd, İlim, 13.
17 Fussilet sûresi, 41/40.
18 Tirmizî, Cehennem 4.

بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا Onlara verilen bu içecek ne kötüdür. Cehennem, ateş ehlinin kalacakları ve ihtiyaçlarını gidermek istediklerine kötü bir yerdir.

30. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلا Yüce Allah bedbahtların durumunu anlatınca ardından, Kur'ân'ın teşvik ve korkutma üslubuna göre, mutlu kimselerin durumunu anlattı. Yani, biz, güzel ve samimi olarak amel eden kimsenin sevabını kaybetmeyiz. Bilakis onu arttırır ve çoğaltırız.

31. أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الأَنْهَارُ İşte onlar için Adn Cennetleri vardır: Odalarının ve evlerinin altından Cennet ırmakları akar. يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ Orada altın bileziklerle süsleneceklerdir. Tefsirciler şöyle der: Cennet ehli olan herkesin kolunda üç cins bilezik olacak. Biri altından, biri gümüşten, biri de inciden. Çünkü Yüce Allah başka bir âyette "وحلوا اساور من فضة Gümüş bilezikler takınmışlardır"[19] buyurmuştur. Bir başka âyette ise şöyle buyurmuştur: "ولؤلؤا ولباسهم فيها حرير Onlar orada, incilerle bezenirler. Orada giyecekleri ise ipektir"[20] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Mü'minin zineti, abdest alırken yıkadığı yerlere kadar ulaşır"[21] وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ Onlar ince ve kalın ipekten renkli elbiseler içinde salına salına yürürler. Taberî şöyle der: Âyetin manası şudur: Onlar takı olarak altın bilezikler takınır, elbise olarak da, sündüs ve istebraktan yani ince ve kalın ipekten elbiseler giyerler.[22] مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الأَرَائِكِ Cennette, kumaş ve örtülerle süslenmiş altından divanlarda otururlar. İbn Abbas şöyle der: Erâik, altın divanlar demektir. Bunlar inci ve yakutla süslenmiş olup üzerlerinde süslü örtüler vardır. San'a ile Eyle ve Aden ile Câbiye arasına da Erîke denir.[23] نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا Takvâ sahiplerinin mükâfatı ne güzeldir. Cennet onlar için, ne güzel bir istirahat ve kalma yeridir.

32. وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلا رَجُلَيْنِ Senden, fakirleri kovmanı isteyen o kâfirlere şu iki adamın misalini getir. Tefsirciler şöyle der: Bunlar, İsrailoğullarından iki kardeştir. Birisi mü'min diğeri kâfir olan adamlardan kâfir olan, kendine düşen mal ile iki bağ satın aldı. Mü'min ise, Allah'ın rızasını kazanmak için, bitinceye kadar malını harcadı. Kâfir onu fakir diye ayıpladı. Allah da onun malını yok etti. Allah bunu, kendisine itaat ederek amel eden mü'min ile, nimetin şımarttığı kâfir için misal getirdi. جَعَلْنَا لأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ Qnlardan kâfir olanına çeşit çeşit lezzetli üzümler veren iki bağ verdik. وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ Etrafını hurma ağaçlarından bir duvarla kuşattık. وَجَعَلْنَا

19 İnsân sûresi, 76/21.
20 Hacc sûresi, 22/23.
21 Müslim, Tahâret 40; Nesâi, Tahâret 110.
22 Taberî, 15/243.
23 Kurtubî, 10/398.

بَيْنَهُمَا زَرْعًا Bu iki bağ arasında da ekinler bitirdik. Aralarından bir nehir de fışkırır. Bu, Kur'ân'ın güzel bir şekilde tasvir ettiği hoş bir manzaradır. Çeşitli üzümler veren iki bağ manzarası, bağlar hurma ağaçlarıyla çevrilmiş, ortalarında ekin var, aralarından nehirler fışkırıyor.

33. كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا Bağlardan her biri son derece güzel olgun meyveler verdi, hiçbir meyveyi eksik bırakmadı. "وَفَجَّرْنَا خِلالَهُمَا نَهَرًا Bu iki bağın ortasından akan bir nehir fışkırttık.

34. وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ Kâfir kardeş bu iki bağdan çeşitli meyveler elde ediyordu. فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالا وَأَعَزُّ نَفَرًا İki bağ sahibi olan kâfir, mü'min kardeşi ile tartışıp mücadele ederek ve ona karşı övünerek şöyle dedi: "Ben senden daha zengin ve şerefliyim. Yardımcılarım ve hizmetçilerim daha çoktur."

35. وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ Mü'min kardeşinin elinden tutup onu bağa soktu. Onu bağda dolaştırarak oradaki ağaçları, meyveleri ve nehirleri gösteriyordu. Gurur ve inkârı sebebiyle kendisine zulmetmiş oluyordu. قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا Bu bağın aslâ yok olacağını sanmam.

36. وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Kâfir, bağının yok olacağına inanmadığı gibi, öldükten sonra dirilip haşr olunacağını da inkâr etti. وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا Varsayalım ki, sizin iddia ettiğiniz gibi, öldükten sonra dirilme var. Bu durumda Allah bana bundan daha iyisini ve üstününü verir. مُنْقَلَبًا Sonuç olarak ben bunu bulurum. Bu dünyada bana verdiği gibi, O'nun katında değerli olduğum için ahirette de verecek.

37. قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ O mü'min, kardeşine dönüp onunla tartışarak şöyle dedi: أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلا Sen, aslını topraktan, sonra da meniden yaratan, daha sonra seni azaları düzgün bir insan haline getiren Allah'ı inkâr mı ettin? Bu soru, kınama ve azarlama ifade eder.

38. لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي Fakat ben, Allah'ın varlığını itiraf ediyorum. O benim Rabbim ve yaratanımdır. وَلا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا Ben, Allah'a başkasını ortak koşmam. O tek ma'buddur, ortağı yoktur.

39. وَلَوْ لا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ Bağına girdiğinde ve içinde bulunan ağaçlar ve meyveler hoşuna gittiğinde, "Bu, Allah'ın lütfudur, onun dilediği olur, dilemediği olmaz" deseydin ya! لا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ O yardım ve başarı nasip etmedikçe bizim ona itaat etmeye gücümüz yetmez. إِنْ تَرَنِي أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالا وَوَلَدًا Mü'min kâfire dedi ki: Eğer beni kendinden daha fakir görüyorsan, malının ve çocuklarının çokluğu ile bana karşı üstünlük taslıyorsan.

40. فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ Bu cümle, "ان ترن beni görüyorsan" şart cümlesinin cevabıdır. Yani, ben Allah'ın, lütuf ve ihsanıyla, benim fakirliğim ile senin zenginliğini değiştireceğini, kendisine iman ettiğim için bana, senin bağından daha iyi bir bağ vereceğini ve sen kendisini inkâr ettiğin için nimetini senden çekip alarak bağını harap edeceğini umarım. وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ Bağına, gökten, yok edici bir âfet veya yıldırımlar göndereceğini, فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا böylece o bağın, üzerinde ayakların duramayacağı kadar kaygan, bitkisiz ve ağaçsız kupkuru bir yer haline geleceğini umarım.

41. أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا Veya onun suyu yere çekilir de bağda, bulunan bütün ekin ve ağaçlar yok olur. O takdirde, bırak geri getirmeyi, onu arayamazsın bile. Burada konuşma sona erer ve dehşet verici âni bir olay meydana gelir. Kâfirin elinden nimetinin gideceğine dair mü'minin ümidi gerçekleşir. Burada sözün akışı, bizi birden bire, güzel ve hoş bir sahneden helâk ve yok olma sahnesine götürür.

42. وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ Onun bağı tamamen yok oldu. Ekin ve meyveleri harap olup gitti. فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا Kâfir, malının ve emeğinin yok olmasından dolayı duyduğu üzüntüden ellerini oğuşturmaya başladı. Kurtubî şöyle der, Duyduğu pişmanlıktan ellerinin birini diğerinin üstüne vurmaya başladı. Çünkü pişman olan böyle yapar. وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا Bağı bir enkaz haline geldi. Çardaklar duvarlar üzerine yıkıldı. Harap olup gitti. وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا O, Allah'a ortak koştuğuna pişman olmuş, "keşke nimete nankörlük etmeseydim" temennisinde bulunmuştur. Ne var ki, pişmanlığın fayda vermeyeceği bir zamanda pişman olmuştur.

43. وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ona yardım edecek ve ondan felâketi savacak herhangi bir topluluk da yoktur. وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا Kendi kendine, Allah'ın intikamından korunacak gücü de yoktur. Kendileriyle iftihar ettiği ve üstünlük tasladığı yakınları ve çocukları ona fayda vermedi. Kendi başına da, azabı üzerinden savamadı.

44. هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ İşte bu makam ve halde, yardım sadece tek olan Allah'a aittir. Hiçkimse o yardımı yapamaz. Dostlarına yardım edecek gerçek dost O'dur. هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا Allah, dünyada da ahirette de, kendisine iman edenler için en iyi karşılığı verendir. Kendisine güvenip ümit bağlayanlar için en güzel sonucu O verir.

45. وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ Bu, dünya ve onun aldatıcı süsü hakkında bir başka misaldir. Yok olma ve zevâl bulma hususunda, geçen iki bağ misaline benzer. Yani, Ey Muhammed! Yok olma, zevâle erme ve son bulma hususunda bu hayatı, insanlara şöyle bir misalle anlat: Bu hayat gökten inen bir suya benzer ki, o su sebebiyle bolca bitki biter. Bu bitkiler çok ve yoğun oldukları

için birbirlerine karışırlar. فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ Daha sonra bu bitkiler kuruyup ufalanır ve dağılır. Rüzgârlar onu sağa sola savurur. وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا Allah yok etmeye ve yaşatmaya Kâdir'dir. Ne yerde, ne gökte hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz.

46. الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Mal ve çocuklar bu geçici hayatın süsüdür. İşte misali, işte süsü. Hepsi yok olup gidecektir. Ahmak câhilden başkası buna aldanmaz. وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا İyi işlerin meyvesi, sonsuza kadar devam edecektir. İşte, Allah katında, insanların umdukları ve bekledikleri en hayırlı şey budur. İbn Abbas şöyle der: Âyette geçen الباقيات الصالحات den maksat beş vakit namazdır. Yine, ondan rivayet edildiğine göre, bundan maksat, ahirete kalacak her türlü iyi söz veya iştir.[24] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Sübhânallâh, Elhamdülillâh ve Lâilahe illâllahu vellâhu ekber. İşte الباقيات الصالحات den maksat bunlardır."[25]

47. وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ Yüce Allah dünyayı ve sonunun ne olacağını anlattıktan sonra, burada da kıyameti ve korkunç hallerini anlatmaktadır: Biz, dağları yerlerinden söküp de, onları dağınık toz gibi yaptıktan sonra, bulutlar gibi yürüteceğimiz günü hatırla! وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً Yeryüzünü apaçık bir şekilde görürsün. Üzerinde onu örtecek ne bir dağ, ne bir bitki, ne de bir bina vardır. Dağları sökülmüş ve binası yıkılmış, dümdüz olmuştur. وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا Öncekileri de, sonrakileri de hesap yerine toplayacağız, hiçbirini bırakmıyacağız.

48. وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا Onlar saf saf âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkarılacaklar. Hiç kimse diğerinin görünmesine engel olamayacak. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Allah öncekileri de, sonrakileri de, bir tek yerde saf saf toplıyacaktır.[26] Mukâtil şöyle der: Namazdaki saflar gibi, saf saf Allah'ın huzuruna çıkarılırlar. Her ümmet ve her grup bir saf olur.[27] لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ Kınama ve azarlama yoluyla kâfirlere şöyle denilir: Bize çıplak ve yalınayak geldiniz. Yanınızda ne malınız var ne de çocuğunuz, sizi, ilk yarattığımız zamanki şeklinizle geldiniz. بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا Siz bunun aksini iddia ediyor ve öldükten sonra tekrar dirilme, amellerin karşılığını alma, ceza ve hesap yoktur diyordunuz.

49. وَوُضِعَ الْكِتَابُ İnsanların amel defterleri ortaya konup kendilerine gösterilir. فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ O zaman, amel defterlerindeki suç ve günahlarından dolayı, suçluların korktuğunu görürsün. وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا Onlar şöyle derler: Eyvah, dünya hayatında yaptığımız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize! مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ

24 Taberî'nin tercihi budur. Kurtubî de: İnşaallah doğru olan budur, der.
25 Muvatta, Kur'ân, 23 İbn Hanbel, IV, 268.
26 Buhâri, Enbiyâ 3/9; Tefsîru'l-Kur'ân, XVII, 5; Müslim, İman 327.
27 Kurtubî, 10/417.

صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا Bu nasıl kitap! Küçük büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini kaydetmiş ve içine almış! وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا yaptıklarını kitapta yazılmış ve kaydedilmiş bulurlar. وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا Rabbin, suçsuz insana ceza vermez, iyi iş yapanın da mükâfatını eksiltmez.

50. وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ Hatırla o zamanı ki, biz meleklere ibadet secdesiyle değil de, saygı ve hürmet secdesi ile Adem'e secde edin diye emretmiştik. فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ Bütün melekler secde etti. Ancak, cinlerden olan İblis, Rabbinin emrine uymadı. Bu âyet, İblis'in meleklerden değil de, cinlerden olduğunu açıkça göstermektedir.[28] أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ Ey Ademoğulları! İblis ve onun soyundan olan şeytanlar sizin düşmanınız olduğu halde, Allah'ı bırakıp da onları mı dost ediniyorsunuz? بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا Allah'a ibadet yerine, şeytana ibadet etmek ne kötü şeydir.

51. مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Beni bırakıp da kendilerine taptığınız o şeytanlara, ben, göklerin ve yerin yaratılışını göstermedim. وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ Bir kısmının yaratılışını, diğerlerine de göstermedim. Onlar da sizin gibi kul olup hiçbir şeye sahip değillerdir. وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا Ben, kâinatı yaratırken şeytanları yardımcı edinmedim. Nasıl beni bırakıp da onlara itaat ediyorsunuz?

52. وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ O gün Allah müşriklere şöyle diyecek: İddia ettiğiniz gibi, bana koştuğunuz ortakları çağırın da, sizi azabımdan korusunlar ve şefaat etsinler. فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ Bunun üzerine müşrikler onlardan yardım ister, fakat yardım edemezler. وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا İbadet edenlerle mabudlar arasına, onların geçemeyeceği helâk edici bir ateş yerleştiririz.

53. وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا Suçlular, Cehennemi, kendilerine karşı olan kininden dolayı öfkelenmiş bir halde görürler ve oraya gireceklerini kesin olarak anlarlar. وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا Ondan kurtuluş yolu bulamazlar. Çünkü Cehennem onlara her taraftan kuşatmıştır. Oradan kaçamazlar.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "الغداة sabah" ile "العشى akşam" ve "فليؤمن inansın" ile "فليكفر inkâr etsin" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

---

28 İblis'in meleklerden olmadığına dair yaptığımız araştırma için, "en-Nübüvve ve'l-enbiya" adlı kitabımıza bakınız. s. 128.

2. "نعم الثواب وحسنت مرتفقاً O, ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeridir" âyetinin ifade ettiği Cennet ile, "بئس الشراب وساءت مرتفقاً Ne kötü bir içecek ve ne kötü bir kalma yeridir" âyetinin ifade ettiği Cehennem arasında güzel bir mukâbele sanatı vardır.

3. "بماء كالمهل يشوى الوجوه Erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile yardım edilir!" cümlesinde teşbih vardır. Benzetme edatı ile benzetme yönü anlatıldığı için buna "Mürsel mufassal" teşbih denir.

4. "واضرب لهم مثلا رجلين جعلنا لاحدهما جنتين Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat. Onlardan birine iki bağ vermiştik.." âyetinde temsili teşbih vardır. Çünkü bir çok benzetme yönü vardır. Aynı şekilde, واضرب لهم مثل الحياة الدنيا كماء انزلناه Onlara şunu da misal olarak ver: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir" âyetinde de temsilî teşbih vardır.

5. "او يصبح ماؤها غوراً Veya bağın suyu yerin dibine çekilir de.." âyetinde ism-i fâil yerine mastar kullanılarak mübâlağa yapılmıştır.

6. "يقلب كفيه Ellerini oğuşturuyor" cümlesi, pişmanlık ve üzüntüden kinayedir. Çünkü pişman olan şahıs, sağ elini sol elinin üzerine kor.

7. "افتتخذونه وذريته اولياء Onu ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz?!" cümlesi inkâr ve hayret ifade eder.

BİR UYARI

Cumhurun görüşüne göre, yukardaki âyette geçen الباقيات الصالحات den maksat, faziletleri hakkında hadis bulunan şu kelimelerdir: سُبْحانَ اللهِ ، اَلْحَمْدُ للهِ ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ ، اللهُ اَكْبَرُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ "Sübhanallâh, Elhamdülillâh, Lâ ilahe illallâh, Allâhu ekber ve Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm. Yukarda anlatılan hadis bunlar hakkında söylenmiştir. Tirmizî'de şöyle bir rivayet vardır: "Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Ben Mirac gecesi Hz. İbrahim'le karşılaştım. Bana dedi ki: Ey Muhammed! Ümmetine benden selâm söyle ve Cennetin toprağının güzel, suyunun tatlı ve kendisinin dümdüz bir ova olduğunu onlara bildir: Onun fidanları ise: Sübhânallâh, elhamdulillâh, lâ ilahe illallâh ve Allâhu ekber kelimeleridir.[29]

29 Tirmizî, Da'avât, 59.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ
الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا
اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْاَوَّلِيْنَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِيْنَ
اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ ۖ وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِيْ وَمَآ اُنْذِرُوْا هُزُوًا ﴿٥٦﴾
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ
مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ ۭ اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰي قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ
وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَّهْتَدُوْٓا اِذًا
اَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ ۭ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا
كَسَبُوْا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۭ بَلْ لَّهُمْ مَّوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوْا مِنْ دُوْنِهٖ
مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَّوْعِدًا ﴿٥٩﴾ وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِفَتٰىهُ لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى
اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوْتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا غَدَاۗءَنَا ۡ لَقَدْ لَقِيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَءَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّيْ نَسِيْتُ
الْحُوْتَ ۡ وَمَآ اَنْسٰىنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ ۚ وَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ
فِي الْبَحْرِ ۖ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا
قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهٗ مُوْسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى
اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا

٦٧ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ٦٨ قَالَ سَتَجِدُنِىٓ
إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ٦٩ قَالَ فَإِنِ ٱتَّبَعْتَنِى فَلَا
تَسْـَٔلْنِى عَن شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ٧٠ فَٱنطَلَقَا
حَتَّىٰٓ إِذَا رَكِبَا فِى ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا
لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا إِمْرًا ٧١ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ
صَبْرًا ٧٢ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى مِنْ أَمْرِى
عُسْرًا ٧٣ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا لَقِيَا غُلَٰمًا فَقَتَلَهُۥ ۙ قَالَ أَقَتَلْتَ
نَفْسًا زَكِيَّةًۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ ۗ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُّكْرًا ٧٤
قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ٧٥ قَالَ إِن سَأَلْتُكَ
عَن شَىْءٍۭ بَعْدَهَا فَلَا تُصَٰحِبْنِى ۖ قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّى عُذْرًا ٧٦
فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَيَآ أَهْلَ قَرْيَةٍ ٱسْتَطْعَمَآ أَهْلَهَا فَأَبَوْا
أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُۥ ۖ قَالَ
لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ٧٧ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ ۚ
سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ٧٨ أَمَّا ٱلسَّفِينَةُ
فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِى ٱلْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ
وَرَآءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ٧٩ وَأَمَّا ٱلْغُلَٰمُ
فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَآ أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَٰنًا
وَكُفْرًا ٨٠ فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ
رُحْمًا ٨١ وَأَمَّا ٱلْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَٰمَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى ٱلْمَدِينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُۥ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَٰلِحًا ۚ فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَآ
أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهُۥ
عَنْ أَمْرِى ۚ ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ٨٢

54. Hakikaten biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat insanoğlu tartışmaya her şeyden çok düşkündür.

55. Kendilerine hidâyet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret talep etmekten alıkoyan şey, sadece, öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini, yâhut azabın ansızın kendilerini enselemesini beklemeleridir!

56. Biz peygamberleri, sadece müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise, hakkı batıl ile ortadan kaldırmak için batılı kullanarak mücadele verirler. Onlar, âyetlerimizi ve uyarıldıkları şeyleri alaya almışlardır.

57. Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır? Biz onların kalplerine, Kur'ân'ı anlamalarına engel olan bir ağırlık verdik. Sen onları çağırsan da artık ebediyyen hidâyete eremeyeceklerdir.

58. Senin Rabbin, bağışı bol ve merhameti çoktur, şâyet yaptıkları yüzünden onları hemen cezalandıracak olsaydı, elbette onlara azabı çarçabuk verirdi. Fakat, kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, bundan kaçıp kurtulacakları bir sığınak bulamayacaklardır.

59. İşte bu ülkeler, zulmettikleri zaman onları helâk ettik. Onları helâk etmek için belli bir zaman tayin etmiştik.

60. Bir vakit Musa, hizmetçisine demişti ki: "İki denizin birleştiği yere varmadan dinlenmeyeceğim yahut senelerce yürüyeceğim."

61. Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık, denizde tünel gibi bir yola girdi.

62. Geçip gittiklerinde Musa hizmetçisine, "Öğle yemeğimizi getir bize. Hakikaten şu yolculuğumuzda çok yorulduk" dedi.

63. Hizmetçi: "Gördün mü! dedi, kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti."

64. Musa, "İşte aradığımız o idi" dedi. Hemen izlerini sürerek geri döndüler.

65. Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

66. Musa ona: "Sana öğretilenden, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgiyi bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi.

67. Dedi ki: "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin.

68. Kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"

69. Musa: "İnşaallah, dedi, sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem."

70. O kul: "Eğer bana tâbi olursan, sana bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!" dedi.

71. Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman o gemiyi deldi. Musa: "Gemi halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten tehlikeli bir iş yaptın!" dedi.

72. Hızır: "Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?" dedi.

73. Musa: "Unuttuğum şeyden dolayı beni cezalandırma, işimde bana güçlük çıkarma" dedi.

74. Yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında Hızır hemen onu öldürdü. Musa dedi ki: "Tertemiz bir canı, bir can karşılığı olmaksızın katlettin ha! Gerçekten fena bir şey yaptın!"

75. Hızır: "Ben sana, benimle beraber sabredemezsin, demedim mi?" dedi.

76. Musa: "Eğer, dedi, bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaşlık etme. Hakikaten benim tarafımdan ileri sürebileceğim mazeretin sonuna ulaştın."

77. Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misâfir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar. Hızır hemen onu doğrulttu. Musa: "Dileseydin, buna karşı bir ücret alırdın" dedi.

78. Hızır şöyle dedi: "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim.

79. Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. Çünkü onların önünde, her sağlam gemiyi gasbetmekte olan bir kral vardı."

80. "Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası, mü'min kimselerdi. Bunun için çocuğun, onları azgınlık ve nankörlüğe sokmasından korktuk.."

81. "Böylece istedik ki, Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin.

82. Duvara gelince, şehirdeki iki yetimin idi, altında da onlara ait bir hazine vardı, babaları ise iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve çıkarsınlar. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde iki bağ sahibi kıssasını ve dünya hayatı ile onda bulunan geçici ve aldatıcı nimet ve faydayı darb-ı mesel olarak anlattıktan sonra, burada da, bu misalleri anlatmaktaki gayeye dikkat çekti ki, bu da öğüt ve ibret almaktır. Bundan sonra üçüncü kıssadaki enteresan sırları anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

قبلاً : Kubulen, Açıkça, karşı karşıya.

موئلا: Mev'il, sığınıp kurtulacak yer. İbn Kuteybe şöyle der: Bir kimse bir yere sığındığında وأل فلان إلى كذا denir. Masdarı "وألا ve وؤلا şeklinde gelir. Mev'il, "sığınılacak yer" demektir. A'şâ şöyle der:

وقد اخالس رب البيت غفلته وقد يحاذر مني ثم يئل

Ev sahibi benden sakındığı halde ben onun gafil ânını beklerim. Sonra benden kurtulup sığınacak bir yer bulamaz.[30]

حقباً : Hukub, sene manasına gelen حقبة kelimesinin çoğuludur. Burada hukub'tan murat "uzun zaman"dır.

سرباً : Sereb, yer içerisinde girilip gidilecek yol.

نصباً : Nasab, yorgunluk ve meşakkat.

إمراً : İmr, büyük bir iş. Bir şey büyük olduğunda أمر الأمر denilir.

نكرا : Nükr; hoşa gitmeyen, çok fena bir şey.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

54. وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ Şüphesiz biz, bu Kur'ân'da insanlar için misalleri açıkladık. Delil ve öğütleri tekrarladık. وَكَانَ الإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلا İnsanın huyu, mücadele ve düşmanlıktır. Ne hakka gelir, ne de öğüt alır.

30 Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît, 6/132.

55. وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى İnsanları, Allah'tan kendilerine hidayet geldiğinde, iman etmekten وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ ve günahlarından dolayı af istemekten إِلاَّ أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الأَوَّلِينَ sadece öncekiler hakkındaki kanunu, yani Allah'ın yok etme kanununu beklemeleri alıkoymuştur. "أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلاً Veya, Allah'ın azabının açıkça karşılarına çıkmasını beklemeleri alıkoymuştur. Yani, onları iman etmekten ve af istemekten alıkoyan sadece, kendilerine vadedilen azabı açık-seçik görmek istemeleridir. Nitekim bir âyette, şöyle dedikleri bildirilmiştir: "فأمطر علينا حجارة من السماء أو ائتنا بعذاب أليم Üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem verici bir azap ver".[31]

56. وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ Biz peygamberleri, helâk ve yok etmek için değil, sadece müjdelemek ve uyarmak maksadıyla göndeririz. İman edenleri müjdeleyici, isyan edenleri uyarıcı olarak göndeririz. وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ Kâfirler ise, hakkın açıklığına rağmen, ona batıl vasıtasıyla üstün gelmek ve onu boşa çıkarmak için mücadele ederler. Onlar harikulade şeyler talep eder ve azabın acele gelmesini isterlerken, maksatları iman etmek değil, sadece alay etmek ve dalga geçmektir. لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا Kur'ân'ı ve korkutuldukları azabı alaya aldılar.

57. وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا Hiç kimse, Allah'ın açık âyetleri ve parlak delilleri ile kendisine öğüt verilip de onları görmezlikten gelen, unutmuş görünen ve onlara aldırış etmeyenden daha zalim değildir. وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ İşlediği çirkin suç ve kötü fiilleri unutup da onların sonunu düşünmeyenden daha zalim yoktur. إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ Onların kalpleri üzerine, bu Kur'ân'ı anlamalarına, sırlarını kavramalarına ve onda bulunan öğüt ve hükümlerden faydalanmalarına engel olacak perdeler çektik. وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا Kulaklarına da anlayacak ve faydalanacak bir şekilde işitmelerine engel olacak manevî bir sağırlık verdik. وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا Onları imana ve Kur'ân'a çağırsan, senin çağrını aslâ kabul etmezler. Çünkü onlar ne işitirler, ne de anlarlar. Hidâyete ermek için, imanı kabule hazır açık kalpler vardır. Onlar ise hayvanlar gibidir.

58. وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ Ey Muhammed! Kusur ve isyanlarına rağmen, Rabbinin kullarına karşı mağfireti geniş, merhameti büyüktür. لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ Eğer Allah onları, işledikleri suç ve günahlardan dolayı hemen cezalandıracak olsaydı, dünyada onları çarçabuk cezalandırırdı. Fakat O, merhametinden dolayı onlara mühlet veriyor ve hemen istedikleri azabı erteliyor. Allah'ın âdeti şudur ki,

31 Enfâl sûresi, 8/32. Bu, İbn Kesîr'in tercih ettiği mananın özetidir. Muhtasaru İbn Kesîr, 2/425.

zalime mühlet verir, fakat ihmal etmez. بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا Bilakis onlar için, kıyamet gününde belirlenmiş bir zaman vardır. O zaman içerisinde, başlarına gelecek korkunç halleri görecekler. Orada asla sığınıp kurtulacakları bir yer de bulamayacaklar.

59. وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا İşte bunlar Hud, Sâlih, Lut ve Şuayb'ın kavimleri gibi geçmiş milletlerin ve zamanların haberleridir. Onlar zulmettikleri zaman, biz onları helâk ettik. وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا Yok olmaları için sınırlı, muayyen bir zaman tayin ettik. Bu inatçı yalanlayıcılar ibret almıyor mu? Bu âyet Kureyş kâfirleri için bir tehdit ifade eder. İbn Kesîr şöyle der: Yani, Ey müşrikler! Onların başına gelenlerin sizin başınıza da gelmesinden sakının. Şüphesiz siz, en büyük peygamber ve en şerefli Rasulü yalanladınız. Siz bize karşı onlardan daha güçlü değilsiniz. O halde benim azabımdan ve uyarımdan korkun.[32]

60. وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ Burası, bu mübarek sûredeki üçüncü kıssadır. Yani, hatırla ki bir zamanlar, Musa Kelîmullah, hizmetçisi Yuşa' b. Nûn'a şöyle demişti: Doğu tarafına düşen Fars denizi ile Rum denizi'nin birleştiği yere varıncaya kadar yürümeye devam edeceğim. Burası, iki denizin birleştiği yerdir.[33] أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا Veya buraya varıncaya kadar uzun bir zaman yürüyeceğim.

61. فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا Musa ve hizmetçisi iki denizin birleştiği yere vardıklarında Yuşa balığın durumunu ve onda gördüğü garip şeyleri Musa'ya bildirmeyi unuttu. Rivayete göre Yüce Allah Hz. Musa'ya, yanına bir balık almasını ve onu bir zembile koymasını vahyetti. Balık nerede kaybolursa, Sâlih kulun orada olduğunu bildirdi. فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا Balık denizde bir yol tutup gitmeye başladı. Tefsirciler şöyle der: Balık kızartılmıştı. Zembilden çıktı ve denize atladı. Allah, balığın üzerine suyun akışını durdurdu da su küvet gibi olarak balığın etrafında donup kaldı. Bu, Allah'ın Hz. Musa'ya verdiği apaçık mucizelerden biriydi.

62. فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا Karşılaşma için belirlenen bu iki denizin birleştiği yeri geçip gittiklerinde Musa (a.s.) hizmetçisine: "Öğle yemeğimizi getir" dedi. لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا "Bu yolculukta çok meşakkat çekip yorulduk." Kayayı geçtikten sonra bir gece ve biraz da gündüzün yürümüşlerdi.

63. قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ Hz. Musa, hizmetçisi Yûşa b. Nûn'dan öğle yemeğini isteyince hizmetçisi dedi ki: Yanında uyuduğun kayaya sığındığımız zaman meydana gelen garip şeyi gördün mü? Balık zembilden çıkıp denize atlamış ve deniz onun etrafını bir küvet gibi çevirmiş. Uyandığında bunu sana hatırlatmayı unuttum. وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ Onun garip kıssasını sana hatırlatmayı bana şeytan unutturdu. وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا Balık denizde yol alıp gitmişti. Enteresan

32 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/426.

33 Taberî, Katâde'den bu şekilde nakletmiştir. 15/271.

bir durumu vardı. Hizmetçi balığın durumuna şaşıyordu. Çünkü o kızarmış bir balıktı. Balık yavaş yavaş dirilip denize girmişti.

64. قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ Musa dedi ki: İşte aradığımız ve istediğimiz bu. Bu bizim maksadımız olan, Sâlih kulla buluşma alâmetidir. فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا Bunun üzerine geldikleri yoldan geri döndüler. Yoldan çıkmamak için önceki izlerini takip etmeye başladılar.

65. فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا Balığı kaybettikleri kayanın yanında Hızır (a.s.)'ı buldular. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Musa, Hızır'ı, elbisesini üzerine örtmüş sırt üstü yatmış vaziyette buldu. Ona selâm verdi. Hızır başını kaldırarak şöyle dedi: Senin yurdunda selâmet nerde?[34] آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا Ona katımızdan büyük bir nimet verdik ve yüce bir lütufta bulunduk. Bunlar, Yüce Allah'ın, Hz. Hızır'ın eliyle gösterdiği kerâmetlerdir.[35] وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا Ona, bize mahsus bir ilim verdik. Gayıplara ait olan bu ilim ancak bizim nasip etmemizle bilinir. Âlimler şöyle der: Bu rabbânî ilim, ihlas ve takvânın ürünüdür. Buna ilm-i ledünnî denir. Allah onu, kendisine samimiyetle kulluk edenlere verir. Çalışma ve meşakkatle elde edilmez. O sadece Allah'ın, kendilerine yakınlık, velâyet ve kerâmet tahsîs ettiği kimselere verdiği bir lütfudur.

66. قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا Musa ona dedi ki: İlminden hayatımda bana yol gösterecek şeyleri almam için, sana arkadaşlık etmeme izin verir misin? Tefsirciler şöyle der: Bu, Allah'ın değerli peygamberlerinin, efendice ve alçak gönüllülükle yaptığı bir hitaptır. İnsanın, kendisinden ilim öğrenmek istediği kimseye karşı bu şekilde davranması gerekir..

67. قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا Hızır (a.s.): "Kuşkusuz sen göreceklerine sabredemezsin" dedi. İbn Abbas şöyle der: Sen benim yapacaklarıma sabredemezsin. Çünkü bana, Rabbimin gayb ilminden verildi.

68. وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا Görünüşü kötü olan, iç durumunu da bilmediğin bir şeye nasıl sabredeceksin?

69. قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا Musa dedi ki: İnşaallah beni sabredici göreceksin, senin emrine karşı çıkmayacağım.

70. قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا Yolculuk başlamadan önce Hızır (a.s.), Hz. Musa'nın kendisine soru sormamasını ve yapacağı işlerin sırrını ona açıklamadıkça açıklanmasını istememesini şart koştu. Yani, yapacağım işleri ben açıklamadıkça bana bir şey sorma. Öğrencinin öğretmene karşı takınması gereken edebe riayet etmek için Hz. Musa onun şartını kabul etti.

---

34 Bu hadis, biraz sonra, inşaallah geniş bir şekilde gelecektir.

35 Doğrusu şu ki, Hızır (a.s.) peygamber değildir. O, Allah'ın salih kullarından ve yakın dostlarından biridir. Allah, kulluğun faziletini insanlara öğretmek için, onun eliyle bu kerâmetleri ve gayıpla ilgili şeyleri göstermiştir.

71. فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا Musa ve Hızır deniz sahilinde yürüdüler. Nihayet yanlarından bir gemi geçti. Gemidekiler Hızır'ı tanıyıp onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Onlar gemiye binip de, gemi denize açıldıktan sonra, Hızır bir balta alarak geminin tahtalarından birini söktü. قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا Musa bu hareketi yadırgayarak dedi ki: Sen, yolcuları boğmak için mi gemiyi deldin? لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا Doğrusu tehlikeli, büyük bir iş yaptın. Rivâyete göre Hz. Musa bu durumu görünce, elbisesini aldı ve açılan deliğe tıkadı. Sonra Hızır'a şöyle dedi: Bunlar bizi gemiye ücretsiz aldılar. Sen, içindekileri boğmak için kasten onların gemisini deldin. Çok kötü bir iş yaptın!

72. قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِي صَبْرًا Hızır, "Ben sana baştan dememiş miydim ki, sen benim yapacaklarımdan göreceklerine sabredemezsin. Hızır (a.s.) Hz. Musa'ya, şarta uymadığını nâzik bir şekilde hatırlattı.

73. قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ Musa, "Verdiğin sözü unutup da şarta uymamamdan dolayı beni sorumlu tutma! وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا Seninle yaptığım arkadaşlıkta bana güçlük çıkarma. Bana güçlük değil, kolaylık göster, dedi.

74. فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ Hızır, Hz. Musa'nın özrünü kabul etti. Gemiden inince yürüyüp gittiler. Oyun oynamakta olan bazı çocuklara rastladılar. İçlerinde parlak yüzlü, yakışıklı bir çocuk vardı. Hızır onu tutup eliyle başını koparak yere attı. قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ Musa dedi ki: Suçsuz, tertemiz bir çocuğu mu öldürdün? O kimseyi öldürmedi ki, bu sebeple onu öldüresin. لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا Doğrusu sen, çok kötü bir iş yaptın. Bunun karşısında susmak mümkün değil. Musa (a.s.) bu sefer, verdiği sözü unutmamış, gaflete düşmemişti. Fakat o verdiği sözü hatırlamasına rağmen, yapılmasına sabredilemeyecek kötü bir fiili tenkit etmek istiyordu. Burada نكراً diyerek işin kötülüğünü ifade etti ki bu, önceki âyette geçen "إمراً büyük bir iş" sözünden daha vurguludur. Kurtubî şöyle der: Musa (a.s.) Hızır (a.s.)'a, "Sen günahsız bir kimseyi mi öldürdün?" deyince, Hızır (a.s.) kızarak çocuğun sağ omuzunu çekip koparttı ve etini sıyırdı. Bir de ne görsünler, omuz kemiğinde "Bu, aslâ Allah'a iman etmeyecek bir kâfirdir" yazılı.[36]

75. قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِي صَبْرًا Hızır: Ben sana dememiş miydim ki, "Sen, benden göreceklerine kesinlikle sabredemezsin" Tefsirciler şöyle der: Birinci soruda, Hızır (a.s.) Musa (a.s.)'ya saygı göstererek, "Sana demedim mi" diye hitap etmedi. İkinci defa muhâlefet edince, artık özür kalmadığı için "Sana demedim mi" dedi. Burada Hz. Musa kendine gelir ve iki defa sözünden döndüğünü anlar. Heyecanlanır ve kendi yolunu keser, bu yolu önündeki son fırsat haline getirir:

76. قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي Musa dedi ki: "Bundan sonra yaptığını

36 Kurtubî, 11/22.

tenkit eder ve yaptıklarına itiraz edersem, bana arkadaşlık etme. قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا Benimle arkadaşlığı bırakma hasusunda mazeretini bana bildirdin. Artık sen, bence mazursun. Çünkü sana üçüncü muhalefetim olacak.

77. فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا Onlar yürüdüler. Nihayet bir şehre geldiler. İbn Abbas şöyle der: Burası Antakya'dır. Yemek istediler. Halbuki oranın halkı açları doyurmayan, misafir kabul etmeyen âdî kişilerdi. Onları misafir etmekten veya yedirmekten kaçındılar. فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنقَضَّ Bu arada şehirde, yıkılmak üzere olan eğik bir duvar gördüler. فَأَقَامَهُ Hızır ona eliyle dokundu ve duvar doğruldu. Bir görüşe göre, Hızır (a.s.) duvarı yıktı, sonra tekrar yaptı. Bunların her ikisi de İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا Musa, Hızır'a dedi ki: Onlardan bir ücret alsaydın, yiyecek almak için ondan yararlanırdık! Musa (a.s.), layık olmayana iyilik yapmasını yadırgadı. Rivayet olunduğuna göre Musa (a.s.) Hızır (a.s.)'a şöyle dedi: Bunlar öyle bir topluluk ki, onlardan yemek istedik vermediler. Misafir etmelerini istedik bizi misafir etmediler. Sonra sen oturup onların duvarını yaptın. İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın.

78. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ Hızır dedi ki: İşte senin sözüne göre, birbirimizden ayrılma zamanıdır. سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا Benim yapmamı yadırgadığın ve sabredemediğin üç meselenin hikmetini sana bildireceğim. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Allah, kardeşim Musa'nın iyiliğini versin. Keşke sabretseydi de, Allah onların işlerini bize anlatsaydı. Arkadaşıyle beraber kalsaydı, elbette garip şeyler görecekti.[37]

79. أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ Bu âyet Hz. Musa'nın gördüğü ve fakat sabredemediği enteresan olayları açıklamaktadır. Yani, deldiğin gemi var ya, o, zalimlere karşı kendilerini savunamıyan zayıf kimselerindi. Onlar rızık elde etmek için o gemiyle denizde çalışıyorlardı. فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا Delmek sûretiyle onu kusurlu hale getirmek istedim ki, zalim kral onu gasbetmesin. وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ Onların önünde zalim ve kâfir bir kral vardı. يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا Bu kral kusursuz olan her iyi gemiyi gasbediyordu.

80. وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ Öldürdüğüm çocuğa gelince, o, günahkâr ve kâfirdi. Anne ve babası ise mü'min idiler. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Hızır'ın öldürdüğü çocuk kâfir olacak yaratılışta idi. Yaşasaydı, mutlaka anne ve babasını azgınlık ve kâfirliğe sürükleyecekti.[38] فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا Anne ve babasının ona karşı olan sevgilerinin, onları kâfirlik ve sapıklıkta ona uymaya sürüklemesinden korktuk.

---

37 Bu, Buhârî ve Müslim'in tahric ettiği hadisin bir bölümüdür (Bkz, Buhârî, Enbiyâ, 27; Müslim, K. Fedaî), 170, 172).

38 Müslim, Kader 29.

81. فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا Çocuğu öldürmekle Allah'ın onlara o kâfirden daha hayırlı ve anne-babasına karşı daha iyi ve merhametli davranan hayırlı bir çocuk vermesini istedik.

82. وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَهُمَا Yıkılmak üzere olup da ücretsiz olarak yaptığım duvara gelince, bu duvar iki yetim çocuğun idi ve altında altın ve gümüşten bir hazine gizlenmişti. وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا Babaları takvâ sahibi, iyi amel işleyen birisiydi. Babalarının iyi birisi olmasından dolayı, Allah bu hazineyi onlar için korudu.[39] Tefsirciler şöyle der: Babaların iyi kişiler olması çocuklara fayda sağlar. Köklerin sağlam olması dallara fayda verir. فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا Böyle yapmakla Allah, çocukların büyüyüp güçlenmelerini ve duvarın altından hazineyi çıkarmalarını istedi. رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ Babalarının iyi kimse olmasından dolayı, bu, Allah'ın onlara bir rahmetidir. وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي Gördüğün bu gemiyi delme, çocuğu öldürme ve duvarı yapma işini, kendi görüş ve ictihadımla yapmadım. Bilakis Allah'ın emri ve ilhamı ile yaptım. ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا İşte bunlar, sabredemediğin ve sana hikmetini bildirmeden önce karşı çıktığın olayların yorumudur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "مبشرين Müjdeleyiciler" ile "منذرين uyarıcılar" ve "نسيت Unuttum" ile "اذكر hatırlarım" arasında tıbâk sanatı vardır.

2. "اما السفينة gemiye gelince", "اما الغلام çocuğa gelince" ve "اما الجدار duvara gelince" diye başlıyan paragraflar arasında leff -i neşr-i müretteb sanatı vardır. Zira, daha önce gemiye binmeleri, köleyi öldürmesi ve duvarı yapması anlatılmış, daha sonra bunlar aynı tertiple anlatılarak leff-i neşr-i mürettep sanatı yapılmıştır. Bu, edebî sanatlardandır.

3. "كل سفينة her gemiyi" terkibinde hazif yoluyla icaz vardır. "Her sağlam gemiyi" takdirindedir. "فاردت ان أعيبها Onu kusurlu yapmak istedim" ifadesinden anlaşıldığı için, "صالحة sağlam" lafzı kaldırılmıştır. Aynı şekilde, "واما الغلام çocuğa gelince." ifadesinden de "الكافر kâfir" lafzı kaldırılmıştır. Çünkü, "فكان ابواه مؤمنين Anne ve babası mü'min idiler" cümlesi, çocuğun kâfir olduğunu göstermektedir.

4. "ابواه Anne ve babası" ifadesinde tağlîb sanatı vardır. "İki babası" denilmiş, anne ve babası kastedilmiştir.

---

39 Bir görüşe göre bu baba, yedinci babalarıdır. Ancak kelimenin zâhirinden anlaşıldığına göre doğrudan doğruya babalarıdır. Tercih olunan görüş de budur.

5. "يريد ان ينقض Duvar, yıkılmak istiyor" cümlesinde istiâre vardır. Çünkü irâde (isteme), akıllıların sıfatlarındandır. Bunun duvara isnat edilmesi güzel bir istiâre ve belîğ bir mecâzdır. Şâir şöyle der:

يريد الرمل صدر ابي براء ويرغب عن دماء بني عقيل

Mızrak, Ebû Berâa'nın göğsüne saplanmak istiyor, Ukayloğulları'nın kanını istemiyor"[40]

6. "عبداً من عبادنا Kullarımızdan bir kulu.." ifadesinde, عبداً kelimesinin nekre olarak getirilmesi onun büyüklüğünü, "عبادنا kullarımızdan" şeklinde isim tamlaması olarak getirilmesi ise şerefli olduğunu göstermek içindir.

7. Âyet sonlarının سرباً ، نصباً ve عجباً şeklinde birbirine benzer olarak gelmesinde secî sanatı vardır.

8. Hızır'ın "فاردت ان أعيبها gemiyi kusurlu hale getirdim" diyerek, görünüşte kötü olan bir fiili kendisine isnat etmesi, فاراد ربك ان يبلغا اشدهما Rabbin, çocukların büyüyüp güçlenmelerini istedi" diyerek de hayrı Allah'a isnat etmesinde edep öğretme sanatı vardır. Bu, kulların Allah'a karşı nasıl davranacaklarını öğretmektedir.

BUHÂRÎ ve MÜSLİM'E GÖRE MUSA ile HIZIR KISSASI

Übeyy b. Ka'b'in rivayetine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Musa (a.s.), İsrailoğulları arasında bir hutbe okudu. Kendisine, "İnsanların en bilgini kimdir?" diye soruldu. Musa (a.s.), "Benim" diye cevap verdi. "Allah bilir" demediği için Yüce Allah sitem ederek ona şöyle vahyetti: İki denizin bitiştiği yerde bir kulum var. O senden daha bilgindir. Musa (a.s.): Ey Rabbim! Onu nasıl bulabilirim? dedi. Yüce Allah: Bir balık al, onu bir zembile koy. Balığı nerede yitirirsen işte o kul oradadır" dedi. Musa (a.s.), hizmetçisi Yûşâ b. Nûn ile gitti. Nihayet (iki denizin bitiştiği yerde ki) kayanın yanına geldiklerinde başlarını koyup uyudular. Balık zembilde hareket etti. Zembilden dışarı çıktı, sonra da denize düştü ve denizde bir yol tutup gitmeye başladı. Allah, balığın olduğu yerdeki suyun akışını durdurdu da su, onun üzerinde bir kanal haline geldi. Uyandıktan sonra, hizmetçisi balığın bu durumunu ona haber vermeyi unuttu. O gün ve bütün gece gittiler. Sabah olunca Musa (a.s.) hizmetçisine: "Yemeğimizi getir. Bu yolculuk bizi yordu" dedi. Rasulullah (s.a.v.): Halbuki, Musa (a.s.), Allah'ın kendisine emrettiği yeri geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı" dedi. Hizmetçisi: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum. Onu söylememi şeytandan başkası unutturmadı ve denizde şaşılacak bir şekilde yolunu tuttu" dedi. Balık, bir kanal içinde denizde yolunu tutmuş, Musa (a.s.) ve hizmetçisi bu işe şaşmıştı. Musa (a.s.): "İşte aradığımız buydu" dedi ve hemen izlerini takip ederek geri döndüler. Nihayet kayaya geldiler.

40 Taberî, 15/289.

Bir de ne görsün, bir elbiseyle örtünmüş bir adam. Musa (a.s.) onu selâmladı. Hızır: Senin bu yurdunda selâm ne gezer,[41] kimsin sen? dedi: Musa (a.s.):

- Ben Musa'yım.

- İsrailoğullarının Musa'sı mı?

- Evet, sana öğretilen haktan bana öğretmen için geldim.

- Ama sen benimle beraber sabredemezsin. Ya Musa! Ben, Allah'ın ilminden bir ilme sahibim ki, sen onu bilmezsin. Onu bana Allah öğretti. Sen de Allah'ın ilminden bir ilme sahipsin ki, ben de onu bilmem. Sana onu Allah öğretti.

- Beni inşaallah sabırlı bulacaksın. Hiçbir konuda sana karşı gelmeyeceğim.

- O halde, bana tâbi olursan, ben sana anlatmadıkça, bana hiç bir şey

sorma. Bunun üzerine sahilde yürümeye başladılar. Derken bir gemi geldi.

Gemidekilere, kendilerini gemiye almalarını söylediler. Gemiciler Hızır'ı tanıdılar ve onları ücretsiz olarak gemiye aldılar.

Gemiye biner binmez Hızır, geminin tahtalarından birini söküp çıkardı. Musa (a.s.) :

-Bu topluluk bizi gemilerine aldılar. Sen ise içindekileri boğmak için, kasten o gemiyi deldin. Gerçekten çok şaşılacak bir iş yaptın, dedi.

Râvî diyor ki: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Birincisi, Musa (a.s.)'nın bir unutması idi. Bir serçe gelerek geminin bir kenarına kondu. Sonra denize bir gaga vurdu. Bunun üzerine Hızır ona: Allah'ın ilmi yanında benim ve senin ilmin, ancak şu serçenin bu denizden azalttığı su kadardır.

Sonra gemiden çıktılar. Sahilde yürürlerken, Hızır, diğer çocuklarla oynayan bir çocuk gördü. Hemen başından tutup koparark çocuğu öldürdü. Musa (a.s.): "Kimseyi öldürmediği halde, suçsuz bir nefsi öldürdün? Gerçekten çok kötü bir iş yaptın" dedi. Hızır şöyle cevap verdi: "Ben sana, sen benimle beraber sabredemeszin demedim mi?" Hadisin râvilerinden biri olan Süfyân b. Uyeyne: "Bu, birincisinden daha şiddetlidir" diyor. Musa (a.s.): Bundan sonra sana bir şey sorarsam, bir daha benimle arkadaşlık etme. Benim tarafımdan özür derecesine vardın" dedi. Yollarına devam ettiler. Nihayet bir köy halkının yanına gelip onlardan yemek istediler. Fakat köylüler onları misafir etmekten çekindiler. Köyde, yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır (a.s.) eliyle işaret ederek: "İşte böyle (eğrilmiş)" diyordu. Sonra o duvarı doğrulttu. Musa (a.s.): "Bu topluluk ki, kendilerine geldik de, bize ne yemek verdiler, ne de bizi misafir ettiler. Dileseydin, bu yaptığına karşılık onlardan bir ücret alırdın" dedi. Hızır: "Artık bu, seninle benim yolumuzun ayrılmasıdır. Sabredemediğin şeylerin yorumunu sana haber vereceğim" dedi :

Rasulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Allah Musa'ya rahmet etsin. İsterdim ki, sabretmeliydi de, Allah, onların haberlerini bize anlatmalıydı."[42]

41 Taberî, 15/289.

42 Buhârî, Enbiya 27; Müslim, K. Fedâil, 170/172.

BİR UYARI

Büyük âlim Kurtubî şöyle der: Âyetlerin ve mütevâtir haberlerin de gösterdiği gibi, velî kulların kerâmetleri vardır. Bunları, inanmayan bidatçi veya sapık fâsıktan başkası inkâr etmez. Velilerin kerâmet gösterdiğine dair âyetler, Allah'ın Meryem hakkında haber verdiği ve yazın kış meyvelerinin, kışın da yaz meyvelerinin olduğunu bildiren âyetlerdir. Ayrıca Meryem'in eliyle meydana gelen şeyler de, kerâmetin hak olduğunu gösterir. Zira o, kuru hurma ağacını sallamış ve ağaç meyve vermiştir. Halbuki Meryem bir peygamber değildi. Yine, gemiyi delmek, çocuğu öldürmek ve duvarı doğrultmak gibi, Hızır'ın eliyle meydana gelen olaylar da bunu göstermektedir.[43]

43 Kurtubî, XI, 28.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا
﴿٨٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ
وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّآ اَنْ تُعَذِّبَ
وَاِمَّآ اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ
ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَلَهُ جَزَآءً الْحُسْنٰى ۖ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ
سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ
لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَ ۚ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ
خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ
مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا ۙ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ
اِنَّ يَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى
اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ فَاَعِينُونِى
بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُونِى زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى
بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا ۖ حَتّٰٓى اِذَا جَعَلَهُ نَارًا ۙ قَالَ اٰتُونِىٓ اُفْرِغْ عَلَيْهِ
قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوٓا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾
قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّى ۖ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ رَبِّى جَعَلَهُ دَكَّآءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّى
حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِى بَعْضٍ وَنُفِخَ فِى الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾
الَّذِينَ كَانَتْ اَعْيُنُهُمْ فِى غِطَآءٍ عَنْ ذِكْرِى وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾
اَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِى مِنْ دُونِىٓ اَوْلِيَآءَ ۚ اِنَّآ اَعْتَدْنَا

جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾
الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا
نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا
آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ
عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾
قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

83. Sana Zülkarneyn hakkında soru sorarlar. De ki: "Size ondan bir haber okuyacağım."

84. Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık, ona her şey için bir sebep verdik.

85. O da yol tutup gitti.

86. Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında bir kavme rastladı. Bunun üzerine biz, "Ey Zülkarneyn! Onlara ya azap edecek veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin." dedik.

87. O, şöyle dedi: "Haksızlık edeni cezalandıracağız, sonra o, Rabbine gönderilecek, Allah da ona korkunç bir azap uygulayacak.

88. İman edip de amel-i salih işleyen kimseye gelince, onun için de en güzel bir karşılık vardır. Ve buyruğumuzdan, ona kolay olanını söyleyeceğiz."

89. Sonra yine bir yol tuttu.

90. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üzerine doğar buldu ki, onlara, kendilerini güneşten koruyacak bir şey vermemiştik.

91. İşte böylece gerçekten biz, onun yanında olan her şeyi, bilgimizle kuşatmıştık.

92. Sonra yine bir yol tuttu.

93. Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların ötesinde, hemen hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu.

94. Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir vergi verelim mi?"

95. Dedi ki: "Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret daha hayırlıdır. Siz bana kuvvetinizle destek olun da, sizinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım.

96. Bana, demir kütleleri getirin." Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince körükleyin!" dedi. Artık demiri kor haline sokunca, "Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim" dedi.

97. Bundan sonra onu ne aşmaya muktedir oldular, ne de onu delebildiler.

98. Zülkarneyn, "Bu, Rabbimden bir rahmettir. Fakat Rabbimin vaadi gelince O, bunu yerle bir eder. Rabbimin vaadi haktır" dedi.

99. O gün biz onları birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır, sûr da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.

100, 101. Ve gözleri beni görmeye kapalı bulunan, kulak vermeye de tahammül edemez olan kimseleri o gün Cehennemle yüz yüze getirmişizdir.

102. Kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Biz Cehennemi kâfirlere bir konak olarak hazırladık.

103. De ki: Size yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi?

104. Bunlar iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir.

105. İşte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir ki, biz kıyamet gününde onlara hiç değer vermeyiz.

106. İşte, inkâr ettikleri, âyetlerimi ve rasullerimi alaya aldıkları için onların cezası Cehennemdir.

107. İman edip amel-i sâlihde bulunanlara gelince, onlar için konuk evi olarak Firdevs Cennetleri vardır.

108. Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.

109. De ki: Rabbimin sözleri için deryâ mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir.

110. De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. Şu var ki bana, İlahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibâdette hiçbir şeyi ortak koşmasın.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Hızır'ın kıssasını anlattıktan sonra bu âyetlerde de Zülkarneyn'in (a.s.) kıssasını, onun doğuya, batıya ve iki Sedd'e yaptığı üç seyahat ile, Ye'cûc ve Me'cûc'e karşı sed inşa etmesini anlattı. Bu, bu sûrede anlatılan kıssaların dördüncüsüdür. Kıssaların hepsi de inanç ve iman ile ilgilidir. Bu yüce sûrenin asıl amacı da budur.

KELİMELERİN İZAHI

ذو القرنين : Zülkarneyn, Makedonyalı İskender'dir.[44] Kendisine ilim ve hikmet verilmiş, iyi bir kraldır. Dünyanın doğu ve batı taraflarını eline geçirdiği için Zülkarneyn diye isimlendirilmiştir. Adâletli ve müslüman bir kimseydi. Şâir şöyle der:

قد كان ذو القرنين قبلي مسلماً ملكاً علا في الارض غير مسفند

بلغ المشارق والمغارب يبتغي اسباب ملك من كريم سيد

Zülkarneyn benden önce müslümandı, yeryüzünde tenkit edilmeyen yüce bir melikti. Mülkü elde etme yollarını aramak üzere doğuya ve batıya vardı. Şerefli bir Seyyidin soyundandı.[45]

حمئة : Hamie, çok yapışkan, çok balçıklı. Siyah çamur.

سدا : Sedd, iki şey arasına çekilen engel, duvar, set.

ردماً : Redm, sağlam sed. Çünkü redm, sedden daha büyüktür. Sağlam bir engel şekline gelinceye kadar üst üste konularak yapılır. Redm, çok sağlam ve yıkılmaz bir mâniadır.

زبر الحديد : Zübera'l-hadîd, demir kütleleri. Züber kelimesinin tekili kütle manasına gelen Zübr'dir.

---

44 Tercih edilen görüşe göre, Zülkarneyn, Yemen kral'larından müslüman bir kraldır.

45 er-Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 21/164.

الصدفين : Sadefeyn dağın iki yanı. Ebû Ubeyde şöyle der: Büyük ve yüksek olan her binaya sadef denir.

قطراً : Kıtr, erimiş bakır.

نقباً : Nakb, delmek, yarmak.

دكاء : Dekkâe, yerle bir edilmiş. Ezherî şöyle der: "دككته onu kırıp ufaladım" demektir.

يموج : Karışır, çalkalanır.

الفردوس : Firdevs. Ferrâ şöyle der: Firdevs, içinde üzüm olan bahçedir. Sâleb ise şöyle der: Etrafı çevrili her bahçeye Firdevs denir.[46]

NÜZÛL SEBEBİ

a. Katâde şöyle der: Yahudiler, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e Zülkarneyn'i sordular. Bunun üzerine Yüce Allah "ويسألونك عن ذي القرنين Sana Zülkarneyn'i soruyorlar.." âyetini indirdi.[47]

b. Mücâhid der ki: Bir adam Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! Ben sadaka verir, akrabayı ziyaret ederim. Bunu sadece Allah için yaparım. Benim böyle yaptığım anlatılıp, ben bunlardan dolayı övülünce, bu beni sevindiriyor ve bundan hoşlanıyorum. Rasulullah (s.a.v.) sustu, hiçbir şey söylemedi. Daha sonra Yüce Allah: فمن كان يرجو لقاء ربه فليعمل عملا صالحا ولا يشرك بعبادة ربه احداً Artık, kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, amel-i sâlih işlesin ve Rabbine ibadete hiç kimseyi ortak etmesin" âyetini indirdi.[48]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

83. وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ Ey Muhammed! Yahudiler sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar, onun durumu ve kıssası nedir? diyorlar. قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا Onlara de ki: Size onun haberini Kur'ân ve vahy yoluyla anlatacağım.

84. إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا Gerçekten biz ona kral ve hükümdâr olma, ülkeleri fetih ve imar etme yollarını hazırladık. İlim, kudret ve tasarruf gibi, amacına ulaşmak için muhtaç olduğu her şeyi ona verdik. Tefsirciler şöyle der: Zülkarneyn, Yunanlı, Romalı İskender'dir. Doğuya ve batıya sahip olduğu için Zülkarneyn ismi verildi. İmanlı bir hükümdardı. Allah onu, yeryüzünde kuvvetli kılmıştı. Adaletli hüküm verir, sulh ve sükûnu sağlardı. İsa (a.s.) ile Peygamber (s.a.v.) Efendimiz arasındaki dönemde yaşamıştı. Rivayete göre, yeryüzüne hakim

46 el-Bahr, VI- 156.
47 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 172.
48 Kurtubî, XI, 70.

olanlar dört kişidir: İkisi mü'min, ikisi kâfir. Mü'min olanlar, Süleyman (a.s.) ve Zülkarneyn, kâfir olanlar ise Nemrut ve Buhtunnasr'dır.[49]

85. فَأَتْبَعَ سَبَبًا O da, Allah'ın kendisi için hazırladığı yola girerek batıya doğru yürüdü.

86. حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ Nihayet güneşin battığı yere varınca, Güneşi su ve balçık içine batar buldu. Kendi bakış ve izleyişi bu şekilde bulmuştu. Çünkü güneş, yeryüzündeki gözelerden herhangi birine sığmayacak kadar büyüktür. Fahreddin er-Râzî şöyle der: Zülkarneyn, batının en uzak noktasına varıp, artık daha ilerde hiçbir bina kalmayınca, her ne kadar gerçekte öyle olmasa da, güneşi, karanlık ve basık bir göze içine batıyormuş gibi buldu. Nitekim, kıyıyı göremeyen bir denizci, güneşi denizde kayboluyormuş gibi görür. Halbuki gerçekte güneş deniz ötesinde kaybolmaktadır.[50] وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا Bu çamurlu, sıcak gözenin yanında kavimlerden bir kavim buldu. قُلْنَا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا Biz ona ilham yoluyla şöyle dedik: Onları ister öldür, istersen güzel bir şekilde imana ve hidayete çağır. Tefsirciler şöyle der: Zülkarneyn'in bulduğu bu insanlar kâfir idi. Allah, onları ölümle cezalandırma veya kendilerini İslâm'a çağırıp ihsanda bulunma konularında Zülkarneyn'i serbest bıraktı.

87. قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ Zülkarneyn dedi ki: İnkârda ısrar edeni öldüreceğiz. ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا Sonra Rabbine dönecek, Rabbi de ona Cehennemde müthiş şekilde azap edecek.

88. وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَى Allah'a iman edip de dünyada iyi işler işleyen ve salih ameller takdim edene gelince, amelinin karşılığı Cennettir, orada nimetlenir. وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا Dünyada onun işlerini kolaylaştıracağız, onu zor şeylerle yükümlü tutmayacağız, bilakis ona kolaylık sağlayacağız. Bu âdîl hükümdâr, onları güzellikle davet etme yolunu tercih etti. Artık kim iman ederse, onun için Cennet vardır. Ona iyi muamele ve yardım edilir, işleri kolaylaştırılır. Kim de inkâra devam ederse, onun için dünya ve ahirette ceza ve azap vardır.

89. ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا Sonra ordusuyle birlikte doğuya doğru bir yol tuttu.

90. حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا Nihayet, insan gözüne göre güneşin doğduğu yer olan doğu tarafında, insanların yaşadığı en uç noktaya varınca, Güneşi öyle bir insan toplulûğu üzerine doğar buldu ki, bu insanların, kendilerini güneşin sıcaklığından koruyacak elbise ve binaları yoktu. Güneş doğunca, yer altında bulunan inlere girerler, battığı zaman da, geçimlik elde etmek için çıkarlardı. Katâde şöyle der: Zülkarneyn şehirleri fethederek, hazineleri toplayarak

49 el-Bahr, VI, 157.
50 et-Tefsîru'l-kebîr, XXI, 166.

ve iman edenler dışındaki erkekleri öldürerek yürüdü. Nihayet güneşin doğduğu yere gelince, inlerde yaşayan çıplak bir takım insanlara rastladı. Bunların, doğduğu zaman güneşin pişirdiğinden başka yemekleri yoktu. Güneş batınca, rızıklarını aramak için inlerinden çıkarlardı. Bize anlatıldığına göre bunlar, üzerinde hiçbir binanın bulunmadığı bir yerde yaşıyorlardı. Bunların, zenci oldukları da söylenir.[51]

91. كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا Doğudakilere de, batıdakilere yaptığını yaptı, inananları bıraktı, inanmayanları öldürdü. Biz, onun bütün hallerini, haberlerini, harp hazırlıklarını ve ordusunu biliyorduk. Onun büyüklüğü ve adamlarının çokluğu, Allah'ın ilminden başka hiçbir şeyin kuşatamıyacağı şekilde idi.

92. ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا Daha sonra Zülkarneyn, üçüncü bir yola girdi. Doğu ile batı arasındaki bu yol onu, yüksek dağların bulunduğu kuzey tarafına ulaştıracaktı.

93. حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ Nihayet, iki büyük engelin bulurduğu bir yere ulaştı. Burası, Türkistan topraklarının Ermenistan ve Azerbeycan tarafından sona erdiği yerdir. Taberî şöyle der: Sedd, iki şey arasında bulunan engeldir. Burada iki sedden maksat, aralarına sed çekilen iki bağdır. Zülkarneyn, Ye'cûc ve Me'cûc'ten gelebilecek kötülüğe engel olmak için, Ye'cûc ve Me'cûc ile aralarına çok sağlam bir sed çekti.[52] وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلا Zülkarneyn bu iki dağa ulaşınca, bu dağların arkasında farklı bir topluluk buldu. Bunlar hemen hemen, kendi dillerinden başka bir dili ancak büyük zorluklarla anlayabiliyorlardı. Tefsirciler şöyle der: Bunlar lügatlerinin garipliği, anlayışlarının kıtlığı ve başkalarına karışmaktan uzak durmaları sebebiyle konuşulanları anlamıyorlardı. Onların dilleri ancak bir tercüman aracılığı ile anlaşılıyordu.

94. قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ İşte bu topluluk Zülkarneyn'e şöyle dedi: Ye'cûc ve Me'cûc öldürme, soygun, yağma ve diğer kötülülükleri yaparak bozgunculuk çıkaran bir kavimdir. Bunlar, yaratılışlarında kötülük bulunan, Ademoğullarından iki kabiledir. Son derece uzun olanları olduğu gibi, son derece kısa olanları da vardır.[53] Tefsirciler şöyle der: Bunlar, insan eti yiyenlerdendi. İlkbaharda ortaya çıkarlar, yemedik hiçbir yeşil bırakmazlar, her kuru şeyi de alıp götürürlerdi. فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا Mallarımızın bir kısmını vergi ve haraç olarak sana verelim de عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا Bizi, Ye'cûc ve Me'cûc'ün kötülüğünden koruyacak bir sed yap. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, verecekleri şeyin kabul edilmesi için edeplice yaptıkları bir ricadır.[54]

95. قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ Zülkarneyn şöyle dedi: Allah'ın bana verdiği kudret ve mülk, sizin bana vereceğiniz maldan daha hayırlıdır. فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ Benim mala

51 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 187; Taberî, XVI, 14.
52 Taberî, XVI, 15.
53 Bu, Hz. Ali ve İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.
54 el-Bahr, VI, 164.

ihtiyacım yok. Siz, kuvvetiniz ve adamlarınızla bana yardımcı olun da, أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ben sizinle onların arasında, aşılmaz bir engel yapayım. Bu, onun gösterdiği bir yiğitlik ve mertliktir. Zira kendisine verilecek malı kabul etmedi, seddi karşılıksız yaptı. Adamların yapacakları yardımla yetindi.

96. آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ Bana demir kütleleri getirin ve benim için onları şuraya yığın. حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ Nihayet bina, dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince قَالَ انفُخُوا Zülkarneyn: "Bunun üzerine körüklerle üfleyin" dedi. حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا Bu demir yığınını, şiddetli sıcaklıkla ateş haline getirince, قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا "Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim" dedi. Fahreddin er-Râzî şöyle der: Onlar Zülkarneyn'e demir kütlelerini getirince, Zülkarneyn bunları üst üste koydu. Nihayet, tepelerine kadar iki dağın arasını kapatacak hale geldi. Sonra bunun üzerine körükler koydu. Demir kütleleri kor haline gelince, bu kızgın demirin üzerine erimiş bakır döktü. Birbirlerine yapıştılar ve sert bir dağ gibi oldular.[55]

97. فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ Bozguncular, yükseklik ve düzgünlüğünden dolayı üstüne çıkıp onu aşamadılar. وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا Sertlik ve kalınlığından dolayı da, alt tarafından onu delemediler. Bu aşılmaz ve sağlam sed sayesinde, Zülkarneyn, Ye'cûc ve Me'cûc'ün yollarını tıkamış oldu.

98. قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي Zülkarneyn şöyle dedi: Bu sed, Allah'tan kullarına bir nimet ve rahmettir. فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي Fakat, Ye'cûc ve Me'cûc'ün çıkacağına dair Allah'ın vaadi gelince ki bu kıyametin kopmasına yakın bir zamanda olacaktır, جَعَلَهُ دَكَّاءَ Allah onu yerle bir eder ve sanki dün hiç olmamış gibi yıkılır gider. وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا Bu seddin yıkılacağına ve kıyametin kopacağına dair Allah'ın vaadi, kesinlikle gerçekleşecektir.

Zülkarneyn kıssası burada bitiyor. Bundan sonra kıyametin şiddetli ve dehşet verici olaylarından bahsedilir.

99. وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ Kıyamet günü insanları, çokluklarından dolayı, deniz dalgasının çırpıntısı gibi, birbirlerine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır. وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا İkinci defa Sur'a üfürülmüş hesap ve ceza için onları geniş bir yere bütünüyle bir araya getirmişizdir. Onlardan hiçbiri geri kalmamıştır.

100. وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا Mahlukatın bir araya getirildiği gün Cehennem, korkunç ve ürkütücü bir şekilde kâfirlere gösterdik de, onlar Cehennemi bütün dehşetiyle gördüler.

---

55 et-Tefsîru'l-kebîr, XXI, 172.

101. الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي Onlar dünyada, Allah'ın kudretini ve varlığını gösteren delillere karşı gözlerini kapayıp da onlara bakmayan ve düşünmeyen kişilerdi: وَكَانُوا لا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا Onlar, kalpleri karardığı için Allah kelamını duyamayan kimselerdi. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet onların, işitmeye dayalı delillerden yüz çevirdiklerini, gözle görülebilen delilleri görmezlikten geldiklerini temsili olarak anlatmaktadır. Sanki onlar kör ve sağırdırlar.[56]

102. أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ Buradaki hemze, inkâr ve kınama ifade eder. Yani kâfirler beni bırakıp da melekler, Üzeyir ve Meryem oğlu İsa gibi bazı kullarımı, tapacakları ilahlar edineceklerini, bunun onlara fayda vereceğini ve kendilerinden azabımı savacağını mı sandılar? Kurtubî şöyle der: Bu sorunun cevabı, ibârede söylenmemiştir. Takdiri şöyledir: Bunun kendilerine fayda vereceğini veya benim onları cezalandırmayacağımı mı zannettiler?[57] إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا Biz Cehennemi, kâfirler için, misafire hazırlanan bir yemek gibi, ziyafet olarak hazırladık. Beyzâvî şöyle der: Bu âyette onlarla alay edilmekte ve onlar için Cehennemin ötesinde, yanında Cehennemin küçümseneceği bir azabın varlığına dikkat çekilmektedir.[58]

103. قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالأَخْسَرِينَ أَعْمَالا Ey Muhammed! O kâfirlere de ki: Size, Allah katında en çok zarara uğrayan insanı haber verelim mi?

104. الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Bunlar, dünya hayatındaki amelleri boşa gidip kaybolan kimselerdir. Çünkü inkâr ederek yapılan itaatin faydası olmaz. Dahhâk şöyle der: Bunlar ibadet eden ve bu ibadetlerinin kendilerine yarar sağlayacağını zanneden keşişler ve rahiplerdir. Halbuki, onların yaptıkları ibadet kabul edilmez. وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا Onlar iyi iş yaptıklarını zannettikleri halde, amelleri boşa giden kimselerdir.

105. أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ İşte onlar, Kur'ân'ı ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden, bu yüzden de amelleri boşa giden kimselerdir. فَلا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا Allah katında onların hiçbir kıymeti, ağırlığı, değeri ve derecesi yoktur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Çok yiyen ve çok içen, uzun boylu bir adam getirilir de onun, bir sineğin kanadı kadar ağırlığı ve değeri olmaz.[59]

106. ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا İşte inkâr ettikleri, Allah'ın âyetleri ve peygamberleriyle alay ettikleri için, onların cezası Cehennem ateşidir.

107. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Allah'a inanan ve onu hoşnut eden işleri yapanlara

---

56 Ebussuûd, 111, 267.

57 Kurtubî, XI, 65.

58 Beyzâvî, II, 13.

59 Hafız, el-Feth, VIII, 324. Hadis farklı lafızlarla rivayet edilmiştir. Bkz. Buhârî, Tefsîru'I-Kur'ân, XVIII, 6; Müslim, Munafikûn, 18.

gelince, كَـانَتْ لَهُـمْ جَنَّاتُ الْفِـرْدَوْسِ نُـزُلًا Onlar için, mevki ve yer bakımından Cennet derecelerinin en yücesi olan Firdevs vardır.

108. خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا Orada ebedî kalacaklardır. Oradan başka bir yere gitmeyi istemezler. Abdullah b. Revâha şöyle der: Firdevs Cennetlerinde, oradan çıkma ve başka bir yere gönderilme korkuları yoktur.

109. قُلْ لَوْ كَـانَ الْبَـحْرُ مِـدَادًا لِكَلِمَـاتِ رَبِّي Bu âyet, Allah'ın ilminin genişliğini temsilî olarak anlatmaktadır. Dünyanın denizleri mürekkep olsa ve bu mürekkeple Allah'ın kelimeleri, hikmetleri ve hayret veren işleri yazılsa لَنَفِـدَ الْبَـحْرُ قَـبْلَ أَنْ تَنفَـدَ كَلِمَـاتُ رَبِّي Çokluğuna rağmen denizlerin suyu bitip tükenir de Allah'ın kelamı bitmezdi. Çünkü Yüce Allah'ın kelamı da ilmi gibi sonsuzdur. وَلَوْ جِـئْنَا بِمِـثْلِهِ مَـدَدًا Bir o kadar daha deniz suyu getirip onunla, çoğalıncaya kadar suyu arttırsak bile yine denizlerin suyu tükenirdi. Çünkü Allah'ın Kelamının sonu yoktur.

110. قُلْ إِنَّمَـا أَنَا بَشَـرٌ مِـثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَـا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِـدٌ Ey Muhammed! Onlara de ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım. Ancak şu var ki, Allah bana vahiyle ikramda bulundu. Bana, kendisinin tek olduğunu, hiçbir ortağının bulunmadığını bildirmemi emretti. فَمَنْ كَـانَ يَرْجُـوا لِقَـاءَ رَبِّهِ Artık kim Allah'ın sevabını umar, azabından korkarsa فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا" samimiyetle, sadece O'na kulluk etsin. "وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا Gösteriş için amel etmesin, yaptığı amelle Allah'ın rızasından başkasını aramasın. Çünkü Allah, sadece kendi rızası için yapılan ameli kabul eder.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, aşağıda kısaca anlatacağımız edebî sanat türlerini kapsamaktadır.

1. "مطلع doğu" ile "مغرب batı" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

2. "جـــعله نـارا Onu bir ateş yaptı" cümlesinde teşbih-i beliğ vardır. Sıcaklık ve şiddetli kırmızılık hususunda onu ateş gibi yaptı demektir. Benzetme edatı ve benzetme yönü ibareden kaldırılmış, böylece teşbih-i belîğ olmuştur.

3. "يموج في بعض Bir birine çarparak çalkalanır" cümlesinde istiâre vardır. Yüce Allah çok oldukları ve birbirlerine karıştıkları için onları, birbirine çarpan deniz dalgasına benzetmiş, bunun için يموج lafzını müsteâr olarak kullanmıştır. Burada istiâre-i tebeiyye vardır.

4. "كانت اعـينهم في غطاء عن ذكرى Benim zikrime karşı gözleri kapalı idi" cümlesinde de istiâre vardır. Yani bakıyorlar, ibret almıyorlar, kendilerine evrenle ilgili deliller gösteriliyor, iman etmiyorlar. Gerçekte gözleri örtülü ve kapalı değildir. Temsîl yoluyla böyle denilmiştir.

5. "يحسبون انهم يحسنون İyi işler yaptıklarını zannediyorlar" يحسبون ve يحسنون kelimeleri arasında, şekil ve harf değişikliği sebebiyle nâkıs cinâs vardır. Buna cinâs-ı tashîf de denir.

6. "افحسب الذين كفروا Kâfirler zan mı ettiler?" Buradaki soru kınama ve azarlama ifade eder.

7. "أما من ظلم فسوف نعذبه Haksızlık edene gelince, onu cezalandıracağız" âyetine karşılık olarak, "واما من آمن وعمل صالحا فله جزاء الحسنى iman edip de iyi davranan kimseye gelince, onun için en güzel bir karşılık vardır" âyetinin söylenmesinde latif bir mukâbele sanatı vardır.

BİR NÜKTE

حبط Lafzı, Kur'ân'da çok yerde geçer. حُبوط kelimesinin asıl manası, hayvanın, bir çeşit zehirli ot yediği zaman karnının şişerek neticede ölmesidir. Boşa giden amelleri nitelemek için kullanılan en uygun lafız budur. Zira bu ameller iyice büyür, ameli işleyenler de zannederler ki bu yaptıkları iyi ve kazançlı bir iştir: Neticede bunlar, yok olup gider.

Allah'ın yardımıyla Kehf sûresinin tefsiri bitti.

MERYEM SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 98 âyettir.

Sûreyi Takdim

Meryem sûresi Mekke'de inmiştir. Sûrenin indirilmesinden maksat, Allah'ın birliği inancını iyice yerleştirmek, Yüce Allah'a yakışmayan şeylerden O'nu uzak tutmak ve öldükten sonra dirilme ve amellerin karşılığını görme inancını kuvvetlendirmektir. Sûrenin genel muhtevası Allah'ın birliği inancı etrafında dönmekte, O'nun varlığı ve birliği fikrini işlemekte ve hidâyete erenlerle sapıtanların yollarını açıklamaktadır.

Bu mübarek sûre Hz. Zekeriya ile Allah'ın ona ihtiyarlığında, doğurmayan kısır bir kadından lütfettiği oğlu Yahyâ (a.s.)'ın kıssasından başlamak üzere bazı peygamberlerin kıssalarını anlatır. Hz. Zekeriya'nın karısı kısırdı, fakat Yüce Allah her şeye kâdirdir. Sıkıntılı olanların duasını işitir, yardım isteyenlerin yardımına koşar. Bunun içindir ki Yüce Allah onun duasını kabul etti ve ona şerefli bir oğul nasip etti.

Bu sûre, çok ilginç ve enterasan bir kıssa anlatır!

"Bâkire Meryem" ve "babasız çocuk" dünyaya getirmesi kıssasını ilahî hikmet, bu harikulade mucizenin, Hz. İsa'nın (a.s.) babasız olarak bir anneden dünyaya gelmesi şeklinde ortaya çıkmasını istedi ki ilahî gücün eserlerini tek ve her şeye galip olan Allah'ın büyüklüğünü gözler önüne sersin!

Bu sûre aynı zamanda Hz. İbrahim'in, babası ile olan kıssasını anlatır. Bundan sonra da Allah'ın yüce peygamberleri İshak, Yakup, Musa, Harun, İsmail, İdrîs ve Nuh (aleyhimusselâm)'ı överek anar. Sûrenin yaklaşık üçte ikisi bu yüce peygamberlerden bahseder. Bu kıssaların hedefi "Peygamberlik müessesesinin birliğini" isbat etmek ve bütün peygamberlerin, insanları Allah'ın birliğine, O'na ortak koşmayı ve putlara tapmayı terketmeye çağırmak için geldiklerini vurgulamaktır.

Yine bu sûre kıyametin bazı hallerinden ve o korkunç gündeki korkulardan bahseder. Şöyle ki: O gün kâfirler Cehenneme atılıp da oranın yakıtları olmaları için Cehennemin etrafında toplanmış olacaklardır.

Bu mübarek sûre Yüce Allah'ı, ortaktan, benzeri bulunmaktan ve çocuk sahibi olmaktan tenzih ederek sona erer ve müşriklerin sapıklıklarını en kuvvetli delillerle apaçık bir şekilde izah eder.

İSMİ

Babasız bir insanın yaratılması, beşikte bir bebek iken Allah'ın bu çocuğu konuşturması ve Hz. İsa'nın doğumu esnasında meydana gelen enteresan olaylarla ilgili o parlak mucizeyi ebedîleştirmek için bu sûreye "Meryem Sûresi" adı verilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ إِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَآءً
خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ
مِنْ وَرَآءِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾
يَّرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا
﴿٦﴾ يٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَّهُ
مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي
عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذٰلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ
شَيْئًا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ
فَأَوْحٰى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾
يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾
وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ
جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ
وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ
مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا
فَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ
إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَآ أَنَا
رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنّٰى
يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

قَالَ كَذٰلِكِ ۖ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ اٰيَةً
لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ اَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ
فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَآءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ
النَّخْلَةِ ۚ قَالَتْ يٰلَيْتَنِيْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴿٢٣﴾
فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾
وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾
فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوْلِيْٓ
اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ۚ ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهٖ
قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۚ قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يٰٓاُخْتَ
هٰرُوْنَ مَا كَانَ اَبُوْكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ۚ ﴿٢٨﴾
فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ ۚ قَالُوْا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ
اِنِّيْ عَبْدُ اللّٰهِ ۖ اٰتٰنِيَ الْكِتٰبَ وَجَعَلَنِيْ نَبِيًّا ۙ ﴿٣٠﴾ وَّجَعَلَنِيْ مُبٰرَكًا
اَيْنَ مَا كُنْتُ ۖ وَاَوْصٰنِيْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۖ ﴿٣١﴾ وَّبَرًّا
بِوَالِدَتِيْ ۖ وَلَمْ يَجْعَلْنِيْ جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلٰمُ عَلَيَّ يَوْمَ
وُلِدْتُّ وَيَوْمَ اَمُوْتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ
مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِيْ فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّتَّخِذَ
مِنْ وَّلَدٍ ۙ سُبْحٰنَهٗ ۚ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿٣٥﴾
وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ۚ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٣٦﴾
فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ
مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ ۙ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا
لٰكِنِ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣٨﴾

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ

﴿٤٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahim

1. Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

2. (Bu), Rabbinin, Zekeriya kuluna rahmetinin anılmasıdır.

3. Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti:

4. "Rabbim, dedi, benim kemiklerim zayıfladı, başım beyazlıktan parıldadı. Ve ben, Rabbim, sana ettiğim dua sayesinde hiç bedbaht olmadım."

5. "Doğrusu ben, arkamdan gelecek olan akrabalarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir oğul ver.

6. Ki o bana vâris olsun, Yakup sülâlesine de vâris olsun. Rabbim, onu rızana layık kıl!

7. Allah şöyle buyurdu: "Ey Zekeriya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahyâ'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık".

8. "Rabbim, dedi, karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığın son sınırına vardığım halde, benim nasıl oğlum olabilir?"

9. "Öyledir" dedi. Rabbin: "O bana kolaydır. Daha önce, sen 'hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım." buyurdu.

10. O, "Rabbim! dedi, bana bir alâmet ver." Allah: "Sana alâmet, sapasağlam olduğun halde üç gün insanlarla konuşamamandır" buyurdu.

11. Bunun üzerine Zekeriya, mabedden kavminin karşısına çıkarak, onlara, "Sabah akşam tesbihte bulunun." diye işâret verdi.

12. "Ey Yahyâ! Kitab'a vargücünle sarıl!" dedik ve henüz sabî iken ona hikmet verdik.

13. Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de verdik. O, çok sakınan bir kimse idi.

14. Ana - babasına çok iyi davranırdı, isyankâr bir zorba değildi.

15. Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı gün ona selâm olsun!

16. Kitap'ta Meryem'i de an. Hani o, âilesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17. Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona Ruh'umuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.

18. Meryem dedi ki: Senden, Rahman olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen bana dokunma.

19. Rûh, "Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim" dedi.

20. Meryem: "Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi.

21. Melek: "Öyledir, dedi, Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız." Bu, hüküm ve karara bağlanmış bir iş idi.

22. Meryem çocuğa hâmile kaldı. Bunun üzerine onunla uzak bir yere çekildi.

23. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına sevketti. "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!."

24. Melek, hurmanın alt tarafından ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir.

25. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.

26. Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: "Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım, artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."

27. Nihâyet onu taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen şaşılacak bir şey yaptın!

28. Ey Harun'un kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi, annen de iffetsiz değildi.

29. Bunun üzerine çocuğu gösterdi. "Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?"

30. Çocuk şöyle dedi: Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı.

31. Nerede olursam olayım. O, beni mübarek kıldı, yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.

32. Beni anneme saygılı kıldı, beni bedbaht bir zorba yapmadı.

33. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır.

34. İşte, bu hakkında şüphe ettikleri, Allah'ın kelimesi, Meryem oğlu İsa'dır.

35. Allah'ın bir evlât edinmesi, olur şey değildir. O, münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece "Ol!'" der ve hemen olur.

36. "Muhakkak ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk ediniz. İşte doğru yol budur."

37. Sonra gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler. Büyük Gün'e şahit olunduğu zaman da vay o kâfirlerin haline!

38. Onlar, bizim huzurumuza çıkacakları gün ne iyi duyarlar ve ne iyi görürler! Fakat o zalimler bugün açık bir sapıklık içindedirler.

39. Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken iş olup bitmiştir.

40. Yeryüzüne ve onun üzerindekilere biz vâris olacağız, siz ve onlar ancak bize döndürüleceksiniz.

KELİMELERİN İZAHI

وهن : Zayıfladı demektir. Geniş zamanı يهن sıfatı واهن şeklinde gelir. الوهن Vehn, kuvvetin zayıflaması demektir.

اشتعل : Tutuştu. اشتعال ateşi ışınlarının yayılması manasına gelir.

عاقرا : Âkir. Yaşlılığı sebebiyle çocuk doğurmayan kimse.

عتيا : İtiyy, son derecede yaşlı olmak, kuru ve kurumuş olmak. Bir kimse yaşlanıp yüceldiği zaman عتا الشيخ denilir. Şâir şöyle der:

انما يعذر الوليد ولا يعذر من كان في الزمان عتيا

Ancak çocuğun mazereti kabul edilir. Yaşlanmış kimsenin mazereti kabul edilmez.[1]

حنان : Hanân: şefkat, acıma ve sevgi demektir. Bunun aslı devenin yavrusuna karşı çıkardığı ses manasına gelen حنين kelimesinden alınmıştır. Deyim olarak, "حنانيك senin merhametini istiyorum" şeklinde kullanılır. Tarafe şöyle der:

1 Kurtubî, 11/83.

أبا منذر أفنيت فاستبق بعضنا حنانيك بعض الشراهون من بعض

Ey Ebâ Munzir! Sen bizi yok ettin. Bari bir kısmımızı bırak. Merhametine sığınıyoruz. Kötülüklerin bir kısmı bir kısmından daha hafiftir.[2]

انتبذت: Uzaklaştı, bir kenara çekildi.

سويا : Seviyy, yaratılışı tam ve düzgün.

المخاض : Muhad, doğum sancılarının şiddetlenmesi demektir.

سريا : Seriyy, nehir ve ark demektir. Su buralarda aktığı için buralara seriyy denilmiştir.

فريا : Feriy, büyük olay

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. كهيعص Bunlar, Kur'ân'ın icazına dikkat çekmek için indirilmiş hurûf-i mukatta'adır.[3] "Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd" şeklinde okunur.

2. ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا Bu, Rabbin, kulu Zekeriya'ya rahmetini anmasıdır. Ey Muhammed bunu sana anlatacağız!

3. إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا Hani o, hemen hemen işitilemeyecek kadar gizli bir sesle Rabbine dua edip yalvarmıştı. Tefsirciler der ki: Duayı gizli yapmak ihlâsı daha fazla arttırdığı ve gösterişten daha uzak olduğu için Zekeriya (a.s.) duayı gizli yapmıştır.

4. قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي Boyun eğerek dua edip dedi ki: Ey Rabbim! Kuşkusuz yaşlılık sebebiyle kemiklerim zayıfladı ve kuvvetim gitti. وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا Kuru otlar üstünde ateşin yayıldığı gibi aklık başımda yayıldı. وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا Ey Rabbim! Hiç bir zaman duamı reddetmedin, bilakis beni lütuf ve ihsana alıştırdın. Daha önce duamı kabul ettiğin gibi şimdi de duamı kabul et. Beyzâvî şöyle der: Bu, daha önce kabul edilmiş olan duasını vesile edinmesidir. Yüce Allah onun duasını kabul etmek sûretiyle onu buna alıştırdı ve bu hususta onu ümitlendirdi. Ümitlendiği kimsenin duasını reddetmemek Kerîm olan Yüce Allah'ın şanındandır.[4]

5. وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي Ölümümden sonra amcam oğulları ve aşiretimin dinî inançlarını kaybetmelerinden ilim ve peygamberliğe layıkıyla vâris olamayacaklarından korktum. وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا Karım da yaşlılığından dolayı doğurmamaktadır veya hiç doğurmamıştır. فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا Yalnız lütfundan bana, yerime geçecek salih bir çocuk ver.

2 el-Bahru'l-muhît, VI, 177.
3 Hurûf-i mukatta'a için Bkz. Bakara sûresinin başı.
4 Beyzâvî 2/14.

6. يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ Peygamberlikte bana ve dedelerine vâris olacak bir çocuk ver. Beyzâvî şöyle der: Bundan maksat şeriat ve ilim vermektir. Çünkü peygamberler miras olarak mal bırakmazlar.[5] وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا Ey Rabbim! Onu senin katında kendisinden râzı olunan kimse kıl. Râzî şöyle der: Zekeriya (a.s.), çocuk istemeden önce Allah'a üç şey arz etti. Biri, kendisinin zayıflığı, diğeri Allah'ın, dualarını hiç reddetmediği üçüncüsü ise dua ile istenilen şeyin din hususunda fayda sağlamaya sebep olmasıdır. Bundan sonra da çocuk istediğini açıkça ifade etti. Bu da duayı daha fazla kuvvetlendiren unsurdur. Çünkü bunda zâhirî sebeplerden uzaklaşıp Allah'ın güç ve kuvvetine güvenilmekte ve dayanılmaktadır.[6]

7. يَازَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى Ey Zekeriya! Melekler vasıtasıyla sana, Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Nitekim Âl-i İmrân sûresinde şöyle bildirilmiştir: فنادته الملائكة وهو قائم يصلي في المحراب ان الله يبشرك بيحيى Zekeriya Mabed'de durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: Allah sana Yahyâ'yı müjdeler.[7] لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا Ondan önce hiç kimseye "Yahyâ" adı verilmedi. O tek isim olup daha önce kimseye verilmemiştir. Yüce Allah ona isim vermeyi ana babasına bırakmamış bizzat kendisi vermiştir. Mücâhid şöyle der: Erdemlilik ve olgunlukta onun bir benzeri yoktur.

8. قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ Zekeriya (a.s.) dedi ki: "Ey Rabbim! Benim oğlum olur mu? Bu, hayret verici ve enteresan bir olay karşısında duyulan sevinci ifade eden bir sorudur. وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا Karım da yaşlıdır, gençliğinde çocuk doğurmadı, şimdi ihtiyarlığında nasıl doğuracak! وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا Ben ise yaşlandım, ihtiyarladım ve ömrümün sonuna geldim. Tefsirciler der ki: Zekeriya (a.s.)'ın kendisi 120, karısı ise 98 yaşlarına ulaşmışlardı. Dolayısıyla kalbinin mutmain olmasını ve Allah'ın kendisine bu oğulu hangi vasıta ile lütfedeceğini öğrenmek istedi.

9. قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ Yüce Allah Zekeriya (a.s.)'ya şöyle dedi: "Evet öyledir. Onu iki yaşlı ihtiyardan yaratacağım. Onun icadı ve yaratılması benim için kolay ve basittir. وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُنْ شَيْئًا Sen anılan bir şey değilken seni yarattığım gibi, sizden Yahyâ'yı yaratmaya da Kâdirim. Tefsirciler şöyle der: Yaratma hususunda Allah için kolaylık ve güçlük diye bir şey yoktur. Küçük, büyük yüce ve âdî hepsinin yaratılış vesilesi birdir. O da" كن فيكون Ol der. Hemen oluverir"[8] Yahyâ'nın yaratılmasının daha kolay oluşu insanlara göredir. Yoksa hiç yoktan yaratabilen Allah, iki ihtiyardan da çocuk yaratabilir.

10. قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً Zekeriya (a.s.) dedi ki Ey Rabbim! Bana karımın hâmile

5 Beyzâvî 2/14.
6 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr 21/181.
7 Âl-i İmrân sûresi, 3/39.
8 Yâsîn sûresi, 36/82.

olduğunu gösteren bir alâmet ver. قَالَ آيَتُكَ أَلاَّ تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا Allah buyurdu ki: Senin alâmetin, sende dilsizlik, hastalık ve yaratılış bozukluğu olmadığı halde üç gün üç gece insanlarla konuşamamandır. İbn Abbas şöyle der: Hastalık olmadığı halde dili tutuldu. İbn Zeyd de der ki: Dili tutuldu, hiç kimse ile konuşamıyordu.

11. فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ Hz. Zekeriya bu halde iken Mabed'den kavminin karşısına çıkarak فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا Sabah akşam Allah'ı tesbih edin, diye onlara işâret etti. Onun insanlarla konuşması işaret şeklinde idi. Nitekim Âl-i İmrân sûresinde şöyle buyurulmuştur: قال آيتك الا تكلم الناس ثلاثة ايام الا رمزا Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir.[9]

12. يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ Ey Yahyâ! Kitaba kuvvetle ve ciddî bir şekilde sarıl. Bu âyette hazif vardır. Takdiri şöyledir: Yahyâ doğup büyüyerek kendisine emredilecek olgunluk çağına eriştiğinde Allah ona şöyle buyurdu: "Ey Yahyâ, kitaba kuvvetli ve ciddi bir şekilde sarıl. وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا Ona çocukluğundan itibaren hikmet ve akıl üstünlüğü verdik. Rivâyete göre çocuklar Yahyâ (a.s.)'a "Bizimle gel, oynayalım" dediler. Onlara şöyle cevap verdi: "Ben oynamak için yaratılmadım." Bir görüşe göre ona peygamberlik çocukluğunda verildi. Birinci görüş daha tercihe şâyandır. Taberî, âyetin manası şöyledir, der: Biz ona daha erginlik yaşına ermeden, çocukluğunda iken Allah'ın Kitabını anlamayı nasibettik."[10]

13. وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً Biz bunu, onun ana babasına, katımızdan bir rahmet, kendisine de bir şefkat olsun ve onu kötü huylardan arındıralım diye yaptık. وَكَانَ تَقِيًّا O, Allah'ın, takvâ sahibi salih bir kulu idi. Günah işlemeye aslâ yönelmedi. İbn Abbas şöyle der: O tertemizdi, hiç bir günah işlemedi.

14. وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا Onu, ana babasına itaatli kıldık. Onlara iyi davranıyordu. Rabbine karşı isyankâr ve kibirli değildi.

15. وَسَلامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا Doğumundan tekrar diriltileceği zamana kadar, yani doğum gününde de ölüm gününde de ve diriltilip kabrinden çıkarılacağı günde de Allah'ın selâmı onun üzerine olsun. İbn Atıyye şöyle der: Yüce Allah, insanların son derecede zayıf ve Allah'a muhtaç oldukları yerlerde Hz. Yahyâ'yı selâmladı.[11]

16. وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ Ey Muhammed! Allah'ın sonsuz gücünü gösteren Meryem kıssasını hatırla. Bu bölüm, bu sûrenin ikinci kıssasıdır. Bu kıssa, "Yahyâ (a.s.)'ın doğumu" kıssasından daha enteresandır. Çünkü bu olay, kocasız bekâr bir kızın doğum yapmasıdır. Böyle bir doğum ise kısır bir kadının yaşlı kocasından gebe kalıp doğum yapmasından daha enteresandır. إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا Zamanını

9 Âl-i İmrân sûresi, 3/41.
10 Taberî, 16/55.
11 Kurtubî, 11/88.

Allah'a ibadete tahsis etmek için ailesinden ayrılıp da Beytu'l-makdis'in doğusunda bir yere çekildiğinde,

17. فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا ve kendisiyle kavmi arasına bir perde; görünmesine bir engel çektiğinde فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا Ona Cebrâil (a.s.)'ı gönderdik. فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا Cebrâil ona yaratılışı tam bir insan şeklinde göründü. İbn Abbas şöyle der: Cebrâil ona yüzü beyaz saçları kıvırcık ve âzâları düzgün bir şekilde geldi.[12] Tefsirciler der ki: Cebrâil ona insan şeklinde göründü ki Meryem onun sözlerine alışsın ve ondan kaçmasın. Eğer ona melek şeklinde görünseydi mutlaka ondan kaçar ve sözünü dinleyemezdi. Onun bu son derecede güzel insan şeklindeki melekten Allah'a sığınmış olması onun iffetli olduğunu gösterir.[13]

18. قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَانِ مِنْكَ إِنْ كُنتَ تَقِيًّا Meryem onu görünce ürperdi, kendisine bir kötülük yapmak maksadıyla gelmiş olmasından korktu ve şöyle dedi: Ben senden Allah'a ve onun korumasına sığınırım. Bu şart cümlesinin cevabı mahzuftur. Takdiri şöyledir: Eğer takvâ sahibi biri isen beni bırak, bana eziyet etme.

19. قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا Cebrâil (a.s.) Meryem'de meydana gelen korkuyu gidermek için ona dedi ki: Ben, Allah tarafından sana gönderilmiş bir melekten başkası değilim. Sana günahlardan arınmış bir oğul bağışlamam için gönderildim.

20. "قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ Meryem: Nasıl benim oğlum olur? Hangi sıfatla benim böyle bir çocuğum olabilir? وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُنْ بَغِيًّا Eşim yok ki çocuğum olsun. Ben zina da etmedim."

21. قَالَ كَذَلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ Cebrâil dedi ki: Durum böyledir. Her ne kadar senin eşin olmasa da Rabbin senin oğlan çocuğunun olmasına hükmetmiştir. Şüphesiz bu, Allah için kolay ve basittir. وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا Onun gelişi insanlara bizim harikulade kudretimizi göstermesi ve peygamber olarak gönderilişi de onlara bir rahmet olması içindir. Onlar onun irşadiyle doğru yolu bulurlar. وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا Onun varlığına, dünyaya geleceğine önceden hükmedilmiştir. Bu ne değişir, ne de tebeddül eder. Çünkü bu önceden Allah'ın ezelî ilminde mevcuttur.

22. فَحَمَلَتْهُ فَانتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا Cebrâil ile Bâkire Meryem arasındaki konuşma sona erdi. Tefsirciler şöyle der: Cebrâil Hz. Meryem'in gömleğinin yakasından üfledi. Üfürük Meryem'in içine girdi. Bundan hamile kaldı ve ayrılıp uzak bir yere gitti. Buna göre âyetin mânası şöyle olur: Meryem çocuğa hâmile kaldı ve eşi olmadığı halde çocuk doğurmasından dolayı ailesinin kendisini ayıplamalarından korktuğu için, çocuk karnında olduğu halde, onlardan ayrılıp uzak bir yere gitti.

23. فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ Doğum sancısı onu kuru bir hurma ağacına sığınmaya

12 İbnul-Cevzî, Zâdu'l-mesîr 5/217.
13 Ebû Hayyân, el-Bahrul-muhît 6/180.

قَالَتْ يَالَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا zorladı ki doğum anında o ağaca dayansın. Meryem dedi ki: Keşke bundan önce ölmüş, anılmayan ve bilinmeyen basit bir varlık haline gelmiş olsaydım.[14] İbn Kesîr şöyle der: Meryem doğacak bu çocukla imtihan edilip deneneceğini anladı. Dolayısıyla ölümü temenni etti. Çünkü o, vereceği haberde insanların kendisinin doğruluğunu kabul etmeyeceklerini anlamıştı. Daha önce kavminin yanında takvâ sahibi bir ibadet ehli iken şimdi zina eden fâsık bir kadın durumuna düşüyordu. İşte söylediklerini bundan dolayı söyledi.[15]

24. فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلاَّ تَحْزَنِي Melek yani Cebrâil, hurma ağacının altından ona "Bu işe üzülme" diyerek seslendi. قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا Rabbin, senin için, önünde akmakta olan küçük bir ark meydana getirdi. İbn Abbas şöyle der: Cebrâil (a.s.) ayağını yere vurdu, buradan tatlı su fışkırıp arkta akmaya başladı.

25. وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ Kuru hurma ağacını kendine doğru silkele. تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا Üzerine taze, lezzetli ve olgun hurma dökülsün. Tefsirciler şöyle der: Melek ona kuru hurma ağacını silkelemesini emretti ki arkta akan tatlı su mucizesini gördükten sonra kurumuş hurma ağacına hayat verme hususundaki diğer bir mucizeyi de görsün. Bunlar Meryem'in acılarının dinmesi ve bunların kendisine Allah tarafından bir ikram olduğunu bilmesi içindir.

26. فَكُلِي وَاشْرَبِي Bu lezzetli taze hurmadan ye ve bu selsebil denilen tatlı sudan iç. وَقَرِّي عَيْنًا Bu doğan çocuktan dolayı gözün aydın olsun, gönlünü hoş tut, üzülme. فَإِمَّا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا İnsanlardan birini görürsen ve sana doğan çocuğun durumunu sorarsa فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَانِ صَوْمًا deki: "Ben Allah rızası için sükût etme ve konuşmama orucu adadım. فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا İnsanlardan hiç biriyle asla konuşmayacağım. Bana konuşmamam emredildi." Meryem'in yerine çocuğunun konuşması yeterli olsun ve bu apaçık bir mucize olsun diye onun konuşması yasaklandı.

27. فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ Nifâstan temizlendikten sonra çocuğu İsa'yı kucağına alıp kavmine geldi. قَالُوا يَامَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا Kavmi: Meryem'i ve oğlunu görünce işi büyüttüler yadırgadılar ve dediler ki: Sen çok garip bir şey yapmışsın.

28. يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ Ey iyilik ve ibadette Harun'a benzeyen! Senin baban günahkâr bir adam değildi, وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا annen de zina etmemişti. Sen bunu nasıl yaptın! Halbuki Sen iyilik ve ibadeti ile tanınmış temiz bir evin çocuğusun.

---

14 Bu Katâde'nin görüşüdür. İbn Abbas şöyle der: "كنت نسيا منسيا yaratılmamış olup hiç bir şey olmasaydım" manasınadır.

15 Muhtasaru İbn Kesîr 2/448.

Katâde şöyle der: Harun (a.s.) İsrailoğulları içinde takvâsı ve iyi davranışları ile ün yapmış bir adamdı. Dolayısıyla İsrailoğulları Hz. Meryem'i ona benzettiler.[16] Bu Harun Hz. Musa'nın kardeşi Harun değildir. Çünkü bu ikisi arasında bin seneden fazla zaman vardır. Süheyl şöyle der: Harun İsrailoğullarının gayretli âbidlerinden bir adamdır. Meryem gayreti hususunda ona benzetilirdi. Yoksa bu Harun, İmrân oğlu Musa'nın kardeşi Harun değildir. Çünkü ikisi arasında uzun bir zaman vardır.[17]

29. فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ Meryem onlara cevap vermedi. Kendisiyle konuşmaları ve soru sormaları için İsa'ya işaret etti قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا Onlar hayretle dediler ki: Meme emen bir çocukla nasıl konuşuruz!? O henüz beşikte annesinin sütünden besleniyor. Râzî şöyle der: Rivâyete göre o anda Hz. İsa annesinin memesini emiyordu. Konuşmaları işitince meme emmeyi bırakıp yüzünü onlara çevirdi. Ve onlarla konuştu. Bundan sonra çocukların konuşma çağına gelinceye kadar bir daha konuşmadı.[18]

30. قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللهِ İsa onlarla konuşurken dedi ki: Ben Allah'ın bir kuluyum. Beni babasız olarak kudretiyle yarattı. Hz. İsa, kendisinde ilahlık olduğunu iddia edenlerin sözlerinin batıl olduğunu göstermek için burada kulluk vasfını önce anlattı. آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا Rabbim bana İncil'i vermeye ve beni peygamber kılmaya hükmetti. Burada "آتي" fiili kesinlik ifade etmesi için geçmiş zaman kipinde gelmiştir. Çünkü Allah'ın ezelde hükmettiği şey mutlaka yerine gelecektir.

31. وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ Ben nerede olursam olayım ve nereye girersem gireyim Allah bende kullar için hayır, bereket ve menfaat yaratmıştır. وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا Yaşadığım müddetçe namaz kılmaya ve zekat vermeye devam etmemi bana emretti.

32. وَبَرًّا بِوَالِدَتِي Ve beni anneme karşı iyi davranan ve saygılı bir kimse kıldı. وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا Beni hayatımda hiç kimseye karşı kibirli ve bedbaht kılmadı.

33. وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا Doğduğum gün, öldüğüm gün ve kabrimden diri olarak çıkacağım gün Allah'ın selâmı benim üzerime olsun. İşte bunlar Hz. İsa'nın beşikte meme emerken söyledikleridir. Bu şekilde Hz. İsa Allah'a karşı kulluğunu, Hıristiyanların iddia ettiği gibi ilah olmadığını, ilahın oğlu da olmadığını, üçün üçüncüsü de olmadığını ilan ediyor. O sadece bir kul ve bir peygamberdir. Diğer insanlar gibi o da yaşar ve ölür. Allah onu sadece babasız olarak bir anneden yaratmıştır ki, Allah'ın sonsuz kudretini gösteren bir delil olsun. İşte bu sebebledir ki, hemen ardından şu âyet gelmiştir.

16 Taberî, 16/77.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/450.
18 et-Tefsîru'l-kebîr21/208.

34. ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ İşte Meryem oğlu İsa hakkında söylenilen doğru söz bulur. Yoksa Hıristiyanların "O Allah'ın oğludur" veya Yahudilerin "O veled-i zinadır" şeklinde anlattıkları gibi değildir. Onlar İsa hakkında kuşku ve şüphe etmektedirler.

35. مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ Çocuk edinmek Allah için câiz değildir. O'na yakışmaz da سُبْحَانَهُ Allah çocuktan ve ortaktan uzaktır. إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Allah birşeyi yaratmak isteyip de bunun için hükmettiğinde ona "Ol" der hemen oluverir. Meşakkat çekmeye veya yorulmaya gerek duymaz. İşte bu hususiyete sahip olan birinin çocuğu olması nasıl düşünülebilir? Tefsirciler şöyle der: Bu âyet öncekilerin delili mahiyetindedir. Sanki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Çocuk edinmek hiçbirşeye gücü yetmeyen âciz, zayıf ve muhtaç kimselerin şanındandır. Bir şeye "Ol" demesiyle meydana getirme kudretine sahip ve zengin olan Yüce Allah çocuk edinmek için kadınları hamile kılmaya ihtiyacı yoktur. "Ol" emriyle meydana getirdiği kimseye ise onun oğlu denmez bilakis kulu denir. Bu Hıristiyan ve Yahudileri açık delillerle susturmak ve mağlûp etmektir.

36. وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ Hz. İsa beşikte iken kavmine, Allah'ın, kendisinin de onların da Rabbi olduğu, dolayısıyla sadece O'na ibadet etmelerini, işte kendisinde eğrilik olmayan dosdoğru dinin bu olduğunu haber verdi ve buna uymalarını onlara emretti.

37. فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ Ehl-i Kitabın grupları Hz. İsa hakkında ihtilaf ettiler. Ve birçok gruba ayrıldılar. Onlardan bir kısmı Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia eder. Bazıları da onun veled-i zina olduğunu iddia eder. فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ O korkunç güne şahid olunduğu zaman hesap ve ceza korkusu geldiğinde onların vay haline!

38. أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا Onlar o korkunç günde ne iyi işitir ve ne iyi görürler. لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Fakat zalimler bu dünyada haktan uzak ve açık bir gaflet içindedir.

39. وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ İyilik değil kötülük edenlerin, hayırda kusur edenlerin pişmanlık duyacakları kıyamet gününe karşı muhlukâtı uyar. إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ Çünkü insanlar hakkında Allah'ın emri yerine getirilecektir. Bir grup Cennette bir grup da Cehennemde olacaktır. وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ Bugün onlar gaflet içerisinde şaşkın bir haldedirler. وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ Onlar öldükten sonra dirilmeye ve toplanmaya inanmazlar.

40. إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا Yeryüzünün ve onun üzerinde bulunan hazine ve insanların varisleri biziz biz. وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ Hesap ve ceza için mahlukatın dönüşü bizedir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "وهن العظم مني Benim kemiklerim yıprandı" cümlesi kuvvetin gitmesi ve bedenin zayıflamasından kinayedir.

2. "اشتعل الرأس شيبا Baş bembeyaz alev aldı" cümlesinde aklığın yayılması ve çokluğu, ateşin odunlar içerisinde yayılmasına benzetildi. "اشتعال Tutuşma" kelimesi "انتشار yayılma" kelimesi için müsteâr olarak kullanıldı. اشتعال Mastarından "اشتعل tutuştu" fiili türetilip "انتشر yayıldı" manasında kullanıldı. Bunda istiâre-i tebeiyye vardır.

3. "ولد Doğdu" ile "يموت ölür" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "نادى Seslendi" ile "نداء seslenmek" arasında cinâs-i iştikâk vardır.

5. "ولم يمسني بشر Bana herhangi bir insan dokunmadı" cümlesi cimâ şeklindeki karı-koca muamelesinden latîf bir kinayedir.

6. "اسمع Ne iyi işitti", "ابصر ne iyi gördü" fiilleri taaccüp (ünlem) kipleridir.

7. "سريا Su arkı", "بغيا iffetsiz", "صبيا çocuk", "نبيا peygamber" kelimeleri arasında secî vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

Kıyamet gününde pişmanlık artar, hatta o gün sırf pişmanlık için tahsîs edilmiştir. O günde pişmanlıktan başka bir şey yoktur. Müslim'in Sahihinde Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilen bir hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Cennetlikler Cennete Cehennemlikler de Cehenneme girdiklerinde kıyamet gününde ölüm getirilir. O alaca bir koça benzer: Cennetle Cehennem arasında durdurulur. Cennetliklere, "Ey Cennet halkı! Bunu tanıyor musunuz?" denir. Onlar boyunlarını uzatır bakarlar ve "Evet.. O ölümdür" derler. Sonra koçun kesilmesi emredilir ve kesilir. Daha sonra denir ki: "Ey Cennet halkı! Artık ölüm yok ebedî kalacaksınız ve Ey Cehennem halkı! Artık ölüm yok ebedî kalacaksınız" denir. Rasulullah bundan sonra şu âyeti okudu: "وانذرهم يوم الحسرة Pişmanlık gününe karşı onları uyar!"

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ۘ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي
عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ۖ
إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ
عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ
عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ ۖ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ
سَلَامٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾
وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ
بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ ۚ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾
وَنَادَيْنَاهُ مِن جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِن رَّحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ ۚ إِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ
وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ ۚ
إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا
مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ
إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾ فَخَلَفَ

مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوٰتِ فَسَوْفَ
يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾ جَنّٰتِ عَدْنِ ٱلَّتِي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ
بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلٰمًا وَلَهُمْ
رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا
مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا
وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾
رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

41. Kitab'ta İbrahim'i an. Zira o, sıdkı bütün bir peygamberdi.

42. Bir zaman o, babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?

43. Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım.

44. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Allah'a âsi oldu.

45. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum.

46. Babası: Ey İbrahim! dedi, sen ilahlarımızdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur.

47. İbrahim: "Selâm sana dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Şüphesiz O bana karşı çok lütufkârdır.

48. Sizden de, Allah'ı bırakarak taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki Rabbime dua etmem sayesinde bedbaht olmam."

49. Nihayet onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman biz ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık.

50. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve kendilerine güzel bir şöhret nasip ettik.

51. Kitap'ta Musa'yı da an. Gerçekten o ihlâs sahibi idi ve hem elçi, hem de peygamberdi.

52. Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıltıyla konuşacak şekilde kendimize yaklaştırdık.

53. Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak hediye ettik.

54. Kitap'ta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sadık bir elçi ve bir peygamberdi.

55. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi.

56. Kitapta İdris'i de an. Hakikaten O pek doğru bir insan, bir peygamberdi.

57. Onu üstün bir makama yücelttik.

58. İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Adem'in soyundan, Nuh ile birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail'in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlar.

59. Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydular: Bu yüzden ileride azgınlıklarının cezasını çekecekler.

60, 61. Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar, hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın Cennete, yani Allah'ın, kullarına gıyaben vadettiği Adn Cennetlerine girecekler. Şüphesiz O'nun vaadi yerini bulacaktır.

62. Orada boş söz değil, sadece selâm duyarlar. Ve Orada, sabah-akşam kendilerine âit rızıkları vardır.

63. Kullarımızdan, takvâ sâhibi kimselere verdiğimiz Cennet, işte budur.

64. Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önünüzde, arkanızda ve bunlar arasında olan şey O'na âittir. Senin Rabbin unutkan değildir.

65. O, göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbidir. Şu halde O'na kulluk et, O'na kulluk etmek için sabırlı ve metânetli ol. O'nun bir adaşı var mı? Biliyor musun?

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah (c.c.) Meryem (a.s.) kıssasına ve Hıristiyanların Hz. İsa (a.s.) hakkında ihtilaf edip Allah'ı bırakarak ona ibadet etmelerini anlattıktan sonra ardından Hz. İbrahim (a.s.)'ın kıssasını ve onun putları kırmasını anlattı. Bundan maksadı Allah'ın dostu Hz. İbrahim'in Allah'ın birliği üzerine olduğunu insanlara hatırlatmaktır. Taşa tapan ile insana tapan arasında sapıklık bakımından fark yoktur. Eşittir. Hıristiyanlar Hz. İsa'ya ibadet ettiler. Arap müşrikleri de putlara taptılar.

KELİMELERİN İZAHI

صديقا: Sıddîk, mübâlağa yani vurgu ifade eden vezinlerdendir. "Çok doğru kimse" demektir.

مليا : Meliyy, uzun bir zaman. Bu, Arapların, "أمليت لفلان في الأمر Filan kimsenin işine uzun süre devam etmesine izin verdim" sözlerinden alınmıştır. Şâir şöyle der:

فتصدعت صم الجبال لموته وبكت عليه المرملات مليا

Onun ölümüne sert dağlar çatladı. Aslanlar ona uzun müddet ağladı.[19]

حفيا : Hafiyy, Aşırı derecede iyilik eden ve lütufta bulunan.

خلف : Lâmın sükûnuyla خَلْف half, selefinin yerine geçen kötü kimse. Lâmın fethasıyla, خَلَف selefinin yerine geçen iyi kimse demektir. Bir kimseye dua ederken şöyle denilir: "Allah seni, hayırlı bir selefe hayırlı bir halef eylesin" Şâir şöyle der:

ذهب الذين يعاش في أكنافهم وبقيت في خلف كجلد الأجرب

Himayelerinde yaşanan kimseler gitti. Ben, uyuzlu kimsenin derisi gibi kötüler arasında kaldım.[20]

غيا : Gayy, kötülük ve sapıklık demektir. Dilciler şöyle der: Araplara göre her kötülük غيّ, her iyilik de رشاد'dır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'tan, Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediği rivayet olunur: Ey Cebrâil! Bizi, daha çok ziyaret etmenize engel nedir? Bunun üzerine şu âyet indi: "وما نتنزل الا بأمر ربك Biz, sadece Rabbinin emriyle ineriz... [21]

---

19 el-Bahr, VI/195 (Not: Bu beyitteki صم kelimesi, müfessirin tefsirinde ثم şeklindedir. Ancak, beytin alındığı el-Bahru'l-muhît ve diğer kaynaklarda صم şeklinde yazıldığı için ona göre tercüme edilmiştir. Mütercimler).

20 Râzî, XXI/235. Beyit, Lebîd'e aittir.

21 Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, XIX, 2; Bed'u'l-halk, 6.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ Ey Muhammed! Yüce kitapta Allah'ın dostu İbrahim'i an. إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا Şüphesiz o, çok doğru bir peygamberdi, doğruluktan ayrılmazdı. Doğrulukla peygamberliği birleştirmişti. Bundan maksat, kendilerinin Hz. İbrahim'in soyundan geldiklerini iddia edip sonra da putlara tapan Arapların, Hz. İbrahim'in faziletine dikkatlerini çekmektir. Oysa Hz. İbrahim, Allah'ı birleyenlerin önderiydi. O, Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Arapları çağırmış olduğu saf tevhid inancını getirmişti.

42. إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا O, nazik bir şekilde babasına hitap ederek, hidayet ve imana yönelmesini isteyerek şöyle seslendi: Ey babacığım! İşitmeyen, görmeyen, sana fayda sağlamayan veya senden herhangi bir zararı savamayan taşa niçin tapıyorsun?

43. يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ Bana, Allah'tan, senin bilemeyeceğini İlim ve Allah'ın mukaddes sıfatlarına dair bilgi geldi. Hz. İbrahim, nazik bir şekilde nasihatı tekrarladı. Putlara ibadeti dolayısıyle onu kara cahillikle nitelemedi. O, sadece, nazik ve yumuşak bir şekilde hitap etti. فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا Nasihatımı kabul et. Bana uy. Böyle yaparsan sana doğru yolu gösteririm. Tehlikelerden kurtuluş, bu yoldadır. Bu yol, Allah'ın yoludur. Onda eğrilik yoktur.

44. يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ Babacığım! Kâfirlik ve putlara tapma hususunda şeytanın emrine uyma. إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَانِ عَصِيًّا Kuşkusuz şeytan, Allah'a karşı gelmiştir. Rabbine ibadet etmeyi gururuna yedirememiştir. Kim Şeytana uyarsa, şeytan onu saptırır. Kurtubî şöyle der: Âyette, itaat etme yerine, ibâdet etme kelimesi kullanılmıştır. Çünkü, Allah'a isyan hususunda bir şeye itaat eden ona ibadet etmiş olur.[22]

45. يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَانِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا Bu âyet, kötü sonuçtan sakındırmaktadır. Yani, Ey babacığım! Ben, senin kâfir olarak ölmenden, dolayısıyle Allah'ın elem verici azabına uğramanda ve Cehennemde ebediyyen şeytanın arkadaşı olmandan korkuyorum. Fahreddin Râzî şöyle der: Hz. İbrahim'in, her hitâbında "يا ابت Ey babacığım! demesi, babasını çok sevdiğini, ona doğru yolu göstermeyi ve azaptan korunmasını aşırı derecede istediğini gösterir. Hz. İbrahim, sözlerini son derece güzel sıraladı. Çünkü o, önce putlara tapmanın batıl olduğuna babasının dikkatini çekti. Sonra, körü körüne taklidi bırakıp, delillere bakarak kendisinin peşinden gelmesini istedi. Daha sonra, şeytana itaat etmenin akıl işi olmadığını hatırlattı. Son olarak da, edep ve nezaket kurallarına uyarak, batıl yola girmeyi engelleyici tehditle sözü bitirdi. "إنّي أخاف Ben korkuyorum" sözü, babasının hakkını ödemek için, onun yararını korumaya kalben son derece bağlı olduğunu gösterir.[23]

22 Kurtubî, XI, 111.

23 et-Tefsîru'l-kebîr XXI, 226.

46. قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ Babası Âzer ona dedi ki: Ey İbrahim! Sen, benim tanrılarıma ibadet etmiyor ve onlardan yüz mü çeviriyorsun? Bu, Hz. İbrahim'in putlara tapmamasını yadırgama ve hayret ifade eden bir sorudur. Putlara tapmamak, sanki akıllı bir kimsenin yapmayacağı bir şeymiş! Beyzâvî şöyle der: Babası, onun irşat hususunda nazik ve yumuşak davranmasına, kabalık ve sert bir inatla karşılık verdi. Hz. İbrahim'in "يا أبت Ey babacığım!" sözüne karşılık, "Ey oğlum" demeyip ona adıyle seslendi. Putlardan bizzat yüz çevirmeyi yadırgadığı için, haberi başa aldı ve soru edatı olan hemzeyi ondan önce getirdi. Sanki, akıllı kimse putlara ibadetten yüz çevirmezmiş.[24] Sonra, babası Âzer, Hz. İbrahim'i şöyle tenkit etti: لَئِنْ لَمْ تَنتَهِ لأَرْجُمَنَّكَ Eğer ilahlarıma sövmeyi ve onları ayıplamayı bırakmazsan seni mutlaka taşlayarak öldüreceğim. وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا Uzun bir süre benden uzak ol. Süddî: "Ebediyyen benden uzak ol" demektir, der. Âzer, hidâyete daveti bu cehaletle karşıladı. Nazik ve edepli söze bu sertlikle karşılık verdi. İnkârın, iman karşısındaki durumu ve imanın terbiye ettiği kalp ile, azgınlığın bozduğu kalbin durumu böyledir.

47. قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ İbrahim şöyle cevap verdi: Benden sana bir eziyet ve bir kötülük gelmez. Babalık hakkına göstermem gereken saygıdan dolayı, bundan böyle sana rahatsız edecek herhangi bir şey söylemeyeceğim. Allah'tan, seni doğru yola iletmesini ve günahlarını bağışlamasını isteyeceğim. رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا Şüphesiz o, bana çok lütfedici ve durumumla çok ilgilenicidir.

48. وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Sizi, taptığınız putlarla başbaşa bırakıp yurdunuzdan ayrılıyorum. وَأَدْعُو رَبِّي Ben, ihlâslı bir şekilde, sadece tek olan Rabbime ibadet ederim. عَسَى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا Kendisine ibadet ederken gösterdiğim ihlas dolayısıyle, Rabbimin beni bedbaht kılmayacağını umuyorum. Burada, Hz. İbrahim'in kavminin çeşitli ilahlara ibadet etmeleri sebebiyle bedbaht oldukları işaret yoluyla anlatılmaktadır. Böylece Hz. İbrahim, babasını ve kavmini putlara ibadetle başbaşa bırakıp onlardan ayrıldı. Akrabalarından ve yurdundan hicret etti. Ancak Yüce Allah onu yalnız bırakmadı. Bilakis ona çocuklar bağışladı ve bıraktıklarının yerine daha iyilerini verdi.

49. فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ Nihayet onları, Allah'ı terkederek taptıkları putlarla başbaşa bırakıp onlardan ayrıldığında Ona İshak ile Yakub'u lütfettik. Tefsirciler şöyle der: Hz. İbrahim, Allah yolunda babasından ve kavminden ayrılıp da Şam bölgesine hicret edince, Allah ona onlardan daha iyisini, kendi soyundan İshak ve Yakup (a.s.) peygamberleri verdi. Böylece Allah, bu temiz çocuklarla, onun kavminden ayrıldığı için hissettiği yalnızlığı giderdi. Yakup (a.s.), İshak (a.s.)'ın, oğludur. Bunlar, peygamberlerin soy kütüğüdür. Bunların soyundan İsrailoğullarının peygamberleri gelmeştir. İbn Kesîr şöyle der: Yani, biz ona peygamberler neslini verdik. Allah Hz. İbrahim'in çocuklarına peygamberlik vermek

24 Beyzâvi, II, 17.

sûretiyle hayatında onu mutlu kıldı.[25] Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: وَكُلاًّ جَعَلْنَا نَبِيًّا Onların her ikisini de peygamber kıldık.

50. وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا İbrahim'e, İshak'a Yakub'a, hepsine mal, çocuk, ilim ve amel gibi, dinî ve dünyevî her türlü iyi şeyi verdik. وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا Onlara insanlar arasında güzel bir şan şöhret verdik. Çünkü beğenilen özellikleri olduğu için, bütün din mensupları onları över. Kıyamete kadar Hz. İbrahim'e ve âile efradına salât u selâm getirirler. Taberî şöyle der: İnsanlar içerisinde onlara güzel bir övgü ve güzel bir şöhret nasip ettik.[26]

51. وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى Ey Muhammed! Kavmine Kur'ân-ı Kerîm'de Musa Kelîmullah'ın haberini anlat. إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا Allah, kendisiyle konuşmak için, mahlukatı arasından sadece onu seçti. وَكَانَ رَسُولا نَبِيًّا O büyük peygamberlerden ve tertemiz nebîlerdendir. Allah bu iki yüce vasfı onda topladı. Adı geçen peygamberlerin şanını yüceltmek için كان kelimesini tekrarladı.

52. وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الأَيْمَنِ Musa ile vasıtasız olarak konuştuğumuz zaman Tûr Dağı cihetinden, Musa'nın sağ tarafından ona seslendik. وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا Onunla konuştuğumuz zaman, dua için onu yaklaştırdık. İbn Abbas şöyle der: Musa, melekût alemine yaklaştırıldı ve perdeler aradan kaldırıldı. Nihayet kalemlerin cızırtısını duydu.[27] Zemahşerî de şöyle der: Yüce Allah Hz. Musa'yı, bazı büyük adamların, istekte bulunması için kendisine yaklaştırdığı kimseye benzetti. Çünkü onunla, melek vasıtası olmaksızın konuştu.

53. وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا Ona, nimetimizden kardeşi Harun'u da lütfettik. Duasını kabul ederek kardeşini de peygamber kıldık. Hani o şöyle dua etmişti: واجعل لي وزيرا من اهلي هرون اخي Bana ailemden bir vezir, kardeşim Harun'u ver"[28] Harun'u ona destek ve yardımcı yaptık.

54. وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ Ey Muhammed! Kur'ân-ı Kerîm'de, İbrahim'in oğlu, deden kurbanlık İsmail'in haberini de an. İsmail (a.s.) bütün Arapların atasıdır. إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ Kuşkusuz o, sözünde dururdu. Verdiği sözü kesinlikle yerine getirirdi. Tefsirciler şöyle der: Sözünde durma özelliği, diğer peygamberlerde de olmuş olmasına rağmen, onun şerefini ve değerini yüceltmek için, burada bu vasıfla nitelenmiştir. Bir de o, sözünde durmaya, diğer peygamberlerin gösterdiğinden daha fazla özen göstermiştir. Sabretmesi ve kesilmek için kendini teslim etmesi, onun verdiği sözlerdendir. Bunun içindir ki, Yüce Allah onu övmüştür. وَكَانَ رَسُولا

25 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 454.
26 Taberî, XVI, 93.
27 el-Bahr, VI, 199.
28 Tâhâ, 20/29, 30.

نَبِيًّا O, Rasul ve nebî idi. Yani Yüce Allah, rasullük ve nebîlik sıfatlarını onda toplamıştı. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, Hz. İsmail'in, kardeşi İshak'tan daha üstün olduğuna bir delildir. Çünkü Hz. İshak, sadece nebîlik sıfatıyle nitelenmişti. Hz. İsmail ise, hem nebîlik hem de rasullük sıfatlarıyle vasıflanmıştır.[29] Son Peygamber Muhammed (s.a.v.) de, Hz. İsmail'in soyundan gelmiştir.

55. وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ O, ailesini Allah'a itaate, özellikle dinin direği olan namaz ve toplumun mutluluğunun gerçekleşmesine vesile olan zekâta teşvik ederdi. وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا O, Allah'ın rızasını kazanmıştı. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu, en büyük övgüdür. Çünkü Allah'ın razı olduğu kimse, yaptığı her itaatte en yüce dereceleri kazanmış demektir.[30]

56. وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا Ey Muhammed! Yüce Kitap'ta İdris (a.s.)'in haberini de anlat. O, bütün hallerinde doğruluktan ayrılmadı. Kendisine Allah'tan vahiy geliyordu. Tefsirciler şöyle der: İdris (a.s.), Nuh (a.s.)'un dedesidir. Adem (a.s.)'den sonra ilk peygamberdir. Kalemle ilk yazı yazan ve ilk defa dikişli elbise giyen odur. Daha önce deri giyiyorlardı. Allah ona 30 sahife indirmişti.

57. وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا Onun şanını ve itibarını, peygamberlik ve Allah'a yakınlık şerefiyle yücelttik.[31]

58. أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ İşte bu adları geçenler, Allah'ın değerli peygamberleri ve rasulleridir. Onlar bu sûrede sana haberlerini anlattığımız peygamberlerdir. Bunlar on kişi olup, birincileri Zekeriya, sonuncuları İdris (a.s.)'dir. İşte onlar, Allah'ın kendilerine peygamberlik şerefini lütfettiği kimselerdir. مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ Onlar da İdris (a.s.) gibi, Adem (a.s.)'in; وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ve İbrahim (a.s.) gibi Nuh (a.s.) ile birlikte gemiye yüklediklerimizin neslindendir. Zira İbrahim (a.s.), Nuh'un oğlu Sâm'ın soyundandır. وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ İsmail, İshak ve Yakup gibi, İbrahim (a.s.)'in وَإِسْرَائِيلَ Musa, Harun, Zekeriya, Yahyâ ve İsa gibi, İsrail'in yani Yakup (a.s.)'un soyundandırlar. وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا Kendilerine iman nasip ettiğimiz ve peygamberliğimiz ve vahyimiz için seçtiğimiz kimselerdendir. إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا Allah'ın kelâmını işittiklerinde secdeye kapanır ve Allah korkusundan ağlarlardı. Halbuki onların mertebeleri yüksek, ruhları yüce ve Allah'a yakın idiler. Kurtubî şöyle der: Bu âyet, Allah'ın âyetlerinin kalplere tesir ettiğini göstermektedir.[32]

59. فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ Bu takvâ sahibi peygamberlerden sonra kâfir bir kavim geldi ki bunlar namazı kılmadılar ve nefsânî arzularına uydular.

29 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 456.
30 er-Râzî, XXI, 232.
31 Bir görüşe göre, bundan maksat, onun dördüncü kat göğe çıkarılmasıdır.
32 Kurtubî, XI, 120.

فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا Onlar ilerde her türlü kötülük, zarar ve helâk ile karşılaşacaklar. İbn Abbas şöyle der: Gayy, Cehennemde bir vadidir. Cehennemdeki vadiler, onun sıcağının şiddetinden Allah'a sığınırlar.[33]

60. إِلاَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi iş yapanlar hariç. فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلا يُظْلَمُونَ شَيْئًا İşte bunlar, Cennette mutlu kılınacaklardır. Amellerinin karşılığından hiçbir şey eksiltilmeyecektir.

61. جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَانُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ O Cennet, Rablerinin kendilerine vadettiği Adn Cennetleridir. Onlar, o Cennetleri görmeden önce, sadece Yüce Allah'ın vaadini tasdik ederek onlara gaybdan inanmışlardır. إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا Yüce Allah'ın Cennet vaadi, mutlaka gerçekleşecek ve meydana gelecektir. O, sözünden dönmez.

62. لا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلاَّ سَلامًا Onlar Cennette, lüzumsuz hiçbir söz işitmezler. ancak, meleklerin hürmet ve saygıyla kendilerine verecekleri selâmı işitirler. Bu âyetteki istisnâ, munkatıdır.[34] وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا Cennette onlar yorulmadan, zahmet ve meşakkat çekmeden, kesintisiz olarak elde ederler.

63. تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا İçindekilerin durumlarını anlattığımız bu Cennet, takvâ sahibi kullarımızı vâris kılacağımız Cennettir.

64. وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلاَّ بِأَمْرِ رَبِّكَ Biz dünyaya, ancak Allah'ın emri ve izni ile ineriz. Bu, Cebrâil (a.s.)'in Rasulullah (s.a.v.)'a söylediği bir sözdür. Kısa bir süre için ona vahiy getirmemişti. Bundan dolayı bu sözü söyledi. لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ Dünya ve ahiret işleri, bütün işler, Allah'ındır. O, herşeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey O'na gizli ve zerre ağırlığında hiçbir şey ondan uzak kalmaz. Onun emri ve izni olmadan herhangi bir şeyi yapmaya nasıl cesaret ederiz?! وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا Rabbin, kullarının amellerinden hiçbir şeyi unutmaz.

65. رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ O, yüksek ve alçak bütün âlemlerin Rabbidir. Öyleyse, sadece ona ibadet et. "وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ İbadetin vereceği zorluklara sabret. هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا Allah'ın herhangi bir eşi ve benzerini biliyor musun?

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde özetliyoruz:

1. "وجعلنا لهم لسان صدق عليا Onlara insanlar arasında güzel bir şan ve şöhret verdik" âyetinde güzel bir kinaye vardır. Yüce Allah güzel övgü ve şan yerine

33 Kurtubî, XI, 125.

34 Yani, selâm, lüzumsuz sözlerden değildir (müterc:mler).

kinaye olarak "لسان"ı zikretti. Çünkü övgü, lisan ile olur. Onun içindir ki "لسان صدق doğru dil" buyurdu. "İhsan" yerine kinaye olarak "el" kelimesinin kullanılması da bunun gibidir.

2. "ورفعناه مكانا عليا Onu yüce bir makama", istiâre yoluyla yüksek yere benzetilmiştir.

3. "صديقا نبيا Çok doğru" ifadesinde mübâlağa sanatı vardır.

4. "اولئك الذين انعم الله عليهم Onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerdir" âyetinden, mertebelerinin yüceliğinden dolayı, uzak için kullanılan işaret ismi getirilmiştir. Bunda bulunan uzaklık manası, onların mertebelerinin yüceliğini ve fazilet derecelerinin üstünlüğünü gösterir.

5. "خلف من بعدهم خلف Onların ardından kötü bir kavim geldi" cümlesinde nâkıs cinâs vardır. Çünkü kelimelerde hareke değişikliği vardır.

6. "له ما بين ايدينا وما خلفنا Önümüzdekiler de, arkamızdakiler de Allah'ındır" âyetinde, "ايدينا" ile "خلفنا" ve "بكرة sabahleyin" ile "عشيا akşamleyin" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

7. "عليا Yüce" "حفيا çok lütfeden" ve "نبيا nebî" kelimeleri arasında güzel ve sağlam bir secî vardır.

FAYDALI BİLGİLER

İbrahim (a.s.)'in "يا ابت Ey babacığım!" sözünde nezâket ve itaate çağrı vardır. Buradaki ت izafet ى sının yerine gelmiştir. Çünkü aslı "يا أبي" şeklindedir. Dolayısiyle ikisi bir arada bulunmaz.

BİR UYARI

Suyûtî, Tahbîr adlı eserinde der ki: İbrahim (a.s.) 175 sene yaşadı. Onunla Adem (a.s.) arasında iki bin, Nuh (a.s.) arasında ise bin sene vardır. Peygamberler onun neslinden gelmiştir.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ
جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى
الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَإِن
مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ
آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ
خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم
مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ
فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ
وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ
جُندًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ
الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿٧٦﴾
أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾
أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ
مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا
فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾
كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا
﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ

الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ
وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ
الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَّقَدْ جِئْتُمْ
شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ
وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا
يَنبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَّقَدْ أَحْصَاهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

66. İnsan der ki: "Öldüğüm zaman sahi diri olarak çıkarılacak mıyım?"

67. İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz kendisini yaratmışızdır.

68. Rabbine andolsun ki, muhakkak sûrette onları da, şeytanları da mahşerde toplayacağız, sonra onları diz üstü çözmüş vaziyette Cehennemin çevresinde hazır bulunduracağız.

69. Sonra her milletten, Allah'a daha çok âsi olanlar hangileri ise çekip ayıracağız.

70. Orayı boylamaya daha çok müstehak olanları elbette biz daha iyi biliriz.

71. İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.

72. Sonra biz, Allah'tan sakınanları kurtarırız, zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

73. Kendilerine âyetlerimiz ayan beyân okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere: "İki topluluktan hangisinin mevki

ve makamı daha iyi, meclis ve topluluğu daha güzeldir?" dediler.

74. Onlardan önce de, eşya ve görünüş bakımından daha güzel olan nice nesiller helâk ettik.

75. De ki: Kim sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet versin! Nihâyet kendilerine vaadolunan şeyi -ya azabı veya kıyameti- gördükleri zaman, mevki ve makamı daha kötü ve askeri daha zayıf olanın kim olduğunu öğreneceklerdir.

76. Allah, doğru yola gidenlerin hidâyetini arttırır. Sürekli kalan iyi işler, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı, hem de sonuç bakımından daha iyidir.

77. Âyetlerimizi inkâr eden ve: "Muhakkak sûrette bana mal ve evlât verilecek." diyen adamı gördün mü?

78. O, gaybı mı bildi, yoksa Allah'ın katından bir söz mü aldı?

79. Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

80. Onun dediğine biz vâris oluruz, kendisi de bize yapayalnız gelir.

81. Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet vesilesi olsun diye Allah'dan başka ilahlar edindiler.

82. Hayır, hayır! O taptıkları, onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar.

83. Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice teşvik eden şeytanları gönderdik.

84. Öyle ise onlar hakkında acele etme. Biz onlar için günlerini teker teker sayıyoruz.

85, 86. Takvâ sahiplerini heyet halinde Allah'ın huzurunda topladığımız, günahkârları da susuz olarak Cehenneme sürdüğümüz gün,

87. Rahman nezdinde söz ve izin alandan başka, hiçbirinin şefâata gücü yetmeyecektir.

88. "Rahman, çocuk edindi" dediler.

89. Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız.

90. Bundan dolayı, neredeyse gökler çatlayacak yer yarılacak, dağlar yıkılıp düşecektir!

91. Rahman'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden..

92. Halbuki çocuk edinmek Rahman'ın şanına yakışmaz.

93. Göklerde ve yerde olan herkes istisnâsız, kul olarak Rahman'a gelecektir.

94. O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir.

95. Bunların hepsi de kıyamet gününde O'nun huzuruna tek başına gelecektir.

96. İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için Allah, bir sevgi yaratacaktır.

97. Biz Kur'ân'ı, sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık.

98. Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen, onlardan herhangi birini görüyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, öğüt ve ibret almak için peygamberlerin kıssalarından bir bölüm anlattı. Bu mübarek sûrenin asıl gayesi, Yüce Allah'ın diriltmeye ve yok etmeye gücü yettiğini ve kıyametin kopacağını isbat etmektir. Bu âyetlerde de öldükten sonra dirilmeyi, haşir ve neşri yalanlayanların bazı şüphelerini anlatır, kesin ve parlak delillerle onları reddeder. Mutlu ve bedbaht kişilerin sonlarını açıklayarak bu sûre-i celîleyi sona erdirir.

KELİMELERİN İZAHI

جثيا : Cisiy, جاث kelimesinin çoğulu olup "diz üstü oturanlar" demektir. Korkunun şiddetinden dolayı" bir kimse diz üstü oturduğunda "جثا" denir. Bu, korkan ve zelil kimsenin oturuşudur. Kümeyt şöyle der:

هم تركوا سراتهم جثيا وهم دون السراة مقر نبيا

Onlar efendilerini diz üstü bıraktılar. Onlar efendisiz ve zincire vurulmuş haldedirler.[35]

عتيا : Itıyy, isyân ve karşı gelmek, inat etmek.

نديا : Nediyy ve nâdî, istişâre ve konuşma için kavmin toplandığı yer, kulüp. Cevherî şöyle der: Nediyy, kavmin meclisi ve konuştuğu yerdir. النَّدْوَة ve النادى de böyledir. Eğer dağılırlarsa, orası نديّ olmaktan çıkar.[36]

35 Cevherî, es-Sıhâh, جثى maddesi.

36 Kurtubî, XI, 133.

اثاثا : Esâs, ev eşyası

رئيا : Ri'y, güzel manzara

تؤزهم: Onları teşvik ederler. أزّ Teşvik ve tahrik etmek demektir. Dilciler şöyle der: استفزاز، هَزّ، أزّ birbirlerine yakın manadadır. Manaları, teşvik ve tahriktir. Tencerenin kaynaması ve hareket etmesi neticesinde çıkan ses manasına gelen "أزيز ezîz" sözü de bundandır.

وفدا : Vefd, kendisine saygı gösterilen, ikram edilen ve merasimle karşılanan heyet manasına gelen "وافد vâfid" kelimesinin çoğuludur.

ورد : Vird, susuz olarak yürüyenler. Fahreddin Râzî şöyle der: Vird, susuzlara verilen isimdir. Çünkü suya gelen, ancak susuzluğundan dolayı gelir.[37]

ادا : İdd, çok kötü bir şey. Cevherî şöyle der: İdd, musîbet ve korkunç olay demektir.

رِكْزاً : Rikz, gizli ses.

NÜZÛL SEBEBİ

Habbâb b. Eret'in şöyle dediği rivâyet olunur: Ben, demircilik yapan birisiydim. Âs b. Vâil'den alacağım vardı. Ödemesini istemek üzere ona gittim. As: "Muhammed'i inkâr etmedikçe, vallahi, alacağını ödemem" dedi. Ben de: "Hayır, vallâhi sen ölüp de tekrar diriltilinceye kadar, yani, şimdi ölüp önümde tekrar dirilmedikçe Muhammed'i inkâr etmem" dedim. Tabii bu olmayacak işti. As şöyle dedi: "Ben ölüp de diriltildiğim zaman bana gelirsin. Orada benim malım olur, sana alacağını veririm." Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "أفرأيت الذي كفر بآياتنا وقال لأوتين ما لا وولدا Ey Rasulüm! Âyetlerimizi inkâr eden ve "mutlak sûrette bana mal ve evlat verilecek" diyen adamı gördün mü?!".[38]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

66. وَيَقُولُ الإِنسَانُ أَئِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا Öldükten sonra dirilmeyi tasdik etmeyen kâfir, bunu inkâr ederek ve uzak görerek şöyle der: Ben ölüp de toz toprak olduktan sonra mı, kabirden diri olarak çıkarılacağım? İbn Kesîr şöyle der: Öldükten sonra tekrar diriltilmesini uzak görüyor ve buna hayret ediyor.[39] لسوف Kelimesinin başındaki lâm, aşırı derecede inkâr ettiğini ifade eder. Bu, insanın, ilk yaratılışından habersiz ölmesinden kaynaklanan bir inkârdır. İnsan nerede idi, nasıl meydana

37 et-Tefsîru'l-kebîr XXI, 252.

38 Buhârî, Buyû, 29; İcâre, 115; Husûmat, 10; Tefsîru'l-Kur'ân, XIX, 4, 5, 6; Müslim, Münafikûn, 35; Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl , 173.

39 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 460.

geldi? Eğer düşünecek olsa, bu işin yani öldükten sonra dirilmenin tasavvur ettiğinden daha kolay olduğunu mutlaka anlar.

67. أَوَلَا يَذْكُرُ الإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْئًا Bu inkârcı ve yalanlayıcı, ilk yaratılışını düşünmüyor mu ki, ilk yaratılışını tekrar diriltileceğine delil getirsin. Bilsin ki, onu yoktan yaratan Allah, hiç şüphesiz, onu yok olduktan ve parça parça olduktan sonra da tekrar diriltmeye gücü yeter. Âlimlerden biri şöyle der: Bütün yaratıklar öldükten sonra diriltilme hususunda bu kısalıkta bir delil getirme hususunda toplansalardı, yine de getiremezlerdi. Çünkü ikinci defa diriltmenin, ilk defa meydana getirmekten daha kolay olduğunda kuşku yoktur.[40] Bu âyetin bir benzeri de şudur: "قل يحيها الذي أنشأها أول مرة De ki, onları ilk defa yaratmış olan diriltir".[41]

68. فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ Ey Muhammed! Rabbine andolsun ki, o kıyameti yalanlıyanları, kendilerini aldatan şeytanlarla birlikte mutlaka haşredeceğiz. Tefsirciler şöyle der: Her kâfir, bir şeytanla aynı zincire vurulmuş olarak mahşer yerine getirilir. ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا Sonra o suçluları, korku ve dehşetten dizleri üstüne çözmüş olarak Cehennemin çevresine getiririz. Kendilerini dehşetten bayıltan olayın şiddetinden dolayı ayaklarının üzerinde duramazlar.

69. ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ Sonra bir mezheple ilgisi olan her grup ve cemaatten şunları tutup ayıracağız: أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَانِ عِتِيًّا İçlerinden Rahman'a en ziyade isyankâr hangileri ise mutlaka onları ayıracağız. Yani bu suçlular yakalanır ve isyan derecelerine göre sırayla Cehenneme atılırlar. İbn Mesud şöyle der: Suçu en büyük olanlardan başlanır.

70. ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَى بِهَا صِلِيًّا Sonra biz Cehenneme ve onun ateşine görmeye daha çok layık olanları ve kat kat azaba layık olanları daha iyi bilir ve onlardan başlarız.

71. وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا Sizden iyi veya kötü kim varsa, hepsi Cehenneme gelecek. Mü'min, üzerinden geçmek için, kâfir, içinde kalmak için gelecek. كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا Bu geliş mecburî bir geliştir.[42] Bu hükmün bozulması imkânsızdır.

72. ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا Herkes onun üzerinden geçtikten sonra, takvâ sahiplerini Cehennemden kurtaracağız. وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا Zalimleri de; Cehennemde diz üstü oturur halde bırakacağız. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet Cehenneme gelmekten maksadın, onun etrafında diz çöküp oturmak olduğuna ve mü'minlerin kurtuluşa

40 Fahreddin Râzî, XI, 241.

41 Yâsîn sûresi, 36/79.

42 Selef âlimleri **وُرُود** kelimesinin manasında ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas şöyle der: Vürûd, girmek demektir. İyi ve kötü, ateşe girmeyen kimse kalmayacak. Ateş, Hz. İbrahim'e olduğu gibi, mü'minlere soğuk ve esenlik olacak. İbn Mesud ile Katâde de şöyle der: Vürûd, Sırat köprüsünden geçilirken, Cehennemin de üzerinden geçmek manasınadır. En doğrusu bu görüş olmalıdır. Allah bizi Cehennemden korusun.

erdikten sonra kâfirlerden ayrılıp Cennete gideceğine, kâfirlerin orada oldukları gibi kalacaklarına bir delildir.[43]

73. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ Müşriklere, icazı ve manası açık Kur'ân âyetleri okunduğunda, قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا Refah içerisinde şımarmış kâfirler fakir mü'minlere şöyle derler: Hangi grup, biz mi yoksa siz mi, daha güzel meskende yaşıyor, daha güzel hayat sürüyor ve daha değerli meclis ve lokallerde toplanıyor? Beyzâvî şöyle der: Müşrikler bu açık âyetleri işitip de onlara karşı koymaktan âciz kaldıklarında, görüşlerin kıtlığından dolayı, ellerinde olan dünya mallarıyla iftihar etmeye ve bu malın çokluğunu kendilerinin üstünlüğüne ve iyi hallerine delil getirmeye başladılar.[44] Yüce Allah şöyle buyurarak iddialarını reddetti:

74. وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا Âyetlerimizi yalanlayan ümmetlerden birçoğunu inkârları yüzünden helâk ettik. Onların malı bunlardan daha çoktu, görünüş ve şekilleri daha güzeldi. Öncekileri helâk ettiğimiz gibi, sonrakileri de helâk ederiz. Onlar ellerindeki nimet ve mallara aldanmasınlar.

75. قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَانُ مَدًّا Ey Muhammed! Kendilerinin hak yolda olduklarını iddia eden o müşriklere de ki: Bizden ve sizden, kim sapıklık içinde ise, Allah ona bulunduğu halde mühlet versin eceli galip Rabbine kavuşuncaya kadar onu taşkınlığı içinde bıraksın. Kurtubî şöyle der: Bu, son derece sert bir tehdittir.[45] حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ Nihâyet Allah'ın, başlarına inen vaadini gördüklerinde, إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ Bu, ya öldürülmek veya esir edilmek sûretiyle dünya azabıdır, veyahut kıyamet günü başlarına gelecek olan korkunç ve şiddetli şeyler sebebiyle çekecekleri ahiret azabıdır. فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُندًا İşte o zaman hakikatler ortaya çıktığında iki gruptan hangisinin Allah katında daha kötü mevkiye sahip olduğunu, hangisinin yardımcı ve destekçilerinin daha az olduğunu, bunların kâfirler mi, yoksa mü'minler mi olduğunu bilecekler. Bu onların "الفريقين خير مقاما واحسن نديا iki gruptan hangisinin mevki ve makamı daha hayırlı, meclis ve topluluğu daha güzeldir?" şeklindeki sözlerinin karşılığıdır.

76. وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى Allah, hidâyete eren mü'minlerin basiret, iman ve hidâyetlerini arttırır. وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا Ahirette sahibine azık olarak kalacak olan iyi işler, Allah katında, ecir ve sevap itibariyle yeryüzündekilerin iftihâr ettikleri herşeyden daha iyidir. وَخَيْرٌ مَرَدًّا Sonuç itibariyle de daha iyidir. Çünkü dünya nimetleri geçici, ahiret nimetleri ise ebedîdir.

77. أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا Bu âyet, Âs b. Vâil hakkında inmiştir.[46]

43 Beyzâvî, II, 19.
44 Beyzâvî, II, 20.
45 Kurtubî, XI, 144.
46 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 173.

Bu soru hayret ifade eder. Yani, Ey Muhammed! Allah'ın âyetlerini inkâr edip, ahirette Allah'ın kendisine mal ve oğullar vereceğini iddia eden o kâfirin kıssasına hayretle bir bak.

78. أَاطَّلَعَ الْغَيْبَ Sadece Allah'ın bildiği gayp bilgilerinden haberdâr mı oldu? أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَانِ عَهْدًا Yoksa bu hususta Allah ona bir söz mü verdi de, kesin ve emin bir şekilde konuşuyor?!

79. كَلاَّ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ Hayır, onun söylediklerini yazacağız. Bu, Âs b. Vâil'e bir cevaptır. كلا lafzı, ret ve sakındırma manasına gelir. Yani, o kâfir, bu çirkin sözü söylemekten sakınsın. Biz onun söylediklerini aleyhine yazacağız. وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا Taşkınlığının ve alay etmesinin karşılığı olarak azabanı arttırıp süresini uzatacağız. Mal ve çocukla yardım yerine, azabın süresini kat kat arttıracağız.

80. وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا Onu yok ettikten sonra, geride bırakacağı mal ve çocuklarına biz vâris olacağız. O bize tek başına gelecek. Ne malı, ne çocuğu, ne yardımcısı ne de bir desteği olacak.

81. وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا Müşrikler, izzet ve şeref elde etmek için, Allah'ı bırakıp tapmak için putlar edindiler.

82. كَلاَّ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا Hayır, durum onların zannettikleri ve hayal ettikleri gibi değildir. Çünkü taptıkları ilahlar kıyamet gününde onların ibadetinden uzak duracak ve onlara düşman olacaklardır.

83. أَلَمْ تَرَى أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا Ey Muhammed! Görmedin mi, biz şeytanları kâfirlere musallat kıldık. Şeytanlar onları kötülüğe teşvik ve tahrik ediyor da neticede günahları işliyorlar. Fahreddin Râzî şöyle der: Yani, şeytanlar vesvese vererek ve süsleyerek onları günahlara teşvik ve tahrik ederler.[47]

84. فَلاَ تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا Ey Muhammed! Onların hemen helâk olmalarını isteme. Çünkü onların, aleyhlerine senelerini saydığımız gibi, nefeslerini de sayarız.[48]

85. يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَانِ وَفْدًا Takvâ sahiplerini develerine binmiş olarak izzetli ve ikrâmlı bir şekilde Rablerinin huzuruna sevkedeceğiz. Bunlar, ikrâm ve ihsan edilmelerini bekleyerek kralların huzuruna giden elçi grubuna benzer.

86. وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا Suçluları ise, yaya ve susuz olarak hayvanların sevkedildiği gibi sevkederiz. Onlar, suya sevkedilen susuz develer gibidir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kıyamet günü insanlar üç şekilde haşredilirler: İstekli ve korkulu olarak sevkedilenler, ikisi bir deve üzerinde, üçü bir deve üzerinde, dördü bir deve üzerinde ve onu bir deve üzerinde, olanlar. Diğerlerini ise ateş sürükler. Onlar nerede istirahat ederlerse ateş de onlarla olur. Nerede gecelerlerse, ateş de onlarla geceler.[49]

---

47 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, XXI, 252.

48 Kurtubî, XI, 150.

49 Buhârî, Rikâk, 45; Müslim, Cennet, 58.

87. لا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ Ne kendileri şefaat edebilirler, ne de onlara şefaat edilir. إِلاَّ مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَانِ عَهْدًا Ancak, Rahman katında söz ve izin alanlar hariç. Bu istisna, munkatıdır. Yani, ancak kim iman eder ve iyi amel işlerse o şefaata sahiptir. İbn Abbas şöyle der: Âyette geçen ahitten maksat, لا إله إلاّ الله diye şehadet getirmektir.

88. وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَانُ وَلَدًا Yahudiler, Hıristiyanlar ve meleklerin, Allah'ın kızları olduğunu iddia edenler, "Allah çocuk edindi" dediler.

89. لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا Andolsun ki, siz ey müşrikler! Son derece çirkin ve âdî bir söz söylediniz.

90. تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ Bu sözün dehşetinden neredeyse gökler çatlayacak, وَتَنشَقُّ الأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا aynı zamanda bu çirkin sözün büyüklüğünden yerler yarılacak, dağlar yıkılıp gidecekti.

91. أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَانِ وَلَدًا Rahman'a çocuk isnadında bulundukları için , neredeyse bunlar olacaktı. Yüce Allah'a çocuk edinmek yakışmaz. Çünkü çocuk aynı cinsten olmayı gerektirir ve bir ihtiyaç için olur. Halbuki Yüce Allah, bir benzerinin bulunmasından uzaktır, bir yardımcı ve destekçiye ihtiyacı yoktur.

92. وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَانِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا Ve çocuk edinmek, Rahman'a yakışmaz.

93. إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ إِلاَّ آتِي الرَّحْمَانِ عَبْدًا Ulvî ve süflî âlemde mahluk olarak ne varsa, hepsi Allah'ın kuludur. O'nun huzurunda boyun eğer, bir kölenin yaptığı gibi O'na itaat eder.

94. لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا Allah onların sayılarını tesbit etmiştir, hepsinden haberdârdır. Onların işlerinden hiçbiri Allah'a gizli kalmaz.

95. وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا Kıyamet günü herkes O'na, yardımcısız, malsız ve destekçisiz olarak tek başına gelecektir.

96. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَانُ وُدًّا Yüce Allah suçluların hallerini anlatıktan sonra mü'minlerin hallerini anlatarak şöyle buyurur: Allah, iyi kullarının kalplerinde o mü'minler için bir sevgi ve dostluk meydana getirecek. Rabi şöyle der: Allah onları sever, onları insanlara da sevdirir.

97. فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا Ey Muhammed! Okumakta olduğun bu Kur'ân'ı, senin konuştuğun Arap diliyle indirmek sûretiyle kolaylaştırıp düşünenler için rahat anlaşılır bir hale getirdik ki, sen onunla Allah'tan korkan mü'minleri müjdeleyesin ve aşırı mücadeleci ve inatçı bir kavmi onunla korkutasın.

98. وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ Biz, nice geçmiş milletleri, peygamberleri yalanladıkları için yok ettik. Buradaki "كم" edatı çokluk ifade eder. هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ Onlardan hiç kimseyi görüyor, أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?

Yani onlar yok olup gittiler, yurtları boş, evleri ıssız kaldı. İşte biz onları helâk ettiğimiz gibi, bunları da helâk ederiz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "ويقول الانسان İnsan der" cümlesinde zikr-i umûm irade-i husûs vardır. Burada insandan maksat kâfirdir. Çünkü öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden odur.

2. "مت Öldüm" ile "حيا diri olarak" ve "تبشر müjdelersin" ile "تنذر uyarırsın" arasında tıbâk vardır.

3. "أولا يذكر الانسان İnsan düşünmüyor mu?" sorusu inkâr ve kınama ifade eder.

4. "يوم نحشر المتقين إلى الرحمن وفدا ونسوق المجرمين إلى جهنم وردا Takvâ sahiplerini heyet halinde Rahman'a topladığımız ve suçluları susuz olarak Cehenneme sürdüğümüz gün" âyetinde takvâ sahipleri ile suçlular ve iyilerin durumu ile kötülerin durumu arasında güzel mukâbele vardır.

5. وفدا ile وردا kelimeleri arasında cinâs-ı gayr-i tâm vardır. Çünkü ikinci harfleri farklıdır.

6. "شر مكانا واضعف جندا Yerce daha kötü ve adamca daha zayıf" ifadesinde leff-i neşr-i mürettep sanatı vardır. Zira birincisi yani شر مكانا yerce daha kötü خير مقاما makamı daha iyi", ifadesine, ikincisi yani "اضعف جندا adamca daha zayıf ise أحسن نديا Meclisi daha güzel ifadesi ile ilgilidir. Aynı zamanda خير ile شر kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

7. سنكتب ما يقول Söylediğini yazacağız" cümlesinde mecâz-ı aklî vardır. Yani meleklere yazmalarını emrederiz. Bu, bir şeyin, sebebine isnadı kabilindendir.

8. فردا، عدا، عبدا ve ودا gibi fasılalarda güzel bir secî vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

FAYDALI BİLGİLER

Müslim'in, Sahîh'inde Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Yüce Allah bir kulu sevdiğinde Cebrâil'e seslenir ve "Ben falanı seviyorum sen de onu sev." der. Bunun üzerine Cebrâil de o kişiyi sever. Sonra Cabrâil gökyüzünde şöyle seslenir: Allah, falan kişiyi seviyor, siz de onu sevin. Sonra gökyüzü halkı da onu sever.." İşte bu hadis "سيجعل لهم الرحمن ودا Allah onlar için bir sevgi yaratacak" âyetini tasdik etmektedir.

BİR NÜKTE

Rivâyete göre Halife Memun, "Onlar hakkında acele etme. Biz onlar için saydıkça sayıyoruz" mealindeki âyeti okudu, yanında içlerinde İbnu's-Semmâk'ın da buluduğu fıkıh âlimleri vardı. Memun, ona işaret ederek kendisine nasihat etmesini istedi. O şöyle dedi: Nefesler sayı ile olup da ona bir yardım olamayınca, tükenen şey ne çabuk tükenir! Şâir şöyle der:

حـــيـــاتك انفـــاس تعـــد فكلمـــا مـــضى نفس منك انتـــقـــضت به جـــزءا

Hayatın, sayılı nefeslerdir. Sen her nefes aldıkça hayatın biraz eksilir.

Allah'ın yardımıyla Meryem Sûresinin tefsiri bitti.

ISBN 975-355-481-8 (tk)
9 789753 554817

İZ YAYINCILIK 415
İSLAM KLASİKLERİ (ÇAĞDAŞ)

internetten sipariş için
www.kitapyurdu.com